3-4

सिंघी जैनशास्त्र शिक्षापीठ

सिंघी जैन ग्रन्थमाला – ग्रन्थांक ३१

प्रधान संपादक : आचार्य जिनविजय मुनि

कोऊहल-विरइया

मरहट्ठ-देसि-भासा-णिबद्धा

लीलावई

णाम दिव्वमाणुसी पाइय-कहा।

★

सा च अज्ञातनामजैनविद्वद्विरचितसंस्कृतवृत्ति–आंग्लप्रस्तावना-
पाठान्तर–शब्दसूची–टिप्पण्यादिभिः समलंकृता

डॉ० आदिनाथ नेमिनाथ उपाध्ये
विदुषा संपादिता।

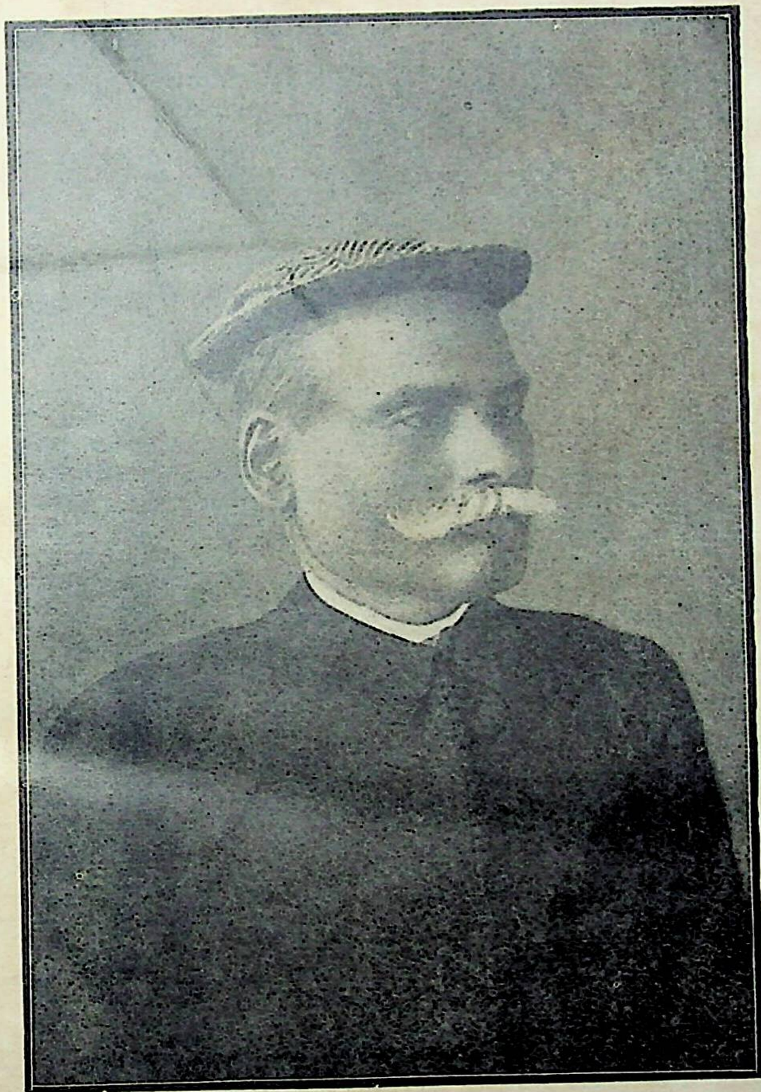

भारतीय विद्या भवन

चौपाटी : मुंबई-७

१९६६ [मूल्य रु. २५-००

स्वर्गवासी साधुचरित श्रीमान् डालचन्दजी सिंघी

बाबू श्रीबहादुर सिंहजी सिंघीके पुण्यश्लोक पिता

जन्म - वि. सं. १९२१, मार्ग. वदि ६ 卐 स्वर्गवासी - वि. सं. १९८४, पोष सुदि ६

दानशील-साहित्यरसिक-संस्कृतिप्रिय

स्व. श्रीबाबू बहादुरसिंहजी सिंघी

अजीमगंज - कलकत्ता

जन्मः २८-६-१८८५] [मृत्युः ७-७-१९४४

SINGHI JAIN SERIES

GENERAL EDITOR
ACHARYA JINA VIJAYA MUNI

WORKS ALREADY PUBLISHED

Prabandha Cintāmaṇi of Merutuṅgācārya *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 6.50

Purātana-Prabandha-Saṃgraha *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 8.50

*Prabandha Cintāmaṇi (*Complete Hindi Translation*): Rs. 6.00

Dharmābhyudaya-Mahākāvya of Udayaprabha Sūri *edited by* Caturavijayaji and Punyavijayaji: Rs. 8.50

Prabandha Kośa of Rājaśekhara Sūri *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 6.50

*Devānanda-Mahākāvya of Meghavijaya Upādhyāya *edited by* Pt. Bechardas J. Doshi: Rs. 4.50

Jaina Tarkabhāṣā of Yaśovijaya Upādhyāya *edited by* Pt. Sukhlalji Sanghavi: Rs. 3.50

Pramāṇa Mīmāṃsā of Hemacandrācārya *edited by* Pt. Sukhlalji Sanghavi and Pts. Mahendrakumāra and Malvania: Rs. 8.50

Vividha Tīrtha Kalpa of Jinaprabha Sūri *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 6.50

Kathākośa Prakaraṇa of Jineśvara Sūri *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 12.50

Akalaṅka-Granthatrayī *edited by* Pt. Mahendrakumāra: Rs. 8.50

Prabhāvaka Carita of Prabhācandrācārya *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 8.00

Digvijaya-Mahākāvya of Meghavijaya Upādhyāya *edited by* Pt. A. P. Shah: Rs. 8.00

*Bhānucandra-Caritra of Siddhicandra Upādhyāya *edited by* Shri M. D. Desai: Rs. 8.00

*Jñānabindu-Prakaraṇa of Yaśovijaya Upādhyāya *edited by* Pt. Sukhlalji Sanghavi, Pt. Dalsukh Malvania and Pta. Hira Kumari Devi: Rs. 5.00

*Bṛhat Kathākośa of Hariṣeṇa *edited by* Dr. A. N. Upadhye: Rs. 16.00

Jaina Pustaka Praśasti Saṃgraha *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 10.00

*Dhūrtākhyānam *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 8.00

Nyāyāvatāra Vārttika Vṛtti of Śānti Sūri *edited by* Pt. Dalsukh Malvania: Rs. 16.50

Riṣṭasamuccaya of Durgadeva *edited by* Dr. A. S. Gopani: Rs. 10.00

Saṃdeśa Rāsaka of Sri Abdul Rehman *edited by* Acharya Jina Vijaya Muni: Rs. 10.00

Śatakatrayādi-Subhāṣita-Saṃgraha of Bhartṛhari *edited by* Prof. D. D. Kosambi: Rs. 12.50

Paumasiricariu of Dhahila *edited by* Profs. M. C. Modi and H. C. Bhayani: Rs. 4.75

Ṇāṇapaṃcamikahāo of Maheśvara Sūri *edited by* Dr. A. S. Gopani: Rs. 7.25

Bhadrabāhu-Saṃhitā of Bhadrabāhu Āchārya *edited by* Dr. A. S. Gopani: Rs. 5.75

Jinadattākhyāna-Dvaya of Sumati Sūri *edited by* Pt. A. M. Bhojak: Rs. 3.50

Dharmopadeśamālā-Vivaraṇa of Jayasiṁha Sūri *edited by* Pt. L. B. Gandhi: Rs. 9.75

Līlāvaīkahā of Koūhala *edited by* Prof. Dr. A. N. Upadhye (2nd edition): Rs. 25.00

Literary Circle of Mahāmātya Vastupāla and its Contribution to Sanskrit Literature *by* Dr. B. J. Sandesara: Rs. 9.50

Nammayā Sundarī Kahā of Mahendra Sūri: Rs. 4.40

Kuvalayamālā-Kathā-Samkshepa of Ratnaprabha Sūri: Rs. 5.50

Śṛṅgāramañjarīkathā of Bhojadeva: Rs. 12.50

SINGHĪ JAIN ŚĀSTRA ŚIKṢĀPĪṬHA
SINGHI JAIN SERIES—XXXI
GEN. ED. — ACHARYA JINA VIJAYA MUNI

LĪLĀVAĪ

A ROMANTIC KĀVYA IN MĀHĀRĀṢṬRĪ PRĀKRIT

OF

KOŪHALA

WITH

THE SANSKRIT VṚTTI OF A JAINA AUTHOR

Critically Edited for the First Time with an Introduction, Variant Readings, Glossary, Notes, etc.

BY

Dr. A. N. UPADHYE, M. A., D. Litt.

1966
BHARATIYA VIDYA BHAVAN
CHOWPATTY : BOMBAY 7

First Edition — 1949
Second Edition — 1966

Price Rs. 25/-

PRINTED IN INDIA

By B. G. DHAWALE at the KARNATAK PRINTING PRESS, Karnatak House, Chira Bazar, Bombay 2, and Published by S. RAMAKRISHNAN, Executive Secretary, BHARATIYA VIDYA BHAVAN, Chowpatty, Bombay 7.

सिंघी जैनशास्त्र शिक्षापीठ

सिंघी जैन ग्रन्थमाला – ग्रन्थांक ३१

प्रधान संपादक : आचार्य जिनविजय मुनि

कोऊहल-विरइया

मरहट्ट – देसि – भासा – णिबद्धा

लीलावई

णाम दिव्वमाणुसी पाइय – कहा।

सा च अज्ञातनामजैनविद्वद्विरचितसंस्कृतवृत्ति – आंग्लप्रस्तावना-
पाठान्तर – शब्दसूची – टिप्पण्यादिभिः समलंकृता

डॉ० आदिनाथ नेमिनाथ उपाध्ये

विदुषा संपादिता।

भारतीय विद्या भवन

चौपाटी : मुंबई-७

१९६६ [मूल्य रु. २५-००

॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासंस्थापकप्रशस्तिः ॥

अस्ति बङ्गाभिधे देशे सुप्रसिद्धा मनोरमा । मुर्शिदाबाद इत्याख्या पुरी वैभवशालिनी ॥ १
बहवो निवसन्त्यत्र जैना ऊकेशवंशजाः । धनाढ्या नृपसंमान्या धर्मकर्मपरायणाः ॥ २
श्रीडालचन्द इत्यासीत् तेष्वेको बहुभाग्यवान् । साधुवत् सच्चरित्रो यः सिंघीकुलप्रभाकरः ॥ ३
बाल्य एवागतो यश्च कर्तुं व्यापारविस्तृतिम् । कलिकातामहापुर्यां धृतधर्मार्थनिश्चयः ॥ ४
कुशाग्रीयस्वबुद्ध्यैव सद्वृत्त्या च सुनिष्ठया । उपार्ज्य विपुलां लक्ष्मीं कोट्यधिपोऽजनिष्ट सः ॥ ५
तस्य मन्नुकुमारीति सन्नारीकुलमण्डना । अभूत् पतिव्रता पत्नी शीलसौभाग्यभूषणा ॥ ६
श्रीबहादुरसिंहाख्यो गुणवाँस्तनयस्तयोः । अभवत् सुकृती दानी धर्मप्रियश्च धीनिधिः ॥ ७
प्राप्ता पुण्यवता तेन पत्नी तिलकसुन्दरी । यस्याः सौभाग्यचन्द्रेण भासितं तत्कुलाम्बरम् ॥ ८
श्रीमान् राजेन्द्रसिंहोऽस्य ज्येष्ठपुत्रः सुशिक्षितः । यः सर्वकार्यदक्षत्वात् पितुर्दक्षिणबाहुवत् ॥ ९
नरेन्द्रसिंह इत्याख्यस्तेजस्वी मध्यमः सुतः । सूनुर्वीरेन्द्रसिंहश्च कनिष्ठः सौम्यदर्शनः ॥ १०
सन्ति त्रयोऽपि सत्पुत्रा आप्तभक्तिपरायणाः । विनीताः सरला भव्याः पितुर्मार्गानुगामिनः ॥ ११
अन्येऽपि बहवस्तस्याभवन् स्वस्रादिबान्धवाः । धनैर्जनैः समृद्धः सन् स राजेव व्यराजत ॥ १२

अन्यच्च–

सरस्वत्यां सदासक्तो भूत्वा लक्ष्मीप्रियोऽप्ययम् । तत्राप्यासीत् सदाचारी तच्चित्रं विदुषां खलु ॥ १३
नाहंकारो न दुर्भावो न विलासो न दुर्व्ययः । दृष्टः कदापि तद्गेहे सतां तद् विस्मयास्पदम् ॥ १४
भक्तो गुरुजनानां स विनीतः सज्जनान् प्रति । बन्धुजनेऽनुरक्तोऽभूत् प्रीतः पोष्यगणेष्वपि ॥ १५
देश-कालस्थितिज्ञोऽसौ विद्या-विज्ञानपूजकः । इतिहासादि-साहित्य-संस्कृति-सत्कलाप्रियः ॥ १६
समुन्नत्यै समाजस्य धर्मस्योत्कर्षहेतवे । प्रचाराय च शिक्षाया दत्तं तेन धनं घनम् ॥ १७
गत्वा सभा-समित्यादौ भूत्वाऽध्यक्षपदान्वितः । दत्त्वा दानं यथायोग्यं प्रोत्साहिताश्च कर्मठाः ॥ १८
एवं धनेन देहेन ज्ञानेन शुभनिष्ठया । अकरोत् स यथाशक्ति सत्कर्माणि सदाशयः ॥ १९
अथान्यदा प्रसंगेन स्वपितुः स्मृतिहेतवे । कर्तुं किंचिद् विशिष्टं स कार्यं मनस्यचिन्तयत् ॥ २०
पूज्यः पिता सदैवासीत् सम्यग्-ज्ञानरुचिः स्वयम् । तस्मात् तज्ज्ञानवृद्ध्यर्थं यतनीयं मयाऽप्यरम् ॥ २१
विचार्यैवं स्वयं चित्ते पुनः प्राप्य सुसंमतिम् । श्रद्धास्पदस्वमित्राणां विदुषां चापि तादृशाम् ॥ २२
जैनज्ञानप्रसारार्थं स्थाने शान्तिनिकेतने । सिंघीपदाङ्कितं जैनज्ञानपीठमतीष्ठिपत् ॥ २३
श्रीजिनविजयः प्राज्ञो मुनिनाम्ना च विश्रुतः । स्वीकर्तुं प्रार्थितस्तेन तस्याधिष्ठायकं पदम् ॥ २४
तस्य सौजन्य-सौहार्द-स्थैर्यौदार्यादिसद्गुणैः । वशीभूय मुदा येन स्वीकृतं तत्पदं वरम् ॥ २५
कवीन्द्रेण रवीन्द्रेण स्वीयपावनपाणिना । रसँ-नागाङ्क-चन्द्राब्दे तत्प्रतिष्ठा व्यधीयत ॥ २६
प्रारब्धं मुनिना चापि कार्यं तदुपयोगिकम् । पाठनं ज्ञानलिप्सूनां तथैव ग्रन्थगुम्फनम् ॥ २७
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे चैषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥ २८
उदारचेतसा तेन धर्मशीलेन दानिना । व्ययितं पुष्कलं द्रव्यं तत्तत्कार्यसुसिद्धये ॥ २९
छात्राणां वृत्तिदानेन नैकेषां विदुषां तथा । ज्ञानाभ्यासाय निष्कामसाहाय्यं स प्रदत्तवान् ॥ ३०
जलवाय्वादिकानां तु प्रातिकूल्यादसौ मुनिः । कार्यं त्रिवार्षिकं तत्र समाप्यान्यत्र चास्थितः ॥ ३१
तत्रापि सततं सर्वं साहाय्यं तेन यच्छता । ग्रन्थमालाप्रकाशाय महोत्साहः प्रदर्शितः ॥ ३२
नन्दे-निध्यङ्क-चन्द्राब्दे जाता पुनः सुयोजना । ग्रन्थावल्याः स्थिरत्वाय विस्तराय च नूतना ३३
ततः सुहृत्परामर्शात् सिंघीवंशनभस्वता । भा वि द्या भ व नायेयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥ ३४
आसीत्तस्य मनोवाञ्छाऽपूर्वा ग्रन्थप्रकाशने । तदर्थं व्ययितं तेन लक्षावधि हि रूप्यकम् ॥ ३५

दुर्विलासाद् विधेर्हन्त ! दौर्भाग्याच्चात्मबन्धूनाम् । स्वल्पेनैवाथ कालेन स्वर्गं स सुकृती ययौ ॥ ३६
इन्दु-खं-शून्य-नेत्राब्दे मासे आषाढसञ्ज्ञके । कलिकाताख्यपुर्यां स प्राप्तवान् परमां गतिम् ॥ ३७
पितृभक्तैश्च तत्पुत्रैः श्रेयसे पितुरात्मनः । तथैव प्रपितुः स्मृत्यै प्रकाश्यतेऽधुना पुनः ॥ ३८
इयं ग्रन्थावलिः श्रेष्ठा प्रेष्ठा प्रज्ञावतां प्रथा । भूयाद् भूत्यै सतां सिंघीकुलकीर्तिप्रकाशिका ॥ ३९
विद्वज्जनकृताह्लादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वियं लोके श्रीसिंघी ग्रन्थपद्धतिः ॥ ४०

*

* *

॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासंपादकप्रशस्तिः ॥

स्वस्ति श्रीमेदपाटाख्यो देशो भारतविश्रुतः । रूपाहेलीति सन्नाम्नी पुरिका तत्र सुस्थिता ॥ १
सदाचार-विचाराभ्यां प्राचीननृपतेः समः । श्रीमच्चतुरसिंहोऽत्र राठोडान्वयभूमिपः ॥ २
तत्र श्रीवृद्धिसिंहोऽभूद् राजपुत्रः प्रसिद्धिभाक् । क्षात्रधर्मधनो यश्च परमारकुलाग्रणीः ॥ ३
मुञ्ज-भोजमुखा भूपा जाता यस्मिन् महाकुले । किं वर्ण्यते कुलीनत्वं तत्कुलजातजन्मनः ॥ ४
पत्नी राजकुमारीति तस्याभूद् गुणसंहिता । चातुर्य-रूप-लावण्य-सुवाक्-सौजन्यभूषिता ॥ ५
क्षत्रियाणीप्रभापूर्णां शौर्योद्दीप्तमुखाकृतिम् । यां दृष्ट्वैव जनो मेने राजन्यककुलजा त्वियम् ॥ ६
पुत्रः किसनसिंहाख्यो जातस्तयोरतिप्रियः । रणमल्ल इति चान्यद् यन्नाम जननीकृतम् ॥ ७
श्रीदेवीहंसनामाऽत्र राजपूज्यो यतीश्वरः । ज्योतिर्भैषज्यविद्यानां पारगामी जनप्रियः ॥ ८
आगतो मरुदेशाद् यो भ्रमन् जनपदान् बहून् । जातः श्रीवृद्धिसिंहस्य प्रीति-श्रद्धास्पदं परम् ॥ ९
तेनाथाप्रतिमप्रेम्णा स तत्सूनुः स्वसन्निधौ । रक्षितः, शिक्षितः सम्यक्, कृतो जैनमतानुगः ॥ १०
दौर्भाग्यात् तच्छिशोर्बाल्ये गुरु-तातौ दिवंगतौ । विमूढः स्वगृहात् सोऽथ यदृच्छया विनिर्गतः ॥ ११

तथा च–

भ्रान्त्वा नैकेषु देशेषु सेवित्वा च बहून् नरान् । दीक्षितो मुण्डितो भूत्वा जातो जैनमुनिस्ततः ॥ १२
ज्ञातान्यनेकशास्त्राणि नानाधर्ममतानि च । मध्यस्थवृत्तिना तेन तत्त्वातत्त्वगवेषिणा ॥ १३
अधीता विविधा भाषा भारतीया युरोपजाः । अनेका लिपयोऽप्येवं प्रत्न-नूतनकालिकाः ॥ १४
येन प्रकाशिता नैके ग्रन्था विद्वत्प्रशंसिताः । लिखिता बहवो लेखा ऐतिह्यतथ्यगुम्फिताः ॥ १५
स बहुभिः सुविद्वद्भिस्तन्मण्डलैश्च सत्कृतः । जिनविजयनाम्नाऽसौ ख्यातोऽभवद् मनीषिषु ॥ १६
यस्य तां विश्रुतिं ज्ञात्वा श्रीमद्गान्धीमहात्मना । आहूतः सादरं पुण्यपत्तनात् स्वयमन्यदा ॥ १७
पुरे चाहम्मदाबादे राष्ट्रीयशिक्षणालयः । विद्यापीठ इति ख्यातः प्रतिष्ठितो यदाऽभवत् ॥ १८
आचार्यत्वेन तत्रोच्चैर्नियुक्तः स महात्मना । रस-मुनि-निधीन्द्वब्दे पुरातत्त्वाख्यमन्दिरे ॥ १९
वर्षाणामष्टकं यावत् संभूष्य तत् पदं ततः । गत्वा जर्मनराष्ट्रे स तत्संस्कृतिमधीतवान् ॥ २०
तत आगत्य सँल्लग्नो राष्ट्रकार्ये च सक्रियम् । कारावासोऽपि संप्राप्तो येन स्वराज्यपर्वणि ॥ २१
क्रमात् ततो विनिर्मुक्तः स्थितः शान्तिनिकेतने । विश्ववन्द्यकवीन्द्रश्रीरवीन्द्रनाथभूषिते ॥ २२
सिंघीपदयुतं जैनज्ञानपीठं तदाश्रितम् । स्थापितं तत्र सिंघीश्रीडालचन्दस्य सूनुना ॥ २३
श्रीबहादुरसिंहेन दानवीरेण धीमता । स्मृत्यर्थं निजतातस्य जैनज्ञानप्रसारकम् ॥ २४
प्रतिष्ठितश्च तस्यासौ पदेऽधिष्ठातृसञ्ज्ञके । अध्यापयन् वरान् शिष्यान् ग्रन्थयन् जैनवाङ्मयम् ॥ २५
तस्यैवं प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे ह्येषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥ २६

अथैव विगतं यस्य वर्षाणामष्टकं पुनः । ग्रन्थमालाविकासार्थप्रवृत्तिषु प्रयस्यतः ॥ २७
बाणे-रत्ने-नवेन्द्वब्दे मुंबाईनगरीस्थितः । मुंशीति विरुदख्यातः कन्हैयालालधीसखः ॥ २८
प्रवृत्तो भारतीयानां विद्यानां पीठनिर्मितौ । कर्मनिष्ठस्य तस्याभूत् प्रयत्नः सफलोऽचिरात् ॥ २९
विदुषां श्रीमतां योगात् संस्था जाता प्रतिष्ठिता । भा र ती य पदोपेत वि द्या भ व न सञ्ज्ञया ॥ ३०
आहूतः सहकाराय सुहृदा स मुनिः कृतौ । ततः प्रभृति तत्रापि सहयोगं प्रदत्तवान् ॥ ३१
तद्भवनेऽन्यदा तस्य सेवाऽधिका ह्यपेक्षिता । स्वीकृता नम्रभावेन साऽप्याचार्यपदाश्रिता ॥ ३२
नन्दे-निध्यङ्क-चन्द्राब्दे वैक्रमे विहिता पुनः । एतद्ग्रन्थावलीस्थैर्यकृत् तेन नव्ययोजना ॥ ३३
परामर्शात् ततस्तस्य श्रीसिंघीकुलभास्वता । भाविद्याभवनायेयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥ ३४
प्रदत्ता दशसाहस्री पुनस्तस्योपदेशतः । स्वपितृस्मृतिमन्दिरकरणाय सुकीर्तिना ॥ ३५
दैवादल्पे गते काले सिंघीवर्यो दिवंगतः । यस्तस्य ज्ञानसेवायां साहाय्यमकरोत् महत् ॥ ३६
पितृकार्यप्रगत्यर्थं यत्नशीलैस्तदात्मजैः । राजेन्द्रसिंहमुख्यैश्च सत्कृतं तद्वचस्ततः ॥ ३७
पुण्यश्लोकपितुर्नाम्ना ग्रन्थागारकृते पुनः । बन्धुज्येष्ठो गुणश्रेष्ठो ह्यर्द्धलक्षं प्रदत्तवान् ॥ ३८
ग्रन्थमालाप्रसिद्ध्यर्थं पितृवत्तस्य कांक्षितम् । श्रीसिंघीबन्धुभिः सर्वं तद्गिराऽनुविधीयते ॥ ३९
विद्वज्जनकृताह्लादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वियं लोके जिनविजयभारती ॥ ४०

*

* *

SINGHI JAIN SERIES

and

Late BABU SHRI BAHADUR SINGHJI SINGHI

My dear, sincere and noble friend, Babu Shri BAHADUR SINGHJI SINGHI, who, under my special inspiration, had founded this SINGHI JAIN SERIES in 1931, in sacred memory of his saintly father, Babu Shri DALCHANDJI SINGHI and realizing whose uncommon devotion to the cause of learning as well as his ideal munificence, I also dedicated with my heart the dynamic and the precious portion of my remaining life to the Series, seeing whose fairly satisfactory and prompting progress since its inception and to find it in more advancing and comprehensive form in future, cherished an intense desire which resulted in associating the Series with the BHARATIYA VIDYA BHAVAN, according to a scheme outlined by me. Full five years have passed since the sad demise of that noble man. In his revered memory, I am penning a few lines here.

*

ON THE 7TH OF JULY, 1944, Babu Shri BAHADUR SINGHJI SINGHI left his mortal coils at the comparatively early age of fiftynine. His loss has been widely felt. His aged mother received this rude shock so ill that she did not long outlive him. His worthy sons have lost an affectionate and noble father, the industrialists and businessmen of the country one of their pioneers, the large number of his employees a benevolent master, scholarship one of its best patrons and the poor people of his native district a most generous donor. To me his loss has been personal. My contact with him was a turning point in my life. Whatever I have been able to achieve, during the past eighteen years, in the field scholarship is due directly to him. The financial assistance with which he backed my activities was the least of his contributions. But for his love of scholarship with which he inspired me, this chapter of my life would have been entirely different.

Babu Shri BAHADUR SINGHJI SINGHI was born in Azimganj, Murshidabad, in Vikram Samvat 1941, in the ancient family of the Singhis, who were of old the treasurers of the Mughal emperors. The family had passed through many vicissitudes of fortune and in the 17th century it migrated from Rajputana to Bengal, but thanks to the energy and enterprise of Singhiji's father, Babu Shri DALCHANDJI SINGHI, the family firm became a very flourishing concern.

Babu Dalchandji Singhi was born in Azimganj (Murshidabad) in the Vikram Saṁvat 1921 (1865 A. D.), and died in Calcutta on the 30th December, 1927. Owing to financial difficulties, Dalchandji Singhi had abruptly to cut short his educational career and join the family business at the early age of 14. The family had been carrying on business in the name of Messrs Hurisingh Nehalchand for a long time though, in those days, it was not at all a prominent firm. But having taken the reins of the firm in his own hands, Babu Dalchandji developed it on a very large scale; and it was mainly through his business acumen, industry, perseverance and honesty that this comparatively unknown firm of "Hurisingh Nehalchand" came to be reckoned as the foremost jute concern with branches in almost all the important jute centres of Bengal. The fruits of Dalchandji Singhi's toils were immense, and the reputation of the firm in commercial circles was, indeed, unique.

Having thus brought his jute business to the most flourishing condition, Babu Dalchandji Singhi diverted his attention to the mineral resources of India and spent many lacs of rupees in prospecting the coal fields of Korea State (C. P.), limestone deposits of Sakti State and Akaltara, and the bauxite deposits of Belgaum and Sawantwadi and Ichalkaranji States. His scheme for the Hiranyakeshi Hydro-Electric Project

and manufacture of aluminium from bauxite ores, the first of its kind in India, is yet to be developed. His mining firm, Messrs Dalchand Bahadur Singhi, is reputed to be one of the foremost colliery proprietors in India. While so engaged in manifold business, he also acquired and possessed vast Zamindari estates spreading over the districts of 24-Perganas, Rangpura, Purnea, Maldah, etc.

But the fame of Babu Dalchandji Singhi was not confined to his unique position in commercial circles. He was equally well-known for his liberality and large-heartedness, though he always fought shy of publicity attached to charitable acts and often remained anonymous while feeding the needy and patronizing the poor. A few instances of his liberality are given below.

When Mahatma Gandhi personally visited his place in 1926, for a contribution to the Chittaranjan Seva Sadan, Babu Dalchandji Singhi gladly handed over to him a purse of Rs. 10,000.

His War contribution in the first world-war consisted in his purchasing War Bonds to the value of Rs. 3,00,000; and his contribution at the Red Cross Sales, held in March 1917, under the patronage of H. E. Lord Carmichael on Government House grounds, Calcutta, amounted to approximately Rs. 21,000, in which he paid Rs. 10,000 for one bale of jute which he had himself contributed. His anonymous donations are stated to have amounted to many lacs.

In his private life Babu Dalchandji Singhi was a man of extremely simple and unostentatious habits. Plain living and high thinking was his ideal. Although he had been denied a long academic career, his knowledge, erudition and intellectual endowments were of a very high order, indeed. His private studies were vast and constant. His attitude towards life and the world was intensely religious, and yet he held very liberal views and had made a synthetic study of the teachings of all religions. He was also well-versed in the Yoga-darśana. During the latter part of his life he spent his days mostly in pilgrimage and meditation. Noted throughout the district and outside for his devoutness, kindness and piety, he is remembered even now as a pride of the Jaina community.

During the last days of his life, Babu Dalchandji Singhi cherished a strong desire to do something towards encouraging research in important branches of Jaina literature and publishing their editions scientifically and critically prepared by eminent scholars. But fate had decreed otherwise; and before this purpose of his could become a reality, he expired.

*

However, Babu Bahadur Singhji Singhi, worthy son of the worthy father, in order to fulfil the noble wish of the late Dalchandji Singhi, continued to help institutions like the Jaina Pustaka Pracāraka Maṇḍala, Agra; the Jaina Gurukula, Palitana; the Jaina Vidyābhavana, Udaipur, etc.; and also patronized many individual scholars engaged in the publication of Jaina literature. Besides, with a view to establishing an independent memorial foundation to perpetuate the memory of his father, he consulted our common friend, Pandit Shri Sukhlalji, (formerly a Professor of Jainism in the Benares Hindu University), an unrivalled scholar of Jaina Philosophy, who had also come in close contact with the late Babu Dalchandji Singhi, and whom the latter had always held in very high esteem. In the meanwhile, Babu Bahadur Singhji Singhi incidentally met the late Poet, Rabindranath Tagore, and learnt of his desire to get a chair of Jain studies established in the Viśva Bhāratī, Shantiniketan. Out of his respect for the Poet, Babu Śri Bahadur Singhji readily agreed to found the Chair (provisionally for three years) in revered memory of his dear father, and pressingly and cordially invited me to organize and conduct the same. I accepted the task very willingly, and felt thankful for the opportunity of spending even a few years in the cultural and inspiring atmosphere of Viśva-Bhāratī, the grand creation of the great Poet, Rabindranath.

During the period of 10 years of my Principalship of the Gujarat Puratattva

MANDIR, Ahmedabad, and even before that period, I had begun collecting materials of historical and philological importance, and of folk-lore etc., which had been lying hidden in the great Jaina Bhandars of Patan, Ahmedabad, Baroda, Cambay, etc. I induced my noble friend Babu Bahadur Singhji Singhi, also to start a Series which would publish works dealing with the vast materials in my possession, and also with other allied important Jaina texts and studies prepared on the most modern scientific methods. Hence the inauguration of the present Singhi Jaina Series.

At an early age Babu Bahadur Singhji joined the family business by pushing ahead with his father's enterprises, and succeeded in making the firm the foremost in the mining industry of Bengal and Central India. Besides he also acquired vast zamindaries and had interests in many industrial and banking concerns. This early preoccupation with business affairs prevented his having a college education. But Singhji was studious and introspective by nature. He devoted all his spare time to study and cultural development. He acquired an excellent command over several languages. Art and literature were the subjects of his choice. He was very fond of collecting rare and invaluable specimens of ancient sculpture, paintings, coins, copper-plates and inscriptions. His manuscript-collection contained a large number of rare works of historical and cultural importance, among which mention must be made of a unique manuscript of the Koran which was handed down from Baber to Aurangzeb and bears the autographs of all of them. His numismatic collection, especially of Kushan and Gupta coins, is considered the third best in the world. He also had a good and large collection of works of art and historical importance. Singhiji was a Fellow of the Royal Society of Arts (London), a member of the Royal Asiatic Society of Bengal, the Bangiya Sahitya Parishad, the Indian Research Institute and a Founder-Member of the Bharatiya Vidya Bhavan. He was also the President of the Jaina Swetambara Conference held in Bombay in 1926. Though he had made no special study of law he was well up in legal matters. On one occasion in the Calcutta High Court when he found that even his distinguished lawyers were not properly representing his case he himself pleaded out the case successfully, much to the surprise of the opposite party who was a manager of a big European firm.

Though a highly religious and leading figure in the Jain Community he had an outlook which was far from sectarian. More than three-fourths of the six lakhs and over of his donations were for non-Jain causes. More often than not he preferred to give his assistance anonymously and he did not keep a list of his donations even when they were made in his name.

To the Hindu Academy, Daulatpur, Rs. 15,000/-.
to the Taraqi-Urdu Bangala 5000/-.
to the Hindi Sahitya Parishad 12,500/-.
to the Vishuddhanand Sarasvati Marwari Hospital 10,000/-.
to several maternity homes 2,500/-.
to the Benares Hindu University 2,500/-.
to the Jianganj High School 5,000/-.
to the Jiaganj London Mission Hospital 6,000/-.
to the Jain Temples at Calcutta and Murshidabad 11,000/-.
to the Jaina Dharma Pracharaka Sabha, Manbhum 5,000/-.
to the Jaina Bhavan, Calcutta, 15,000/-.
to the Jain Pustak Prachar Mandal, Agra, 7,500/-.
to the Agra Jain Temple 3,500/-.
to the Ambala Jain High School, 2,100/-.
for the Prākrit Kośa 2,500/-.
to the Bharatiya Vidya Bhavan 10,000/-.

At the Singhi Park Mela held in December, 1941, at his Ballyganj residence in which Viscount Wavell, then Commander-in-Chief and Lord John Herbert, Governor

of Bengal, and Lady Herbert participated, he donated Rs. 41,000/- for the Red Cross Fund.

*

Really speaking, he did not in the least hanker after name and fame even though he was a multi-millionaire and a big Zamindar, and even though he was a man of superior intellect and energy. He was by nature taciturn and a lover of solitude. Art and literature were the pursuits of his choice. He was very fond of seeing and collecting rare and invaluable specimens of ancient sculpture, painting, coins, copper-plates, inscriptions, manuscripts, etc. He spent all his spare time in seeing and examining the rarities which he had collected in his room, as well as in reading. He was seldom seen outside and he rarely mixed with society and friendly circles. Wealthy persons like himself usually have a number of fads and hobbies such as seeing the games and races, visiting clubs, undertaking pleasure trips etc., and they spend enormously over them, but Singhiji had none of these habits. Instead of wasting money on such things, he spent large sums on collecting ancient things and valuable curios and on the preservation and publication of important literature. Donations to institutions and charities to individuals were, for the most part, given by him anonymously. I know it from my own experience that these gifts, donations and charities reach a very high figure at the end of every year. But he was so modest that on his being requested so often by me he did not show the least inclination to part with the names and whereabouts of the individuals and institutions that were the recipients of such financial aid from him. By chance I came to know of a very recent example, just now, indicative of this characteristic of his nature. In the year 1941 he shifted, like other innumerable inhabitants of Calcutta, his headquarters to Azimganj (Dist. Murshidabad) when the fear of the Japanese invasion was looming large, and decided to stay there with his whole family during war time. Taking into consideration the then grievous condition of the country as well as the excessive scarcity of grains in Bengal, he had stocked grains in large quantities with a view to distributing them gratis according to his capacity. Thereafter the problem of food became rather more serious and the prices had risen inconceivably high. Babu Bahadur Singhji Singhi could have earned four to five lacs of rupees if he had, like many other miserly merchants, sold off the hoarded lot of grains, taking undue advantage of the prevailing conditions. But he resisted the temptations, and had been daily distributing freely the grains among thousands of poor people who showered blessings on him; and he enjoyed a deep self-satisfaction. This is the most recent example that puts us in adequate knowledge of his silent munificence.

Really he was a very silent and solid worker and he had no desire to take active part in any controversies, social or political, though he had sufficient fitness and energy to do so. Still however he was skilful enough to do what was proper at the particular time. The following incident will best illustrate this statement. It was in the fitness of things that a wealthy multimillionaire like him should give an appropriate contribution to the war funds. With this end in view he arranged in the second week of December, 1941, an attractive show, styled Singhi Park Mela in the garden of his residential place at Calcutta in which all the local people and officers of name and fame. including the Governor of Bengal, Sir John Arthur Herbert and lady Herbert as well as the Commander-in-chief (later the Governor-General) Viscount Wavell, had also taken part with enthusiasm. This show fetched thousands of rupees which were considered substantial financial help to the war funds.

*

As mentioned above, the Series was started, in 1931 A. D. when I worked as a Founder-Director of the Singhi Jain Chair in Viśvabhāratī at Shantiniketan, at Singhiji's request. It was, then, our aspiration to put the SINGHI JAIN CHAIR and the SINGHI JAIN SERIES on a permanent basis and to create a centre at Viśvabhāratī for the studies of Jain cult in deference to the wishes of the late Poet Rabindranath

Tagore. But unfortunately I was forced to leave this very inspiring and holy place on account of unfavourable climatic conditions etc. which I had to face during my stay of about four years there. I shifted, therefore, from Viśvabhāratī to Ahmedabad where I had formerly resided and worked in those glorious days when the GUJARAT VIDYĀPĪTH and the PURĀTATTVA MANDIR had been established as a part of the movement for national awakening and cultural regeneration. I went there in the hope that the reminiscences of those days and the proximity of those places would serve as sources of inspiration in my literary pursuits.

During this period my aim of life had centred round the Singhi Jain Series and I devoted every iota of my energy to its development and progress.

*

In June, 1938, I received, to my agreeable surprise, a letter from my esteemed friend S'rī K. M. Munshi who was, then, the Home Minister of the Congress Ministry of the Bombay Presidency. In that letter he had mentioned that Sheth S'rī Mungalal Goenka had placed a liberal sum of two lacs of rupees at his disposal for the establishment of a good academic institution for Indological studies and he had asked me to come down to Bombay to discuss and prepare a scheme for that. Accordingly, I came here and saw Munshiji. Knowing that he had a fervent desire of founding at Bombay an institution of the type of the Purātattva Mandira, I was extremely delighted and I showed my eagerness to offer for that such services as might be possible for me. We, then, began to draft out a scheme and after some deliberations and exchange of ideas the outline of the BHĀRATĪYA VIDYĀ BHAVANA was settled. Accordingly, on the auspicious full-moon day of the Kārttika of 1995 (V. S.) the opening ceremony of the Bhāratīya Vidyā Bhavana took place amidst the clappings and rejoicings of a magnificent party which was arranged at the residence of Munshiji. The brilliant achievement and the wide publicity which the Bhavan has been able to secure during its short career of the last few years bear eloquent testimony to the inexhaustible fund of energy and unsurpassed skill of Munshiji. As I am inseparably linked up with it from its very beginning, I also feel the same amount of joy and interest at the Bhavan's progress as S'rī Munshiji, its Founder-President and therefore I have been always offering my humble services in its various undertakings and activities.

*

On the other hand, the Singhi Jain Series is the principal aim of my remaining life and the results of my thinking, meditation, researches and writings have all been devoted to the development of the Series. As life passes on, the time of activity is also naturally shortened and therefore it was quite appropriate, now, for me to chalk out lines of its future programme and permanence.

As Babu Bahadur Singhji Singhi, the noble founder and the sole patron of the Series, had placed the whole responsibility of the Series on me from its inception, he had also the right to expect that more and more works might more speedily and splendidly be published. I have neither seen nor come across any other gentleman who can match with him as regards generosity and unbounded zeal for the revival of ancient literature. On the works of the Series he had spent through me more than 75,000 rupees during his life-time. But he had not even once asked me, during this long period of a dozen years, as to how and for what works the amount was spent. Whenever the account was submitted to him, he did not ask for even the least information but sanctioned it casting merely a formal glance on the account sheets. He, however, discussed very minutely the details regarding things such as the paper, types, printing, binding, get-up, etc. as well as internal subjects like Preface and others, and occasionally gave very useful suggestions thereon with deep interest. His only desire being to see the publication of as many works as possible in his life-time, he was always ready to spend as much after it, as required. He did not labour under a delusion that the things should be done in this or that way when he was no more.

As these were his ideas and desires concerning the Series and as every day that passed left me all the more convinced of the fickleness of my advanced life too, it was imperative for us to draw out a scheme for its future programme and management. Just at this time a desire dawned in the heart of Shri Munshiji, to the effect that if the Singhi Jain Series be associated with the Bhāratīya Vidyā Bhavana, both the institutions would not only be admirably progressing but the Series would get permanence and the Bhavan. unique honour and fame by its hereby becoming an important centre for the studies of Jain culture and the publication of Jain literature. This wellintentioned desire of Munshiji was much liked by me and I conveyed it in a proper form to Singhiji who was, besides being a Founder-Member of the Bhavan, also an intimate friend of Munshiji since long. Eventually he welcomed this idea. I also came to a final decision of associating the Series with the Bhavan, having consulted my most sincere friend, life-long companion and co-worker, Pt. Sukhlalji, who is a well-wisher and an active inspirer of the Series, and who is also an esteemed friend of Babu Bahadur Singhji. Luckily we all four met in Bombay in the bright half of Vaiśākha (V. S. 1999) and on one auspicious day we all sat together and unanimously resolved, at the residence of Munshiji, to entrust the Series to the Bhavan.

According to that resolution, the publication of the Series thereafter began under the management of the Bhāratīya Vidyā Bhavana under my sole supervision and direction.

*

In addition to transferring all sorts of copyright of the Series, Singhiji also donated a liberal sum of Rs. 10,000 which will be spent on erecting a hall, to be named after him, in a prominent place in the Bhavan. In appreciation of this generous donation of Singhiji, the Bhavan has also resolved to style permanently the Department of Jain Studies as the "*Singhī Jain Sāstra Sikṣāpīṭha*".

*

In the mean time we considered to purchase for the Bhavan a well-equipped library of a retired professor living in Calcutta, and consequently I was entrusted with the work of making a proper move in the matter. I then went to Calcutta for this very purpose and started negotiations through Singhiji with the professor whose demand was somewhere about Rs. 50,000. Singhiji asked me just casually as to what arrangement had been made for meeting with the costs. I promptly replied that there was no cause for worry so long as donors like himself were there. He smiled at it with a suppressed sense of satisfaction and also remarked that he had to assume the role of a negotiator for a buyer who he himself was eventually to be. He considered seriously my candid utterance and made up his mind from that moment, luckily of course for the Bhavan, to donate the Library to the Bhavan. He invited the professor concerned to his residence and talked in my presence about the approximate cost of the whole collection which appearing rather more to him and to me, the bargain could not be struck. He himself thereafter suggested to me to go in for the Nahar collection and promised with his usual preparedness to make complete arrangements in due course of time for the same. As was natural with him, he disallowed me at the same time from making known his intentions to any one. From close association with him I very well knew this aspect of his sobre mind. This taciturnity of his mind was so much developed that even his sons who are equally able and worthy did not get a clue to his intentions till they were put into practice. But to our great mishap he did not live long enough to present this literary treasure to the Bhavan himself; but his eldest son and my beloved friend, Babu Shri Rajendra Singh has fulfilled his father's wish though he was totally ignorant of it and has got this unique collection for the Bhavan and spent Rs. 50,000 for the purpose.

Singhiji began to take keen interest in the progress and development of the Bharatiya Vidya Bhavan, seeing that it had at last become the centre of research and literary activities of Shri Munshiji and mine. In his last visit to Bombay he had also expressed to me his sincere desire to come and stay occasionally with us in the building of the Bhavan at Andheri when it is made over to us after the war.

At this time he also expressed with great enthusiasm his generous desire in clear terms as to how increasing progress of the Series can be achieved and how more works can be brought out with added speed. He also told me to make an arrangement, as I wished, regarding as much publication as possible of the works in the Series till I and he were alive, wishing me not to worry at all concerning the expenses. He mentioned that he would not feel satisfied even if the present rate of the publication which is three to four works annually be raised to two works per month. What a noble zeal and a domineering passion for the advancement of learning and literature!

Having been fully reinvigorated by this unequalled enthusiasm and liberality I came to Bombay and was immersed in making plans of a large-scale production of the works in the Series and its extension in pursuance of his eager desire.

*

By the end of 1943 his health began to decline. In the first week of January, 1944, when I went to him at Calcutta in connection with the work of the Bharatiya Itihasa Samiti I found him extremely unwell. Notwithstanding his ill-health he talked to me for more than a couple of hours on the day of my arrival there. The first thing he did in the course of this lengthy, though very sweet talk, was to give me a mild reproof for undertaking the long and tedious journeys to Calcutta, Benares and Cawnpore in spite of my ill health. He discussed with absorbing interest the details of the Samiti's proposed History of India, a subject of great interest to him. I could see that he was at that time quite forgetful of his physical ailments. Our talks then drifted to the subject of the History of Jainism in which connection also he expressed his opinion about the material to be utilised for such a work. At the termination of our talks, which this time lasted for over three hours, I found him much exhausted and drooping in spirits.

On the 7th January his health took a turn for the worse. On the 11th January I went to take leave of him, which he, full of emotions, gave with a heavy heart, exclaiming "Who knows whether we shall meet again or not?" I requested him to take heart and remain buoyant and assured him that he would be soon restored to normal health. But while I was stepping out of his room, my eyes were full of tears and his last words began to eat into my heart. Ill-luck prevented our second meeting. That lofty and generous soul finally left its mortal habitat at mid-day on 7th July, 1944. May his soul rest in peace!

* *
*

SINGHIJI'S WORTHY SONS

Though the heavy loss caused by his sad demise is irreparable for me and the Jain community at large, still it is indeed, a matter of real consolation that he has left behind him equally illustrious and worthy sons. His sons, Babu Rajendra Singhji and Babu Narendra Singhji are treading the foot-steps of their revered father. It gives me great pleasure to record here that during the past five years on the Series alone they have spent more than Rs. 50,000. They also handed over a sum of Rs. 5,000 to the Indian Research Institute of Calcutta for the publication of the Jain works in Bengali language.

*

I have already mentioned how Babu Rajendra Singhji made a generous donation of Rs. 50,000 for the purchase of the famous Nahar Collection of Indological works which now forms a most precious part of the Bhavan's library. Babu Narendra Singhji has donated Rs. 30,000 for the foundation of a Jaina Bhavan at Calcutta for which Babu Bahadur Singhji had already contributed Rs. 15,000. He liberally gave Rs. 5,000 on the occasion of the celebration of 'Viraśāsana Mahotsava' in November 1944 which was held by the Digambar Jain Samaj. Further he has shouldered the responsibility of continuing now under his patronage to help the work of social and religious upliftment among the Sarak tribe of Bengal which was started by his illustrious father and for which the latter had spent thousands of Rupees. Babu Rajendra Singhji and Babu Narendra Singhji have also very generously promised to continue to meet all the expenses of the Singhi Jain Series and requested me to bring out as many works as possible, at whatever cost, so that this unique Series founded and cherished by their late lamented father may continue to bring to light the invaluable treasures of Jain literatures and culture.

*

In recognition of his unique assistance the Bharatiya Vidya Bhavan has decided to perpetuate Singhiji's memory by naming its indological library as Babu Bahadur Singhji Singhi Library. Further, one of its main halls will bear his name as Babu Bahadur Singhji Singhi Hall. The Bhavan's Jain Department will also be known as the Singhi Jain Shastra Shikshapith.

7th July, 1949
BHĀRATĪYA VIDYĀ BHAVAN,
BOMBAY.

JINA VIJAYA MUNI

* *
*

GENERAL EDITOR'S PREFACE

It gives me immense pleasure in presenting to the world of scholars this characteristic Prākrit Tale, Līlāvaī by name, as the thirty-first volume of the *Singhī Jain Series.* The Jaina narrative literature in Prākrit is very extensive and rich; its extent and wealth are superlatively outstanding even when compared with the entire range of narrative tales in Sanskrit; but the number of narrative poems of the high literary standard of Līlāvatī in it is almost negligible, if not nil. The Jaina narrative works in Prākrit have a dignity of their own by virtue of their plots and contents, but the outflow of flavours of ornate poetry is not quite abundant there. We do not possess today any Jaina Mahākāvya in Prākrit which by its contents and sentiments conforms to the definitions and conventions laid down by eminent poeticians like Bhāmaha and Daṇḍin. As yet we are not aware of any Jaina Mahākāvya in Prākrit of the literary standard of the elaborate Kāvya, the Rāvaṇavaho or Setubandha of Pravarasena and the most outstanding Prākrit Mahākāvya, the Gaüḍavaho of the royal poet Vākpati. It is evident from literary references that in the past were composed many Prākrit Kāvyas of this category, but most of them are lost in the engulfing abyss of time, almost beyond recovery. Out of this lot, the unique poems of Pravarasena and Vākpati as well as this (Līlāvatī) of Kutūhala, the son of Bhūṣaṇabhaṭṭa, have survived through our sheer good luck. Both the Mahākāvyas, Rāvaṇavaho and Gaüḍavaho, have been quite famous from early times; and scholars are well acquainted with them from references to and quotations from them in various works: so it was in the fitness of things that these two texts were printed and published quite early. But the present poem, Līlāvaī Kahā, however, could not see the light of day upto this time: it was eagerly awaiting as it were its *uddhāraka*, the critical editor, namely Dr. Upadhye.

This Līlāvaī Kahā was casually noticed for the first time by our late lamented learned friend Śrī Chimanlal Dalal, the organiser and the first General Editor of the Gaekwad's Oriental Series, in his Gujarati Report, which he prepared in 1914, on the Jaina Bhaṇḍāras at Pattan under the behest of that great patron of learning, the late Mahārājā Śrī Sayājīrāo Gaekwad of Baroda. It was his ardent desire to bring this poem to light; and he had mentioned this to me more than once. After his sad demise, while I was organising the publication of *Siṁghī Jaina Granthamālā*, I went to Pattan in 1931-32 and had the occasion of seeing there the old palm leaf MS. of the Līlāvaī well preserved in the famous Saṅghavī Pāḍā Bhaṇḍāra. Arrangements were made for its transcript. But my hands being heavily occupied with the simultaneous editing and publishing of many works of the Granthamālā, I could not divert my specific attention to its transcripts etc.

When, in 1940, my beloved friend Dr. Upadhye expressed his desire to edit this poem, I felt very happy; and I decided to present this Prākrit Mahākāvya with its Sanskrit commentary by an anonymous Jaina author, edited by him, as a precious jewel in the necklace of our Granthamālā. The brilliant outcome of all this is now in the hands of the learned. The various problems that could be expected in connection with the internal and external study of Līlāvāī has been fully and ably discussed by Dr. Upadhye in his thorough, elegant and authoritative Introduction.

My relations with Dr. Upadhye have been of very close attachment. Naturally I feel diffident in commending here his outstanding scholarship in his subjects and his painstaking habits and steady labours. I wish to add only this much here that I know no other and more suitable scholar, who is an ardent devotee of Prākrit literature and has a deep insight into the study of Prākrit languages, than Dr. Upadhye, for editing this poem.

Professor Upadhye occupies a frontrank position among the living Prākrit scholars of our land. The active scholars already know him very well by his learned editions

of both Jaina and non-Jaina Prākrit works (with their Sanskrit commentaries etc.), such as Pravacanasāra, Paramātma-prakāśa, Kaṁsavaho, Uṣāniruddham, Candralekhā Saṭṭaka etc. and by his solid research contributions, to mention only a few, such as, The Present Position of Prākrit and Pāli, Jaina and Buddhistic Studies and their Future; Hariṣeṇa and his Dharmaparīkṣā in Apabhraṁśa; Dhūrtākhyāna: A Critical Study; An Essay on Prākrit Literature, etc. This edition of Līlāvaī Kahā is an additional, specific proof of his editorial skill and deep critical faculty.

Four years back, in my General editor's Preface to the Candralekhā Saṭṭaka, edited by Dr. Upadhye and published in our Bhāratīya Vidyā Granthamālā, I had expressed a hope about him in this manner: 'We believe, and we have great hopes that in the near future Dr. Upadhye will give us many valuable Prākrit works with learned Introductions which are usually the results of his extensive study and mature scholarship.' So it gives me immense pleasure to see my hope more than fulfilled by this edition. Dr. Upadhye is keenly interested in the progress of the Singhī Jaina Granthamālā and is extending to us his hearty cooperation in its conduct and publication; so on behalf of its munificient patrons and ardent lovers of learning, Śrī Rajendra Singh Singhi and Śrī Narendra Singha Singhi, the worthy sons of the late lamented Śrī Babu Bahaddur Singhaji Singhi, the founder-patron of the Series, and on my behalf I offer my hearty greetings to him. It is through such mutual cooperation and good will of righteous scholars that the publication of our rich literature and the progress of scholarship connected with it are possible. In this connection what the Author of Līlāvatī has observed in the following gāthā is most apt:

जयंति ते सज्जणभाणुणो सया वियारिणो जाण सुवण्णसंचया ।
अइट्ठदोसा · यसंति संगमे कहाणुबंधा कमलाअरा इव ॥ १२ ॥

Jyeṣṭha Śrutapañcamī Saṁvat 2005
(1, June 1949)
Singhī Jaina Śāstra Sikṣāpīṭha
Bhāratīya Vidyā Bhavana, Bombay.

JINA VIJAYA

PREFACE
(First Edition)

We cannot afford to neglect any more the study of Prākrit language and literature, if we are really earnest about the study of Modern Indian Languages and social life of the common man in ancient India. We have had to pay heavily for the 'learned' man's neglect of Prākrit literature with the result that many important Prākrit works of literary value have been lost. The Vasudevacariya of Bhadrabāhu, Taraṁgavaī of Pādalipta, Harivijaya of Sarvasena, Madhumathavijaya of Vākpati, Viṣamabāṇalīlā of Ānandavardhana, Vilāsavaī Saṭṭaka of Mārkaṇḍeya etc., to mention only a few, are mere names to us. It is for us to see now whether their MSS. would be discovered anywhere.

During the last few years I have been able to bring to light half a dozen Prākrit works, to edit them partly or fully and to assign to them their place in the history of Indian literature in general and Prākrit literature in particular. They were procured from the valuable MS.-collections from the South, especially Travancore. I have duly noticed them in my Essay on Prākrit Literature contributed to Shipley's Encyclopedia of Literature, New York 1946.

Being impressed by the excerpts from the Līlāvatī in the Catalogue of MSS. in Jesalmere Bhandars and by references to it in Sanskrit works on poetics, I was yearning, almost from 1930, to get access to the Jaisalmer and Pattan MSS. of that poem. Despite the kindness of my friends in Gujarat and Marwar my attempts in this direction suffered many reverses and disappointments. During 1940-42 the University of Bombay assigned to me the Springer Research Scholarship to enable me to continue my studies in Prākrit language and literature; and I had nearly decided to go to Pattan to see the MS. of the Līlāvatī.

While editing the Bṛhatkathākośa of Hariṣena in Sanskrit for the *Singhi Jain Series* I came into closer contact with Śrī Jinavijaya Muni One day, by the middle of March 1940, at his residence at Matunga facing the King's Circle, Bombay, he talked to me about the photographs of the palm-leaf MS. of the Kuvalayamālā from Jaisalmer. It was a fitting context for me to request him to see if he can procure for me a photographic copy of the Jaisalmer MS. of the Līlāvatī. He told me that it would not be possible to get any access to the Jaisalmer MS., but he can procure for me a copy of the Pattan MS. In the light of my earlier disappointments, as I stepped down the staircase of his residence, I was wondering whether I might pass through the same old experiences. He, however, was quite earnest and really meant what he said. During September 1941 he sent to me a fine copy of the Pattan MS. which he had secured through the good offices of Śrī Muni Puṇyavijayajī.

The Pattan copy (= P) being quite good, my desire to edit this poem grew more and more intense. I wanted at least one more MS. to fill its lacunae. My efforts to get access to a MS. said to have been in the possession of Mr. M. R. Kavi had no positive results. My friend Dr. Raghavan, Madras, knew how badly I was in need of another MS.; and during the last week of August 1942 he sent me the information that the Anupa Sanskrit Library, Bikaner, contained a MS. of the Līlāvatī with a Sanskrit commentary. To begin with, the prospects of getting a transcript or much less the MS. from Bikaner were not in any way bright. But through sheer good luck my friend Mr. Madhava Krishna Sarma took charge of the Curatorship of that Library in November '42; and almost with a personal interest he secured not only the permission of the Bikaner Government to give me a transcript but also made necessary arrangements to get one prepared through a copyist, not easily available ordinarily.

As I was waiting for the copy from Bikaner, there was another lucky development. Śrī Jinavijayajī, who was holding his long-planned literary expedition to Marwar in abeyance for years together, reached Jaisalmer by the middle of December 1942 and wired to me to despatch the Pattan copy to him, so that the variants

from the Jaisalmer MS. might be noted on its margin. Though the work on hand was very heavy there, he spared midnight hours for the Līlāvatī and noted all the various readings. On the 24th of April '43 the Bikaner transcript (= B) reached my hands and on the 29th of the same month I received back from Jaisalmer the Pattan copy duly collated with Jaisalmer MS. by Śrī Jinavijayajī himself.

I started my work in right earnest hereafter. Śrī Jinavijayajī had already assured me that he would publish this work in some Series or the other. The first forme was struck by the end of July 1944. The work lingered on in the press for the last five years; and there were various difficulties: at times paper was not available; now and then Bombay had communal disturbances and strikes which affected communications; there were strikes in the Press; and one was constantly subjected to the worries of the war-time. Though the tale of my struggle to get the necessary material and to edit this text in the present form has been a long and chequered one (to put it in the words of the poem itself: *deva mahaṁtī khu kahā*), it is a matter of pleasure for me to present this edition to the world of scholars.

In the Introduction I have fully described the material and the method adopted in building the critical text. The transcript that reached my hands was so unsatisfactory that I could not present the Sanskrit commentary better than this: I eagerly await the discovery of another MS. to enable us to fill its gaps. When some more MSS. come to light it would be further possible to judge the authenticity of both the recensions. For the present we may accept with the Commentator that the name of the Author is Kutūhala. The story of the poem is quite engrossing and is also a careful picture of human relations often controlled by Destiny. Somehow the title Līlāvatī has found favour with many authors, and I have studied all the works bearing the name and their possible relation with this poem. Judged by the criteria of Rudraṭa and others the form of the poem is quite important. Hāla has won remarkable eminence in Indian history, legends and literature; and for such a romantic poem in Māhārāṣṭrī no other king would have been a more appropriate Hero than Hāla about whom the necessary results of research I have put together with a view to delineate his personality in a proper perspective. I have tried to give also a brief account of the Sapta-Godāvarī Bhīma, the main scene of the story. The poem Līlāvatī is a lovely member in the family of Indian literature, so I have studied its relation with other Sanskrit and Prākrit works as far as possible. The available evidence shows that its composition can be assigned to *c.* A. D. 800. The stage of Prākrit language also confirms the same. My analysis of the language is modest, limited and casual; and it is necessary that a systematic and thorough grammar of this poem should form the basis of the study of Māhārāṣṭrī. It is with this end in view that I have prepared and included in this edition a full Glossary of the text. We can know more about the commentator only when some other MSS. come to light. In the Notes I have included, besides various difficulties, all that I felt necessary for an intelligent understanding of the text and its language.

While working on this poem, during the last few years, many of my scholar-friends have obliged me in various ways; and it gives me pleasure to remember them with gratitude: Mr. K. J. Dixit, B. A., B. T., Sangli; Dr. A. M. Ghatge, Kolhapur; Prof. M. V. Patwardhan, Poona; Mr. L. N. Rao, M. A., Ootacamund; Dr. V. Raghavan, Madras; and Mr. K. Madhava Krishna Sarma, M. O. L., Bikaner.

Words are inadequate to express my sense of obligation to Āchārya Jinavijayajī. He secured the Pattan copy, collated the Jaisalmer MS. and arranged for the publication of this work even during these critical days. All along I found solace in his encouraging words and positive guidance in his cooperation. The students of Prākrit literature owe a heavy debt of gratitude to him; and to redeem at least a fraction of it, if possible, I have taken the liberty of dedicating this book to him.

I offer my sincere thanks to the Government of Kolhapur for the kind aid given to me in my work on the Līlāvatī. I also acknowledge my indebtedness to the University of Bombay for the grant-in-aid (of Rs. 200) given towards the cost of the publication of this work.

KOLHAPUR, *Karmaṇyevādhikāras te* A. N. UPADHYE
1-1-1949

PREFACE

(SECOND EDITION)

DR. V. RAGHAVAN has justly appreciated the poetic merits of the *Līlāvaī* when he says: 'The author of the *Līlāvatī* is indeed a gifted poet, belonging to galaxy of front-rank artists of the creative period of Sanskrit and Prākrit poetry. He cannot, of course, help echoing here and there Kālidāsa, Bāṇa or other celebrated writers, but he is endowed with a powerful imagination which has worked some very original and striking fancies in the descriptive portions, and a felicity of expression, ease, flow and sweetness, which is evident all through, in the few long-compounded passages two of which are in *antādi-prāsa*, or in the bulk of the writing which is in simple single-worded diction.'

It was but natural that this Prākrit poem, being brought to light for the first time, was very well received by classical scholars both in India and outside; and it found a place even in the post-graduate courses of some of our Universities.

It gives me pleasure to present a second edition of this charming poem. Mainly it is a reprint of the first edition. I have, however, availed myself of the suggestions and criticism of numerous co-workers, and have made minor corrections and some elucidatory additions here and there especially in the Introduction and Notes. Some of the problems about the text and authorship of the *Līlāvaī* can be better solved only after discovering a few more MSS. of its text and commentary.

In the Appendix III, I have reproduced the learned Reviews of Dr. RAGHAVAN, Madras, and Dr. L. RENOU, Paris; and I offer my sincere thanks to them. I record my sincere gratitudes to Shri K. M. MUNSHI who is the live spirit of the Bhāratīya Vidyā Bhavana and to Muni Shri JINAVIJAYAJI, the General Editor of the Singhi Jain Series.

Lastly, I would be failing in my duty, if I did not record my sincere gratitude to the University Grants Commission, New Delhi, for having so graciously made me the grant intended for Retired Teachers. It is this timely aid that has enabled me, even after retirement, to pursue my researches in my specialised branches of Indology with the peace of mind all such work needs.

Karmaṇyevādhikāras te

Dhavalā
VIII, Rajarampuri
Kolhapur (S. Rly.)
16-12-65

A. N. UPADHYE

PUBLISHERS' NOTE

The Publishers regret that the blocks included in the First Edition could not be printed in the Second Edition, due to certain exigencies.

CONTENTS

To
Āchārya
Srī Jina Vijaya Muni

INTRODUCTION

1. CRITICAL APPARATUS

The Prākrit text, critically edited here, and the Sanskrit commentary of the Līlāvaī (Sk. Līlāvatī) are based on the material from the following MSS.:

P—This stands for the Transcript of the palm-leaf MS. belonging to the Saṅghavī Pāḍā Bhaṇḍāra, Pattan, and noticed by Dalal in his Descriptive Catalogue of MSS. in the Jaina Bhaṇḍāras at Pattan, Vol. I, G. O. S., No. 76 (Baroda 1937), pp. 57 (Intro.) and 193, No. 316. The palm-leaf MS. has got 131 leaves, measuring 14 by 2 inches and written on both sides of the leaf in Devanāgarī hand. There are occasional marginal notes; and the first five leaves are damaged on one side, thus creating some lacunae in the text. I have personally seen the first and the last leaves of this MS. The edges of it are broken; the leaves are extremely brittle; and the central string-holes are enlarged. It is written with ink in an uniform, clear and legible Devanāgarī script quite usual in Jaina MSS. As a rule the *paḍimātrās* are used throughout. On the left-hand margin the pagination is by letters and on the right hand by numerals. On the first page we have *śrī* upon 1 which corresponds to 1; and on the last page we have vertically *su*, *snā* and some sign like that of 1, which together stand for

131. The hand-writing of the marginal notes is different from that of the body of the text; it is inferior and belongs to some other scribe. The concluding verse, No. 1333*1, which is found in P only, is written on the lower margin in the hand-writing of the notes. There are short Daṇḍas on the heads of letters to indicate separation of words. No Daṇḍa is added after the number of the gāthā. The MS. begins thus : ६० ॥ उँ नमो विघ्नराजाय ॥ नमह etc. and ends thus : लीलावतीकथानकं समाप्तं ॥ छ ॥ मंगलं महाश्री ॥ छ ॥ [something like ६३] ॥ छ ॥. It does not mention the date of its writing. Judging from its general appearance and hand-writing and according to the expert opinion of Śrī Jinavijayaji, the age of it might be assigned to the close of the 13th century of the Vikrama era, and not later than that. Āchārya Jinavijiyaji procured for my use an excellent transcript of this palm-leaf MS. The transcript (called P here) is written on bluish ledger paper, of the foolscap size, on one side only. The copyist's Devanāgarī hand-writing has such a close resemblance with the old Devanāgarī script that a superficial observer would feel that this copy is pretty old; and I find, the copyist has written some obscure letters exactly as they are in the palm-leaf MS. The copy is very carefully prepared. The pages of the palm-leaf MS. are indicated; small superlinear Daṇḍas, as in the original, are added to separate the words; marginal glosses are reproduced; some Saṁdhis are indicated by writing the absorbed vowel above between the lines; and lacunae are preserved as they are. One feels in using it that one is reading an old MS. The copyist gives his colophon thus: ॥ स्वस्ति ॥ नृपविक्रमार्कवत्सरे १९९७ ज्येष्ठमासे सितपक्षे श्री अणहिल्लपुरपत्तनान्तर्गतसंघवीपाटकसत्कताडपत्रीयजैनज्ञानभाण्डागारान्तःस्थितायाः सटिप्पनकातीवशुद्धतमाया महाराष्ट्रदेशीभाषानिबद्धाया दवदन्तीकथायाः [लीलावतीकथायाः ?] प्राचीनतमप्रतेरुपरितः प्रतिरियं लेखिता श्रीजिनविजयेन मुनिना आत्मकृते मुनिपुण्यविजयद्वारेण । लिखिता च सा अणहिल्लपुरपत्तनखडाकोटडीपाटकनिवासिना लेखनकलाकोविदेन लेखकवरेण त्रिवेदिना लक्ष्मीशंकरात्मजेन गोवर्धनदासेनेति ॥ जयति जिनेंद्रशासनम् ॥ शुभं भवतु ॥ ॥

This is the best and the complete copy of the text which I have got. The marginal glosses are generally meanings of difficult words, and in a few cases *pāṭhāntaras* : (see the footnotes on gāthās 558, 614, 669, 683, 824, 973, 1017 etc.); sometimes they are mutilated, in corrupt Sanskrit, or even in old Gujarātī. Almost uniformly this transcript shows *n* initially and in many cases *nn* as a conjunct, but *ṇ* medially. In some places, however, it does write initial *ṇa* and in a couple of places *ṇu*. It also shows, almost throughout, *ya-śruti* for the *udvṛtta* vowel, *a* or *ā*, irrespective of the preceding vowel. It uses now and then what we call the sign of *avagraha* along with the superlinear Daṇḍa to indicate the absorbed vowel *a*, not necessarily after *e* or *o*. The lacunae, here and

there, especially in some pages at the beginning, could be conveniently filled by the readings of J. It has not meticulously distinguished, at least in some places, the prose from the verse; and there are occasional lapses in the numbering of gāthās. It has scribal errors here and there, but their number is comparatively small. It uses *anusvāra* (कंद) and not *para-savarṇa* (कन्द). Usually it writes लोयंमि, सयलंमि and not लोयम्मि, सयलम्मि, and often जन्न for ञ ण. It always writes *v* both for *v* and *b*, and very rarely *b* is written. There are scribal errors mostly arising out of orthographical similarity in medieval Devanāgarī between *s* and *m*, *m* and *g*, *u* (with the vertical stroke to separate the words) and *o*, *jj* and *dy*, *ru* and *jh*, *tt* and *nn*, *c* and *v*, *cch* and *tth*, *ṭṭh* and *ḍḍh*, *p* and *e*, etc. Though we have called it a transcript, it is a very carefully prepared copy; so for safe custody I have returned it to Śrī Jinavijayaji who had so kindly lent it to me for my use.

J—This stands for the Variant Readings personally noted by Āchārya Jinavijayaji (during his stay at Jaisalmer; for a description of his visit to that place, see Bhāratīya Vidyā, Hindī, Siṅghī Smṛti Grantha, pp. 65 ff.) on the margins of the transcript P from the Jaisalmer palm-leaf MS. which is noticed by Dalal in his Catalogue of MSS. in Jesalmere Bhandars, G. O. S., No. XXI (Baroda 1923), pp. 55 (Intro.) and 28. The palm-leaf MS. belongs to the big Bhaṇḍāra at Jaisalmer and its No. is 237. It contains 143 leaves, measuring 12 by 2 inches. The leaves are stiff and thin, and the MS. is quite intact. Each page has four lines, vertically cut into two columns. The script is Devanāgarī, usual in Jaina MSS., with *paḍimātrās*, and the letters are uniform and attractive. The first page and the last page are blank; otherwise the leaves have writing on both the sides. The pagination is both syllabic and numerical respectively on the left and right side margins. The symbol *śrī* upon 1 stands for 1; *su pta* upon 2 for 142; and *su pta* upon 3 for 143. The MS. opens thus: ६० ॥ नमः सर्वज्ञाय ॥ नमह etc. and ends thus : ॥ ग्रंथाग्रं श्लोक १८०० ॥ छ ॥ संवत् १२६५ वर्षे पौषसुदि द्वादश्यां शनौ लीलावती नाम कथा समाप्तेय० ॥ छ ॥ * ॥ छ ॥ भद्रमस्तु ॥ छ ॥

It has to be remembered that the editor has not got the complete copy of the Jaisalmer MS. So J stands just for the readings, carefully and legibly noted by Śrī Jinavijayaji, whenever they differ from those of the transcript P; and by implication it means, when the readings of J are not noted, that P and J agree and go together. With regard to the nasals, this MS. shows clear partiality for *ṇ* initially, medially and in a conjunct group. With regard to *ya-śruti* it practically agrees with P.

B—This stands for a modern transcript of the Bikaner MS. of the Līlāvatī with a Sanskrit commentary. The MS. at Bikaner, belonging to Anūpa Sanskrit Library, No. 3281, is written on paper. Its appearance in pretty old, and it is somewhat damaged. It measures 10¼ by 4¼ inches; it contains 89 folios; each page has 11 to 16 lines; and each line contains 40 to 55 letters. It is written in a clear, large Devanāgarī hand. The *paḍimātrās* are used here and there, and the copyist of our transcript generally misunderstands them. The folios are numbered 1 to 50 and 71 to 109. Folio No. 50 ends with अवलोइऊण भीयाइ तो मए द [see gātha 501] and folio 71 begins with तत्रावाभ्यां नराधिप हर्षवशोत्फुल्ललोचनो गणाधिपतिगौरीहरयोः etc. [see the Sanskrit commentary on gāthā 806]. It is plain that folios 51 to 70 are lost, and thus we have a substantial gap in the MS. On every page there is left in the middle a square blank space. The Prākrit text and the Sanskrit commentary are continuously written, every gāthā or a bunch of gāthas being followed by the commentary. On the front page the owner is mentioned as follows: स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः । पू. श. श्री श्री श्रीसंजमराजसूरीश्वराणां तत् शिष्य मू. अजयराजस्य प्रति वा श्रीभाव्रदेवदातव्य श्रीरस्तु ।. The Bikaner MS. opens thus: ६० ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ णमह etc. and ends in this manner: ॥ श्रीः ॥ समाप्ता चेयं लीलावतीकथावृत्तिः ॥ श्री विक्रमार्कनरेंद्र संवत् १४६१ [is it that later 6 is corrected to 7?] वर्षे शुभं मंगलं ॥ श्रीः ॥

The transcript which I have received is not very carefully prepared. More than once the original script has baffled the copyist. In some places three ciphers ˙.˙ are used for *i*, quite an old trait indeed. Sometimes the letters are not correctly read by the copyist and the *paḍimātrās* have misled him. Consequently the copy, namely B, bristles with errors, rather misreadings, both in the Prākrit and Sanskrit portions.

The most important feature of the Bikaner MS. is that the text is accompanied by a Sanskrit Commentary. Not being able to use the original MS. I had to be satisfied with the material given by the transcript. With regard to the nasals and *ẏa-śruti* the readings are much uncertain. The tendency to retain initial *n* is seen on a large scale; but now and then partiality for *ṇ* also is seen. One cannot rely too much on this transcript for syllabic variations; but all the readings showing material difference are carfully noted. Scribal errors in this transcript are too plenty to be analysed. Very often *i* and *u* are substituted for *e* and *o* before the conjunct groups. Possibly the vertical stroke on *u* has been ignored by the copyist with the result that often *u* is used for *o*. Besides the major gap, noted above, there are portions omitted both in the text and

in the commentary. There are some instances where the text is missing but the commentary is preserved. Some of these cases are clear from the observations in the footnotes.

Turning to the portion of the Sanskrit commentary in our transcript, the *anusvāra* and *parasavarṇa* are indiscriminately used; the conjunct groups with *r* as the first member show the other consonant as a duplicate *rpp, rvv* etc.; the three sibilants are often confused; *ṣ* is often used for *kh*; *y* and *j* are interchanged; the Prākrit and Sanskrit words are freely joined in Saṁdhi; and Daṇḍas are not placed at their proper positions.

K—This stands for the verses quoted by M. Ramakrishna Kavi in his article on the Līlāvatī contributed to the Telugu monthly, Bhāratī, vol. III, part i, February 1926. In all he has quoted 18½ gāthās which in this edition stand numbered as (when arranged serially): 65, 66, 67, 174, 175, 198, 243, 323, 487, 489, 567, 779, 868, 975 (only second line) 1018, 1021, 1147, 1264, and 1330. After ignoring those arising out of *anusvāra* or *anunāsika* and apparent Sanskrit influence, I have recorded most of the significant readings (varying from the printed text) of these verses in the Notes at the end. They are based on the Devanāgarī copy of these verses so kindly sent to me by my friend Dr. V. Raghavan, University of Madras, Madras. It is a matter of regret that Mr. Kavi does not disclose the whereabouts of the MS. from which he has quoted these gāthās. The MS. used by him belongs to PJ group, and on account of certain important common readings it is closely allied to P. The normal tendency of these quotations is not to use *ẏa-śruti*, which is consistently used in PJ. Still in these quotations, besides the retention of Sanskrit *y* in words like *valaya* etc., *ẏa-śruti* is seen in the following words: *maẏaṇa, veẏa, āẏara, ciraẏālaṁ, Nāẏajjuṇa, niẏa, diẏaha*, etc. With regard to the use of *n* or *ṇ*, these quotations uniformly show *n* initially (agreeing with P), *ṇ* medially and both *nn* and *ṇṇ* in the conjunct group. Rare use of *ẏa-śruti* and the consistent use of initial *n* form a strange combination which cannot be easily explained unless the MS. which Mr. Kavi has used is brought to light.

2. EVALUATION OF MSS. AND TEXT-CONSTITUTION

Of the three MSS. on which our edition of the text is based, J is not only the oldest but its readings also are more genuine. It bears a definite date, Saṁvat 1265 (–57=1208 A. D.), and it is well preserved. Then comes the MS. P. Though it is not dated, I think, it is later in age

than J; and moreover it shows some partiality for the rules of Hemacandra's Prākrit grammar. It is accompanied by marginal glosses which are at times very helpful. The author of this gloss appears to be aware of the variant readings of J: at least one such case is preserved (gāthā No. 669, reading 23). The MS. B is neither so old nor have its readings reached the hands of the editor in a very correct form; but its special value lies in the fact that it is accompanied by the Sanskrit commentary.

These three MSS. easily fall into two groups: J and P stand closely together, though P is not an immediate copy of J, while B stands much apart. Syllabic variants arising out of optional rules of grammar, uncertainty of pronunciation and similitude of orthographic symbols are not in any way safe criteria in grouping the MSS. This is all the more true in Prākrit texts. The MS. B stands separate and by itself for the following reasons : It possesses some ten verses which are not found in the other MSS. (see Nos. 5*1, 62*1, 106*1–2, 271*1, 933*1, 1308*1, 1319*1, and 1320*1–2). Its conclusion fundamentally differs from that found in PJ (see gāthās 1317 ff). Even though some of its readings agree now with P and then with J, it shows uniform tendency of substituting *i* and *u* for *e* and *o* followed by conjuncts. Often it does not admit *ẏa-śruti* after vowels other than *a* or *ā*. Its writing of *n* or *ṇ* is uncertain. Sometimes its readings, lines and portions of lines (see the readings on gāthās 17, 20, 36, 40, 83, 93, 95, 131, 144, 292, 345, 412, 496, 807, 819, 850, 970, 983, 1031, 1114, 1216, 1268, 1294, 1298, 1311, 1314 etc.) are materially different from those agreed upon by P and J. Some of the readings of vowel-variations are perhaps due to copyists who read the gāthā with faulty pauses and wrong intonation and then corrected some syllables hypercritically. The exact and relative authenticity of the readings of B cannot be fairly judged until some more MSS. containing this text and commentary come to light.

Though P and J form a group against B, they too have some differences among them. It is true that they have some 21 common verses not admitted by B (see Nos. 227, 982, 1091, 1141, 1167, 1317–19 and 1321–33); but each one has some gāthās special to itself (in J: 16*1, 74*1 and 585*1–3; in P 136*1, 635*1–4, 654*1, 662*1, 716*1 and 1333*1). It may also be mentioned that P and B have two gāthās special to themselves (Nos. 272 and 1234). The readings of J often correct the scribal lapses of P and fill its lacunae. In admitting the *bindu* (∸) or *anunāsika* J and P agree against B which is very indifferent about it (as judged from the transcript).

P uses almost studiously dental *n* both initially and in a conjunct group; while J almost uniformly uses cerebral *ṇ*, initial, medial and conjunct.

A careful study of the special lines and readings of B shows its tendency of smoothening metrical unevenness (see footnotes on 76, 193, 435 etc.), of eschewing a grammatical irregularity (see footnotes on 147, 153, 437, 441, 1158 etc.) and of simplifying an obscurity (see footnotes on 80, 266, 348, 904, 1174 etc.), almost always an effort being made to present a flowing, lucid and easily intelligible gāthā. Taking into consideration all such cases and viewing them collectively one suspects whether they are improvements on the earlier text either by our commentator or by some predecessor of his. A categorical judgement has to be withheld till some more MSS. of the B group are available.

The text of Līlāvaī is being edited here for the first time. So the editor has not thrown out any gāthās as spurious from the body of the text. The question of their authenticity is discussed and the conclusions are presented in the Introduction and Notes elsewhere. Any gāthā which is found in two MSS. is included in continuous numbering, while those found only in one Ms. are shown with starred additional numbers *1, *2, etc.

Though the readings are noted, as far as possible, with words as the units, it is the syllable that is usually treated as the unit of text-variation. In constituting the critical text the following broad principles are generally adhered to. The reading agreed upon by all the three MSS. is the best, and, under the circumstances, the most genuine, perhaps coming from the author himself. If this is not possible, the reading common to any two MSS. is adopted. Preference is always given to J or P above B, and between the former two it is generally J that is preferred. It is only in a few cases that the readings of B have been adopted in the text to avoid an extremely unintelligible or corrupt reading (see gāthās 1 reading 3, 71 reading 1, etc.). If the editor felt inclined to suggest emendations, not quite within the scope of the available readings, he has done so either in the square brackets in the footnotes or in the Notes at the end.

As noted above, there is no agreement between the MSS. with regard to writing *n* or *ṇ*. J almost always writes *ṇ*, initial, medial and double, P writes *n* initially and also *nn* in a conjunct group, but *ṇ* medially (excepting in words *anala, anila*). The readings of B do not show any fixed tendency in this respect; but they agree more with those of P than

of J. Turning to chief Prākrit grammarians, Vararuci[1] prescribes the use of *ṇ* everywhere. Hemacandra[2] allows *ṇ* medially, but there is option with regard to initial and double, so far as his principal Prākrit is concerned. Mārkaṇḍeya[3] wants *ṇ* everywhere, though he is aware of the option for the initial and duplicate, *n* or *ṇ* and *nn* or *ṇṇ*. Pischel's[4] observations, in this context, are very instructive: "Except in the Pallava Grant, Vijayabudhavarman Grant, Ardhamāgadhī, Jaina-Māhārāṣṭrī, Jaina-Śaurasenī, Paiśācī and Cūlikā-Paiśācī, in all other dialects *na* passes into *ṇa*, both initially and in the middle (Vararuci 2, 42; Hemacandra 1, 228; Kramadīśvara 2, 106; Mārkaṇḍeya fol. 18): Māhārāṣṭrī *ṇa* = *na*; *ṇaaṇa* = *nayana* (Gaüḍa., Hāla, Rāvaṇavaha); *ṇaliṇī* = *nalinī*; *ṇāsaṇa* = *nāśana* (Rāvaṇa.); *ṇihaṇa* = *nidhana* (Gaüḍa., Rāvaṇa.); *nihāṇa* = *nidhāna*; *ṇihuaṇa* = *nidhuvana* (Hāla); *ṇūṇaṃ* = (Hāla), *ṇūṇa* (Gaüḍa. Rāvaṇa.) = *nūnam*. So also in Saurasenī, Māgadhī, Ḍhakkī, Āvantī, Dākṣinātyā and Apabhraṃśa. In Ardhamāgadhī Jaina-Māhārāṣṭri and Jaina-Śaurasenī a single *n* at the beginning of words and double *nn* in the middle can remain unchanged. Kramadīśvara 2, 107 allows dental *n* initially : *naī* or *ṇaī* = *nadī*. In the palm-leaf MSS. *ṇa* is written also in Ardhamāgadhī and Jaina-Māhārāṣṭrī in general and throughout in Kakkuka Inscription, while the paper MSS. preserve dental *n* initially and also in doubling. In the particle *ṇaṃ* = *nūnám* always *ṇa* is written, which is explained thereby that: originally *n* stood in the middle and *ṇaṃ* an enclitic (§ 150). The Jainas carry this mode of writing over to other dialects, so that sometimes wrongly in Māhārāṣṭrī also, for example in the Gaüḍavaha, it is kept by the editors after the MSS. The statement of Hemacandra 1.228 rests only on false readings that in Ardhamāgadhī even a medial single *n* is kept sometimes as in *āranāla, anila, anala*." Elsewhere he observes thus : "*y* is assimilated to a nasal; *nya, ṇya* become *ṇṇa*, also written as *nna* in Ardhamāgadhī, Jaina-Māhārāṣṭrī and Jaina-Śaurasenī, in Māgadhī it becomes *ññа*."

The conventions of modern critical editors are nearly settled. In Ardhamāgadhī and Jaina–Māhārāṣṭrī texts *n* is initially preserved (*ṇaṃ* excepted), medially it is *ṇ*, and in a conjunct usually *nn* (and sometimes *ṇṇ*); in Jaina-Śaurasenī, Māhārāṣṭrī and Śaurasenī texts it is necessarily cerebral *ṇ* everywhere; the conventions for Māgadhī, Paiśācī and Apabhramsa

1 Prākṛta-prakāśa, II. 42, London 1868.

2 See his Prākrit Grammar, i. 228-9 etc.

3 Prākṛta-sarvasva, II, 41-3, Vizagapatam 1927.

4 Grammatik der Prākrit Sprachen, §§ 224-282 (Strassburg 1900)-

we may not take into account here. The tendencies seen in Modern Indian languages are not of much guidance excepting in individual cases.

At times the use of *n* or *ṇ* becomes a complicated problem especially when the MSS. do not show uniform spelling; and the earlier editors have tried to adopt some uniform presentation, just as a matter of editorial discipline. So it would have been an offensive procedure to settle (for the use of *ṇ* or *n*) every word or form according to the readings available, especially when all the three MSS. are not of the same antiquity and authenticity. Certain facts, however, are undisputable: the dialect of this poem is Māhārāṣṭrī as specified by the author himself; and the oldest and the best MS., namely J, has *ṇ* everywhere. So I have uniformly used *ṇ*, initial, medial and double. Variant readings with regard to *n* or *ṇ* of different MSS. are not noted; but if all the three MSS. have dental *n*, the reading is duly recorded with PJB in the footnotes. Such cases, it will be seen, are very few.

The *ẏa-śruti* is found in all the three MSS. P and J almost regularly use it with *a* and *ā* irrespective of the preceding vowel; while it is B that does not introduce it, now and then, if the preceding vowel is not *a* or *ā*. Turning to the chief grammarians, Vararuci does not admit it, so also his commentator Bhāmaha (ii. 2), but other commentators like Vasantarāja and Sadānanda[1] admit it by quotng: *īṣat spṛṣṭaḥ prayojyo yaḥ kvacil lupteṣu kādiṣu.* Caṇḍa[2] admits it in between *a* and *ā* (iii. 35). According to Hemacandra it develops with *a* or *ā* when the preceding vowel is *a* or *ā*; but he is aware of cases where the rule of the preceding vowel is not observed. Mārkaṇḍeya (ii. 2) recognises *ya*–like pronunciation. The whole position is reviewed by Pischel[3] in the following words: " In the place of the lost consonants a weakly articulated *ya* (*laghu-prayatnatarayakāra*) is spoken which is indicated here by *ẏa* (§ 45; Caṇḍa 3, 35; Hemacandra 1. 180; Kramadīśvara 3, 2). Except in MSS. written by the Jainas, this *ẏa* is not expressed in writing. Hemacandra 1. 180 teaches that it comes in only between *a* and *ā*, but knows, however, also *piẏai* = *pibati* and 1. 15 *sariẏā* = Pāli *saritā* = *sarit.* Mārkaṇḍeya folio 14 gives a quotation according to which a *ẏa-śruti* comes in when one of the vowels is *a* or *i*: *anādav aditau varṇau paṭhitavyau yakāravad iti pāṭhaśikṣā.*

In the Kakkuka Inscription *ẏa* is written mostly between *a*–sounds as 1 *saẏalāṇa*, 9 *paẏā*, 10 *nāẏa*, *maṇaẏam pi* (sic), 11 *saẏalam pi*

---

1 Prākṛta-prakāśa, pp. 44-5, Benares 1927.

2 Prākṛta-Lakshaṇam, pp. 32, 51, Calcutta 1880.

3 Grammatik der Prākrit-Sprachen, § 187.

(sic) ; on the contrary it is absent mostly after the *i*–sound ; but the Inscription is vacillating. Beside *ṇiẏa* (9) stands *ṇia* (12) ; 14 has *iẏa* and 13 even *ṇeẏa* = *naiva*. The oldest MSS. write *ẏa* after all vowels before *a* and *ā* in Ardhamāgadhī, Jaina-Māhārāṣṭrī and Jaina-Śaurasenī, and for these dialects *ẏa* is characteristic. Therefore correct are such writings as *indiẏa* = *indriya*, *hiẏaya* = *hṛdaya* ; *gīẏa* = *gīta* ; *dīhiẏā* = *dīrghikā* ; *ruẏa* = *ruta* ; *dūẏa* = *dūta* ; *teẏa*– = *tejas* ; *loẏa* = *loka*. One however says only *ei* = *eti* ; *loe* = *loke* ; *dūo* = *dūtaḥ*, *uiẏa* = *ucita*, *uūiṃ* = **ṛtūni*. Illustrations are found many times in the previous and following paragraphs. Wrongly Jainas carry over this and other modes of writing from Ardhamāgadhī, Jaina-Māhārāṣṭrī and Jaina-Śaurasenī to other dialects also."

Dr. D. C. Sircar has contributed a paper on the Būrhīkhār (Dt. Bilaspur, M. P.) Brāhmi Inscription, QJMS, Culture and Heritage Number, Bangalore, 1956 (pp. 221–24); and some extracts may be given here : The text of the Inscription runs thus :

Payāvatiya dana Bhāradayiya
kārita ti (॥)

'This image is the gift of Prajāvati (and) has been caused to be made by Bhāradvājī'. 'The language of the Inscription is Prākrit. Interesting from the orthographical point of view is the *ẏaśruti* in the names Payāvati for Prajāvati and Bhāradāyī for Bhāradvājī. But there is no case in which a surd has been modified into a sonant.' 'The epigraph may be palaeographically assigned to a date about the close of the First Century B. C.'

Linguistically *ẏa–śruti* is a natural phenomenon. Something like this is already known to Pāṇini VIII. 3. 18–9 ; and the discussions of earlier Sanskrit phoneticians closely correspond to those about *ẏa–śruti* in Prākrit.[1] 'From an etymological point of view', says Jacobi,[2] 'it is more self-consistent that the *ẏa–śruti* should be written after all vowels, because it is the remnant of a lost consonant.' Professor L. V. Ramaswami Aiyar, Ernaculam, informs me that a fourteenth century Malayālam grammar (written in Sanskrit), called Līlātilakam, refers to the *ẏa–śruti* of Prākrits as *yakāracchāyā* (his letter dated 28. i. '44). In some of the Modern Indian Languages a few traces of it can be detected here and there :

---

1 See Pāṇini's Grammar and the Influence of Prākrit on Sanskrit by V. Bhattacharya, Commemorative Essays Presented to Grierson, pp. 157–59, Lahore 1933.

2 The Kalpasūtra of Bhadrabāhu. Intro. pp. 20-21, Leipzig 1879.

Marāṭhī *pāya, soyarīka* ; Guj. *sīyāla* ; Hindī (dialectal) *kāyara* ; Kannaḍa *mayaṇa, rāyaṃ* ; etc.

The phenomenon of *ẏa–śruti* is quite natural and justified in the evolution of Indian languages. To begin with, *ya*–like pronuncition of certain *udvṛtta* vowels in Prākrit must have been detected by grammarians, but the practice and the degree of thoroughness of writing *y* might have differed from locality to locality and from school to school. Some grammarians appear to hint that some vowels, though written as vowels, are to be pronounced like *y*, possibly to avoid vowel combination. In Jaina MSS. of Prākrit works it is regularly used. In non-Jaina works, not preserved in Jaina MSS., it is absent. The Prākrit grammarians, both Jaina and non-Jaina, recognise it. The Jaina authors and writers might have consistently, if not mechanically, used it in their works and in their MSS. after any vowel before Hemacandra's time and generally after *a* and *ā* subsequent to Hemacandra. But we cannot say that it was not at all used by non-Jainas, because non-Jaina grammarians have recognised it and some words in Modern Indian languages do show *ẏa-śruti*. These facts place us in a difficult position. The editor would be failing in his duty, if he sets aside the norm supplied to him by his MSS. Like Pischel a grammarian may like to eschew *ẏ* in Māhārāṣṭrī but an editor will have to be faithful to his material on the basis of which he is building the critical text. So I have retained *ẏa-śruti* following the best MSS., and in those cases where all the three mss. do not give *ẏa-śruti* I have noted the readings with PJB. The possibility of getting the MSS. of the Līlāvatī in which *ẏa-śruti* is less frequent is not in any way ruled out: in fact, though present here and there, *ẏa-śruti* is not the regular feature in the extracts quoted by Kavi in his article referred to above.

These MSS. use the *bindu* (∸) both for *anusvāra* and *anunāsika*. There is no agreement among them in giving a *bindu* for the *anunāsika*. I have admitted it, if P or J gives it. If the preceding vowel is required to be metrically short, I have represented that *bindu* as *anunāsika* (◌ँ), otherwise it remains as a *bindu* (∸).

It is a well recognised fact that the Prākrits use short *ĕ* and *ŏ* before conjunct groups, in some of the terminations, when required by the metre, etc. The Devanāgarī script, however, is imperfect because there are no special symbols for *ĕ* and *ŏ* as in the case of Kannaḍa script for instance. Though the Vedic Sanskrit admits short *ĕ* and *ŏ*, somehow the classical usage was satisfied with long *ē* and *ō*, with the result that

the Devanāgarī symbols (ए and ओ) are only long. Wherever the short value was required in Prākrits, the MSS. often use *i* for *e* and *u* for *o*. By introducing fresh Devanāgarī symbols for short *ĕ* and *ŏ* the problem can be easily solved, and the trouble of recording various readings of *i* or *e*, *u* or o would be saved to a certain extent. Pischel has regularly used *ĕ* and *ŏ* in his Grammatik, but that is in transliteration. So far as short *ĕ* was concerned, Jacobi has used an obverse ए, *i. e.*, ꣑, when it stood metrically short, in his edition of the Samarāiccakahā. Almost following in their footsteps and keeping myself faithful to the documentary evidence, I have used the following symbols with specific values : ꣑, ॆ is used when some MSS. write इ and some ए; ऒ, ॊ is used when some MSS. write उ and some ओ; and in both these cases the actual readings are not recorded. The agreement of the three MSS., whether they write *i* or *e* in a particular case, is accepted without any hesitation; but if all the MSS. read ए, ओ or े and if it is required to be metrically short, I have added a curve (ॅ) on the head of it. Thus the documentary evidence is kept in tact and the violation of metre is avoided.

The foot-notes record primarily two items : all the marginal glosses found in the MS. P and the important readings of P, J and B. The former are mostly Sanskrit synonyms and explanations of difficult words in the text, so they are added after a sign of equation, their source being necessarily P. As a rule they are copied as they are : in a few cases omissions and emendations are added in square brackets. In the case of P and J quite apparent scribal errors are silently passed over without being recorded. I am sure, no useful reading is left unnoticed. The MS. B, however, is a very unsatisfactory copy, bristling with scribal lapses ; so only such readings from it are recorded as show material difference or have a confirmatory value for one or the other of the two MSS. I have always seen whether they are grammatically probable and are so recorded or interpreted by the Sanskrit commentary found in B. Emendations had to be offered on the readings of B, and they are shown in square brackets.

It has to be remembered that P alone is a satisfactory and complete copy, J stands only for a number of readings which are variants on P, and B is an unsatisfactory transcript. The entire copy of J is not before me; so when the reading of P alone is noted, without any variant of J, it means that P and J agree. Generally the variants from the accepted readings alone are noted. But whenever minor adjustaments were involved and it was felt necessary to show clearly the readings of different MSS., at

times all the available readings are given, including the one that is accepted in the constituted text. When there are three MSS. for a reading, I have recorded below the readings of those which are not accepted. But if it is J that is accepted, its reading is duly recorded below. When there are only two MSS., I have recorded the readings of both in the footnotes. In Prākrits, due to subtle dialectal signification, every syllable assumes importance in some cases; so I have tried to be as exhaustive as possible in noting down the readings. If I have given more than what is strictly required, I hope I have erred on the safer side. Though various readings in Prākrits start more from individual syllables than words, I have given usually words in the foot-notes. This may involve a bit more spece, but it makes the critical apparatus readable and not some cryptic and symbolic presentation. When certain gāthās are found only in a single MS., they had to be presented with minor emendations; but in all such cases the actual readings are noted below in the foot-notes. In short, I have placed all the useful material, in the light of which I have constituted the critical text, at the disposal of an intelligent reader, so that he might be in a position to weigh the evidence for himself and judge the merits of the selected reading.

The Sanskrit commentary is edited here from a single MS., rather an unsatisfactory transcript of the Bikaner MS. I saw no prospect of securing another copy; and even as it stands, it is an useful aid in interpreting the text. With care and caution I have presented the commentary, and I hope, in quite a readable form. The lacunae had to be filled and the incorrect passages duly corrected in the light of the Prākrit text and with the help of the context and conjecture. In those cases where I felt some doubt I have given the actual readings syllable for syllable. Many sentences are syntactically unsatisfactory, but I have allowed them to remain as they are. The various peculiarities (see p. 5 above) are normalised, and the commentary is presented in a standardised orthography. The Daṇḍas are added according to the sense, and at times to correspond to those in the Prākrit text. Commas (in a few places) and inverted commas are used for short pauses and quotations. Quotations are checked in the light of their sources wherever possible; if they show different readings, they are starred; and references are added in square brackets, especially those to Hemacandra's Prākrit grammar. The Prākrit expressions are not joined with Sanskrit ones by Saṁdhi; and even between Sanskrit words Saṁdhi is not rigorously forced. The Prākrit readings are allowed to remain as they are in the Sanskrit commentary,

even if they are different from those given by the text in B; and whenever they differ from the constituted text, they are marked with asterisks. It is surprising to note that the commentary often interprets those readings which are not indentical with those given by B: many such cases are duly listed in the Notes. As noted above, there is a big gap in the MS. B, with the result that a major portion of the commentary is lost. It can be restored only when another MS. becomes available, or the missing sheets of B are traced elsewhere. It was not quite advisable to keep the blank as it is. This commentary becomes almost a Chāyā on many a gāthā; so I have added a Sanskrit Chāyā myself to fill the blank. My Chāyā is as literal and word-for-word as possible; Deśī words are approximately rendered; and generally Saṁdhis are not observed. Though some gāthās do not yield a satisfactory sense, I have added a tentative Chāyā; even my mistakes, I hope, would be a good basis for a better and more accurate rendering and interpretation by other scholars.

3. THE PROBLEM OF ADDITIONAL VERSES

In this edition the text of the Līlāvatī is constituted from limited material and is being printed for the first time. It is premature, therefore, to mark out certain verses as not genuine and exclude them from the constituted text. As stated above, all the verses, which are found in any two MSS., are continuously numbered; but those which are supplied by a single MS. have starred additional numbers in various places. It has to be remembered that we have not got the text and commentary of gāthās Nos. 502-806 (the com. on 806 is available) in B. The total number of verses from all the sources comes to 1357. Of these, 5 gāthās (see below for these numbers) are found in J alone, 9 gāthās in P alone, and 10 gāthās in B alone. Excluding these 24 gāthās of starred additional numbers, the text of Līlāvatī in this edition shows 1330 verses. Of these, 21 are found only in JP and 2 only in PB. If we deduct these from our continuous numbering, we find that 1310 verses are common to all the three MSS. and constitute the irreducible substratum of the text of Līlāvātī. The following table shows what verses are additional in what MSS. :

Serial No.	Verse No.	What	MSS.	include it.
1	5*1	×	×	B
2	16*1	J	×	×
3	62*1	×	×	B
4	74*1	J	×	×

Serial No.	Verse No.	What	MSS.	include it.
5–6	106*1–2	×	×	B
7	136*1	×	P	×
8	227	J	P	×
9	271*1	×	×	B
10	272	×	P	B
11–13	585*1–3	J	×	?
14–17	635*1–4	×	P	?
18	654*1	×	P	?
19	662*1	×	P	?
20	716*1	×	P	?
21	933*1	×	×	B
22	982	J	P	×
23	1091	J	P	×
24	1141	J	P	×
25	1167	J	P	×
26	1234	×	P	B
27	1308*1	×	×	B
28–30	1317–19	J	P	×
31	1319*1	×	×	B
32–33	1320*1–2	×	×	B
34–46	1321–33	J	P	×
47	1333*1	×	P	×

The above details can be presented in a different form assigning the special verses to each MS. or to a group of them.

Verses special to J (5): 16*1, 74*1 and 585*1–3.
Verses special to P (9): 136*1, 635*1–4, 654*1, 662*1, 716*1 and 1333*1.
Verses special to B (10): 5*1, 62*1, 106*1–2, 271*1, 933*1, 1308*1, 1319*1 and 1320*1–2.
Verses special to JP (21): 227, 982, 1091, 1141, 1167, 1317–19 and 1321–33.
Verses special to PB (2): 272, and 1234.
Verses special to JB: Nil.

Thus the MS. J contains 1336 verses, P 1342 verses and B 1322 verses.

Looking at the table of verses which are not common to all the three MSS. one thing is very striking: there is not a single verse of J which is not found in P but is found in B. This should be an enough proof

to infer that the recension of B, if at all it is indebted to J, is indebted only through P. Further P is not only confined to J alone, but has assidiously consulted some more MSS. and noted additional verses (see the Notes and remarks on 635*1 etc.)

No categorical judgement can be hurriedly pronounced about all these so-called additional verses, because the problem is somewhat complicated : the MS. material at our disposal is quite limited; the number of MSS. is too small to enable us to establish clear-cut genealogical relationship among them; and the narration of the story is sufficiently loose to admit some verses here and there. Thus the documentary evidence is insufficient and any judgement about the consistency, propriety, necessity, etc. of a verse can be easily disputed. We have to await, therefore, the discovery of some more MSS., and then every verse or group of verses will have to be judged on its own merits without any bias against one MS. or the other.

The last verse of our text is a very late addition in MS. P : it is added on the lower margin of the palm-leaf in a different hand, and apparently the motive is to invest the work with some sanctity. The rest of the concluding portion of the poem has come down to us in two recensions (JP ending thus : 1316, 1317–19, 1320 and 1321–33 ; and B ending thus : 1316, 1319*1, and 1320*1–2) which are independent and self-sufficient, if judged by themselves. They are incompatible and in portions superfluous, if put together as in this edition. So we find that these two recensions cannot be derived from one and the same archetype. As against the readings commonly found in J and P, the variants of B betray a revisionist's hand, and in a few cases perhaps that of the commentator himself. But this should not prejudice us against the authenticity of the Shorter Recension of B, so far as the number of verses and the concluding form are concerned. We can understand the commentator's, or some of his predecessor's, motive in his improvement on the *lectio difficilior*, say, an archaism, a metrical defect, a Deśī word, or a popular (–Apabhraṁśa) idiom; but for changing the conclusion and for omitting a pretty large number of gāthās no apparent motive is there. The commentator very well explains the concluding verse of his recension; he finds nothing lacking to complete the story; and gāthās Nos. 1316 and 1320 stand more suitably in the Shorter Recension,[1] My hypothesis is that perhaps the author himself first wrote the Shorter Recension lying at the basis of B;

1 This I state with some reservation, and I am open to correction.

and after a few MSS. were already circulated, he added some verses here and there and put a longer and more stately conclusion replacing the earlier one. In this manner the Longer Recension came to be shaped, and it is at the basis of PJ. Most of these additions were felt necessary to explain a suggested idea in better words, to make the connection of the story more clear, to make the context effective, and to supply some novel and brilliant scenes. Most of the verses special to JP, I think, are of such character.

The possibility of individual verses, sufficiently detached but somewhat significant in a particular context, being added to the text is always there; and such cases can be categorically detected only after more MSS. of each family are available. Some of the gāthās special to single MSS. may be just scrutinised here, the detailed discussion being included in the Notes. Taking up those from J, No. 16*1 looks quite authentic. Then No. 74*1 is sufficiently detached, though befitting in that context. The three gāthās 585*1–3 begin with an address to Rambhā by Indra. They add a dramatic relish and graded effect to the context and are quite worthy of the author; there is a gap in B, so we are not in a position to ascertain whether B included them or not.

Turning to verses special to P alone, No. 136*1 is amplificatory and a part of the narration. Nos. 635*1–4 are quite essential for the story. There is no doubt that they are taken in P from some worn out MS. Nos. 654*1 and 716*1 are admitted by P from some other MS., and the position of the latter is somewhat loose. No. 662*1 is a good conclusion for Kuvalayāvalī's autobiography. The last gāthā 1333*1 is a plain later addition.

As to the special verses of B, Nos. 5*1 and 1308*1 are reconstructed gāthās, quite worthy of our author. If 62*1 is haplographically lost in other MSS., it may be looked upon as a worthy addition to those verses illustrating *vyājastuti*. The presence of 106*1 – 2 makes the context more clear. Nos. 271*1 and 272 are more or less neutral. No. 933*1 is perhaps the most important verse special to B; there is some reason to suspect that it was once present in P too. Nos. 1319*1 and 1320*1–2 form the necessary conclusion of the recension of B.

There is another test which can be applied to the Longer Recension to see how many gāthās it contained when it first left the hands of the author, presuming of course that he counted the syllables himself and mentioned (in gāthā No. 1333) that his text contained 1800 Granthāgras according to Anuṣṭubh calculation. The Shorter Recension cannot be

subjected to this test, because it contains a different conclusion which does not mention any syllabic calculation. Counting the *akṣaras* of the gāthās (1357 gāthās and prose) printed in this edition, the total comes to 53497 letters. To this will have to be added the *akṣaras* of the numbers of gāthās, taking each numeral as one letter, which come to 4361. The grand total of these two will be 57858 *akṣaras*.[1] If we divide this by 32, the unit of Anuṭṣubh calculation, the Granthāgra in round number would be 1808, i. e., just 8 *ślokas* more than what is mentioned at the end of the Longer Recension. Our present total of gāthās (with some prose sentences), put together from three MSS., is 1357 ; and this will have to be reduced by 6 or 7 gāthās to agree roughly with 1800 Granthāgras. So we may tentatively conclude that there should have been about 1350 gāthās in the Longer Recension. The gāthās 1319*1 and 1320*1-2 cannot have any place in the Longer Recension and 1333*1 is palpably a late addition to P. What other gāthās have been added to the basic text by copyists and intelligent readers can be detected only when a larger number of MSS. of the Līlāvatī comes to light[2].

4. THE AUTHOR OF LĪLĀVATĪ AND HIS NAME

The author of the Līlāvaī is not altogether silent about his biography. Though he does not say much about himself, he has described his grandfather and father in glowing terms. Bahulāditya was his grandfather. He was well-versed in three Vedas and performed three *homas*, and thus he had pleased the gods. He had earned the fruit of three human ends, namely *dharma*, *artha* and *kāma*. He had performed sacrifices so many and so often that the columns of smoke arising from them touched and stained the very chest of the moon who still possesses the mark under the name of deer-spot. He was an ocean of virtues. Bahulāditya's son was

1 First the *akṣaras* on each page were counted and they were added up in each forme. The numbers of *akṣaras* in all the formes, beginning with 1 and ending with 25, stand thus: 1415 + 1738 + 1559 + 1828 + 1846 + 2012 + 2042 + 2115 + 2155 + 2153 + 2318 + 2489 + 2512 + 2449 + 2498 + 2371 + 2368 + 2312 + 2377 + 2337 + 2226 + 2322 + 2367 + 2368 + 1320 + 4341 (the *akṣaras* of the numbers of gāthās) = 57858. The counting has been done as carefully as possible ; even if there is slight difference, the conclusion will not be much affected.

2 According to the Bṛhat Ṭippaṇikā (Jaina Sāhitya Saṃśodhaka I, ii) No. 355 : लीलावतीकथा भूषणभट्टसुतकृताऽऽर्यरसमिश्रिता च परसमयगता। गाथाः १४३९. Perhaps 1439 is a misreading for 1339. If my surmise is correct, the recension known to the author of B. T. is midway between J and P, so far as the number of gāthās is concerned.

Bhūṣaṇa-bhaṭṭa[1] (i. e., our author's father), a moon in the sky of his family, i. e., very prominent in his family. His kinsmen looked at him with great respect for his mastery over, or his ability to recite through one mouth, the four Vedas which had originated from the four mouths of Brahman: in fine, he was a prodigy of Vedic learning. Our author is the son of this Bhūṣaṇa-bhaṭṭa. His name is perhaps Kutūhala. He states, of course out of modesty, that he was a man of meagre intelligence (*asāra-mati*).[2]

It is just possible that *koūhaleṇa* (gāthā No. 22) is not to be taken as a proper name. In that case, the author has not disclosed his name; and he composed this work out of curiosity for, or interest in, the story of Līlāvatī. One can point out, though not with sufficient cogency, that Uddyotana, the author of Kuvalayamālā[3] and Sādhāraṇa, the author of Vilāsavaīkahā[4], have used the word *koūhaleṇa* under nearly similar contexts; and even in this Līlāvaī, the word *koūhaleṇa* is used more than once where it has nothing to do with the author's name. Moreover, the author has not mentioned this name at the close of the work, as expected.

As yet no quotation from the Līlāvatī mentioning the name of its author has come to light, so we have to be guided by the evidence which is available to us. The Sanskrit Commentator, whose name also we do not know, has believed without any hesitation that the name of the author of Līlāvatī was Kutūhala, and there are at least three clear statements in his commentary :

1) तस्य भूषणस्य तनयेन असारमतिना तुच्छबुद्धिनापि कुतूहलनाम्ना विप्रेण विरचितं लीलावती नाम कथारत्नं शृणुत । on No. 22.
2) हे कुवलयदलाक्षि । कुतूहलो महाकविर्निजभार्यां संबोधयति । on No. 921.
3) अथ कुतूहलकविः स्वभार्यां प्रति वक्तव्यसंक्षेपमाह । on No. 1312.

Further, Kutūhala is not an altogether impossible proper name. Aufrecht records in his Catalogus one author of the name Kutūhala-paṇḍita whose work Śrī-Kṛṣṇa--saroja-bhramarī has been published in

---

1 The grandfather of our author is Bahulāditya; so the author's father Bhūsaṇa-bhaṭṭa is different from the son of Bāṇa, the author of Kādambarī. If Bāṇa and Bahulāditya were the names of the same person, our author would not have failed to mention it.

2 See gāthās Nos. 18-22.

3 The gāthā, which occurs in the Introductory portion, is being quoted here from a Ms. : कोऊहलेण कत्थइ परवयणवसेण सक्कयणिबद्धा । किंचि अवब्भंसकया दा वि य पेसायभासिल्ला ॥

4 This reference is more specific and to the point. समराइच्चकहाओ उद्धरिया सुद्धसंधिबंधेण । कोऊहलेण एसा पसण्णावयणा विलासवई ॥ ६ ॥ See Catalogue of Mss. in Jesalmere Bhandars, p. 19, Baroda 1923.

the Kāvyamālā. Puṣpadanta in his Mahāpurāṇu mentions Kohala thus: भावाहिउ भारवि भासु वासु कोहलु कोमलगिरु कालियासु. The annotator :takes Kohalu = Kūṣmāṇḍaḥ. Further the poet Nayanandi (11th century Vikrama Era) refers to one Koūhala in his Apabhraṃśa work, Vihivihāṇa, in this manner; कोऊहलु बाणु मऊरु सूरु. (See·Anekānta, X, ix, p. 316). So following the commentator we may accept, for the present, that Kutūhala is the name of the author of Līlāvatī. He composed this poem at the explicit request of his beloved; she appears to have been a sensible and cultured lady, and her name, according to the commentary, was Sāvitrī (*nija-priyatamayā Sāvitrī-nāmnyā*, p.7).

Presuming that Kohala and Koūhala are convertible terms in Prākrit,[1] we have not got sufficient evidence to propose that our author is the same as the famous theorist of dramaturgy[2] or the poet mentioned by Somadeva in his Yaśastilaka-campū.[3]

5. THE LĪLĀVATĪ : A CRITICAL STUDY

a) Story of the Poem

Long long ago there flourished many illustrious kings who were all contemporaries : the Vidyādhara king Haṁsa at Sulasā on the southern range of mount Meru, the Yakṣa king Nalakūbara (the son of Kubera) at Alakāpurī, king Śilāmegha on the island of Siṁhala, the Siddha king Malayānila at Keralā on the Malaya mountain, and the illustrious monarch Sātavāhana at Pratiṣṭhāna on the river Godāvarī in the Aśmaka country.

The mighty king Vipulāśaya[4] once felt displeased with his royal fortunes, gave his kingdom to chosen priests and started practising a severe penance in the Himālayas. Indra feared his progress and sent the celestial nymph Rambhā to frustrate his austerities. By her charming beauty she could incite his cupidity; and he fell in passionate love with her, begetting a lovely female child, Kuvalayāvali by name. On the very day of delivery, Rambhā left for heaven leaving the child under the care of its father. Nourished by sylvan deities with fruit juice day to day, the child grew into a charming girl in the midst of domestic animals of the forest. Kuvala-

---

1 Hemacandra's Prākrit Grammar i. 171; see also the Glossary of Līlāvatī.

2 M. Krishnamachariar : Classical Sanskrit Literature, § 958, Madras 1937.

3 Kāvyamālā 70, III, 239, कोहलस्यार्थहानिः। Com. कोहलस्य कोहलकवेरर्थहानिर्निर्धनत्वं संजातम् । Elsewhere कोहलो=कूष्माण्डः कश्चित्कविः.

4 It is not mentioned where he ruled.

yāvali attended to the house-hold duties in the hermitage. One morning, while plucking flowers in the forest, she happened to meet the Gandharva prince, Citrāṅgada, who arrived there in his Vimāna. At the very first glance she was overpowerd by wonder, respect and modesty. They got themselves introduced to each other and found that both of them came from worthy families. The prince fell in love with her and proposed to marry her. Though responding favourably, she wished that her father is consulted in the matter. Lest hindrances may crop up, he was not prepared to brook any delay. Under the pressure of passionate feelings they got themselves wedded against family customs and spent together some time happily; but she was conscious all the while that this breach of decorum would not pass unpunished. There arrived her father in search of her; and seeing them both seated in the same Vimāna, he cursed the prince to go to the world of demons. After some time he became cool and taking pity on his daughter, assured him that the curse would terminate when he is hit on the head in a fierce battle. The wave of the curse carried away the prince, who became the demon-chief Bhīṣaṇānana in a forest on the bank of Godāvarī. Kuvalayāvali, being ashamed and afraid of her father, slipped away, lamented long over her helpless lot, and seeing no other alternative, decided to hang herself to death on the branch of a tree. While she offered prayers that the Gandharva prince should be her husband in the next life and was about to kill herself, her mother Rambhā came there, sympathised with her, and placed her under the care of Nalakūbara, well-known for his kindness and generosity.

The Vidyādhara king Haṁsa had two lovely daughters, Vasantaśrī and Śāradaśrī, from his wife Padmā. Much of their time they used to spend in pious devotion, playing on Vīṇā before Gaurī and Hara on the mountain Kailāsa. One evening they saw Gaṇeśa dancing with elation. Śāradaśrī taunted him and laughed at his ugly poses. Being offended by her discourtesy, he cursed her to be born as a low being. When both of them pleaded innocence and appealed to his mercy, he modified the curse that she would go to the human world, enjoy pleasures and be again converted into a Vidyādharī on seeing a gathering of Vidyādharas, Siddhas, Yakṣas, Gandharvas and men.

Śāradaśrī disappeared from that spot and stayed in a forest waited upon by an attendant in the form of a boar. One day the famous king Śilāmegha of Siṁhala, while returning to the capital after strenuous hunting, happened to see this boar. He pursued it and was led into a

thick forest. It disappeared into a lake ; and to his dismay, there stood before him an attractive girl, viz., Śāradaśrī, with a garland in her hands. She introduced herself to the king who subsequently married her.

Vasantaśrī began to weep at the curse pronounced on her sister ; but Gaṇeśa blessed her with a boon that she would get the beloved of her choice. She went home and narrated to her parents all that happened. They became very unhappy. Finding after some time that they felt worried about her own marriage, Vasantaśrī thought of fructifying the boon of Gaṇeśa and chose Nalakūbara who duly came to Sulasā. Both of them were happily wedded ; and after some time, a beautiful daughter, Mahānumati, was born to them. She grew into a fine girl: and had her companion in Kuvalayāvali. One morning both of them accompanied by their friends went in their swift Vimāna to Malaya mountain to enjoy swing-sports with Siddha girls. They were welcomed there in a palace-park by Mādhavīlatā, a gardenkeeper attending on prince Mādhavānila, the son of the Siddha king Malayānila and his queen Kamalā. The prince was staying there to practise some Vidyā. Mahānumati and her party enjoyed a hearty swing-sport. When they were about to return, Mādhavānila met them and happened to exchange affectionate glances with Mahānumati. Lest the serpents might trouble them on their way back, the prince put on Mahānumati's finger a Ring, Nāgāri by name, a potent antidote against serpents. Mahānumati, in her turn, presented a Necklace to Mādhavīlatā. As Mādhavānila and Mahānumati fell in earnest love with each other, they suffered from pangs of separation, soon after she returned home. The prince sent Mādhavīlatā with a love-letter to Mahānumati. It was realized how both of them were affected by fervent passion. Kuvalayāvali suggested that the prince should marry Mahānumati. Mādhavīlatā readily agreed to it, and returned to the prince with a message of love. Mahānumati was terribly restless, and wanted to go to the prince and offer herself to him without a moment's delay. But Kuvalayāvali explained to her, from her own experience, the dangers of breaking the family custom and going to the prince like this in a self-willed manner. Mahānumati suggested to her to go to the Malaya mountain, see the Prince personally and do the needful in the matter. When Kuvalayāvali went there, she found the place of the prince neglected and desolate, and presenting a horrid scene. She went further to Keralā where she got some explanation of the mystery. The prince while practising some Vidyā, she was informed, was carried away by wicked enemies to the great sorrow of

his father who bestowed the kingdom on his brother-in-law[1] and retired to the forest. Kuvalayāvali returned to Mahānumati who was shocked to hear all this and who made up her mind that she should better die than live without the prince. Kuvalayāvali assured her that the prince is perhaps still alive and they should propitiate Bhavānī who would fulfil their wishes. They retired to the forest and began to stay in a hermitage near the Sapta-Godāvarī Bhīma.

Due to the absence of the ring Nāgāri on his person, prince Mādhavānila was secretly carried away to Pātāla and restrained there by terrible serpents.

After the lapse of some time, king Śilāmegha had from his queen Śāradaśrī a daughter, Līlāvatī by name. On the day of her birth a divine voice, as well as astrologers, announced that the beloved chosen by her would be a universal sovereign. When she reached youth, her father got prepared paintings of all the famous kings and placed them in her bed chamber. She fell in love with king Sātavāhana alias Hāla; and since she met him in her dream, she began to pine with pangs of separation. When her parents came to know this, they consented to her going to Hāla. On the way, her party camped on the other bank of Godāvarī, opposite to the hermitage of Mahānumati and Kuvalayāvali. One day, after plucking flowers and bathing in Godāvarī, Līlāvatī occupied herself with the worship of Bhavānī, while her companion Vicitralekhā went into the hermitage and introduced the princess to Mahānumati who at once disclosed their mutual relation. Līlāvatī came to the hermitage; she learnt all about the sad lot of her sister Mahānumati ; and out of sympathy for her, she resolved, like a devoted younger sister, to stay with them till Mahānumati met the beloved of her choice. Thus they all stayed there facing the calamities that had befallen them.

The king Sātavāhana, at the zenith of his glory, thought of subjugating Śilāmegha of Siṁhala and despatched against him his army under Vijayānanda, accompanied by the minister Pŏṭṭisa. On the way were defeated the king of Malayācala [i. e., Vīravāhana ?] and the ruler of Pāṇḍya. And while attempts were being made to cross the ocean, minister Pŏṭṭisa talked to Vijayānanda that Śilāmegha could not be defeated

1 Can we presume that the name of this brother-in-law was Vīravāhana, in whose treasury, we are told further, the Necklace presented by Mahānumati to Mādhavīlatā was found and was brought to Sātavāhana who further sends it through Vijayānanda to Līlāvatī ?

in an open battle, and it is better, therefore, that he is won over by peaceful negotiations. He proposed to send a skilled messenger to Śilāmegha; and if he gives in marriage his lovely daughter Līlāvatī, who is prophesied to make her beloved a universal monarch, to king Sātavāhana, there was no need of fighting any more.

Next morning Vijayānanda himself started as a massenger accompanied by a choice entourage. He reached the shore where the bridge commemorates Rāma's activities. He paid respects to Rāmeśvara and boarded a boat for the Simhala island. A terrific gale blew up his boat to the confluence of Godāvarī where it wrecked on a boulder. He survived the ship-wreck all alone and hoping for a better future, started once more on his mission. He reached :the Sapta-Godāvarī Bhīma, took bath in the river, offered prayers to Īśvara, and rested in a monastery wherein was staying a nude Pāśupata ascetic who entertained him hospitably with fruits miraculously procured. Realizing that the demon Bhīṣaṇānana would molest him at night, the ascetic took him to the hermitage and introduced him to Mahānumati and Kuvalayāvali. Vijayānanda learnt from Kuvalayāvali not only about Mahānumati and herself but also about Līlāvatī who had resolved not to have her desire to marry Hāla fulfilled until and unless Mahānumati was made happy.

Vijayānanda disclosed to Mahānumati and others that he was a devoted servant of king Sātavāhana. They were pleased to hear this from him. He sought the audience of Līlāvatī who was staying in a rich palace; and after a day or two, he returned to Pratiṣṭhāna and conveyed all this to his master, viz., Hāla.

Hāla found that the situation was beyond human control. He requested Vijayānanda to consult that Astrologer, who had prophesied about Līlāvatī, on the future course of events. Just at that time there arrived Pōṭṭisa with rich spoils from which the king picked up a bright Necklace and asked Vijayānanda to take it as a gift to Līlāvatī and do the needful in the matter.

On the back of a speedy horse [or with one thousand horses] Vijayānanda went to Līlāvatī and was welcomed by her joyfully. He presented to her that Necklace, and she placed it on her breasts. He informed her how the king was suffering with fervent passion. Kuvalāyavali and Mahānumati recognised that Necklace which, Vijayānanda disclosed to them, belonged to the treasury of a captive king, Vīravāhana of Malayācala; and they were grieved to realize that Mādhavānila was no

more. Their hopes were frustrated, and in addition those of Līlāvatī too. Mahānumati presented the Ring Nāgāri to Hāla, inviting him to their hermitage, through Vijayānanda who returned to his master and requested him to act immediately.

Realizing that Līlāvatī, noble as she was, would not change her decision, Hāla became desperate with disappointment. His teacher Nāgārjuna, however, proposed to take him to Pātāla which abounds in pleasures. Led by Nāgārjuna and accompanied by Vijayānanda the king Hāla started to Pātāla with a big retinue. At the third gate of it they saw a gallant prince restrained by serpents which fled away, leaving the prince free, through the miraculous power of the Ring Nāgāri which the king had with him. The king felt pleased to find that the liberated prince was Mādhavānila who gladly learnt all about Mahānumati. The king was anxious to make him happy, so he was no more tempted by the pleasures of Pātāla. He returned to his metropolis to the joy of all.

With a big army the king marched next morning and soon reached the Sapta-Godāvarī Bhīma; and his army camped there. Accompanied by Vijayānanda he paid respects to the Pāśupata ascetic who bestowed on him a great Mantra requesting him to strike the demon Bhīṣaṇānana with its help. The expected battle took place, and by the power of that Mantra the demons were routed helplessly. In a challenging duel the king hit on the head of Bhīṣaṇānana. Suddenly arose on the spot a charming prince who thanked the king and disclosed to him his identity as the Gandharva prince Citrāṅgada and his relation with Kuvalayāvali. The king felt very happy and requested him to meet her soon.

Then Hāla, Citrāṅgada and Mādhavānila met together; and there arrived Nalakūbara and Haṁsa with their parties. The wedding of Mādhavānila and Mahānumati was duly celebrated, and Citrāṅgada also met Kuvalayāvali.

When there was a grand gathering of Siddhas, Gandharvas, Yakṣas and men, there came Śilāmegha with queen Śāradaśrī. She received her daughter (Līlāvatī) cordially, and became free from Gaṇeśa's curse at the stipulated time, in this gathering.

In a great pomp king Sātavāhana married Līlāvatī. The various kings that had assembled there bestowed on him different miraculous gifts as well as their blessings and returned to their respective places. After worshipping Īśvara and saluting the Pāśupata ascetic, the king accompanied

by Līlāvatī came back to Pratiṣṭhāna. He worshipped Pārvatī there and happily retired to his palace.

b) Other Līlāvatīs and Our Prākrit Poem

Līlāvatī is such a natural appellation for a graceful girl that no attempt is needed to find out the first Sanskrit writer who coined it. It occurs already in one of the tales of the Bṛhatkathā as the name of the wife of Maya, an Asura or Rākṣasa.[1] According to Purāṇic sources, Avīkṣita's wife was one Līlāvatī. Haribhadra in his Samarāiccakahā[2] names a queen as Līlāvaī. As a proper name it is graceful, sweet, fanciful and romantic. It is interesting and necessary to see what other works bearing this title are there and in what way they are connected with our present text.

Nirvāṇa Līlāvatī of Jineśvara

Dhaneśvara, who finished his Surasundarīcariya in Saṁvat 1095 (–57 = 1038 A. D.), records at the close of this work that one of his teachers, namely, Jineśvarasūri, the pupil of Vardhamānasūri, wrote a Kathā, Līlāvatī by name, composed in graceful expressions, with poetic embellishments and sweet in paranomasia (*śleṣa*).[3] According to the references in the Kharatara Gaccha Paṭṭāvalis, this poem contained some 18000 ślokas and was composed in Prākrit gāthās.[4] This Jineśvara wrote a Vṛtti on the Aṣṭakas of Haribhadra in Saṁvat 1080 (–57 = 1023 A. D.); so this Līlāvatī must have been composed earlier than 1038 A. D. and sometimes about 1023 A. D. Peterson has noted, however, that Jineśvara composed in Saṁvat 1092 (–57 = 1035 A. D.) a Līlāvatī kathā in Āśāpallī.[5] It is referred to by Sumatigaṇi in Saṁvat 1295 (–57 = 1238 A. D.) in his Gaṇadharasārdha-śataka-bṛhadvṛtti and by Candratilaka in Saṁvat 1312 (–57 = 1255 A. D.) in his Abhayakumāra-caritra. It is also known as Nirvāṇa Līlāvatī and its language was Prākrit.

---

1 Bṛhatkathāmañjarī, p. 145, Bombay 1931; Kathāsaritsāgara, p. 213, Bombay 1930.

2 Jacobi's ed., pp. 299 ff., Calcutta 1926.

3 See Surasuṁdarīcariya, Benares 1916, p. 286: जस्स य अईवसुललियपयसंचारा पसन्नवाणीया । अइकोमला सिलेसे विविहालंकारसोहिल्ला ॥ २४३ ॥ लीलावइ त्ति नामा सुवन्नरयणोहहारिसयलंगा । वेस व्व कहा वियरइ जयम्मि कयजणमणाणंदा ॥ २४४ ॥ Some of the expressions have a double meaning qualifying both *kathā* and *ves'yā*.

4 This information I owe to Āchārya Jinavijayaji.

5 Peterson's Reports IV, p. xliv, Bombay 1894.

Unluckily the MSS. of this Prākrit kathā are no more available. But a metrical version of it in Sanskrit, the Līlāvatīsāra-mahākāvyam, has come down to us in a single MS. at Jaisalmer, of the extent of about 6000 ślokas[1]. Its author is Jinaratna and he might have composed it by about the middle of the 13th century A. D.[2] The name of the author is hinted in the fact that this poem is Jināṅka. All that we can know about the original Prākrit work is only through this Sanskrit digest.[3]

The plan and purpose of the plot remind us of Uddyotana's Kuvalayamālā which illustrates the fruit of anger (*krodha*), vanity (*māna*), deceit (*māyā*), greed (*lobha*) and infatuation (*moha*). In addition, the Līlāvatī couples these evil tendencies with sins like violence or harm unto living beings (*hiṁsā*), falsehood (*mṛṣā*), theft (*steya*), sex-looseness (*vyabhicāra*) and possessive instinct (*parigraha*), etc., and illustrates through stories how severe is the consequence of these acting together in pairs. The entire frame-work of the story is inspired by this object. The outlines of the story are like these.[4]

King Siṁha of Rājagṛha in Magadha and his queen Līlāvatī became pious believers through the contact of their friend Jinadatta. On one occasion, the saint Samarasenasūri, in whom Jinadatta had his religious teacher, came to Rājagṛha on his tour; and the king and queen, along with Jinadatta, attended his sermons. Impressed by his personality and learning, the king expressed his desire to know the early career of the saint who rather reluctantly starts narrating the same for their spiritual welfare.

At Kauśāmbī, in the Vatsa country, the king Vijayasena, the minister Jayaśāsana, the Purohita Śūra, the banker Puraṁdara and the

---

1 Some verses in the opening leaves are not well preserved.

2 Catalogue of MSS. in Jesalmere Bhandars, pp. 50–51 (Intro.), 43.

3 The colophon of the Introductory *utsāha* runs thus: इति श्रीवर्धमानसूरिशिष्यावतंस-वसतिमार्गप्रकाशकप्रभुश्रीजिनेश्वरसूरिविरचितप्राकृतश्रीनिर्वाणलीलावतीमहाकथेतिवृत्तोद्धारे लीला-वतीसारे जिनाङ्के श्रीसिंहमहाराजजन्मराज्याभिषेकधर्मपरीक्षादिसमरसेनसूरिसमागमव्यावर्णनो नाम प्रथमः प्रस्तावनोत्साहः ।

4 The author of the Sanskrit Līlāvatī-sāra has given an outline of the plot in the following verses: कौशाम्ब्यां विजयादिसेननृपतिश्चास्योत्तमाङ्गं किल, श्रेष्ठिश्रीसचिवौ पुरंदर-जयस्पृक्शासनौ दोर्लते। शूरश्चापि पुरोहितो हृदयभूः सौभाग्यभङ्ग्याद्भुतो, ऽधःकायो धनदेवसार्थप इमे श्रीमत्सुधर्मप्रभोः ॥ १ ॥ पादाम्भोरुहि रामदेवचरिताद्याकर्ण्य दीक्षाजुषः, सौधर्मे त्रिदशा बभूवुरुदयन्निस्सीमशर्मप्रियाः । ते श्रीसिंहनृपादितामुपगताः श्रीनेमितीर्थेऽसिधन्, संक्षिप्येति कथाङ्गनाङ्गभणितिर्विस्तार्यते श्रूयताम् ॥ २ ॥

merchant Dhana lived quite happily fulfilling their respective duties. One day a religious teacher, Sudharama by name, discourses to them on the path of liberation: The misery of Saṁsāra is caused by Āsravas (*hiṁsā* etc.), five Moha-kaṣāyas (*moha, krodha* etc.) and the five sense-organs. The worldly being is overpowered by sense-temptations, then gets surcharged with infatuation or delusion and passions, and thereafter is addicted to five sins (*hiṁsā* etc.): thus he loses the (power of) knowledge etc.[1] He explains to them the nature of *krodha & hiṁsā, māna & mṛṣā, māyā & steya, moha & maithuna* and *lobha & parigraha*; and then illustrates with five stories the dire consequences of these pairs through various births. The story of prince Rāmadeva, for instance, illustrates the effects of *krodha & hiṁsā*. Then follow five more stories to explain the fruits of addiction to senses, and herein the former births of those very hearers like Vijayasena etc. are exposed. Hearing their own past lives from Sudharmasūri, all of them get disgusted with worldly pleasures, enter the ascetic order and lead a religious life with great devotion to knowledge and penance. After death they are born as friendly gods in the Saudharma heaven. In their subsequent births, they are born as human beings in different places. It is the soul of Jayaśāsana, who illustrates the effects of attachment to *rasanendriya*, that is reborn as the son of king Jayaśekhara of Kuśāvartapura in the Malaya country and is named as Samarasena. The prince Samarasena is heavily addicted to hunting, but he is enlightened by a god, once his friend Purohita Śūra in an early life; and consequently he accepts renunciation and becomes an eminent religious teacher.

By his superior knowledge acquired through severe austerities Samarasenasūri comes to know the whereabouts of his friends in earlier lives; he goes to them and impresses on them the hollowness of worldly pleasures and the need of leading an ascetic life. The soul of Siṁharāja (with his queen Līlāvatī) is one of those ten souls whose destinies have been illustrated in those stories, and the saint Samarasena has come to Rājagṛha to enlighten him. Both king Siṁha and queen Līlāvatī become aware of their religious duties, accept renunciation and attain liberation in the end. That is how this work contains the stories of ten souls which struggle in this Saṁsāra and finally attain liberation by adopting the religious life.

The pattern of this tale is quite normal in Jaina works. This work, however, shows special excellence in its realistic delineation of

---

1 इन्द्रियैर्विजितो मोहकषायैर्जीयतेऽसुमान् । ततः प्राणातिपातादौ सक्तो ज्ञानादि हारयेत् ॥

characters the counterparts of which, say a self-willed prince, a greedy merchant, a vain priest etc., one can come across in any town. The advice given to royalty is at once interesting and instructive. It would be a great find for Prākrit literature, if Jineśvara's original work in Prākrit is discovered in any ms.-collection.[1]

One suspects whether the Prākrit poem Nirvāṇa-Līlāvatī of Jineśvara was so named in order to distinguish it from an earlier Prākrit poem, the Līlāvatī of Kutūhala. It is not unlikely; but from their stories analysed above, it is quite clear that these two Prākrit poems have very little in common, so far as the story is concerned. Whether the style etc. of Jineśvara were influenced in any way by Kutūhala's work can be ascertained only when Jineśvara's Prākrit original comes to light.

Līlāvatī (bhāṣya) & Nyāya-Līlāvatī

Śrīvatsācārya (A. D. 1025) wrote a Bhāṣya, called Līlāvatī on the Kaṇādasūtra. A century or so later Vallabha-nyāyācārya (*c.* 1150 A. D.) composed a work Nyāya-Līlāvatī[2] which deals with the Vaiśeṣika system and has been subjected to so many commentaries.[3] These works have no connection whatsoever with our Prākrit poem.

Līlāvatī of Bhāskarācārya

The medieval Indian mathematician, Bhāskarācārya (middle of the 12th century A. D.) had, as the legend goes, a daughter, Līlāvatī by name, who became a widow at an early age despite har father's astronomical calculations of the *muhūrta* for her marriage. One of the four parts of his famous work Siddhānta-śiromaṇi (written in 1150 A. D.) bears the title Līlāvatī which with Bījagaṇita covers mathematics proper as distinguished from astronomy discussed in two other parts. It is for his daughter's diversion and pursuit, and every now and then addressed to her, that the author appears to have composed this arithmetical section. In the Līlāvatī he presents 'his algebraical theorems in the guise of problems set to a fair maiden, the terms of which are chosen from the bees and flowers and other objects familiar to the poets'. This work is

---

1 I am very thankful to Achārya Jinavijayaji who showed me the transcript of the Jaisalmer MS. of the Līlāvatī-sāra and also placed at my disposal his Hindī summary of the story on which this outline of mine is based.

2 M. Krishnamachariar has noted thus in his History of Classical Sanskrit Literature, p. 439; "In Vallabhācārya's Nyāya-līlāvatī (p. 69) we have ' यथा वा स्वेच्छास्मृतपदार्थसार्थे भवति शालिवाहनो नृपतिरिदानीं श्रृङ्गारसरसीतीरे देव्या लीलावत्या सह ललितमधुरं संगीतकमनुतिष्ठतीति ज्ञातम्' ।

1 See Sarvadarśanasaṁgraha pp. 525-26, Poona 1924.

sometimes called Pāṭī Līlāvatī possibly to distinguish it from an earlier work of the title Līlāvatī and to indicate that the problems were worked on *pāṭī* or the slate.[1] So many commentaries are written on it.[2] It has no relation, excepting the common title, with our Prākrit poem.

Līlāvatī of Nemicandra

There is a Kannaḍa Campū, the Līlāvatī or Līlāvatī-prabandha of Nemicandra[3] who is also known by another name Kavirājakuñjara which was possibly one of his many honorific titles like Kavidhavaḷa etc. Nemicandra flourished about 1170 A. D. He 'was eminent at the court of Vīra Ballāḷa and at that of Lakṣmaṇarāja, the Śilāhāra ruler of Kolhapur'. His Nemināthapurāṇa, which he left incomplete, he wrote at the suggestion of Vīra Ballāḷa's minister, Sejjevaḷḷa Padmanābha.[4] His Līlāvatī is 'The earliest known specimen of the novel, or genuine work of fiction, in the Kanarese language'. It is a Campū written in a pleasing style. On account of its predominant erotic flavour, it is styled as Śṛṅgāra-kāvya; and some Kannaḍa authors have compared it with the Kādambarī of Bāṇa. It is divided into 14 Āśvāsas, full of elegant prose and poetry. Here and there we have some Prākrit[5] and Sanskrit verses. Nemicandra has a remarkable mastery over Kannaḍa language, and he studiously follows classical Sanskrit models with which he shows close acquaintance. Very often his prose shows a rhyming ring and his Ragaḷe lines remind us of Apabhraṁśa metres. A short summary[6] of the story is given below.

The prince Kandarpadeva was the son of king Cūḍāmaṇi and his queen Padmāvatī. He had a friend and companion in Makaranda, the son of

---

1 Keith: Classical Sanskrit Literature (1923), p. 30; A History of Sanskrit Literature (Oxford 1928), pp. 523 ff.

2 Aufrecht: Catalogus Catalogorum, I, p. 545.

3 Ed. in the Karṇāṭaka Kāvyamañjarī, Mysore 1898.

4 R. Narasimhacharya: Karnāṭaka Kavicarite, Vol. 1, 3rd ed., pp. 255 ff. Bangalore 1924; E. P. Rice: Kanarese Literature, p. 43, Oxford 1921.

5 I quote here the two Prākrit verses found in this work with minor corrections. 1) पणमह माहिंदचक्कगे महाणिज्जा कोड्डल्लेण । अण्णं तिहुवणमज्झे संतोसो वो सुहं सज्झो ॥ 4. 91, p. 95; 2) आगासेणिंदमाहिंदसि[र?] विससियर्णं मेरणोपायरंभं । किंभेदं बंधकंपं पसवासि हियए राहुणो हो सिद्को ॥ एक्केहिं सो जसेहिं णयवयणमुता[हा?] सच्छमो[मे]हिं सुणेहिं । झीणं जायं पि जाए जयइ जगइ वं [सं?] णेमिचंदो कविंदो ॥ 9. [illegible]8, p. 71. This second verse is very corrupt and baffles interpretation.

6 I thank my friends Professor K. G. Kundangar, Kolhapur and Professor D. L. Narasimhachar, Bangalore, who kindly placed the analysis of the poem at my disposal.

the minister Guṇagandha. ii Once both K and M enjoy a moon-lit night. iii During the closing part of it K sees in a dream a beautiful damsel and is smitten with love for her. After he is awake he pines for her, remembering her charms. In the morning he offers prayers to Śītalajina. iv K suffers heavily from the passionate love, and his friend shrewdly diagnoses the cause of his suffering. One day a magician Māyābhujaṁga, accompanied by his wife, enters the court-hall of the prince and shows to the audience there his skill in conjuring up heavenly scenes, divine damsels etc. Complying with Makaranda's request, the magician shows to the audience the most beautiful girl on the earth; and Kandarpa finds that she is the very princess whom he had seen in his dream. Feeling all the more disconsolate, he duly left the court; after finishing his bath, worship and meals, he retired to the rest-house. v Prince Kandarpa is lost in a reverie whether the princess of his dreamland lives anywhere on the earth or is just a creation of his imagination. At last he resolved to quit the pleasures of his kingdom; and he starts accompanied by his friend Makaranda towards the North in search of that maiden, their plans being not disclosed to any one. Passing through various pleasing regions and pleasant climates they rest in a village full of cows; and one early morning they are awakened by the noise of boar-hunters. vi Both of them join a party and were led by a boar to the Vindhya mountain. Looked after by Makaranda the prince travels on, and one day he receives the blessings of a Brāhmaṇa. In the eve they rest under a mango tree on which lived a couple of parrots, Cūtapriya and Vasantadohalā. The former explains to his anxious mate the cause of his belated arrival and narrates to her the story of Vāsavadattā of Kusumapura.

vii 'Vibhramalekhā, the queen of Sṛṅgāraśekhara of Kusumapura, was without any issues. She felt all the more sorry when a parrot derieded her barrenness. Her beloved consoled her. She worships Padmāvatī and prays to her that she might be blessed with a daughter who would make her husband a Cakravartin. Under a pious nun she observes several vows and practises holy rites. One happy early morning she sees a dream. The Purohita interprets it as auspicious and tells her that she would have an eminent female child. In due course she delivers a daughter who is named Līlāvatī and also called Vāsavadattā. Līlāvatī grows into a beautiful maiden and spends her time happily with her companions. She did not like to choose any prince from those assembled at her Svayaṁvara. She sees in her dream some other prince; she wakes up and takes the

dream to be a reality; she makes a frantic search for him in her apartment but not finding him there, she becomes disconsolate. Her friends understand the cause of her anguish; and after knowing about her dream, they request her to paint the portrait of her lover in the dream. Accordingly she paints a portrait to which she is very much attached.'

Kandarpa feels greatly interested in this narration of the parrot which suddenly stops, being sleepy. Makaranda tells him that he must have seen Līlāvatī in his dream, and she also meets him likewise. After daybreak they offer salutations to Jina and travel further, almost led unawares by Padmāvatī. In the Vindhyan region they meet a Yogīndra whom they offer their respects. viii On their journey they witness elephant-sports and tribal settlements. They offer salutations to a Yakṣa image under a banyan tree. Then they salute Ambikā in a garden on the bank of the river Gandhanadi. They come to a Jinabhavana, salute Candranātha there and receive blessings from a saint therein. ix After staying with that monk for some time Kandarpa travels on and reaches Devagiri where he worships a cluster of Jina-images. He reaches a ruby-mount called Mayūkha-nirjhara on which sport gods and goddesses. He is entertained there by two Vidyādharīs. As a result of his devoted worship of the Devī there, he gets the Kālāvalokinī-phalaka. Both Kandarpa and Vāsavadattā are suffering from the pangs of separation in their respective places.

x Līlāvatī regularly worships her family goddess Padmāvatī. Once she has a vision in which the goddess speaks to her that her beloved would go to her at night. On that moon-lit night she is gaily dressed and awaits the arrival of her lord. Kandarpa swoons on the mount Mayūkha-nirjhara. He is carried by Candralekhā and Vidyullekhā with the aid of Parṇalaghuvidyā and put on Līlāvatī's couch. Both of them have a happy meeting. When Kandarpa is carried back, Līlāvatī's grief knows no bounds. When she is herself, she realizes the reality of her experience from the fact that her lover has taken away her pearl-necklace leaving on her bosom his Campaka garland. On the other side Makaranda shrewdly guesses from the presence of the necklace what must have happened.

Both of them continue their journey towards Kusumapura, the place of Līlāvatī; after reaching the town, they go to the temple of Padmāvatī. xi With the loveliness of spring spreading everywhere, Kandarpa's pangs of separation go on increasing; and Makaranda consoles him with cooling materials in the temple-garden. Līlāvatī is already there in the temple with her friends who pray to Padmāvatī that Līlāvatī

might be soon united with her beloved. Pining with passionate love she retires to another part of the garden and holds a conference with her friends in an arbour. Every one of them is charming enough to entrap Madana in whose search they set out, and while moving about they meet Kandarpa and Makaranda. They mistake the former for Madana himself, capture him and bring him to the arbour of Līlāvatī. xii The eyes of the lovers meet and mutually communicate their innermost desires. They almost swoon under the pressure of overwhelming emotional disturbances. They recover after a while and get mutually wedded according to the Gandharva form of marriage. xiii The subsequent marriage festival is attended with various sports in the pleasure-garden. Līlāvatī reaches the lake Haṁsahāra for water-sports.

xiv Kandarpa and Līlāvatī live happily for some time. One morning he takes the Kālāvalokinī-phalaka from Makaranda, looks at it, and returns it to him. Being unable to understand what it was Līlāvatī is greatly enraged. As she insisted on seeing it, Makaranda requests her not to do so. She is very much upset with anger. At her suggestion her friends somehow manage to get it from Makaranda and hand it over to her. She looks at it and mistakes her own reflection in it for the portrait of another damsel with whom, she jealously suspects, her beloved is in love. She throws away that Phalaka in a pond and loses herself completely in a fit of anger. All the attempts of her friends to console her fail. Out of sheer anger Līlāvatī becomes a creeper, and also transforms her friends similarly with the aid of her miraculous power of Vidyā. Kandarpa and Makaranda set out in search of her. K is submerged in a sea of sorrow. Being consoled all along by M, he entreats every flora and fauna to show him the place where his beloved was concealing herself. Coming to a certain spot, he feels very much attracted by the beauty of a creeper which he embraces without any restraint, and he finds Līlāvatī within his arms. By mutual embrace her friends too resume their original forms. Kandarpa and Līlāvatī spend their time happily.

One day, when the earth was being bathed by the milky beams of the moon, a Vidyādhara named Vasantaśekhara and his cansort Madanamañjarī were sporting in the vicinity of Kusumapura. Madanamañjarī came to know about Kandarpa and developed attachment for him; while he was moving alone in a park, she passionately embraced him and entreated him for return-love. Kandarpa was firm and would not yield to her temptations. She flared up with anger and cursed him with a

Vidyā as a result of which he was transformed into a Kurabaka creeper. Līlāvatī was aggrieved to realize that her beloved was lost in the park. To put an end to her grief, she became ready to commit suicide. Before doing so, she was advised by her friends to embrace the Kurabaka tree which frustrated all their attempts to make it grow and bloom.[1] She does so, and lo ! it is transformed into Kandarpa to the joy of all.

Next day the king Cūḍāmaṇi comes to Kusumapura. Līlāvatī and Kandarpa are there. Śṛṅgāraśekhara showers blessings and gifts on his daughter and son-in-law and bids farewell to them. They return to Jayantipura and live there quite happily.

This summary will enable us now to add some critical observations on this Kannaḍa Campū. By calling his heroine Līlāvatī by another name Vāsavadattā, Nemicandra has clearly hinted that his story is based on that of the Vāsavadattā of Subandhu,[2] the famous Sanskrit romance, well known for its *śleṣa*. Nemicandra has used the plot of Subandhu, no doubt; but he has made his own contributions to the elaboration of his story. There are some minor differences in the Sanskrit and Kannaḍa romances: In one the king is called Cintāmaṇi, without mentioning his queen, in the other, Cūḍāmaṇi, with his queen Padmāvatī; in the one the prince is Kandarpa-ketu, in the other, –deva; in the names of female friends there is some difference; the episode of Puṣpaketu, the Kirāta fight and the hermit's curse are absent in the Kannaḍa romance; in one the heroine is turned into a stone-image, but in the other, into a creeper (as in the Vikramorvaśīyam). Then there are certain episodes, settings, motifs and incidents which are special to the Kannaḍa romance: the introduction of the magician Māyābhujaṁga and his performance; the elaborate boar-hunt; Vāsavadattā's birth through the blessings of Padmāvatī; Vāsavadattā would make her beloved a universal sovereign; she paints the portrait of her dream-lover; the guidance of the deity Padmāvatī; worship of Ambikā etc.; miraculous transference of Kandarpa to the apartment of the princess; search for Madana and finding of Kandarpa in the garden; the episode of the Kālava-

---

1 This idea is based on the poetic convention embodied in the following verse: पादाहतः प्रमदया विकसत्यशोकः, शोकं जहाति बकुलो मुखसीधुसिक्तः। आलिङ्गितः कुरबकः कुरुते विकासमालोकितास्तिलक उत्कलिको विभाति ॥.

2 Ed. R. V. Krishnamachariar, Srirangam 1906; also by Gray with English translation, New York 1913; and see also different Histories of Sanskrit literature for a detailed summary of it.

lokinī-phalaka; Madanamañjarī's love towards the prince, and his consequent transformation into a Kurabaka tree through her curse.

The Vāsavadattā possesses a slender thread of narrative, superimposed and adorned with rhetorical embellishments which cover a major portion and overweigh the story element. Subandhu has composed this romance to exhibit his excellence in handling *śleṣa* or paranomasia. Nemicandra's Līlāvatī, however, has a wider ambition and distinct background. Nemicandra is shaping his composition on the model of earlier Campū-kāvyas naturally, seasonal, regional and topical descriptions are introduced abundantly. The references to Jaina temples, images, monks and nuns add a good bit of religious flavour to this primarily secular romance. The supernatural element is supplied by the Vidyādharas and the use of miraculous powers here and there. The intervention of divine Padmāvatī is essentially an influence of popular religion of Karṇāṭaka.

The most ticklish question is whether Nemicandra was aware of the Prākrit poem Līlāvatī in calling his romance by that name. The evidence is not quite weighty to enable us to arrive at a definite conclusion. In general one feels that Nemicandra might be knowing the Prākrit poem, the title of which has lent itself to his work. Not only he is acquainted with the models of classical Sanskrit, but he appears to be also a close student of Prākrit language and literature. He has composed a couple of Prākrit verses[1] in this Campū; and the episode of the magician Māyābhujaṁga is based on that of Bhairavānanda in the Karpūramañjarī of Rājaśekhara. The fact that Trivikrama quotes[2] from the Līlāvatī points to the possibility that in Karṇāṭaka, to which Nemicandra belongs, and in the adjoining country, the Mss. of Līlāvatī might have been current at the time of Nemicandra. Though the parallels are not quite close, some situations remind us of those in the Līlāvatī. The river Gandhanadī, the image of Ambikā and the temple of Jina on its bank, and a Jaina saint staying there: all these remind us of the river Godāvarī, Bhavānī's temple and the Nagna Pāśupata residing there, in the Līlāvatī. The hero receives some guidance from an ascetic in both. More than once the rôle of Padmāvatī resembles that of Bhavānī or Pārvatī. The necklace exchanged between the lovers figures in both the works. These points indicate that it is probable that Nemicandra had a casual acquaintance with the Prākrit poem Līlāvatī.

---

1 See p. 30, footnote 5 above.

2 See notes on Gāthā Nos. 4 and 24 at the end.

Līlāvatī, a Vīthī, of Rāma Pāṇivāda

Rāma Pāṇivāda[1] is well-known now as an eminent author from the Malayālam territory. His literary career is to be assigned to the middle of the 18th century. His Prākrit poems have been lately brought to light. He has composed a Vīthī, Līlāvatī by name.[2] He introduces himself as the *bhāgineya* of Rāghava Pāṇigha, a resident of Maṅgala-grāma. This Vīthī,[3] was enacted at the instance of the assembly of Deva Nārayaṇa, the then ruling king, in whom Rāma Pāṇivāda had a great patron. Its plot can be summarised thus :

The king of Karṇāṭaka has a beautiful daughter Līlāvatī by name. Fearing that his enemies might kidnap her, he keeps her under the protection of Kalāvatī, the queen of Vīrapāla of Kuntala. Vīrapāla falls in love with Līlāvatī, and in her turn she is also attached to him. But the jealousy of Kalāvatī is a hindrance in their way. Vidūṣaka aided by Siddhimati Yogīsvarī brings about the serpant-bite of Kalāvatī but he himself takes the guise of a physician and saves the queen. A divine voice asks her to repay her rescue by bestowing Līlāvatī on the king, and she makes preparations for the royal wedding. In the meantime Tāmrākṣa, a friend of Kaliṅga king, tries to carry away Līlāvatī. Vīrapāla, however, intervenes just in time and kills him with his arrow. Consequently Vīrapāla marries Līlāvatī to the joy of all, and thus becomes a Cakravartin.

The name of the heroine, lending itself to the title of work, and her bestowal of sovereignty on her beloved, the king of Kuntala, easily remaind us of the Prākrit poem, Līlāvatī; but we cannot be dogmatic about their relation, because these are popular motifs quite common in earlier Saṭṭakas and Nāṭikās. It is not unlikey, however, that Rāma Pāṇivāda, a Prākrit poet as he was, had heard ubout the poem Līlāvatī, though his Vīthī has no significant contents common with it.

---

1 Rāma Pāṇivāda's Kaṁsavaho, ed. by A. N. Upadhye, Bombay 1940.

2 It is lately published in the Journal of the Travancore University Oriental Manuscripts Library, III. 2—3, Trivandrum 1947.

3 Vīthī is a type of drama. It has only one act. The numbers of characters is one or two, at the most three. It is full of speeches in the air. The chief sentiment is erotic. Others may be hinted at. In the Līlāvatī Sūtradhāra and Naṭī are there in the Āmukham; while in the play we have only Vidūṣaka and Rājā.

Our Prākrit poem, the Līlāvai attributed to Kutūhala, is to be distinguished from all the above works having indentical titles.[1] It is a secular and romantic poem mostly in Prākrit gāthās, with a few prose sentences and verses in other metres; and it is written in Māhārāṣṭrī dialect. It is neither specifically religious nor moral in purpose, though it is not altogether devoid of those traces. It is a romantic tale dealing with the marriage of Hāla and Līlāvatī, the king of Aśmaka and the princess of Siṁhala. The main scene of story is laid on the bank of Godāvarī near its confluence with the ocean. Its author is more a poet than a preacher; and he has often tried to adorn his expression and style with poetic embellishments. Some of the characters are typical and show the author's acquaintence with the works of Kālidāsa, Subandhu, Bāṇa and others. So far as we know, it is the earliest work having the title Līlāvatī. Among the Prākrit poems it occupies a distinctive position on account of its racy narration and stylistic expression.

c) Form, Structure and Atmosphere

According to the author himself, this Līlāvatī is a Kathā: (see especially gāthās 22, 41–2, 1329, 1333) of the *divya-mānuṣa* type, i.e., in which the characters are both divine and human, the remaining two types being *divya* and *mānuṣa*.

The earlier rhetoricians divide the Sanskrit prose romance into two types, Ākhyāyikā and Kathā; some later authors would allow a Kathā to be written in Prākrit gāthās as well; and Hemacandra has actually mentioned Līlāvatī as a Kathā in verse. So it is necessary to see what the various characteristics of Ākhyāyikā and Kathā[2] are, and to what extent those of the latter are fulfilled by this Līlāvatī.

---

1 The Jinaratnakośa by Prof. H. D. Velankar (Poona 1944) has eight entries in connection with the Līlāvatī. Counting them in the serial order, 2nd and 4th possibly and 5th clearly refer to Kutūhala's Līlāvatī; 3rd and 8th refer to the Prākrit poem by Jineśvara and its Sanskrit digest by Jinaratna noted above; 6th and 7th refer to the Kannaḍa romance. No. 1. Līlāvatī composed in Sam. 1736 by Lālacandra, pupil of Śāntiharṣa Vācaka, appears to be an independent work. There are some Old-Gujarātī Rāsas bearing the title Līlāvatī but they need not be reviewed here. There is a MS. of this name in the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, No. 620 of 1895-98.

2 S. K. De: The Ākhyāyikā and Kathā in classical Sanskrit, Bulletin of the School of Oriental Studies, III, iii, pp. 507–17. I have derived substantial help from this paper.

Bhāmaha (Kāvyālaṁkāra I. 25-28) says that Ākhyāyikā is a literary composition in pleasent and befitting prose; it has an exalted subject matter; it is divided into *ucchvāsas*; it records facts of experience; the narrator is the hero himself; it contains indicative *vaktra* and *aparavaktra* verses; it allows scope for poet's personal imprint; it includes topics like abduction of a girl, fighting, separation and final triumph; and it is implied that it is composed in Sanskrit. The Kathā, according to him, contains no *vaktra* and *aparavaktra* verses, and no *ucchvāsa* division; the story is narrated not by the hero but by some others; and its language may be Sanskrit or Apabhraṁśa.

Daṇḍin (Kāvyādarśa[1] i. 23-28), on the other hand, does not admit any of these distinctions between Ākhyāyikā and Kathā, and all that he says is practically a negative and destructive criticism.

According to Rudraṭa (Kāvyālaṁkāra[2] xvi. 20-27, *c.* 9th century A.D.), the (Mahā-) Kathā contains an introductory salutation in verse to the *devas* and *gurus*, followed by a succinct account of the author's family and the motive of his authorship; the plot of it including *puravarṇana* etc. is to be composed in prose of light alliterative words; at the beginning there is a *kathāntara* which immediately introduces the main story on hand; the object of it is the winning of a girl, the sentiment of love properly and fully pervading it; it is composed in Sanskrit prose; and it is written in verse in any other language.[3] The Ākhyāyikā, according to him, opens with salutations (in verse) to *devas* and *gurus*; there is a praise of older poets in humiliation; then follows a plain statement of the author's motive which may be his devotion to a particular king, his habit of praising others' merits, or something else; the story is to be written in the manner of a Kathā, with an account about his family and about himself, in prose and not in verse; the division of *ucchvāsas* is admitted with two *āryā* verses at the beginning of each chapter, excepting the first.

Bhāmaha is one of the earliest poeticians, and it is interesting to note that he has in view Kathās written in Apabhraṁśa. It is not unlikely that he is using the term Apabhraṁśa in a wider sense like a grammarian, with whom, as Daṇḍin says, Apabhraṁśa stands for all (Prākritic) langua-

---

1 Ed. S. K. Belvalkar and R. B. Raddi, see especially the notes.

2 Kāvyamālā ed. with Namisādhu's commentary, Bombay 1928.

3 Namisādhu remarks thus: इत्येवं संस्कृतेन कथां कुर्यात्। अन्येन प्राकृतादिभाषान्तरेण त्वगद्येन गाथाभिः प्रभूतं कुर्यात्।

ges other than Sanskrit.[1] He must be aware of works like the Bṛhatkathā in Pāiśācī (–Prākrit). He, however, recognises three languages, Sanskrit, Prākrit and Apabhraṁśa, for literary composition. The language of earlier compositions like the Bṛhatkathā, Vasudevahiṇḍi etc. could be called Prākrit; but as yet we are not aware of any Kathās in Apabhraṁśa prose.

Rudraṭa's recognition of Kathā in verse in any language other than Sanskrit, one can easily believe, presupposes Prākrit Kathās of the prototype of Līlāvatī. And it will be seen that this Līlāvatī admirably and suitably fulfils all the requirements of a Kathā as noted by Rudraṭa. In gāthās, 1-11, we have salutations etc. to *devas*; then there is a discourse on *sajjana* and *durjana*, then there is a succinct account of the poet's family; thereafter we are told how the poet's beloved requested him to compose a story pleasing to womenfolk; then follows a description of the town in melodious prose; Sātavāhana's conversation with Candralekhā[2] reminds him of his military mission against Śilāmegha, and soon we are introduced to the main story; winning of Līlāvatī by Sātavāhana is the chief theme, and the predominant sentiment in the poem is that of love; and the story is composed in (Māhārāṣṭrī) Prākrit and mostly in gāthās. Further, as expected by Bhāmaha in the case of Kathā, this Līlāvatī has no division of *ucchvāsa* : in fact, it is one continuous poem with no pauses o sections; and the story is narrated not by the hero but by others. Thus this Līlāvatī fundamentally conforms to the poetician's description of Kathā, and the author himself has rightly called it so.

The major bulk of this poem consists of gāthās (1352 in all the MSS. put together); and there are only five verses in other metres (No. 12 Vaṁśastha, 24 and 668 Śārdūlavikrīḍita, 607 Galitaka (?) and 1170 Pṛthvī). There is a long prose passage (between Nos. 49 and 50); there are a few sentences (between 23 & 24, 31 & 32 and 1304 & 1305); and there are some detached words to introduce certain verses (*atthi* 44, *avi ya* 49, 348 & 1081, *ahavā* 13, *etthaṁtarammi* 120, *kiṁ jahā* 138, *jahā* 732, *jaṁ taṁ* 240, *tao* 1171 and *tāva ya* 1170). The form of the Līlāvatī has its speciality. It is one continuous composition without the subject-matter being divided into any sections like the Lambhaka, Parvan, Kāṇḍa, Saṁdhi, Sarga, Āśvāsa, Ucchvāsa, Pariccheda, Prastāva, Bhava etc. These terms have

---

1 Kāvyādarśa 36 : आभीरादिगिरः काव्येष्वपभ्रंश इति स्मृताः। शास्त्रे तु संस्कृतादन्यदपभ्रंशतयोदितम् ॥ Perhaps he has in view those observations of Patañjali in his Mahābhāṣya I, p. 5, 21 f.

2 That is perhaps a *kathāntara*.

different etymological sense and conventional meaning, but they serve practically the same purpose, namely, to divide a composition into convenient sections according to the requirements of the subject-matter for the convenience of the reciter, reader or hearer. An explanation of this form of the Līlāvatī may be attempted here.

Bhāmaha's exclusion of *ucchvāsa* division in the Kathā does presuppose Kathās without any divisions; and these might have influenced the form of Līlāvatī which is called a Kathā by the author himself. Further there are reasons to believe that long and short popular Kathās might have been current in Prākrit (and Apabhraṁśa). Some of their specimens are found included in Devendra's commentary on the Uttarādhyayana.[1] But the learned writers, now and then, imitated Sanskrit models even in their Prākrit composition; and the Rāvaṇavaho or Setubandha[2] is a good illustration. The Gaüḍavaho[3] of Vākpati, however, does not show any divisions but contains only groups of verses according to the topic; but this cannot be easily quoted as a precedent for the author of the Līlāvatī, because its form is uncertain and there are different opinions whether it is complete or not. Uddyotana's Kuvalayamālā (779 A. D.) is a Kathā[4] written in Campū style, in Prākrit. It is a voluminous work, as big as the Samarāiccakahā of Haribhadra. The very bulk of the text would induce one to expect some sections in this work. But, as far as I have examined its contents from the MSS., the entire Campū is one continuous composition without any Paricchedas etc. Its Sanskrit digest by Ratnaprabhasūri[5] (*c.* 14th century A. D.), however, is divided into four Prastāvas. The Taraṅgalolā[6] in Prākrit stanzas, numbering about 1642, is a digest of an earlier work Taraṅgavatī of Pādalipta which is no more available. It is called a Kathā. We have no idea about the form of the original poem; but the digest is one continuous poem without any sections to divide the subject matter. The Surasundarīcariya[7] of Dnaneśvara (Saṁvat 1095 or 1038 A. D.), which also contains detached words like *kiṁ ca* etc. to intro-

1 H. Jacobi: Ausgewählte Erzälungen in Māhārāṣṭrī, Leipzig 1886.

2 Ed. S. Goldschmidt, Strassburg 1880.

3 Ed. S. P. Pandit, Bombay 1887.

4 There are two MSS. of it, one at Poona and the other at Jaisalmer.

5 Ed. Muni Chaturavijaya, Bhavanagar 1916.

6 M. Winternitz: A History of Indian Literature, II. 522. Lately it is published from Surat (Ahmedabad), Saṁvat 2000; it is a careless print of illhandled material.

7 Ed. H. T. Sheth, Benares 1916.

duce some gāthās, is really speaking one continuous composition ; and the division of Paricchedas is both artificial and superficial. It comes exactly after 250 verses, i. e., 248 verses of the story and two colophonic gāthās; it is a conscious vivisection without minding whether the topic on hand can stop there or not, and it is more a hindrance than a help to the reader. Then in Apabhraṁśa works the basic metrical constituents are the Kaḍavakas; and very often the division into Paricchedas or Saṁdhis does not appear quite natural. Thus it is not unlikely that the popular poems, in the form of Kathās in Prākrit and Apabhraṁśa, were sometimes written in a continuous form; and if some learned authors introduced divisions, it was in imitation of Sanskrit models. So the absence of sections in Līlāvatī is in conformity with either the definition of Kathā or the general form of popular works in Prākrit.

The structure of story in the Līlāvatī is sufficiently complex. Herein the main narrative embodies sub-narratives given by the characters themselves; and in this respect it resembles the plot of Bāṇa's Kādambarī. The poet himself is the chief narrator; and after the Introductory section, he is addressing the entire poem (43—1333) to his beloved at her explicit request that is why the terms like *Kuvalaya-dalacchi* etc., in the voc., occur all over the text, even in the sub-narratives. The description of the spring and the courtezan Candralekhā not only enables the author to equip the poem with some scenes of amorous flavour but also gives him an occasion to pick up the thread of the story proper by reminding the king of his military expidition and by bringing back Vijayānanda who thereafter becomes the narrator of his experience (146—920). When he meets Mahānumati and Kavalayāvali, the latter narrates their biography (273—887) including what she once told about herself to Mahānumati (580—662) and what she learnt about Līlāvatī (102—868). Thus the chief characters or their companions are made to unfold various details about themselves, thus supplying the reader, stage after stage, with various threads of the story which get duly joined in the concluding portion of the poem. This Kathā, in this manner, pools together the autobiographies and biographies of the characters and assumes a complex shape with the necessary links to connect the various parts and with requisite descriptions, conversations and reflections to embellish the composition, to heighten the occassional sentiment and to sustain the interest and enrich the flavour. The Ring and the Necklace play a remarkable part; and if the king is sent to the Pātāla or is made to fight against Bhīṣaṇānana, it is all for the purpose of bringing together the various threads of the story to a culmination and to the com-

pletion of the poem, every episode contributing to the fulfilment of the main purpose of the poem, namely, Līlāvatī's marriage with Sātavāhana.

In such a complex plot slight looseness and some repetitions are inevitable, but they are such as could be avoided by a more mature and gifted poet. In the Necklace episode the author has not told us anything about Vīravāhana,[1] much less how the Necklace came to him etc.

As the *divya-mānuṣa* type needs, we have in this poem an assembly of characters both human and semi-divine, the latter comprising those from the clans of Vidyādhara, Yakṣa, Siddha, Rākṣasa and Gandharva. The abodes and movements of these characters add touches of romance, supernaturalness and awe to the atmosphere in the poem. Destiny is made to rule rigorously and supreme, even though the human beings should go on doing their utmost; and the freaks of Chance, almost a handmaid of Denstiny, have full scope everywhere. This has led the author to introduce, in this story, religious devotion as the potent remedy against all ills and as a means to happy life. The gods and saints can bless when they are pleased and curse when they are offended; and consequently human beings, who can be temporarily transformed even into animals and demons, are made to wander in this trackless wilderness of worldly existence. The suffering characters like Mahānumati, Kuvalayāvali etc. are all made to practise rigorous and respectful devotion to Pārvatī and Īśvara; and thus alone they get through various calamitites and win the worldly pleasures.

d) The Hero of the Poem

King Sātavāhana is the hero of the poem; and the celebration of his marriage with Līlāvatī, the daughter of king Silāmegha of Siṁhala island, is the central theme. Important items of information about Sātavāhana available in this poem may be put together here and then scrutinised in the light of other evidence.

Sātavāhana or Hāla was ruling at Pratiṣṭhāna in the Aśmaka country on the bank of Godāvarī. His ministers were Pŏṭṭisa and Bhaṭṭa Kumārila, and his commandar-in-chief, Vijayānanda. Seeing his portrait, the Siṁhala princess Līlāvatī, who was destined to be the queen of a universal sovereign, fell in passionate love with him. Her parents allowed her to go to him. On the way she chanced to meet her cousin sister Mahānumati and her companion Kuvalayāvali whom ill-luck had deprived

---

1 See notes on gāthā 976 at the end.

of their marital pleasures; and she resolved to stay with them in the hermitage and to marry only after they were happy.

King Sātavāhana felt despondent at this development. He sent a Necklace as a present to Līlāvatī, and in return he received a Ring from her. He had his teacher in Nāgārjuna who, in order to remove his despondency, took him to Pātāla with a big party of servants, princes and poets. With the aid of the Ring he rescued Mādhavānila from the serpents in Pātāla: thus Mahānumati got back her beloved. Later, Śātavāhana killed in a battle the demon Bhīṣaṇānana out of whom emerged Citrāṅgada at the end of the curse: thus Kuvalayāvali also meets her husband. In this manner king Sātavāhana removed the hindrances in the way of Līlāvatī's marriage; she happily weds him; eminent relatives and guests at the function bestow divine attainments on him; and he becomes a universal sovereign.

The author mentions the Hero by various names, some of alternative spelling, such as Sālavāhaṇa, Sālāhaṇa and Hāla.[1] Undoubtedly he has in view a mighty king of yore who has won remarkable eminence in Indian history, legends and literature.

The inscriptions and coins connected with the so-called Āndhra, Āndhrabhṛtya or Sātavāhana dynasty are a valuable source of information. Some of the inscriptions clearly testify to the existence of a race or family of Sāda-or Sāta-vāhanas.[2] One can easily surmise that Hāla stood for Sāda in a local Prākrit dialect, and that Sāda is a shortened form of Sādavāhana.[3] The legend *Sātasa* occurring on coins is taken by scholars to stand for Sādakarṇi, though it may as well be equated, at least in some cases, with Sātavāhana which is a title borne by the kings of that dynasty. Lately, however, a couple of coins have come to light, and they clearly

1 Hemacandra's Prākrit Grammar i. 8, 211 gives Sātavāhana = Sālāhaṇa and Sālavāhaṇa. His Deśīnāmamālā VIII. 66 : *Sālāhaṇammi Hālo*, com. *Hālo Sātavāhanaḥ* ; also II 36 : *Hālammi Kuṁtalo*, com. *Kuntalo Sātavāhanaḥ*, and III. 7 : *Hālammi Caüraciṁdho*, com. *Caüraciṁdho Sātavāhanaḥ*. In his Sanskrit lexicons too he equates Hāla with Sātavāhana.

2 Rapson : Catalogue ot Indian Coins, Andhras etc., London 1908, see pp. xlvi ff., also D. C. Sircar : Select Inscriptions, I, Calcutta 1942, pp. 183 ff.; K. Gopalachari : Early History of the Andhra Country, Madras 1941.

3 Compare Godāvarī > Godā > Golā. Therein has been noticed the change of sibilants to *h* : 'Thus *Haku* = *Śakti*, *Hāla* = *Śāla* (*Śāta*) probably also *Hiru* = *Śrī*, *Hātakaṇi* = *Śātakarṇi*,' Rapson : Op. cit. p. xx.

mention a king Sādavāhana.[1] It is just possible that he was most prominent in the family or the founder of the dynasty which consequently came to be known after him. The first Sādavāhana is being assigned to the 3rd century B. C. or so, though it is not unlikely that his period comes later by a century or two. The Purāṇas[2] designate this family as Āndhra possibly because it held its sway at some time over the Āndhra country. They enumerate 29 or 30 kings and assign to them 456 or 460 years. One Hāla (of course different from the progenitor of the dynasty, but bearing the same name or title and consequently confused mutually in floating traditions) figures in this dynastic list as the 17th king. The chronology of these kings is much uncertain : it is surmised, however, that this dynasty rose to power soon after the death of Asoka, *c.* 232 B. C. The Purāṇic calculation, which mentions the period of reign of each king, would require us to assign Hāla, with his reign extending over just five years only, to the first century A. D.

Like the ancient monarch Vikramāditya and medieval king Bhoja, Sādavāhana, generally mentioned as Śālivāhana in Sanskrit, has become a favourite subject of many legends some of which are like fables and miracles. According to Somadeva's Kathāsaritsāgara[3] etc. Sātavāhana of Pratiṣṭhāna, probably the same as that on the bank of Godāvarī, was a patron of Guṇāḍhya, the author of the Bṛhatkathā in Paiśācī, and of Śarvavarman, the author of Kātantra grammar. That he is made to learn Sanskrit presumes that Sātavāhana and his family were partial to Prākrit which is attested by the fact that the Sātavāhana inscriptions and coin-legends are in Prākrit. Vātsāyana also refers in his Kāmasūtra to a king of Kuntala, Śātavāhana Śātakarṇi by name, who killed his queen Malayavatī with scissors.[4] Rājaśekhara records that it was reported that Sātavāhana, the king of Kuntalas, had Prākrit

1 V. V. Mirashi : A Coin of king Sātavāhana, The Journal of the Numismatic Society of India, VII. i–ii, Bombay 1945, pp. 1-4; see also Bulletin of the Deccan College Research Institute, VI. 3, March 1945.

2 Rapson, Op. cit. pp. lxiv ff; Pargiter : The Purāṇa Text of the Dynasties of the Kali Age, Oxford 1913, pp. 35–43.

3 Nirṇayasāgara ed., Bombay 1930, especially Kathāpīṭham ; Keith : A History of Sanskrit Literature, Oxford 1928, pp. 266 ff.

4 कर्तर्या कुन्तलः शातकर्णिः शातवाहनो महादेवीं मलयवतीं [जघान ।]. Chap. XII. Kuntala may be even an alternative name of Hāla : that is how Hemacandra appears to have taken it in his Deśīnāmamālā, quoted above, p. 43, foot-note 1.

as the household language.[1] The Vajjālaggaṃ (gāthā No. 468)[2] clearly presumes a tradition that Hāla ruled at Pratiṣṭhāna on the bank of Godāvarī.

The Niśītha (ed. Sanmati Jñānapīṭha, Agra) refers to Sālavāhaṇa, see gāthās 1571, 3153. Further there are some Prabandhas,[3] ancient and modern, and Caritas which record various legendary tales about Sātavāhana. His name is variously spelt in Sanskrit: Sāta-, Śāta-, Śāla and Śāli-vāhana. Almost uniformly he is associated with Pratiṣṭhāna on the Godāvarī in Mahārāṣṭra. Some of the legendary tales may be summarised here :

1) Sātavāhana inherited the kingdom of his father Naravāhana who retired from the world being censured by the public for his attempt to sacrifice a gallant boy before Cāmuṇḍā. 2) Once Sātavāhana sent out a military expedition, and within one day he had four festive events: by day-break he had a son; by midday nine crore golden coins were obtained from a well; by afternoon Dakṣiṇa Mathurā was conquered; and by evening Uttara Mathurā was annexed. 3) In his earlier life Sātavāhana, as Kālikācārya or Jñānasāgara explained to him, was a burden-bearer; and as a result of his pious gift of food to a monk, he became a king in his subsequent life. The Aquatic Deity, under the garb of a fish in Godāvarī, who knew all this, smiled at his prosperity. 4) Sātavāhana was born from a Dvija widow through her contact with Śeṣa Nāga who asked her to remember him in adversity. 5) The fame of the potter-boy Sātavāhana as a fair judge reached the ears of Vikramāditya of Ujjain who consequently anticipated in him a prospective and potential adversary and sent against him a well-equipped army. The boy was unruffled. His mother, however, sought the aid of Śeṣa Nāga who gave a pot of nectar with which the boy's earthen horses etc.

---

1 श्रूयते च कुन्तलेषु सातवाहनो नाम राजा, तेन प्राकृतभाषात्मकमन्तःपुर एवेति समानं पूर्वेण। p. 50., G. O. S., 3rd ed., Baroda 1934.

2 पुरिसविसेसेण सइत्तणाइ न कुलक्कमेण महिलाणं। सग्गं गए वि हाले न मुयइ गोला पइट्ठाणं॥ Calcutta 1944, p. 94.

3 See 1) Purātana-prabandha-saṃgraha, Singhi Jaina Granthamālā 2, Calcutta 1936, Sātavāhana-prabandha p. 11, Nāgārjunaprabandha pp. 91-92, Pādaliptaprabandha pp. 92-95. 2) Prabandha-cintāmaṇi of Merutuṅga, Ibid. No. 1, Śāntiniketana 1933, Sātavāhanapra., pp. 10-11. 3) Prabandhakośa of Rājaśekhara, Ibid. No. 6, Śāntiniketana 1935, Sātavāhanaprabandha pp, 66-77, Nāgārjunapra., pp. 84-86, Pādaliptapra., p. 14. 4) Prabhāvakacarita, Ibid, No. 13, Ahmedabad 1940, Pādaliptacaritam, especially pp, 36-40.

were sprinkled and turned into a genuine army with the aid of which the boy routed away the enemy. He conquered the territory in the North as far as Tāpī and started his era. 6) A Brāhmaṇa, Śūdraka by name, trained himself as a Kṣatriya against the wish of his father. Sātavāhana appreciated his strength and appointed him a city-guard who successfully carried out his duties with only a staff as his weapon. Māyāsura assumed the form of only a Head and kidnapped the queen. Passing through great ordeals, Śūdraka propitiated Mahālakṣmī at Kollāpura, but he died along with his two faithful dogs on the field while fighting against Kollāsura, the brother of Māyāsura. The goddess revived him and his dogs to life and gave him a sword and a boon of invincibility. He killed Māyāsura and restored the chaste queen to Sātavāhana just in time to save him from immolating himself in fire out of disappointment. The king joyfully welcomed the queen and greeted Śūdraka by giving him half of his kingdom. 7) King Sātavāhana had a harem of five hundred queens. Queen Candralekhā[1] laughed at his ignorance of Sanskrit when he misunderstood *modakaiḥ* as sweetmeats, the intended meaning being *mā+udakaiḥ*.[2] Being ashamed, he propitiated Sarasvatī, and through her favour he collected ten crores of gāthās to constitute a Sātavāhanaka-śāstra.[3] 8) On account of the successful military achievements of his commander-in-chief Kharamukha, Hāla was puffed with pride, but his minister managed to pacify his vanity by a false report of the death of Kharamukha and of his subsequent revival to life. 9) Hearing a remark of conventional meaning, Hāla decided to marry, every four days, beautiful girls from the four classes of society. It was a social calamity that many youths had to go without marriage. Propitiated by a Dvija, a goddess assumed the form of a beautiful girl, but simply scared the king to death by developing terrific appearance on meeting him. 10) Sātavāhana was a contemporary of king Vikramārka who flourished 470 years after the Nirvāṇa of Mahāvīra; and it appears that he was different from another Sātavāhana who changed the date of *paryūṣaṇa* in the presence of Kālakācārya, otherwise an ancient gāthā

---

1 It is interesting to note that a courtezan Candralekhā by name figures in the Līlāvatī.

2 This episode is found in the Kathāsaritsāgara also; see Kathāpīṭha, Taraṅga 6, verses 114 ff., p. 18.

3 एकदा भारतीमभ्यार्थयत। सकलमपि पुरं आद्ययामार्द्धमहः कविरूपं भवतु। तथैव कृतं देव्या। एकस्मिन् दिने दशकोटयो गाथाः संपन्नाः। सातवाहनकशास्त्रं तत्कृतम। Prabandhakośa, p. 72.

is contradicted.[1] 11) Nāgārjuna was a Siddha-puruṣa and had studied under Pādalipta. He became a Kalā-guru, teacher in arts, of Sātavāhana.[2] Queen Candralekhā had accepted Nāgārjuna as her brother. He could fly in the air. After propitiating Vāsuki Nāga, he came to possess a miraculous liquid (*rasa*). 12) Pādalipta once came to Pratiṣṭhāna on the bank of Godāvarī and found in king Sātavāhana an outstanding personality, pre-eminent among the learned, brave, philanthropic and romantic. He proved to the audience his learning and wisdom. He composed there Nirvāṇa-kālikā, Praśna-prakāśa etc. His Campū Taraṅgalolā was highly appreciated by the king and his assembly. But a courtezan had no words of praise for him. Pādalipta pretended to die; and when his body reached her door on way to the burning ground, she simply wept and cursed the cruel god of death who snatched away Pādalipta like that.[3]

Apart from the above legendary bits of information included in Prabandhas, there are available even some independent poems glorifying the life and acts of Śālivāhana.[4] The Vikramodaya, which celebrates the glories of Vikramāditya, devotes one chapter to Śālivāhana. According to Vīracarita Śālivāhana of Pratiṣṭhāna is depicted as a conquerer of Vikramāditya of Ujjain. It describes ' the heroic achievments of Śūdraka, the friend and afterwards coregent of Śālivāhana and subsequently of his son, and his ultimate usurpation of the throne. ' According to Śivadāsa's Śālivāhanacarita, Śālivāhana conquered Vikrama and married his daughter Madayanti from whom he had a son Trailokyasundara who married Padminī, daughter of king Sūryasiṁha of Siṁhala. He performed a horse-sacrifice. There is one more Śālivāhanacarita of an unknown author. Its plot is summarised thus: 'Śālivāhana was the grandson of a Kṣatriya, Lāṭasiṁha by name, whose residence was Pratiṣṭhāna-nagara on the banks of the Narmadā. Śālivāhana was born to his

---

1 Namely, नवसयतेणउएहिं समइक्केतेहिं वीरमुक्खाओ । पज्जोसवणचउत्थी कालयसूरीहिं तो ठविया ॥ Prabandhakośa p. 74.

2 पृथिवीं विचरन् पृथ्वीस्थानपत्तने सातवाहननृपस्य कलागुरुर्जातः । Purātana-prabandha–saṁgraha, p. 91.

3 ससिं कहव न फुट्टं जमस्स पालित्तयं हरंतस्स । जस्स मुहनिज्झराओ तरंगलोला नई वूढा ॥
Purātana-prbandha-saṁgraha, p. 94. The original Taraṅgavaī or Taraṅgalolā of Pādalipta is no more available but there is found today a later digest of it in Prākrit.

4 M. Krishnamachariar: History of Classical Sanskrit Literature, pp 275–76.

daughter Śaśikalā by Takṣaka, one of the eight Nāgas, who assumed the form of her husband during his absence. Śaśikalā fearing a social scandal threw her son into the Narmadā in a covered earthen pot. A potter got the pot while floating in the river and took the babe to his house. The child grew up in the pot-maker's house and afterwards became the great Emperor Śālivāhana.'

From all these legends and tales about Sātavāhana certain broad points are clear. He is uniformly associated with Pratiṣṭhāna. There is some mystery about his birth. At times he is made partial to Jainism, or a devotee of Mahālakṣmī or Cāmuṇḍā, or a performer of the horse-sacrifice: stripped of sectarian bias, it may be taken that he was pious, if not religious. His partiality for Prākrits was often ridiculed. He was a mighty monarch, quite lucky and aided by divine favour. He was just, brave and a worthy rival of Vikramāditya. He was assisted by commanders like Śūdraka and Kharamukha. He was generous and a patron of learning. He was not averse to worldly pleasures. He is associated with eminent Jaina monks like Pādalipta, Kālakācārya etc. and (Buddhist ?) teachers like Nāgārjuna.

The name of Hāla has become memorable in Indian literature by his Sattasaī or Saptaśatakam, or more genuinely Gāhākoso (Sk. Gāthākośaḥ), which is the earliest known anthology of Prākrit (or specifically Māhārāṣṭrī) verses in gāthā metre mostly of erotic contents.[1] Every verse is an unit by itself, a miniature sketch as it were in words, with well-chosen strokes of select and suggestive vocabulary. The present collection, put together from different recensions, contains a large number of such word-paintings. It depicts primarily village life in its various contexts: at home, on the field, through streets, in the garden, on the mountain slope,

---

1 A. Weber: Ueber das Saptaśatakam des Hāla, Leipzig 1870; Das Saptaśatakam of Hāla, Leipzig 1881; the Gāthāsaptaśati, Kāvyamālā 21, 2nd ed., 1911; Ibid., 3rd ed., Bombay 1933. In addition, the following sources may also be consulted: Pischel: Grammatik der Prākrit-sprachen, Strassburg 1900, § 13; Winternitz: Geschichte der Indischen Literatur, Leipzig 1922, pp. 97 ff., Keith: A History of Sanskrit Literature, Oxford 1928 pp. 223 ff., A. M. Ghatge: Māhārāṣṭrī Language and Literature, Journal of the University of Bombay, IV, 6, May 1936; A. N. Upadhye: Prākrit Literature, Encyclopedia of Literature I, New York 1946; V. V. Mirashi: The Original Name of the Gāthāsaptasatī, a paper submitted to 13th All India Oriental Conference, Nagpur 1946; The Date of the Gāthāsaptaśatī, Indian Historical Quarterly, xxiii, 4, pp. 300-310; also Siddhabhāratī pp. 173-83, Hoshiarpur 1950.

by the well-side and on the river-banks. The various seasons with their flora and fauna supply the necessary back-ground, as well as refreshing flavour. The family life of a simple and unsophisticated village folk is seen in its different colours, though mostly with respect to their love affairs. The current of eroticism is so strong in this anthology that the commentators force it out even from a slight suggestion, if not from nowhere. Now and then we get glimpses of the town and court life; and that is inevitable, because some of the gāthās have come from the pens of kings and their court poets. The collection is rich in maxims and popular sayings, and sheds good deal of light on the customs and conventions in the contemporary society. There are allusions to deities like Śiva, Pārvatī, Gaurī, Gaṇapati, Viṣṇu, Lakṣmī etc. and to mythological events from the epics. The references to Vindhya and Narmadā, Sahya and Godā go to indicate the locality of the composition of most of these verses. The rivers, countries and mountains from Northern India do not figure conspicuously : that shows that this anthology had its origin in the Deccan in general and in Mahārāṣṭra in particular.

The text of this anthology has come down to us in half a dozen recensions which differ in the number and arrangement of verses. There are some 430 verses common to all the recensions, and they can be looked upon as the oldest substratum of the anthology. The very nature of the subject matter and its treatment admit any number of verses at any place, and it is quite evident from different recensions that there has been extensive interpolation all along. It is imaginable that it was originally a Gāhākoso, an anthology of gāthās attributed to different authors but selected from a larger number and re-edited or refashioned for the taste of a cultured audience. Lately Professor Mirashi has shown how some royal poets have contributed gāthās to this collection as late as the 8th century A. D., and how it received the title -Saptaśatī, instead of -kośa, sometime after the 9th century. It is suggested by Shri S. V. Sohoni, I. C. S. (J. Bihar R. S., XLI, part ii, 1955, pp. 229 ff.) that Kālidāsa refers to Hāla and his poetry by *śleṣa* in the verse *hālāṃ* etc. from the Meghadūta (I. 49). Further he points out how certain expressions of sentiment, description of nature and even allusions to Śiva's married life in the Kumārasaṃbhava, Meghadūta and Ṛtusaṃhāra of Kālidāsa can be directly related to some verses in the Gāthā--saptaśatī. He has noted certain parallels. It seems that Kālidāsa is almost quoting in the Uttara–Megha 49 by the use of *āhuḥ* certain views already expressed by Hāla.

The third gāthā found in all the important recensions states that Hāla, the beloved of the poets (*kai-vacchala*), arranged here (*viraïāiṃ*) seven hundred out of a crore of embellished gāthās.[1] The colophons of some MSS., as well as some concluding verses,[2] attribute this collection to Hāla.[3] Literary tradition recorded by eminent authors like Bāṇa (*c.* 647 A. D.),[4] Uddyotana (779 A. D.),[5] Abhinanda (earlier than Soḍḍhala),[6] Soḍḍhala[7] (2nd quarter of 11th century A. D.) and others[8] not only refer to Hāla as an author but also to his Kośa, which, as is well-known, has enjoyed unique popularity with rhetoricians as a source of suitable quotations.

Hāla, as seen above, is a shortened form in Prākrit of Sātavāhana which was a dynastic title derived from the name of an earlier king and used by many a subsequent ruler in that family. It is difficult, therefore, to decide which Sātavāhana is responsible for the composition or compilation of this anthology. There are traditional stories to show that Sātavāhanas were partial to Prākrit; their inscriptions and coinlegends are in Prākrit; the topographical references in these gāthās are mostly confined to their kingdom : all these facts go to corroborate the editorship of this anthology by some Sātavāhana king, popularly called Hāla. It cannot be attributed to

---

१ सत्त सआइं कइवच्छलेण कोडीअ मज्झआरम्भि । हालेण विरइआइं सालंकाराण गाहाणं ॥ ३ ॥

२ इअ सिरिहालविरइए पाउअकव्वम्मि सत्तसए । सत्तमसअं समत्तं गाहाण सहावरमणिज्जं ॥ and एसो कइणामंकिअगाहापडिबद्धवड्डिआमोओ । सत्तसअओ समत्तो सालाहणविरइओ कोसो ॥ Weber's ed. (2nd), Leipzig 1881, Nos. 698 and 709; Kāvyamālā ed. (2nd), p. 207.

३ See the note Sātavāhanaḥ in the Bombay ed.

४ अविनाशिनमग्राम्यमकरोत्सातवाहनः । विशुद्धजातिभि : कोशं रत्नैरिव सुभाषितैः ॥ Harṣacarita 13 : 'Sātavāhana (*v. l.* Śālivāhana) made an immortal refined treasure of song, adorned with fine expressions of purest character like jewels.'

५ Kuvalayamālā, opening verses : पालित्तय-सालाहण-छप्पण्णय-सीहणायसद्देहिं । संखुद्धमुद्धसारंगउ व्व कह ता पयं देमि ॥ णिम्मल-गुणेण गुणगरुयएण परमत्थरयणसारेण । पालित्तएण हालो हारेण व सहइ गोट्ठिसु ॥ चक्कालजुयलसुहया रम्मत्तणरायहंसकयहरिसा । जस्स कुलपव्वयस्स व वियरइ गंगा तरंगवई । भणिइविलासमइत्तण-चोल्लिक्के (*v. l.* चोक्किल्ले) जो करेइ हालि व्वि । कव्वेण किं पउत्थे हाले हालावियारे व्व ॥ पणईहिं कइयणेण य भमरेहिं व जस्स जायपणएहिं । कमलायरो व्व कोसो विलुप्पमाणो वि हु ण झीणो ॥ Quoted from MSS. This extract is given in the Kāvyamīmāṁsā too ; see p. 204, 3rd Ed., Baroda 1934.

6 Rāmacarita : नमः श्रीहारवर्षाय येन हालादनन्तरम् । स्वकोषः कविकोषाणामाविर्भावाय संभृतः ॥ VI, 93. Quoted in the Intro. to the Kāvyamālā ed. of Saptaśatī (2nd ed., p. 2), and also in Kāvyamīmāṁsā, G. O. S , Baroda 1934, p. 204.

7 Udayasundarīkathā, G. O. S., XI, Baroda 1920 : हाले गते गुणिनि शोक-भराद्भ्रुवुरुच्छिन्नवाच्ययजडाः कृतिनस्तथामी । यत्तस्य नाम नृपतेरनिशं स्मरन्तो हेत्यक्षरं प्रथममेव परं विदन्ति । p. 2.

8 Govardhana's Āryāsaptaśatī (12th century A. D.) is certainly modelled on the anthology of Hāla.

the first Sātavāhana in the 3rd century B. C. It has become customary to take him to be the same as Hāla mentioned in the Purāṇic list and belonging to the 1st century A. D.; but all this is hypothetical and based on convenient linking of bits of traditional and legendary information. The evolution of Prākrit language and the various trends of Prākrit literature would point out that the substratum of this anthology can be assigned to the 2nd or 3rd century A. D.; and thereafter many gāthās have been added to it from time to time.

In this anthology Hāla is not only an editor or compiler of the gāthās of other poets but also an author of some. He is said to have been a liberal patron of poets like Śrī-pālita (= Pādalipta ?) who might have participated in shaping this Anthology.[1] Once the royal name Hāla became popular in literature, Indian tradition could easily raise Sātavāhana or Śālivāhana, who is also the founder of an era current in the South, to the status of a mighty monarch with a legendary halo; and nothing could be more appropriate for our author than to select Hāla, the far-famed monarch of Pratiṣṭhāna in Mahārāṣṭra, well-known as a Prākrit poet and renowned for his partiality for Prākrits, as the Hero of a Prākrīt poem, written especially in the Māhārāṣṭrī dialect. That he was a *kavi-vatsala*[2] is also indicated in our poem : when he went to Pātāla led by Nāgārjuna, he was accompanied by one hundred poets.[3]

The poem Līlāvatī associates Vijayānanda, Pŏṭṭisa, Bhaṭṭa Kumārila and Nāgārjuna with Hāla. As a name, Pŏṭṭisa is not of frequent occurrence, though a poet of this name is known.[4] Vijayānanda looks

---

1 Rāmacarita of Abhinanda · हालेनोत्तमपूजया कविवृषः श्रीपालितो लालितः, ख्यातिं कामपि कालिदासकवयो नीताः शकारातिना । श्रीहर्षो विततार गद्यकवये बाणाय वाणीफलं, सद्यः सत्क्रिययाऽभिनन्दमपि च श्रीहारवर्षोऽग्रहीत् ॥ XXII. 100. Quoted in the note on Sātavāhana in the Kāvyamālā ed. of Gāthāsaptaśatī (2nd ed.) p. 2 and in the Kāvyamīmāmsā (3rd ed.) p. 204. The editors of the Gāthāsaptaśatī (2nd ed. p. 2) have further inferred thus : एतेन श्रीपालितकविनैव धनालिप्सया स्वप्रभोर्हालस्य नाम्नायं गाथासप्तशतकग्रन्थः संगृहीत स्यादित्यनुमीयते ।. See also the 3rd ed., p. 8 of the Bhūmikā.

2 See p. 54 footnote 1. Some take Kavivatsala as a proper name, but that is not convincing : it is just an adjective of Hāla.

3 Līlāvatī, Gāthā No. 1020.

4 There was a poet of this name. At least three gāthās from Hāla's Kośa, namely, I. 89, III. 33 and V. 3 are attributed to Poṭṭisa, see Nirnayasāgara ed., Bombay 1911, Gāthānukramanikā pp. 5, 10 and 12. Rājaśekhara also refers in his Karpūramañjarī (I. 20/20) to a poet Poṭṭisa along with Hariūḍḍha, Naṁdiūḍḍha and Hāla.

like a good counterpart of Sūdraka and Kharamukha of the legends summarised above. There is no sufficient evidence in the text to connect this Bhaṭṭa Kumārila with the famous Mīmāṁsa philosopher (*c*. 700 A.D.). Some gāthās from the Kośa are attributed to one Kumārila, see for instance I. 8. One Nāgārjuna (who is called *rasa-siddha*), a minister of a king Cirāyu, is mentioned in the Bṛhatkathāmañjarī.[1] The legends, noted above, do associate Nāgārjuna with Hāla, and our poem calls him a Bhikṣu (gāthās 1016 & 1028). This reminds us of the great Mahāyāna teacher, the founder of the Mādhyamika school of Buddhism,[2] who was well-versed in various branches of knowledge and about whom there are many legends depicting him as a charmer, magician and physician. The Suhṛllekha[3] is an epistle composed by Nāgārjuna; and he is said to have addressed it, according to I-tsing (who died in A. D. 713), to his old patron (*dānapati*) Sheyen-teh-kia whose regal title was So-to-pho-hān-na.[4] Guṇavarman and others mention this name a bit differently. The Chinese sources mention that Nāgārjuna addressed this letter to his friend Sātavāhana. Bāṇa (*c*. 647 A. D.) also relates a legend in which Sātavāhana figures as the friend of Nāgārjuna.[5] Further it is interesting to note that Nāgārjuna is associated with South India, so the place of his activities could not have been far away from Pratiṣṭhāna, the metropolis of Hāla. Thus there is enough of legendary basis as well as literary tradition of sufficient antiquity which must have led our author to make Nāgārjuna Bhikṣu a teacher and guide of Hāla.

It is in one important respect, namely, the wedding of king Hāla with a princess of Siṁhala as elaborated by our author, that we do not get any support from the legends and literary traditions about Hāla so far reviewed. The sources reviewed by us, it is true, are limited ; and it is equally possible that our author might have grafted this event for the

---

1 Kāvyamālā 69, Bombay 1931, pp. 500-1, see also Kathāsarit-sāgara (Bombay 1930) p. 187.

2 It is generally held that he lived about the middle or in the latter half of the 2nd century A. D.

3 Winternitz: A History of Indian Literature, II, pp. 347 f.

4 I-tsing : A Record of the Buddhist Religion etc., Trans. Takakusu, Oxford 1896, pp. 158-160, especially the food-notes. Indian Antiquary, Vol. 16, p. 169 ff.

5 Harṣacarita VIII, ed. P. V. Kane, Bombay 1917, p. 82 ; Trans. by Cowell and Thomas, London 1897, p. 252.

romantic interest of the poem. Vallabhadeva[1] has referred to Līlāvatī as a queen of Śālivāhana, but he is silent on the point whether she came from Siṁhala. The motif of a monarch marrying a princess for extending political power is well-known in early Indian Kathās, and it has served as an interesting theme for the drama. As depicted in the Ratnāvalī,[2] king Udayana marries Ratnāvalī, a princess of Ceylon. The digests of the Bṛhatkathā[3] give a tale of Vikramāditya of Ujjainī who marries a beautiful princess, Madanalekhā, the daughter of Vīrasena, the king of Siṁhala.[4] A Pratihāra coming at the royal gate, the victories of his general Vikramaśakti and the Siṁhala ruler willingly sending his daughter to the king: all these situations, in the Kathāsaritsāgara, have some similarity with what we read in the Līlāvatī. According to Śivadāsa, Trailokyasundara, the son of Śālivāhana, had married Padminī, daughter of king Sūryasiṁha, of Siṁhala. The idea of marrying a Siṁhala princess is decidedly attended with some adventure and romance. As yet no other source (than this Līlāvatī) for the marriage of Hāla with a Siṁhala princess has come to light; but there is sufficient parallel material nearabout which could tempt our author to introduce the plot of the marrige of a Siṁhala princess with Hāla. Thus the poem has secured a decided advantage of adding a romantic relish to the plot and of admitting characters like Mahānumati and Kuvalayāvali whose biographies too have a striking human touch about them.

The hero of this poem is thus a Sātavāhana king; he was ruling at Pratiṣṭhāna on the Godāvarī; he was known by the name Hāla by which Indian literary tradition has made him memorable as the author or compiler of Gāhākoso; he had his teacher and guide in Bhikṣu Nāgārjuna; there are many legends about him; and he is depicted as the founder of

---

1 See above p. 29, footnote No 2.

2 See the Notes on gāthā No. 158.

3 Kathāsaritsāgara Lambaka 18, pp. 518 ff. (Bombay 1930); Bṛhat-Kathāmañajarī, Lambaka 10, pp. 423 ff.

4 Or is it that the author of the Līlāvatī takes Vikramāditya and Sātavāhana of the Kathāsaritsāgara and Bṛhatkathāmañjarī to be identical and thus anticipates the conclusions of K. P. Jayaswal that Vikramāditya of Ujjain is Gautamīputra Sātakarṇi of the Andhra Sātavāhana line, that his grandson Hāla-Sātavāhana, the author of the Saptaśatī, became a king of Pratiṣṭhāna about 17–21 A. D., and that he was called Vikramāditya and also defeated Śakas in 78 A. D. etc.? For Jayaswal's views see J.B.O.R.S, XVI, 1930, pp. 279 ff.

an era, so common in Deccan. It is mainly through legendary perspective[1] that the author of this Līlāvatī has looked at Hāla and composed a romantic poem celebrating his weddding with a Simhala princess.

e) The Scenic Back-Ground of The Tale or The Sapta-Godāvarī Bhīma

It is interesting to trace the route of the military expedition of Vijayānanda against king Śilāmegha of Simhala island. He starts from Sātavāhana's metropolis, viz., Pratiṣṭhāna (mod. Paithan). On his way he subjugates the king of Malayācala and the Pāṇḍya king (the latter ruling near about Madurā). He reaches the shore and beholds Rāma's Bridge (somewhere near the present beach of Dhanushkodi). He pays respects to Rāmeśvara and boards a boat which is blown up by a strong gale into the Eastern ocean (mod. Bay of Bengal). The boat is wrecked near the confluence of Godāvarī, and with the help of a plank he enters the mouth of that river. Then passing through a forest on the shore where the sin or dirt of Kali age was washed by the waters in seven streams, somehow he reached after a long time the Sapta-Godāvarī Bhīma (gāthā No. 198).[2] His exhaustion was removed by Godāvarī which flows into the ocean with seven streams. After paying respects to Īśvara in the temple, he retired to a Maṭha in which dwelt a Pāśupata ascetic, who was nude, who had besmeared his body with ashes, and who was wearing a garland of rosary beads. Just in the vicinity Mahānumati and Kuvalayāvali were staying in a shady hermitage which was adorned with a gorgeous temple of Pārvatī and Īśvara, with a Maṭha situated on its right side (or to the south).

Then princess Līlāvatī, while she is being sent to Sātavāhana whom she has chosen to marry, camps on the other bank of Godāvarī, at a distance of half a Yojana, opposite to the hermitage of Mahānumati and Kuvalayāvali, and later decides to stay with them there, till Mahānumati meets her beloved (gāthā No. 880).

---

1 K. Gopalachari has given a nice survey of the researches connected with Sātavāhanas in his Early History of Andhra Country (Madras 1941). In recording the details from the Līlāvatī (based on Bhāratī, Vol. III, part I, pp. 3 ff.) as Events of Hāla's Reign (p. 43) he is overvaluing them as historical events.

2 According to the com. : सप्तमुखप्रसृतनीरगोदावरीतटे भीमेश्वरं देवम् ।

Later on (gāthā No. 1064 f.) Sātavāhana also starts with his army, hunts on the way, and after many days' journey comes to Sapta-Godāvarī Bhīma, meets that ascetic, kills Bhīṣaṇānana and rescues Citrāṅgada from the curse. There we have the gathering of all concerned: Mādhavānila is married with Mahānumati and Sātavāhana with Līlāvatī.

The above details make it clear that the main scene of our tale is laid near about the confluence of Godāvarī, adjacent to the Sapta-Godāvarī Bhīma which is interpreted by the commentary as Bhīmeśvara-deva on the bank of Godāvarī the water of which has spread into seven streams.

The topographical details induce us to search for some temple of Bhīmeśvara on the bank of Godāvarī, and one is tempted to identify it with the Bhīmeśvara temple at Draksharama[1] with which we should get ourselves acquainted in essential details.

Drākṣārāma (its ancient name according to inscriptions and literature being Dakṣārāma or Dākṣārāma) is a village in the Ramachandrapuram Taluk of the East Godāvarī Dist. in Madras Presidency. It is located some six miles away due north of the river Gautamī, a branch of Godāvarī. This place is at a distance of about 25 miles from Rajahmundry, of about 20 miles from Cocanada and about 4 miles from Ramachandrapuram. It is considered to be one of the most sacred spots in the whole of the Āndhradeśa,[2] because it is one of the five celebrated Śivakṣetras in that country, the other four being Bhīmārāma, Kṣīrārāma, Amarārāma and Kumārārāma. Tradition says that it is one Liṅga that broke into five pieces and fell at those five places. This Drākṣārāma is famous for its grand, two-storeyed temple of Bhīmeśvara which has a compound wall with Gopuras in four directions. Within the compound we see (in the photograph included in this volume) the Sikhara of the temple and a Gopura of one side: there are also coconut trees and some secondary shri-

---

1 I record my sincere gratitudes to my learned friend N. Laksminarayan Rao Esq. M. A., Ootacamund, for a valuable note on Drākṣārāma which I have incorporated in this section. My thanks are also due to G. Laksmi Narasimham Esq. of the Drakshnaram Temple; R. S. Panchamukhi Esq., Dharwar; B. V. Krishnarao Esq., Madras; Prof. P. T. Rajū, Waltair; R. Subbarao Esq., Rajahmundry; Prof. E. V. V. Raghavacharya, Cocanada; and Dr. V. Raghavan, Madras, who kindly explained my queries about this locality.

2 Some inscriptions call it Dakṣiṇa Kāśī.

nes. Outside the compound wall, on the eastern side there is a Gopuram and close to it the tank Saptagodāvaram.

The temple of Bhīmeśvara is a handsome two-storeyed building constructed partly in white and partly in black stones. In the porch round the shrine in the upper storey are black granite stone pillars, a rarity in that part of the country. The lower porch is also of black granite. The *liṅga* is of white marble, and being 15 feet in height it is worshipped at the top on the first floor. On the ground floor the image is enclosed by a dark room consisting of three rows of passages, the last of which leads to the image. There is a goddess known as Māṇikyeśvarī, located on the upper floor, on the left side of Īśvara, in a separate room. She is one of the eighteen Śaktis that are worshipped all over India. She is supposed to be Īśvara's companion, a courtesan. All the ceremonial worship is performed to her ; and for all practical purposes, she occupies the place and status of Dākṣāyaṇī or Pārvatī.

The temple of Bhīmeśvara contains 382 inscriptions which have been published by the Epigraphical Department in South Indian Inscriptions, Vol. IV.[1] The earliest of these is dated Śaka 969 (= A. D. 1047) and belongs to the reign of the Eastern Chālukya king Rājarāja ; and the latest is a record of the reign of Puruṣottama of the Gajapati dynasty, dated in the 24th year of his rule, i. e., about A. D. 1567. The important dynasties of rulers represented in the epigraphs of this temple may be noted here : Eastern Chālukya, Western Chālukya, Imperial Chola, Eastern Gaṅgas of Kaliṅga, Kākatīya, Reḍḍi, Vijayanagara and Gajapati.[2] In these inscriptions the place is called by the name of Dakṣārāma, Dākṣārāma, Dakṣavāṭa, Dakṣavāṭikā, Dakṣa-tapovana, Dākaremi etc. It is stated to have been situated in Guddavāḍi-nāṇdu, which was a subdivision of Gangagoṇda-Choḍa-valanāṇḍu. Though the locality is called Dakṣārāma, there are no gardens in the vicinity : all the region for miles around is at present under paddy cultivation.

---

1 In an inscription (see Nos. 1196-97), dated Śaka 1050 (+78 = 1128 A. D.), a queen Līlāvatī by name, who dedicated lamps to that temple, is thus mentioned : परममाहेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरगङ्गान्वयालञ्चनस्तम्भश्रीमदनन्तवर्म्मदेवर महादेवी ललितावतीदेवी. etc.

2 There is a reference to the Drākṣārāma in an inscription of the Kalachuri king Yaśaḥkarṇadeva dated A. D. 1073. The record reports that Yaśaḥkarṇa defeated the Andhra king and worshipped Bhīmeśvara near Godāvari, Ep. Ind, Vol. XII, pp. 205 ff.

The association of this locality with Dakṣa is based upon a traditional story which runs thus: Dakṣa Prajāpati is said to have performed a Yajña here, near the spot still shown as Dakṣa-guṇḍa. He invited all his daughters, Aśvinī to Revatī, the twentyseven stars, his son-in-law and all the gods and goddesses, but not his 28th daughter, Dākṣāyaṇī and her lord, Śiva. When Dākṣāyaṇī learnt from Nārada about her father's Yajña, she sought the permission of her beloved to attend the same, but he refused it. When she insisted on going, he consented reluctantly. When she reached Dakṣa's place along with her child Vināyaka, she was not duly received and looked after: she felt neglected and humiliated. She burst into tears helplessly and threw aside her child in disappointment. From her tear-drops fallen on the ground, when touched by her, there arose flames of fire in which she threw herself (according to another version, she plunged herself into the fire of the sacrifice), and thus became a Satī.

Anticipating some mishap to his beloved in her paternal home, Śiva set out to look after her safety; but by the time he reached the place, Dākṣāyaṇī was no more. He heard all about her on the spot; he was filled with remorse and revenge; and with a view to destroy everything there, he sprinkled the drops of perspiration from his forehead all round. From these drops there arose Vīrabhadra, the terrific counterpart of Śiva himself. Dakṣa, his sacrificial establishment and all his kith and kin were destroyed, and the invitees fled away for safety. Dakṣa's head was cut off but that of a ram was fixed instead on his body, and he was given a seat in celestial constellation. The spot where Vīrabhadra threw his weapon is marked today by a hillock capped with Vīrabhadra-Śiva temple, in the stream of Godāvarī. At the spot where Dakṣa's head was cut Śiva is said to have grown more fierce, and hence he came to be called Bhīma.[1] Śiva is more or less a widower here, without Dākṣāyaṇī. The

1 There are cases of deities named after the founders of the temples: Nīlakaṇṭheśvaradeva, Lakṣmaṇeśvara and Śaṅkeśvaradeva are the names given to deities consecrated by Nīlakaṇṭhanāyaka (Śaka 1051), Lakṣmaṇa and Śaṅkara-Camūnātha. See K. G. Kundangar: Inscriptions in Northern Karnataka and the Kolhapur State, Kolhapur 1939, pp. 18, 65, 40 etc. (of the text). On this analogy, it is not surprising if Bhīmeśvara temple was founded by some king Bhīma by name. A king Bhīma has constructed a temple of Chālukya Bhīmaśvara at Bhīmavaram near Cocanada; and it is different from Drākshārāma temple.

orthodox Brāhmaṇas, it is said, will not perform any Yajña in Drākṣārāma, because it is looked upon as an ill-omened place.

The present site of Drākṣārāma is some miles away from the river Godāvarī or any of its branches ; but according to the inscriptions, as well as the Bhīmeśvara-purāṇamu, it was in the close vicinity of Godāvarī which is known to have seven mouths at its confluence and hence called Sapta-Godāvarī. It may be noted, however, that now there is near the temple of Bhīmeśvara and adjacent to the Eastern Gopura a tank called Sapta-Godāvaram into which the seven Sages (*ṛṣi*), who are credited with the creation of the seven mouths of Godāvarī, are supposed to have brought water from their respective rivers underground. The tank gets its water-supply through percolation, and its water rises whenever there is a flood in the river Gautamī. It is said that there are traces of the flow of river near Drākṣārāma : ten feet below, it is all sand, a river bed. Most of the temples in the South have a *tīrtha* or holy pond near them. The tank Sapta-Godāvaram is symbolic of the sanctity of the seven streams of Godāvarī, because a holy bath in this tank is said to confer on the pious pilgrim in a condensed form all the merit which is to be obtained by a separate bath in each of the seven rivers.

Some scholars suspect Buddhist and Jaina associations with this locality, because it is called an *ārāma*. Nothing specially Buddhistic is discovered there as yet. In the vicinity some Jaina settlement is said to have existed : there are found still some antiquities, especially images, scattered here and there. It is reported that on the northern side of the temple a figure of Jaina Tīrthakara,[1] sitting cross-legged, is carved on a stone slab. A late Jaina Paṭṭāvali of the Sena Gaṇa associates Samantabhadra with this place in the following verse :

समन्तभद्राः खलु तत्र पट्टे स्थितास्त्रिलिङ्गे विषये सुतीर्थे ।
द्राक्षाभिरामे खंलु भीमलिङ्गं विकीर्य चन्द्राभविकासकाराः ॥[2]

A vivid and charming account of the place as it existed in the 15th century and its sanctity is to be found in the Telugu Campū called Bhīme-

1 Perhaps this appears to be the same as one photographed by the Supdt., Archaeological Survey, Southern Circle, Fort St. George Madras (No. C. 110).

2 The Jaina Antiquary; Vol. XIII, No, 2, p. 4, verse 17, Arrah 1948. It appears that the Prabhāvakacarita (ed. Jinavijayaji, Singhi Jaina Series, 13, Ahmadabad-Calcutta 1940) also refers to Bhimeśvara thus (p. 129): पूर्वास्यशङ्करीपुर्यमागतोऽहं शिवालये । भीमेश्वराख्ये etc.

śvara-purāṇamu[1] by the famous Telugu poet Śrīnātha. The work which was dedicated to Beṇḍapūṇḍi Annayāmātya, the minister of the Reḍḍi kings Vema and Vīrabhadra of Rajahmundry, is believed to have been composed in about A. D. 1430. This poetical work is based on the Bhīmakhaṇḍa of the Skandapurāṇa, though the poet by his skill and mastery of the Telugu language has made it very interesting. A brief summary of the description of Drākṣārāma as given by Śrīnātha is reproduced below:

'The city of Drākṣārāma was surrounded by a wide and deep moat always full of water (like the sea), within which were constructed fort walls of immense size, thickness and height. It had broad roads and was guarded by (the shrines of) Bhadra and Pātāla-Bhairava, protected by the lords Subrahmaṇya and Vināyaka and by the Saptamātṛkās. It was situated on the banks of the (river) Sapta-Godāvaram, most famous and holy of the *tīrthas* of the south. It was full of shrines and temples enshrining the deities, such as Bhairava, Śaṅkara, Viṣṇu and Vighneśvara; and the different gates leading into the city were guarded by (the shrines of) goddesses Gogulamma on the west, Maṇḍatalli on the north, Nūkāmbā on the east and Gaṭṭāmbā on the west. The fields around the city were fed by the flood waters of the Sapta-Godāvaram and by the streams Tulyabhāgā, Godāvarī, Kaunteya and Kaṇvāpagā, and the town was everywhere adorned with lotus tanks and fine gardens. The boundaries of the region round about (Bhīmamaṇḍala) were the ocean on the east, the rivers Tryambakatanūjā on the west, Tulyabhāgā on the north and Vṛddha-Gautamī on the south.

The holiness of the city is derived from the tradition that at that place Dakṣa's *yajña* was destroyed by Śiva, who later on bestowed his forgiveness and favour (*anugraha*) on Dakṣa when he prayed for pardon. Hence the place acquired fame and holiness as the scene of both the *nigraha* and *anugraha* of god Śiva, who took permanent abode at the place under the name of Bhīmeśvara in a temple on the bank of the Saptagodāvaram. The temple and the *tīrtha* attained further holiness equalling only that of Kāśī owing to the fact that the sage Vyāsa when rebuked by god Viśveśvara of Kāśī and asked to leave that holy place for an irrational act of his, was advised by goddess Bhavānī to seek solace at Drākṣārāma where Śiva was *anugraha-dāyin*. In accordance with the advice, the sage came to Drākṣārāma accompanied by Agastya, whom he met on the way, and there attained holy bliss in the prayer and service of Bhīmeśvara.'

---

1 **Printed at the British Model Press, Choolai, Madras 1929.**

Looking at the underlying spirit of the traditional tales, one finds that the place is associated with privation and divine favour. It is quite natural, therefore, that Mahānumati, Kuvalayāvali and Līlāvatī are brought by the author of the Līlāvatī to this place, while fate is so adverse to them; and it is there that they are devoted to Pārvatī and Īśvara till their calamities come to an end. In our story it is Bhavānī, perhaps identical with Māṇikyeśvarī in the traditional account, who plays a greater part in bestowing favours on them.[1]

f) Contacts with Earlier Literature

The author of the Līlāvatī is quite aware of the fact that great poets in the past had composed excellent Kathās in Sanskrit, in Prākrit and partly in Sanskrit and Prākrit (gāthā 36). It is natural, therefore, that attempts should be made to detect points of affinity between the Līlāvatī and other outstanding works in early Indian literature. Major portion of the Indian narrative literature is associated with one or the other cycle of legends connected with Udayana-Pradyota, Kurus and Rāma and now embedded in the Sanskrit digests of the Bṛhatkathā of Guṇāḍhya the basic Paiśācī text of which is no more available, in the Mahābhārata and in the Rāmāyaṇa. For later poets and playwrights these three have become the perennial source of the subject matter which they dress with poetic, lyrical, erotic and didactic spicing.

The L(īlāvātī) shows closer affinity with B(ṛhatkathā), as judged from its Sanskrit digests than with Mahābhārata and Rāmāyaṇa. Both of them have much in common with regard to legendary back-ground, religious touches, characters, motifs, episodes and stray events. Though the hero, Sātavāhana, is an earthly monarch, in L he is brought into close association with Vidyādharas, Yakṣas, Siddhas and other characters with the result that its legendary back-ground at every step reminds us of that in B. In L the curse of Ganeśa is a driving force, the various characters including the hero himself, are depicted as great devotees of Śiva and Pārvatī; the chief scene of action is the hermitage close to the temple of

---

1 In choosing Sapta-Godāvarī Bhīma as the chief scene of action, the author only shows his respectful acquaintance with that locality as a sacred place. One fails to understand how this reference to Drākṣhārāma can be used as an evidence to prove that Sātavāhanas were Āndhras, as some scholars have done. See Journal of the Āndhra H. R. Society, Vol. IV, parts 1—3, 1930, pp. 25-32; Bhāratī Vol. III, part i, pp. 3f.

Bhīmeśvara ; a nude Pāśupata tenders his advice and guidance both to the hero and to his commander-in-chief ; and in the end the jubilant hero pays respects to the shrine of Pārvatī at Pratiṣṭhāna. All these lend a positive Śaivite touch to the contents of L ; and the religious back-ground is not much different in B which repeatedly introduces devotion to and worship of Śiva etc.

King Sātavāhana of Pratiṣṭhāna figures in both the works : in one as the hero and in the other as the patron of the author, Guṇāḍhya.[1] Though B is silent about his marriage with a Siṁhala princess, we have therein a story in which, as already noted above, king Vikramāditya marries a Siṁhala princess.[2] In a different context in B a Siṁhala princess Mṛgāṅkalekhā by name is being sought ; on the way there is a ship-wreck ; and then follows a description of a visit to Pātāla.[3] Very often B introduces Nalakūbara, the son of Kubera.[4] It also mentions a Gandharva prince, Citrāṅgada, who kidnaps a girl seen for the first time :[5] thus he acts almost likewise in both the works. One Nāgārjuna, a Rasasiddha, is introduced by B. Līlāvatī and Kuvalayāvali figure in both, but there is nothing common beyond names.[6] Rambhā plays nearly a parallel rôle in both the texts : in B she tempts a king but in L an ascetic who has relinquished his kingdom, and then delivers a child and flies to heaven : the child later on grows into a charming girl.[7] Pŏṭṭisa and Vijayānanda in L remind us of Yaugandharāyaṇa and Rumaṇvān in B.

The motif of winning a beautiful princess from a distant island like the Siṁhala and the idea that a certain girl would make her husband a universal sovereign are met with in B more than once. Sea-travel, ship-wreck, residence in a hermitage, curses and subsequent redemption, a divine voice announcing the future,[8] characters visiting Pātāla of a typical description and meeting a *kanyakā* there,[9] a ring acting as an antidote against poison, Vidyādharas etc. moving in the air : all these points, though

---

1 See Kathāsarit-sāgara, I. 5. etc. pp 11 ff. (Bombay 1930); Bṛhatkathā-mañjari pp. 25 ff. (Bombay 1931).

2 See page 53 above.

3 B.–mañjarī pp. 322 ff.

4 Ibidem pp. 174, 180, 204.

5 Ibidem pp. 202. ff.

6 Ibidem, Glossary of Proper names, pp. 621 ff.

7 Ibidem, pp. 167–69.

8 Ibidem p. 517, verse 90 : अथाशरीरिणी वाणी प्रोच्चचार नभस्तलात् ।

9 Ibidem pp. 268, 656 etc,

found once or twice in L, are of repeated occurrence in B. In this way L bears close affinity with B and inherits a good deal of its general atmosphere.

As yet it has not been possible to detect an earlier source for the entire plot of L: it is not unlikely, however, that the author is himself responsible for the structure of the plot woven out by him, using a thread here and a thread there received subconsciously or even at times consciously from earlier notable works. It is the characters of Mahānumati, Līlāvatī and Kuvalayāvali that constitute the main planks of the plot; and even as specimens of Indian womanhood, they possess certain relieving features of abiding human interest.

The Kādambarī of Bāṇa, so far as its basic plot is concerned, is indebted to the Bṛhatkathā. But what Bāṇa has shaped out of his source is a literary magnificence in which the device of emboxing tale within tale is used; the complicacy of the plot and the complexity of the narrative have become simply inimitable; and the entire romance stands unique for its sentiment and poetry which are dressed in a dignified style and diction at times tinged by laboured vocabulary, syntax and ornamentation. Reading the Kādambarī and Līlāvatī side by side one often feels that there are common contexts in some places, though detailed comparison is not likely to lead to much positive result. In both the works curses are coming in the way of marital pleasures, and Destiny or past Karman rules supreme. The characters are made to live bravely and struggle with optimism rather than succumb to death like a coward in despair. Mahānumati living in a hermitage near the Sapta-Godāvarī very closely resembles Mahāśvetā dwelling on the shore of the Acchoda lake: their pangs of separation are very much alike. Like Kādambarī sacrificing her pleasures till Mahāśvetā is happy, Līlāvatī does not go in for marriage till Mahānumati is made happy.

Līlāvatī immediately reminds us of Uṣā, Vāsavadattā and Ratnāvalī from earlier literature; but there is some difference in the presentation of their love episodes. Uṣā meets somebody in her dream; she suffers pangs of separation; her friend Citralekhā paints many prominent kings; and amongst them Uṣā identifies Aniruddha seen by her in a dream.[1] Vāsavadattā does not choose any one in the Svayaṁvara arranged by her father, but meets in a dream prince Kandarpaketu (who likewise

1. Kathāsarit-sāgara VI. 5, pp. 137 etc.

meets her in his dream) and subsequently pines for him.[1] In the case of Līlāvatī the course of events is slightly different. Being destined to be a sovereign's wife, her father gets prepared the paintings of great kings. They are put in her room. She sees the portrait of Sātavāhana and falls in love with him; then she meets him in a dream; and since then she suffers from separation. Her close attendant is Vicitralekhā who reminds us of Uṣā's friend Citralekhā. With Ratnāvalī[2] our heroine Līlāvatī has much similarity. Both of them are Siṁhala princesses; and it is prophesied that they would make their husbands universal sovereigns. Fate has a pathetic influence on the lives of both, and a necklace plays a significant rôle in the fulfilment of their marriage.

More than once Kuvalayāvali reminds us of Śakuntalā. Both of them are the daughters of ascetics who were practising severe penances but were tempted to sex-pleasures by jealous Indra through celestial nymphs[3] who give birth to them and then go back to heaven leaving them to the care of a hermitage. Both of them grow into charming girls under the sylvan atmosphere. It is through Gandharva form of marriage that Kuvalayāvali gets wedded to Citrāṅgada and Śakuntalā to Duṣyanta without the previous permission of the elders. And lastly, it is a curse, of her father in the case of Kuvalayāvali and of Durvāsas in the case of Sakuntalā,[4] that separates them from their husbands. A helpful ring plays some part in shaping their destiny, though not directly in the case of Kuvalayāvali. So far only the comparison works. Somehow the author is not explicit in the Līlāvatī about Rambhā's relation with Nalakūbara: she simply entrusts her daughter, Kuvalayāvali, to his care and goes to heaven, but elsewhere in the Purāṇas she is his wife.

From the above observations it is quite probable that Kutūhala had in view, in a general way, the contents of earlier literary works like the Bṛhatkathā of Guṇāḍhya, Abhijñāna-Śākuntalam of Kālidāsa, the Vāsavadattā of Subandhu, the Kādambarī of Bāṇa and the Ratnāvalī of Harṣa.

---

1 Vāsavadattā, ed. and tr. by Louis H. Gray, New York 1913.

2 The Ratnāvalī of Harṣa, ed. Godbole & Parab, Bombay 1890. See the Notes on gāthā 158 at the end.

3 Compare Abhijñāna-Śākuntalam-I, 24. 60 ff, pp. 21 etc. ed. Gajendragadkar, Surat 1946.

4 Ibidem IV. 1. 4 ff, pp. 74-75.

g) Age of the Poem

The author of the Līlāvatī does not specify the year when he completed this poem. He does not refer to any contemporary or past king, a patron. He is silent about his predecessors and contemporaries in the field of literature. Naturally, therefore, we are obliged to piece together various bits of information, external and internal, which might enable us to put some definite limits for the date of the composition of the Līlāvatī.

A. Of the three MSS. available to us, we have seen that B is dated Saṁvat 1461 or 1471 (-57 = A. D. 1404 or 1414); P is older than B but later than J, though it does not bear any date as such; and J is dated Saṁvat 1265 (-57 = 1208 A. D.).

B. 1) Vāgbhaṭa is assigned to *c.* 14th century A. D. He has written a *svopajña* commentary called Alaṁkāratilaka on his Kāvyānuśāsana.[1] While explaining the definition of Kathā, he refers to the Līlāvatī in this manner (p. 18):

धीरप्रशान्तनायकोपेता गद्येन पद्येन वा सर्वभाषानुविद्धा कथा ।

आख्यायिकावन्न स्वचरितव्यावर्णकोऽपि तु धीरशान्तो नायकः । तस्य तु वृत्तमन्येन कविना यत्र वर्ण्यते सा काचिद्गद्यमयी कादम्बरीवत् । काचित्पद्यमयी लीलावतीवत् । सर्वभाषानुविद्धा संस्कृतप्राकृतेन मागध्या सौरसेन्या शच्या [= पैशाच्या] अपभ्रंशेन वा रचिता कथा ॥

Further in this commentary he has quoted a Prākrit verse to illustrate the usage of a Deśya word, namely *tiṁgiṁchi*, in Prākrit; and that verse, as seen in the Notes on gāthā 24, is the same as gāthā No. 24 of the Līlāvatī.

2) Trivikrama, who composed his Prākrit grammar early in the beginning of the 13th century A. D.,[2] quotes a couple of bits of lines from the Līlāvatī, gāthā Nos. 4 and 24 (see the Notes at the end on these gāthās) to illustrate certain rules of his grammar (I. i. 22).

3) As noted above, p. 35, it is highly probable that Nemicandra (*c.* 1170), the author of the Kannaḍa Līlāvatī, was acquainted with this Prākrit poem, Līlāvatī.

4) Vallabha-Nyāyācārya's (*c.* 1150) quotation, already noted above,[3] one is inclined to think, refers more to the traditional story of

---

1 Ed. Kāvyamālā 43, Bombay 1915; Kane : Sāhityadarpaṇa, Bombay 1923, Intro. p. cxxi.

2 A. N. Upadhye : A Note on Trivikrama's Date, Annals of the B. O. R. I., XIII, ii, pp. 171-2. See also the Intro. by Dr. P. L. Vaidya to the ed. of the Prākrit Grammar of Trivikrama, Sholapur 1954.

3 See p. 29, footnote 2 above.

Śālivāhana than to the poem Līlāvatī, because no such context is found in it.

5) Hemacandra occupies a unique position in the realm of Prākrit studies on account of his treatises on Prākrit language, lexicography and metres. One salient trait of his compositions is that he thoroughly avails himself of the material from the works of his predecessors in the field at times anonymously and sometimes specifying the names of the authors or their works. He was born in 1088 and died in 1172 A. D. He composed his Alaṁkāra-cūḍāmaṇi, Chandonuśāsana and Deśī-nāmamālā during the period of 1142 to 1157 A. D.,[1] and his grammar was finished even before 1142 A. D.

In his Alaṁkāra-cūḍāmaṇi[2] on Kāvyānuśāsana VIII. 8, he refers to the Līlāvatī[3] in this manner :

धीरशान्तनायका गद्येन पद्येन वा सर्वभाषा कथा ।

आख्यायिकावन्न स्वचरितव्यावर्णकोऽपि तु धीरशान्तो नायकः। तस्य तु वृत्तमन्येन कविना वा यत्र वर्ण्यते, सा (*v. l.* या) च काचिद्गद्यमयी यथा कादम्बरी, काचित् पद्यमयी यथा लीलावती। या च (*v. l.* यावत्) सर्वभाषा काचित्संस्कृतेन काचित्प्राकृतेन काचिन्मागध्या काचिच्छूरसेन्या काचित्पैशाच्या काचिदपभ्रंशेन बध्यते सा कथा ॥

In his Chandonuśāsana[4] he illustrates the use of short ĕ in Prākrit by quoting a gāthā which is the same as No. 1091 of this Līlāvatī : the necessary extract is quoted in the Notes on that gāthā.

Hemacandra's Prākrit grammar surpasses the earlier Prākrit grammars, so far known, by its thoroughness and wealth of illustrations. It is but natural that he must have used a large number of works, grammars, plays and poems; but unluckily he rarely specifies the sources of his illustrations. From the above discussion it is clear that Hemacandra knew and quoted from the Līlāvatī. Though there are no quotations from it in his grammar, one feels at every step that he might have drawn many illustrative words from it. The commentator repeatedly

---

1 Bühler : The Life of Hemacandrācārya, English Trans., Singhī Jaina Series, Bombay 1936, pp. 36 ff.

2 Ed. Kāvyamālā 70, Bombay 1901, p. 338; R. C. Parikh, Bombay 1938, Vol. I, p. 463.

3 Some have taken this to refer to the work of Jineśvarasūri, noted above, p. 28 f. (Intro. Surasundarīcariyam, p. 28); but this suggestion can be ruled out, because Hemacandra, in that context, is only following Bhoja who could not have referred to the work of Jineśvara.

4 Ed. Bombay 1912, p. 1a.

quotes Hemacandra's sūtras in explaining many words and Dhātvādeśas. In a few places one can apparently suspect that the illustrations come from the Līlāvatī with or without minor changes, for instance, *hiyayaṁ mha dūmei, visamaïo, juṇṇa-surā* etc., as discussed in the Notes on gāthās 144, 169, 1266, etc.

6) Verses traced in Agaḍadatta's Tale[1] and Vajjālaggaṁ[2] do not prove much, because the dates of these works are not definite.

7) The Surasuṁdarīcariya of Dhaneśvara was composed in Saṁvat 1095 (– 57 = 1038 A. D.).[3] It possesses many situations, ideas and motifs which closely resemble those in our Līlāvatī. The general format, the device of emboxing tales and biographies, the use of detached words to introduce the gāthās, etc. are practically alike in both.[4] I have been able to detect at least one verse in the Surasuṁdarīcariya which appears to have been taken from the Līlāvatī with some changes in the second line.[5]

8) The literary career of Bhoja, the celebrated Paramāra king of Malwa and a learned prince of his age, is assigned roughly to a period between 1030 to 1050 A. D.[6]

In his Śṛṅgāra-prakāśa XI, he defines and illustrates Kathā by mentioning the Līlāvatī in this manner :

या नियमितगतिभाषा दिव्या दिव्योभयेति वृत्तवती ।
कादम्बरीव लीलावतीव सा कथा कथिता ॥

He is also said to have quoted from the Līlāvatī.[7] In chapter XXVII, Dautyaprakāśa, Bhoja remarks thus :

सहपांसुक्रीडा यथा कुवलयावली महानुमत्या[8] लीलावत्याम् ।

---

1 See the Notes on gāthās 569 and 781 at the end.

2 Ed. Bibliotheca Indica, No. 227, Calcutta 1944, See the Notes on gāthās 74*1, 222, 1141 and 1308*1.

3 See page 26 above.

4 See page 40 above.

5 See the Notes on gāthā 1091 at the end.

6 P. V. Kane : Sāhityadarpaṇa, Bombay 1923, Intro. p. xcvii.

7 See M. R. Kavi's article in the Bhāratī, 1926 ; Śṛṅgāraprakāśa of Bhojadeva, 22-24, Madras 1929, p. xxi ; Krishnamachariar : History of Classical Sanskrit Literature, p. 439. My friend Dr. V. Raghavan writes to me that Līlāvatī is quoted by Bhoja in Śp.

8 Apparently महाणुवत्या is a misreading.

In his Sarasvatī-kaṇṭhābharaṇa,[1] Bhoja quotes a gāthā to illustrate Mālādīpaka, and it is the same as No. 25 of the Līlāvatī.

9) Ānandavardhana's literary activity is assigned to a period between 840-870 A. D.[2] In his Dhvanyāloka III, while discussing Prakṛtyaucitya, he observes thus :

भावौचित्यं तु प्रकृत्यौचित्यात्। प्रकृतिर्ह्युत्तममध्यमाधमभावेन दिव्यमानुषादिभावेन च विभेदिनी। तां यथायथमनुसृत्यासंकीर्णः स्थायीभाव उपनिबध्यमान औचित्यवान् भवति। अन्यथा तु केवलमानुषाश्रयेण दिव्यस्य केवलदिव्याश्रयेण वा मानुषस्योत्साहादय उपनिबध्यमाना अनुचिता भवन्ति। तथा च केवलमानुषस्य राजादेर्वर्णने सप्तार्णवलङ्घनादिलक्षणा व्यापारा उपनिबध्यमानाः सौष्ठवभृतोऽपि नीरसा एव नियमेन भान्ति। तत्र त्वनौचित्यमेव हेतुः। ननु नागलोकगमनादयः सातवाहनप्रभृतीनां श्रूयन्ते। तदलोकसामान्यप्रभावादतिशयवर्णने किमनौचित्यं सर्वोर्वीभरणक्षमाणां क्षमाभुजामिति नैतदस्ति। न वयं ब्रूमो यत्प्रभावातिशयवर्णनमनुचितं राज्ञाम्, किं तु केवलमानुषाश्रयेण योत्पाद्यवस्तुकथा क्रियते तस्यां दिव्यमौचित्यं न योजनीयम्। दिव्यमानुषायां तु कथायामुभयमौचित्ययोजनमविरुद्धमेव। यथा पाण्ड्वादिकथायाम्। सातवाहनादिषु तु येषु यावदपदानं श्रूयते तेषु तावन्मात्रमनुगम्यमानमनुगुणत्वेन प्रतिभासते। व्यतिरिक्तं तु तेषामेवोपनिबध्यमानमनुचितम्।

In the Līlāvatī we find that Kathā is said to be of three kinds, *divyā*, *divya-mānuṣī* and *mānuṣī* and that Sātavāhana and others go to Nāgaloka through the supernatural power of Nāgārjuna. Ānandavardhana, it is to be remembered, is acquainted with Prākrit works like the Gāthāsaptaśatī, Harivijaya of Sarvasena, Setukāvya and Madhumathanavijaya; and he himself is the author of a Prākrit poem, Viṣamabāṇalīlā.[3] The trend of his discussion in the above passage, naturally, makes it highly probable that he has in view the introductory discussion from and the plot of the Līlāvatī. The possibility of his knowing an earlier prototype (which we have not been able to trace so far) of the Līlāvatī, of course, cannot be ruled out.

C. Jineśvarasūri, as noted above on p. 26, finished his Nirvāṇa-Līlāvatī in *c.* 1035 A. D. After the Līlāvatī, as far as we know, it is the earliest work to contain the word Līlāvatī in the title. The adjective Nirvāṇa possibly implies that the author wants to distinguish his work from the earlier Līlāvatī, one having a religious basis and the other a romantic outlook.

D. In this Līlāvatī, while describing the march of Sātavāhana, the author casually mentions Raṭṭhaüḍa or Rāṣṭrakūṭa and Sulaṁkī,

1 Ed. Kāvyamālā, Bombay 1934, p. 529; see the Notes on gāthā No. 25 at the end.

2 Ed. Kāvyamālā 25, Bombay 1928, p. 145; Kane : Sāhityadarpaṇa, Bombay 1923, Intro. p. lxviii.

3 P. V. Kane : Sāhityadarpaṇa, Bombay 1923, Intro. pp. lxvii ff.

Suluṁkī, Solaṁkī or Cālukya army in this way (No. 1068):

अग्गिम-याणे रट्ठउड-साहणं पच्छिमे सुलुंकीण ।
तल्वग्गो सह पहुणा वच्चेज्जउ मज्झहारीए ॥

We cannot take the author to mean that at the time of Sātavāhana there were armies controlled by the two dynasties, Rāṣṭrakūṭa and Cālukya, because it would be an anachronism and it has no support from the facts of history. Perhaps the author has in his mind the movements of these armies in his days. He does not tell us to what part of India he belonged. He shows fair acquaintance with the locality of Sapta-Godāvarī Bhīma and he is writing in Marahaṭṭha-Desi-bhāsā. It is quite likely, therefore, that he has in view the movements of the armies of Cālukyas and Rāṣṭrakūṭas. The rulers of these two dynasties were now and then at war with each other. By about the middle of the 8th century the Raṣṭrakūṭas became more prominent after the overthrow of Cālukya Kīrtivarman II, sometime about A. D. 753.[1] Minor attacks from the Cālūkyas of Vengi continued for some time; and the reign of Amoghavarṣa (*c.* 815–77) was spent in constant wars with them. It may not be quite wrong if we presume that our author has in view the political conditions of Deccan, especially the north-eastern sector of it, by about the middle of 8th century A. D.

E. As discussed above, the characters of Mahānumati, Līlāvatī and Kuvalayāvali remind us of those of Mahāśvetā, Uṣā-Vāsavadattā-Ratnāvalī and Śakuntalā respectively. For this reason and taking into consideration common parallel expressions and striking ideas, one can presume that the author of the Līlāvatī was acquainted with the works of Kālidāsa[2] (*c.* 400 A. D.), Subandhu (*c.* 6th century A. D.), Bāṇa[3] and Harṣa[4] (first half of the 7th century A. D.).

It is possible that some gāthās from the Līlāvatī, especially those from the introductory maṅgala, show the influence of the Gaüḍavaho[5] of Vākpati whose literary career is assigned roughly to the first quarter of the 8th century or between 700 and 725 A. D.

At certain places the Līlāvatī has close phraseological agreement in some descriptions with the Samarāiccakahā[6] of Haribhadra (*c.* 750).

---

1 V. A. Smith : Early History of India, Oxford 1914, p. 427.

2 See Notes on gāthā 779.

3 See the Notes on 213, 268, 301 and 1106.

4 See the Notes on 79, 158, 516 and 570.

5 See the Notes on 1, 9, 11 etc.

6 See the Notes on gāthās Nos, 838–41, 1295, 1297–9.

Of course it is equally possible that both of them are imitating traditional, stereotyped descriptions.

The MS. evidence shows that the age of Līlāvatī will have to be placed before A. D. 1208. The references and allusions to or the quotations from the Līlāvatī in subsequent works indicate that this poem is earlier than Vāgbhaṭa, Trivikrama, Nemicandra, Hemacandra, Dhaneśvara, Bhoja and Ānandavardhana (840–870 A. D.), i. e., earlier than 840 A. D. Then alone Jineśvara could imitate its title; and this period fairly explains the reference to Rāṣṭrakūṭas and Cālukyas in the text. How much earlier it was composed, it cannot be said definitely. Its indebtedness to the works of Kālīdāsa, Bāṇa and Harṣa is quite apparent and to those of Vākpati and Haribhadra (*c.* 750 A.D.) is highly probable. So the author of the Līlāvatī flourished sometime between the dates of Haribhadra and Ānandavardhana; and we may tentatively assign the composition of the Līlāvatī to *circa* 800 A.D.[1]

h) Prākrit Dialect of the poem

This Līlāvatī attracts our attention not only as a romantic piece of literature but also as an important poem in the Middle Indo-Aryan the dialectal traits of which have a special significance. The author has composed it in Prākṛta or Prākrit language (*pāyayāĕ bhāsāe*) using very few Deśī words (*paviraladesi-sulakkhaṁ*) as requested by his beloved (gāthā 41). Further, in one of the concluding gāthās (No. 1330), he specifies that the language of the poem is *marahaṭṭha-desi-bhāsā*.

Much has been written on the meaning of terms like Prākṛta, Apabhraṁśa and Deśī-bhāṣā.[2] The term Prākrit in its wider sense has signified the entire range of Middle Indo-Aryan and at times even New Indo-Aryan. To begin with it signified the 'natural' expressions of the people in general as distinguished from the polished ones of the learned in particular; and with the lapse of time this common language of the masses was raised to a literary status and perpetuated in literature. Thus Prākrit

---

1. Dr. V. Raghavan observes thus in his review of the *Līlāvatī* (Hindu, Madras, 6th July 1952) 'It may be pointed out that a Śilāmegha, king of Ceylon, associated with the composition of the Sinhalese treatise *Siya-bas-lakara*, is known about the time which is reasonable for the *Līlāvaī*, viz., circa 800 A.D.'

2. Pischel: Grammatik der Prākrit-sprachen, Strassburg 1900, pp. 1-47; Grierson: On the Modern Indo-Aryan Vernaculars, Indian Antiquary 1931-33; A.N. Upadhye: Prākrit Literature, Encyclopedia of Literature, New York 1946; etc.

signified a literary language. Still, now and then, the earlier meaning is seen even in later usages in which Prākrit indicates Marāṭhī and Kannaḍa[1], to be distinguished from Sanskrit. When certain regional types of Prākrit were fossilised and given an artistic form in literature, side by side with them the Middle Indo-Aryan was further evolving in the mouth of the masses, and it was given later a literary form which we now call by the name Apabhraṁśa.[2] In the beginning Apabhraṁśa also meant, like Prākrit, any deviation from Sanskrit, but it later stands for a literary language. Even when Prākrit and Apabhraṁśa were cultivated side by side in literature, the common man's speech was further evolving towards the New Indo-Aryan stage, somewhat differently in different regions. The terms Deśī-śabda and Deśī-bhāṣā will have to be distinguished: the former refers to those words the etymology of which cannot be traced back to Sanskrit directly or indirectly, and the latter in general signifies regional languages of the masses. The word Deśī-bhāṣā could change its sense-content from time to time. The author of the Līlāvatī uses it for Prākrit; Dr. Hiralal[3] has shown how in certain passages it means Apabhraṁśa; and Professor Kolate[4] has collected some references from the Jñāneśvarī where it signifies Marāṭhī. As a name of speech to be distinguished from Sanskrit, all these terms, namely Prākrit, Apabhraṁśa and Deśī, had nearly the same meaning in the beginning; but when they assumed literary status their sense-content and what form of language they signified went on changing. In a sense Apabhraṁśa is Prākrit,[5] and the author of the Līlāvatī uses the word *deśī-bhāṣā* for Prākrit. Further, the term *deśī-bhāṣā* indicates Apabhraṁśa as well as a Modern Indian language. The term *bhāṣā* also has shifted its sense-content from time to time: once it stood for classical Sanskrit as distinguished from the Vedic Sanskrit; later it meant Prākrit and Apabhraṁśa and any modern Indian language with the lapse of time. It only means that the basic meanings of these words are being expressed side by side with those attached to them as literary languages.[6] One has

1 A.N. Upadhye: Kaṁsavaho, Intro., Bombay 1940, p. xl.

2 Hiralal Jain: Apabhraṁśa bhāṣā aura Sāhitya, Nāgarī Pracāriṇī Patrikā, Saṁvat 2002; G. V. Tagare: Historical Grammar of Apabhraṁśa, Poona 1948.

3 Pāhuḍa-dohā, Intro., Karanja 1933.

4 Vikramasmṛti, pp. 479–96, Ujjain Saṁvat 2003.

5 Namisādhu remarks: तथा प्राकृतमेवापभ्रंशः etc. Kāvyālaṁkāra p. 15, Bombay 1928.

6 Grierson: On the Modern Indo-Aryan Vernaculars, Indian Antiquary 1931–33, para 66.

to guard oneself against dogmatic assertions and see the precise scope or *vyāpti* of these terms in the context in which they are used.

A large number of inscriptions beginning with those of Aśoka in the middle of the 3rd century B. C. and almost upto the close of the 4th century A.D. has come to light.[1] They are scattered practically all over India, and they show broad deviations according to regions: thus they do exhibit certain regional-dialectal distinctions. Though we have called their language by the name Prākrit, we have no information by what name or names the language or its dialects were known when they were written. The corresponding literary speech-forms are found in the Buddhist and Jaina canons, and we call them by the names Pāli and Ardha-māgadhī. The later, stereotyped literary forms of the Inscriptional Prākrits appear in religious texts, plays, lyrical songs and poems. The Prākrit grammarians and theorists on dramaturgy and poetics have not only taken a cursory cognizance of their broad outlines (only some of the latter) but also tried to give names for most of them. So far as the early grammarians are concerned, their treatment is not exhaustive and thorough, and they do not clearly disclose what works they had analysed : at the most they are writing manuals for practical purposes, and their performance can hardly satisfy a linguist. Among the treatises on dramatic and poetic theory, the Nāṭyaśāstra of Bharata describes the main traits of Prākrit; but it does not give any details about the *bhāṣās* and *vibhāṣās*, though seven of the former and six of the latter are named.[2] The later theorists give names of different dialects and of characters who should speak them in the plays, but they give us hardly any aid to determine the linguistic nature of these dialects.

The attitude of looking at Prākrit as a constantly evolving speech in different places and at different times is not in any way incompatible with our attempt to view it as some dialect or the other of a specific name

---

1 D. C. Sircar : A Grammar of the Prākrit Language, Calcutta 1943, especially the Introductory Note and the Notes on Epigraphic Prākrit ; M. A. Mehendale : Historical Grammar of Inscriptional Prākrits, Poona 1948, and also a summary of it in the Bulletin of the Deccan College Post-graduate and Research Institute, VI. 1-2.

2 Nāṭyaśāstra (Kāvyamālā 42, Bombay 1894), XVII. 48–9 : मागध्यवन्तिजा प्राच्या सूरसेन्यर्धमागधी। बाह्लीका दाक्षिणात्या च सप्त भाषाः प्रकीर्तिताः॥ शबराभीरचण्डालसचरद्रविडोद्राजाः। हीने वनेचराणां च विभाषा नाटके स्मृताः॥. See in this connection M. Ghosh : Prākṛta Verses in the Bharata Nāṭyaśāstra, Indian H. Q., VIII, 1932; also his essay on The Date of the Bharata-Nāṭyaśāstra, Journal of the Department of Letters, Calcutta 1934, pp. 16–29.

described by the grammarian and attested by literary works. In the beginning it is the generic name Prākṛta that is current both in earlier grammars and literary works. It appears highly probable that the basic structure of Vararuci's Prākrta-prakāśa originally consisted of the first 8 or 9 chapters, and it deals with Prākrit only.[1] There are strong reasons to suspect that its concluding chapters are later additions. Hemacandra also calls the basic dialect described by him in details by the name Prākrit. On the other hand Puruṣottama describes the basic dialect not only by the general name Prākṛta but also by the specific Mahārāṣṭrī.[2] It is likely that Vararuci was acquainted with the Gāhākoso of Hāla,[3] a gāthā from which indicates that its language is Prākrit.[4] The dialect spoken by Sūtradhāra in the Mṛccehakaṭika is called Prākrit by its author,[5] though in later grammarian's terminology it may be Śaurasenī. The term Prākrit has no regional colouring at all. The Indian drama, according to Bharata, has given first place to the *pravṛtti*, i. e. standards of dress, language, custom and profession, called by the name Āvantī[6] covering the area of Central India and the adjacent territory; so it is not unlikely that the basic and primary Prākrits of the plays came to be known as Śaurasenī and Āvantī, the latter just a variation of the former. That is how Dr. Vaidya has lately explained the presence of Āvantī in the plays.[7]

Daṇḍin, in his Kāvyādarśa i. 34–5, plainly says that Śaurasenī and Gauḍī and Lāṭī, as also any other language of the same kind could be in common usage denoted by the simple term Prākrit; but in his opinion, the speech current in the Mahārāṣṭra is known as the best Prākrit; in it

---

1 Nitti-Dolci : Les Grammairiens Prākrits, Paris 1938, pp. 15f.

2 Nitti-Dolci : Les Prākṛtānuśāsana de Puruṣottama, Paris 1938, see pp. 11, 13, 14.

3 Nitti-Dolci : Les Grammairiens etc. pp. 42f.

4 आमिअं पाउअकव्वं पाढिउं सोउं च जे ण आणंति । कामस्स तत्ततत्तिं कुणंति ते कह ण लज्जंति ॥ २ ॥

5 Act I, after the 8th verse, the prose passage : एषोऽस्मि भोः कार्यवशात् प्रयोगवशाच्च प्राकृतभाषी संवृत्तः । etc.

6 Nāṭyaśāstra (Bombay 1894) XIII. 25f. : चतुर्विधा प्रवृत्तिश्च प्रोक्ता नाट्यप्रयोक्तृभिः । आवन्ती दाक्षिणात्या च पाञ्चाली चौडमागधी ॥ अत्राह-प्रवृत्तिरिति कस्मात् । उच्यते । पृथिव्यां नाट्यदेशवेषभाषाचारो वार्ताः ख्यापयतीति प्रवृत्तिः, प्रवृत्तिश्च निवेदने: । etc.

7 P. L. Vaidya; Āvantī, Vikrama-smṛti, pp. 450-58, Ujjain Saṁvat 2003. Puruṣottama . defines, Āvantī thus : अथावान्ती ॥ महाराष्ट्रीशौरसेन्योरैक्यम् ॥ in his Prākṛtānuśāsana XI. 1.

are composed poems like the Setubandha—that ocean of the gems.[1] The rise of an eminent poet like Pravarasena (*c.* 420 A. D.)[2] in Mahārāṣṭra was sure to attract the attention of Daṇḍin and induce him to call the Prākrit cultivated in Mahārāṣṭra as the Prākrit *par excellence.* Daṇḍin has weilded great influence not only on later poeticians but also on Prākrit grammarians with the result that the term Māhārāṣṭrī came to be easily equated with Prākrit, distinguished from Śaurasenī and other dialects. An author like Uddyotana (A. D. 779), however, distinguishes Pāyaya-bhāsā[3] from Marahaṭṭhaya-desi [-bhāsā]. From grammarian to grammarian the linguistic connotation of Prākrit has not been static; what Vararuci means from and describes under Prākrit is not *entirely* identical with that in Hemacandra's grammar and so on. The reasons are apparent: every subsequent grammarian not only incorporated the earlier material but also brought under his analysis additional literature; and his purpose being mainly practical, as many forms etc. as available were noted sometimes even ignoring the need of dialectal specification. The result has been that the grammarians, when all of their usages are put together, do not come to our rescue in solving a problem whether a word or a form is allowed in Māhārāṣṭrī or Śaurasenī. And by using the terminology of later authors for the earlier language-stratum, much confusion in thought has been created; and widely different views are held on the linguistic relation of Mahārāṣṭrī and Śaurasenī.[4]

It has been always felt that there was a deplorable want of Prākrit compositions which specifically mentioned their dialect and the text of which was available to us in a sufficiently authentic form. It is such texts that will enable us to fix what was allowed in a particular dialect. Though modern scholars are accustomed to presume (of course with partial accuracy) that Gāhākoso and Gaüḍavaho are written in Māhārāṣṭrī, the texts themselves call their language Prākrit.[5] The Setubandha is silent, and it is Daṇḍin who tells us that it is written in

---

1 महाराष्ट्राश्रयां भाषां प्रकृष्टं प्राकृतं विदुः। सागरः सूक्तिरत्नानां सेतुबन्धादि यन्मयम्॥ शौरसेनी च गौडी च लाटी चान्यापि तादृशी। याति प्राकृतमित्येवं व्यवहारेषु संनिधिम्॥

2 V. V. Mirashi : Some Royal Poets of the Vākāṭaka Age, I. H. Q. XXI; The Vākāṭaka Chronology, Ibidem XXIV pp. 148 ff.

3 पायय-भासा-रइया मरहट्ठय-देसि-वण्णय-णिबद्धा। सुद्धा सयल-कह च्चिय तावस-जिण-सत्थवाहिल्ला॥ कोऊहलेण कत्थइ परवयण-वसेण सक्कय-णिबद्धा। किंचि अवब्भंसकया दो वि य पेसायभासिल्ला॥ Quoted from the MSS.

4 For important sources see Kaṁsavaho, Intro., p. 42, footnote 40. Bombay 1940

5 See Saptaśatakam 2, Gaüḍavaho 65, 92 etc.

Māhārāṣṭrī. As far as we know, the Līlāvatī is the first work to specify its dialect that it is written in Marahaṭṭha-desi-bhāsā, i. e., the Māhārāṣṭrī Prākrit. Thus we get a pretty lengthy composition the material from which should enable us to say definitely what is Māhārāṣṭrī, and also to see in what respects its literary idiom has been affected by incidental influences from contemporary regional vernacular, from the author's mothertongue, from his specialised knowledge etc. In the light of earlier studies, some significant traits of the dialect of this text may be noted below.

In some words the quality of vowels is changed : *Caṁdaleha* for *°hā, jayāsaddo* for *jaya°*, *pakkhā* for *pakkha*, *saṁka* for *saṁkā*.—Initial *a* is lost, and we have the form *valaṁbiya*.—More than once *m* and *v* are interchangeable in this text, and even the transitional stage is seen in certain words : *kavaṁḍala, ṇivisaṁ*; *eva, emva & ema*; *tāva, tāmva & tāma*. Akin to this is the change of *vi* (after a nasal ?) to *mi*.—What is known as *va-śruti* is seen in a few words : *uvari* = *udare* (670), *uvahī, dhūvā*.—The following Saṁdhis deserve our attention : *teṇa* + *ettiyaṁ* = *teṇattiyaṁ*, *addhoyaṇa* = *ardha-yojana*, *amhe* + *iha* = *amheha*.—The genders of the following words, especially contrasted with those in Sanskrit, may be noted : *ucchaṁga n* (768) *pariyaṇa n* (184, 697), *majjhaesa n* (767), *maṇo m* (428), *maṁta n* (1315), *mitta m* (1060), *mokkha n* (714), *siviṇaya n* (922).

If in certain words we get a single consonant instead of a double one ordinarily expected : *samuha* for *saṁmuha*, *aṇa* for *aṇṇa;* we come across a conspicuously large number of words which illustrate what is called spontaneous doubling of a consonant in most cases the one following a preposition : *addaṁsaṇa*, *ahammo* = *adhamaḥ*, *ṇiggūḍha*, *papphulla*, *paravvasa*, *viṁmuha*, *sarissa*, *sajjīva*, *sapparihāsa*, *supphaliya* etc.—In a few words *ṇh* is not a conjunct : the vowel preceding it is not at all metrically long (see the Notes on 115, 1285). — As to the particles, *va* stands in the sense of *api* (691, 885), and in some places one *pi* is rendundant (565, 612).

Some words stand in their basic form, without any termination : *abbhaṁtara*, *baddhāṇurāya*, *maṁjari*, *sayakhaṁḍa* etc. for *abbhaṁtaraṁ* and so on.—The Nom. sing. often serves the purpose of Acc. sing. : *appā* (421), *eso aṁgulio* (988), *uvaeso* (193), *ṇicciṁto tāo* (321), *sā ciṭṭhāiya-calaṇā* (1328), *haṭṭavaho* (733) ; this is seen also in the case of Fem. nouns ending in *ā* and *ī*,[1] apparently displaying a case of alternance between a

1 Cf. Karakaṇḍacariu III. 1, line 4 : कवि लीला मणहर अइवहेइ ।

long vowel and a short one followed by an *anusvāra* : *gaī* (937), *Bhavāṇī* (720), *bhūmī* (465), *Līlāvaī* (993), *Vasaṁtasirī* (314), *siṇiddhayā* (492) *suvasaī* (224, *v. l.*° *iṁ*). —*susahāyā* (1162), is the form of Acc. pl.—*nāme* in B is possibly Inst. sing.–Inst. pl. stands for Loc. pl. : *atthasatthehiṁ* (153), *diyaṁtehiṁ* (1155), °*sālā-saehiṁ* (737), *haṭṭehiṁ* (818, B. *haṭṭesu*) ; in this context may be noted certain cases which can be called Inst. Absolutive : *tehĩ gaehĩ* etc. (1163, 1179, 1265).—The use of Dat. sing. is seen in *dhammāya, kāmāya, mokkhāya* (1010).—The Mas. and Neu. *i*—stems generally show in Gen. Sing.–*ṇo* and scarcely–*ssa.*—*uvari* (670), *hiyaï* (613), are the forms of the Loc. sing.—Loc. pl. is used for Inst. pl. : *thaṇaharesu* (1325), *ṇivahesu* (49).— *sīsahā* is Voc. pl. (824).

Coming to the pronominal forms, more than once *kaṁ* is used for *kiṁ* (555, 618, 1041, etc.) and at least once *kiṁ* for *kaṁ* (33).—Abl. sing. *kattohiṁto* (207).—*jo* stands for *jaṁ* (784).[1]—Abl. sing. *tattohiṁto* (1025).–Loc. sing. *taṁsi* (301), *tassiṁ* (244, 291).—Loc. sing. mas. *ime* (605).

Some interesting forms of the pronouns of the first and second persons may be noted here. The form *ṇe* appears for various cases : Nom., Inst. sing. and pl. (see the Notes on 215).—Nom. and Inst. pl. *ahmi* (461, 183).—Inst. sing. *mi* (see Notes on 183). The forms *amhe* and *amhehiṁ* are mutually confused (384, 1162)—Abl. sing. *mamāhi* (270. 368).—Gen. sing. *mha* (614, 714-5, 801).—Gen. for Inst., or the form of the Inst. pl. *ahmaṁ* (383).—Nom. sing. *tuyaṁ* (512).—Nom., Inst., and Gen. pl. *tumhi* (558, 710, 860)—Abl. sing. *taiṁto* (560, 1039.)—Loc. sing. *tae* (1221).

Coming to the verbal forms, we have in the Present 1st p. sing. : *ṇa-yaṇamhi* = *ṇa-yāṇamhi* (856); *ahaṁ ṇa-yāṇimo* (865) ;[2] pl. *gacchamha, vaccamha.* The form *pariciṁtiyamhi* (*v. l. pariciṁtayamhi*) presents some difficulty, and can be equated variously with *paricintayāmi, paricintitaṁ hi, paricintitāsmi* (see the Notes on 167).—The form *jāyaṁti* stands for *yānti*; the forms like *jāeviṇu* from the root *yā* are well-known in Apabhraṁśa. —Imp. 2nd p. sing. forms like *kuṇijjāsu, bhaṇijjāsu, sāhijjāsu* etc. deserve our attention.—Now and then we have Fut. 2nd p. sing. forms like *jāṇihasi, dīsihasi, pāvihasi* etc.—At times the negative particle *mā* is used with the Fut. (565).—The Passive with the augment –*īya*– is seen in *pariṇīyasi.*—Some of the forms of the Infinitive like *vīsamiuṁ, samappeuṁ*

---

1 In Apabhraṁṣa *so* and *sā* stand for the Acc. as well. See Karakaṇḍacariu, p. 7 (सा पेक्खिवि etc-), p 12 (सो. णंदणु जायउ जाव लेइ), p. 18 (सो पेक्खिवि ते भयभीय), etc.

2 Compare समराइच्चकहा, pp. 99-100 : ता एयम्मि एयं पाक्खिविऊण नियत्तामो. इमस्स थाणस्स त्ति, चिंतिऊणं भाणियं च तेण ।

etc. have the sense of the Gerund which as a rule is represented by the forms of the *-ūṇa* type. The Gerund form *samāṇavi* (*v. l. samāṇiya*) is quite interesting.

The above details are noted not with a view to give a grammatical analysis of the language of this text[1] but just to record a few striking and salient features of it that they might easily catch the eye of a Prākrit philologist or a critical student of Middle Indo-Aryan. Most of them are discussed in the Notes in the back-ground of the rules of Prākrit grammars.

The change of *t* to *d* is looked upon by grammarians as a feature of Śauraseni and other dialects as distinguished from that in Māhārāṣṭrī. In a strict sense of the term, it is not a dialectal trait, but it is just a common phenomenon in the evolution of Prākrit which shows different stages: retention of *t*, softening of it into *d*, change of it into light *d*[2] and lastly loss of it leaving only the constituent vowel behind. These stages are more chronological than dialectal, but because the various Prākrits are stereotyped literary languages, even with generalisations of broad traits, it was natural that such traits could be assigned to some Prākrits and not to others. The only question is whether the grammarians had in view any literary works showing or not showing such traits. The Līlāvatī specifies its dialect as Mahārāṣṭra-deśī-bhāṣā. Throughout the text, no change of *t* to *d* is seen in the initial, intervocalic or conjunct position; but *t* is dropped leaving behind the constituent vowel. Here, in this text, words[3] like *dāva āada* (here *āgaya*), *ṇivvudi* (here *ṇivvui*), *suidi* (cf. *sukaya* or *sukayaṁ* here), *hada* (here *haya*) *saṁpadi* (here *saṁpai*) and *jado,*[4] and the Abl. sing. form in *-do* or *-du* etc. are conspicuously absent. With poems like the Līlāvatī before Hemacandra, it is but natural that he could remark thus in his Prākrit grammar :

VIII. i. 209 : अत्र केचिद् ऋत्वादिषु द इत्यारब्धवन्तः स तु शौरसेनीमागधीविषय एव दृश्यते इति नोच्यते । प्राकृते हि । ऋतुः etc. .

---

1 With the exhaustive Glossary that is given at the end, it is not difficult now to prepare a full grammatical analysis of this poem, a veritable manual of Māhārāṣṭrī, following the paragraphs of Pischel's Grammatik as Printz has done in his Bhāsa's Prākrit or on the model of what Jacobi has done in the Intro. to his Ausgewählte Erzählungen in Māhārāṣṭrī or what Schmidt has done in his Elementar buch der Śauraseni.

2 The Nāṭyaśāstra XVII. 12 observes thus : अस्पष्टश्च दकारो भवत्यनादौ तकार इतरादौ etc.

3 Vararuci's Prākṛta-prakāśa II. 7

4 Possibly following Vararuci, VI. 9, Hemacandra· allows *kado, jado, tado* etc. in VIII. ii. 160; but the Līlāvatī gives the forms *kao, tao* etc, besides *katto* etc.

VIII. ii. 154. : पीनता इत्यस्य प्राकृते पीणया भवति। पीणदा इति तु भाषान्तरे। तेनेह तलो दा न क्रियते।

Because the grammarians were making these distinctions in stereotyped literary Prākrits, they were perfectly justified to do so to the extent to which their rules were confirmed by literary usage.

Though the author of the Līlāvatī says that he is writing in Marahaṭṭha-desi-bhāsā, it would not be correct to presume that his language is the same as the language spoken in Mahārāṣṭra at his time. All that one can assume is that his is a literary language, expressed by a man of learning, but based on or closely akin to the vernacular of Mahārāṣṭra sometime earlier than the age of the author.

Between the literary languages known by the names Prākrit and Apabhraṁśa the vocabulary is practically and substantially common; many authors cultivated them side by side; and the grammatical elements akin to them and current in the contemporary stage of the Modern Indo-Aryan as spoken by the people often affected them. Scrutinised from this point of view, we find in the dialect of the Līlāvatī good many traits which are not usual in Prākrit or Māhārāṣṭrī but are quite normal in Apabhraṁśa as described by Hemacandra and as current in literature: i) The change of *m* to *v*, or nasalised form of it, *v̄* or *mv*.[1] ii) Confusion of genders especially between the mas. and neu. nouns.[2] iii) Variations between short and long vowels.[3] iv) Some words stand without any terminations.[4] v) Nom. and Acc. sing. forms, which are often identical in Apabhraṁśa, are mutually confused; Inst. and Loc. pl. get interchanged;[5] *jo, so, eso* stand for *jaṁ, taṁ, eyaṁ*, which is quite normal in Apabh.[6] vi) Some of the pronominal forms are loosely used. vii) The Gerund form *samāṇavi* is recognised by grammarians only in Apabh. Thus there is no doubt that the Prākrit or the Marahaṭṭha-desi-bhāsā used by the author of the Līlāvatī has incorporated certain tendencies of Apabhraṁśa: either he inherited them through his close study of Apabhraṁśa literature or through the channel of his mother-tongue or local vernacular which had some points common with literary Apabhraṁśa.

---

1 Compare Hemacandra's Grammar VIII. iv. 397.

2 Ibidem Sūtra 445.

3 Ibidem Sūtra 329–30.

4 Ibidem 344–45.

5 Ibid. 347.

6 See above p. 75, Footnote 1.

It has been customary nowadays to state dogmatically what New Indo-Aryan language has descended from what Middle Indo-Aryan language. Except perhaps in the case of Gujarātī, the evidence is meagre elsewhere; and one has to be very cautious in stating, in toto, the parentage of a particular Modern Indian language. The reasons are plain. The Prākrit dialects preserved to us in literature are literary speeches, though connected with the spoken languages of some locality and age. The present-day Modern Indian languages are a continuation or development of the spoken-speech, now and then influenced by literary usages and grammatical stereotyping. So it would be overstating, if not misrepresenting, the situation when it is asserted that Marāṭhī has descended from Sanskrit, Pāli, Māhārāṣṭrī or Apabhraṁśa. These are sweeping generalisations from a few common points, and such statements are far from the scientific needs of the language-study. What really requires to be done is that the facts of Marāṭhī language, both in its literary strata and spoken dialects, should be authentically ascertained, and then one should detect their counterparts in the Middle Indo–Aryan, some Prākrits as well as Apabhraṁśa. The Māhārāṣṭrī Prākrit and its allied Apabh. idiom are sure to give us some earlier links of Marāṭhī. Vocabulary and loan-words are not always a safe criterion in this respect. Prākrit and Apabhraṁśa have nearly the same vocabulary but as languages they present distinct phases. Apart from striking common words, parallel points should be mainly detected in pronouns, their forms and usage; in the names of relations, parts of the body and essential articles of domestic use; in the roots and verbal formations; etc.

Because the author of the Līlāvatī himself calls the dialect of this poem Mahārāṣṭra-deśī–bhāṣā one feels tempted to find something common with Marāṭhī. The confusion between the Nom. and Inst. pronominal forms really anticipates what one finds in Marāṭhī. There are many Dhātvādeśas used in this text which closely remind those in Marāṭhī. To explain a Marāṭhī verbal form, Konow[1] was connecting it with Sanskrit *na–(j) ānāmi*, but in this text more than once the base *ṇa–yāṇa* is used and it is clearly the predecessor of the Marāṭhī form.[2] Expression like *rāiṇo bhaṇiūṇa* (Marāṭhī *rājālā sāṅgūna* or lit. *mhaṇūna*), *gharaharṁ* (Mar. *gharoghara*),

---

1 Linguistic Survey of India, Vol. VII, Intro. p. 5.

2 Note the words like *liṁkarūva.*

Paṁca-cha (Mar. *Pāñca-sahā*) are quite close to Marāṭhī idiom. The phrase *tumhaṁ ciyāi* (957) deserves special attention; the appendage *ciya* is no more a separate word, but both together form one word to which the termination is added: compare Marāṭhī *tumacyā, āmacyā* etc. Common points[1] like these go to indicate that our author's language, the Marahaṭṭha-desī-bhāsā, is a literary language; and in all likelihood it is based on the spoken language of Mahārāṣṭra which with the lapse of time and under different influence has grown into present-day Marāṭhī.

6. THE SANSKRIT COMMENTARY AND ITS AUTHOR

In this edition the text of the Līlāvatī is accompanied by a Sanskrit commentary, called *Līlāvatī-kathā-vṛttiḥ*, tentatively presented here from an unsatisfactory transcript of MS. B which is already described above. As a Shorter Recension, MS. B has its importance which is further heightened by the Sanskrit *vṛtti* which is not found anywhere else as yet. The commentary has a big gap, because the MS. B has lost some folios; and its text is unsatisfactory in many a place. Still it is highly useful for verifying the readings of the Prākrit text and for giving us the explanations of some of the gāthās and the Sanskrit chāyā of most of them.

At the beginning of the poem, the commentary is pretty exhaustive: the gāthās are difficult and full of mythological allusions, and consequently there is much to explain. But as one gradually advances, say after the first 120 gāthās or so, the discussions decrease, explanations grow meagre, and the Vṛtti assumes the form of just a bare Sanskrit chāyā: at the most it appeals to some or the other Sūtra of Hemacandra's grammar on a particular word, generally a Dhātvādeśa. In a few cases the readings are discussed (gāthās 155, 364 etc.), but that is only casually. It is surprising that the commentary sometimes explains readings which are not found in MS. B (gāthās 265, 279, 320, 412 etc.): that is a riddle which can be explained only when some more MSS. of the Shorter Recension become available. Though the Vṛtti is not an outstanding performance, it is helpful in many places.

As discussed above, Hemacandra knew this Līlāvatī; and there is every likelihood of his having used its text in collecting material for his Prākrit grammar. This is indirectly confirmed by the commentator who quotes Hemacandra's grammar repeatedly, nearly fifty times. He also quotes from the Desī-nāma-mālā and Kāvyānuśāsana (pp. 20 and 193) of

1 In continuation of the common points already noted by Konow, Grierson, Bloch and others.

Hemacandra. Now and then there are quotations in the commentary, generally in Sanskrit and only once or twice in Prākrit (pp. 20, 28); they are mostly anonymous (pp. 4, 5, 8 [Pañcatantra], 10 [Ibid.], 17, [Ibid.], 18 [Ibid.], 28, 41 [Ibid.], 53, 56, 61, 131 [Nītiśataka] & 162), and rarely with their sources specified (pp. 2 Kālidāsa, 20 Hemasūri, Vātsāyana, 31 Cakrapāṇivijaya-mahākāvya, 33 Nītiśāstra, 52 Smṛti and 193 Hemasūri).

It is the commentator who discloses to us the name of the author of the Līlāvatī as well as that of his wife ; but unfortunately he has not said anything about himself, nor has he mentioned his name.[1] The use of expressions like *mutkalāpya* (p. 76, l. 27) and the confusion between *bhavana* and *bhuvana* (p. 1, l. 6) go to indicate that he belonged to Gujarāt. According to Pandit's observation,[2] the use of *kila* at the beginning of a sentence is found only in Sanskrit works by Jaina writers; and our commentator shows this trait in his writing. Further the fourfold classification of *buddhi* (p. 40) and, if I understand it right, the use of the term *upayoga* (p. 60), as found in Jaina literature and philosophy go to indicate not only the commentator's close study of Jaina scriptures but also the possibility of his being a follower of Jaina religion. His reference to Hemacandra in respectful terms as *prabhu-Śrī Hemasūrayaḥ* (pp. 20 and 193) perhaps indicates that he was a monk of the Śvetāmbara section. Thus it appears that the commentator was a Śvetāmbara Jaina monk from Gujarāt. As to his date, he must have flourished sometime between A. D. 1172 (when Hemacandra died) and A. D. 1404 (the date of the Bikaner MS. which contains the Sanskrit Vṛtti).

1 According to the Jinaratnakośa (Poona 1944), p. 338, there is an anonymous MS. of the Līlāvatī accompanied by the commentary of Malayasāgara in the Jainānanda Pustakālaya, Gopīpura, Surat. It is necessary that this MS. should be inspected, and then alone something can be said about its identity or othrerwise with the present text of Līlāvatī and its Sanskrit commentary.

2 See the Notes on gāthā No. 5 at the end.

ण[1]मह सरोस-सु[2]यरिसण-सच्चवियं कररुहावली-जुयलं ।
हिरणक्क[3]स-वियडोरत्थल[4]ट्ठि-दल-गब्भिणं हरिणो ॥ १

तं ण[5]मह जस्स तइया त[6]इय-वयं तिहुयणं तुलंतस्स ।
सायारमणायारे अप्पणमप्पं[7] च्चिय णि[8]सिण्णं ॥ २

---

१) णमह – हरेर्नारायणस्य कररुहावलीजुअलं उभयकरनखश्रेणिं नमत नमस्कुरुतेति संबन्धः । नमस्करणीयस्य सर्वपूज्यत्वात् चतुर्दशभवनजना इत्यादिकर्तृपदमनुक्तमपि गम्यम् । किंविशिष्टं कररुहावलीजुयलं । सरोससुयरिसणसच्चवियं सरोषोऽन्तःप्ररूढकोपो यः सुदर्शनश्चक्रं तेन सच्चवियं दृष्टम् । ' दृशो नियच्छापेच्छावयच्छावयज्झवजसच्चवदेक्खोअक्खावयक्खावयग्घपुलो-अपुलअनिआवआसपासाः ' [हैम० ८-४-१८१] इति प्राकृतव्याकरणसूत्रत्वात् सच्चवियं । तत्कार्यवधस्य नखपंक्त्यैव साधितत्वाच्चक्रस्य सविशेषपोपरोषो दर्शनमात्रं चावशिष्टम् । नन्वायुधा-नामचेतनत्वात् पुरुषप्रेर्यतयैव कार्यकारित्वं रोषदर्शनं च प्राणिधर्मस्तत्कथमिदम् । मैवं वोचः । परमपुरुषायुधानामपि देवताधिष्ठितत्वाच्चेतनावत्त्वं व्यक्तमेव । अथवा लक्षणशब्दा अमी मञ्चाः क्रोशन्तीत्यादिवत्पुरुषेऽध्यारोप्यन्ते । पुनर्विशिनष्टि । हिरणक्क इति । हिरण्यकशिपुर्दानवेन्द्रस्तस्य विकटं विपुलं यदुरो वक्षस्तदेव स्थलमिव स्थलं निचितरूपं तत्र यान्यस्थीनि तेषां दलानि खण्डानि तैर्गर्भितं संपृक्तं संमिलितम् इत्यर्थः । गर्भितमिति ' गर्भितातिमुक्तके णः ' [हैम० ८-१-२०८] इति प्राकृतलक्षणसूत्रेण तस्य णत्वम् ॥ ननु शौर्यौदार्यगाम्भीर्यधैर्यादिवर्यगुणग्रामवर्णनमपास्य किमर्थमादौ नखा एव नमस्कृता इति चेन्न । दैवतवरानुभावात् स्त्रीपुंसाभ्यामवध्यस्य तस्य नरसिंहरूपेण विष्णुना शस्त्रागोचरत्वाच्च नखैरेव विदारितत्वात् प्राधान्यम् इत्यदुष्टः आदावेव कररुहावलीनमस्कारः ॥ नन्वर्वाचीनपराचीनावस्थाद्वयस्वरूपस्य भगवतः किमर्थं परमार्थतोऽनुपादेयरूपार्वाचीनावस्थादिमं नमस्कारस्याभ्युपगतेति न वाच्यम् । अत्र हि प्रबन्धे श्रीशातवाहननरेन्द्रस्य लीलावतीपाणिग्रहेण भुक्तिफलमेवाभिधेयम् । तच्चार्वाग्दशायामेव सफलमाकलयाम इति सर्वमनवद्यमिति प्रथमगाथार्थः ॥ १ ॥ तस्यैव पुरुषोत्तमस्य नवमेनावतरणेः कृतजगत्त्रयोपकारस्य वैशिष्ट्यं ख्यापयन्नाह । २) तं णमह – तं हरिं नमत । यस्य तइया तदानीं बन्धनावसरे । त्रिभुवनं स्वर्गमर्त्य-

---

[1] P opens with ६० ॥ उँ' नमो विघ्नराजाय ॥, J with ६० ॥ नमः सर्वज्ञाय ॥, B with ६० ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥. [2] = सरोषसुदर्शन, PJB सुअरि°. [3] P हरिणक्कस, B हिरणक्कस. [4] P °त्थलत्थिदो gap, J °त्थलगब्भिणं. [5] PJB नमह. [6] = तृतीयपदं, J तईआ तईअवयं तिहूयणं. [7] [°मप्पे च्चिय]. [8] PJB निस°. [9] B नमस्कारश्चाभ्यु°.

तस्सेय[1] पुणो पणमह णिहुयं[2] हलिणा हसिज्जमाणस्स ।
अपहुत्त-देहली-लंघणद्ध-वह-संठियं[3] चलणं ॥ ३
सो जयउ जस्स[4] पत्तो कंठे रिट्ठासुरस्स घण-कसणो[5] ।
उप्पाय-पवड्डिय[6]-काल-पास-करणी[7] भुयप्फलिहो[8] ॥ ४
५ रक्खंतु वो महोवहि-सयणे सेसस्स फण-मणि[9]-मऊहा[10] ।
हरिणो सिरि-सिहिणोत्थय[11]-कोत्थुह-कंदंकुरायारा ॥ ५
[महुमह-चलणुप्पीडिय-सेस-भुयंगेण मुक्क-फुकारा ।
पवणाऊरिय-जलयर-सुत्त-विबुद्धो हरी जयउ ॥ ५*१][12]

पातालरूपम् । तुलयतः चरणत्रयेणाकलयतः । तृतीयपदं साकारमात्मानं निराकारे
१० आत्मन्येव निषण्णं स्थितम्[13] । असंभाव्यं चेदम् । न हि हुतोऽपि हुताशनः स्वं दग्धुं
विदग्धः । न हि सुतीक्ष्णाप्यसिधारा स्वं छेत्तुं छेका । तथा साकार आत्मा कथं निराकारे
आत्मनि निषण्णो[14] भवितुमर्हति । अथ च साकारः शरीरमय आत्मा निराकारे आत्मनि
आकाशरूपे, विष्णुपदं नभ इति वचनात् । श्रीकालिदासोऽप्याह ।

अथात्मनः शब्दगुणं गुणज्ञः पदं विमानेन विगाहमानः ।
१५ रत्नाकरं वीक्ष्य मिथः स जायां रामाभिधानो हरिरित्युवाच ॥

वामनावतारे हि पदेन व्योमपथमवरुन्धानस्य स्वात्मा स्वात्मन्येय निविष्ट इति व्यक्तमा-
पतितमित्यर्थः ॥ २ ॥ तस्यैवानर्घ्यमहिम्नो बाललीलायितमाह । ३) **तस्सेय** – पुनर्वारंवारं
तस्यैव हरेर्हलिना बलभद्रेण निभृतं वैलक्ष्यरक्षणाय उत्तमत्वाद्वा निःशब्दं हस्यमानस्य
अप्राप्तदेहलीलङ्घनाध्वत्र्यस्रं स्थितं चरणं प्रणमत । अप्राप्तो योऽसौ देहलीलङ्घनस्य अध्वा
२० मार्गस्तेन त्र्यस्रं तिर्यक् स्थितम् । अथवा अप्राप्तदेहलीलङ्घनादर्धत्र्यस्रं स्थितम् । 'वक्रा-
दावन्तः' [हैम० ८-१-२६] इत्यनुस्वारे तंसं । बाल्ये हि भगवतो देहलीलङ्घनेऽप्य-
क्षमतां विलोक्य पुराणार्थमनुस्मृत्य च बलभद्रेण हसितम् । किलासावेव कंसादिदान-
वान् निर्दलयिष्यति इति गाथार्थः ॥ ३ ॥ ४) **सो जयउ**–स विष्णुर्जयतु । यस्य
भुजपरिघो भुज एव कठोरत्वदार्ढ्याभ्यां परिघो अर्गलः । 'पाटिपरुषपरिघपरिखापनस-
२५ पारिभद्रे फः' [हैम० ८-१-२३२] इति फादेशे फलिहो । घनवन्मेघवत् कृष्णो-
ऽरिष्टासुरस्य वृषभासुरस्य कण्ठे शोभते । कीदृश इत्याह । उप्पाए इति युगक्षयकाल-
स्तत्र संहारसमये प्रवर्धितो दीर्घतामापन्नो यः कालस्य यमस्य पाशस्तस्य करणिः सदृशः ।
अयमर्थः । वृषभासुरसंजिहीर्षया हरिस्तत्कण्ठे कालपाशायमानं निजभुजं चिक्षेप ॥ ४ ॥
विष्णोः शय्यारूपेण शेषाहिराजपमपि स्तौति । ५) **रक्खंतु** – हरेर्महोदधिशयने समुद्र-

[1] B तस्सेव. [2] PJB निहु°. [3] B तंसं ठियं for वहसंठियं. [4] B जस्स कंठे सोहइ रिट्ठा°. [5] B कसिणो. [6] = प्रवर्द्धितः, P पवहिय, JB पवड्डिय. [7] = साद्दश्यं प्राप्तः, P करणीं, J करिणी, B करणी. [8] P फलिहो, JB प्फलिहो. [9] P फणिमणि, B फग. [10] J मणिपईवा. [11] = पयोधर. = व [= अव] स्तृत. [12] Not found in any ms., but reconstructed from the Sanskrit com. in B. [13] B निषण्णः स्थितः. [14] B आत्मानिषण्णो.

हरिणो जमल[1]ज्जुण-रिट्ठ-केसि-कंसासुरिंद-सेलाणं[2] ।
भंजण[3]-वलणं[4]-वियारण-कड्ढण-धरणे भुए णमह ॥ ६

कक्कस-भुय-कोप्पर-पूरियाणणो कढिण[5]-कर-कयावेसो[6] ।
केसि-किसोर-कयंत्थण[7]-कउज्जमो जयई[8] महुमहणो ॥ ७

सो[9] जयउ जेण तयलोय[10]-कवलणारंभ-गब्भिय-मुहेण ।
ओसावणि[11] व्व पीया सत्त वि चुलुय[12]-ट्ठिया उयही[13] ॥ ८

शय्यायां सेसस्स शेषनाम्नो भुजगराजस्य फणमणिमयूखाः फणरत्नकान्तयो वो युष्मान् रक्षन्तु पालयन्तु । कीदृशास्ते । सिरि इति श्रीर्लक्ष्मीस्तस्या देशीभाषायां सिहिणौ स्तनौ ताभ्यां उत्थय आच्छादितो यः कौस्तुभ एव कन्दस्तस्याङ्कुराकारा मूलोद्भूतप्ररोहरूपाः । किल हरेः सिन्धौ शय्याकृतशेषफणामणिकान्तयः स्नेहालिङ्गितलक्ष्मीस्तननिपीडितकौस्तुभकन्दाङ्कुरा इव राजन्ते । उभयकान्तिसाम्यमित्यर्थः ॥ ५ ॥ ५*१) **महुमह** इति । मधुमथनवलनोत्पीडितशेषभुजंगेन मुक्तफूत्कारात् । पवनापूरितजलचरसुप्तविबुद्धो हरिर्जयतु । निद्रायां सालस्यं हरेरङ्गं मोटितम्[14] । शय्यागतः शेषराजस्तदा फूत्कारानमुञ्चत । तद्वातेन जलचरः पाञ्चजन्यशङ्खो दध्वने । जजागार मुरारिरित्यर्थः ॥ ५*१ ॥ ६) **हरिणो**–हरेर्भुजान्नमत । बाहुषु बहुवचनं चतुर्भुजत्वात् । किंभूतान् भुजान् । भञ्जनवलनविदारणाकर्षणधरणान् । केषाम् । यमलार्जुनारिष्टकेशिकंसासुरेन्द्रशैलानाम् । यमलार्जुनस्य वृक्षरूपतया भञ्जनम् । अरिष्टासुरस्य वलनं मर्दनम् । केशिनोऽश्वरूपस्य विदारणम् । कंसासुरेन्द्रस्याकर्षणं सिंहासनादाकृष्य मल्लयुद्धभूमौ निपातनम् । शैलस्य गोवर्धनपर्वतस्य जलमग्नगोकुलरक्षणाय बाहुभ्यामुत्पाट्य गगने धारणम् । एवंविधकार्यक्षमान् बाहून्नमत । न वाच्यं भुजचतुष्टयेन कथं भञ्जनादिपञ्चकर्माण्यकरोदिति । स्वरूपमात्रकथनमिदं न च युगपत्कारित्वम् ॥ ६ ॥ ७) **कक्कस**–केशिकिशोरकदर्थनकृतोद्यमो हरिर्जयतु । केशिदैत्य एव दि[तितनयो अ]ल्पवयास्तुरंगमस्तस्य कदर्थनं तत्र कृतोद्यम इति । कथमिति । कर्कशभुजस्य कूर्परं मध्यं तेन पूरिताननो भृतमुखः । अन्यच्च कठिनकरेण कृत आवेष्टो वेष्टनं ग्रीवोपरि येन । 'वेष्टः' [हैम० ८-४-२२१] इति सूत्रेण [आवेढो] ॥ ७ ॥ अथ महेश्वरमुपश्लोकयन्नाह । ८) **सो जयउ**–स जयतु येन त्रैलोक्यकवलनारम्भगर्भितमुखेन [त्रिजगत्] संहारप्रारम्भसज्जितवदनेन । चुलुकस्थिताः करतलकलिताः । सप्तापि समुद्रा आपोशानमिव मन्त्रपूतनीरमिव आचान्ताः । किल संहारचिकीर्षयादौ सप्त समुद्रानापोशानीचकार । ईदृक्कर्मणा अनुक्तोऽपि महेश्वरो ज्ञेयः । सप्त समुद्राश्चामी ।

---

[1] = युगलार्जुन. [2] B सेलाणं. [3] = यथासंख्यं. [4] P दलण, J वलण, B gap. [5] = कठिनकरकृतावेसः, [6] P करकयावेसो, J कयकरावेसो, B करकयावेढो. [7] = कदर्थकृतो. [8] P gap. J जयइ, B जयउ. [9] B स. [10] P तइलोय, J तयलोअ, B तेलुक. [11] = उपोसानजलमिव, P उसायणि व्व, J ओसावणि व्व, B gap–वणं व पीया. [12] J चुलअट्ठिया. [13] P उयहगा, J उअही, B उवही [14] B मेट्याग [तम्].

गोरीए गुरु-भरक्कंत-महिस-सीसट्ठि-भंजणुद्धरियं ।
णमह णमंत-सुरासुर-सिर-मसिणिय-णेउरं चलणं ॥ ९

चंडीऍ कढिण-कोयंड-कड्डणायास-सेय-सलिलुल्लो[1] ।
णिंतं-कुसुंभुप्पीलो रक्खउ वो कंचुओ णिच्चं ॥ १०

५ ससहर-कर-संवलिया तुम्हं सुर-णिण्णयाए णासंतु ।
पावं फुरंत-रुद्दट्टहास-धवला जलुप्पीला ॥ ११

जयंति ते सज्जण-भाणुणो सया वियारिणो[6] जाण सुवण्ण-संचया ।
अदिट्ठ-दोसा वियसंति संगमे कहाणुबंधो कमलायरा इव ॥ १२

लावणो रसमयः सुरोदकः सार्पिषो दधिपयाः पयःपयाः ।
१० स्वादुवारिरुदधिश्च सागरा द्वीपवि[स्तर]तया व्यवस्थिताः ॥

॥ ८ ॥ अथ पार्वतीं स्तौति । ९) **गोरीए** – गौर्या उमायाश्चरणं नमत । किंभूतम् । गुरुभराक्रान्तमहिषशीर्षास्थिभञ्जनोद्धृतम् । अन्यच्च । नमत्सुरासुरशिरोभिर्मसृणितं नू[पुरं न्] पुरं यस्य तम् ॥ ९ ॥. तस्या एव वीररसोत्कर्षमाह । १०) **चंडीए** – चण्ड्याश्चामुण्डायाः कञ्चुकमुरश्छादनं वो भवतो रक्षतु । कीदृशः कञ्चुकः । णिंतो निर्गच्छन् कुसुम्भस्य उत्पीडः १५ पूरो यस्मात् स तथा । केन कृत्वा । कठिनकोदण्डकर्षणायासस्वेदसलिलेन । कठोरधनुर्दण्डाकर्षणोत्पन्नस्वेदजलैरार्द्रभूत उन्मीलत्कौसुम्भरसश्च । कञ्चुकः पातु भवतामिति भावः ॥ १० ॥ गङ्गास्तुतिमाह । ११) **ससहर** – सुरनिम्नगाया गङ्गाया जलोत्पीडा नीरपूरा भवतां पापं कलुषं नाशयन्तु । किंभूता इत्याह । शशधरकरसंवलिता हरशिरोनिवासित्वाच्चन्द्रकिरणसंमिश्राः । अत एव स्फुरद्देदीप्यमानरुद्राट्टहासवत् धवलाः श्वेताः ॥ ११ ॥ इत्थं देवदेवीः संतोष्य २० ग्रन्थसाहाय्यकारकान् सज्जनान् अभ्यर्थयन्नाह । १२) **जयंति ते** – ते सज्जनभानवः सुजनसूर्याः सदा सर्वदा जयन्ति सर्वोत्कर्षेण वर्तन्ते । किंभूताः । वियारिणो । सज्जनपक्षे विचारिणः पूर्वापरपरामर्शशीलाः, सूर्यपक्षे वियच्चारिणः आकाशप्रसृमराः । येषां संगमे संसर्गे कथानुबन्धाः कमलाकराः कमलवनानीव विकसन्ति । कीदृशास्ते । प्रथमपक्षे सुवर्णसंचयाः शोभनाक्षरसमूहाः, इतरत्र सुष्ठु पर्णानां पत्राणां संचयाः समूहाः येषु ते तथा । अन्यच्च । २५ अदृष्टदोषा दूषणवर्जिताः, द्वितीयपक्षे अदृष्टा रात्रिर्यैः सूर्यविकाशित्वात् । शास्त्रमाहात्म्यारोपणं हि सुजनायत्तम् । यदुक्तम् ।

वक्तार एव कवयः शास्त्राणि महार्घतां नयन्त्यन्ये ।
प्रभवः पयोधिरुपचितिरीश्वरभवनेषु रत्नानाम् ॥

---

[1] = सेकसलिलार्द्र. [2] B सलिलेण. [3] = निर्यत् कुसुंभसंधानः. [4] P सुवनिण्णयाए, J सुरणिण्णुयाइ, B सुरनिम्मयाइ. [5] P gap. J पुरत्त for फुरंत of B. [6] = विचार्यमाणाः अन्यत्र वियच्चारिणः, J वियारिणो. [7] = अन्यत्र सुवर्णसंचयाः. [8] = अदृष्टदोषाः। अद्द gap. [9] J °बन्द्धा. [10] J कम्वलाइरा.

अहवा ।

सो जयउ[1] जेण सुयणा[2] वि दुज्जणा इह विणिम्मिया भुयणे ।
ण तमेण विणा पावंति चंद-किरणा वि परिहावं[3] ॥ १३

दुज्जण-सुयणाण णमो[4] णिच्चं पर-कज्ज-वावड-मणाण ।
एक्के भसण-सहावा पर-दोस-परम्मुहा[5] अण्णे ॥ १४

अहवा ण[6] को वि दोसो दीसइ सयलम्मि जीय-लोयम्मि[7] ।
सव्वो च्चिय[8] सुयण-यणो[9] जं भणिमो[10] तं णिसामेह[11] ॥ १५

सज्जण-संगेण[12] वि दुज्जणस्स[13] ण हु कलुसिमा समोसरइ ।
ससि-मंडल[14]-मज्झ-परिट्ठिओ वि कसणो[15] च्चिय कुरंगो ॥ १६

॥ १२ ॥ अथ [वा]दुर्जनानपि संतोषयन्नाह । **१३) सो जयउ** – स कश्चिद् ब्रह्मा दैवं वा सृष्टिकर्ता जयतु येन सुजना इव दुर्जना इह भुवने विनिर्मिताः सृष्टाः । न तु सर्वजनहृदयंगमान् सज्जनान् सृजन् जयतुतराम् । दुर्जना अभिनन्दयन्तु । कथमित्याह । न तमेण इति । तमसान्धकारेण विना चन्द्रकिरणा अपि परभागं गुणोत्कर्षं न प्राप्नुवन्ति । यद्यपि निन्द्यं तमस्तथा चन्द्रतेजःप्रवृद्धिहेतुत्वात् सुभगम् । तथा दुर्जनाश्चेन्न भवेयुः को नाम सज्जनसौमनस्यमनुहृष्येदिति ॥ १३ ॥ **१४) दुज्जण** – नित्यं परकार्यव्यापृतमनोभ्यः सुजनदुर्जनेभ्यो नमः, नमोऽस्तु । सुजनपक्षे परकार्यं परोपकारः, दुर्जनपक्षे परेषां कार्याणि परतप्तयः इत्यर्थः । तयोर्विशेषमाह । एके दुर्जना भषणस्वभावाः यत्तदसंबद्धप्रलापिनः । अन्ये सुजनाः परदोषपराङ्मुखाः । नमस्कारस्तु खलेषु उपहासपरोऽपि भवति । यदुक्तम् ।

नमस्यं तत्सखि प्रेम घण्टारणितसोदरम् ।
क्रमक्रशिमनिःसारमारम्भगुरुडम्बरम् ॥

॥ १४ ॥ **१५) अहवा** – अथवा सकलेऽपि जीवलोके न कोऽपि दोषो दृश्यते । सर्व एव [16]सुजनो जनो ज्ञेयः । कोऽर्थः । दुर्जनशङ्कया हि सन्तो नाल्पमपि विरुद्धमासेवन्ते, अतस्तेऽपि [17]सुजनाश्च ज्ञेयाः । यदुक्तम् ।

यच्छङ्कया दोषकलङ्कपङ्के सन्तो न मज्जन्ति कदाचनापि ।
तं दुर्जनं सज्जनमेव मन्ये जनस्तु यत्किंचिदपि ब्रवीतु ॥

[18]यद्भणामो वयं [19]तन्निशाम्यन्तु शृण्वन्तु ॥ १५ ॥ **१६) सज्जण** – सज्जनसंगेनापि

---

[1] P जयओ, J जयउ. [2] B सुयणा वि णिम्मिआ दुज्जणाइ इह सुवणे [= दुज्जणा इह भुवणे]. [3] B पब्भावं. [4] PJB नमो. [5] P परंमुहा. [6] PJB न. [7] P जीवलोयंमि, J जीयलोअंमि, B जीवलोअंमि. [8] P चिय, JB च्चिय. [9] P सुयणजणो, J सुयणयणो, B सुयलुजणो. [10] B भणियं तं. [11] PJB निसा°. [12] J दुज्जण. [13] J सज्जणस्स. [14] P मंडण, JB मंडल. [15] B किसणु च्चिय. [16] B सर्वेश्च सुजने जने. [17] B सुजनाश्चाज्ञया. [18] B यद्भुणामावयं. [19] B तन्निशम्यं शृण्वंतु.

[1]दुज्जण-संगेण वि सज्जणस्स [2]णासं ण होइ सीलस्स ।
तीएँ सलोणे वि मुहे तह वि हु अहरो महुं सवइ ॥ १६*१

[3]अलमवरेणासंबंधालाव-परिग्गहा[4]णुबंधेण ।
[5]बाल-जण-विलसिएण [6]व [7]णिरत्थ-वाया-पसंगेण ॥ १७

आसि [8]तिवेय-तिहोमग्गि-संग[9]-संजणिय-तियस[10]-परिओसो ।
संपत्त[11]-तिवग्ग-फलो बहुलाइच्चो त्ति णामेण ॥ १८

अज्ज वि महग्गि-पसरिय-धूम-सिहा-कलुसियं [12]व [13]वच्छयलं ।
उव्वहइ मय-कलंकच्छलेण मयलंछणो जस्स ॥ १९

तस्स य गुण-रयण-महोवहीएँ[14] एक्को सुओ समुप्पण्णो ।
भूसणभट्टो णामेण[15] णियय-कुल-णहयल-मयंको ॥ २०

जस्स पिय-बंधवेहि [16]व चउवयण-[17]विणिग्गएहि वेएहि ।
एक्क-वयणारविंद-ट्ठिएहिँ [18]बहु-मणिओ[19] अप्पा ॥ २१

दुर्जनस्य सुनिश्चितं कलुषत्वं न समपसरति चित्तमालिन्यं नापयाति । दृष्टान्तमाह । शशिमण्डलमध्यस्थितोऽपि कृष्ण एव कुरङ्गो हरिणः । चन्द्रनैर्मल्यनित्यसंगादपि तस्य श्यामता नापगतेति ॥ १६ ॥ १६*१) **दुज्जण** – [दुर्जनसंगेनापि सज्जनस्य नाशो न भवति शीलस्य । स्त्रियः सलवणेऽपि, सलावण्येऽपि वा, मुखे तथापि खलु अधरो मधु स्रवति ॥ १६*१ ॥] उपसंहरन्नाह । १७) **अलं** – तस्मात् किं सुजनदुर्जनचर्चया । अलं पर्याप्तम् अस्माकम् अपरेण प्रजल्पितेन वाचो विस्तरेण बालजनविलसितेनेव । किं क्रियते किं साध्यते जिह्वाप्रसरेण । बाला मूर्खाः शिशवश्च स्वभावाद् बहुलालापाः ॥ १७ ॥ स्ववंशवर्णनं पूर्वम् । १८) **आसि** – त्रिवेदत्रिहोमाग्निसंगसंजनितत्रिदशपरितोषः । संप्राप्तत्रिवर्गफलः साधितधर्मकर्मार्थो नाम्ना बहुलादित्य आसीद्बभूव । त्रिवेदा ऋग्यजुःसामाख्याः । त्रिहोमाग्नयः दाक्षिणात्यगार्हपत्याहवनीयाख्याः ॥ १८ ॥ १९) **अज्ज वि** – अद्यापि मृगलाञ्छनश्चन्द्रो मृगकलङ्कच्छलेन यस्य बहुलादित्यद्विजस्य मखाग्निप्रसृतधूमशिखाकलुषितमिव वक्षःस्थलम् उद्वहति । मखो यज्ञः । यज्ञावसरे वह्निकुण्डहुतघृतघटशतधूमेनैव चन्द्रः कलङ्कितो न च लाञ्छनेनेत्युत्प्रेक्षा ॥ १९ ॥ २०) **तस्स** – तस्य च गुणरत्नमहोदधेरेकः सुतः समुत्पन्नः । नाम्ना भूषणभट्टो निजकुलनभस्तलमृगाङ्कः ॥ २० ॥ २१) **जस्स** – यस्य भूषणभट्टस्य प्रियबान्धवैरपि चतुर्वदनविनिर्गतैर्वेदैरेक-

---

[1] Found only in J. [2] J नासं न. [3] B ता अलमवरेण पयंपिएण वायाइ वित्थरेणम्ह ।. [4] P परिग्गहाण, but J °णु°. [5] B बालऊण. [6] B व किं कीरइ जिब्भपसरेण. [7] = निरर्थकवाय [= क्] प्रसंगेन, PJ नि°. [8] = त्रिवेद, J तेवेय. [9] P संवासजणिय, J संगसंज°, B संगसंजणिअ. [10] = त्रिदश. P [11] संपत्तिचउपोयतु gap, J संपत्ततिवग्गफलो, B संपन्नतिवग्गा[= ग्ग] हलो. [12] P च, J व्व, B व. [13] [वच्छथलं], B वच्छलयं. [14] P महोय°, J महोव°, B महोवहिस्स. [15] PJ नामेण नियय. B नामे णिअकुलणहभू रणमियंको. । [16] J म, [= बंधवेहिं व], B वि. [17] = त्रिसंघटितैः, P त्रिसंघएहिं, वेएहिं, JB विणिग्गएहि वेएहि. [18] PJB बहु. [19] B मन्निउ.

तस्स तणएण एयं असार-मइणा वि विरइयं सुणह ।
कोऊहलेण लीलावइ त्ति णामं[1] कहा-रयणं ॥ २२

तं जह मियंकं[2]-केसरि-कर-पहरण[3]-दलिय-तिमिर-करि-कुंभे ।
विक्खित्त[4]-रिक्ख-मुत्ताहलुज्जले सरय-रयणीए ॥ २३

पओस-समये[5] धवल-भवणु[6]त्तमंग[7]-सयण-सुहासीणाए[8] भणियं । पियम[9] पेच्छ पेच्छ ।

जोण्हा[11]ऊरिय-कोस-कंति-धवले सव्वंग-गंधुक्कडे
णिव्विग्घं[12] घर-दीहियाए[13] सुरसं[14] वेवंतओ[15] मासलं ।
आसाएइ सुमंजु-गुंजिय-रवो [16]तिंगिच्छि-पाणासवं[17]
उम्मिल्लंत-दलावली-[18]परियओ चंदुज्जुए[19] छप्पओ ॥ २४ [10]

बदनारविन्दस्थितैरात्मा बहुमतः । ये वेदा ब्रह्मणो बदनचतुष्टयान्निर्गतास्ते येन एकवदनेन धारिता इत्युत्कर्षः ॥ २१ ॥ २२) **तस्स तणएण** – तस्य भूषणस्य तनयेन असारमतिना तुच्छबुद्धिनापि कुतूहलनाम्ना विप्रेण विरचितं लीलावती नाम कथारत्नं श्रृणुत । गर्वपरिहारार्थम् असारमतित्वम् आत्मनः प्राह ॥ २२ ॥ २३) **तं जह** – तद् यथा । मृगाङ्ककेसरिकरप्रहरण-दलिततिमिरकरिकुम्भे विक्षिप्तरिक्षमुक्ताफलोज्ज्वले शारदैरंजन्याः [॥ २३ ॥] गद्यम् । प्रदोषसमये[20] धवलभवनोत्तमाङ्गशयनसुखासीनो भणितः स निजप्रियतमया सावित्रीनाम्न्या । हे प्रियतम पश्य । मृगाङ्कश्चन्द्रः स एव केसरी सिंहतस्य कराः किरणा हस्ताश्च तेषां प्रहरणं तैर्दलितं तिमिरमेव करी तत्कुम्भे इत्यादिरूपकं ज्ञेयम् ॥ २४) **जोण्हा** – हे प्रिय गृहदीर्घिकायां गृहवाप्यां निर्विघ्नं यथा भवति । ज्योत्स्नापूरितकोशकान्तिधवले सर्वाङ्गगन्धोत्कटे सर्वतः परिमलाढ्ये[22] चंद्रुज्जुए कुमुदे चन्द्रवंश्यकमले वेपमानो रसपानलोलुपतया कम्पामानः सुमञ्जुगुञ्जितरव[23] उन्मीलद्दलावलीपरिगतः पत्रपंक्तिमध्यप्रविष्टः षट्पदो भ्रमरो मांसलं बहुलं तिंगिच्छि-पाणासवं मकरन्दपानमद्यम् आस्वादयति पिबति । तिंगिच्छिर्देश्यां मकरन्दवाची । मांसलमिति 'मांसादेर्वा' [हैम०८-१-२९] इत्यनुस्वारलोपो वा ॥ २४ ॥ अन्यैश्च विशेषार्थकथने ।

---

[1] PJB नामं. [2] B मियंग. [3] P पहरदलिय. [4] B विच्छित्त. [5] J puts पओससमये at the end of this verse. [6] On this word P has a marginal gloss, viz., गद्यमिदं, B पउससमए. [7] B भुवणु°. [8] P °णुत्तिमंग, JB °णुत्तमंग. [9] B सुहासीणो भणिओ सो णियपियमाए पियम पिच्छा।. [10] P has पियम twice, but J only once. [11] P glosses: शार्दूलविक्रीडित, B जुन्हा°. [12] P निविग्घं, J णिविग्घं. [13] P दीहियासु, J दीहियाए, B दीहिआइ. [14] B सरसं. [15] P वेवत्तओ. [16] = तिंगिच्छि कमलरजसि. [17] J पाणेसवं. [18] P परिगओ. J परियओ, B पडिगउ. [19] चंद्रुजुए. [20] B रजनीप्रदोष etc. The commentary on this verse and that on the following prose sentence form one unit. [21] The expression गद्यम् is written by the commentary after the concluding word पिच्छा of the text. That possibly indicates that पओस......पेच्छ is a prose passage. P numbers it, but the number is identical with that of the previous verse. J has no number. B perhaps numbers it, though the actual numeral is 2, and not 24. [22] B परिमलाढ्यौ.

इ[1]मिणा स[2]रएण ससी ससिणा वि णिसा णिसाए कुमुय-वणं ।
कुमुय-वणेण व[3] पुलिणं पुलिणेण व[4] सहइ[5] हंस-उलं ॥ २५
णव-वि[6]स-कसाय-संसुद्ध-कंठ-कल-म[7]णोहरो णिसामेह ।
सरय-सिरि-चलण-णेउर-रा[8]ओ इव हंस-संलावो[9] ॥ २६
संचरइ सीयला[10]यंतं-सलिल-कल्लोल-संग[11]-णिव्वविओ ।
दर-दलिय-मालई-मुद्ध-मउल-गंधुद्धुरो पवणो ॥ २७
एसा[12] वि दस-दिसा-वहु-वयण-विसेसावलि[13] व्व सर-सलिले ।
विम्व[14]ल-तरंग-दोलंत-पायवा सहइ[15] वण-राई ॥ २८
ए[16]याइँ दियस-संभा[17]वणेक्क-हिययाइँ पेच्छह घडंति ।
आमुक्क-विरह-वे[18]यणाइँ चक्कवायाइँ वावीसु ॥ २९

२५) **इमिणा** – अनया शरदा शरत्कालेन शशी शोभते इति संबन्धः । शशिना च निशा रात्रिः । निशाया च कुमुदवनं कैरवखण्डम् । कुमुदवनेनापि* पुलिनं तटभूमिनद्या इति शेषः । पुलिनेनापि* हंसकुलं राजहंसश्रेणिः । सहइ राजते । 'राजेरग्घछज्जसहरीररेहाः' [हैम० ८-४-१००] इति सहः ॥ २५ ॥ २६) **णवविस** –हे प्रिय निसामेसु शृणु । हंससंलापो मरालनादः शारदश्रीचरण-नूपुराराव इव । कीदृगिति । नवः प्रत्यग्रो यो विसः कमलनालं तस्य कषायेण संशुद्धः तारीभूतो यः कण्ठः तेन कलो मधुरो मनोहरश्च रमणीयः ॥ २६ ॥ २७) **संचरइ** – पवनो वायुः संचरति । किंभूतः । शीतलागच्छत्सलिलकल्लोलसंगेन निर्वापितः शिशिरीकृतः । दरदलिता ईषद्विकसिता या मालती तस्या मुग्धं मनोज्ञं यन्मुकुलं कुड्मलं तद्गन्धेन उद्धुर उत्कृष्टो वातो वातीति ॥ २७ ॥ २८) **एसा वि** – एत्रापि सरःसलिले सरोवरतटे वनराजी काननश्रेणी दशदिग्वधूवदन-विशेषकावलिरिव सहइ राजते । ऊर्ध्वाधोदिग्विदिग्रूपा दश दिशः; ता एव वध्वः स्नुषा इव तासां वदनेषु मुखेषु विशेषकास्तिलकास्तेषामावलीव । 'क ग च ज त द प य वां प्रायो लुक्' [हैं० ८-१-१७७] इति कस्याकारः । किंविशिष्टावलिः । विमलतरङ्गान्दोल्यामानपादपाः अतिसामीप्याज्जलकल्लोलैरेव कम्पमानाः पादपा वृक्षाः यस्याम् ॥ २८ ॥ २९) **एयाइं** -- प्रिय पश्यत । पूज्यत्वाद्बहुवचनम् । पूज्यत्वं च ।

गुरुरग्निर्द्विजातीनां वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ।
पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥

इति वचनात् । एते दिवससंभावनीयहृदया दिनाश्वास्यचेतसः उन्मुक्तविरहवेदनाश्चक्र-

[1] B adds अण्णं च । before this verse. [2] = शृंखलोपमालिका. [3] B वि. [4] B वि. [5] = शोभते. [6] PJB विस. [7] B मणहरं णिसामेसु।. [8] B रावो. [9] P संलावो, J सल्लावो, B उल्लावो. [10] P सीयलोयंत, J सीयलायन्न, B सीयलायंत. [11] P gap, J संजणिव्वविओ, B संग°. [12] P एसो, JB एसा. [13] = तिलकावलिरिव, P विसेसावलि व्व, J विसेसवेलि व्व, B विसेसा व्व. [14] P gap, J विम्वलतरंगदो°, B विमलतरंगंदो°. [15] = शोभते. [16] B reads °इ and not °इं like P, in this verse. [17] J संझाव°. [18] PB विय°, J वेय°.

एयं उयं[१] वियसिय-[२]सत्तवत्त-परिमल-वि[३]लोहविज्जंतं ।
[४]अविहाविय-[५]कुसुमासाय-विमुहियं भमइ[६] भमर-उलं ॥ ३०

चंदु[७]ज्जुयावयंसं पवियंभियं[८]-सुरहि-कुवलयामोयं ।
णिम्मल-तारालोयं पियइ व रयणी-मुहं चंदो ॥ ३१

ता किं बहुणा पयंपिएण ।

अइ-रमणीया रयणी [९]सरओ [१०]विमलो तुमं च[११] साहीणो ।
[१२]अणुकूल-परियणाए[१३] मण्णे तं णत्थि जं णत्थि ॥ ३२

ता किं पि[१४] [१५]पओस-विणोय-मत्त[१६]-सुहयं[१७] म्ह मणहरुल्लावं ।
साहेह[१८] अउव्व-कहं सुरसं[१९] [२०]महिला-यण-मणोज्जं ॥ ३३

तं [२१]मुद्ध-मुहंबुरुहाहि[२२] वयणयं [२३]णिसुणिऊण णे[२४] भणियं ।
[२५]कुवलय-दलच्छि एत्थं [२६]कईहि तिविहा कहा भणिया ॥ ३४

वाकाः पक्षिणो वापीषु घटन्ते । सूर्योदये हि विगतविरहाः क्षणमप्यसहिष्णवो झटिति संघटन्ते मिलन्तीत्यर्थः । चक्कवायाइ इति क्लीबत्वं प्राकृतत्वाद्बहुलम् ॥ २९ ॥ ३०) **एयं उय** – हे प्रिय उय पश्य । एतद्विकसितसप्तपत्रपरिमलविलोभनीयम् अविभावितकुसुमामोदविमुखितं भ्रमरकुलं भ्रमति । अविभावितोऽज्ञातः कुसुमामोद इतरपुष्पपरिमलो येन इति तेन विमुखितं पराङ्मुखीभूतम् । अयमर्थः । इतरपुष्पामोदमवेदयन्तो भृङ्गा गजमदानुकारिसप्तवृक्षगन्धेभ्य एव स्पृहयन्ति ॥ ३० ॥ ३१) **चंदुज्जुया** – हे प्रिय चन्द्रोद्द्योतावतंसं प्रविजृम्भितसुरभिकुवलयामोदम् । निर्मलतारालोकं रजनीमुखं चन्द्रः पिबतीव । अन्यदपि नीलोत्पलावतंसेन कर्णपूरेण युक्तं सुरभि अतिस्नेहाद्विमलतारिकालोकं च । मन्थरकनीनिकादर्शनं नायिकामुखं प्रियश्चुम्बतीति रूपकम् ॥ ३१ ॥ **ता किं** – तस्मात् किं बहुना प्रजल्पितेन । ३२) **अइरमणीया** – अतिरमणीया रम्या रजनी रात्रिः शरद्विमला निर्मला। 'प्रावृट्शरत्तरणयः पुंसि' [हैम० ८-१-३१] इति पुंस्त्वं शरदादेरत् । सरओ । त्वमपि स्वाधीनो निकटवर्ती निश्चिन्तश्च । अनुकूलपरिजनाया मम मन्ये तन्नास्ति यन्नास्ति । सर्वापि सामग्री विद्यत इत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३) **ता किं पि** – तस्मादस्माकं स्वामिन् प्रदोषविनोदमात्र[२७]सुखदां मनोहरोल्लापाम् । महिलाजनमनोज्ञां सरसां कामपि अपूर्वकथां साहेह कथय ॥ ३३ ॥ ३४) **तं मुद्ध** – तन्मुग्धामुखाम्बुरुहाद्भि[२८]

---

[१] = पश्य. [२] J सत्तवन्न. [३] = विलोभ्यमानं, J °विज्जत्तं. [४] = अविभावित अचिंतितकुसुमास्वादविमुखितं. [५] B कुसुमामोय. [६] P omits भमइ which is given by JB. [७] = चंद्रोद्द्योतावतंसं, B चंद्रुज्जया°. [८] B पविजंभिय. [९] B सरउ. [१०] P वि मणोहरो तुमं. [११] B पि. [१२] P अण°, JB अणु°. [१३] = नमेति [= ममेति] संबंधे. [१४] [कं पि], । [१५] B पिउ° for पओ°. [१६] P मेत्त, JB मत्त. [१७] = सुभगं, PJB सुहयम्ह. [१८] = कथय. [१९] B सरसं. [२०] B महिलाण य for महिलायण. [२१] P सुद्ध°, JB मुद्ध°. [२२] On °हि P puts the figure of 5, within brackets, which perhaps indicates the Ablative. [२३] PJB निसु°. [२४] = अनेन. [२५] B अइ कुवलयच्छिः J also shows अइ, and perhaps its reading may be कुवलयच्छि. [२६] B कइहि. [२७] B सुखद... °पम् । [२८] B °रुहाधिव°.

तं जह दिव्वा तह दिव्व-माणुसी माणुसी तह च्चेय।
तत्थ वि पढमेहिँ कयं [1]कईहिँ किर लक्खणं किं पि ॥ ३५

अण्णं सक्कय-पायय-[2]संकिण्णं-विहा सुवण्ण-रइयाओ।
सुव्वंति महा-कइ-[3]पुंगवेहि विविहाउ [4]सुकहाओ ॥ ३६

५ ताणं मज्झे अम्हारिसेहिँ अबुहेहिँ जाउ सीसंति।
ताउ कहाओ [5]णे लोए मयच्छि पावंति [6]परिहावं ॥ ३७

ता किं मं [7]उवहासेसि [8]सुयणु [9]असुएण सद्द-सत्थेण।
[10]उल्लविउं पि ण तीरइ किं पुण वियडो कहा-बंधो ॥ ३८

भणियं च पियय[11]माए पिययम किं तेण सद्द-सत्थेण।
१० जेण सुहासिय-मग्गो भग्गो अम्हारिस-जणस्स ॥ ३९

उवलब्भइ जेण फुडं अत्थो अकयत्थिएण हियएण।
सो [12]चेय परो सद्दो णिच्चो[13] किं लक्खणेण[14]म्हं ॥ ४०

वचनं श्रुत्वा णे अस्माभिर्भणितम्। अइ इति कोमलालापे। कुवलयाक्षि उत्पलनेत्रे। इत्थं वक्ष्यमाणभङ्ग्या कविभिस्त्रिविधा कथा भणिता ॥ ३४ ॥ ३५) **तं जह** – सुगमा। १५ [तद् यथा दिव्या तथा दिव्यमानुषी मानुषी तथा एव। तत्रापि प्रथमैः कृतं कविभिः किल लक्षणं किमपि] ॥ ३५ ॥ ३६) **अण्णं सक्कय** – अन्यत् सामान्यतो नपुंसकत्वम्। संस्कृतप्राकृतसंकीर्णपदा महाकविपुङ्गवैः सुवर्णरचिता विशिष्टाक्षरगुम्फमय्यः विविधाः सुकथाः श्रूयन्ते ॥ ३६ ॥ गर्वपरिहारमाह। ३७) **ताणं मज्झे** – तासां विविधकथानां मध्ये अस्मादृशैरबुधैर्मूर्खैर्याः कथाः शिष्यन्ते कथ्यन्ते। हे मृगाक्षि ताः कथा लोके परभागं गुणोत्कर्षं न प्राप्नुवन्ति ॥ ३७ ॥ २० ३८) **ता किं** – तस्मात् किं किमर्थं हे सुतनु अश्रुतेन शब्दशास्त्रेण व्याकरणेन माम् उपहासयिष्यसि[15]। यतः उल्लपितुं वक्तुमपि न शक्यते। किं पुनर्विकटो विस्तीर्णः श्रेष्ठो वा कथाप्रबन्धः ॥ ३८ ॥ ३९) **भणियं च** – भणितं च प्रियतमया। हे प्रियतम किं तेन शास्त्रेण। अस्मादृशजनस्य स्त्रीजनस्य सुखासिकामार्गो भग्नः। न हि शास्त्रात्सुखोत्पादः प्रसिद्धः। यतः।

काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम्।
२५ व्यसनेन च मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥

तच्च वैषम्यादस्मादृशीभिर्दुरवबोधम्। अतः किं तेन दुःखहेतुनेति ॥ ३९ ॥ ४०) **उवलब्भइ** – इति स्थिते निर्व्यूढार्थमाह। हे प्रिय उँय पश्य। येन अकदर्थितेन हृदयेन

---

[1] B कइहिं. [2] P संकिन्नकहा, J संकिण्णविहा, B पाइयसंकिण्णं त्रिविहभासरइयाओ।. [3] P पुंगावेहि, B पुंगवोहिं. [4] B सुकहाउ. [5] PJB न. [6] P परिहावं, J परिभावं, B परभायं, [7] J उंव°, B उवहसिसि. [8] = सुतनु [9] = अश्रुतशब्दशास्त्रेण, [10] B ऽल्लू [= उल्ल] पितमपि जल्पितमपि कथ्यंते, PB उल्लवियं, J उल्लवियुं. [11] J पियमाए पियम्ह किं. [12] B स च्चेव वरो णिच्चं सद्दो किं लक्खणेणऽम्ह. [13] P इट्ठो for णिच्चो of J. [14] P °म्हा, JB म्ह. [15] Rather मामुपहासयिष्यसि। after सुतनु.

एमेय[1] मुद्ध[2]-जुयई[3]-मणोहरं पाययाए भासाए ।
पविरल-देसि[4]-सुलक्खं कहसु कहं दिव्व-माणुसियं ॥ ४१
तं तह सोऊण पुणो भणियं उव्विंब[5]-बाल-हरिणच्छि ।
जइ एवं ता सुव्वउ सुसंधि-बंधं कहा[6]-वत्थुं ॥ ४२

अत्थि[7]

चउ-जलहि[8]-वलय-रसणा-णिबद्धं[9]-वियडोवरोह[10]-सोहाए ।
सेसंक[11]-सुप्परिट्ठिय-सव्वंगुव्वूढ[12]-भुवणाए ॥ ४३
पलय-वराह-समुद्धरण-सोक्ख-संपत्ति[13]-गरुय-भावाए ।
णाणा-विह-रयणालंकियाए भयवईए पुहईए[14] ॥ ४४
णीसेस[15]-सस्स-संपत्ति-पमुइयासेस-पामर-जणोहो[16] ।
सुव्वसिय[17]-गाम-गोहण-भंभा[18]-रव-मुहलिय-दियंतो ॥ ४५
अइ[19]-सुहिय-पाण-आवाण[20]-चच्चरी-रव-रंभाउलारामो[21] ।
णीसेस[22]-सुह-णिवासो आसय-विसओ त्ति[23] विक्खाओ ॥ ४६

हेलयैव येन शब्देनार्थः स्फुटो लभ्यते प्रकटार्थो ज्ञायते, स एव वरो वरप्रद इव श्रेष्ठ उत्तमः शब्दः। किमस्माकं लक्षणेन ॥ ४० ॥ ४१) **एमेय मुद्ध** – एवमेव मुग्धयुवतीमनोहरां प्राकृतया भाषया प्रविरलदेश्यसुलक्ष्यां दिव्यमानुषीं कथां कथय। प्रकर्षेण विरला ये देश्या देशभाषाशब्दास्तैः सुबोधमिति ॥ ४१ ॥ ४२) **तं तह** – तत्तथा श्रुत्वा मया भणितम्। उद्विम्ब[24]बालहरिणाक्षि उद्विम्बे[25] उत्त्रस्तो योऽसौ बालमृगः तद्वच्चञ्चलनेत्रे [यस्याः]। यद्येवं तदा सुसंधिबन्धं कथावस्तु श्रूयताम्। शोभनोऽद्भुतः संधिः पूर्वापरसंबन्धो बन्धश्च वर्णरचना यत्रेति। स्वग्रन्थस्य विदग्धजनग्राह्यतोक्तेत्यर्थः ॥ ४२ ॥ तदेवाह। [अस्ति] ४३–४६) **चउ** – भगवत्यामाधारभूतायां पृथिव्याम् आश्रयविषयो महाराष्ट्रः सुविख्यातोऽस्तीति कलापकेन तद्विशेषणान्याह। चतुर्जलधिरसनानिबद्धविकटो[26]परोधशोभायां चतुःसमुद्रमेखलासुबद्धनितम्बायाम्। उपरोध आरोहश्च नितम्ब इति वचनात्। अन्यच्च। शेषाङ्कसुपरिष्ठितसर्वाङ्गव्यूढभुवनायां शेषराजोत्संगस्थिरस्थित्याधारितविश्वायाम् ॥ पुनः **पलय** इति। प्रलयवराहसमुद्धरणसौख्यसंप्राप्त-

---

[1] B एमेव. [2] P सुद्ध, JB मुद्ध. [3] P जुयइं, J जुयइ, B जुवई. [4] B देश for देसि. [5] = सीतगदेश्यः, PJB उव्विंव. [6] B कहारयणं. [7] All the mss. appear to read अत्थि चउ etc. in the same line [8] J च जलहि, B जलहिं रसणा. [9] PJB निवद्ध. [10] = विकटउवरोहनितवीशा ... [?]; P वियडाव°, J वियडोव°, B वियणाव°. [11] P सेसंगे सुपरिट्ठिय, J सेसंकसुप्परिट्ठिय, B सेसंगसुपत्तिट्ठिअ. [12] P सव्वंगुवूढ, J सव्वंगुव्वूढ, B सव्वंगव्वूढ. [13] P संपन्न, J संपत्ति, B संपत्त. [14] B पुहवीए. [15] P नीसेससीस (with the marginal gloss शस्य), J नीसेसासस्स, B णीसोस°. [16] = जनोघ. [17] = सुवसि ... [18] P रुंभा, J रुंभा, (रु looks like भ), B भंभा. [19] B सइ. [20] B पाणयवाण. [21] = रम्य. [22] PJB नीसेस and निवासो. [23] B विसउ सुविक्खाउ. [24] B उद्विंव. [25] B उद्विंब. [26] B विकटावरोध.

[1]जो सो अविउत्तो[2] कय-जुयस्स धम्मस्स [3]संणिवेसो व्व ।
सिक्खा-ठाणं [4]व [5]पयावइस्स सुकयाण आवासो ॥ ४७

सासणमिव [6]पुण्णाणं [7]जंम्मुप्पत्ति व्व [8]सुह-समूहाणं ।
आयरिसो [9]आयाराण [10]सइ [11]सुछेत्तं पिव [12]गुणाणं ॥ ४८

अवि य ।

[13]सुसणिद्ध-घास-संतुट्ठ-गोहणालोय-[14]मुइय-गोयालो[15] ।
गेयारव-भरिय-दिसो [16]वर-वल्लइ-वेणु-णिवहेसु ॥ ४९

सुहावगाहँ-णिम्मल-जलासओ[18] । तरुण-तरुज्जाण-रिद्धि-रमणीओ[19] । कमल-

---

गुरुकभावायाम् । अत एव नानाविधरत्नालंकृतायाम् ॥ देशविशेषणान्याह । णीसेस इति । निःशेषसस्यसंपत्तिप्रमुदिताशेषपामरजनौघः सर्वधान्यनिष्पत्तिहृष्टैकर्षकलोकः । सुष्ठु उषिताः कृतावासा ये ग्रामा आवसथास्तेषां गोधनभम्भारवैर्मुखरितानि दिगन्तानि यत्र ॥ पुनः कीदृक् । [अइ–] । सदा सुखितपानकापानचर्चरीरवरमाकुलारामः सदा सुखितानां पानकस्य सुरादेरापानेषु यश्चर्चरीको[21] गीतविशेषस्तस्य रमा लक्ष्मीस्तया समाकुला आरामा उद्यानानि यत्रेति । किं बहुना । निःशेषसुखनिवास आश्रयनामविषयो देशोऽस्ति ॥ ४३-४६ ॥ देशवर्णनमाह । ४७-४८) जो सो – स देशोऽवियुक्तः कृतयुगस्य कृतयुगाचारपालनपरो लोकैः[22] । संनिवेश आधारस्थानमिव धर्मस्य । प्रजापतेर्ब्रह्मणः शिक्षास्थानं लेखशालेव । शैक्षो हि लेखशालाया-मक्षरादिव्यक्तिमभ्यस्य जनकादेः प्रकाशयति । एवं ब्रह्मापि तत्र देशे जनानामाचाररूपादिसृष्टि-[23]मत्रधार्यान्यत्र सृजति । नवशिक्षितं ताद्रूप्यमाधत्त इति भावः । आवासो वासभवनं सुकृतानाम् ॥ [सासणमिव–] । शासनं कथकमिव पुण्यानाम् । न च धर्मसुकृतपुण्यानामेकार्थता शङ्क्या । धर्मः स्वर्गादिसाधकक्रियाकलापः । सुकृतं च सुष्ठु कृतं सुकृतं शुभकर्मविधिः । पुण्यं च पवित्रं पवित्राचारं कथयतीत्यर्थः । जन्मोत्पत्तिरिव सुखसमूहानाम् । अन्यत्रासाधारणं सुखमत्रैवेति । आदर्शो मूलप्रतिराचाराणाम् । सदा सुक्षेत्रमिव गुणानाम् । गुणकणा इत्यादिलुप्तोपमा सर्वत्र योज्या ॥ ४७–४८ ॥ अपि च । ४९) सुसणिद्ध – सुस्निग्धघाससंतुष्टगोधनालोकमुदितगोपालैः । अन्यच्च । वरवल्लकीवेणुनिवहेषु गेयारवभरितदिक् । वल्लकी वीणा वेणुर्वंशः तत्समूहेषु वाद्यमानेषु इत्यर्थः । गेयं च गीतम् । 'दिक्प्रावृषोः सः' [हैम०

---

[1] B omits जो. [2] = शोकवियुक्त. [3] P संनिवेसो, J कयणिव्वेसु, B संनिव्वेसु. [4] = शिष्य-[=क्षा] स्थानमिव, B सिक्खट्ठाणं. [5] P व्व, B व. [6] PJB पुन्नाणं. [7] PJ जंमुप्पत्ति. [8] J समूहाण. [9] = आदर्शमिव आचाराणां. [10] = सदा. [11] B सुखित्तं. [12] J गुणाण. [13] = सुस्निग्धतृण, B सुसिणिद्ध. [14] = मुदित, B मुईय. [15] P गोयालो, J गोआला, B गोवालो. [16] B वरि. [17] B °गाहणणि°. [18] P no Danda [19] PB double Danda, [20] B कर्तुक. [21] B को appears to have been corrected into यो. [22] B °परलोकः. [23] B °मादिचार°.

सर-संड[1]-मंडियासा-मुहो[2] । सुस्साय[3]-फल-भरोणमिय[4]-वच्छयलावासिय-पहिय[6]-जण[7]-समाउलो । सव्वोवसग्ग-भय[8]-रहिओ । चाउवण्ण-समाउत्तो[9] । णिच्चूसववड्ढियाणंदो[10] । विविह-काणणोव-सोहिय-भूमि-भाओ । विविह-कुसुमामोय-वासियदियंतरालो[11] । अणवइण्ण[12]-कलि-कालो । अइट्ठ-पावो[13] । अपरिचत्त[14]-धम्मो । अणुवलक्खिय-पयावो[15] । अपणट्ठ[16]-सोहो । अणुवजाय-चोर-रायभओ । अपरिमिय[17]-गुण-गण[18]-णिवासो[19] त्ति । जहिं च[20] । काम-वरिसी भयवं पज्जुण्णो[21] । काम-दुहाओ[22] सुरहीओ । सइ[23]-फलाओ वणप्फईओ । अवंझाओ जुवईओ त्ति[24] । जहिं च[25] ।

> दूरुण्णय-गरुय-पओहराओ कोमल-मुणाल-बाहीओ[26] ।
> सइ महुर-वाणियाओ जुवईओ [27]णिण्णयाउ व ॥ ५०

८-१-१९] इति दिसो ॥ ४९ ॥ गद्यानि[28] । **सुहावगाह** – सुखावगाहनिर्मल-जलाशयः । तरुणतरूद्यानैकऋद्धिरमणीयः । कमलसरःखण्डमण्डिताशामुखः । सुस्वादुफल-भरावनतवृक्षतलावासितपथिकजनसमाकुलः । सर्वोपसर्गरहितः । चातुर्वर्ण्यसमायुक्तः । नित्योत्सववर्धितानन्दः । विविधकाननोपशोभितभूमिभागः । विविधकुसुमामोदवासित-सकलदिगन्तरालः । अनवतीर्णकलिकालः । अदृष्टपापः । अपरित्यक्तधर्मः । अनुप-लक्षितारिप्रतापः । अप्रणष्टशोभः । अनुपजातचौरराजभयः । किं बहुना । अपरिमितगुण-निवास इति । तत्र जलाशयाः सरोवराणि । तरुणतरूद्यानो अभिनववृक्षारामः कमल-सरसंडं, इति कमलप्रधानं सरस्तस्य षण्डं वनम् । चातुर्वर्ण्यं ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रा इत्यादि सुज्ञेयमिति न विव्रियते ॥ गद्यम् । **जहिं च** – यत्र च कामवर्षी पर्जन्यो मेघः कामं मनीषानुरूपं वर्षति । कामदुघा धेनवः सुरभयः कामम् अभीष्टं दुह्यन्त इति । सदाफला वनस्पतयो वृक्षाः षड्ऋतुफलशालिनः । अवन्ध्या युवतयः । इति पुण्याधिक्य-प्रतिपादनार्थमिदम् ॥ यत्र च । ५०) **दूरुण्णय** – युवतयः स्त्रियो निम्नगा नद्य इव । स्त्रियः किंभूताः । दूरुन्नय इति दूरमत्यर्थम् उन्नतावुच्चौ पयोधरौ स्तनौ यासां ताः ।

---

[1] = खंडसमूह. [2] P no Daṇḍa. [3] B सुसायफलहरोणय. [4] = अवनमित. [5] = वृक्षतल, P double Daṇḍa after वच्छयल. [6] B omits पहिय. [7] P omits जण, but J पहियजण. [8] B omits भय. [9] B समाजुत्तो, P no Daṇḍa here. [10] In J it looks like वड्ढिया°. [11] B वासियसयलदियंतचक्को. [12] = अनवतीर्ण. [13] P no Daṇḍa. [14] = अपरित्यक्त, B अपरिचित्त. [15] = प्रकृष्टताप, B °लक्खियारिपयावो. [16] B अणट्ठसोहो. [17] JB अपरमिय. [18] B omits गण. [19] PJ निवासो, B निवासु. [20] B puts double Daṇḍa before and after जहिं च. [21] = मेघः, J पज्जुण्णो, P no Daṇḍa. [22] P कामु, P काम; B often reads उ for ओ. [23] J सयं for सइ of P, B सफलाउ वणस्सईउ. [24] B omits त्ति; J has a number ॥ ५० ॥ after त्ति. [25] P omits जहिं च given by JB. [26] = एकत्र बाहू. [27] PJB नि°. [28] The phrase गद्यानि or गद्यम् is written by B usually at the close of the Prākrit passage concerned, here, for instance, after णिवासो त्ति; and then the Sanskrit commentary is given. [29] B °नरिद्धि°.

अच्छउ ता णिय-छेत्तं सेसाइ[1] वि जत्थ पामर-वहूहिं ।
रक्खिज्जंति मणोहर-गेयारव-हरिय-हरिणाहिं[2] ॥ ५१

इय[3] एरिसस्स सुंदरि मज्झम्मि[4] सुजणवयस्स[5] रमणीयं ।
णीसेस-सुह[6]-णिवासं णयरं णामं[7] पइट्ठाणं[8] ॥ ५२

तं च पिए वर-णयरं वण्णिज्जइ जा विहाइ[9] ता रयणी ।
उद्देसो[10] संखेवेणं[11] किं पि वोच्छामि णिसुणेसु ॥ ५३

जत्थ वर-कामिणी-चलण-णेउरारावमणुसरंतेहिं ।
पंडिराविज्जइ[12] मुह-मुक्क-किसलयं[13] रायहंसेहिं ॥ ५४

जण्णग्गि-धूम-सामलिय-णहयलालोयणेक्क-रसिएहिं ।
णच्चिज्जइ ससहर-मणि-सिलायले[14] घर-मयूरेहिं ॥ ५५

ण तरिज्जइ[15] घर-मणि-किरण-जाल-पडिरुद्ध-तिमिर-णियरम्मि ।
अहिसारियाहिं[16] आमुक्क-मंडणाहिं पि संचरिउं ॥ ५६

कोमले मृणालवद्बाहे भुजौ यासां ताः । सदा मधुरवाणीकाः । नदीपक्षे पयोभराः कोमल-मृणालान्वहन्तीति वाहा धारिण्यः मधुरपानीयाश्च ॥ ५० ॥ ५१) **अच्छउ** – आस्तां तावन्निजक्षेत्रं यत्र मनोहरगेयारवहृतहरिणाभिः पामरवधूभिः । सेसाइ[17] वि शेषाणामपरेषां प्रतिवेश्मिकानाम् अपि क्षेत्राणि रक्ष्यन्ते ॥ ५१ ॥ ५२) **इय** – हे सुन्दरि इति ईदृशस्य सुजनपदस्य मध्ये विख्यातं प्रसिद्धं निःशेषगुणनिवासं प्रतिष्ठानं नाम नगरम् ॥ ५२ ॥ ५३) **त च पिए** – तच्च प्रिये वरनगरं तैस्तैरपरैर्गुणैर्यावद्वर्ण्यते तावद् विभाति रजनी रात्रिः । तस्मात्संक्षेपेण कमपि उद्देशं कतिपयपदार्थस्वरूपं वक्ष्यामि भणिष्यामि शृणु ॥ ५३ ॥ ५४) **जत्थ** – यत्र वरकामिनीचलननूपुरारावमनुसरद्भी राजहंसैः प्रतिराव्यते । कथम् । मुखमुक्तविसलतं यथा भवति । हंसरवानुकारिनूपुरध्वनिमाकर्ण्य मुखात्कमलनालं त्यक्त्वा हंसाः प्रतिशब्दायन्त इति ॥ ५४ ॥ ५५) **जण्णग्गि** – यज्ञाग्नि-धूमश्यामलितनभस्तलालोकनैकरसिकैर्गृहमयूरैः । शशधरमणिशिलातले चन्द्रकान्तमणि-कुट्टिमे नृत्यते यत्रेति गम्यते । मेघाशङ्कया क्रीडामयूरैर्नृत्यमासूत्र्यते ॥ ५५ ॥ ५६) **ण तरिज्जइ** – यत्र गृहमणिकिरणजालप्रतिरुद्धतिमिरप्रसरे सति । आ समन्तान्मुक्तमण्डनाभि-रप्यभिसारिकाभिरसतीभिः संचरितुं न शक्यते । गृहमणिदीपो मणिमयकुड्यानि वा यत्र स्फटिकमयमन्दिरोदरदीपप्रकटितबहिरुद्द्योते दुष्टाभिसारीकाभिरपि परीभ्रमितुं न तरीज्जइ[18]

---

[1] J सिज्झा for सेसा. [2] B हरिणेहिं. [3] = एतस्यऽदृशस्य [?]. [4] P मजंमि, J मज्झंम्मि, B मझंमि. [5] = सुजनपदम्या [= दस्य] [6] B गुण for सुह. [7] B नामे. [8] P पहिट्ठाणं, JB पइ°. [9] P पहाइ, JB विहाइ. [10] P उद्देशो सं°, J उद्देसो सं°, B उद्देसं सं°. [11] B संखेविण किं पि हु वु°. [12] = पति [= प्रति] रव आचर्यंते. [13] P विसलयं, JB किसलयं. [14] P सिलायडे, JB सिलायले. [15] = न शक्यते. [16] B writes this verse twice; in the second version we have some variants : पसरंमि for णियरम्मि, °सारिया वि for सारियाहिं. [17] B सेसा पि. [18] B न खु यति for न तरिज्जइ.

साणूर-थूहिया-धय-णिरंतरंतरियं-तरणि-कर-णियरे[1] ।
परिसेसियायवत्तं गम्मइ संगीय-विलयाहिं ॥ ५७
सरसावराह-परिकुविय-कामिणी-माण-मोहं-लंपिक्कं ।
कलयंठि-उलं चियं कुणइ जत्थ [12]दोच्चं पियाण सया ॥ ५८
णिद्दय-रय-रहस-किलंत-कामिणी-सेय-जल-लवुप्फुसणा ।
पिज्जंति जत्थ णासंजलीहि[16] उज्जाण-गंधवहा ॥ ५९
घर-सिर[17]-पसुत्त-कामिणि-कवोल-संकंत-ससि-कला-चलयं ।
हंसेहि अहिलसिज्जइ मुणाल-सद्धालुएहि जहिं ॥ ६०
मरहट्ठिया पओहर-हलिद्द-परिपिंजरंबुवाहीए ।
धुव्वंति[20] जत्थ गोला-णईए तं दियसियं पावं ॥ ६१
अह णवर तत्थ दोसो जं गिम्हि-पओस-मल्लियामोओ ।
अणुणय-सुहाइं माणंसिणीण [24]भोत्तुं चिय ण देइ ॥ ६२

न शक्यते ॥ ५६ ॥ ५७) **साणूर**—संगीतवनिताभिर्नर्तकीभिर्यत्र परिशेषितातपत्रं मुक्तच्छत्रं गम्यते । कस्मिन् सति । साणूर इति । साणूरं देवगृहं तत्र स्तूपिकासु आमलसारकेषु ध्वजपताकाभिर्निरन्तरम् आच्छादितस्तरणेः सूर्यस्य करनिकरः किरणसमूह इति ॥ ५७ ॥ ५८) **सरस**—यत्र कलकण्ठीकुलं कोकिलासमूहः सदा प्रियाणां दौत्यं दूतत्वं कुरुते । किंभूतम् । सरस इति सरसः सवस्को योऽपराधः तेन परिकुपितानां कामिनीनां मानमपनयति इत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९) **णिद्दय**—यत्र निर्दयरतिरहःक्लाम्यत्कामिनीस्वेदजललवोत्पुंसका उद्यानगन्धवहा गृहारामवाता नासाञ्जलिभिर्नासिकापुटैः पीयन्ते । निर्दयं निष्करुणं यद्रतिरहःसुरतैः क्लान्तं तेन क्लाम्यन्तीनां ग्लानिमापन्नानां कामिनीनां स्वेदजलकणान्नुल्लुञ्छयन्ति स्फोटयन्ति ॥ ५९ ॥ ६०) **घरसिर**—यत्र मृणालश्रद्धालुभिः बिसास्वादनरसिकैर्हंसैः गृहशिरःप्रसुप्तकामिनीनां कपोलसंक्रान्तशशिकलावलयोऽभिलष्यते । ललनागल्लसंक्रान्तं चन्द्रबिम्बमेव कमलनालाशङ्कया मरालैराकांक्ष्यते ॥ ६० ॥ ६१) **मरहट्ठिया**—यत्र महाराष्ट्रिका वनिताः पयोधरहरिद्रापरिपिञ्जराम्बुवाहिन्यां गोलानद्यां तद्दैवसिकं तद्दिनोत्पन्नं[26] पातकं धुव्वंति स्फेटयन्ति पावनत्वात् स्नानमात्रेण शुध्यन्ति । तस्याश्च प्रतोलीद्वार एव वहमानत्वादिति ॥ ६१ ॥ ६२) **अह णवर**—अथ नवरं केवलं तत्र देशे दोषोऽपगुणः यः ग्रीष्मप्रदोषमल्लिकामोदो मनस्विनीनां मानिनीनाम् अनुनयसुखानि

---

[1] = देवगृहशिषर. [2] P °तरियं, JB °तरिय. [3] B णिकरे. [4] = परिशेषितातपत्रं, P परिसे सियातवत्तं JB as a above. [5] गम्मय सं°, [गम्मएँ]. [6] B वणियहि for विल°. [7] P सहसा°, JB सरसा°. [8] B मोस, [9] = चौरं. [10] B कूलं for उलं. [11] P विय, JB चिय. [12] = दुच्चं. [13] B रह. [14] P रहसं, P रहस. [15] B लवफुसणं. [16] P °हि, JB °हिं. [17] B सिरि. [18] B कामिणी. [19] = कपोलसंक्रां [त] शशिलतावलयं, P लया for कला of JB. [20] J वुचंति. [21] = तदि [= द्दि] नसजं, B तद्दिवसियं. [22] B गिंभ. [23] = विचकिलामोदः, [24] = भोक्तुमेव, P त्रिय, JB चिय. [25] B looks like °नुलुंखयंति. [26] B °त्रपातकं.

अह णवर तत्थ दोसो जं फलिह-सिलायलम्मि तरुणीण ।
मयण-वियारा दीसंति बाहिर-ठिएहिं वि जणेहिं ॥ ६२*१

अह णवर तत्थ दोसो जं वियसियं-कुसुम-रेणु-पडलेण ।
मइलिज्जंति समीरण-वसेण घर-चित्त-भित्तीओ ॥ ६३

५ तत्थेरिसम्मि णयरे णीसेस-गुणावगूहिय-सरीरो ।
भुवण-पवित्थरिय-जसो राया सालाहणो णाम ॥ ६४

जो सो अविग्गहो वि हु सव्वंगावयव-सुंदरो सुहओ ।
दुद्दंसणो वि लोयाण लोयणाणंद-संजणणो ॥ ६५

कुवई वि वल्लहो पणइणीण तह णयवरो वि साहसिओ ।
१० परलोय-भीरुओ[12] वि हु वीरेक्क-रसो तह चेय ॥ ६६

प्रसादनसौख्यानि भोक्तुमेवानुभवितुमपि न ददाति । मल्लिकापुष्पपरिमले प्रसर्पितमात्र एव झटिति मानिनीमानो विलीयते सान्त्वनं नापेक्षत इति ॥ ६२ ॥ ६२*१) **अह णवर**— अथ नवरं तत्र दोषो यत्स्फटिकशिलातले आकाशस्फटिकमयगृहे तरुणीनां मदनविकाराः कामविक्रियाः नखादिचिह्नानि बहिःस्थितैरपि जनैर्दृश्यन्ते । दर्पणवत्प्रतिबिम्बेनेति भावः १५ ॥ ६२*१ ॥ ६३) **अह णवर**— अथ नवरं तत्र दोषो यद्विकसितकुसुमरेणुपटलेन समीरणेन वायुना गृहभित्तिचित्राणि मलिनीक्रियन्ते । गाथात्रयेऽपि निन्दास्तुतिरूपेणो-त्कर्षज्ञापनम् ॥ ६३ ॥ ६४) **तत्थेरिसम्मि**— तत्र ईदृशे नगरे निःशेषगुणावगूढ-शरीरः सर्वाङ्गीणगुणमयो भुवनप्रविस्तृतयशा राजा शातवाहनो नाम । विद्यते इति शेषः । 'अतसीसातवाहने लः' [हैम० ८-१-२११] । 'क ग च ज' [हैम० ८-१-१७७] इति २० सालाहणो ॥ ६४ ॥ ६५) **जो**— यः सो अविग्रहोऽपि सर्वाङ्गावयवसुन्दरः सुभगः । ननु योऽविग्रहोऽशरीरः स कथं सर्वाङ्गावयवसुन्दरो भवति । अथ च प्रतापमात्रेण वशीकृत-सर्वरिपुत्वाद् अविग्रहो युद्धरहितः । अथवा अः विष्णुः स एव विग्रहः शरीरं यस्य सः । 'ना विष्णुः पृथिवीपतिः' इति वचनात् । सर्वाङ्गानि नयनवदनहस्तपादादीनि तैः सुन्दरः सुलक्षणः । अथवा स्वाम्यमात्यादीनि सप्त राज्याङ्गानि तैः सुन्दरः सुभगः सौभाग्यवांश्च । २५ दुद्दंसणु त्ति दुर्दर्शनोऽपि लोकानां लोचनानन्दसंजननः । यो दुर्दर्शनो दुष्टं दर्शनं लोचनं यस्येति कृत्वा स कथं लोचनानन्दसंजननः इति विरोधः । अथ च दुःखेन दृश्यते इति दुर्दर्शनो द्रष्टुमशक्यः सामान्यलोकानां तेजसानेकपरिवृतत्वाच्च ॥ ६५ ॥ ६६) **कुवई**— कुपतिरपि वल्लभः प्रणयिनाम् इति चित्रम् । कुत्सितः पतिः कुपतिरपि विरोधः । अथ च कुः पृथ्वी तस्याः पतिः स्वामी नरेन्द्रः इत्यर्थः । प्रणयिनां स्नेहिनां वल्लभः प्रीतिदायी ।

---

[1] This verse is given only in B. [2] B पलिह. [3] B विहसिय. [4] J वडलेण. [5] B मयलि°. [6] B घरभित्तिचित्ताइं. [7] B तत्थेरिसए. [8] B अविग्रहो. [9] = अविरोधपक्षे पृथ्वीपतिः, कुवइ त्ति विव°. [10] PB पणइयाण, J as above. [11] P नयवरो, J णयधरो, B णयपरो. [12] P भीरउ, J भीरुओ, B भीरुउ.

सूरो वि ण सत्तासो[1] सोमो वि कलंके[2]-वज्जिओ णिच्चं ।
भोई वि ण दोजीहो तुंगो वि समीव-दिण्णं[3]-फलो ॥ ६७
बहुलंत[4]-दिणेसु ससि व्व जेण वोच्छिण्णं[5]-मंडल-णिवेसो ।
ठविओ तणुयत्तण-दुक्ख-लक्खिओ[6] रिउ-जणो[7] सव्वो ॥ ६८
णिय-तेय-पसाहिय-मंडलस्स ससिणो व्व जस्स लोएण ।
अक्कंत-जयस्स[8] जए पट्ठी[9] ण [10]परेहि संचविया[11] ॥ ६९
ओसहि-सिहा-पिसंगाण वोलियाओ[12] गिरि-गुहासु रयणीओ ।
जस्स पयावाणल[13]-कंति-कवलियाणं पिव रिऊणं ॥ ७०

तथा यो नतपरो नताः नमस्कृताः परे शत्रवो येनेति स कथं साहसिकः । अथ च नयो न्यायः तत्परः तन्निष्ठः । यद्वा नताः परे वैरिणो यस्येति । अथवा न च परे[14] अन्ये वा यस्येति । यदुक्तम् ।

अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥

साहसिकः शूरवृत्तिः । परलोकभीरुकोऽपि[15] वीरैकरसः तथा चैव । परे ये लोकाः तेभ्यो भीरुर्यः स कथं वीरकर्मैकरसिकः । अथ च परलोकान्नरकादेर्भीरुर्भयाकुलः । वीरश्च दानधर्मयुद्धवीरः ॥ ६६ ॥ ६७) **सूरो** – सूर्योऽपि न सत्ताश्वः । अथ च शूरः पराक्रमी न सत्रासो निर्भय इति । सोमोऽपि नित्यं कलङ्कवर्जितः । चन्द्रः कलङ्कपङ्किल एव भवति । अयं तु सोमः स्पृहणीयदर्शनः । सह उमया कीर्त्या वर्तते सोम इति वा । भोग्यपि सर्पोऽपि न द्विजिह्वः । अथ च भोगी भोगवान् न द्विजिह्वः खलः । तुङ्गोऽपि समीपदत्तफलः । विरोधराहित्ये तुङ्गो मानोच्चः सेवकानां तात्कालिकफलदायी च ॥ ६७ ॥ ६८) **बहुलंत** – येन व्युच्छिन्नमण्डलनिवेशो गतराष्ट्रः सर्वोऽपि रिपुलोकः तनुत्वदुःखलक्षितो दुर्बलः स्थापितः कृतः । क इव । बहुलान्तदिनेनामावास्यया शशी चन्द्र इव । सोऽपि तदा मण्डलरहितः क्षीणश्च भवति ॥ ६८ ॥ ६९) **णियतेय** – यस्य नरेन्द्रस्य शशिनः इव निजतेजःप्रसाधितमण्डलस्य अन्यच्चाक्रान्तजगतो जगति विश्वे परेण शत्रुणा लोकेन च पृष्ठं न सत्यापितं न दृष्टम् । चन्द्रपक्षे पृष्ठं परभागः । 'पृष्ठे वानुत्तरपदे' [हैम० ८-१-१२९] इति पिट्ठी । [नरेन्द्रपक्षे][16] संग्रामे इति गम्यम् ॥ ६९ ॥ ७०) **ओसहि** – गिरिगुहासु भूधरकन्दरासु ओषधिशिखापिशङ्गानां रिपूनां यस्य भूपस्य प्रतापानलकान्तिकवलितानामिव रजन्यो रात्रयः वोलिया व्यतिक्रान्ताः । सर्वापहारं नाशिता हि रिपवो भयाक्रान्ता गत्वा गिरिगुहासु शेरते स्म । तत्र च जाज्वल्यमानौषधीकान्तिपिङ्गल-

---

[1] = सत्रासः, द्वि° सत्ताश्वः. [2] J कलंकि. [3] B दिन्नहलो. [4] = कृष्णपक्षान्तदिने, B बलंतदिणेण. [5] = व्युच्छिन्न. [6] J लक्खिउं, B लक्खिउ. [7] B रिउयणो. [8] = आक्रांतजयस्य, द्वि° आक्रांतप्रयतः. [9] B पिट्ठी. [10] PB परेण, J परेहि. [11] = दृष्टा. [12] = व्युत्क्रांता. [13] P पयावानल, JB पयावाणल. [14] B परो अन्ये. [15] B भीरुः कोपि. [16] B shows some gap. [18] B शिषापि°.

आलिहियइ[1] जो वम्मह-णिभेणं[2] णिय-वास-भवण-भित्तीसु ।
लडह[3]-विलयाहिँ णह-मणि-किरणारुणियग्ग-हत्थेहिं[4] ॥ ७१

हियए च्चेय[5] विरायंति[6] सुइर[7]-परिचिंतिया वि सुकईण[8] ।
जेण विणा दुहियाण[9] व मणोरहा कव्व-विणिवेसा ॥ ७२

इय तस्स महा-पुहईसरस्स[10] इच्छा-पहुत्त-विहवस्स ।
कुसुमसराउह-दूओ व्व आगओ[11] सुयणु महु-मासो ॥ ७३

पत्थाणं पढमागय-मलयाणिल[12]-पिसुणियं वसंतस्स ।
बहुल[13]च्छलंत-कोइल-रवेण साहंति व्व वणाइं ॥ ७४

[14]गहिऊण चूय-मंजरि[15] कीरो परिभमइ पत्तला-हत्थो ।
ओसरसु सिसिर-णरवइ[16] पुहई लद्धा वसंतेण ॥ ७४ * १

शरीरास्ते यत्प्रतापवह्निविच्छुरिता इव रेजुरित्यर्थः ॥ ७० ॥ ७१) **आलिहियइ**—यः श्रीशालवाहनः नृपो नखमणिकिरणारुणिताग्रहस्ताभिर्लटभवनिताभिः प्रधाननायिकाभिः मन्मथमिषेण कन्दर्पव्याजेन निजवासभवनभित्तिषु आलिख्यते चित्र्यते। तस्य लोकातिशायि सौन्दर्यमुक्तम्। 'वनिताया विलया' [हैम० ८-२-१२८] इति विलया ॥ ७१ ॥ ७२) **हियए च्चेय**—हे सुतनु हे सावित्रि येन नरेन्द्रेण विना कवीनां प्रबन्धविधायिनां परिचिन्तिता मनसि धृता अपि काव्यविनिवेशा हृदय एव विलीयन्ते इति। क इव। दुःखितानां मनोरथा इव। दरिद्राणां ह्यभिलषितानि चिरं चिन्तितान्यपि मनस्येव मज्जन्ति। तदुक्तम्।

उन्नम्योन्नम्य तत्रैव दरिद्राणां मनोरथाः ।
पतन्ति हृदये व्यर्था विधवास्त्रीस्तना इव ॥

एतावता तस्य मनोरथपथातिगदातृत्वमुक्तम् ॥ ७२ ॥ ७३) **इय तस्स**—इति तस्य महापृथ्वीश्वरस्य इच्छाप्राप्तविभवस्य मनीषितसंपदः। हे सुतनु कुसुमशरायुधदूत इव मधुमासो वसन्त आगतः अवतीर्णः ॥ ७३ ॥ ७४) **पत्थाणं**—वनानि काननानि बहलोच्छलत्कोकिलरवेण प्रथमागतमलयानिलपिशुनितं वसन्तस्य प्रस्थानं साधयन्तीव अत्रावतरणं कथयन्तीव ॥ ७४ ॥ ७४*१) **गहिऊण**—[गृहीत्वा चूतमञ्जरीं कीरः परिभ्रमति पत्तलाहस्तः। अपसर शिशिरनरपते पृथ्वी लब्धा वसन्तेन] ॥ ७४*१ ॥

---

[1] P आलिक्खिज्जइ, B आलिहियइ. [2] = मिषेण, P निहेण, J निभेण, B मिसेण. [3] = रम्य, P लडहं, JB लडह. [4] J गुच्छेहिं for हत्थेहिं (?), B हत्थाहिं. [5] PB च्चिय, J च्चेय. [6] P विलायंति, J विरायंति, B विलयायंति. [7] P सुइर, B सुयणु [8] B हु for सु. [9] = यथा दुःखितानां मनोरथाः तं अप्राप्य विलीयंते, B द्रुहियाण. [10] P मुहई°, J पुहई°, B पुहवीस°. [11] B उवगउ for आगओ. [12] P °यानिल, JB °याणल. [13] B बकुलछ°, [बहलुच्छ°]. [14] This verse is found only in J. [15] [°मंजरिं]. [16] J नरवइ.

मउलंत-मउलिएसुं [1]वियसिय-वियसंते[2]-कुसुम-णिवहेसु ।
सरिसं चिय ठवइ पयं वणेसु लच्छी वसंतस्स ॥ ७५

बहुएहि वि[3] किं परिवड्ढिएहिँ बाणेहिँ कुसुम-चावस्स ।
एक्केणं चिय [5]चूयंकुरेण [6]कज्जं ण पज्जत्तं ॥ ७६

घिप्पई कणयमयं पिव पसाहणं जणिय-तिलय-सोहेणं ।
अब्भहिय-जणिय-सोहं [10]कणियार-वणं वसंतेण ॥ ७७

वियसंत[11]-विविह-वणराइ-कुसुम-सिरि-परिगया महा-तरुणो ।
किं पुण वियंभमाणो[12] जं [13]ण कुणइ मल्लियामोओ ॥ ७८

पढमं चिय कामि-यणस्स कुणइ मउयाइँ पाडलामोओ ।
हिययाइँ सुहं [14]पच्छा विसंति[15] सेसा वि कुसुम-सरा ॥ ७९

---

७५) **मउलंत** – वनेषु वसन्तस्य लक्ष्मीः सदृशं तुल्यमेव पदं स्थापयति निवेशयति समकालमेव स्वागमनं व्यनक्तीति । केषु । मुकुलीभवन्मुकुलितेषु । मुकुलीभवन्ति अङ्कुराणि कुड्मलाकारतामापद्यमानानि मुकुलितानि च कोशरूपाणि तेषु । अन्यच्च विकसित[16]विकसत्कुसुमनिवहेषु । विकसितानि पूर्वं विकासमापन्नानि विकसन्ति च तत्कालमुज्जृम्भमाणानि यानि कुसुमानि पुष्पाणि तेषां निवहाः समूहास्तेषु । कोऽर्थः । वसन्ते प्रवर्तमानमात्रेऽपि सर्वपुष्पाणि विकासोन्मुखान्यथ[17] जातानि ॥ ७५ ॥ ७६) **बहुएहि** – बहुभिः परिवर्धितैर्बाणैः शरैः अपि कुसुमचापस्य कामस्य किं प्रयोजनं विना अपि पर्याप्तमित्यर्थः । यतः एकेनापि चूताङ्कुरेण सहकारपुष्पोद्गमेन भण कथय किमपर्याप्तम् । कन्दर्पस्य किं किं न साधितमित्यर्थः ॥ ७६ ॥ ७७) **घिप्पइ** – जाततिलकशोभेन वसन्तेनाभ्यधिकजनितशोभं कर्णिकारवनं कनकमयं प्रसाधनं मण्डनमिव गृह्यते । तिलको वृक्षविशेषो विशेषको वा । अपरोऽपि शोभाप्रियो ललाटे तिलकमाधाय कनकमयाद्याभरणानि परिधत्ते । इत्युक्तिश्लेषः ॥ ७७ ॥ ७८) **वियसंत** – विविध वनराजिकुसुमश्रीपरिगता महातरवो महाप्रमाणा वृक्षाः विकसन्तु तावद्विकासमाप्नुवन्तु । न च असाध्यं तैः किमपि साधनीयम् । किं पुनर्विजृम्भमाणो विकसन् यन्न कुर्यान्मल्लिकामोदः । तन्नास्ति यन्न साधितं मल्लिकापुष्पपरिमलेन । अत एव शेषवृक्षाणां विकासमात्रमेवावशिष्टं मल्लिकयैव पर्याप्तत्वात् ॥ ७८ ॥ ७९) **पढमं चिय** – प्रथममेव पाटलामोदः कामिजनस्य हृदयानि मृदूनि कोमलानि कुणइ विधत्ते । पश्चाच्छेषा अपि कुसुमशराः सुखम् अनायासेन विशन्ति प्रविशन्ति । प्रथमं हि कामिमनांसि पाट-

---

[1] = विकसितविकसतं. [2] B विहसंत. [3] J मिं, [बहुएहिँ वि]. [4] B विय. [5] PB भूयं°, J चूयं°. [6] P कंजं न पजत्तं, J कंजंण्ण पज्जत्तं, B भण किं न पज्जंतं. [7] = पर्याप्तं. [8] = गृह्यते. [9] B सोएण. [10] = कर्णिका [र], J °यारिवणं. [11] B विहसंतु. [12] = विजृंभमाणो. [13] PB जन्न, J जण्ण for जं ण. [14] B पच्छा हिययाइ सुहं. [15] P विज्झंति, JB विसंति. [16] B विकसत्कुसुमानि for विकसित. [17] B °न्यवजातानि.

पज्जत्त-विया[1]सुव्वेल्ल-गुंदि[2]-पब्भार-णूमिय[3]-दलाइं ।
पहियाण दुरालोयाइँ होंति मा[4]यंद-गहणाइं ॥ ८०
अपहुत्त-वियासुड्डीणं[5]-भमर[6]-विच्छाय-दल[7]-उब्भेयं ।
कुंद-लइयाएँ[8] वियलइ[9] हिम-विरहायासियं कुसुमं ॥ ८१
आंवज्झंत[10]-फलुप्पंक[11]-थोय[12]-विहडंत-संधि-बंधेहिं[13] ॥
मंद-पवणाहएहिँ[14] वि परिगलियं सिंदुवारेहिं ॥ ८२
थोऊससंत[15]-पंकय-मुहीए णिव्वण्णिएँ[16] वसंतम्मि[17] ।
वोलीण-तुहिण-भर-सुत्थियाए हसियं व[18] णलिणीएँ[19] ॥ ८३

लायं[20]सोन्मादानि क्रियन्ते पश्चाच्छेपकुसुमैर्विध्यन्ते ॥ ७९ ॥ ८०) **पज्जत्त**—माकन्दगहनानि आम्रवनानि पथिकानां दुरालोकानि भवन्ति । यतः कीदृशानीत्याह । पर्याप्तः[21] प्राप्तो यो विकासोऽत एव उव्विल्लः प्रसरणशीलः यो गुन्दिप्राग्भारो मञ्जरीभरस्तेन नमितानि नम्रीभूतानि दलानि पत्राणि येषां तानि । ' प्रसरेः पयल्लोवेल्लौ ' [हैम० ८-४-४७] इति उव्विल्लः । गुन्दिर्मञ्जरी गुच्छो वा । नम्रीभूतबहलपत्रावलीपरिवेष्टितत्वात् दुरालोकत्वम् ॥ ८० ॥ ८१) **अपहुत्त**—अप्राप्तविकासोड्डीनभ्रमरविच्छायदलपुटोद्भेदं हिमविरहायासितं शीतकालवियोगदग्धं कुन्दलतायाः कुसुमं पुष्पं परिगलति भ्रश्यति । पुष्पश्च विगलइ य तदो[22] विकासाभावात् । प्रसद्य निर्गच्छद्भिर्भ्रमरैरेव विहितत्वाद्विच्छा[23]यते ॥ ८१ ॥ ८२) **आवज्झंत**—मन्दपवनाहतैरपि अल्पानिलान्दोलितैरपि सिन्दुवारैः निर्गुण्डैः कुसुमैः परिगलितम् । यतः किंभूतैः । आबध्यमानफलोत्पङ्कस्तोकविघटमानसंधिबन्धैः । उत्पङ्कः समूहः । ' पंकोच्छेहसमूहेसु बहलए तह य उप्पंको ।' [दे० ना० १-१३०] इति देशीवचनांशः ॥ ८२ ॥ ८३) **थोऊससंत**—स्तोकोच्छ्वसत्पङ्कजमुख्या षट्पदकटाक्षनयनया व्यतिक्रान्ततुहिनभरसुस्थितया नलिन्या कमलिन्या हसितमिव । अन्ययापि पद्मिनीप्राप्तया नासिकया अतिक्रान्तजाड्यतया बाल्यदशाया [24]यौवने भेदे जातपङ्कजाकारवदनया कटाक्षवत्या च सस्मितया भूयत इत्युक्तिः युक्तिः । स्मितं च किलिकिञ्चितभावे । यदुक्तं प्रभुश्रीहेमसूरिभिरलंकारचूडामणौ ' स्मितहसितरुदितभयरोषगर्बदुःखश्रमाभिलाषसंकरः किलिकिञ्चितम् ' [७-४१] इति स्वाभाविकदशस्त्रीविकारेषु । जातयश्च पद्मिनीचित्रिणीशङ्खिनीत्रयम् । [25]लक्षणमासां वात्सायनादवसेयम्

---

[1] P सुवे [=व्वे] ल्ल, J सुचिल्ल, सुव्विल्ल. [2] = मंजरी, B गुच्छ for गुंदि. [3] = अनुमित, B णामिय. [4] = आम्रवनानि. [5] P °मुड्डीण, J °सुड्डीण, B °सुडीण. [6] B भ्रमर. [7] = दलपुटोद्भेदं. [8] B कुंदलयाए. [9] J वियलिइ. [10] PJB आवज्झंत. [11] = उप्पंक उत्सेध. [12] B थोंस. [13] J बंधेहि. [14] P पवणाहएहि ग्वि, J °हएहिं वि, B पवाणहसहं वि. [15] = स्तोकोच्छ्वसंत. [16] = अवलोकिते. [17] B मुहीइ त्थप्पयकडक्खणयरीए [=मुहीइ छप्पय-कडक्ख-णयणाए]। [18] P च, JB व. [19] J णलणीए. [20] [पाटलामोदेन मृदूनि]. [21] B पर्यासिः. [22] B पुष्पस्य विगलइ पतया. [23] [विहतत्वाद्विच्छाययते]. [24] [यौवनभेदे]. [25] B खल्वयमासां वास्यनंदेवसेयं ।

मलय-समीर-समागम-संतोस-[1]पणच्चिराहिँ सवत्तो ।
[2]वाहिप्पइ णव-किसलय-कराहिँ साहाहिँ महु-लच्छी ॥ ८४

दीसइँ[4] पलास-वण-वीहियासु [5]पप्फुल्ल-कुसुम-णिवहेणं[6] ।
रत्तंबर-णेवच्छो णव-वरइत्तो व्व [7]महु-मासो ॥ ८५

[8]परिवड्ढइ [9]चूय-वणेसु विसइँ[10] [11]णव-माहवी-वियाणेसु[12] ।
लुलइ व [13]कंकेलि-दलावलीसु [14]मुइउ व्व महु-मासो[15] ॥ ८६

अण्णण्ण-वण-लया-गहिय-परिमलेणाणिलेणं[16] छिप्पंती[17] ।
[18]कुसुमंसुएहिँ [19]रुयइ व परम्मुही तरुण-[20]चूय-लया ॥ ८७

वियसिय-णीसेस-वणंतर[21]ाल-परिसंठिएण कामेण ।
विवसिज्जइ[22] कुसुम-[23]सरेहिँ लद्ध-[24]पसरेहिँ कामि-यणो ॥ ८८

॥ ८३ ॥ ८४) **मलय** – मलयसमीरो दक्षिणानिलस्तस्य समागमे संतोषेण नृत्यन्तीभिर्नृत्यमिवादधानाभिर्नवकिसलयकराभिर्नवपत्रहस्ताभिः शाखाभिर्मधुलक्ष्मीः वसन्तश्रीः वाहिप्पइ आकार्यते इव । 'व्याहृगेर्वाहिप्पः' [हैम० ८-४-२५३] इति वाहिप्प-आदेशः । अथ चापरयापि प्रियागमादिकृष्टया मधुलक्ष्मीः प्रियसखी आहूयते [25]तदत्युक्तिरहस्यम् ॥ ८४ ॥ ८५) **दीसइ** – पालाशवनवीथिकासु किंशुकवृक्षावलीषु प्रोत्फुल्लकुसुमनिवहेन कृत्वा मधुमासो वसन्तो रक्ताम्बरनेपथ्यः कौसुम्भवस्त्रपरिधानो नवचरयिता पाणिग्रहणप्रस्तावे वर इव दृश्यते । किंशुककुसुमावलीषु रक्तवस्त्रोत्प्रेक्षेति ॥ ८५ ॥ ८६) **परिवड्ढइ** – मुदित इव मधुमासश्चूतवनेषु परिवर्धते वृद्धिमिवाप्नोति । नवमाधवीवितानेषु अतिमुक्तकवल्लीनिकुञ्जेषु विकसति । [26]तद्विकास्यनुवातेन वसन्तः किल कृष्यते । [27]* किंकिल्लिदलावलीषु अशोकपत्रश्रेणिषु लुठतीव । पत्रमयसुखशय्यायां स्वपितीवेति ॥ ८६ ॥ ८७) **अण्णण्ण** – अन्यान्यवनलतानां गृहीतः परिमलो येन [28] तेनानिलेन वायुना स्पृश्यमाना तरुणचूतलता पराङ्मुखी सती कुसुमाश्रुभिः पुष्पबाष्पैः रोदितीव । अथवा विमर्दोत्थः परिमलः इति । अपरापि तरुणी अन्यान्यवनिता परिमलानुषङ्गिणा प्रियेणालिङ्ग्यमाना पराङ्मुखीभूय स्थूलाश्रुपातै रुदितमिव व्यनक्ति । पवनप्रेंखोलनयान्यदिक्षु विक्षिप्ता सहकारलता [29]एवमुत्प्रेक्ष्यते ॥ ८७ ॥ ८८) **वियसिय** – विकसितनिःशेषवनान्तरालपरिसंस्थितेन कामेन लब्धप्रसरैः प्रस्ता-

---

[1] = प्रनर्तितानि, B पणच्चरीहि. [2] = आहूयते. [3] = कर्तृभिः. [4] B दीसउ. [5] PB पफुल्ल. [6] J णित्रहेसु. [7] J महमासो. [8] J परियट्टइ. [9] P भूय°, J चूय°, B omits चूयवणेसु विसइ. [10] = विशतीव, P विसइ व नव°, J विसइ णव°. [11] B व णवमालईव्वियो [= या] णेसु. [12] = वितानेषु. [13] P कंकेल्लि, J कंकेलि, B किंकिल्लि. [14] = मुदित इव, P मुईउ, JB मुइउ. [15] B मासे. [16] P °मलेणानिलेन, JB °मलेणाणिलेण. [17] B छुपंती. [18] = पुष्पाश्रुभिः [19] J रुयइ व्व परमुही. [20] P भूय°, JB चूय°. [21] = विवर. [22] = विवशः क्रियते, P विवसिज्जइ, J वियसियइ, B वियसिज्जइ. [23] PB °सरेहिं, J सरेहिं. [24] P पसरेहिं, B °प्पसरेहि. [25] B आहूय तदुत्फक्तिरहस्यं. [26] B तदिकास्यनुवानेन. [27] B किंकिलि. [28] B योनितिस्वनिलेन. [29] B इवमुत्प्रेक्षते.

ई[1]य वम्मह-[2]बाण-वसीकयम्मि सयलम्मि जीव-लोयम्मि ।
महु-सिरि-समागमत्थाण-मंडवं उवगओ[3] राया ॥ ८९

सेवागय-[4]सय-सामंत-मउड-माणिक्क-[5]किरण-विच्छुरिए ।
सीहासणम्मि[6] बंदिण-जय-सद्द-समं [7]समासीणो ॥ ९०

५ [8]परियरिओ वार-विलासिणीहि[9] सुर-[10]सुंदरीहिँ व [11]सुरेसो ।
[12]कणयायलो व्व आसा-वहूहिँ [13]सइ-[14]वियसियासाहिँ ॥ ९१

अह सो एक्काए समं णर-णाहो चंदलेहणामाए ।
सप्परिहासं [15]सुमणोहरं च सुहयं समुल्लवइ ॥ ९२

अइ [16]चंदलेहे [17]ण णियसि[18] [19]मलयाणिल-कुसुम-रेणु-[20]पंडहत्थं ।
१० कामेण [21]भुयण-वासं व विरइयं [22]दस-दिसा-यक्कं ॥ ९३

वक्रप्रातैः कुसुमशरैः कामबाणैः कामिजनो विवश्यते वशीक्रियते ॥ ८८ ॥ ८९) **इय वम्मह** – इति मन्मथचापवशीकृते सकलेऽपि जीवलोके राजा श्रीशातवाहनो मधुश्री-समागमस्थानं मण्डपम् उद्यानविजयमन्दिरमुपागतः समाजगाम ॥ ८९ ॥ ९०) **सेवा-गय** – सेवागतशतसामन्तमुकुटमाणिक्यकिरणविच्छुरिते सिंहासने वन्दिजनजयशब्दाः तैः
१५ समं मागधकृतजयजयारावेण सह समासीनः उपविष्टः ॥ ९० ॥ ९१) **परिय-रिओ** – आसननिषीदनानन्तरं सदाविकसितमुखीभिः वारविलासिनीभिः परिकरितः । क इव । सुरसुन्दरीभिः देवाङ्गनाभिः सुरेश इव इन्द्र इव । आशावधूभिः दिक्कामि-नीभिः कनकाचलः सुमेरुरिव परिवेष्टितः ॥ ९१ ॥ ९२) **अह सो** – अथानन्तरं स नरेन्द्रश्चन्द्रलेखानाम्न्या एकया वाराङ्गनया समं सार्धं सपरिहासं सनर्मवचनं सुमनोहरं
२० रमणीयं न तु कटुकं सुखदं रोचमानम् । अथ च सुभगं यथा भवति तथा समुल्लपति भाषत इत्यर्थः ॥ ९२ ॥ ९३) **अइ** – अयीति कोमलालापे । हे चन्द्रलेखे न पश्यसि । 'दृशो णियच्छपिच्छ०' [हैम० ८-४-१८१] इति सूत्रेण णियः । मलय-समीरसमागमवश[23]प्रसृतकुसुमरेणुपरिपूर्णं दशदिक्चक्रं कामेन वासभुवनमिव रचितं

---

[1] J ईय. [2] B चाव for बाण. [3] = उद्यानं. [4] = शत. [5] P किररण, B किरिण. [6] B सिंहासणंमि. [7] P समल्लीणो, JB समासीणो. [8] P परिवारिउ वार°, J परियरिओ वार°, B परियरिउ वर.° [9] P °सिणीहिं, JB °सिणीहि. [10] P सुंदरीहिं, B सुंदरीहि. [11] = इंद्र. [12] P कणयावलो, J कणयायलो, B कणयायलु. [13] P सय, J सइं, B सइ. [14] P वियसियमुहीहिं, J वियसियासाहिं, B विहसियमुहीहिं. [15] P सुमणोरमं च, J समणोहरं च, B समणोहर वा सु.° [16] P चंदलेहि, B चंदलेहे. [17] = न पश्यसि. [18] According to B, अइ चंदलेहे ण णियसि । is just a prose sentence, and the first line of the verse proper is read thus: मलय-समीर-समागम-वस-पसरिय-कुसुम-रेणु-पडिहत्थं ।. [19] P मलयानिल, J मलयाणिल. [20] = पूर्णं. [21] P वासभवणं व, J भुयणवासं व, B वासभुवणं व. [22] PB दसदसायक्कं, J दसदिसायक्कं. [23] B त्रसित for प्रसृत.

ता कीस तुमं केणावि[1] मयण-सर-बंधुणा मयंक-मुहि[2] ।
चिंचिल्लिया[3] सि सव्वायरेण सव्वंगियं अज्ज ॥ ९४

णव-चंपय-कुसुम-णिवेसियाणणो[4] केण[5] तुह णिडाल-यले ।
सज्जीवो विव लिहिओ[6] महु-पाण-परव्वसो महुओ[7] ॥ ९५

केण वि[8] महग्घ-मयणाहि-पंक-जोएण तुह कवोलेसु ।
लिहियाओ पत्तलेहाओ[10] मयण-सर-वत्तणीओ[11] व ॥ ९६

केण व कइया[12] सहयार-मंजरी तुह कवोल-परंते ।
कर-फंस-विहाविय-कुसुम-संचया सुयणु णिम्मविया[13] ॥ ९७

केणज्ज तुज्झ तवणिज्ज-पुंज-पीए पओहरुच्छंगे ।
पत्तत्तं पत्तं[14] पत्त-लच्छि पत्तं लिहंतेण[15] ॥ ९८

कृतम् । अस्तीति शेषः । पडिहत्थं देश्यं परिपूर्णम् । वासगृहमपि सुगन्धाढ्यपटवास-परिकलितं भवति ॥ ९३ ॥ ९४) **ता कीस** – तत्किमिति त्वं मृगाङ्कमुखि चन्द्रवदने केनापि मदनशरबन्धुना कामबाणवयस्येन सर्वादरेण सर्वाङ्गिकं सर्वाङ्गीणम् अद्य चिंचिल्लिया मण्डिता असि । ‘मंडेश्चिंचचिंचअचिंचिल्लरीडटिविडिक्काः’ [हैम० ८-४-११५] इति [16]चिंचिल्लिया ॥ ९४ ॥ मण्डनमेवाह । ९५) **णवचंपय** – [नव-चम्पककुसुमनिवेशितानने हे सुतनु] केन तव भालतले ललाटपट्टे सजीव इव मधुपान-परवशो मकरन्दास्वादेनालसो मधुपो भ्रमरो लिखितः चित्रितः इति ॥ ९५ ॥ ९६) **केण** – केन च महार्घमृगनाभिपङ्कयोगेन तव कपोलयोः गल्लयोः पत्रलेखाः लिखिताः चित्रवल्ल्यः कृताः । उत्प्रेक्ष्यते । मदनशरवर्तनयः इव कन्दर्पबाणमार्गा इव । अतः प्रवेशावसरः इति । मृगनाभिः कस्तूरिका ॥ ९६ ॥ ९७) **केण** – हे सुतनु चन्द्रलेखे केन वा तव कपोलपर्यन्ते संस्थापिता निश्चलीकृता करस्पर्शविभावितकुसुम-संचया सहकारमञ्जरी रचिता विहिता । करन्यास एव चित्रकसमविस्तारपुष्परूपापन्नो ज्ञेयः । ‘स्पृशः फासफंसफरिसछिवछिहालुंखालिहाः’ [हैम० ८-४-१८२] इति फंसः ॥ ९७ ॥ ९८) **केणज्ज** – हे [18]प्राप्तलक्ष्मि तपनीयपुञ्जपीते तव पयोधरोत्संगे पत्रं पत्रवल्लरीं लिखता केनाद्य दिने पात्रत्वं स्वस्य [19]रतवेद्यत्वं प्राप्तम् ।

---

[1] B केण वि. [2] P मयंकमुही, B मियंकमुहिं. [3] = मंडितासि, P विंचिल्लिया, J चिंचिल्लिया, B चंचिल्लिया. [4] B निवेसियाणणे. [5] B केण सुयणु भालयले. [6] B finishes this line with लिहिओ. [7] P भमरो, J महुओ. [8] B व. [9] = मृगनाभिः, J मयणाहिं. [10] B पत्तलेखाम. [11] = मार्गा इव. [12] = कदा, B रइया. [13] B संठविया. [14] = रात्री पर्याप्ती. [15] B लिहिंतेण. [16] चिंचिल्लि. [17] B विसार. [18] B प्राप्तलक्ष्मी. [19] B रत्तविद्यत्वं.

[1]एक्केक्कम-वयण[2]-मुणाल-दाण-[3]वलियद्ध-कंधरा-बंधं ।
चलण-कमलेसु लिहियं केणेयं[4] हंस-मिहुण[5]-जुयं ।। ९९

इ[6]य केण णियय-विण्णाण-पयडणुप्पण्ण-हियय-भावेण ।
अविहाविय-गुण-दोसेण पाइया सप्पिणी छीरं ।। १००[7]

तं तह सोऊण णराहिवाहि[8] वियसंत-लोयण[9]-मुहीए ।
दर-लज्जोणय[10]-[11]वयणाए पभणियं चंदलेहाए ।। १०१

सो देव विद्ध[12]-कुसलो चित्तयरो जेण तुम्ह दार[13]म्मि ।
अ[14]वलंबिऊण पत्तं तइया लिहिओ तुमं चेव ।। १०२

सो चेय[15] पुणो संपइ [16]सिंघल-दीवाहि[17] आगओ एत्थ ।
तेणेयं मयण-महूसवम्मि सव्वं समालिहियं ।। १०३

अह एवं स[18]प्परिहास-गोट्ठि-सुह-संठियस्स[19] णरवइणो[20] ।
लद्धावसरं एक्केण मंति-उत्तेण[21] उल्लवियं ।। १०४

तपनीयं सुवर्णम् ।। ९८ ।। ९९) **एक्केक्कम**—एकैकं [22]चरणकमलयोः वदनमृणालदानवलितार्धकन्धराबन्धं मिथुनं हंसयुगम् इदं केन लिखितम् । चित्ररूपेण न्यस्तकन्धरा ग्रीवार्धवलिता वक्रीकृतेति विचित्रम् ।। ९९ ।। १००) **इय केण**—अयि केन निजकविज्ञानप्रकटनोत्पन्नहृदयभावेन अविभावितगुणदोषेण अज्ञातगुणागुणेन सर्पिणी क्षीरं दुग्धं पायिता । आत्मविज्ञानोत्कर्षज्ञापनाय केनेदमनुचितमाचरितमित्यर्थः ।। १०० ।। १०१) **तं तह**—तत्तथा नराधिपात् श्रुत्वा विकसल्लोचनमुख्या सुहृष्टनयनमदनया दरलज्जावनतवदनया चन्द्रलेखया प्रतिभणितं [23]निःशङ्कममुक्तादरम् । ईषल्लज्जा [24]स्त्रीस्वभावत्वम् । न च रोषस्तादृशीनां नर्मपात्रत्वात् ।। १०१ ।। १०२) **सो देव**—हे देव राजन् स विद्धत्कुशलः चित्रकर्मनिपुणः चित्रकरः येन युष्माकं द्वारे प्रतोलीमुखे पत्रमवलम्ब्य तदानीं त्वमेव लिखितः ।। १०२ ।। १०३) **सो चेय**—स एव पुनः संप्रति इदानीं सिंहलद्वीपादत्रागतोऽस्ति । मदनमहोत्सवे कामपर्वणि तेनेदं सर्वं समालिखितं सम्यक् चित्रितम् ।। १०३ ।। १०४) **अह एवं**—अथानन्तरम् एवं [25]पूर्वोक्तप्रश्नो-

---

[1] B interchanges the places of verse Nos. 98 and 99. The order of PJ has been followed, and the Sanskrit commentary is arranged accordingly. [2] P **एक्केक्कवयण**, J **एक्केक्कमवयण**, B **इक्किक्कमवयण.** [3] P **वलियकंधरा.** JB **वलियद्धकंधरा.** [4] P **केणायं**, JB **केणेयं.** [5] B **मिहुणहंसयु** [= **जु**] **यं** for **हंस°**. [6] B **अजि** [= **यि.**] [7] P 99, J 101, B 102. [8] P puts No. 5 on **°हि**, perhaps indicating that it is Abl., B **नरविहाउ.** [9] B **लोवणमुहीण.** [10] = **अवनत.** [11] B **वयणइं.** [12] P **चित्तकु°**, J **विद्धकु°**, B **विद्धत्कु.°** [13] B **दारंमि.** [14] B very corrupt. [15] B **सो चेव.** [16] B **सिंहल°**. [17] J **°दीवाह.** [18] B **सपरि°**. [19] B **संतिसेय°**. [20] J **°वयणो.** [21] PB **मंतिपुत्तेण**, J **मंतिउत्तेण.** [22] Between **एकैकं** and **चरण** etc. B has a word of three letters which look like **वृधंक.** [23] B **निसंकमुक्ता°**. [24] B **स्वभाववत्व.** [25] B **पूर्वेणक्तप्रिस्तोत्तर°**.

सो देव चार-पुरिसो सिंघल-वइणा णिरूविओ मण्णे ।
इमिणा विण्णाण-गुणेण चंदलेहा-घरे वसइ ॥ १०५
एव-विहा एव-विहं अच्छंति णरेसराण जे कडए ।
ते चर-पुरिसा लोए हिं जक्ख-णामा भणिज्जंति ॥ १०६
ता भणियं णरवइणा तस्सोवरि सुयणु सिंहलेसस्स ।
पेहिओ[13] विजयाणंदो पोट्टिस-वर-मंतिणा सहिओ ॥ १०६*१ ५
तस्स कडयाउ अज्ज वि णागच्छइ कोइ कहइउं सच्चं ।
किं भणइ सिंहलेसो किं वा सेणाहिवो अम्हं ॥ १०६*२
अज्जं चिय सिट्ठं हेरिएहिं उयही-तडम्मि संपत्तो ।
विजयाणंदो सह पोट्टिसेण परिवड्डिय-पयावो ॥ १०७ १०
तह सो वि सिंघलेसो[21] तद्दियस-णिरालसो सयं चेय ।
जवसेंधण-संपुण्णाइ कुणइ दुग्गाइ अविसण्णो ॥ १०८

त्तरभङ्गया परिहासगोष्ठीसुखं [25]चर्चरीकेलिप्रियं यथा भवति संस्थितस्य नरपतेर्लब्धावसरम् एकेन मन्त्रिपुत्रेण उल्लपितं [26]निवेदितं कथाविक्षेपेण ॥ १०४ ॥ **१०५) सो देव –** हे [28]देव मन्ये शङ्के स सिंहलपतिना निरूपितश्चारपुरुषो हेरिकः । तर्हि चन्द्रलेखा किमस्म- १५ द्वैरिणं स्वगृहेऽवस्थापयतीत्याह । अमुना विज्ञानगुणेन चन्द्रलेखागृहे वसति । वैज्ञानिक इति कृत्वा सुखेन तिष्ठति ॥ १०५ ॥ **१०६) एवविहा –** [29]एवंविधविज्ञानादिदम्भेन एवंविधे चतुरा नरेश्वरस्य कटके ये अच्छंति तिष्ठन्ति ते चरपुरुषा यक्षनामानि लप्स्यन्ते । यक्षवत् परचेष्टितमुपविष्टा जानन्तीति यक्षनामानः[30] ॥ १०६ ॥ **१०६*१) ता भणियं –** तावता हे सुतनु सावित्रि भणितं नरपतिना । मन्त्रिपुत्रं [31]प्रतीति शेषः । २० तस्य सिंहलेशस्य उपरि पुट्टिसवरमन्त्रिणा सहितो विजयानन्दः सांधिविग्रहिकः प्रहितोऽस्ति ॥ १०६*१ ॥ **१०६*२) तस्स –** तस्य कटकादद्यापि नागच्छति कश्चित्कोऽपि कथयति यत्सत्यमवितथम् । किं भणति सिंहलेशः शिलामेघनामा, किं वास्माकं सेनाधिपो विजयानन्दो भणतीति ॥ १०६*२ ॥ अथ मन्त्रिपुत्र आह । **१०७) अज्जं चिय –** अद्यैव [32]शिष्टं कथितं हेरिकैर्गूढपुरुषैः । कथमित्याह । पुट्टिसेन मन्त्रिणा सह २५ विजयानन्द उदधितटे संप्राप्तः ॥ १०७ ॥ **१०८) तह सो –** तथा स चं सिंह-

---

[1] B सिंहल. [2] P निरुविओ, J णिरूविओ, B णिज्जविरु. [3] PJB मन्ने. [4] P would separate चदंलेहा घरे. [5] P एम्वविहा, JB एवविहा. [6] B एवविहे. [7] P नरेसराण, B नार (=नरे) सरिस्स. [8] P लोए हिं, J omits हिं, B लोयंमि. [9] This and the next verse are found only in B. [10] B नर°. [11] B तसोवेरि. [12] B सुजणु. [13] B पेहिउ, the commentary presupposes पहिओ. [14] B वुट्टिस. [15] B अज्जुविहेनाग°. [16] B कहइउं सच्चं, [कहइ जं सच्चं]. [17] B अन्हा. [18] B हरिएहिं. [19] J उहईत°, B उवहीत°. [20] = परिवर्धितप्रतापः. [21] B सिंहलेसो. [22] B तद्दियह. [23] P जवसिंधण, J जवसेंधण, B असणिंधण. [24] P संमुण्णाइं कुणइं दुग्गाइं, JB do not nasalise इ. [25] B सविसन्नो. [26] B चस्तरिके°. [27] B निवातितं. [28] B उदवं मन्ये. [29] B एवं विविज्ञानादि°. [30] B यक्षमानानो. [31] B प्रतीत्य शेषः. [32] B सृष्टं.

विसमीकरेइ उयही-तडाइँ[1] जोएइ जुज्झ-भूमीओ ।
विजयाणंदेण समं महाहवं महइ[2] णिक्कंपो ॥ १०९

भणियं च राइणा पिय-वयंस सो च्चेय तत्थ[3] पत्तट्ठो ।
विजयाणंदो णिय-संधि-विग्गहे किं इमेणम्हँ[4] ॥ ११०

५ जेणण्णे वि महामंडलाहिवा णिब्भया वि भेसविया ।
सो किं विजयाणंदो वंचिज्जइ[5] सिंहलेसेण[6] ॥ १११

अणवेलं साहिज्जसु एयं [7]तुह हेरिएण जं सिट्ठं ।
एसा रमणीया [8]मयण-चच्चरी ताव[9] वोलेउ ॥ ११२

एवं भणिऊण णराहिवेण सव्वाण वार[10]-विलयाण ।
१० दिण्णाइँ [11]महूसवियाइँ [12]वंदिणाणं च बहुयाइं ॥ ११३

तह संमाणिय[13]-णीसेस-पणइ-संतोस-वस-पसण्ण-मुहो ।
विण्णत्तो सुयणु पुरोहिएण उवसप्पिऊण पहू ॥ ११४

लेशस्तद्दिवसनिरालसः तद्दिनं यदा विजयानन्दः समुद्रतटं प्राप्तः तदारभ्यालस्यविवर्जितः स्वयमेव स्वोपक्रमेणाविषण्णो विषादरहितः सन्नशनेन्धनसंपूर्णानि दुर्गाणि करोति । अशनं १५ धान्यादि इन्धनं काष्ठानि ॥ १०८ ॥ १०९) **विसमी** – विषमीकरोति उदधितटान् समुद्रसैकतानि जलप्लावादिना विसंस्थुलानि करोति । सैन्यस्य दुःसंबाधाः जोएइ गवेषयति युद्धभूमीः । निःकम्पो निश्चलचित्तो विजयानन्देन समं महाहवं महायुद्धं महइ कांक्षति । 'कांक्षेराहाहिलंघाहिलंखवच्चवंफमहसिहविलुंपाः' [हैम० ८–४–१९२] इति महः ॥ १०९ ॥ वसन्तोत्सवमनुस्मृत्याह । ११०) **भणियं च** – भणितं च राज्ञा २० प्रियवयस्य निजसंधिविग्रहे स एव विजयानन्दः प्राप्तार्थः प्रतिष्ठां प्राप्तो निपुण इत्यर्थः । किमनेनास्माकं पर्याप्तमधुना राज्यचिन्तयेत्यर्थः ॥ ११० ॥ १११) **जेणण्णे वि** – येनान्येऽपि महामण्डलाधिपा निर्भया अपि बिभीषिता भयं प्रापिताः । ञिभी भये । भियः षान्ताविति [14]सन्नन्तप्रयोगः । स किं विजयानन्दः सिंहलेशेन [15]शिलामेघेन वञ्च्यते मतिविपर्यासं प्राप्यते ॥ १११ ॥ ११२) **अणवेलं** – [16]अणवेलं वेलान्तरम् अन्यवेलायां २५ तदन्यवारं साधय कथय एतत् यत्तु हेरिकैस्तव [17]शिष्टं प्रोक्तम् । कारणमाह । एष रमणीयो नगरचर्चरीमहोत्सवारम्भः तावदतिक्रामतु ॥ ११२ ॥ ११३) **एवं भणिऊण** – एवं भणित्वा नराधिपेन सर्वासां वारवनितानां बन्दिजनानां च महोत्सवोचितानि बहुकानि प्रसाददानानि दत्तानि ॥ ११३ ॥ ११४) **तह संमाणिय** – तथा [18]संमा-

---

[1] P उयहीतडाइं, J उहईतडाइ, B उलहीतडाइ. [2] = वांछति. [3] B इच्छ (= त्थ). [4] B इमेणं म्हां (= इमेणम्हं). [5] B वंचिज्जै. [6] PB सिंहलेसेग, J सिंघले°. [7] B जं हेरिएहिं तुव सिट्ठ for तुह etc. [8] B वयर [= नयर] for मयण. [9] P ताम्व, JB ताव. [10] P वारवल°, JB वारविल°. [11] = मधूत्सविकानि, B महोसवियाइ. [12] PJB वंदि°. [13] P सम्माणीय, B समाणिय. [14] B इनन्त°. [15] B शिलामेघवंच्यातं तमितिविएजासंप्राप्यत ॥ [16] B अणुवेलंतरंतरं आणवलय ॥ तइन्यवारं. [17] B सृष्टं. [18] B सन्मानित°.

देव [1]सुमज्झण-समओ सज्जं चिय मज्जणं विसूरेइ[2] ।
दिय-वर-सत्थो[3] दारे तुह णिच्च[4]-णिवेसिएक्क-मणो ॥ ११५
अह सो विसज्जियासेस-पणइ-पडिवण्ण-मज्जणारंभो ।
संचलिओ वंदिण-सय-समूह[5]-कय-जय-जयासद्दो ॥ ११६
ताव य संचलिय-महा-णरेंद[6]-वर-वार-रमणि[7]-संवलिओ ।
भड-भंड[8]-भोय-मीसो जाओ अत्थाण-संखोहो ॥ ११७
सहसुट्ठिय-णर-संमद्द-णोल्लण[9]-उम्मत्थियाणणो[10] पडिओ ।
पोक्करइ[11] थेर[12]-भट्टो अहो विणट्ठो विणट्ठो हं ॥ ११८
तो[13] सो सेवा-चाएणं[14] विणडिओ कह[15] वि केहिं वि वराओ ।
उक्खित्तो[16] पंक-गओ[17] व्व जर[18]-गओ राय-पुरिसेहिं ॥ ११९
एत्थंतरम्मि ।
अण्णोण्ण[19]-मउड-संघट्ट-खुंडिय[20]-माणिक्क-पयर-पक्खलिओ ।
सुइरेण सरइ[21] एक्केक्कमग्गणं[22]-त्थंभिओ लोओ ॥ १२०

नितनिःशेषप्रणयिसंतोषवशप्रसन्नमुखः प्रभुः सुतनु सावित्रि पुरोहितेनोपसर्प्यागत्य विज्ञप्तः ॥ ११४ ॥ ११५) **देव** – देव मध्याह्नसमहः । वर्तत इति शेषः । **सज्जं** चिय प्रगुणीभूतमेव मज्जनं स्नानं विसूरइ खिद्यते विनश्यतीत्यर्थः । 'खिदेर्जूरविसूरौ' [हैम० ८-४-१३२] इति विसूरः । नित्यनिवेशितैकमनाः नित्यस्थायी द्विजवरनिर्वहो ब्राह्मणसंघस्तव द्वारे वर्तते ॥ ११५ ॥ ११६) **अह सो** – अथ स विसर्जिताशेष[23]-प्रणयिप्रतिपन्नमज्जनारम्भो वन्दिजनशतसमूहकृतजयजयरवः संचलितः स्नानमण्डपं प्रति ॥ ॥ ११६ ॥ ११७) '**ताव य** – तावता संचलितमहानरेन्द्रवरवाररमणीसंवलितः भटभण्डभोगमिश्रः आस्थानसंक्षोभो जातः । संवलितः संयुक्तः । भटः सुभटः भण्डाश्चतुरशीतिर्नर्मपात्राणि भोगा वयस्यास्तैर्मिश्रः कर्बुरितः ॥ ११७ ॥ ११८) **सहसुट्ठिय** – सहसोत्थितनरसंमर्दप्रेरणोन्मूर्च्छिताननः पतितः सन् पूत्करोति स्थविरभटः अहो विनष्टो विनष्टोऽहम् । अहो इति परामन्त्रणे ॥ ११९ ॥ ११९) **तो सो** – ततः स [24]सेवावातेन विनटितः कथमपि वराकः कैश्चिद्राजपुरुषैः पङ्कगतो जरद्गव इव वृद्धवृषभ इव उत्क्षिप्तः ऊर्ध्वीकृतः ॥ ११९ ॥ अत्रान्तरे । १२०) **अण्णोण्ण** – अन्योन्यमुकुटसंघट्टभ्रष्टमाणिक्यप्रकरप्रस्खलितो लोकः । एकैकमार्गपरिसंस्थितः पृथक् पृथक् मार्गाभि-

---

[1] P सुमज्जण, J मज्झण्ण, B मिझन्न. [2] = खिद्यते. [3] B निवहो for सत्थो. [4] = नित्यदान. [5] P समूढ, JB समूह. [6] B नरेंद्र. [7] B रमणी. [8] B भट्टभंड for भंडभोय. [9] = प्रेरण. [10] B °मुत्थि (= च्छि) याणण्णो. [11] = पूत्करोति. [12] B ठेर. [13] B ता. [14] = सेवावातेन, B वएण. [15] = कथंकथमपि, P कहकहवि, J कह वि, B कहि वि. [16] = उत्पाटितः P हक्खुत्तो, J उक्खित्तो. [17] PJB गउ व्व. [18] = जरद्गाव. [19] P अन्नन्न, J अण्णोण्ण, B अन्नून. [20] = पतित. [21] = निःसरति. [22] P मंगणत्थ°, J मंगुणत्थ°, B मग्गपरिसंठिओ लोओ. [23] B °तामं याशे°. [24] B सेवापतेन.

केहि वि[1] वर-वार-विलासिणीहिँ वेसा[2] वि संठिया पुरओ ।
पेल्लिज्जंति सुवल्लह-जण-जोग्गेहिँ पिहु[3]-थणेहिँ ॥ १२१

कीए वि महा-संमद्द-सेय-तण्णाँय[4]-णीवि-बंधाए ।
दुव्वोज्झो उज्झिय-मेहलो[5] वि जाओ णियंब-भरो[6] ॥ १२२

णिविच्चा[7]लिंगण-लालसाएँ हियइच्छिए समावडिए ।
बहु मण्णिज्जइ कीए वि [8]तुडिओ थूलामलो हारो ॥ १२३

कीए वि [9]मय-मयामोय-मिलिय-मुंहलालि[10]-मउलियच्छीए ।
लद्धावसरो वि चिरेण कह वि वोलिज्जइ पएसो ॥ १२४

इय सण्णा-वाहिप्पंत[11]-परियणो कह वि राय-भवणाहि[12] ।
पवणासासिय-हियओ णियया[य]वासं गओ लोओ ॥ १२५

राया वि [13]पवज्जंतेहिँ विविह-मंगल-णिहोस-मुहलेहिं ।
तूरेहिँ पढंतेहिँ य [14]वंदिण-दिय-वर-समूहेहिं ॥ १२६

मुखः सुचिरेण सरति गच्छति ॥ १२० ॥ १२१) केहि — कैश्चिरपि वरवारविलासिनीभिः सुवल्लभजनयोग्यैः परिस्तनैः पुरतः संस्थिताः द्वेष्या अपि अनभिगमनीया अपि पीड्यन्ते । अतिसंमर्दादिति शेषः ॥ १२१ ॥ १२२) कीए वि — कस्या अपि महासंमर्दस्वेदार्द्रनीविबन्धाया उज्झितमेखलो भ्रष्टकाञ्चीगुणोऽपि नितम्बभारो दुर्वहो जातः । तत्स्नातमार्द्रीभूतमिति तण्हाँय ॥ १२२ ॥ १२३) णिविच्चा — निविडालिङ्गनलालसया कयाचित् हृदयेप्सिते मनीषिते समापतिते संघटिते स्थूलामलो हारस्त्रुटितोऽपि बहु मन्यते । खुंडिउ त्ति 'त्रुटेस्तुट्टखुट्टखुडोक्खुडोल्लुक्कणिलुक्कलुक्कोल्लूराः' [हैम० ८-४-११६] ॥ १२३ ॥ १२४) कीए वि — कयाचिन्मृगमदामोदमिलितमुखरालिमुकुलिताक्ष्या लब्धावसरो प्राप्तगमनप्रस्तावोऽपि प्रदेशं कथमपि चिरेण वोलिज्जइ लंघ्यते ॥ १२४ ॥ १२५) इय सण्णा — इति संज्ञाव्याहियमाणपरिजनः कथमपि राजभवनात् पवनाश्वासितहृदयः निजकावासं गतो लोकः । संज्ञाः करपल्लवीमूलदेवीप्रभृतयः । तत्र

अहिकलसचक्कटंकणतलोयपउमाजवंकुरेहिँ जा[15] ।
ससहरकरसंवलिया एसा करपल्लवी भासा ॥
अआदौ[16] कादयः प्रोक्ताः खदौ चापि जडौ स्मृतौ ।
शेषवर्गविपर्यासो मूलदेवेन भाषितम् ॥

इत्यादि ॥ १२५ ॥ १२६-२७) राया वि — राजापि प्रवाद्यमानैः विविधमङ्गल-

---

[1] J केहि भ्वि, [काहिं वि], [2] = द्वेष्या अपि. [3] PJB पिवि for पिहु. [4] = आर्द्र B तण्हाय. [5] P दुव्वोज्जो उजिय, JB °ज्झो उज्झि°. [6] B हरो. [7] P निभिच्चा°, J णिव्विच्चा., B पिढिभिच्चा° [8] = त्रुटित, B खुडिओ. [9] = मृगमद. [10] J मउलालि. [11] = व्याहियमाण [12] P भवणेहि, JB भवणाहि. [13] = प्रवा [द्य] मानैः [14] J वंदियदिय°. [15] B चा. [16] B आयांदो.

सव्वाहिं चिय स[1]व्वोसहीहिँ लीलाइ मज्जिऊण चिरं ।
सयल-समाणिय-देवाइ-तप्प[2]णो भवणमल्लीणो ॥ १२७
तत्थ वि गो-भूमि-सुवण्ण-वत्थ-तिल[3]-मीसियाइँ दाऊण ।
दाणाइँ दिय-वराणं भोयण-सालं समल्लीणो ॥ १२८
तद्दे[4]स-यालिएहिं पणईहिँ समं पसण्ण-मण-भावो ।
भोत्तुं[5] विविहाहारं सु[6]रसं का[7]लाणुरूयं च[8] ॥ १२९
भोत्तुं तक्कालोइय-परियण-प[9]रियालिओ स[10]मल्लीणो ।
अंतो[11]-अत्थाण-हरं [12]विरइय-वर-रयण-पल्लंकं[13] ॥ १३०
तत्थासीणो [14]सहिएहिँ सुकइ-छंदाणुवत्तिएहिं च ।[15]
[16]स[17]मुयं सुह-संतुट्ठो णर-णाहो [18]एक्कसरियाए[19] ॥ १३१
वा[20]मं-करोवग्गिय-वेत्त-दंड-दाहिण-करोत्थय-मुहेण ।
पहु-हियय-भाव-कुसलेण दारवालेण विण्णत्तो ॥ १३२

निर्घोषमुखरैस्तूर्यैः बन्दिद्विजवरसमूहैश्च पठद्भिः भोगवेलावेदपाठं कुर्वाणैः ॥ [**सव्वाहिं-**] । सर्वाभिरपि सर्वौषधीभिः लीलया चिरं मज्जित्वा स्नानं विधाय [21]सकलसंमानितदेवादितर्पणो भवनं सौधं अल्लीणो आलीनः प्रविष्टः । 'आलीङोल्ली' [हैम० ८-४-५४] इति अल्ली । युग्मम् ॥ १२६-१२७ ॥ १२८) **तत्थ वि**–तत्र द्विजवराणां ब्राह्मणोत्तमानां गो[22]भूमिवस्त्रुतिलसुवर्णमिश्रितानि दानानि दत्त्वा भोजनशालां भोजनमण्डपं समालीनः ॥ १२८ ॥ तत्रापि सौधे । १२९) **तद्देस**–तद्देशकालिकैः प्रणयिभिः सह भोजनयोग्यैरनुचरैः समं सार्धं प्रसन्नमनोभावः प्रीणितचित्तः सुरसं स्निग्धं कालानुरूपमृतुसंबद्धं विविधाहारं भुक्तः[23] ॥ १२९ ॥ १३०) **भोत्तुं**–भुक्त्वा इत्तो इतः स्थानाद्भोजनमण्डपात् तत्कालोचितपरिजनपरिवारितो राजा विरचितवररत्नपल्यङ्कम् आस्थानगृहं समालीनः ॥ १३० ॥ १३१) **तत्थासीणो**–[तत्रासीनः सुहृद्भिः सुकविच्छन्दानुवर्तिभिश्च ।] **समुयं**–समकं समकालं सुखसंतुष्टो नरनाथो राजा यावदेकवेलायाम् । जात इति शेषः । हे सुतनु सावित्रि तावत् सविषादहर्षप्रतीहारः प्रविष्टः ॥ १३१ ॥ १३२) **वाम**–वामकरोपगृहीतवेत्रदण्डदक्षिणकरस्थगितमुखेन प्रभुहृदय-

---

[1] = सर्वौषधिभिः. [2] = देवादितर्पण. [3] B मीसिज्जाइ. [4] = तद्देशकालज्ञैः, J तद्देयस°. [5] = भोक्तुं, B भुत्तो. [6] B सरसं. [7] P °णुरूवं च, J °णुरूयं च, B °णुऊलं वा [?]. [8] P युग्मं (at the close of the verse, but preceding the number). [9] P परिवारिओ, JB परियालिओ. [10] P समुल्लीणो, J समल्लीणो, B समंली.° [11] B इत्तो for अंतो. [12] P विरईय, JB विरइय. [13] J [अत्थाणहरम्मि रइय°] °पल्लंके. [14] = सुहृद्भिः, [सुहिएहि]. [15] B omits this line. [16] = समुदं, B समय ; according to B this becomes the first line. [17] P सुह, JB सुह. [18] B जाव इक्क-परियाए for एक्कसरियाए. [19] B has an additional line, the second line of the verse, like this : ताव पइट्ठो सविसाय-हरिसिओ सुयणु परिहारो ॥ १३५ ॥. [20] B वामयरो°. [21] B शकलं. [22] [°भूमिवस्त्रतिल°]. [23] B भुक्ताः.

देव दिसा-विजयाओ सेणाहिवई केण[1] वि कज्जेण ।
जर-कप्पड-णेवच्छो[2] विजयाणंदो दुवारम्मि ॥ १३३
तो तं सहस त्ति णिसामिऊण सविसाय-[3]विम्हिय-मणेण ।
भणियं अमच्च-मुह-पेसियच्छिणा पुहइ-णाहेण ॥ १३४
हंहो भट्ट-कुमारिल णिसुयं [4]जं वेत्तिएण[5] संलत्तं[6] ।
ता किं विजयाणंदो एयावत्थंतरं पत्तो ॥ १३५
णीसेस-णीइ-सत्थत्थ-वत्थु-वित्थार-वित्थयँ[8]-मई वि ।
असहाओ ववगय-वाहणो [9]य कहमागओ [9]एत्थ ॥ १३६
णं[10] य भिच्चा णेह करी ण य तुरया णेय पोट्टिसो मंती ।
विजयाणंदस्स कहं कह जाया एरिसावत्था ॥ १३६*१
भणियं भट्ट-कुमारिलेण[11] देव[12] विसमा जयम्मि [13]कज्ज-गई ।
मण्णे तहावि एसो केण वि कज्जेण संपत्तो ॥ १३७
किं जहा[14] ।
परिवड्ढिय-पहु-संभावणाण एवंविहे महाकज्जे ।
[15]असमत्त-पेसणाणं[16] मरणं चियँ[17] सहेइ पुरिसाण ॥ १३८

भावकुशलेन द्वारपालेन विज्ञप्तः । वामहस्तेन दण्डं धृत्वा दक्षिणहस्तेन मुखमावृत्य च वेत्रिणा राजा विज्ञापयांचक्रे ॥ १३२ ॥ १३३) **देव** — देव दिग्विजयात्तु सेनापतिर्विजयानन्दः केनापि कार्येण जरत्कर्पटनेपथ्यो[19] जीर्णवस्त्रपरिधानो द्वारे वर्तते ॥ १३३ ॥ १३४) **तो तं** — ततस्तत् सहस त्ति णिसामिऊण प्रतर्कितमेव इति निशम्य श्रुत्वा सविषादविस्मितमनसा अमात्यमुखप्रेषिताक्षेण पृथिवीनाथेन भणितम् ॥ १३४ ॥ १३५) **हंहो भट्ट** — हंहो इति सहसा साश्चर्यभाषणे । भट्टकुमारिल श्रुतं तद्वेत्रिणा यच्छिष्टं[20] कथितम् । तत्किम् । किमिति विजयानन्द एतावदवस्थां प्राप्तः ॥ १३५ ॥ १३६) **णीसेस** — निःशेषनीतिशास्त्रार्थवस्तुविस्तारमतिरपि असहाय एको व्यपगतवाहनः पादचारी कथमत्रागतः ॥ १३६ ॥ १३६*१) **ण य** — [न च भृत्याः नेह करी न च तुरगाः नैव पोट्टिसो मन्त्री । विजयानन्दस्य कथं कथं जाता ईदृशी अवस्था] ॥ १३६*१ ॥ १३७) **भणियं** — भणितं कुमारिलेन नरपते विषमा जगति कार्यगतिः । मन्ये तथापि [21]केनापि कार्येण संप्राप्तः ॥ १३७ ॥ [किं यथा ।] १३८) **परिवड्ढिय** — परिवर्धितप्रभुसंभावनानाम् एवंविधे महाकार्ये असमाप्तप्रेषणानाम् असिद्ध-

---

[1] P केणा॰, J केग, B किणा॰. [2] B णेवत्थो. [3] विंभिव. [4] B तं. [5] = वेत्रिकेण. [6] B जं सिट्ठं for संलत्तं. [7] P वित्थिय, J वित्थय, B वित्थर. [8] B वि. [9] B इत्थं. [10] This verse is found only in P, but not in JB; the actual readings of P are न य, नेह, न य and नेय in the first line and एरसा in the second. [11] [कुमारेण]. [12] B omits देव. [13] B कज्जागई. [14] B omits किं जहा. [15] = असमास. [16] = यस्मिन्कार्ये प्रेषिता, P पेसणाण. [17] P विय, JB चिह. [18] J सुहइ. [19] B॰ नैपथ्यो. [20] B यत्सृष्टं. [21] B केन.

ता जइ [1]कहावि एसो सिंहल-रायाहि[2] परिहवं पत्तो ।
ता एत्थ तुम्ह [3]दारे णूणं [4]णल्लियइ जीयंतो ॥ १३९
अह सो च्चिय[5] जोइक्खो[6] णिय-[7]कज्ज-गईए किं वियारेण ।
आणेह मा विलंबह दीसउ[8] ता से मुह-च्छाया ॥ १४०
तो तक्खण-रायाणत्त-दारवालाणुमग्ग-संलग्गो । ५
संचविओ कु[10]-घडंतुत्तमंग-कमलो णरिंदेण ॥ १४१
समइच्छिऊण सुंदरि[12] आणत्तं से सुहासणं पहुणा ।
उवविट्ठो[13] भट्ट-कुमारिलस्स पय-पेसियच्छि-जुओ ॥ १४२
अह तत्थ सुहासण-[14]कय-परिग्गहो [15]णिज्जणं विहेऊण ।
[16]खण-मेत्त-[17]समासत्थो [18]सच्छरियं पुच्छिओ पहुणा ॥ १४३ १०

कार्याणां पुरुषाणां मरणमेव सहइ शोभते । [9]एवं संभावनया प्रहितस्यासिद्धकार्यस्य पुंसः नगरागमनान्मृत्युरेव श्रेयान् । उक्तं च श्रीचक्रपाणिविजयमहाकाव्ये ।

यः स्वामिसंभावितकार्यसिद्धिरसिद्धकार्योऽपि विहस्य पृष्टः ।
अधोमुखोऽनुत्तरदानमूढः स चेज्जनो जीवति को विपन्नः ॥

इति ॥ १३८ ॥ **१३९) ता जइ**–तद्यदि कदाचित् सिंहलेशादेष परिभवं प्राप्तः १५ तदात्र युष्माकं द्वारं नूनं निश्चितं जीवन् नल्लियइ नोपसर्पति । ['उपसर्पेरल्लिअः' हैम० ८-४-१३९, इति] सूत्रात् ॥ १३९ ॥ **१४०) अह सो**–अथ अथवा किं विचारेण विमर्शेन निजकार्यगतौ[20] निजस्वरूपज्ञापने[21] स चैव ज्योतिष्को दीपः । तमानयत[22] मा विलम्बध्वं दृश्यते तावत्तस्य मुखच्छाया वदनशोभा । कुमारिलवचनान्नरपतिना भावयित्वा निजहृदय आदेशो दत्तः । द्वारपाल [तं] शीघ्रं प्रवेशय [इति] २० ॥ १४० ॥ **१४१) तो तक्खण**–तत्क्षणतो राज्ञाज्ञप्तद्वारपालानुमार्गसंलग्नो नरेन्द्रेण सचविओ दृष्टः । किंविशिष्टः । कुघडंत इति कुः पृथ्वी तस्यां घटमानम् उत्तमाङ्गकमलं शिरःपद्मं यस्येति भूमिमिलन्मस्तक इत्यर्थः ॥ १४१ ॥ **१४२) समइच्छिऊण**–हे सुन्दरि सावित्रि प्रभुणा राज्ञा आलिंग्य से तस्य सुखासनं भद्रासनादि आज्ञप्तम् आदिष्टम् । भट्टकुमारिलस्य पदप्रेषिताक्षियुग उपविष्टः । राजसमक्षमपरत्र नम- २५ स्कृतावनधिकार इति । पददत्तदृष्टिः दृग्नमस्कृत इति भावः ॥ १४२ ॥ **१४३) अह तत्थ**–अथ तत्र सुखासनकृतपरिग्रहो निर्जनमेकान्तं विधाय कृत्वा क्षणमात्रसमासीनो विजयानन्दः प्रभुणा साश्चर्यं पृष्टः । अच्छरियं इति 'अतो रियाररिज्जरीयम्' [हैम०

---

[1] B कज्जावि [= कयाइ]. [2] P puts No. 5 on हि. [3] B दारं. [4] = न लीयते । न श्लिष्यति. [5] = स एव. [6] = दीप. [7] P कज्जगईए किं, J कज्जगईहि कं, B कज्जागइइ किं. [8] B दीसइ. [9] = त्रिलोकितः. [10] P कुप्पडंतु°, J कुघडंतु°, B कुघडत्तु°. [11] = सस्पृह्य. [12] P सुंदरि. J सुदरि, B सुदूरि. [13] B उवइट्टो. [14] B किय. [15] = निर्जनं विधाय. [16] = क्षणमात्रसमाश्वस्तः, P खणमेत्त, J खणमित्त, B खणमत्त. [17] B समासीणो. [18] = सत् आश्चर्यं (= साश्चर्यं) [19] B ऋत्व. [20] B गतो. [21] B ज्ञापनो. [22] B तस्मानियतः.

हंहो तुह विजयाणंद एत्थ [१]एवंविहं समागमणं ।
णीसेस-जुत्ति-रहियं [२]अहियं [३]हिययं म्ह दूमेइ ॥ १४४

तो [४]अणुयंपाणुगयं वयणं णिय-सामिणो सुणेऊण ।
परिओस-वस-विसट्टंत-लोयणं तेण विण्णत्तं ॥ १४५

५ देव महंती [५]खु कहा एसा सुमणोरहा[६]णं संभूई ।
कोऊहलेण सीसइ अवहिय-हियया णिसामेह ॥१४६

मलयायलाहिवे वसिकयम्मि स[७]मियम्मि [८]पंडि-रायम्मि ।
पारद्धे रयणायर-पर-पारुत्तार-[१०]परियम्मे ॥ १४७

भणियं अमच्च-सिरि-पोट्टिसेण मा [११]ता करेह परियम्मं ।
१० सहस त्ति दंड-सज्झो ण होइ अम्हं सिलामेहो ॥ १४८

सामण्णो वि ण तीरइ दुग्गत्थो [१२]जोहिउं पर-भडेहिं ।
सो उ[१३]ण विहि[१४]-संपुण्णो सूरो चाई सुभिचो य ॥ १४९

८-२-६७] इति रियः ॥ १४३ ॥ १४४) **हंहो तुह** – हंहो विजयानन्द तव एवंविधमत्र समागमनम् । निःशेषयुक्तिरहितमधिकमस्माकं हृदयं दुनोति । 'दूङो दूमः' १५ [हैम० ८-४-२३] इति दूमेइ ॥ १४४ ॥ १४५) **तो अणुयंपा** – ततोऽनुकम्पानुगतं करुणासारं वचनं निजस्वामिनो निशम्य परितोषवशविकसल्लोचनं तेन विज्ञप्तम् । 'विकसेः कोआसविसट्टौ' [हैम० ८-४-१९५] इति विसट्टंत ॥ १४५ ॥ १४६) **देव महंती** – देव । खु निश्चये [हैम० ८-२-१९८] । स्वमनोरथानां संभूतिरुत्पत्तिः एषा महती कथा कौतूहलेन कुतुकेन शिष्यते निगद्यते । अवहितहृदयाः सावधान- २० मानसाः निशाम्यत आकर्णयत ॥ १४६ ॥ तामेवाह[१५] । १४७) **मलया** – मलयाचलाधिपे वशीकृते स्वात्मसात्कृते निहते च पाण्ड्यराजनि पाण्ड्यदेशाधिपे प्रारब्धे रत्नाकरपरपारोत्तरणैकर्मणि ॥ १४७ ॥ किमित्याह । १४८) **भणियं** – भणितममात्यश्रीपोट्टिसेन । मा तावत्कुरुत परिकर्म प्रारम्भम् । यतः शिलामेघः सिंहलद्वीपाधिपोऽस्माकं सहसा दण्डसाध्यो न भवति ॥ १४८ ॥ १४९) **सामण्णो** – सामान्योऽपि एक- २५ ग्रामाधिपतिरपि दुर्गस्थः कृतदुर्गपरिग्रहः प्रतिभटैः शत्रुभिः योधितुं, न शक्यते । स पुनः शिलामेघस्त्रिभिः संपूर्णः । किं तत् त्रिकमित्याह । शूरः संग्रामधीरः, त्यागी दान-

---

[१] P एवंविह, JB एवंविहं. [२] B हियय अम्हाणं दूमेइ for अहियं etc. [३] P हिययम्ह. [४] = अनुकंपानुगत, B अणुकंपा°. [५] = निश्चये, J महाइक्खु. [६] J सुमणोहराण. [७] P समयंमि, J समियम्मि, B णिहियंमि. [८] PB पंडु°, J पंडि°. [९] B पारुत्तरणपरि°. [१०] = परिकर्म. [११] B मंतं for मा ता. [१२] J जोहिउ. [१३] J सोऊण. [१४] B सुप्पुण तिहिं for सो etc. [१५] B puts this phrase at the beginning of the commentary on the next verse.

जुत्तिण्णुओ[1] सहम्मो[2] अहिएहिँ[3] अलंघिओ महा-माणी ।
मंतुच्छाह-पहाणो दुक्खं[4] जोहिज्जइ परेहिं ॥ १५०
णय-विक्कमोवहोज्जा[5] सव्वाण[6] वि पत्थिवाण एस महीं[7] ।
ण उणेक्क-विक्कम-रसा हवंति सिरि-भाइणो[8] पुरिसा ॥ १५१
ता साम-णए संते [9]संते [10]पुरिसाण [11]भेय-विण्णाणे ।
दाणे [12]वि [13]संपडंते को दंडे आयरं कुणइ ॥ १५२
जं जह [14]कमेण भणियं [15]पुव्वायरिएहिँ [16]अत्थ-सत्थेहिं ।
तं तह [17]पडिवज्जंता सिरीए पुरिसा वरिज्जंति ॥ १५३
ता पेसिज्जउ दूओ [18]सामेक्कालाव-मुहल-पत्तट्ठो[19] ।
पर[20]-हियय-भाव-कुसलो दच्छो[21] कालण्णुओ[22] धीरो ॥ १५४

वीरः, सुभृत्ययुक्तः सत्यपरिवारश्चेति ॥ १४९ ॥ १५०) **जुत्तिण्णुओ**—युक्तिज्ञः उपायनिपुणः । सधर्मः धर्मो जयति नाधर्म इत्यायतिबलवान् । अहितैः शत्रुभिरलंघितः । महामानी परोत्सेकमसहिष्णुः । मन्त्रोत्साहप्रधानः शक्तित्रयपरिकलितः इत्यर्थः । ईदृशश्च परैर्वैरिभिः दुःखं कष्टेन योध्यते अभिभूयते ॥ १५० ॥ १५१) **णय**—सर्वेषामपि पार्थिवानां नरेन्द्राणाम् एषा मही नयविक्रमोपभोग्या । नयश्च न्यायो विक्रमः शौर्यता ताभ्यां भोक्तुं शक्या । न पुनरेकविक्रमरसाः पुरुषाः श्रीभाजनं भवन्ति ॥ १५१ ॥ १५२) **ता साम**—तस्मात् सामनये तथा भेदविज्ञाने विद्यमाने दाने च संपद्यमाने को नाम सुविचारः पुमान् दण्डे चतुर्थोपाये आदरं कुरुते ॥ १५२ ॥ १५३) **जं जह**—यद्यथा क्रमेण भणितं पूर्वाचार्यैरर्थशास्त्रे तत्तथा प्रतिपद्यमाना आद्रियमाणाः पुरुषाः श्रिया व्रियन्ते । यदुक्तं नीतिशास्त्रे ।

आदौ साम प्रयोक्तव्यं ततो दानं समाचरेत् ।
भेदं वा साधयेत्प्राज्ञः पश्चाद्दण्डमपि श्रयेत् ॥

अन्यच्च ।

उत्तमं प्रणिपातेन शूरं भेदेन योजयेत् ।
नीचमल्पप्रदानेन समं तुल्यपराक्रमैः ॥

इत्यादि ॥ १५३ ॥ १५४) **ता पेसिज्जउ**—तस्मात् प्रेष्यतां दूतः सामैकालापमुखरप्रासार्थः । परहृदयभावकुशलो मनोगतभावज्ञो दक्षः प्रबलो वैदग्ध्यवांश्च कालज्ञः प्रस्ता-

---

[1] = युक्तिज्ञो, P जुत्तिन्नुओ, J जुत्तिणुओ, B जुत्तिणउ. [2] = सधर्म्मः, J सहमो. [3] = अहितैः. [4] P दुक्ख, JB दुक्खं. [5] = नयविक्रमोपभोग्या, J णवियक्कमो°. [6] P सव्वाणं च, JB सव्वाण वि. [7] B विही. [8] P भाइणो, J भायणो, B भावणं [= भायणं]. [9] B omits one संते. [10] B पुरुसाणं तह भेय°. [11] = भेदविज्ञाने. [12] B य. [13] = संपद्यमाने. [14] PB कामेण, J कमेण. [15] = पूर्वाचार्यैः. [16] = अर्थशास्त्रैः, P अत्थसत्थेहिं, J सत्थअत्थेहिं, B अत्थसत्थम्मि. [17] B पडियज्जंता. [18] = सामैकालापमुखरप्रासार्थः. [19] = कुशल. [20] P परहियय, J परिहि°, B परिहरियय. [21] B दक्खो. [22] = कालज्ञो.

जइ सो तेणं चिय उयणमेइ ता साह किं पयासेण ।
वायाए जो विवज्जइ विसेण किं तस्स दिण्णेण ॥ १५५
णिसुयं मए वि जह तस्स सयल-जिय-लोय-सार-संभूया ।
लीलावइ त्ति णामेण पिय-सुया जीवियब्भहिया ॥ १५६
५ तिस्सा सुजम्म-दियहे केण वि असरीरियाए वायाए ।
देवेणं समाइट्ठं सिट्ठं देवण्णुएहिं पि ॥ १५७
जह जो इमीए वर-बालियाए होहि वरो त्ति वर-समए ।
सो सयल-पुहइ-णाहो लहिही दिव्वाउ सिद्धीओ ॥ १५८
ता जइ कहावि सो अम्ह सामिणो तं कुमारिया-रयणं ।
१० उवणेइ ता ण सिद्धं किं वा एत्थ म्ह पुहवीए ॥ १५९
अण्णं च एत्थ एवं-विहाण रयणाण भायणो म्ह पहू ।
इय जाणिऊण सामं तेण समं बहु-मयं अम्ह ॥ १६०
तं तह सोऊण मए अमच्च-सिरि-पोट्टिसाहि णीसेसं ।
भणियं अलं म्ह दूएण ता सयं चेय वच्चामो ॥ १६१

---

१५ वौचित्यवेदी धीरो धैर्ययुक्तः । एवं परदर्शितविभीषिकाभिर्व्याकुलः एवंविधो दूतः प्रहीयतामिति ॥ १५४ ॥ **१५५) जइ सो**—यदि स शिलामेघनृपस्तेनैव दूतेन[१३] उपनतिस्तामेति आज्ञां मन्यते इति । तस्मात् शाधि कथय किं प्रयासेन सैन्यसंवाहनसंग्रामारम्भादिकेन । अमृतेन यो विपद्यते तस्य विषेण दत्तेन किम् । तथा यः साम्ना साध्यते किमर्थं तत्र दण्डादि प्रयुज्यते । अमृतेन वा पाठान्तरे वायाए इति वाचा
२० ॥ १५५ ॥ **१५६) णिसुयं**—श्रुतं च मया यथा तस्य सकलजीवलोकसारसंभूता नाम्ना लीलावती जीविताभ्यधिका प्रियसुता । अस्तीति शेषः ॥ १५६ ॥ **१५७) तिस्सा**—तस्याः सुजन्मदिवसे केनापि देवेन अशारीरिक्या वाचा देववाचा दैवज्ञैः ज्यौतिषिकैश्च शिष्टं समादिष्टम् । देवेनाशिष्टं च कथितं ज्यौतिषिकैः ॥ १५७ ॥ किमादिष्टमित्याह । **१५८) जह जो**—यथा योऽस्याः वरबालिकायाः प्रधानाङ्गनायाः वरसमये
२५ पाणिग्रहणावसरे वरो भविष्यति । स सकलपृथ्वीनाथो दिव्याः सिद्धीः लप्स्यते ॥ १५८ ॥ **१५९) ता जइ**—तद्यदि कदाचिदेषोऽस्मत्स्वामिनस्तत्कुमारिकारत्नम् उपनयति ढौकयति तदा पृथिव्यामस्माकं किं न सिद्धम् ॥ १५९ ॥ **१६०) अण्णं च**—अन्यच्चात्र भूपीठेऽस्मत्प्रभुरेवंविधानां [रत्नानां] भाजनम् इति ज्ञात्वा तेन शिलामेघेन समं सहास्माकं साम बहुमतम् । प्रथमोपायोऽभ्युपगतः ॥ १६० ॥ **१६१) तं तह**— तत्तथा अमात्य-

---

१ = उपनमति. २ B सहि [= साहि]. ३ J पियासेण. ४ B णिसुयं च मए जह तस्स सयलजिय°. ५ = सकलजीवलोकसारसंभूता. ६ = जीविताभ्यधिका. ७ J असरिरियाए. ८ P देवेण, J देव्त्रेण, B दिव्वेण. ९ = दैवज्ञैरपि, B दिव्वण्णु°. १० B लहिहइ. ११ B सव्वाउ. १२ B तो जइ कया वि एस म्ह. १३ J पुहइए. १४ B भायण म्ह [= °णं म्ह]. १५ P puts No. 5 on हि. १६ PJB अलम्ह. १७ P वेय वच्चामो, J सेय वच्चामो, B किं न वच्चम्ह. १८ B उपनमितिस्तमेति.

सो जेण मज्झ दंसण-सिणेह-संभावणा-परिग्गहिओ ।
देइ[1] च्चिय मह पहुणो तं णियय[2]-कुमारिया-रयणं ॥ १६२
भणियं पुणो वि सिरि-पोट्टिसेण एवं-विहम्मि कज्जम्मि ।
ण विरुज्झइ तुह[3] गमणं सिंघल[4]-दीवाहिवाहुत्तं[5] ॥ १६३
अह एवं बहुसो मंतिऊण गोसम्मि[6] णियय-कडयाओ ।
संचलिओ परमेसर परिमिय-परिवार-परियरिओ[7] ॥ १६४
तो तं सिरि-कुल-भवणं महुमह-वासं दिसा-वहू-णिलयं ।
भुवण[8]-परिहा-णिबद्धं व सायरं झत्ति संपत्तो ॥ १६५
पडिछंदं[9] पिव गयणंगणस्स वसुहावरोह[10]-सिचयं व ।
रिद्धिं व[11] महा-पलयस्स जम्म-भूमिं[12] व भुवणाण[13] ॥ १६६
दट्ठुं[14] तमंबुरासिं णरवइ परिचिंतियं हि[15] हियएण ।
दुक्खुत्तारो एसो जह भणिओ पोट्टिसेण म्ह ॥ १६७
दीसइ पडु-पवणुग्गय[16]-पडिरव-पडिपुण्ण-दस-दिसा-यक्को ।
हल्लंतुवेल्ल[17]-महल्ल-लहरि-माला-उलोल्लोलो[18] ॥ १६८

श्रीपोट्टिसान्निःशेषं श्रुत्वा मया भणितम् । अलमस्माकं दूतप्रेषणेन । स्वयमात्मनैव किं न व्रजामि इति ॥ १६१ ॥ १६२) **सो जेण** – स येन कारणेन मम दर्शनस्नेहसंभावनापरिगृहीतः सन्मम प्रभोर्निजकुमारिकारत्नं तद्ददात्येव । दर्शनानुगृहीतो दाक्षिण्यात् स्वकन्यां दास्यत्येव इत्यर्थः ॥ १६२ ॥ १६३) **भणियं** – भणितं च पुनः श्रीपुट्टिसेन एवंविधे कार्ये सिंहलद्वीपाधिपं प्रति तव गमनं [न] विरुध्यते[19] । स्वामिकार्ये साहसिकं कर्म कुर्वाणानां युक्तमेव सुभृत्यानामित्यर्थः । आहुत्तं प्रति-अर्थे ॥ १६३ ॥ १६४) **अह एवं** – अथैवं बहुशोऽनेकवारं मन्त्रयित्वा गोसम्मि प्रभाते निजकटकात् । हे परमेश्वर राजनाम परिमितपरिवारपरिकरितः अल्पपरिच्छेदः संचलितः प्रस्थितः ॥ १६४ ॥ १६५) **तो तं** – ततस्तं श्रीकुलभवनं लक्ष्मीकुलगृहं मधुमथनिवासं नारायणवसतिं दिग्वधूनिलयं दिङ्नायिकाश्रयम् । भुवनपरिखानिबद्धं भुवनमेव परिखा खातिका तया बद्धं वेष्टितं सागरं समुद्रं झत्ति शीघ्रं संप्राप्तः ॥ १६५ ॥ १६६–१६७) **पडिछंदं** – प्रतिच्छन्दं प्रतिबिम्बमिव गगनाङ्गणस्य । वसुधावरोधसिचयमिव पृथिवीश्रोणितटवस्त्रमिव । ऋद्धिमिव महाप्रलयस्य । प्रलयकालसमृद्धिस्तमोरूपा संहाररूपत्वात् । समुद्रस्यापि कृष्णत्वादित्थमुत्प्रेक्षा । जन्मभूमिमिव भुवनानाम् [**दट्ठुं** –] दृष्ट्वा तमम्बुराशिं

---

[1] = ददात्येव. [2] B णिययं. [3] P तुय, JB तुह. [4] PB सिंहल, J सिंघल. [5] = आहुत्तं । अभिमुखं. [6] = प्रभाते. [7] परिकरितः. [8] = भुवनान्येव परिखा. [9] J पडिच्छंदं. [10] = पृथ्वीनितंबसिचयमिव. [11] P रिद्धि व, J रिद्धिं च, B रिद्धि व्व. [12] P भूमि च, JB भूमिव्व. [13] P भुयणाण, B रयणाण. [14] = दृष्ट्वा. [15] PJ परिचिंतियम्हि, B परिचिंतयम्हि. [16] B पणुल्लय. [17] = चलंतउद्वेलमहांतमालाकुलेन उल्लोलः, J हल्लंतुवेल्ल. [18] J उलोलो. [19] B विरुध्यातां.

णिंतच्छरो[1] वि रामाणुलंघिओ णिव्विसो वि विसमइओ[2] ।
करि-तुरय-वज्जिओ वि हु पडिरक्खिय-महिहरुग्घाओ[3] ॥ १६९
असुरो वि सया मत्तो मत्तो वि अमुक्क[4]-णियय-मज्जाओ ।
मज्जाय[5]-संठिओ वि हु विरसो वि[6] सवाणिओ[7] चेवँ[8] ॥ १७०
५ साहेइ जम्मि अज्ज वि पयडो पवय[9]-वइ-साहसुप्फालो[10] ।
महि-[11]मंडलग्ग-हत्थो व्व राम-चरियाइँ सेउ[12]-वहो ॥ १७१
दीसंति सिरि-सुवास[13]-हर-रइय-कुसुमोवयार-सारिच्छा ।
वेला-वण-वीइ[14]-विइण्णे[15]-रयण-घडिया तंडु[16]च्छंगा ॥ १७२

नरपते[17] चिन्तितं हृदयेन । एष समुद्रो दुःखोत्तारोऽस्माकं [यथा] भणितः पोट्टिसेनेति ।
१० युग्मम्[18] ॥ १६६-६७ ॥ १६८-७०) **दीसइ**-समुद्रो दृश्यते इति संबन्धः । विशेषणान्याह । पटुपवनोद्धतप्रतिरवप्रतिपूर्णदशदिक्चक्रः । हल्लंत कम्पमान उव्वेल्ल प्रसरणशील महालहरीमालाकुलोल्लोलः । महल्लादिशब्दा महत्त्ववाचका बाहुल्यात् ज्ञेयाः । उल्लोलश्चञ्चलः ॥ [**णिंत**-] निर्गच्छदप्सरा अपि रामानुलङ्घित इति विरुद्धम् । प्रथमपक्षे रामाः स्त्रियः ताभिरनुलङ्घितः इति । अथ च निर्गता अप्सरसो रम्भा-
१५ दयो यस्मात्, रामेण दाशरथिना अनुलङ्घितः आक्रमितः । निर्विषोऽपि विषमय इति विरुद्धम् । अथ च कालकूटनिर्गमाद्विषरहितः, विषं च पानीयं तन्मयः । करितुरग-वर्जितोऽपि परिरक्षितमहीधरोद्घातः । करी हस्ती एरावणनामा । तुरगो अश्वः उच्चैः-श्रवाभिधः । महीधरा नरेन्द्राः पर्वताश्च ॥ [**असुरो**-] असुरोऽपि सदा मत्तः । न विद्यते सुरा मदिरा यत्र, मथनावसरे निर्गमात् । अथवा अ विष्णुः स एव सुरो देवो
२० यत्रेति । मत्त इव मत्तोऽपारसंभृतित्वादुन्मत्त इव । मत्तोऽपि अमुक्तनिजकमर्यादः । सुरादिमत्तो विमर्यादः न गण्यः इति । मर्यादासंस्थितोऽपि विरसोऽपि सवाणिज्यकः इति विरुद्धम् । विरसस्य दुष्करं वणिक्कर्म । अथ च विगतो [19]रसपट्टो यत्रेति सपानीयश्चेति । विरुद्धालङ्कारेण [20]समुद्रस्तुतिः ॥ १६८-७० ॥ १७१) **साहेइ**-यत्र महीमण्डला-ग्रहस्त इव प्लवगपतिसाहसकथकः सुग्रीववीरकर्मप्रतिपादकः प्रकटः सेतुपथः सेतुर्वा
२५ अद्यापि रामचरितानि साहइ इति कथयति । 'कथेर्वज्जरपज्जरोप्पालपिसुणसंघबोल्लचव-जंपसीससाहाः' [हैम० ८-४-२] इति उप्फालः साहश्च आदेशौ ॥ १७१ ॥ १७२) **दीसंति** - यत्र वेलावनवीचिविकीर्णरत्नघटितास्तटोत्संगाः श्रीसुवासगृहरचितकुसुमोप-चारसदृक्षाः दृश्यन्ते । तरलतरङ्गास्तीरविक्षिप्तरत्नपुञ्जाः लक्ष्मीवासभवने पुष्पप्रकारा इवो-

---

[1] = निर्यदप्सरोपि. [2] P विसमईओ. [3] = उद्घातः. [4] P वि ण मुक्क, J वि अमुक्क, B वि यमुक्क. [5] F मज्जायथु वि विरसो विरसो वि, JB मज्जायसंठिओ वि हु विरसो. [6] J अ. [7] P चेव, JB च्चेव. [8] = यस्मिन्. [9] = सुग्रीवसाहसकथकः, P पवयवई, J पवयवइ. [10] B साहसुप्फलो. [11] J मंडलग्गिहत्थो. [12] PB सेयवहो, J सेउवहो. [13] J सवास. [14] J वीई. [15] = वीचिविक्षिप्त. [16] P तंडुच्छंगा, J °दु° for डु, B तडु°. [17] B नरपति. [18] B युग्मं is put at the close of the gāthās Nos. 166-67. [19] B रसपडो. [20] B समुद्रश्रुति.

अज्ज वि तड-वि[1]यसिय-सुरहि-कुसुम-संदोह-वासियासेहिं[2] ।
वारुणि-विणिग्गमो केसरेहिं[3] साहिज्जए [4]जम्मि ॥ १७३
लक्खिज्जइ अज्ज वि[5] गुंजिरालि-उल-वलय-वाउल-[6]लयाहिं ।
[7]महणुत्तिण्णेरावण-मग्गो सत्तच्छय-तरूहिं ॥ १७४
सेविज्जइ [8]सरसोहंस-[9]कणइ-भवणेसु [10]सिद्ध-मिहुणेहिं ।
जम्मि लवंगेला-वण-परिमल-परिवासिओ पवणो ॥ १७५
तत्थ सुरासुर-सिर-मउड-कोडि-[11]परिहट्ट-[12]पाय-वीढंकं ।
रामेसरं [13]णमेऊण जाण-वत्तं समारूढो ॥ १७६
अकुलीणे वि [14]सुयम्मे चलण-विहूणे वि दच्छ-[15]पय-गमणे ।
बहु-गुणमए वि लहुए णीर-प्पणए वि बहु-संगे ॥ १७७
तो परिमिय-परिवारो आरूढो [16]एरिसम्मि वोहित्थे[17] ।
जा लंघिमो ण [18]उयहिं ता णरवइ [19]एकसरियाए ॥ १७८

त्प्रेक्षते ॥ १७२ ॥ १७३) **अज्ज वि** – अद्यापि यत्र विकसितसुरभिकुसुमसंदोहवासिताशैः केसरैः बकुलैः वारुणीविनिर्गमो मदिरानिःसारणं कथ्यते इत्युत्प्रेक्षा ॥ १७३ ॥ १७४) **लक्खिज्जइ** – अद्यापि गुञ्जनशीलालिकुलवलयव्याकुललतैः सप्तच्छदतरुभिः सप्तपर्णवृक्षैः मथनोत्तीर्णैरावणमार्गो लक्ष्यते प्रकाश्यते । सप्तच्छदपरिमलस्य हि गजदानसमानत्वात् ॥ १७४ ॥ १७५) **सेविज्जइ** – यत्र सरसोहंस[20]कणइभवणेसु नव्यश्रीखण्डलतागृहेषु सिद्धमिथुनैः [21]दिव्यैर्दम्पतीभिः लवङ्गेलावनपरिमलपरिवासितः पवनः सेव्यते ॥ १७५ ॥ १७६) **तत्थ** – तत्र सुरासुरश्रीमुकुटकोटि[परि]घृष्टपादपीठाङ्कं रामेश्वरं नत्वा तीर्थं प्रणम्य यानपात्रं प्रवहणं समारूढः ॥ १७६ ॥ १७७–७८) **अकुलीणे** – ततः परिमितपरिवारः ईदृशे वोहित्थे यानपात्रे आरूढः । [22]कीदृश इत्याह । अकुलीनेऽपि सुकर्मणि । योऽकुलीनः कुलरहितः स कथं सुकर्मा शोभनकृत्यकारीति विरोधः । अथ च कौ पृथिव्यां न लीनो नीरमध्यगामित्वात्, सुचर्मणि शोभनचर्मावनद्धे । अन्यच्च । यश्चरणविहीनः स कथं दक्षपादगमनः । अथ च चरणविहीनः पवनचारित्वात्, दक्षं यथा भवति पयोगामी च । तथा बहुगुणमयः परितो यः स कथं लघुको जनामान्यः । अथ च बहवो गुणा रज्जवो बन्धनानि तैर्निर्वृत्तः । लघुगः शीघ्रगामी । निर्गतप्रणयोऽपि निःस्नेहोऽपि कथं बहुसंगो बहुप्रीणकः । अथ च नीरप्रणये जलमये बहुजीवसंगे ।

---

[1] = विस्तारित. [2] = आशा. [3] = बकुलैः. [4] P जम्हि, JB जम्मि. [5] B वि उंजिरालि. [6] = व्याकुलशाखाभिः. [7] = मथनोत्तीर्णऐरावणमार्गः. [8] = चंदनलताभुवनेषु. [9] B कणय. [10] J सिद्धि. [11] P °हट्ट, J °हट्ठ, B °हिट्ठ. [12] = परिघृष्टपादपीठाङ्कं. [13] PJ नमे°, B not readable. [14] = सुकर्म्में, B reads some of the adjectives in the Nom. sing.: सुयम्मो, विहूणो and गमणो. [15] = पदं, द्वि° पानीयं. [16] = ईदृशे. [17] = प्रवहणे, J वोहेत्थे. [18] PB उयही, J उयहीं. [19] = एकदा. [20] B °कनकभवनेषु. [21] B दिवयंतीभि°. [22] B कीदृशः.

उम्मूलंतो [1]थल-तरु-वणाइँ आसा-मुहाइँ पूरंतो ।
संखोहंतो दीवंतराइँ [2]उद्धाइओ पवणो ॥ १७९

तो सो तुंगय[3]राणिल-संखोहिय-जल-पणुल्लणुल्ल[4]लिओ ।
पुव्वोवहिं[5] संपत्तो गोला-स[6]रि-संगमं पोओ ॥ १८०

तत्थ वि विसम-सिलायड-संचुं[7]ण्णिय-संधि-बंधणो[8] सहसा ।
सय-खंड विसंघडिओ असमंजस-कज्ज-बंधो[9] व ॥ १८१

भिण्णम्मि तम्मि पोए सव्वेहिँ वि[10] जाण-[11]वत्तिएहिँ अहं ।
एक्क-फलए णिसण्णो गोला-मुह-दार[12]मुवणीओ ॥ १८२

तत्थ लवणंबु-णिब्भर-सोत्तुव्व[13]त्तंत-विम्हलंगेण[14] ।
ते जाण-वत्तिया [15]पुंच्छिय म्हि[16] [17]साहेह को कत्थ ॥ १८३

सिट्ठं[18] च तेहिँ णरवइ अहो-मुहत्थं विसण्ण-वयणेहिं ।
तं[19] तुम्ह [20]परियणं भट्टउत्त कालेण [21]परिगिलियं ॥ १८४

प्रतियानपात्रेण यावदुदधिं न लङ्घयामस्तावन्नरपते । इक्कसरियाए समकालम् । 'इक्कसरियं झगिति संप्रति' [हैम० ८-२-२१३] इति सूत्रम् । यु[22]गलकम् ॥ १७७-७८ ॥ किं जातमित्याह । १७९) **उम्मूलंतो** – तावता तटरुहवनान्युन्मूलयन्निव आशामुखानि दिग्वदनानि पूरयन् [द्वीपान्तराणि] संक्षोभयन् पवनो वायुरुद्धावितः प्रसृतः इति ॥ १७९ ॥ १८०) **तो सो** – ततः स पोतस्तुङ्गत[23]रानिलसंक्षोभितजलप्रेरितोल्वणोल्लसितः । गोलासरित्संगमे पूर्वोदधिं संप्राप्तः ॥ १८० ॥ १८१) **तत्थ वि** – तत्रापि विषमशिलात[24]लसंचूर्णितसंधिबन्धनः सहसा असमञ्जसकार्यबन्धः इव शतखण्डं विसंघटितः । प्राकृते बाहुल्यात् 'विंशत्यादेर्लुक्' [हैम० ८-१-२८] इति निर्देशात् पूर्वोदधिशतखण्डयोरनुस्वाराभावः ॥ १८१ ॥ १८२) **भिण्णम्मि** – भिन्ने च तस्मिन् पोते सर्वैरपि यान[25]पात्रिकैरेकफलके निषण्णोऽहं गोलामुखद्वारमुपनीतः समानीतः ॥ १८२ ॥ १८३) **तत्थ** – तत्र लवणाम्बुनिर्भरस्रोत[26]उद्वर्तनविह्वलाङ्गेन मया ते या[27]नपात्रिकाः पृष्टाः । कथयत कोऽत्र । जीवन् समागमः इति शेषः ॥ १८३ ॥ १८४) **सिट्ठं च** – नरपते स्वामिन् विषण्णवदनैस्तैर्यानपात्रिकैरधोमुखस्थं यथा भवति एवं शिष्टं कथितं च । कथमित्याह । स युष्मत्परिजनो भट्टपुत्र विजयानन्द कालेन दैवेन परिगिलितः ॥ १८४ ॥

---

[1] J doubtful on वणाइं or वराइं, B °बहुतरुवराइ for थल°. [2] = उद्धावितः, P उद्धाईउ, J उद्धाईओ, B उद्धाइउ. [3] P तुंगयरानिल, J तुंगयराणिल, B तुंगवराणिल. [4] = पणुलणं । प्रेरणं, P °णुल्लसिओ, J °णुल्ललिओ, B °णुल्हसिओ. [5] P पुव्वोयहि, JB पुव्वोवहि. [6] J सिरि. [7] B perhaps संचूरिय. [8] J वंधणो. [9] B बंधव्व. [10] J मि. [11] PB वत्तिएहि, J वित्तिएहिं. [12] = उपनीतः. [13] = उद्वर्त्तमान. [14] B विब्भलंगेण. [15] = पृष्टा मया. [16] B म्मि. [17] P साहेहि, JB साहेह. [18] = कथितं. [19] P तें, J तं, B सो. [20] B परियणो. [21] = कवलितं, B perhaps परिगिलिओ. [22] युगलकम् is written at the close of gāthās. [23] B °भरानिल. [24] B °तलसंपूरित. [25] B यानयात्रिकैः. [26] B श्रोत्रोद्वर्तन. [27] B यानपादक प्रिष्टः.

किं कीरइ हय-देव्वाहि जेण [1]तुम्हं-विहा वि सप्पुरिसा ।
पावंति अहम्म-[2]जणोइयाइँ वसणाइँ संसारे ॥ १८५
ता [3]वच्च [4]सरीर-धणाण होंति सुलहा पुणो वि [5]संविहवा ।
तं [6]जह झीणो वि ससी पावइ तं [7]चेयँ चिर-[8]रिद्धिं ॥ १८६
एवं णरणाह णिसामिऊण [9]तडि-वडण-दूसहं वयणं ।
कह-कह वि मए [10]मच्चू-मुहाहि विणियत्तिओ अप्पा ॥ १८७
परिचिंतियं [11]हि णो ते [12]सहाइणो [13]णेय ईहियं कज्जं ।
ण य सो णिय-वेक्खेवो ण सामि-संभावणा ण जसो ॥ १८८
ण तहा पहाण-परियण-विणास-दुक्खं पि दूमए हिययं ।
जह हियय-समीहिय-कज्ज-णिप्फलो [14]मह समारंभो ॥ १८९[15]
पहु-पेसण-[16]पत्तद्वा पारद्ध-णिरालसेक्क-णिव्वहणा ।
परितुलिय-[17]च्छूढ-भरा [18]अण्णे च्चिय के वि ते [19]पुरिसा ॥ १९०
अम्हारिसेहिँ कत्तो णय-पोरिस-बुद्धि-[20]देव्व-रहिएहिं ।
सिज्झंति महीवइणो एद्दह-मेत्ताइँ कज्जाइं ॥ १९१

अन्यच्च । १८५) **किं कीरइ** – किं क्रियते हतदैवस्य येन कृत्वा संसारे युष्मादृशा अपि सत्पुरुषा अधमजनोचितानि व्यसनानि प्राप्नुवन्ति ॥ १८५ ॥ १८६) **ता वच्च** – तस्मात्व्रज यथेप्सितं गच्छ । मा खिद्येथाः । शरीरधनानां सत्त्ववतां प्राणिनां संविभवा द्रव्यविस्ताराः पुनरपि सुलभा भवन्ति । तत्तथा क्षीणोऽपि शशी चन्द्रस्तामेव ऋद्धिं पुनः प्राप्नोति ॥ १८६ ॥ १८७) **एवं** – एवममुना प्रकारेण हे नरनाथ तडित्पतनदुःसहं विद्युत्पातकठोरवचनं निशम्य कथं कथमपि आत्मा मया मृत्युमुखाद्विनिवर्तितः । तादृश-कष्टसंकटप्राणत्यागादेवमेव विरतोऽस्मि ॥ १८७ ॥ १८८) **परिचिंतियं** – परिचिन्तितं च हृदये न ते सहाया न चेप्सितं कार्यम् । न च स निजव्याक्षेपः उपक्रमः न स्वामिसंभावना न च यशः ॥ १८८ ॥ १८९) **ण तहा** – न तथा प्रधानपरिजन-विनाशदुःखमपि हृदयं [21]दुनोति यथा हृदयसमीहितकार्यनिष्फलसमारम्भो मम । संतापयतीति शेषः ॥ १८९ ॥ १९०) **पहुपेसण** – [प्रभुप्रेषणप्राप्तार्थाः प्रारब्धनिरालस्यैक-निर्वहणाः परितुलितोत्क्षिप्तभराः] अन्ये एव केऽपि ते पुरुषाः ॥ १९० ॥ १९१) **अम्हारिसेहिं** – अस्मादृशेभ्यो [22]नयपौरुषबुद्धिरहितेभ्यः कुतो महीपतेः तावन्मात्राणि

---

[1] B तुम्हारिसा वि. [2] J जणोएयाइं. [3] = व्रज. [4] B सरीरहणाण. [5] B संविहवा. [6] B तह. [7] B चेव पुणरिद्धिं. [8] J रिद्धीं. [9] = तडित्पतनदुःसहं. [10] P मच्चू, J मच्चु B मिच्चू. [11] PJ परिचिंतियम्हि, B परिचिंतयम्हि. [12] P सहायणो, JB सहाइणो. [13] B णो समीहियं for णेय ईहियं. [14] B कह for मह. [15] P युग्मं after the number. [16] = कुशलाः. [17] P व्वढ, J थूढ, B परितुलिउच्छुढ. [18] B skips over a portion of the text and commentary. [19] J प्पुरिसा. [20] = दैवं पुरा कृतं कर्म्म, P दिव्वबुद्धि, J बुद्धिदेव्व, B बुद्धिदिव्व. [21] B दुर्नोति मम यथा. [22] B corrupt.

परिभाविऊण तह वि हु संसार-सुहासुहाइँ णिय-हियए।
बहुं[1] मण्णियं[2] हि [3]बोहित्थिएहिँ जं तं समुल्लवियं ॥ १९२
कुग्गाम-काहिलाहि[4] मि[5] उवएसो[6] आवईसु[7] को लहइ।
बुड्डंताणं[8] तणाइँ[9] वि हत्थावलंबत्तणमुवेंति[10][11] ॥ १९३
५ ता गंतूण स-कडयं पुणो वि अण्णेहिँ[12] णिय-सहाएहिं।
पारद्ध-कज्ज-णिव्वहण-णिच्छए[13] सज्जिमो अप्पा ॥ १९४
एवं विच्छूढ-[14]विसाय-णिचलं णियमिऊण[15] णिय-हिययं।
संचलिओ बोहित्थिय-[16]वयणुवइट्ठेण[17] मग्गेण ॥ १९५
एला-वण-लवलि-लवंग-परिमलालिद्ध-[18]पायव-णिउंजं।
१० परिलंघिऊण जल-णिहि-कूलासण्णं वणुद्देसं ॥ १९६
संपत्तो सरल-[19]तमाल-ताल-पीयाल-साल-संछण्णं।
पुंणाय-णायकेसर-जंबु-कयंबंब-[20]णिउरुंबं[21] ॥ १९७

कार्याणि सिध्यन्ति सिद्धिमाक्रमन्ते। नयो न्यायः। पौरुषं शौर्यम्। बुद्धिश्चतुर्विधा औत्पत्तिकी वैनयिकी कर्मजा पारिणामिकी चेति। दैवं भाग्यम् ॥ १९१ ॥ १९२)
१५ **परिभाविऊण**—तथा। हु निश्चये। संसारसुखासुखानि निजहृदये परिभाव्य बहुमतोऽस्माभिरात्मनि बोहित्थकैः यत्तत्समुल्लपितम् ॥ १९२ ॥ तदेवाह। १९३) **कुग्गाम**—आपत्सु कष्टनिपातेषु कुग्रामकातरेभ्योऽपि उपदेशं शिक्षां को लभते। विरल एव कश्चिदाप्नोतीत्यर्थः। दृष्टान्तमाह। मज्जतां ब्रुडतां तृणान्यपि हस्तावलम्बनत्वमियन्ति गच्छन्ति। 'वितस्तिवसतिभरतकातरमातुलिङ्गे हः' [हैम० ८-१-२१४] इति कातरः काहलो।
२० 'मस्जेराउड्ड [निउड्ड] बुड्डखुप्पाः' [हैम० ८-४-१०१] इति बुड्डंताणं ॥ १९३ ॥ १९४) **ता गंतूण**—तस्माद्गत्वा [स्व-] कटकं पुनरथान्यैर्निजसहायैः पारब्धकार्यनिर्वहणनिश्चये आत्मानं सज्जीकुर्मः ॥ १९४ ॥ १९५) **एवं विच्छूढ**—एवं निर्व्यूढविषादं निश्चलं निजहृदयं नियम्य बोहित्थकोपदिष्टेन मार्गेण संचलितः प्रस्थितः ॥ १९५ ॥ १९६-९८) **एलावण**—एवं एलावनलवलीलवङ्गपरिमलालीढपादपनिकुञ्जं जलनिधि-
२५ कूलासन्नं वनोद्देशं परिलंघ्य [**संपत्तो**—] [22]सरलतमालतालप्रियालसालसंछन्नं पुंनागनागकेसरजम्बूकदम्बाम्रनिकुरुम्बम्। [**तं**—] तं सप्तमुखविभक्ताम्बुनिवहनिर्धौतकलिमलोपङ्कं सप्तगोदावरीभीमं सप्तमुखप्रसृतनीरगोदावरीतटे भीमेश्वरं देवं कथं कथमपि सुचिरेण

---

[1] = शुभाशुभानि. [2] = बहुमानितमस्माभिः, P मन्नियम्हि, J मण्णियम्हि, B मंन्नियंमि. [3] B वोहित्थएहि. [4] = गोपालादपि, B काहलाहि. [5] B वि, [काहिलाहिँ वि]. [6] = उपदेशः, [7] = आपत्सु, B आवईइ. [8] = ब्रुडतां. [9] P तणाइं वि, J तणाइ स्वि, B तिणाइं वि. [10] B हत्थालंबत्तण°, [हत्थ-वलं°]. [11] = उपयांति. [12] PJB अन्नेहिं. [13] J णिच्छिए. [14] = विक्षिप्त, B निव्वूढ. [15] B perhaps णियंमिऊण. [16] = प्रावहणिकवचनोपदिष्टेन. [17] J वयट्टेण. [18] = आश्लिष्ट. [19] P तरल for सरल of B. [20] = कदंब आंब्र, J कयंबं च णि°. [21] B संच्छन्नां.

तं सत्त[1]मुह-विहत्तंबु-णिवह-णिद्धोय-कलि-मल[2]प्पंकं ।
कह-कह वि देव सुइरेण सत्त-गोदावरी-भीमं ॥ १९८

स[3]त्तासासाइय-सायराए गोलाए[4] अवहिओ खेओ ।
गरुए वि महा-वसणे सहवास-समागया सुहया ॥ १९९

जच्छंद[5]-मज्जणुज्झिय-परिस्समो तं पिणाइणो भवणं ।
भव-भूय-भयावहरं [6]अल्लीणो [7]तक्खणं चेय ॥ २००[8]

सच्चविओ[9] सयल-सुरासुरेंद-सिरि-मउड-घडिय-चलण-जुओ ।
तिउरंधय-गय-मयणंग-णासणो गिरिसुया-दइं[10]ओ ॥ २०१

तं तिउण-तिवेय-तिमंत-तइं[11]-मयं तियस-वंदियंघिजुयं[12] ।
थोऊण जोय[13]-सत्थ-त्थुईहि भावेण सूलहरं ॥ २०२

[14]अल्लीणो एक्कं एक्क-देस-सुह-संठिए[15]क्क-पासुवयं ।
पर[16]-लोय-पह-णिवेसं व[17] मणहरं व[18]र-मढाययणं ॥ २०३

प्राप्तः । विशेषकम्[19] ॥ १९६–९८ ॥ १९९) **सत्तासासाइय** – सप्तास्यासादितसागरया सससप्तमुखं समुद्रं प्राप्तया गोलया अपहृतखेदः । विहितः इति शेषः । गुरुकेऽपि महाव्यसने पतिते सहवासे समुद्गताः सुखदा भवन्तीति । सह[वास] समागता वा सुहृद इत्यर्थः । यदुक्तम् ।

सुहृदि निरन्तरचित्ते गुणवति भृत्ये प्रियासु नारीषु ।
स्वामिनि सौहृदयुक्ते निवेद्य दुःखं सुखी भवति ॥

॥ १९९ ॥ २००) **जच्छंद** – स्वच्छन्दमज्जनोज्झितपरिश्रमः[21] तत्पिनाकिनो महेश्वरस्य भवनं प्रासादं भवभूतभयापहरं तत्क्षणमेव लीनः उपविष्टोऽहमिति ॥ २०० ॥ २०१) **सच्चविओ** – सकलसुरासुरेन्द्रशिरोमुकुटघटितचरणयुगः त्रिपुरान्धकगजमदनाङ्गनाशनो गिरिसुतादयितः पार्वतीवल्लभः सच्चविओ दृष्टः ॥ २०१ ॥ २०२) **तं तिउण** – तं त्रिगुणत्रिवेदत्रिमन्त्रत्रयीमयं त्रिदशवन्दिताङ्घ्रियुगं शूलधरं हरं योगशास्त्रस्तुतिभिः भावेन स्तुत्वा स्तुतिगोचरीकृत्वा । गुणाः सत्त्वरजस्तमोरूपाः । ऋग्यजुःसामेति त्रयो वेदाः । देवमन्त्रपितृमन्त्रमनुष्यमन्त्रा इति मन्त्रत्रयम् । त्रयी अतीतानागतवर्तमानरूपा कालत्रयी ॥ २०२ ॥ किमकरवमित्याह । २०३) **अल्लीणो** – हरं स्तुत्वा एकम् अद्वितीयम्

---

[1] J सत्तमुहं. [2] =समूहं. [3] =आस्य, P °साईय. JB °साइय. [4] P गोलाइं with No. 3 on °इं indicating Inst., J गोलाए, B गोलाइ; P सुहया=सुखदा. [5] =स्वच्छंद, B सच्छंद. [6] =आलीन. [7] J तक्खण चेय. [8] P 201, J 201, B 205. [9] =अवलोकितः. [10] P दईओ, J दइओ. [11] = पूर्वेषामेवं त्रयी । सत्त्वरजतमत्रिगुण । त्रिवेद । त्रिमंत्र । सिद्ध । सुसिद्ध । साध्य, B तईमयं. [12] P °यंहिजुयं, JB °यंघि°. [13] = योगशास्त्रस्तुतिभिः, P सत्तत्थु°, J सत्थत्थू°, B सत्थत्थु°. [14] = गतः. [15] P संठियेक, J °यक, B °एक. [16] = परलोकपथनिवेशमिव. [17] PB च, J व. [18] P चर, J omits वर, B वर. [19] B puts this at the end of the three gāthās. [20] B °मुखो. [21] B परिश्रमं.

ता तत्थ सिय-जडा-हार-विणय[1]-वेवंत-कंधरा-वंधो ।
वय-परिणामोहामिय-लायण्ण[2]-विओइयावयवो[3] ॥ २०४
सुब्भब्भ[4]-धवल-भूई[5]-पसाहिओ अक्ख[6]-मालियाहरणो ।
दिट्ठो भद्दासण-कय-परिग्गहो णग्ग-पासुवओ ॥ २०५
तो तेण कय-पणामस्स मज्झ वेत्तासणं समाइट्ठं ।
अह तत्थ सुहासण-कय-परिग्गहो पुच्छिओ[7] कुसलं ॥ २०६
कत्तोहिंतो[8] तुम्हे समागया कत्थ चिंतियं गमणं ।
भणियं च मए भयवं सुतित्थ-जत्ता-पसंगेण ॥ २०७
ता[10] तेण समं वहुसो जाओ सत्थत्थ-संकहालावो ।
चिर-परिचिओ[11] व सो मे सणेह[12]-भावं समोइण्णो ॥ २०८
ताव य णहंगणद्ध-वह-संठिए देव दियस[13]-णाहम्मि ।
भणिओ हं[14] तेण महा-महेसिणा सायरं वहुसो ॥ २०९
एत्थम्हे[15] हि[16] महा-मइ फल-मूलाहारिणो दु[17]-पव्वइया[18] ।
ण उणेत्थ तुम्ह जोग्गो आहारो को वि[19] संपडइ ॥ २१०

---

[19] एकदेशसुखसंस्थितैकपाशुपतं कोणकोपविष्टं जटाधरम् । परलोकपथनिवेशमिव मनोहरं वरमठायतनमालीनः ॥ २०३ ॥ २०४-५) **ता तत्थ** – तावता प्रवेशमात्रेण तत्र सितजटाधाराचितवेपमानकन्धराबन्धः । वयःपरिणामस्थगितलावण्यवियोजितावयवः । ओहामियं इति 'तुलेरोहामः' [हैम० ८-४-२५] इति ॥ [**सुब्भब्भ –**] शुभ्राभ्र-धवलभूतिप्रसाधितोऽक्षमालिकाभरणः । भद्रासनकृतपरिग्रहो नग्नपाशुपतो दृष्टो वृद्धजटाधरो विलोकितः ॥ २०४-५ ॥ २०६) **तो तेण** – ततस्तेन कृतप्रणामस्य मम वेत्रासनं समादिष्टम् । अथ तत्र सुखासनकृतपरिग्रहः पृष्टः कुशलं कुशलोदन्तम् । तेनाहमनुयुक्त इति ॥ २०६ ॥ २०७) **कत्तोहिंतो** – कुतो यूयमत्रागताः कुत्र वा चिन्तितं गमनम् । भणितं च मया भगवन् सुतीर्थयात्राप्रसंगगमनम् ॥ २०७ ॥ २०८) **ता तेण** – ततस्तेन समं बहुशोऽनेकतत्त्वशास्त्रार्थसंकथालापो जातः । चिरपरिचित इव सो मयि विषये स्नेहभावं समवतीर्णः । प्रेमार्द्रचित्तो जात इत्यर्थः ॥ २०८ ॥ २०९) **ताव य** – तावच्च नभोऽङ्गणार्धपथसंस्थिते दिवसनाथे भणितोऽहं तेन महामहर्षिणा सादरं बहुशः ॥ २०९ ॥ २१०) **एत्थम्हे** – हे महामते अत्र वयं मूलफलाहारिणश्च प्र-

---

[1] = विनमन, B रइय for विणय. [2] B लावण्ण. [3] = अधस्कृतलावण्येन वियोगि [=जि]-तावयवः. [4] J सब्भंब्भ. [5] P भूईए, JB भूईप. [6] = अक्षमालिकाभरण. [7] B perhaps °गहे पुच्छियं. [8] = कस्मात्. [9] B तुम्हे हि आगया. [10] B तो. [11] J परिचिय व्व. [12] PB सिणेह, J सणेह. [13] B दिवस. [14] J णे for हं. [15] J एत्थंम्हे. [16] P वि, JB हि. [17] B य for दु. [18] = दुःखपरिव्राजकाः. [19] B कइ वि for को वि. [20] B सिजनजटा. [21] B वहूनिकक्षत्वः. [22] B प्रेमास्यचित्तो.

तह वि हु मुहुत्तमेक्कं [1]अवरुज्झह जा [2]इमाओ भमिऊण।
आणेमि किं पि विसहह[3] साहीणं भोयणं जं म्हं[4] ॥ २११
एवं वोत्तूणं[5] गओ [6]अच्चासण्णेसु पायव-तलेसु।
तत्थ मए सच्चवियं अइट्ठ-उव्वं [7]महच्छरियं ॥ २१२
[8]अदंसणाए णरवइ फलेहिँ विविहेहिँ [9]वणसईएँ सयं।
भरियं भिच्छा[10]-वत्तं ण तवा[11]हि दुसंपडं किं पि ॥ २१३
अह तेणाहं णरवइ कय-करणीएण ताइँ [12]सरसाइं।
पायव-फलाइँ सव्वायरेण भुंजाविओ तत्थ ॥ २१४
अह[13] णहयलट्ठ[14]-भाय[15]-ट्ठियम्मि सहस त्ति दियस-णाहम्मि।
सविसायं तेण महा-महेसिणा णे[16] पुणो भणिओ ॥ २१५
इह भद्द उत्त णिवसइ रयणि-यरो भीसणाणणो णाम।
सो मं एक्कं[17] मोत्तुं ण देइ अण्णस्स ओवासं[18] ॥ २१६
ता किं पुण्णेहिँ विणा एक्कं पि णिसं सुहेण ओवासो[19]।
लब्भइ तुम्हेहिँ समं जहिच्छियं इह भवाययणे ॥ २१७

व्रजिताः। न पुनरत्र युष्मद्योग्यः आहारः कथमपि संपद्यते ॥ २१० ॥ २११) **तह वि** – तथापि निश्चितं मुहूर्तमेकमुपरुद्धाः स्थ। यावदितः प्रदेशाद्भ्रमित्वा किमप्यानयामि। विषहध्वं क्षाम्यत[20]। यदस्मत्स्वाधीनं भोजनम् ॥ २११ ॥ २१२) **एवं वोत्तूण** – एवं भणित्वा सोऽत्यासन्नेषु पादपतलेषु गतः। तत्र मया अदृष्टपूर्वं महाश्चर्यं दृष्टम् ॥ २१२ ॥ २१३) **अदंसणाए** – हे नरपते अदर्शनया अप्रत्यक्षदर्शनया वनश्रिया विविधैः फलैः भिक्षापात्रं [स्वयं] भरितं पूर्णं कृतम्। आश्चर्योपसंहारमाह। न तपसः दुसंपडं दुर्घटं किमपीति ॥ २१३ ॥ २१४) **अह तेण** – अथ नरपते कृतकरणीयेन तेन ऋषिणा सरसानि तानि पादपफलानि सर्वादरेणाहं भक्षितः ॥ २१४ ॥ २१५) **अह** – ततो नभस्तलाष्टभागे संस्थिते दिवसनाथे पुनरपि सविषादं सकष्टं तेन महामहर्षिणाहं भणितः। अष्टमभागे घटिकाचतुष्टयं गंतव्यम्[21] ॥ २१५ ॥ २१६) **इह** – अत्र हे भद्र भीषणाननो नाम निशाचरो राक्षसो निवसति। स मामेकं मुक्त्वा अन्यस्यात्र[22] वासं न ददाति ॥ २१६ ॥ २१७) **ता किं** – तत्किं पुण्यैर्विना इह भवायतने हरचैत्ये यथेप्सितं युष्माभिः समं सार्धमेकापि निशा सुखेनावासो लभ्यते। दुर्घटो-

---

[1] = उपरुध्यत, B उवरुज्झह. [2] P इमाउ, J इमाओ, B इमाइ. [3] = विषयतः. [4] P भोयणं जम्ह, B जं म्ह भोयणं. [5] = उक्त्वा, B भणिऊण. [6] PJB अव्वास°. [7] P महच्च°, JB महच्छ°. [8] = अदृश्यया. [9] B वणसिरीए सियं. [10] P तित्था, J भिच्छा, B भिक्खा. [11] = तपसो न किमपि दुःसंपाद्यं. [12] P सुरसाइं, JB सर°. [13] B perhaps तो णहयलट्ठभाइंमि संठिए देव दियसणाहंमि ।. [14] J णहियलद्धभायट्ठियम्हि. [15] = अष्टभाग. [16] = ऽहं. [17] B मं मुत्तुं इक्कं ण. [18] = आवासं, B सुहवासं for ओवासं. [19] B संवासो. [20] B क्षमतः [21] B corrupt. [22] B अन्यं.

एसो वि सयल-[1]भुवणंतराल-कम्मेक्क-सक्खिणो भाणू ।
अइ-त्तोरविय-तुरंगो[2] पेच्छत्थइरिं[3] समल्लियइ[4] ॥ २१८
मूल-परिमिलिय-रवि-यर-[5]समोसरंती उ [6]परिचयंति व्व ।
[7]जण-णिप्परिहोज्जं [8]संपयं ति तरुणो णिय-च्छायं ॥ २१९
गिरिणो दिण-परिण[9]इ-समय-पिंजराय[10]व-पसंग-पिंगगा[11] ।
पेरंत[12]-तरु-वणंतरिय-कणय-रूय व्व दीसंति ॥ २२०
दिय[13]सावसाण-सिसिरत्तणेण [14]चिर-वूढ-सरस-गुरु-पंका ।
आमुक्क-[15]मज्जणा संचरंति वण-सेरिह[16]-समूहा ॥ २२१
एक्कं चिय सलहिज्जइ दिणेस-दियहाण णेह-णिव्वहणं ।
आ जम्म एक्कमेक्केहिँ जेहिँ विरहो च्चिय ण दिट्ठो ॥ २२२
अहवा किं वहुणा झूरिएण[17] हियइच्छियाइँ लोयम्मि ।
पुण्णेहिँ विणा ण हु[18] संपडंति [19]सइ [20]सज्जणाणं पि ॥ २२३

ऽत्रावास इत्यर्थः ॥ २१७ ॥ २१८) **एसो वि** – एषोऽपि सूर्यो भानुः सकलभुवनान्तरालकर्मैकसाक्षी अतित्वरीकृततुरङ्गः पश्चादस्तगिरिमुपसर्पति ॥ २१८ ॥ २१९) **मूल** – तरवो वृक्षा मूलपरिमिलितरविकरसमवसरन्ति[21] संप्रति अधुना जननिःपरिभोग्यामिति निजच्छायां त्यजन्तीव । अस्तगिरिशिखरारूढे दिनेशे वृक्षमूलभागगतेषु किरणेषु दूरेऽपसर्पिता या छाया यस्मिन् इति उत्प्रेक्षा ॥ २१९ ॥ २२०) **गिरिणो** – दिनपरिणतिसमयपिञ्जरातपप्रसंग[22]पिङ्गाङ्गा गिरयः पर्वताः पर्यन्ततरुवनान्तरितकनकरूपा इव दृश्यन्ते । संध्यासमये हि विशेषारुणितरविकिरणैः सर्वपर्वताः कनकमया इव भाव्यन्ते इत्यर्थः ॥ २२० ॥ २२१) **दियसावसाण** – दिवसावसाने शिशिरत्वेन चिरव्यूढसरोवरपङ्काः शृङ्गाग्रलग्नकर्दमाः आ समन्तान्मुक्तमज्जनाः सैरिभसमूहाः वनमहिषाः संचरन्ति । सायं शीतलत्वात् स्नानं मुमुचुरिति भावः ॥ २२१ ॥ २२२) **एक्कं चिय** – एकमेव स्नेहनिर्वहणं दिनेशदिवसयोः श्लाघ्यते । 'श्लाघः सलहः' [हैम० ८-४-८८] इति वचनात् । कथमित्याह । याभ्यां सूर्यदिनाभ्यामा जन्म विरहो वियोगो न दृष्टः । कथम् । एकैकं परस्परम् ॥ २२२ ॥ २२३) **अहवा** – अथवा किं बहुना खेदेन । लोके जगति सदा हृदयेप्सितानि सज्जनानामपि पुण्यैर्विना न संपद्यन्ते । दुर्घटो-

---

[1] P भवणंतवाल, JB भुवणंतराल. [2] = अतित्वरीकृततुरंगः. [3] = अस्तगिरिं, J दूरं for इरिं. [4] = संलीयते. [5] = पश्चात् व्रजंती, J °सरंतीओ. [6] = परित्यजंतीव, J परिच्चयं°, B परिच्चेयं°. [7] = जननिरपभोग्यां. [8] = PB संपइ त्ति, J संपयं ति. [9] J परिणय. [10] = तप. [11] P पिंगग्गा, JB पिंगंगा. [12] = पर्यंत. [13] B दिवसा°. [14] J चिररूढ,: B उव्वूढ: for चिरवूढ. [15] = र्जं, P मग्गणा, J मज्जणा. [16] J = वनमहिषसमूहा, P सेरिभ, JB सेरिह. [17] P रूरिएण, JB झूरिएण. [18] J ह. [19] = सदा. [20] = शासनजनानामपि. [21] (?), [°सरन्तीं]. [22] B पिसंग.

इय तेण भणामि तुमं जाव इमो [1]दियस-सेस-गय-सूरो ।
ताव सुवसइं[2] दंसेमि[3] जत्थ[4] वसिओ सुहं जासि[5] ॥ २२४
भणियं च मए भयवं किं काही सो णिसायरो मज्झ[6] ।
एत्थं[7] चिय परिवसिमो तुम्हेहिँ समं जहिच्छाए ॥ २२५
तो तेण पुणो भणियं अलमिमिणा जंपिएण तं तस्स[8] ।
सीलण्णो[9] ण महा-मइ तेणेम्व-विहं[10] पयंपेसि[11] ॥ २२६
परियरिओ[12] रयणि-यरो रयणि-यर-भडाण दस-सहस्सेहिं ।
सो णिसि-समये दिय-वर देवाण वि दुज्जओ समरे ॥ २२७
एत्थम्ह[13] समासण्णं अच्चंत-मणोहरं सुकुसुम-लयं[14] ।
सुप्फलिय-पायवं वर-विहंग-[15]रुय-मुहलिय-दियंतं ॥ २२८
विविह-तरु-कणइ[16]-किसलय-णिरंतरंतरिय-तरणि-कर-णियरं ।
जक्ख[17]-महेसि-सुयाणं कण्णाण[18] तवोवणुज्जाणं ॥ २२९
ता तत्थ महाणुमई णामं जक्खाहिवस्स पिय-तणया ।
तावस-वेस-णिसण्णा ण-याणिमो केण कज्जेण ॥ २३०

ऽत्रावास इत्यर्थः ॥ २२३ ॥ २२४) **इय**–इति तेन कारणेन त्वां भणामि । यावदेष दिवसशेषगतसूरः तावत्सुवसतिं प्राप्नोषि यत्रोषितः सुखं यासि । मनीषितस्थानम् इति शेषः ॥ २२४ ॥ २२५) **भणियं च**–भणितं च मया भगवन् किं करिष्यति मम स निशाचरो राक्षसः । अत्रैव परिवसामो यथेच्छया युष्माभिः सार्धम् ॥ २२५ ॥ २२६) **तो तेण**–ततस्तेन पुनरपि भणितम् । अलममुना जल्पितेन हे महामते त्वं तस्य शीलज्ञो न तत्प्रभावं न जानासि तेनैवंविधं प्रजल्पसि ॥ २२६ ॥ २२७) **परियरिओ**–[परिकरितः रजनीचरः रजनीचरभटानां दशसहस्रैः । सो निशासमये द्विजवर देवानामपि दुर्जयः समरे] ॥ २२७ ॥ २२८–२९) **एत्थ**–अत्रास्माकं समासन्नं निकटमत्यन्तमनोहरं सुकुसुमलतं सुफलितपादपं वरविहंगरुतमुखरितदिगन्तम् ॥ [**विविह**–] विविधतरुलताकिसलयनिरन्तरान्तरिततरणिकरनिकरं यक्षमहर्षिसुतयोः कन्ययोः तपोवनोद्यानम् । विद्यते इति शेषः । युग्मम् ॥ २२८-२९ ॥ २३०) **ता तत्थ**–[19]ततस्तत्र यक्षाधिपस्य प्रियतनया महानुमती नाम्ना विद्यते । केनापि कार्येण

[1] P वियस, JB दियस. [2] P सुवसई. JB सुवसइं. [3] B पावसु for दंसेमि. [4] B perhaps जत्थ य वसिउ. [5] = यासि प्राप्नोषि. [6] B अम्ह for मज्झ. [7] B इत्थं विय [= चिय]. [8] P तस्सं, B तस्स. [9] = शीलज्ञः, J सीलंण्णो. [10] PB तेणेवविहं, J तेणेम्वविहं. [11] = एवंविधं प्रजल्पसि. [12] B omits this verse. [13] B इत्थं म्ह. [14] PB सुकुसुमलयं, J विसट्टकुसुमयलं. [15] = रुत. [16] = लता, B कणय. [17] = यक्षमहर्षिसुतयोः. [18] = कन्ययोः. [19] ततस्तस्य.

बीया वि तारिसि च्चिय सु-तावसी कुवलयावली णाम ।
विहिणो विण्णाण-वडाइय[1] व धूया[2] महा-मुणिणो ॥ २३१
ताणेक्कमेक्कं[3] दोण्हं पि णेह-संदाण-णियलियं[4]-मईणं ।
५ समसोक्खं[5]-दुक्ख-संभावणाण[6] दियहा अइक्कंति ॥ २३२
ता एहि जा ण रुज्झइ[7] इमाण वय-परिणयाण अच्छीण ।
तिमिरेण दिट्ठि-पसरो ताव तुमं ताण देसेमि[8] ॥ २३३
वसिऊण जेण वच्चसि रत्तिं[9] सहस त्ति लद्धं[10]-वेसंभो ।
हियइच्छियं[11] पएसं कुमरीण तवोवणाहिंतो ॥ २३४
१० अह तेण समं णरवइ संपत्तो तं तवोवणुज्जाणं ।
जं पेच्छिऊणं[12] पम्हुसइ[13] सुरवरिंदो वि सट्ठाणं[14] ॥ २३५
तत्थुच्च-[15]फलिह-परिवेस-विरइयाणेय-रयण[16]-राइल्लं ।
परिसर-तरु-कुसुमामोय-वासियासा-मुहाहोयं[17][18] ॥ २३६

तापसवेशनिषण्णा तत्र जानीमः ॥ २३० ॥ २३१) **बीया** – द्वितीयापि तादृश्येव १५ सुतापसी कुवलयावली महामुनेः महर्षेः धीदा पुत्रिका । अतश्चोत्प्रेक्ष्यते । विधेः सृष्टिकर्तुः विज्ञानपताकिकेव रूपादिविज्ञानप्रासादे ध्वज इव परमकोटिः इत्यर्थः ॥ २३१ ॥ २३२) **ताणेक्कमेक्क** – तयोरेकैकमन्योन्यं द्वयोः स्नेहसंदाननिगडितमत्योः प्रेमबन्धनबद्धयोः समसौख्यदुःखसंभावनयोः दिवसा अतिक्रामन्ति ॥ २३२ ॥ २३३) **ता एहि** – भट्टपुत्र तावदेहि आगच्छ यावद्वयःपरिणतयोरनयोरक्ष्णोः नेत्रयोः तिमिरेणान्धः- २० कारेण दृष्टिप्रसरो दर्शनपथो न रुध्यते तावत्[19] त्वां तयोः महानुमतीकुवलयावलीकन्ययोः दर्शयामि । सर्वत्र प्राकृते द्विवचनस्य बहुवचनं ज्ञेयम् ॥ २३३ ॥ २३४) **वसिऊण** – [illegible] कारणेन रात्रिं तत्रोषित्वा वसतिं विधाय सहसा लब्धविश्रान्तः जातविश्वासः कुमर्योः तपोवनोद्यानात् हृदयेप्सितं प्रदेशं व्रजसि । ' व्रजनृतमदां च्चः ' [हैम० ८-४-२२५] इति वच्चसि ॥ २३४ ॥ २३५) **अह तेण** – अथ नरपते तेन समं तपो- २५ वनोद्यानं संप्राप्तः यं प्रेक्ष्य दृष्ट्वा सुरवरेन्द्रोऽपि इन्द्रोऽपि स्वं स्थानं देवलोकं विस्मरति । स्वर्गस्यापि न स्मरति इत्यर्थः । ' स्मरेर्झरझूरभरभलढविम्हरसुमरपयरपम्हुहाः ' [हैम० ८-४-७४] इति पम्हुहः । [विस्मुः पम्हुसविम्हरवीसराः । ८-४-७५] ॥ २३५ ॥ २३६ – ३९) **तत्थुच्च** – भवानीभवभवनं तत्र दृष्टमिति संबन्धः । उच्चस्फटिकपरिवेष-

---

[1] B पडाइय, P writes पोतिका on this word. [2] P धूया, J धूआ, B भूया. [3] = अन्योन्यं द्वयोरपि. [4] = निगडिद [= डित]. [5] P सुक्खदुक्ख, J सोक्खदोक्ख, B दुक्खसुक्ख. [6] B संभावणाण. [7] J रुम्भइ. [8] P दंसेमि, JB देसेमि. [9] P तत्तो, J रत्थिं, B रत्तिं. [10] P पत्तवेसंभो, with a marginal gloss प्राप्तविश्रंभः, [पत्त-वेसंभो], JB लद्धवेसंभो. [11] P °इच्छयं प°, J °इच्छियप°, B °इथियं प°. [12] B पिक्खिऊण. [13] = उत्पुंसयति, P पम्हसइ, J पम्हुसइ, B पंम्हुसइ. [14] B = स्वस्थानं, P सट्ठाणं, JB संठाणं. [15] = स्फटिक. [16] = विरचितानेकरत्नराजमानं. [17] = वासिताशामुखाभोगं. [18] P मुहासोहं, JB मुहाहोयं. [19] B त्वीतयोः.

वेरुलियं[1]-खंभ-तोरण-विणिवेसिय-[2]सालहंजिया-णिवहं ।
वज्जेंदणील[3]-मरगय-मणि-मंडिय-थूंहिया[4]-वंधं[5] ॥ २३७
वहुविह-महग्घ-माणिक्क-किरण-विच्छुरिय[6]-दार-मुंह[7]-सोहं ।
विद्दुम-विचित्त-सोवाण-राइ-सुणिवद्ध-संचारं ॥ २३८
कलहोय[8]-विणिम्मिय-वसह-मंडवासण्ण-णंदि-महयालं ।
दिट्ठं अइट्ठ[9]-उव्वं भवाणि-भव-भवण[10]मइरम्मं ॥ २३९
जं तं[11]
उप्पयइ[12] व पवणुद्धुय[13]-धय-वड-पेहुणय[14]-परिसरंतेण[15] ।
उहओ[16]-वास-विणिग्गय-तवंग-पक्खा[17]वियाणेणं ॥ २४०
वाहरइ[18] व[19] पिय-सहयरि-परिकुवियाराहणेक्क-महुरेण ।
णीडब्भंतर-परिभमिर[20]-विविह-पारावय-रुएण ॥ २४१

विरचितानेकरत्नराजितम् । परिसरतरुकुसुमामोदवासिताशामुखाभोगम् ॥ [**वेरुलिय –**] वैदूर्यस्तम्भतोरणविनिवेशितशालभञ्जिकानिवहम् । वज्रेन्द्रनीलमरकतमणिमण्डितस्तूपिकाबन्धम् ॥ [**वहुविह –**] बहुविधमहार्घमाणिक्यकिरणविच्छुरितद्वारमुखशोभम् । विद्रुमविचित्रसोपानराजिसुनिबद्धसंचारम् ॥ [**कलहोय –**] कलधौतविनिर्मितवृषभमण्डपासन्ननन्दिमहाकालम् । अतिरम्यम् अदृष्टपूर्वं भवानीभवभवनं दृष्टम् । भवानी भवश्च उमामहेश्वरौ तयोर्भवनं प्रासादो विलोकितः । 'वैदूर्यस्य वेरुलियं' [हैम० ८-२-१३३] इति वेरुलिय-आदेशः । शालभञ्जिका पुत्तलिका । विद्रुमः प्रवालशिला । कलधौतं सुवर्णं तद्विनिर्मितो वृषभः तस्य मण्डपस्यासन्ने समीपे नन्दिगणो महाकालश्च यत्रेति ॥ २३६–२३९ ॥ यत्तत् २४०) **उप्पयइ –** पवनोद्धूतध्वजपटमयूरपक्षपरिसरान्तेन उभयपार्श्वविनिर्गतगवाक्षपक्षवितानेन यद्भवनमुत्पततीव उड्डीयते इव । पेहुणयं मयूरपक्षाः । तवंगो गवाक्षः, देशीवचनात् ॥ २४० ॥ २४१) **वाहरइ व –** यत्प्रियसहचरीपरिकुपिताराधनैकमधुरेण नीडाभ्यन्तरपरिभ्रामकविविधपारावतरवेण व्याहरतीव पथिकानाह्वयतीव । 'शीलाद्यर्थस्येरः' [हैम० ८-२-१४५] इति परिभमिर । नीडं च पक्षिणामालयः

---

[1] = वैडूर्यस्थंभ, P वेसलिय, J वेरुह्लिय, B वेरुलिय. [2] = पूतली. [3] PJB °नील. [4] = शिखर, P थूभिया, JB थूहिया. [5] B बद्धं. [6] P वच्छुरिय, JB विच्छुरिय. [7] P सुह, JB मुह. [8] = सुवर्णकलधौत. [9] P अदिट्ठ°, JB अइट्ठ°. [10] P भवगयं रम्मं, J भवणमइरम्मं, B भवण अइरम्मं. [11] P reads जं तं with the next line; B gives some indication that जं तं should stand independently by writing यत्तत् immediately after जं तं and by beginning the next line with उप्पयइ etc. [12] = उत्पततीव. [13] P पवणट्ठय, J पवणुद्धय, B पवणुद्धय. [14] = पुच्छ. [15] = प्रसरांतेन. [16] = उभयपार्श्वविनिर्गत, P उइउपास, J ओहओवास B उइउवास. [17] P पक्खा°, J वक्खा°, B पक्खं. [18] = व्याहरतीव. [19] = J य. [20] J °भमरि°.

णिव्ववइ व वर-सरि-जल-तुसार-परियड्ढियाणुभावेण[1] ।
पुरओ पइण्ण-कमलोवयार-पवणच्छडोहेणं[2] ॥ [3]२४२
इय[4] तस्स कणय-देवालयस्स दाहिण-दिसाए अणुलग्गं ।
गोला-णइ[5]-वयण-विसेसयं[6] व रम्मं मढाययणं ॥ २४३
तस्सिं च विविह-वर-कुसुम-रेणु-रंगावली[7]-विरायंते[8] ।
मोहवि[9]-लया-वियाणं[10]-यल-मणहरे मणि-सिला-वट्टे[11] ॥ २४४
उवविट्ठं दिट्ठं तावसी-यणं हर-हुयास-खवियस्स[12] ।
अंतेउरं व[13] कुसुमाउहस्स विरहम्मि गहिय-वयं[14] ॥ २४५
तेणं च[15] परिगयाओ तावस-वेसेण दो वि दिट्ठाओ ।
[16]अविरिक्कासण-सुह-संठियाओ जक्खेसि-धूयाओ ॥ २४६
एस त्ति महाणुमई एसा सा कुवलयावली एत्थ ।
इयं[17] एव वियप्पंतो अल्लीणो ताण पासम्मि ॥ २४७
तो तं तहा मुणिंदं सहसा दट्ठूण [18]ताहिँ दोहिँ पि ।
आमुक्कासण-समुहं दो-तिण्णि पयाइँ अणुसरियं ॥ २४८

॥ २४१ ॥ २४२) णिव्ववइ – [निर्वपतीव वरसरिज्जलतुषारपरिवर्धितानुभावेन । पुरतः प्रकीर्णकमलोपचारपवनच्छटौघेन] ॥ २४२ ॥ २४३) इय तस्स – [इति तस्य कनकदेवालयस्य दक्षिणदिशायाम् अनुलग्नम् । गोलानदीवदनविशेषकम् इव रम्यं मठायतनम्] ॥ २४३ ॥ २४४) तस्सिं – [तस्मिन् च विविधवरकुसुमरेणुरङ्गावलीविराजमाने । माधवीलतावितानतलमनोहरे मणिशिलापट्टे] ॥ २४४ ॥ २४५) उवविट्ठं – [उपविष्टं दृष्टं तापसीगणं हरहुताशक्षपितस्य अन्तःपुरम् इव कुसुमायुधस्य विरहे गृहीतव्रतम्] ॥ २४५ ॥ २४६) तेणं – [तेन च परिगते तापसवेशेन द्वे अपि दृष्टे । अव्यतिरिक्तासनसुखसंस्थिते यक्षर्षिदुहितरौ] ॥ २४६ ॥ २४७) एस त्ति – [एषा इति महानुमती एषा सा कुवलयावली अत्र । इति एव विकल्पयन् आलीनः तयोः पार्श्वे ॥ २४७ ॥ २४८) तो तं – [ततः तं तथा मुनीन्द्रं सहसा दृष्ट्वा ताभ्यां द्वाभ्याम् अपि । आमुक्तासनसंमुखं द्वित्राणि पदानि अनुसृतम् ॥ २४८ ॥

[1] P परियट्टि°, J परियट्ठि°, B परियड्ढि°. [2] = च्छटोघेन. [3] The Sk. commentary on this gāthā is not given by B. [4] Verses Nos. 243-49, as well as their commentary, are not found in B; apparently it is gap in the ms. confirmed by the break in the serial number. [5] J णई. [6] = तिलकमिव. [7] P puts No. 3 on ली. [8] = विराजमाने. [9] P मोहवि, J माहवि. [10] वितानतल, P षल for यल of J. [11] P वट्टे, J वट्ठे. [12] P खंवियस्स, J खवियस्य. [13] P च, J व. [14] = तापसीजनेन. [15] J चिय for च of P. [16] = अव्यतिरिक्तासनसुखसंस्थिताः. [17] = एत [इति] एवं विकल्पं कुर्वन्. [18] P ताण, J ताहिं.

दूरोणय-सिर-कमलाहिँ ताहिँ तह पणमिऊण पक्खित्तो[1] ।
चलण-कमलाण पुरओ सुहासणत्थस्स से[2] अंग्घो[3] ॥ २४९
एवमहं पि णराहिव वाया-संमाण-जणिय-परिओसो ।
उवविट्ठो दूरासण्ण-मणहरे मणि-सिला-वट्टे[4] ॥ २५०
णिव्वण्णिऊण दोण्णि वि णरवइ परिचिंतियम्हि[5] हियएण ।
स कयत्थो[6] णयण-सहस्स-पेच्छिरो[7] एत्थ सुर-णाहो ॥ २५१
अणिमिस[8]-णयणालोओ[9] सुर-लोओ सहइ संपइ[10] इमाण ।
णिव्विग्घ-दंसणं पाविऊण जक्खेसि-धूयाण ॥ २५२
सारय[11]-मियंक[12]-जोण्हा-वियाण-सरिसेहिँ वक्कल[13]-जुएहिं ।
कित्ति-कमलाओ णज्जइ[14] एक्क-ठियाओ व[15] दीसंति ॥ २५३
तक्काल-मंथणुत्तिण्ण-सिंधु-फेणोत्थिया[16] णिराहरणा ।
सा एक्क चेय[17] सिरी णज्जइ दोहाइया[18] एत्थ ॥ २५४
जं[19] ण पहुत्तं से अवयवेहिँ विहिणो विणिम्मयंतस्स[20] ।
तं थण-णिहेण[21] पुंजीकयं व बालाए[22] लायण्णं ॥ २५५

---

२४९) दूरोणय – [दूरावनतशिरःकमलाभ्यां ताभ्यां तथा प्रणम्य प्रक्षिप्तः । चरणकमलयोः पुरतः सुखासनस्थस्य तस्य अर्घ्यः] ॥ २४९ ॥ २५०) एवमहं – एवमहमपि नराधिप वाक्संमानप्राप्तपरितोषः वचनालापैस्तुष्टो[23]ऽदूरासन्नमनोहरे शिलापृष्ठे उपविष्टः ॥ २५० ॥ २५१) णिव्वण्णिऊण – [द्वे] अपि निर्वर्ण्य सम्यक् निरीक्ष्य नरपते परिचिन्तितवानस्मि हृदयेन । कथं चिन्तितमित्याह । अत्र नयनसहस्रप्रेक्षकः सुरनाथः इन्द्रः [24]सत्कृतार्थः ॥ २५१ ॥ २५२) अणिमिस – अनयोर्यक्षऋषिपुत्रिकयोः निर्विघ्नदर्शनं प्राप्य संप्रति सुरलोकोऽनिमिषनयनालोको राजते । निर्निमिषनिस्तन्द्रलोचनत्वं देवानां संप्रति तद्रूपसर्वस्वदिदृक्षापूरणात् शोभते ॥ २५२ ॥ २५३) सारय – शारदमृगाङ्कज्योत्स्नावितानसदृशैः शरच्चन्द्रकौमुदीविस्तारसदृशैः वल्कलयुगैः ज्ञायते एकत्र स्थापिते कीर्तिकमले दृश्येते ॥ २५३ ॥ २५४) तक्काल – तत्कालमन्थनोत्तीर्णसिन्धुफेनावस्तृता निराभरणा ज्ञायते एकैव श्रीः सात्र द्विधाकृता रूपद्वयेन स्थापितेत्यर्थः ॥ २५४ ॥ २५५) जं ण – से तयोरवयवानां सृष्टिसमये निर्माणस्य विधेः लावण्यम् उद्धृतं न

---

[1] = प्रक्षिप्तः. [2] = ऽस्य. [3] P अग्घो, J यंग्घो. [4] P वट्ठे, B वट्टे. [5] P परिचिंतियम्हि, B परिचिंतयम्हि. [6] = कृतार्थः. [7] = प्रेक्षकः. [8] P अणमिस, JB अणिमिस. [9] P नयणो लोओ, J णयणा°, B नयालोउ. [10] = संप्रति. [11] = शारदमृगांकजोसा [= ज्योत्स्ना] वितानसरसैः. [12] B मयंक. [13] JB चक्कल. [14] = ज्ञायंते, [-कमला उण जएँ i. e., कीर्ति-कमले पुनर्जगति etc.]. [15] B ठवियाउ for ठियाओ व्व. [16] = फेनास्तृता. [17] J चिय. [18] = द्विधागता. [19] B जं उव्वरियं से वयवेहिं. [20] P विणिंमवितस्स, J यं for second वि of P, B विणिम्मवंतस्स. [21] B मिसेण for णिहेण. [22] B बालाण. [23] B °तुष्टो दू°. [24] P clearly indicates the division स कयत्थो = स कृतार्थः. [25] B फेनोत्थिता.

अह एवं विम्हय-गय-मणस्स मह तेण ताओ भणियाओ ।
वर-तावसीओ मुणिणा [1]विणयोणय-उ[2]त्तिमंगाओ ॥ २५६
एसो गुण-रयण-महा-महोयही सयल-सत्थ-विइयत्थो[3] ।
विजयाणंदो णामं वर-विप्प-सुओ सु[4]ई सुयणो ॥ २५७
एत्थेक्क-देस[5]-वासिओ तुम्ह पसाएण वच्चइ पहा[6]ए ।
हियइच्छियं पएसं णिव्वु[7]य-हियओ इ[8]माहिंतो ॥ २५८
भणियं च ताहिँ भयवं से[9] च्चिय भूमी सु[10]हेहिँ सच्चविया ।
णिमिसं[11] पि जत्थ एए वसंति जे तुम्ह पडिवण्णा ॥ २५९
तो सो दिण्णासीसो संतुट्ठो [12]पडिवहं गओ गु[13]रुओ ।
विणएण ताण पुरओ अहं पि सुविसत्थमासीणो ॥ २६०
तो ताहिँ समं बहुसो ज[14]होइयालावयं पयंपंतो ।
ताव ट्ठिओ णराहिव जा[15]वत्थइरिं गओ सूरो ॥ २६१
केत्ति[16]य-मेत्तं संझायवस्स सेसं ति[17] दंसणत्थं व[18] ।
आरूढा तिमिर-च[19]रं व वास-तरु-सेहरं सिहिणो[20] ॥ २६२

संमातं तद्बाल्ययोर्लावण्यं स्तनमिषेण उत्तुङ्गवक्षोजव्याजेन पुञ्जीकृतमिव पिण्डीकृत्य स्थापितमित्यर्थः ॥ २५५ ॥ २५६) **अह एवं**—अथ एवंगतविस्मितमनसो मम तेन मुनिना विनयावनतोत्तमाङ्गे ते वरतापस्यौ भणिते ॥ २५६ ॥ २५७) **एसो**—एष गुणरत्नमहामहोदधिः सकलशास्त्रविदितार्थः विजयानन्दो नाम शुचिरुभय [कुल] विशुद्धः सुजनः सदाचारो वरविप्रसुतः ॥ २५७ ॥ २५८) **एत्थेक्क**—अत्रैकदेशोषितः कोणैककृतस्थितिः निर्वृतहृदयः स्वस्थचित्तः प्रातरितः स्थानात् युष्मत्प्रसादेन हृदयेप्सितं प्रदेशं व्रजति । प्रातरन्यत्र यास्यतीत्यर्थः ॥ २५८ ॥ २५९) **भणियं**—भणितं च ताभ्याम् । भगवन् सैव भूमिः सुखेन सच्चविया दृष्टा । सैव सुखस्थानमित्यर्थः । यत्र निमिषमपि एते ये युष्माकं प्रतिपन्ना वसन्ति ॥ २५९ ॥ २६०) **तो सो**—ततः स दत्ताशीः संतुष्टो गुरुः प्रतिपथं गतः व्यावृत्य स्वस्थानं प्रस्थितः । अहमपि सुविश्वस्तं तथा भवति तथा विनयेन तयोः पुरतः आसीनः उपविष्टः ॥ २६० ॥ २६१) **तो ताहिं**—ततः ताभ्यां समं बहुशो यथोचितं कन्याजनयोग्यं पेशलं कोमलं मनोहरं वा प्रजल्पन् हे नराधिप तावत् स्थितो यावत्सूर्योऽस्तगिरिं गतोऽस्तमितः इत्यर्थः ॥ २६१ ॥ २६२) **केत्तिय**—

---

[1] J भणामि अम्हाण भणियव्वं for विण° etc. of PB. [2] = विनयोपनतउत्तमांग, B उत्तमंगाउ. [3] = विदितार्थः. [4] = शुचिः. [5] B रयणि for देस. [6] = प्रभाते. [7] = निर्वृत्तहृदय, J णिच्चुय. [8] P इमोहिंतो, JB इमाहिंतो. [9] = सैव. [10] B सुहेण. [11] P निमिसं पि, J णिवसंति, B णिमिसं पि. [12] = स्वस्थानं, PB पडिवहं, J परिवहं. [13] B perhaps गुरुओ. [14] = यथोचिताचारं प्रजल्पन्, B जहोइयं पेसलं पयं°. [15] B जा अत्थगिरिं. [16] = कियन्मात्रं संध्यातपस्य दृश्यते. [17] J सेसत्ति, PB सेसंति. [18] P च, JB व. [19] P वर, JB चर. [20] = मयूराः.

[1]भणियं म्ह महाणुमईए सायरं भट्टउत्त णिसुणेसु ।
एसो समाहि-समओ संपइ [2]समुवट्ठिओ अम्ह ॥ २६३
ता तुम्हे हि[3] महामइ सुविसत्थं कुवलयाव[4]लीएँ समं ।
अच्छह मुहुत्त-मेत्तं[5] धम्म-कहा-सुह-विणोएण ॥ २६४
एवं भणिऊण गया समाहि-भवणोयरं महाणुमई ।
सविसेस-समप्पिय-हियय-[6]भाव-झाण-ट्ठिया तत्थ ॥ २६५
अह सा मए णराहिव वि[7]णओणय-[8]वयण-दाविय-मणेण ।
[9]परिसंठिय-वेसंभं सब्भावं पुच्छिया सुमई ॥ २६६
भयवइ विरुद्ध[10]मेयंविहं म्ह सहस त्ति तुम्ह पच्चक्खं ।
गुरु-यण-[11]कओवहासं [12]भणियं फरुसक्खरं वयणं ॥ २६७
तह वि हु [13]तुवरेइ पणट्ठ-सुमरणा [14]लहुइयासयं हिययं ।
ता जइ खेयं ण मणम्मि होइ ता कहसु[15] किं णेयं[16] ॥ २६८

शिखिनो मयूराः तिमिरचरा इव अन्धकारहेरिका इव वासतरुशिखरमारूढाः । अतश्चो-त्प्रेक्ष्यते । दर्शनार्थमिव । कथमितीति किम् । कियन्मात्रं संध्यातपस्य शेषः । मयूराः स्वभावश्यामाङ्गत्वादन्धकारचरत्वेनोत्प्रेक्षिताः ॥ २६२ ॥ २६३) **भणियं म्ह** – भणिताः स्मो महानुमत्या सादरम् । भट्टपुत्र निशृण्विति । एषोऽस्माकं संप्रति समाधिसमयः । चित्तैकाग्र्यं स्थीयते । धारणावसरः समुपस्थितः ॥ २६३ ॥ २६४) **ता तुम्हे** – तावद्यूयमत्र महामते कुवलयावल्या साकं मुहूर्तमात्रं धर्मकथासुखविनोदेन सुविश्वस्तास्तिष्ठत ॥ २६४ ॥ २६५) **एवं भणिऊण** – एवं भणित्वा महानुमतिः समाधिभवनोदरं गता । सविशेषसमर्पितहृदयमानसानि वयं तत्र स्थिताः । कुवलयावली अहं च तत्र स्थिताविल्यर्थः । हृदयं रहस्यमानसं च चित्तं ज्ञेयमिति शेषः ॥ २६५ ॥ २६६) **अह सा** – अथ नराधिप विनयावनतदर्शितमनसा मया परिवर्धितविश्रम्भा सती सुमतिः सद्भावं पृष्टा । 'दृशेर्दावदंसदक्खवाः' [हैम० ८-४-३२] इति दाविया ॥ २६६ ॥ २६७) **भयवइ** – हे भगवति अस्माकं सहसैवंविधं युष्मत्प्रत्यक्षं गुरुजनकृतोपहासं परुषाक्षरं वचनं भणितुं विरुद्धम् अयुक्तम् इत्यर्थः ॥ २६७ ॥ २६८) **तह वि** – तथापि सुनिर्भ्रान्तं प्रनष्टस्मरणं लघूकृताशयम् एतच्चिन्ता[17]क्रान्ततया श्लथीकृताभिप्रायं हृदयं त्वरयति प्रष्टुमुत्साहयति इत्यर्थः । 'त्वरेस्तुवरजअडौ' [हैम० ८-४-१७०]

---

[1] P भणियम्ह, B भणियंम्ह. [2] J समवुट्ठिओ. [3] P तुम्हेहि, J तुम्हेहिं, B तुम्हित्थ. [4] B °वलीउ [= इ]. [5] B मत्तं for मेत्तं. [6] P भावज्झाण, J माणसाण, B भावजाण. [7] P विणउ°, J विणओ°, B विणयो°. [8] = वचन. [9] P °वेसंभा, J °वेसंभं, B परिवड्ढियवेसंभं. [10] P °मेयं विहम्ह, B °मेवं वियम्ह. [11] PB कओव°, J वओव°. [12] P भणियं, B भणितं. [13] P हुत्तरेइ, J हुतरेइ, B हुतुवरेइ. [14] P लहुहियासयं, J लहुयाइसयं, B लहुकयासयं [= सुमरणलहूकयासयं]. [15] B भणइ for कहसु. [16] B एयं for णेयं. [17] B° स्वांततया.

एम्वं[1]-विहे वय-विहवे एम्वं[2]-विहाए वि रूय-सोहाए ।
एम्व[3]-विहं तव-चरणं एम्व[4]-विहो तवोवणे वासो ॥ २६९

एवं[5] सोऊण ममाहि[6] तक्खणं खुहिय-लोयण-जलेण ।
सिच्चंतं[7]-थण-हरुच्छंग-वक्कलं तीए उल्लवियं ॥ २७०

भाउय किं तुह इमिणा दुस्सोयव्वेण संपइ सुएण ।
अणहिय[8]-कम्माणम्हाण हय-कहा-संविहाणेण ॥ २७१

भणिऊण[9] तीए[10] भणियं भाउय पढमम्मि दंसणे[11] च्चेय ।
तीरंति णेयं[12] कस्स वि सहसा कहिउं [13]रहस्साइं ॥ २७१*१

णिय[14]-सुह[15]-दुह-गुण-दोसा तह य विसेसेण णियय[16]-गुज्झाइं ।
अमुणिय-सील-सहावे जणम्मि [17]किं कह कहिज्जंति ॥ २७२[18]

तह वि जइ महसि सोउं ता सुव्वउ अत्थि तियस-सुह-वासो ।
कुल-महिहराण पढमो मेरु त्ति तिलोय-विक्खाओ ॥ २७३

इति तुवरः । तद्यदि मनसि खेदः कष्टं न भवति ततो भणँत किमेतदिति । एकवचन-बहुवचनसांकर्यम् आलापबाहुल्यादनिन्द्यम् ॥ २६८ ॥ कथमित्याह । २६९) **एम्व-विहे**–एवंविधे वयोविभवे एवंविधायां [19]रूपशोभायाम् एवंविधं तपश्चरणम् एवंविधे तपोवने वासः । इत्यादि किमेतद्विरुद्धमिति प्रश्नः ॥ २६९ ॥ २७०) **एवं सोऊण** – ततँस्तद्वचः श्रुत्वा मत्तो मत्सकाशात् सँमाधितं[20] क्षणं क्षुभितलोचनजलेन किंचिद्विचिन्त्य पतितबाष्पोदकेन सिच्यमानस्तनभरोत्संगवल्कलं भवति तयोल्लपितं भाषितम् ॥ २७० ॥ २७१) **भाउय**–भ्रातः किं तवानेन दुःश्रोतव्येनानधिककर्मणोः दुःकर्मणोरावयोर्हत-कथासंविधानेन संप्रति श्रुतेन । अश्रुतमेव श्रेयः इत्यर्थः ॥ २७१ ॥ २७१*१) **भणिऊण**–इति भणित्वा तया भणितम् । हे भ्रातः प्रथम एव दर्शने रहस्यानि गोप्यानि न च सहसा कस्यापि कथयितुं तीर्यन्ते न वक्तुं शक्यन्ते इति ॥ २७१*१ ॥ २७२) **णिय**–भ्रातर् निजसुखदुःखगुणदोषास्तथा च विशेषेण निजकगुह्यानि स्वरहस्यानि अज्ञातशीलस्वभावे जने किं कथय कथ्यन्ते निवेद्यन्ते । स्मृतावप्युक्तम् ।

यस्य न ज्ञायते शीलं न कुलं न पराक्रमः ।
न तेन संगतिं कुर्यादित्युवाच बृहस्पतिः ॥

इति ॥ २७२ ॥ २७३) **तह वि**–तथापि यदि श्रोतुं कांक्षसि तदा श्रूयताम् । त्रिदशसुखवासो देवभूमिः कुलमहीधराणां प्रथमो धुरि योज्यः त्रिलोकविख्यातो मेरुरिति

---

[1] PB एव, J एम्व. [2] P एवं, J एम्व, B एव. [3] PB एव, J एम्व. [4] PB एव, J एम्व [°विह°]. [5] B तो तं for एवं. [6] P puts No. 5 on हि, B समाहि. [7] = सिच्यमान, PB सिप्पंत. [8] = अहित. [9] This gāthā is found in B only, but not in PJ. [10] B तीइ. [11] B दंसण. [12] B नेय. [13] B रहस्साई. [14] J omits this verse which is given by PB. [15] PB नियसुह. [16] P निययगुज्झाइं, B निययगुज्झाई. [17] B किरनेयमिजंति for किं etc. [18] B puts the same number for this and next verse. [19] B रूपशालायां. [20] B समाधितत्क्षणो.

कणय-सिलायड-पक्खलिय-संदणुप्पायं[1]-विम्हलंगेहिं ।
दुक्खेहिँ जस्स कीरइ पयाहिणं[2] रवि-तुरंगेहिं ॥ २७४
हर-वसह-सिंग-विलिहण-वस-पसरिय-कणय-रयं[3]-पिसंगेहिं ।
अविहाविएक्क[4]मेक्कं[5] णिवसिज्जइ[6] दिग्गइंदेहिं ॥ २७५
गरुल-णह-कुलिस-विउडियं[7]-कणय-सिला-वट्ट-सुह-णिसण्णेहिं ।
परिपिज्जइ जत्थ जहिच्छियासवं[8] सिद्ध-मिहुणेहिं ॥ २७६
छम्मुह-सिहंडि-तंडवं[9]-मणोहरुज्जाण-सुहं[10]-णिवासेहिं ।
गिज्जइ[11] माहव[12]-मय-मुइय-माणसं[13] किंणर-गणेहिं ॥ २७७
णिसुणिज्जइ जत्थ [14]विरिंचि-हंस-संलाव-सद्द-संवलिया ।
सत्त-रिसि-साम-णिग्घोस-मांसला[15] तुंबुरालत्ती[16] ॥ २७८
सुविसट्ट-पारियायय[17]-पसूय-मयरंद-मउइय[18]-पहम्मि ।
तुरियं पिय-संगम-लालसाहिँ सइं[19] गम्मइ[20] पियाहिं ॥ २७९

अस्ति काञ्चनाचलो विद्यते ॥ २७३ ॥ २७४) [21]कणय – [कनकशिलातटप्रस्खलित-स्यन्दनोत्पातविह्वलाङ्गैः । दुःखैः यस्य क्रियते प्रदक्षिणं रवितुरङ्गैः] ॥ २७४ ॥ २७५) **हर** – हरवृषभशृङ्गविलिखनवशप्रसृतकनकरजःपिशङ्गैः दिग्गजेन्द्रैरविभावितैकैकं न्युष्यते निवासः क्रियते स्थीयते इति पर्यायः ॥ २७५ ॥ २७६) **गरुल** – यत्र गरुडनख-कुलिशताडितकनकशिला[22]पट्टसुखनिषण्णैः सिद्धमिथुनैः देवदम्पतीभिः यथेप्सितासवः पीयते मनीषितमद्यमास्वाद्यते । नखा एव कुलिशं वज्रम् ॥ २७६ ॥ २७७) **छम्मुह** – षण्मुखशिखण्डिताण्डवमनोहरोद्यानकृतनिवासैः किंनरगणैर्गीयते । कथम् । यथा भवति मारुतमृगमुदितमानसम् । मारुतावर्ताभिगामिनो ये मृगा वातप्रम्यस्तेषां मुदितं हृष्टं मानसं यत्र गीयमाने इति क्रियाविशेषणम् ॥ २७७ ॥ २७८) **णिसुणिज्जइ** – यत्र विरञ्चि-हंससंलापशब्दसंवलिता सप्तर्षिसामनिर्घोषमांसला तुम्बुरालप्तिः श्रयते । ब्रह्महंसनादानुविद्धा देवगानसंमूर्च्छना सप्तर्षिकृतसामनिर्घोषवेदगानैः प्रवर्ध्यते इत्युत्कर्षः । सप्तर्षयश्च ।

> मरीचिरत्र्यङ्गिरसौ पुरस्त्यः पुलहः क्रतुः ।
> वशिष्ठश्च महातेजाः सप्तमः परिकीर्तितः ॥

इति ॥ २७८ ॥ २७९) **सुविसट्ट** – सुविकसितपारिजातप्रसूनमकरन्दमुदितहृदयाभिः प्रियसंगमलालसाभिः प्रियाभिः सदा त्वरितं गम्यते । स्वयं मानिन्योऽभिसर्पन्ति इत्यर्थः

---

[1] P °णुप्पाय, J °णुच्चाय, B °णुत्ताय. [2] = प्रदक्षिणां, B पयक्खिणा. [3] = कनकरजः. [4] P वियक्क°, J °विएक्क°, B °विइक्क°. [5] = अविभावित एकेन एकः. [6] J णिवसज्जइ. [7] B ताडिय for विउडिय. [8] P °च्छिलासवं, JB °च्छियासवं. [9] = नृत्त. [10] B कय for सुह. [11] = गीयते. [12] P °मुइंय°, B मारुअमयमुइय. [13] = माधवमदमुदितमानसं. [14] B विरंचि. [15] = बहला. [16] J तुंबरा°. [17] = पारिजातक, P पारियायसूण, J पारियाययपसूस, B पारियायवपमूय. [18] = मृदूकृत. [19] J सइं. [20] = गम्यते, B वच्चइ. [21] B gives this gāthā, but the commentary on it is missing. [22] B शिलावर्तंसुखनिखणैः.

मज्जंतेरावण[1]-दाणं[2]-गंध-लुद्धा गयालिमुहलेहिं ।
कंचण-कमलेहिँ जहिं परिहावं[3] लहइ णवर सिरी ॥ २८०

तस्सिं पसंडि[4]-सेले दाहिण-साणूसु रिद्धि-संपुण्णा ।
सुलसा णामेण पुरी सुरेस-वसई-समब्भहिया ॥ २८१

तत्थ विज्जाहरंदो हंसो णामेण तियस-विक्खाओ ।
तस्स वि चित्ताणुगया पउमा णामेण पिय-जाया ॥ २८२

उयरुब्भवाओ[5] तिस्सा दोण्णि धूयाओ[6] दंसणीयाओ ।
एक्काए वसंतसिरी सरयसिरी णाम बीयाए ॥ २८३

दोण्हं पि ताणं[7] गुरु-यण-संपत्त-सुहोवएस[8]-सुहियाण ।
देवाराहण-कय-णिच्छयाणं[9] दियहा अइक्कंति ॥ २८४

एवं केलास[10]-महीहरम्मि गोरी-हराण सई[11] पुरओ ।
वीणा-विण्णाण-गुणोवलद्ध[12]-पसराओ वच्चंति ॥ २८५

अण्णम्मि णिसा-विरमे ताहिँ तहिं चेय भाउयं[13] गयाहिं ।
दिट्ठो पणच्चमाणो[14] हेरंबो सरहसावयवो[15] ॥ २८६

॥ २८९ ॥ २८०) **मज्जंतेरावण**–नवरं केवलं यत्र मज्जदेरावणदानगंधलुब्धा[16] गजालिमुखरैः काञ्चनकमलैः श्रीः लक्ष्मीः परभागं परमोत्कर्षं लभते । गिरिशिखरे सरसी ज्ञेया गजमज्जनस्यान्यथानुपपत्तेः ॥ २८० ॥ २८१) **तस्सिं**–तस्मिन् पिशण्डिशैले सुवर्णगिरौ दक्षिणसानुषु ऋद्धिसंपूर्णा सुरेशवसतिसमभ्यधिका इन्द्रपुरीव[17] रम्या सुलसा नाम्ना पुर्यस्ति ॥ २८१ ॥ २८२) **तत्थ**–तत्र सुलसापुर्यां त्रिदशविख्यातो नाम्ना हंसो विद्याधरेन्द्रः तस्य च चित्तानुगता नाम्ना कमला प्रिया जाया वल्लभास्ति ॥ २८२ ॥ २८३) **उयरुब्भवाओ**–तस्या उदरोद्भवे दर्शनीये द्वे पुत्रिके । एकस्याः नाम वसन्तश्रीः द्वितीयस्याः नाम शारदश्रीः ॥ २८३ ॥ २८४) **दोण्हं पि**–द्वयोरपि गुरुजनसंपन्नसुखोपदेशसुखितयोः देवाराधनाकृतनिश्चययोः दिवसाः अतिक्रामन्ति ॥ २८४ ॥ २८५) **एवं**–एवं कैलासमहीधरे गौरीहरयोः पुरतः सदा वीणाविज्ञानविनोदलब्धप्रसरे ते व्रजतः । वीणावादनं कुरुतः इत्यर्थः ॥ २८५ ॥ २८६–९०) **अण्णम्मि**–हे भ्रातर् अन्यस्मिन् निशाविरमे तत्रैव कैलासे गताभ्यां ताभ्यां सहर्षावयवः प्रनृत्यन् नृत्तं

---

[1] = माद्यन्, P मज्जन्ते, JB मज्जंते°. [2] P °वणगंधलुद्धगयालिसुहलेहिं, J °वणदाणगंधलुद्धा गयालिसुहलिहिं, B °गंधिलुद्धा गयालिमुहलेहिं. [3] B परिभायं. [4] = सुवर्णशैले. [5] = उदरोद्भवा. [6] B perhaps दुण्णि वि धूयाउ. [7] J ताणु गुरुयणु. [8] = सुखोपदेश. [9] = निश्चय. [10] B कयलास. [11] J सइं. [12] B विणोय for गुणोव. [13] J भाउगा. [14] B पणट्टमाणो. [15] B सहरिसा°. [16] B गंधलुद्धा. [17] B °पुरी रम्या.

[1]भुयइंद-फणा-मणि-किरण-जाल-विच्छुरियं[2]-वियड-वच्छयलो[3] ।
गंडयल-पलोट्टुद्दाम-दाण[4]-लुद्धालि-रव-मुहलो ॥ २८७

विसरिसं[5]-किरण-वसुक्खित्त[6]-थोर[7]-कर-कलिय-परसु-[8]बीहच्छो[9] ।
सवणावयंस-सियं[10]-सप्प-विड्डरिल्लाणणाहोओ[11] ॥ २८८

णव-पारियाय-पल्लव-पसूण[12]-मंडलिय-वियड-कुंभयडो ।
[13]दसणेक्क-कोडि-संपत्त-पोक्करामुक्क-सुंकारो ॥ २८९

[14]तड्डविय-कण्ण-पल्लव-पच्छाइय-दस-दिसा-वहाहोओ[15] ।
पय-भर-पासल्लिय-महिहरेक्क-देस-ट्ठिय-गणोहो ॥ २९०

तो तं सव्वायर-सुह-पणच्चिरं भयवयं[16] गणाहिवइं ।
उवहसियं सरयसिरीए सणिय-सणियं समुल्लवियं ॥ २९१

[17]उअ अम्महे इमाए विरूय-सोहाए णच्चइ गणेसो ।
देवा[18] वि अप्प-संभाव-गव्विया केण वि गुणेण ॥ २९२

कुर्वाणो हेरम्बो विनायको दृष्टः । हेरम्बविशेषणान्याह । [भुयइंद –] भोगीन्द्रफणा-मणिकिरणजालविच्छुरितविकटवक्षःस्थलः । गण्डतलपर्यस्यदुद्दामदानलुब्धालिरवमुखरः । गजवदनत्वाद्दानगन्धत्वमविरुद्धम् । 'पर्यसः पलोट्टपल्लट्टपल्हत्थाः' [हैम० ८-४-२००][11] इति पलोट्टः ॥ [विसरिस –] विसदृशकरणवशोत्क्षिप्तस्थूलकरकलितपरशुबीभत्सः । करणं नृत्याभिनयः । करश्च शुण्डादण्डः । परशुः कुठारः । बीभत्सो रौद्रः । श्रवणावतंस-सितसर्परौद्राननाभोगः ॥ [णव –] नवपारिजातपल्लवप्रसूनमण्डलितविकटकुम्भतटः । दशनैककोटिसंप्राप्तपुष्करामुक्तसूत्कारः । मण्डलितं वेष्टितम् । पुष्करं शुण्डादण्डाग्रम् ॥ [तड्डविय –] ताण्डवितकर्णपल्लवप्रच्छादितदशदिक्पथाभोगः । पदभरनामितमहीधरैक-देशस्थितगणौघः । एवंरूपो विनायको दृष्टः । [13]कुलकम् ॥ २८६–९० ॥ २९१ ॥ तो तं – ततस्तं सर्वादरसुखप्रनर्तनशीलं भगवन्तं गणाधिपतिम् उपहस्य शारदश्रिया शनैः शनैः समुल्लपितम् । 'शनैसो डिअम्' [हैम० ८-२–१६८] इति सणिअं ॥ २९१ ॥ २९२) उअ – पश्य सखि एष गणेशोऽनया विरूपशोभया नृत्यति । अर्थान्तरन्यास-माह । [देवाः अपि] केनापि गुणेनात्मसद्भावगर्विताः । को भावः । एतादृग्बीभत्स-

---

[1] B भोइंद. [2] P वित्थरिय, JB विच्छुरिय. [3] P यच्छ, JB वच्छ. [4] P गंडयप°, JB गंडयलप°. [5] J दाणु. [6] = विसदृशकिरणवासोत्क्षिप्त. [7] PJB वसुखित्त. [8] P घोर, J थोर, B थार. [9] = विहस्तो व्याकुल, P बीहत्थो, J not spceified, B बीभत्थो. [10] = सित. [11] PB °णाभोओ, J णाहोओ. [12] P पसूण, JB पसूय. [13] = दशनैककोटिसंप्राप्तसुंडाग्रआमुक्तसुकारः, B perhaps डसणिक्ककोडिलंठवियपुकरोमुक्कफुंकारो ।. [14] = तांडवित, P obscure, J तड्डविय, B तंडविय. [15] P पहाभोओ, JB °वहाहोओ. [16] P भयवयं, J भयवइं, B पिच्छिऊण गणणाहं for भयवइं etc. [17] B उव सहि इमाइ पिच्छह विरूवसोहाइ. [18] P देवा वि अप्प°, J देवा वियप्प°, B देवा इ अप्प°. [19] This is put at the close of the bunch of verses.

तो तेण सोवहासं वयणं उवलक्खिऊण कुविएण ।
सरयसिरीए अदयं दिण्णो सावो गणेसेण ॥ २९३

जह वच्च दुव्विणीए णिवससु प[1]च्चंत-माणुसे लोए ।
पावेसु जोव्वणुम्माय-तुंग-तरुणो फलं पावे ॥ २९४

तं वज्ज-[2]वडण-सविसेस-दूसहं गय-मुहाहि सोऊण ।
दुव्वयणं भय-वस-वेवि[3]राहिँ सो ताहिँ विण्णत्तो ॥ २९५

भयवं तिलोय-पूइय मा कुप्पसु[4] परियणो[5] खु णे तुम्ह ।
ता किर[6] कुडिलेण विणा ण विरुज्झइ गुरु-यणे हासो ॥ २९६

णेत्थ[7]म्ह [8]भाव-दोसो उवहसणिज्जो [9]तुमं ण लोयस्स ।
कीस मुहा णिय-संकप्प-लहुय-भावं समुव्वहसि ॥ २९७

कस्स तुमं उवहासो को वा सो तिहुयणे [10]वि जो तुम्ह ।
अहिययरो अहि-भूसण जेणम्ह-विहाओ सावेसि[11] ॥ २९८

जह णम्ह [12]भाव-दोसो ईसिं पि सुरासुरिंद-णय-चलण ।
तह होज्ज[13] [14]साणुयंपो जम्मे जम्मे तुमं चेयं[15] ॥ २९९

वपुर्वैरूप्येऽपि कथमसौ सोत्साह इव स्वगर्वेण नृत्यति ॥ २९२ ॥ २९३) **तो तेण**– ततस्तेन सोपहासं शारदश्रियो [16]वचनमुपलक्ष्य कुपितेन गणेशेन अदयं निर्दयं शापो दत्तः ॥ २९३ ॥ २९४) **जह**–यथा दुर्विनीते प्रत्यन्तमानुषे लोके निवस नीचकुलेषु स्थितिमनुभवेति । हे पापे यौवनोन्मादतुङ्गतरोः फलं प्राप्नुहि ॥ २९४ ॥ २९५) **तं वज्ज**–तद्वज्रपतनसविशेषदुःसहं गजमुखाद्गणेशाद्दुर्वचनं श्रुत्वा भयवशकम्पमानाभिः ताभिः तत्सखीभिः विज्ञप्तः । लम्बोदरः इति शेषः ॥ २९५ ॥ २९६) **भयव**–भगवन् त्रिलोकपूजित मा कुप्य मा कोपं कुरु । खु निश्चितम् । णे वयम् । भवतां परिजनः परिवारः । तस्मात् कुटिलेन भावप्रधानत्वान्निर्देशानां कौटिल्येन विना गुरुजनेऽपि हासो न विरुद्धः । किलेत्याप्तोक्तौ । उक्तं च । 'गुरुणापि समं हास्यं कर्तव्यं कुटिलं विना' । इति ॥ २९६ ॥ २९७) **णेत्थम्ह**–नात्रास्माकं भावदोषः चित्तकालुष्यम् । लोकस्य त्वं नोपहसनीयो न गर्हास्पदम् । किमिति मुधा निजसंकल्पलघुकभावं समुद्वहसि । किंतु सर्वथा सर्वस्य पूज्य एव इति ॥ २९७ ॥ २९८) **कस्स**–कस्य त्वं उपहास्यः को वा स त्रिभुवनेऽपि यो युष्मदप्यधिकतरो गरीयान् येनाहिभूषण सर्पमण्डित अस्माद्विधासु रुष्यसि । अभावदोषासु रोषं करोषि ॥ २९८ ॥ २९९) **जह ण**–यथा सुरासुरेन्द्र-

---

[1] = प्रत्यंत प्रांत. [2] B पडण. [3] = कंपमानाभिः. [4] B कुप्पड. [5] P परियणे, J परियणो, B परियणु क्खु. [6] = तत् किल. [7] B णत्थिम्ह [= णित्थम्ह]. [8] P ताव, JB भाव. [9] B तुमे. [10] B तिहुयणंमि जो. [11] B रूसेसि. [12] P ताव, JB भाव. [13] B होहि. [14] = सानुकंपो; P साणुयंवो, J साणुअंपो, B साणुकंपो. [15] B चेव. [16] B वदनमुप°.

अह ताण दोस-रहियं हिययं उवलक्खिऊण तक्कालं ।
तक्खण-णियत्त-रोसेण पभणियं विग्घणाहेण ॥ ३००[1]

जह वच्च मच्च-लोए वि[2] तंसि हियइच्छियाइँ सोक्खाइं ।
पाविहिसि माणुसाओ सरयसिरि[3] मह प्पसाएणं[4] ॥ ३०१

जइया[5] विज्जाहर-सिद्ध-जक्ख-गंधव्व-माणुसाणं च[6] ।
एक्कत्तो [7]संवलियाण वयण-कमलाइँ पेच्छिहसि ॥ ३०२

तइया विमुक्क-सावा [8]पुणो वि विज्जाहरत्तणं पुत्ति ।
[9]लहिहिसि एवं भणिए अदंसणमुवगया बाला ॥ ३०३

इयरा वि भयवया गयमुहेण भणिया मयच्छि मा रुयसु ।
हियइच्छियं वरं तं पि मह पसाएण पाविहिसि[10] ॥ ३०४

एवं सा लद्ध-वरा वि कुलहरं णिय-सहोयरी-विरहे ।
दुक्खेहिँ सदुक्खं भट्टउत्त रुइरी गया बाला ॥ ३०५

दूराओ च्चिय दट्ठूण सहि-यणं [11]गुरु-यणं च रुइरीए ।
सिट्ठं माया-पिऊणो णीसेसं [12]गयमुहुल्लवियं ॥ ३०६

नतचरण ईषदल्पमपि नास्माकं भावदोषः । तथा जन्मनि जन्मनि भवे भवे त्वमेव सानुकम्पो दयाप्रधानो भूयाः ॥ २९९ ॥ ३००) **अह ताण**–अथ तत्कालं दोषरहितं तयोर्वचनमुपलक्ष्य तत्क्षणनिवृत्तरोषेण विघ्ननाथेन भणितम् ॥ ३०० ॥ ३०१) **जह**–यथा व्रज मर्त्यलोके तत्रापि मम प्रसादेन हे शारदश्रीः मानुषात् हृदयेप्सितानि सौख्यानि प्राप्स्यसि ॥ ३०१ ॥ ३०२–३) **जइया**–यदा एकत्र मिलितानां विद्याधरसिद्धयक्षगन्धर्वमानुषाणां वदनकमलानि द्रक्ष्यसि ॥ [**तइया**–] तदा विमुक्तशापा हे पुत्रि पुनरपि विद्याधरत्वं लप्स्यसे । एवं भणिते सा बाला अदर्शनमुपगता अदृश्या जाता दैवानुभावादिति । [13]युग्मम् ॥ ३०२–३ ॥ ३०४) **इयरा वि**–इतरापि वसन्तश्रीः भगवता गजमुखेन भणिता । हे मृगाक्षि मा रोदीः । त्वमपि मम प्रसादेन हृदयेप्सितं मनश्चिन्तितं वरं प्राप्स्यसि ॥ ३०४ ॥ ३०५) **एवं सा**–एवं सा लब्धवरापि निजसहोदरीविरहे भगिनीवियोगदुःखैः रुदनशीला सदुःखं कुलगृहं गता ॥ ३०५ ॥ ३०६) **दूराओ**–दूरादेव सखीजनं गुरुजनं च दृष्ट्वा रुदन्त्या रुदनं कुर्वन्त्या गजमुखोल्लपितं निःशेषं शापानुग्रहरूपं मातापित्रोः शिष्टं कथितम् ॥ ३०६ ॥

---

[1] P 298, J perhaps 300, B 305. [2] B तत्थ वि for वि तंसि. [3] PB °सिरि, J °सिरी. [4] P **महप°**, J **महप्प°**, B **महाप°**. [5] = यदा. [6] B वि for च. [7] B मिलियाणं, [8] P पुणो विज्जा°, B पुणो वि वि°. [9] B लहिहसि. [10] B पाविहिसि. [11] J गरुयणं व रु°. [12] PB °मुहुल्ल°, J °मुहल्ल°. [13] See p. 38, note 22, with **युग्मम्** for **युगलकम्**.

तं तह सोऊण विमुक्क-बाह-धारं सुपडिरुयंतेण[1]।
भणियं हंसेण अहो ण तेण जुत्तं कयं पहुणा ॥ ३०७
जं तीए बाल-भावाविसट्ट[2]-बुद्धीए मुद्ध-कुमरीए।
उवरि णिहित्तो[3] सावो जाणंतेणावि गणवइणा ॥ ३०८
अहवा ण तस्स दोसो एयं सहस त्ति दुकय-कम्म[4]-फलं।
परिणमियं सरयसिरी-विओय[5]-दुक्ख-च्छलेणम्ह ॥ ३०९
एवं भणिऊण चिरं सच्चवियं बाह-मइलिय-कवोलं।
वयणं घण[6]-घडिय-मियंक-बिंब-सरिसं सं[7]-जायाए ॥ ३१०
भणियं[8] च पिए किं सोइएण इमिणा असोयणीएणं[9]।
जं जह [10]भवियव्वं होइ तं तहा देव्व-जोएण ॥ ३११
किंतु अजुत्तं कीरइ तं चिय अम्हेहिँ मूढ-हियएहिं।
अणुसीलियं फलं तेणं[11] अज्ज एवं-विहं पत्तं ॥ ३१२
सव्वाउ चिय[12] कुमरीओ कुल-हरे जा ण हुंति तरुणीओ।
ताव च्चिय सलहिज्जंति ण उण णव-जोव्वणारंभे ॥ ३१३

---

३०७) तं तह – तत्तथा श्रुत्वा विमुक्तबाष्पधारांश्च एवं प्रतिरुदता हंसेन हंसनरेन्द्रेण पुनर्भणितम्। अहो इति खेदे। प्रभुणा लम्बोदरेण युक्तं न कृतम् ॥ ३०७ ॥ ३०८) जं तीए – यत्तस्याः बालभावाविकसितबुद्धेर्मुग्धकुमार्याः उपरि जानतापि गणपतिना शापो दत्तस्तन्नोचितम् इत्यर्थः ॥ ३०८ ॥ ३०९) अहवा – अथवा न तस्य प्रभोः दोषः एतत् शारदश्रियो[13] दुःकृतकर्मफलं सहसा परिणतम् अस्माकं वियोगदुःखच्छलेन अस्माकं सुताया विरहदायि पूर्वकृतं तत्कर्मैवोपनतम् ॥ ३०९ ॥ ३१०) एवं – एवं भणित्वा बाष्पमलिनितकपोलं जायाया वदनं मुखं घनघटितमृगाङ्कबिम्वसदृशमिव चिरं विलोकितम्। दुःखान्मेघाच्छन्नचन्द्रमण्डलरूपं हंसेन भार्यामुखं दृष्टमिति ॥ ३१० ॥ ३११) भणियं – भणितं च प्रिये अमुना अशोचनीयेन शोचितेन किम्। यद्यथा भवितव्यं दैवयोगेन तत्तथा जायते ॥ ३११ ॥ ३१२) किंतु – किंतु मूढहृदयैरस्माभिस्तदेवायुक्तं क्रियते। अद्य तयैवंविधमनुशीलितं पूर्वभवकर्मोपढौकितं फलं प्राप्तम्। किमस्माकं पूर्वभवकर्मकृतया तदीयचिन्तया इत्यर्थः ॥ ३१२ ॥ ३१३) सव्वाउ – सर्वा एव कुमार्यः कुलगृहे जन्महेतोः पितुर्गृहे यावत्तरुण्यो न भवन्ति तावदेव

---

[1] P दाहधारं सुपडिरुयंतेण (with the indication that there should be space after °रं), J बाहधारंसुडिरुयंतेण, B व्वाहयोरंसुपडिरुवंतेण. [2] J विहु for विसट्ट. [3] B णिहत्तो. [4] B कम्महलो. [5] P °सिरीविउय, J °सिरीविओय, B °सिरीइ विउय. [6] J घडघडिय. [7] PB व, J स, [8] PB भणियं, J भणिऊं. [9] = अशोचनीयेन, P अभोय°, J असोय°, B असोयणिज्जेण. [10] J भणियव्वं. [11] B अज्ज. तेण for तेण अज्ज. [12] PB व्विय, J चिय. [13] B °श्रिया.

ता देमि वसंतसिरी कस्स वि सचविय-गुण-विसेसस्स ।
वामाहि वि वामयरो वचइ जा णम्ह हय-[1]देव्वो ॥ ३१४
ण उणो धूयाए[2] समं [3]चित्त-क्खणयं जणस्स जिय-लोए[4] ।
हियइच्छिओ वरो तिहुयणे[5] वि दुलहो कुमारीणं ॥ ३१५
एवं बहुसो परिजंपिऊण सविसेस-वड्ढिय-विसाओ ।
गहिओ सुलसाहिवई वर-लंभोवाय-चिंताए ॥ ३१६
तो तं विसण्ण-वयणं वर-लंभोवाय-वड्ढिय-विसायं ।
दट्ठूण वसंतसिरीए चिंतियं ताव णिय-हियये ॥ ३१७
ओ[6] गरुय-सिणेहोसरिय-सोक्ख-वस-कायरेण हियएण ।
चिंताभरं [7]समुव्वहइ मज्झ दोसेण जं ताओ ॥ ३१८
ता किं इमिणा दुसमीहिएण वीवाह-मंगलेणम्ह ।
सव्वाइँ वि एव-विहाइँ हुंति सुहियाण सोक्खाइं ॥ ३१९
को हसइ को व गायइ को णचइ को सवेइ मेहुणयं ।
सरयसिरीए[9] विउत्तो[10] विरसो एसम्ह वीवाहो ॥ ३२०

श्लाघ्यन्ते । न पुनर्यौवनारम्भे याः कुमार्यस्ताः श्लाघास्पदम् ॥ ३१३ ॥ **३१४) ता देमि**—ततः कस्यापि सत्यापितगुणविशेषस्य वरस्य वसन्तश्रियं ददामि यावदस्माकं दैवं पूर्वकर्म वामादपि वामतरं न व्रजति । हतदैवं दुष्टकर्म । [11]शारदश्रीविरहो येन विधिना कृतः सोऽन्यदपि किमपि विरूपं यावत्कुरुते तावद्वसन्तश्रियं पाणिं ग्राहयाम इत्यर्थः ॥ ३१४ ॥ **३१५) ण उणो**—जीवलोके जगति जनस्य लोकस्य पुत्रिकासमं चित्तक्षेपकं मनःकष्टकरं किमपि न । किमर्थमित्याह । कुमारीणां हृदयेप्सितो वरस्त्रिभुवनेऽपि दुर्लभः । अतः सुतातोऽन्यद्दुःखदं नास्ति ॥ ३१५ ॥ **३१६) एवं बहुसो**—एवं बहुशः परिजल्प्य सविशेषवर्धितविषादः सुलसाधिपतिः हंसराजा वरलाभोपायचिन्तया गृहीतः । वरार्थचिन्ता जातेत्यर्थः ॥ ३१६ ॥ **३१७) तो तं**—ततस्तं वरलाभोपायवर्धितविषादं विषण्णवदनं दृष्ट्वा वसन्तश्रिया तावन्निजहृदये चिन्तितम् ॥ ३१७ ॥ कथमित्याह । **३१८) ओ गरुय**—अतिगुरुकस्नेहोत्सारितसौख्यवशकातरेण हृदयेन यत्तातो मम दोषेण चिन्ताभारं समुद्वहति ॥ ३१८ ॥ **३१९) ता किं**—तस्मात् किममुना दुःसमीहितेन अस्माकं विवाहमङ्गलेन, पर्याप्तमित्यर्थः । सर्वाण्यप्येवंविधानि सौख्यानि विवाहोत्सवरूपाणि सुखितानामेव भवन्ति तुष्ट्ये जायन्ते । नास्मादृशामीदृग्दुःखकवलितानामित्यर्थः ॥ ३१९ ॥ **३२०) को हसइ**—को हसति को

[1] P देवो, J देव्वो, B दिव्वो. [2] B धूयाहि. [3] P वित्तखणयं, J not specified, B चित्तक्खवणं. [4] = जीवलोके. [5] J तिहूयणे. [6] B अइ for ओ. [7] B perhaps चिंताभारं उव्वहइ. [8] P सव्वाइं मि एव, J not specified, B सव्वाइ वि. [9] B perhaps [9]सिरीइ विओए एसो विरसोम्ह वीवाहो । [10] = वियुक्त. [11] B शरत् श्री.

तह वि हु अप्प-वसाओ ण हवंति कुमारियाओ अलमहवा ।
णिच्चिंतो[1] ताओ दे करेमि हेरंब-वयणेण ॥ ३२१
जं तं तइया भणियं देवेण दयालुणा[2] गणेसेण ।
तस्सेसो संपइ वर-समीहणोवट्ठिओ[3] कालो ॥ ३२२
ता किं बहुएहिँ वि[4] चिंतिएहिँ णलकूवरो वरो होउ ।
वित्ताहिवस्स तणओ गयमुह मह तुह पसाएण ॥ ३२३
तो सो हेरंब-वर-प्पभाव[5]-पक्खित्त[6]-वियसिय[7]-मुहस्स ।
हंसस्स धणय-तणओ सहस त्ति उवट्ठिओ[8] हियए ॥ ३२४
तो[9] मित्त-बंधु-परियण-मएण सा तेण तस्स पियं[10]-तणया ।
णलकूवरस्स दिण्णा समुयं विज्जाहरिंदेणं ॥ ३२५
तेणावि तस्स पिउणा सप्परिओसेण वित्तणाहेण ।
पडिवज्जिऊण बहुसो पडिच्छिया कुसुम-माल व्व[11] ॥ ३२६
अण्णम्मि दिणे बहु-विह-विमाण-मालाउलंबरे[12]-सिरीए ।
अणुसंप्पंतो[13] सहसा सुलसं णलकूवरो पत्तो ॥ ३२७

गायति को नृत्यति 'कः सूते मैथुनकम् । कः उपहासं करोतीत्यर्थः । शरच्छ्रिया वियुक्तः एष विरसोऽस्माकं विवाहः ॥ ३२० ॥ ३२१) **तह वि**–तथापि । खु निश्चितम् । आत्मवशा न भवन्ति कुमार्यः । अलमथवा पूर्णम् । दे तावत् । हेरम्ब-वचनेन तातं निश्चिन्तं करोमि ॥ ३२१ ॥ ३२२) **जं तं**–यत्तत्तदानीं दयालुना गणेशेन देवेन भणितं तस्यैष संप्रति वरसमीहन[14] उपस्थितः कालः वरं चिन्तयितुमधुनैव ममावसरः इत्यर्थः ॥ ३२२ ॥ ३२३) **ता किं**–तत्किं बहुभिश्चिन्तितैः गजमुख मम तव प्रसादेन वित्ताधिपस्य तनयो धनदपुत्रो नलकूवरो वरो भवतु ॥ ३२३ ॥ ३२४) **तो सो**–ततो हेरम्बवरप्रभावप्रक्षिप्तविकसितमुखस्य हंसस्य नृपस्य हृदये सहसा धनदतनयः स नलकूवरः समुत्थितः वरोपयोगी चित्ते जातः इति ॥ ३२४ ॥ ३२५) **तो मित्त**–तस्मान्मित्रबन्धुपरिजनमतेन हंसेन विद्याधरेन्द्रेण समुत्सहर्षं सा निजतनया वसन्तश्रीस्तस्मै नवकूवराय दत्ता । 'चतुर्थ्याः षष्ठी' [हैम० ८-३-१३१] इति ॥ ३२५ ॥ ३२६) **तेणावि**–तेनापि तस्य नलकूवरस्य पित्रा वित्तनाथेन सपरितोषेण बहुशः प्रतिपद्याङ्गीकृत्य कुसुममालेव प्रतीष्टा गृहीता । शेषपुष्पाणीव सादरं जग्राहेत्यर्थः ॥ ३२६ ॥ ३२७) **अण्णम्मि**–अन्यस्मिन् दिने बहुविधविमानमाला-

---

[1] P निच्चिंतो, J णिच्चंतो, B णिच्चिंता. [2] P दयाणुणा, JB दयालुणा. [3] P समीहिणो उव°, J समीहणोव°, B समीहिणोवट्टि°. [4] P बहुएहिं सि [= मि] चिं°, J बहुवेहिं मि चिं°, B बहुएहि वि चिं°. [5] PB प्पहाव, J प्पभाव. [6] = उपक्षिप्त. [7] B विहसियमणस्स. [8] B समुट्ठिओ. [9] B ता. [10] B णिय. [11] P माल व्व, J मालं व, B मालु व्व. [12] P °उलं वरंसि°, JB °उलंवरसि°. [13] P °सप्पंतो, J संपतो, B अणुगम्मंतो. [14] B समीहत.

तत्थ सुर-सिद्ध-किंणर-विज्जाहर-जक्ख-रमणि-णिवहेण ।
परिवारिओ[1] पगिज्जंत-मंगलो सुमइ परिणीओ ।। ३२८
अह णिव्वत्त[2]-विवाहो पडिपह[3]-गमणेक्क-वड्डिय[4]-जवेण ।
कलरव-रणंत-किंकिणि-मुहल-विमाणाण णिवहेण ।। ३२९
संपत्तो णिय-वसइं तत्थ जहिच्छं सुहं वसंतस्स ।
एस त्ति महाणुमई णामं[5] धूया समुप्पण्णा ।। ३३०
किं भणह धणय-कुल-संभवा वि एवं-विहे वि वय-विहवे ।
णियायार-विरुद्धं अणुहवइ इमं महा-दुक्खं ।। ३३१
तं जाणसि च्चिय तुमं सव्वाण वि दुद्ध-गंधिय-मुहीण ।
जायंति जहिच्छायार-मणहरा कुल-हरे दियहा ।। ३३२
जह-संठिय जह-परिभमिय रमिय जच्छंद जंपिय जहिच्छं[6] ।
जह तह सव्वत्थ सलाहणिज्ज बालत्तण णमो ते[7] ।। ३३३

कुलाम्बरश्रियानुगम्यमानो नलकूवरः सुलसां पुरीं प्राप्तः ।। ३२७ ।। **३२८) तत्थ सुर**– तत्र सुरसिद्धकिंनरविद्याधरयक्षरमणीनिवहेन । परिवारितः प्रगीयमाणमङ्गलः परिणीतो नलकूवरः । हे सुमते विजयानन्द । सुरा देवाः । सिद्धाः मंत्रगुटिकादिभिः ।। ३२८ ।। **३२९) अह**– अथ निर्वृत्तविवाहो जातपाणिग्रहः प्रतिपथगमनैकवर्धितजवेन कलरवकिङ्किणीमुखरविमानालिनिवहेन । निजवसतिं प्राप्तः इत्युत्तरगाथया संबन्धः ।। ३२९ ।। **३३०) संपत्तो**– संप्राप्तो निजवसतिं निजगृहं तत्र यथेच्छं यथासुखं वसतो वसन्तश्रिया सह निवसतः एषा नाम्ना महानुमतीति तस्य पुत्री समुत्पन्ना । एषा प्रत्यक्षदृश्यमाना । यदुक्तम् ।

इदमः प्रत्यक्षगतं समीपतरवर्ति चैतदो रूपम् ।
अदसस्तु विप्रकृष्टं तदिति परोक्षे विजानीयात् ।।

।। ३३० ।। **३३१) किं भणह**– किं भणामो अकथनीयमेतदिति । धनदकुलसंभवाप्येवंविधे वयोविभवे निजाचारविरुद्धं कुलासंभाव्यमिदं महादुःखमनुभवति ।। ३३१ ।। **३३२) तं जाणसि**– तावत्त्वं जानास्येव सर्वासामपि दुग्धगन्धिकमुखीनां कन्यानां कुलगृहे पितृमन्दिरे यदृच्छाचारमनोहरा दिवसा जायन्ते । कन्याः स्वच्छन्दविहारिण्यो भवन्तीति भावः ।। ३३२ ।। **३३३) जहसंठिय**– यथासंस्थित यथापरिभ्रमित यथारत यदित्थं जल्पित । यदित्थं स्वच्छन्दम् । तथा यथा सर्वत्र श्लाघनीय हे बालत्व शैशवसमय ते तुभ्यं नमः । 'त्वस्य डिमात्तणौ वा' [हैम० ८-२-१५४] इति बालत्तण । यथासंस्थितेत्यादिनालपधर्मा अपि अभेदोपचारीत् कुण्डिका स्रवति इत्युपचर्य संबोधेन तथोक्ता[8]

---

[1] J पुरिवालियाओ for परिवारिओ of PB. [2] PB निव्वित्त, J णिव्वत्त. [3] P पडिपह, J पडिविह, B पडिवह. [4] PB वट्टिय, J वड्डिय. [5] B णामे. [6] B जहित्थं. [7] P ते, J ए, B दे. [8] B °पचारा कु°.

जेणेसा वि जहिच्छं[1] कणयायल-मणहरेसु देसेसु ।
सहियों-यणेण[2] समयं दियहं ण विरज्जइ रमंती ॥ ३३४
अण्णम्मि णिसा-विरमे भणियाहमिमीए पिय-सहि अउव्वो[3] ।
मलयायलो[4] वि अम्हाण ता तहिं किं ण वच्चम्ह ॥ ३३५
चंदण[5]-तरु-सिहरारूढ-माहवी-वर-लयायलंदोले[6] ।
सिद्ध-कुमारीहि समं रमिऊण समागमिस्सामो ॥ ३३६
भणियं च मए पिय-सहि इमाउ अलयाउरी-सयासाओ ।
अण्णो वि कोवि[7] बहु-गुण-मणोहरो अत्थि उद्देसो ॥ ३३७
तद्दियसासण्ण[8]-परूढ-हियय-वेसंभ-वड्ढिय-रसाए[9] ।
सग्गो च्चिय लहुओ[10] सहि भणामि णिय-जम्म-भूमीए ॥ ३३८
तह वि जइ महसि[11] गंतुं जल-णिहि-जल-भरिय-कंदराहोयं[12] ।
लवलि-लवंगेला-लय-वण-गहण-मणोहरं मलयं ॥ ३३९
ता[13] जा ण सुरेस-दिसा-वहूए सूरो वि रायमुव्वहइ ।
ता वच्चम्ह पहुप्पंति[14] जेण सव्वाइँ[15] रमियाइं ॥ ३४०

इति ॥ ३३३ ॥ ३३४) **जेणेसा** – येन हेतुनैषापि महानुमती यथेच्छं[16] कनकाचलमनोहरेषु देशेषु प्रदेशेषु सखीजनेन समकं सार्धं रममाणा दिवसं न विरज्यते समग्रं दिनं क्रीडन्ती न विरमति । एषापि सुज्ञानापि तद्बाल[17]स्वभावमेतदलङ्घ्यमित्यर्थः ॥ ३३४ ॥ ३३५) **अण्णम्मि** – अन्यस्मिन्निशाविरमे अनयाहं भणिता हे प्रियसखि अस्माकम् अदृष्टपूर्वो मलयाचलः तस्मात्तत्र किं न व्रजावः । 'द्विवचनस्य बहुवचनम्' [हैम० ८-३-१३०] इति वच्चम्ह ॥ ३३५ ॥ ३३६) **चंदण** – चन्दनतरुशिखरारूढमाधवीवरलताचलान्दोले तत्र सिद्धकुमारीभिः समं रन्त्वा समागमिष्यावः । स्वगृहमिति शेषः ॥ ३३६ ॥ ३३७) **भणियं** – भणितं च मया प्रियसखि इतः अलकापुरीसकाशात् अन्योऽपि कोऽपि बहुगुणमनोहरः अधिकगुणः उद्देशः प्रदेशः अस्ति । नास्तीत्यर्थः ॥ ३३७ ॥ ३३८) **तद्दियसासण्ण** – अहं भणामि । निजजन्मभूमेः हे सखि तद्दिवसोत्पन्नप्ररूढहृदयविश्रम्भवर्धितरसात् स्वर्गोऽपि लघुकः । देवलोकोऽप्यप्रमाणमित्यर्थः ॥ ३३८ ॥ ३३९–४०) **तह वि** – तथापि यदि जलनिधिजलभरितकन्दराभोगं लवलीलवङ्गैला[18]लतावनगहनमनोहरं मलयं मलयाचलं गन्तुं महसि आकांक्षसि ॥ [ता जा –] तस्मात् यावत् सूरः सूर्योऽपि सुरेशदिग्वध्वां पूर्वदिशि

---

[1] B जहित्थं. [2] = सहि [= खि] काजनेन. [3] = अपूर्वः. [4] P मलयाचलो, JB मलयायलो. [5] PB चंदणतरु, J चंदयणयरु. [6] PB °यलंदोले, J यरिंदोले. [7] P अन्नो कोवि, J अण्णो वि कोवि, B अस्मो [= ण्णो] वि कोवि. [8] B perhaps तद्दियहास°. [9] P वड्ढियरसीए, J वट्टिरसाए, B वड्ढियरसाउ. [10] P पलहूउ, JB लहुओ. [11] P जइ हसि, JB जइ महासि. [12] P कंदराभोयं, J कंदरोहोयं, B कंदराहोयं. [13] = तत् यावत् न, B जाव for जा ण. [14] = पहुच्चइ. [15] J सचाइं. [16] B यथेत्थं. [17] B तबाल°. [18] B °लावनलतावन°.

तो तोरविय-विमाणाउ तक्खणं णिय-सही[1]-यणेण समं ।
संचलियाओ णहंगण-समीर-विहुयालयालीओ[2] ॥ ३४१

पत्ताओ णियय-परिणाह-भरिय-दक्खिण-दिसा-मुहा[3]होयं ।
जल-णिहि-वेला-रयणोवयार-कय-प[4]रिसरं मलयं ॥ ३४२

दिणयर-फुरिय-णियंबं सिहर-पहोलंत[5]-बहल-तम-धूमं ।
दहिऊण जयं पुंजइय संठियं पलय-जलणं व ॥ ३४३

चंदण-क[6]प्पूर-लवंग-संग-सिसिरेहिं[7] णिज्झर-जलेहिं[8] ।
वे[9]डवाणल-पज्जलियस्स जलहिणो कुणइ [10]सेयं व ॥ ३४४

गुरु[11]-सिहरावडण-विसट्ट[12]-णिज्झर-प्पवह-सीयर-च्छाओ[13] ।
स[14]हइ सिलायल-संघाय-घोलिरो[15] तारया-णियरो ॥ ३४५

अंतो-रमंत-सुर-सिद्ध-मिहुण-मुहलेसु जत्थ [16]ण विसंति ।
पत्तल-लया-हरेसुं लज्जायंति व्व रवि-किरणा ॥ ३४६

-रागम् अरुणत्वं नोद्वहति तावद्रजावः येन सर्वाण्यपि रमितानि क्रीडितानि प्रभवन्ति परिपूर्णीभवन्ति । 'प्रभौ हुप्पो वा' [हैम० ८-४-६३] इति प्रपूर्वं [17]पहुप्पंति । [18]युग्मम् ॥ ३३९–४० ॥ ३४१) **तो तोरविय** – ततस्त्वरितविमानाः नभोऽङ्गणसमीरवि[19]धुतालकालयः व्योमवातकम्पितकेशकलापाः तत्क्षणं निजसखीजनेन सार्धं संचलिताः । सखीति । [20]सही इति बहुवचनम् ॥ ३४१ ॥ ३४२) **पत्ताओ** – निजकपरिणाहभरितदक्षिणदिङ्मुखाभोगम् । जलनिधिवेलारत्नोपचारकृतपरिकरं समुद्रकल्लोलविक्षिप्तमणिभिः परितो वेष्टितं मलयं मलयाचलं प्राप्ताश्च ॥ ३४२ ॥ ३४३) **दिणयर** – तमेव मलयाचलं दिनकरस्फुरितनितम्बम् अत्युन्नतत्वान्मध्यभागस्थितसूर्यम् । शिखरे[21]घूर्णमान बहलतमोधूमं सूर्यस्य मध्यभागवर्तित्वादुपरि गिरेरन्धकारं तदेव धूमतया कल्पितम् । तं कमिव । जगद्दग्ध्वा पुञ्जीभूय संस्थितं [22]प्रलयज्वलनमिव प्रलयकालानलमिव । मलयं प्राप्ता इति शेषः ॥ ३४३ ॥ ३४४) **चंदण** – यो मलयाचलः चन्दनलवङ्गकर्पूरसंगशिशिरेण निर्झरजलेन वडवानल[23]प्रज्वालितस्य जलनिधेः सेकं सेचनमिव करोति ॥ ३४४ ॥ यत्र च[24] । ३४५) **गुरु** – पृथुलशिलातलघूर्णनशीलतारकानिकरो नक्षत्रसमूहो गुरुशिखरापतनविसर्पन्निर्झरप्रवहशीकरच्छायः शोभते । उच्चैस्तरगिरिशिलातटवर्तिनः तारकाः यत्र निर्झरणोच्छलितजलकणा इव राजन्ते । 'घूर्णो घुलघोलघुम्मपहुल्लाः' [हैम० ८-४-११७] इति पहोलः ॥ ३४५ ॥ ३४६) **अंतो** – यत्रान्ता-

[1] P सहि, B सही. [2] = अलकावल्यः, P °लवालीओ, JB °लयालीओ. [3] = भोगं, P मुहीहोउं, J मुहा for मुही of P, B मुहाभोयं. [4] B परियरं. [5] = प्रसरत्. [6] B °णलवंगकप्पूरसं°. [7] B सिसिरेण. [8] B जलेण. [9] PB °वानल, J °वाणल. [10] = सेकमिव. [11] B has a phrase जत्थ य । at the beginning of this gāthā. [12] P विसट्ठ, JB विसट्ट. [13] = अनुकार. [14] P सहइ, J सहय, B सोहइ पिहुलसिलायडपहोलिरो तारयानियरो । for सहइ etc. [15] = घोलमानः. [16] P निवसंति for ण विसंति of JB. [17] B बहुप्पंति. [18] Page 57, note 13. [19] विधुता. [20] सहेति. [21] B घूर्म्मंमाण°. [22] B प्रलयवातेनमिव. [23] B प्रक्षालितस्य. [24] B वा.

सेविज्जंति वियंभिय[1]-णियडायव-भय-भुयंगमामुक्का ।
आसण्ण-दिणयरोहंस-पायवा सिद्ध-मिहुणेहिं ॥ ३४७

अवि य ।

सुर[2]-वहु-कड्डिय[3]-हिय-कुसुम-मुक्क-पलहूससंत[4]-कप्पलयं ।
चंदण-विडवंदोलण-सुह-सीयल[5]-पसरिय-समीरं ॥ ३४८
मरगय-कडय-विणिग्गय-जरढत्तण-णिव्वडंत-तण[6]-णिवहं ।
फलिह[7]-सिलायल[8]-पसरिय-फंस-मुणिज्जंत-णइ-सोत्तं ॥ ३४९
जलहर-जल-विच्छोलिय[9]-सुहिय-सुहासीण[10]-मुणि-यण[11]-समूहं ।
सिहरंतरिय-णहंगण-पच्छाइय-दस-दिसाहोयं[12] ॥ ३५०
इय विविह-मणहरुज्जाण-कणइ[13]-भवणालि[14]-रइय-पेरंतं ।
सुर-सिद्ध-सुह-णिवासं[15] अच्चंत-मणोहरं मलयं ॥ ३५१
अह तस्स महा-गिरिणो णियंब[16]-भाएक्क-देस-कय-सोहं ।
बहु[17]-विह-तरु-कुसुमामोय-वासियासं वरुज्जाणं ॥ ३५२

रममाणसुरसिद्धमिथुनमुखरेषु पत्रलतिकागृहेषु लज्जायमाना इव रविकिरणा न प्रविशन्ति ॥ ३४६ ॥ ३४७) **सेविज्जंति** – यत्र विजृम्भितनिकटातपभयभुजंगमामुक्ताः आसन्नदिनकरश्रीखण्डपादपाः सिद्धमिथुनैः सेव्यन्ते । सूर्यातपभयात् । सर्पमुक्ताश्चन्दनवृक्षाः सिद्धैः सेव्यन्ते ॥ ३४७ ॥ अपि च । ३४८–५१) **सुरवहु** – कलापकेन मलयं स्तौति । सुरवधूकरकर्षितकुसुममुक्तप्रलघूच्छ्वसितकल्पलतम् । चन्दनविटपान्दोलनसुखशीतलप्रसृतसमीरम् ॥ [**मरगय** –] मरकतकट[18]कविनिर्गतजरठत्वप्रकटीभवत्तृणनिवहम् । स्फटिकशिलातटप्रसृतस्पर्शज्ञायमाननदीस्रोतः[19] ॥ [**जलहर** –] जलधरजलप्रक्षालितसुखितसमासीनमुनिजनसमूहम् । शिखरान्तरितनभोगणप्रच्छादितदशदिशाभोगम् ॥ [**इय** –] इति विविधमनोहरोद्यानलताभवनालिशोभित[20]पर्यन्तम् । सुरसिद्धसुखनिवासमत्यन्तमनोहरं मलयगिरिम् । प्राप्ता इति शेषः ॥ देवाङ्गनाभिः कृतपुष्पावचयनात् लघुकाः कल्पलताः । मरकतकटकं गरुडोद्गारिभूमिः । 'ज्ञो जाणमुणौ' [हैम० ८-४-७] इति मुणिज्जंत । '[पृथक्] स्पष्टे णिव्वडः' [हैम० ८-४-६२] इति णिव्वडंत । कणई लता । वनालिः वनश्रेणी ॥ ३४८-५१॥ ३५२) **अह तस्स** – [अथ तस्य महागिरेः नितम्ब-] भागैकदेशकृतशोभम् । बहुविधतरुकुसुमामोदवासिताशं वरोद्यानम् । वर्तते इति शेषः ॥ ३५२ ॥

---

[1] = विजृंभितनिवियताय, P वियंचिय, JB वियंभिय. [2] = सुरवधू, B सुरवहुकरकट्टियकुसुम. [3] = त्रोटित, B कट्टिय. [4] = अलघुसतीउक्तूसंत. [5] P सीयलं, B सीयल. [6] B तिण. [7] = स्फटिक. [8] सिलायड. [9] = विमुक्त. [10] B समासीण. [11] P जण, JB यण. [12] PB दिसाभोयं, J दिसाहोयं. [13] P कणई, J कणइ, B कणय. [14] = लताभवन. [15] P निवास, J णिवास (?), B णिवासं. [16] B gives a short portion of the gāthā, i. e., upto णियंब, and then follows the Sanskrit commentary on the remaining part. [17] P विहुविह, J बहुविह. [18] B कटवि. [19] B श्रोत्रं. [20] B कनकलता.

सुपसत्थ-विविह-विहग-उल-राव-संवलिय[1]-भमर-रव-मुहलं ।
मुहलालि-मुह-विसट्टंत-कुसुम-वस-सुरहि-[2]गंधवहं ।। ३५३
गंधवह-परिमलालिद्ध-पूग[3]-संदोह-[4]मंद-वइ-वेढं[5] ।
वइवेढासण्ण-णवंब[6]-लुंबि-लंबंत-कइ[7]-णिवहं ।। ३५४
कइ-णिवह-विहंडिय-पउर-फल-रसासार-सित्त-तरु-मूलं ।
तरु-मूल-पइट्ठिय[9]-पुप्फलाइ-परिपूइयाणंगं ।। ३५५
इय विविह-वेल्लि-वेल्लहलं[10]-पल्लवंतरिय-तरणि-कर-णियरं[11] ।
रइ-वम्मह-वास-हरं व मणहरं महिहरुज्जाणं ।। ३५६
[12]तस्स वि मज्झुद्देसे विचित्त-मणि-[13]कुट्टिमंगणं भवणं ।
जं पेच्छिऊण देवा वि णिय-घराणं विरज्जंति ।। ३५७
तस्स भवणस्स पुरओ मणहर-मणि-कुट्टिमे [14]समासीणा ।
उज्जाण-वण-सिरी विव एक्क च्चिय बालिया दिट्ठा ।। ३५८
वीणा-विणोय-वस-वलियं[15]-कंधरुद्धं[16]च्छि-[17]पेच्छिरीए तहिं ।
सच्चवियं म्ह[18] विमाणं णह-मग्ग-परिट्ठियं तीए ।। ३५९

३५३–५६) **सुपसत्थ** – उद्यानं वर्तते इति गाथाचतुष्टयेन संबन्धः । सुप्रशस्तविविध-विहगकुलरावसंवलितभ्रमररवमुखरम् । मुखरालिमुखविकसत्कुसुमासवसुरभिगन्धवहम् ।। [**गंधवह** –] गन्धवहपरिमलालीढपूगकसंदोहवद्धवृतिवेष्टम् । वृतिवेष्टासन्ननताम्रलुम्बिलम्बमानकपिनिवहम् ।। [**कइणिवह** –] कपिनिवहविखण्डितप्रचुरफलरसासारासिक्ततरुमूलम् । तरुमूलपरिस्थितपुष्पलावीपरिपूजितानङ्गम् ।। [**इय विविह** –] इति विविधवल्लीविस्तृतपल्लवान्तरिततरणिकरनिकरम् । रतिमन्मथवासगृहमिव मनोहरं महीधरोद्यानं पर्वतारामो विद्यते । कुसुमासवः पुष्पमकरन्दः । पुष्पलाव्यः पुष्पावचयकारिण्यो मानिन्यः इति । विल्लहला विस्तृता । कलापकम्[19] ।। ३५३-५६ ।। ३५७) **तस्स वि** – तत्रापि मध्योद्देशे विचित्रमणिकुट्टिमाङ्गणं भवनं प्रासादोऽस्ति । यद् दृष्ट्वा देवा अपि निजगृहेभ्यो विरज्यन्ते । निजगृहाणामपि न स्मरन्तीत्यर्थः ।। ३५७ ।। ३५८) **तस्स** – तस्य [20]भवनस्य पुरतोऽग्रतो मनोहरमणिकुट्टिमे सुखासीना उद्यानवनश्रीरिव एकैव वरबालिका दृष्टा ।। ३५८ ।। ३५९) **वीणा** – वीणाविनोदवशवलितकन्धरोर्ध्वाक्षिदर्शनशीलया, तया

---

[1] P संचलिय, JB संवलिय. [2] P मंप for गंध of JB. [3] B पूय. [4] B बद्ध for मंद. [5] = वृत्तिवेष्टं. [6] नवाम्र [= म्र], P नवंब, J णवंध, B नियंब for णवंब. [7] = वानरलत्तहं [= निवहं]; P कइ, J कई, B करु. [8] P कइ, J कय, B कवि. [9] B परिट्ठिय. [10] = स्फुरंत. [11] PJB णियरं. [12] B तत्थ वि. [13] B कुट्टिमं महाभवणं. [14] B सुहासीणा. [15] P वलियं, JB वलिय. [16] = ऊर्द्ध. [17] P पेच्छ°, J पेच्छि°, B पिच्छि°. [18] PJB °वियम्ह. [19] कलापकम् is put at the close of gāthās. [20] B भुवनस्य.

भणियं च णिबद्धंजलि-पणाम-पडिवण्ण-हियय-सब्भावं ।
[1]सब्भुट्ठाणमविम्हरियँ[2]-विणय-महुरक्खरं वयणं ॥ ३६०

अवयरह भयवईओ णिय-पय-कमलोवयार-कय-सोहं ।
पेच्छह एयं उज्जाण-भवणयं णंदण[3]-वणं व ॥ ३६१

तो तीए[4] वयण-परिओस-वस-वियंभंत-भाव-वेसंभं ।
हियय[5] चियँ अवयरियं पच्छा सणियं [6]विमाणं म्ह ॥ ३६२

अह तत्थ सुहासण-कय-परिग्गहं भट्टउत्त अम्हेहिं ।
सा पुच्छिया [7]जुंयाणी सुंदरि साहेहँ[8] का[9] तं सि ॥ ३६३

कस्सेसो विविह-विचित्त-पत्त-विच्छित्ति-[10]पलहुओ हत्थो ।
[11]कस्स व इमाउ [12]वर-वल्लईओ [13]सु-सराउ दीसंति ॥ ३६४

कस्स व णीसेस-कला-कलाव-संसूययाइँ एयाइं ।
वत्तण-[14]फलयाइँ विचित्त[15]-वत्तणा-वट्ट-लिहियाइं ॥ ३६५

कस्स व इमाइँ [16]दरियारि-[17]दप्प-दलणोइयाइँ दीसंति ।
विविहाउहाइँ सुंदरि चंदण-[18]चच्चिक-रइयाइं ॥ ३६६

तत्र नभोमार्गपरिस्थितमस्माकं विमानं दृष्टम् ॥ ३५९ ॥ ३६०) **भणियं च** – निबद्धाञ्जलिः यथा भवति प्रणामप्रतिपन्नहृदयसद्भावं साभ्युत्थानम् अविस्मृतविनय-मधुराक्षरं वचनं भणितं च ॥ ३६० ॥ ३६१) **अवयरह** – हे भगवत्यः अवतरत अत्रागच्छत निजपदकमलोपचारकृतशोभं नन्दनवनमिवेदम् उद्यानभवनं पश्यत ॥ ३६१ ॥ ३६२) **तो तीए** – ततस्तस्या वचनपरितोषवशविजृम्भमाणभावविश्रम्भम् अस्माकं हृदयमेवावतीर्णम् । पश्चाच्छनैर्मन्दं विमानमवतीर्णम् ॥ ३६२ ॥ ३६३) **अह तत्थ** – अथ तत्र हे भट्टपुत्र सुखासनकृतपरिग्रहं सा कुमारी यूनी तरुणी पृष्टा हे सुन्दरि कथय का त्वमसि ॥ ३६३ ॥ ३६४) **कस्सेसो** – कस्यैष विविध-विचित्रप्राप्तविच्छित्तिप्रलिखितो हस्तः । [19]प्रलघुको वा पाठान्तरे [20]मनोज्ञः इत्यर्थः । कस्य वा इमाः सरसा वरवल्लक्यः रम्यवीणा दृश्यन्ते ॥ ३६४ ॥ ३६५) **कस्स व** – कस्य वा इमानि निःशेषकलाकलापसंसूचितानि विचित्रपट्टिकापृष्ठलिखितानि वर्तन-फलकानि चित्रपट्टिका इत्यर्थः ॥ ३६५ ॥ ३६६) **कस्स व** – कस्य वा [21]इमानि हे सुन्दरि [22]दृप्तारिदर्पचूर्णनोचितानि चन्दनचर्चकैरचितानि विविधायुधानि दृश्यन्ते

---

[1] P अब्भु°, JB सब्भु°. [2] = अस्मृत्वा. [3] PJB नंदण. [4] B विय. [5] = पश्चात् शनैः विमानात् वयं. [6] P विमाणम्ह, J not specified, B विमणम्हे. [7] B जुवाणी. [8] साहेहि, JB साहेह. [9] = का त्वमसि. [10] = विच्छिश्वासौ प्रलघुकश्च, B पहलिउ for पलहुओ. [11] J कस्से. [12] J वरिवल्लहाओ. [13] B सरसाउ for सुसराउ. [14] J हत्त for फल°. [15] B विचित्तपट्टियावंधलिहियाइं [16] = दृप्तारि [17] B दप्पव [= चु] ण्णणुइयाइ. [18] = चर्चनन्यासानि, B व [= च] चक्क. [19] B प्रलघु वा. [20] B मन्योन्यः. [21] B इमानिः°. [22] B °दर्प वर्ण.°

कस्स व एसो दीसइ सर-जंते[1] सुयणु पोत्थय-णिहाओ[2] ।
कस्सेयं साहसु विस्सयम्म-[3]वासं व वर-भवणं ॥ ३६७
तं तह सोऊण ममाहि तीए[4] भाउय पुणो समुल्लवियं ।
भयवइ सुणेह सीसइ जइ तुह कोऊहलं एयं ॥ ३६८
एत्थत्थि मलय-महिहर-सिहरोवरि सुप्पवद्ध-पायारा[5] । 5
वहु-विह-तरु-कुसुमामोय-वासियासेस-पेरंता ॥ ३६९
सिद्धंगणाणणंवुरुह-सिरि-विलासोव[6]सोहिय-णिवेसा ।
अमर-जण-लोहणिज्जा महा-[7]पुरी केरला णाम ॥ ३७०
तत्थ सुराहिवई विव[8] सिद्धाहिवई तिलोय-विक्खाओ ।
मलयाणिलाहिहाणो[9] मेरु व अलंघिय-त्थामो[10] ॥ ३७१ 10
तस्स वि[11] चित्ताणुगया कमला[12] णामेण पढम-पिय-जाया ।
तिस्सा[13] एक्को चिय[14] माहवाणिलो णाम पिय-तणओ ॥ ३७२
तस्सेयं उज्जाणं विज्जा-भवणं च [15]णिम्मियं पहुणा ।
मलयाणिलेण[16] पिय-सुय-सिणेह-संवद्ध-हियएण ॥ ३७३

विचित्रप्रहरणानि विलोक्यन्ते ॥ ३६६ ॥ ३६७) कस्स व – कस्य वा एष शर- 15
यन्त्रे स्थापनिकायां हे सुतनु पुस्तकनिकायो दृश्यते । साहसु कथय । कस्येदं विश्वकर्म-
वास इव वरभवनं सौधम् ॥ ३६७ ॥ ३६८) तं तह – तत्तथा तया मत्तः श्रुत्वा
मत्सकाशादाकर्ण्य भ्रातर्विजयानन्द पुनः समुल्लपितम् । भगवति श्रृणु शिष्यते कथ्यते
यदि तव कौतूहलम् एतत् ॥ ३६८ ॥ ३६९-७०) एत्थत्थि – अत्र मलयमहीधर-
शिखरोपरि सुप्रवद्धप्राकारा दुर्ग्रहदुर्गा वहुविधतरुकुसुमामोदवासिताशेषपर्यन्ता ॥ [**सिद्धं-** 20
गणा –] सिद्धाङ्गनानां वदनाम्बुरुहश्रीविलासोपशोभितनिवेशा अमरजनालोकनीया
केरला नाम पुर्यस्ति । [17]युग्मम् ॥ ३६९-७० ॥ ३७१) **तत्थ –** तत्र पुर्यां सुराधिपति-
रिव त्रिदशनाथ इव त्रिलोकविख्यातो मेरुरिव अलङ्घितस्थामा दुर्जेयवलो मलयानिला-
भिधानः सिद्धाधिपतिरस्ति ॥ ३७१ ॥ ३७२) **तस्स वि –** तस्य चै चित्तानुगता
नाम्ना पद्मा प्रथमप्रियजाया । तस्या एक एव माधवानिलो नाम प्रियतनयः ॥ ३७२ ॥ 25
३७३) **तस्सेयं –** तस्येदमुद्यानं माधवानिलस्य प्रियसुतस्नेहसंवद्धहृदयेन मलयानिलेन पित्रा
प्रभुणा स्वामिना विद्याभवनमिव निर्मितं कृतम् । पुत्रस्नेहात्पित्रा कारितोऽयमाराम इति

---

[1] = त्रिगटी. [2] B नियाउ. [3] = विश्वकर्म्म. [4] B त्तर करणं भाउय [= तीइ (करणं) भाउय].
[5] P सुपवद्धपायावा, JB सुप्पवद्धपायारा. [6] B विलासेण सो°. [7] B महाउरी. [8] B इव.
[9] P °याऽनिलाभिहा°, J °याणिलाहिहा°, B °यानिलाहिमहाणो. [10] = वलं. [11] B य. [12] B
पउमा. [13] B तस्सा. [14] J चिय. [15] P च निम्मियं, B विणिम्मियं. [16] PB मलयानिलेण,
J मलयाणिलेण, so also with माधवानिल. [17] युग्मम् put at the end of gāthās.

अहमेत्थ तस्स उज्जाण-वालिया माहवीलया णाम ।
आ जम्ममेक्कं[1]-पंसु-पकीलिया णवर तेण समं ॥ ३७४
एवं सोऊण मए भणिया सा भट्ट[2]उत्त धण्णासि ।
जिस्सा मलय-णिवासम्मि एरिसी सामि-संपत्ती ॥ ३७५
भणियं पुणो वि माहविलयाए भयवइ तुम्हं[3] पि साहेह ।
के तुम्हेत्थम्हाणं[4] सहलीकय-जीव-[5]लोगाओ ॥ ३७६
सिट्ठं च मए तिस्सा[6] सुंदरि एवं-विहाउ[7] अम्हे वि ।
अंदोलण-सुह-कोऊहलेण मलयं पवण्णाओ ॥ ३७७
तो तीए[8] सरहसुप्फुल्ल-वयण-णयणाए अम्ह उल्लवियं[10] ।
एसो सो दोल-हरो रमह जहिच्छाइ ता ए[9]ण्हिं ॥ ३७८
ताव महाणुमईए सहसा भणियाउ णियं-वयंसीओ ।
अंदोलह ता तुम्हेत्थ[11] होइ जेणम्ह परिवाडी ॥ ३७९
तो[12] पढमयरंदोलण-दोहल-आलुं[13]खिएक्क-भा[14]वाहिं ।
परियालिज्जइ छण[15]-वम्महो व-बा[16]लाहि दोल-हरो ॥ ३८०

भावः ॥ ३७३ ॥ ३७४) **अहमेत्थ**–अहमत्र माधवीलता नाम तस्योद्यानपालिका । नवरं केवलम् । तेन समं माधवानिलकुमारेण सार्धमा जन्म एकपांसुभिः क्रीडिता । बालकालस्नेहालीढेति भावः ॥ ३७४ ॥ ३७५) **एवं सोऊण**–[एवं श्रुत्वा मया भणिता सा भट्टपुत्र धन्या असि । यस्याः मलयनिवासे ईदृशी स्वामिसंपत्तिः] [17]प्रभुसामग्री ॥ ३७५ ॥ ३७६) **भणियं**–भणितं च पुनर्माधवीलतया भगवति इदमपि कथय का अत्र यूयम् अस्माकं सफलीकृतलोका इति प्रश्नः ॥ ३७६ ॥ ३७७) **सिट्ठं च**–शिष्टं च तस्याः पुरतो मया हे सुन्दरि एवंविधा वयमपि आन्दोलनसुखकौतूहलेन मलयं गिरिं प्रपन्नाः आगताः ॥ ३७७ ॥ ३७८) **तो तीए**–ततस्तया सरभसोत्फुल्लवदनकमलया अस्माकम् उल्लपितम् । एते ते दोलागृहाः । पुंनपुंसकत्वात् पुंस्त्वप्रयोगः । तस्मादत्र यथेच्छया रमध्वम् ॥ ३७८ ॥ ३७९) **ताव**–तावन्महानुमत्या सहसा निजवयस्यो भणिताः स्वसख्यः आदिष्टाः आन्दोलयत[18] क्रीडत तावद्यूयमत्र येनास्माकं परिपाटिर्भवति वारकः समायाति ॥ ३७९ ॥ ३८०) **तो**–ततः प्रथमतरान्दोलनदोहलास्पृष्टैकभावाभिः बालाभिः क्षणमन्मथ इव पर्वकन्दर्प इव दोलागृहं परिचाल्यते क्रीड्यते दोलाक्रीडया । 'स्पृशः फासफंसफरिसछिवछिहालुंखालिहाः' [हैम॰

[1] J °पंसूए की°, B आजम्म इक्कमिक्कंसिकीलिया णवरि. [2] PB भट्टपुत्त, J भट्टउत्त. [3] B इमं. [4] B °म्हाणे [= णं]जीवियफलदाणदाढाउ. [5] P लोयाओ, J लोगाओ, B see earlier reading. [6] P तस्सा, JB तिस्सा. [7] B विवाहाउ. [8] B णयणवयणाइ. [9] = इदानीं. [10] = निजसखी. [11] P तुम्हेत्थ, J तुम्हेहिं, B तुम्हित्थ. [12] B ता. [13] = स्पृष्ट, देश्यः. [14] P एक्कभावाहिं, J यक्कभावाओ, B इक्कभावाइ. [15] = उत्सवकाम इव. [16] P वालाए, JB वालाहि. [17] B preserves only the last word. [18] B °लत:.

कीए वि पढम-संगम-[1]मणोरहुक्कंठियाएँ व पियाए ।
अक्कम्मइ पेम्म[2]-परवसाएँ [3]दइओ व दोल-हरो ॥ ३८१
सो तीए सुरय-रस-लालसाए [4]मज्जाविऊण तह रमिओ ।
जह अण्णाण वि बहुसो विसेस-[5]रमियव्वओ जाओ ॥ ३८२
इय [6]वारोसारंदोलिरीहिँ भणियं चिरेण[7] अम्हं पि ।
रमियं[8] एत्थ जहिच्छं संपइ दे रमह तुम्हे वि ॥ ३८३
[9]ता अम्हेहिँ वि भाउय तत्थ जहिच्छाए कीलिऊण चिरं ।
आसीणाउ तहिं चिय पुणो वि मणि-कुट्टिमुच्छंगे ॥ ३८४
जा [10]इर मुहुत्त-मेत्तं[11] वीसमिउं [12]पडिवहं पवज्जामो ।
तो[13] सो सिद्ध-कुमारो तत्तो चिय[14] आगओ सहसा ॥ ३८५
तो [15]सव्वाहिँ वि सव्वायरेण एसो[16] त्ति सो भणंतीहिं ।
सच्चविओ जक्ख-कुमारियाहिँ कोऊहलेण चिरं ॥ ३८६
तो पढम-परोक्खणुराइरीहिँ[17] बालाहिँ सच्चविज्जंतो ।
अल्लीणो मह माहविलयाए [18]समुयं समीवम्मि ॥ ३८७

८-१-१८२] इति आलुंखियः ॥ ३८० ॥ ३८१) **कीए वि** – कयापि प्रथमसंगम-मनोरथोत्कण्ठितया प्रेमपरवशया स्नेहमूढया प्रियया इव दोलागृहो वल्लभ इवाक्रम्यते आश्लिष्यते इति भावः ॥ ३८१ ॥ ३८२) **सो तीए** – स तया सुरतरसलालसया क्रीडालम्पटया मदयित्वा क्षीवतां नीत्वा तथा रमितः । यथा अन्यासामपि [19]नायिकानां बहुशो विशेषरमणीयको जातः । दोलापक्षे [20]मज्जाविऊण अतिवेगतामापाद्य । सुरतं निधुवनम् । दोलापक्षे सुष्ठु रमणं रतं क्रीडा तद्रसः आसक्तिः ॥ ३८२ ॥ ३८३) **इय** – इति वारोत्सारकमेकस्यान्दोलनानन्तरमपरस्य क्रीडनेन क्रमान्दोलनेन क्रीडन-शीलाभिरस्माभिश्चिरेण भणितम् । युष्माभिश्चिरं रतं संप्रति वयमपि क्रीडामः ॥ ३८३ ॥ ३८४) **ता अम्हेहिं** – ततोऽस्माभिरपि भ्रातस्तत्र यथेच्छया चिरं क्रीडित्वा तत्रैव पुन-र्मणिकुट्टिमोत्सङ्गे आसीना उपविष्टाः । सर्वत्र बहुवचनं कविना गौरवार्थमुक्तम् इति ज्ञेयम् ॥ ३८४ ॥ ३८५) **जा इर** – यावत्किल मुहूर्तमात्रं विश्रम्य प्रतिपथं प्रप-द्यामहे पश्चाद् व्याघुटनं कुर्मः तावता स सिद्धकुमारः सहसा तत्रैवागतः ॥ ३८५ ॥ ३८६) **तो सव्वाहिं** – ततः [सर्वाभिरपि] सर्वादरेण एष स इति भणन्तीभिः यक्ष-कुमारिकाभिः कौतूहलेन दृष्टः ॥ ३८६ ॥ ३८७) **तो पढम** – ततः प्रथमपरोक्षा-

---

[1] PJB मणोहरुक्कं°. [2] P पेमपरवसाए, J पेम्मपरव्वसाए, B पिम्मपरव्वसाउ. [3] B वालाउ for दइओ व्व. [4] PB मज्जाविऊण, J मच्छाविऊण. [5] B रमिउव्वउ. [6] = परिपाट्या, B वारोसोरं°. [7] B चिरेण तं ताहिं. [8] रमियं म्हेहि ज°. [9] P ता अम्हेहि मि, J not specified, B तो अम्हेहि वि. [10] = किल, B किर. [11] B मत्तं. [12] P पहिवहं, JB पडिवइं. [13] B ता सो. [14] J चिय. [15] P तो सव्वाहि मि, J not specified, B ता सव्वाहि वि. [16] B एस त्ति. [17] B °राइणीहिं, J °राइरीहिं, B °राइणीहि. [18] B समयं. [19] B नायकानां. [20] B मचावि°.

तो[1] दूर-कय-पणामो भाउय भणिओ मए वि सो तत्थ ।
होहि जहिच्छिय-कामो जियसु चिरं बंधवेहिँ समं ।। ३८८
भणियं[2] च तेण भयवइ जं महसि तुमं म्ह[3] किं पि तं होउ ।
णूणं सव्वाइ[4] मि मंगलाइँ अज्जम्ह जायाइं ।। ३८९
अज्जे अज्ज कयत्था एसा तियसेसरस्स[5] वि[6] दुलंघा[7] ।
जो[8] तुम्ह चलण-कमलोवयार[9]-राइंकिया[10] भूमी ।। ३९०
एवं तेण भणंतेण तत्थ[11] वलियच्छिणा मुहं दिट्ठं ।
सहस त्ति महाणुमईए सहिलासच्छि-विच्छोहं[12] ।। ३९१
ववएस-विवत्तंतेक्क-णेत्त-पेरंत-पेच्छियव्वेहिँ ।
पुणरुत्तं तेण सकोउएण[13] दिट्ठा महाणुमई ।। ३९२
तं च सविलास-कोमल-घडंत-पडिलक्ख-लोयणं दिट्ठं ।
दट्ठूण महाणुमईए रूय[14]-सोहा समारूढा ।। ३९३
तो[15] फुरिय-विलासं सुंदरं पि सविसेस-सुंदरं जायं ।
किसलय-पसाहियाए सकुसुममंगं[16] लयाए व्व ।। ३९४

नुरागिणीभिर्बालाभिर्विलोक्यमानो मम माधवीलतायाश्च समीपे सममकं सहसा आलीनः उपाविक्षत् । अपूर्वकथारूपादिश्रवणात्परोऽनुभावः ।। ३८७ ।। ३८८) तो दूरकय – तावता[17] दूरकृतप्रणामः कुमारो भ्रातर्विजयानन्द मयापि तत्र स भणितः । कथमित्याह । यथेप्सितकामो भव जीव चिरं बान्धवैः सार्धम् ।। ३८८ ।। ३८९) भणियं च – भणितं च तेण भगवति यत्कांक्षसि अम्ह अस्मत्तः तत्किमपि ते भवतु । नूनं सर्वाण्यपि मङ्गलानि [अद्य] अस्माकं जातानि ।। ३८९ ।। ३९०) अज्जे – आर्ये अद्य कृतार्था एषा त्रिदशेश्वरस्यापि दुर्लङ्घ्या मही यां युष्मच्चरणकमलोपचाररागाङ्किता । कमलानि हि लक्ष्मीनिवासा भवन्ति । तदङ्किता मही श्लाघ्यैव भवति ।। ३९० ।। ३९१) एवं तेण – एवं भणता त्र्यंस्रवलिताक्षेण तिर्यक्कृतनयनेन सहसा साभिलाषाक्षिविक्षोभं तेन कुमारेण महानुमत्याः मुखं दृष्टम् ।। ३९१ ।। ३९२) ववएस – व्यपदेशविवर्तमानैकनेत्रपर्यन्तप्रेक्षितव्यैः सकौतूहलेन तेन पुनरुक्तं मुहुर्मुहुः सा महानुमती दृष्टा ।। ३९२ ।। ३९३) तं च – तत्सविलासकोमलघटमानप्रतिलक्ष्यलोचनं दृष्टं [18]माधवानिलनिरीक्षितं दृष्ट्वा महानुमत्याः कन्यायाः रूपशोभा महारूढा जाता ।। ३९३ ।। ३९४) तो फुरिय – ततः स्फुरितविलाससुन्दरं स्वभावसुभगं तस्याः

---

[1] B ता. [2] J भणियं. [3] P तुमं म्ह किं पि, J not specified, B तुमं महं पि. [4] P सव्वाइ मि, J सव्वाई मि, B सव्वाइ वि. [5] J ससर for सर. [6] P य, J वि. B omits. [7] B दुलंघा. [8] B जं. [9] P कमणो॰, J कमलो॰, B कवलो॰. [10] = रागांकिता, J राइंकिया. [11] B तंसव॰. [12] = अभिलाष. [13] B सकोऊहलेण. [14] PB रूव, J रूय. [15] J ता. [16] P कुसुमियमंगं लयापव्व, J सकुसुममंगलयाए व्व. B सकुसुममंगलयाइ व. [17] B तावती. [18] B दृष्टं माधवनल निरीक्षि॰.

आणंद-वाह-पडि[1]पूरियाइँ जायाइँ तक्खणं चेयं[2] ।
अवसाय-सलिल-सित्ताइं कुवलयाइँ व णयणाइं ॥ ३९५
पसरइ विसट्ट-पम्हंतराल-परिलुलिय-तारयाहोया[3] ।
हिययाहिलास-मुह[4]-तरु-लय व्व परिकोमला दिट्ठी ॥ ३९६
पुणरुत्त[5]मुम्मुहा[6] होंति सज्झसूसास-पाविय-विसेसा ।
थणया लज्जोणय[7]-वयण-कमल-उण्णामणत्थं[8] व ॥ ३९७
णिययावेय[9]-पणोल्लण-विसम-संमुव्वेल्ल[10]माण-पाउरणा[11] ।
पयडंति दंसणत्थं व थण-जुयं सरल-णीसासा ॥ ३९८
अंगं पवियंभिय-पुलय-जाल-संगलण-मासलं सहइ ।
अंतो-सव्वंग-विसंत-दइय-दिण्णुण्णय[12]-गुणं व ॥ ३९९
सेय[13]-कणोहो रेहइ भंगुर-तिवली-तरंग-रिंगंतो[14] ।
लायण्ण-सलिल-णिब्भर[15]-थण-यलसाणं[16] व णीसंदो ॥ ४००[17]

अङ्गं सविशेषसुन्दरं रम्यतरं जातम् । दृष्टान्तमाह । किसलयप्रसाधितायाः लतायाः इव सकुसुममङ्गं यथा सुन्दरं भवति तथा तदङ्गमपि तदानीं जातम् ॥ ३९४ ॥ ३९५) **आणंदवाह** – तस्यास्तत्क्षणमेव नयने आनन्दाश्रुबाष्पपरिपूरिते जाते । कानीव । [18]अवश्यायसलिलसिक्तानि कुवलयानीव ॥ ३९५ ॥ ३९६) **पसरइ** – विकसत्पक्ष्मान्तरालपरिलुलिततारकालोका हृदयाभिलापसुखतरुलतेव परिकोमला दृष्टिः प्रसरति । नेत्रापाङ्गेन सचञ्चलं पश्यति इत्यर्थः ॥ ३९६ ॥ ३९७) **पुणरुत्त** – साध्वसोच्छ्वासप्रापितविशेषौ स्तनौ लज्जावनतवदनकमलोन्नामनार्थम् इव पुनरुक्तम् उन्मुखौ संमुखीनाविव भवतः ॥ ३९७ ॥ ३९८) **णिययावेय** – निजावेगप्रेरणविषमप्रसर्पत्प्रावरणाः सरलानिःश्वासाः दर्शनार्थमिव स्तनयुगं प्रकटयन्ति माधवानलकुमारस्येति भावः ॥ ३९८ ॥ ३९९) **अंगं** – प्रविजृम्भितपुलकजालसंगलनमांसलं तस्याः अङ्गम् । अन्तःसर्वाङ्गविशद्दयितदत्तोन्नतिगुणमिव राजते ॥ ३९९ ॥ ४००) **सेय** – भङ्गुरत्रिवलीतरङ्गरङ्गन् स्वेदजलकणौघः तस्या लावण्यसलिलनिर्भरस्तनकलशयोः निष्यन्दः इव राजते । 'राजेरग्घछज्जसहरीररेहाः' [हैम० ८-४-१००] इति रेहइ ॥ ४०० ॥

---

[1] PB परि°, J पडि°. [2] P चेय, J चेय, B चेव. [3] P °भोया, J °होया, B °लोया. [4] PJB मुह. [5] P पुणुत्त°, JB पुणरुत्त°. [6] = उन्मुखौ, P °मुम्मुहा, B सम्मुहा. [7] P लज्जोणवयण, B लज्जोणयवयण. [8] P उन्नामणच्छं व्व, J उण्णामणत्थं व, B उन्नावणत्थं व. [9] = वेग. [10] P समुवेल्ल°, B समुव्विल्ल°. [11] = प्रावरणा. [12] = दत्तोन्नतगुणं, P दिन्नुन्नयगुणं च, J दिण्णुण्णयगुणं व, B perhaps दिन्नुन्नइगुणं व. [13] = स्वेदकणौघ. [14] PB रंगंतो, J रिंगंतो. [15] B णिझर. [16] = सानोरिव, P यलसाणं, B कलसाणं. [17] P 398, J perhaps 400, B 405. [18] B °मंगे. [19] B वेश्या. [20] B जालं. [21] B ° निर्झरस्तनकलश इव.

परिसर-परिसंठिय-सहि-समूह-लज्जा-णिरोह-णित्थामा[1] ।
तंस-वलिया किलम्मइ[2] वम्मह[3]-पडिपेल्लिया दिट्ठी ॥ ४०१

पडिलक्ख-भग्ग-पसरं तस्स वि णिमिसंतरं जुयाणस्स ।
पडिरक्खिय-हियया[4]वेय-लाहवं घडइ णयण-जुयं ॥ ४०२

तो सो इमीए मुह-यंद-चंदिमा-सार-सलिल-सिप्पंतो[5] ।
सव्वंगं रोमंच-च्छलेण णेहो[6] व्व अंकुरिओ ॥ ४०३

ता दोण्हं[7] पि परोप्पर-मण-रक्खण-धीर[8]-संणिरुद्धाइं ।
असमत्तालोयण-दोहलाइँ तम्मंति[9] णयणाइं ॥ ४०४

दोण्हं पि पढम-दंसण-वस-पसरिय-सरस[10]-कोमल-विलासं ।
दोलायमाण-संगम-मणोरहं वेवए हिययं ॥ ४०५

इय एव[11] मए उवलक्खिऊण भणिया हला[12] महाणुमई ।
परिणमइ दिणं गमणम्मि सुयणु किं कीरइ विलंबो ॥ ४०६

एवं भणिऊण विचिंतियं हि[13]अण्णोण्ण साणुरायाण ।
[14]कज्जुज्जुयाण हियए अण्णं पासट्ठियाणम्हे[15] ॥ ४०७

---

४०१) **परिसर** – परिसरपरिसंस्थितसखीसमूहलज्जानिरोधनिःस्थामा । मन्मथप्रतिप्रेरिता त्र्यस्रवलिता दृष्टिः क्लाम्यति ॥ ४०१ ॥ ४०२) **पडिलक्ख** – तस्यापि यूनः प्रतिलक्ष्यभग्नप्रसरं निमिषान्तरं निमेषमात्रं नयनयुगं परिरक्षितहृद[16]यायासलाघवं [17]घटते शीघ्रतां प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ४०२ ॥ ४०३) **तो सो** – ततः स युवा अस्या मुखचंन्द्रचन्द्रिकासारसलिलसिच्यमानो रोमाञ्चच्छलेन सर्वाङ्गं स्नेह इवाङ्कुरितः ॥ ४०३ ॥ ४०४) **ता दोण्हं** – तावद् द्वयोरपि परस्परमनोरक्षणधैर्यसंनिरुद्धानि असमाप्तालोकनदोहदानि अक्षीणि ताम्यन्ति । दर्शनोत्सुकान्यपि पात्रवशात् द्रष्टुमशक्तानि नेत्राणि खिद्यन्ते इति ॥ ४०४ ॥ ४०५) **दोण्हं पि** – द्वयोरपि कुमारकुमार्योः प्रथमदर्शनवशप्रसृतसरसकोमलविलासम् । दोलायमानसंगममनोरथं हृदयं कम्पते । [18]सरसः सस्नेहश्रृङ्गारो वा दोलायमानसंगमो भविष्यत्यावयोर्न वेति कम्पः ॥ ४०५ ॥ ४०६) **इय एव** – इत्येवमुपलक्ष्य मया भणितम् । हले सखि महानुमति दिनं परिणमते अस्तं याति । हे सुतनु निजस्थाने गमने किं विलम्बः क्रियते ॥ ४०६ ॥ ४०७) **एवं भणिऊण** – एवं भणित्वा [19]विचिन्तितवत्यस्मि माधवानिलमहानुमत्योरन्योन्यसानुरागयोः कार्योद्यतयोः

---

[1] = दुर्बला. [2] = क्लाम्यति. [3] P धम्मह, JB वम्मह. [4] P हिययावेयलोहवं, J हिययावेयलाहवं, B हिययाउ [= या]सलाहवं. [5] = सिच्यमान. [6] PJ नेहो, B नेहु. [7] B दोहिं. [8] P धीर, JB वीर. [9] = ताम्यंति, B तिम्मंति [10] P सरसं, JB सरस. [11] P एवमाइ, JB एव मए. [12] B भणियं हले महाणुमइ. [13] P विचिंतियंम्हि, B विचिंतयम्हिं. [14] = कार्योधन [= द्यत] योर्हृदयेऽन्यत् अगमनं. [15] = अस्माकं हृदये गमनं. [16] B हृदयास. [17] B घटतो. [18] B सरससस्नेह°. [19] B विचिंतवत्यस्मिन्मा°.

अह सो मए वि भणिओ कुमार एसोम्हं[1] परिणओ दियसो[2]।
को लहइ तुम्ह दंसण-सुहस्स अमयस्स व[3] पमाणं ॥ ४०८

धण्णा ते जाण तुमं [4]अहणिसि पच्चक्ख-दंसणो सि सया।
[5]अम्हं पि इहागमणेण [6]अज्ज सहलो इमो जम्मो ॥ ४०९

ता एक्कमेक्क तुम्हम्ह वसइ-गमणागमेण [7]इत्ताहे।
अणुसीलिओ पवड्ढइ णेहो जह तह करेयव्वो[8] ॥ ४१०

एत्थम्ह महा-दिट्ठी-विसेहिँ णाएहिँ वोम-[10]चारीहिं।
[11]दूसंचारो मग्गो होही अत्थंगए सूरे ॥ ४११

तेण भयं मह हियए परिणमिओ वासरो विसज्जेह।
दियसस्स को वि कालो कुमार णे संभरेज्जासु[12] ॥ ४१२

भणियं च तेण भयवइ तुम्हेहि समं असंकियालावो।
पुण्णमइयाण काण वि जायइ इह जीव-लोयम्मि[13] ॥ ४१३

ता अलमवरेण [14]पयंपिएण [15]एयं म्ह जं तए सिट्ठं।
ता सोहणं कयं विसहराण मा [16]भाह इत्ताहे ॥ ४१४

मनीषितार्थोत्सुकयोर्हृदये अन्यत्पार्श्वस्थितानाम् अस्माकम् । चित्ते तदनयोर्नास्ति इत्यर्थः ॥ ४०७ ॥ ४०८) **अह सो** – अथ सोऽपि मया भणितः कुमार एषोऽस्माकं परिणतो दिवसः प्रान्ते प्राप्तः । युष्मद्दर्शनसुखस्यामृतस्य च प्रमाणं परभागं को नाम लभते ॥ ४०८ ॥ ४०९) **धण्णा** – धन्यास्ते कृतपुण्यास्ते येषां सदा निरन्तरम् अहर्निशं रात्रिंदिवं प्रत्यक्षदर्शनोऽसि भवसि । अस्माकमप्यद्य भवतामत्रागमने इदं जन्म सफलं जातम् ॥ ४०९ ॥ ४१०) **ता एक्कमेक्क** – तावत् इत्ताहे इदानीं युष्माकम् अस्माकं गमनागमनेनैक्यं[17] भवति एकरूपतास्ति । अयं स्नेहोऽनुशीलितः प्रतिपालितः यथा प्रवर्धते तथा कुर्याः ॥ ४१० ॥ ४११) **एत्थम्ह** – अत्रास्माकं सूर्येऽस्तंगते व्योमचारिभिर्महादृष्टिविषैर्नागैः सर्पैः मार्गः दुस्संचारो भविष्यति ॥ ४११ ॥ ४१२) **तेण भयं** – तेन कारणेन मम हृदये भयम् । परिणतो वासरोऽस्तंगतो दिवसः । विसृजतास्मान् प्रेषयत यावद्दिवसस्य कोऽपि कालोऽवशिष्यते इति । हे कुमार णे अस्माकं संस्मरेः ॥ ४१२ ॥ ४१३) **भणियं च** – भणितं च तेन भगवति युष्माभिः सार्धमशङ्कितालापो जीवलोके इह केषांचित् पुण्यवतां जायते[18] ॥ ४१३ ॥ ४१४) **ता अलमवरेण** – तस्मादलं पूर्णम् अपरेण प्रजल्पितेन एतद्यदस्माकं पुरतो भणितं तत् शोभनं

---

[1] B **एसम्ह**. [2] B **दियहो**. [3] B **य**. [4] P **अइनिसि**, J not specified, B **अणमिस–**. [5] PB **अम्हं**, J **अज्जं**. [6] PB **अज्ज**, J **अम्ह**. [7] = **अतः परं**. [8] B **करिज्जासु**. [9] = **नागैः**. [10] B **वोमयारीहिं**. [11] B **दुस्संचारो**. [12] B **दूरे अलया नयरी कुमार णे संसरिज्जासु।** for this second line. [13] B **लोगंमि**. [14] J **पयंपियेण**. [15] P **एयम्ह**, B **एयंम्ह**. [16] B **भयइ** for **भाह**. [17] B **नैक्ये**. [18] J **जायतां**.

एसो खु पुरा भयवइ देवाण वि[1] दुक्ख-संचरो मलओ ।
आसि[2] महा-विस-णाओवरुद्ध-चंदण-वणाहोओ[3] ॥ ४१५

दुप्परिहोज्जाइँ[4] विहाविऊण[5] ताएण सिद्ध-लोयस्स ।
चंदण-वणाइँ अहि-लंघियाइँ आराहिओ[6] गरुलो ॥ ४१६

तेणेसो मह पिउणो दिण्णो णायारि णाम अंगुलिओ ।
गेण्हह पहवंति[8] ण जेण तुम्ह ते विसहरा गयणे ॥ ४१७

अच्छंतु ताव[7] ते वोम-चारिणो जे रसायले णाया ।
ताण वि विसं पणासइ दंसण-वह-संठिओ एसो ॥ ४१८

भणियं च मए[9] ओप्पेहं[10] कुमार एसो इमीए कुमरीए ।
हत्था[11] हत्थुवणीओ णीसेस-विसावहो[12] होइ[13] ॥ ४१९

एवं सोऊण[14] सलज्ज-वयण-संगलिय-सेय-सलिलेण ।
उवलक्खासंकं[15]-णिरुद्ध[16]-भाव-णिहुयं मणे हसियं ॥ ४२०

तो हत्थ-फंस-सुह-लालसेण अप्पा समप्पमाणेण ।
वामेण दाहिणं पीडिऊण हत्थेण से हत्थं ॥ ४२१

कृतम् इदानीं विषधरेभ्यो महानागेभ्यो मा बिभित मा भयं कुरुत । 'इणिंह इत्ताहे इदानीमः' [हैम० ८-२-१३४] इत्ताहे ॥ ४१४ ॥ ४१५) **एसो खु**–हे भगवति पुरा पूर्वं सुनिश्चितं महाविषनागोपरुद्धचन्दनवनाभोगः एष मलयः शैलो देवानामपि दुःसंचार्यः आसीत् ॥ ४१५ ॥ ४१६) **दुपपरिहोज्जाइं**–तातेन मत्पित्रा अहिलङ्घितानि सर्पवेष्टितानि चन्दनवनानि सिद्धलोकस्य दुःपरिभोग्यानि विभाव्य गरुडः आराधितः सेवितः ॥ ४१६ ॥ ४१७) **तेणेसो**–तेन गरुडेन मम पितुर्मज्जनकस्य नागारिः[17] नाम अङ्गुलीयको दत्तः मुद्रारत्नं दत्तम् । गृह्णीत भवन्तोऽपि । तेन भवतां गगने विषधरा न प्रभवन्ति नोपद्रवं करिष्यन्ति इत्यर्थः ॥ ४१७ ॥ ४१८) **अच्छंतु**–तिष्ठन्तु तावत्ते व्योमचारिणो नागाः । ये रसातले पाताले सन्ति दर्शनपथसंस्थितेऽमुष्मिन् तेषामपि विषं प्रणश्यति ॥ ४१८ ॥ ४१९) **भणियं च**–भणितं च मया, कुमार अर्पय, एषो अमुष्याः कुमार्याः [18]हस्ताहस्तोपनीतो निःशेषविषापहो भवति । स्वहस्तादेतस्या हस्ते क्षिप्तमिदं मुद्रारत्नं बाह्यमाभ्यन्तरं च विषम् अपहरिष्यतीति भावः ॥ ४१९ ॥ ४२०) **एवं सोऊण**–एवं श्रुत्वा सलज्जवचनसंगलितस्वेदसलिलेन कुमारेण उपलक्ष्य तदुक्तमवगम्याशङ्कानिरुद्धभावनिभृतं मनसि हसितं स्मितं कृतम् । भावश्चित्ताभिप्रायस्तेन निभृतं गुप्तम् ॥ ४२० ॥ ४२१-२२) **तो हत्थ**–ततो

---

[1] B वि. [2] = आसीत्. [3] PB वणाभोउ, J वणाहो°. [4] = दुःपरिभोग्यानि, P °भोज्जाइं, J °होज्जा°, B °भुज्जाइ. [5] P विभाविऊण, JB विहावि°. [6] B आराहिउं. [7] J ताम्व. [8] B पह. [9] B भए (= मए) य for च मए. [10] PB अप्पह, J उप्पह. [11] P °हत्थुवणाउ, J हत्थवणीउ, B हत्थवणीओ. [12] = विषापहो भवति. [13] B होउ. [14] B भणिऊण. [15] B °संग. [16] PJB निरुद्ध. [17] B नागारि. [18] B हस्तो हस्तो°.

णिमिओ[1] कणिट्ठ-जेट्ठंगुलीए सुइरेण तेण अंगुलिओ ।
जह[2] तह अम्हेहिँ वि[3] एक्कमेक्क-णिहुयं[4] मणे हसियं ॥ ४२२

तो तस्स मियंकस्स व कर-फंस-समुग्गएण सेएण ।
ससिमणि-घडिया वाउल्लिय[5] व वारीमई[6] जाया ॥ ४२३

तो[7] तक्खण-विविह-विलास-सोह-सुपसाहियं[8] सरीरं से ।
अण्णमयं[9] पिव घडियं वियंभमाणेण मयणेण ॥ ४२४

तो सज्झस-वस-परिवेविरीए अवलंबिऊण[10] कंठम्मि ।
सा माहवीलया भट्टउत्त भणिया इमीए तहिं ॥ ४२५

किं भणिमो सहि सव्वोवयार-णिव्वाहिरं म्ह[11] तइँ[12] समयं ।
हियय तह वि भण्णसि[13] एक्कसि मं[14] सच्चविज्जासु ॥ ४२६

अह[15] सायरेण बहुसो सिणेहमइएहिँ सोवयारेहिं ।
वयणेहिँ महाणुमईए णत्थि तं जं ण सा भणिया ॥ ४२७

हस्त[16]स्पर्शसुखलालसेनात्मानमिव समर्पयता वामेन हस्तेन से तस्या दक्षिणं हस्तं पीडयित्वा ॥ [णिमिओ –] सुचिरेण तेन कुमारेण तथा कनिष्ठाप्रत्यासन्नाङ्गुल्याम् अङ्गुलीयको न्यस्तो निवेशितो यथा अस्माभिरप्येकैकं निभृतं चित्ते हसितम् । युग्मम्[17] ॥ ४२१-२२ ॥ ४२३) **तो तस्स** – ततस्तस्य माधवानिलस्य मृगाङ्कस्येव करस्पर्शसमुद्गतेन स्वेदेन शशिमणिघटिता वाउल्लिय[18] व चन्द्रकान्तमयी पुत्तलिकेव सा कुमारी वारिमयी जाता स्वेदद्रवार्द्रा संपन्ना सात्त्विकभावेनेति । मृगाङ्कश्चन्द्रः । कराः किरणा हस्ताश्च ॥ ४२३ ॥ ४२४) **तो तक्खण** – इति तत्क्षणविविधविलासशोभासुप्रसाधितं तस्याः शरीरं विजृम्भमाणेन कामेनामृतमयमिव घटितं सुतरां शोभायमानं कृतमित्यर्थः । प्रसाधितं मण्डितम् ॥ ४२४ ॥ ४२५) **तो सज्झस** – ततः साध्वसवशपरिवेपमानया अनया तत्र सा माधवीलता हे भट्टपुत्र कण्ठेऽवलम्ब्यालिङ्ग्य भणिता ॥ ४२५ ॥ ४२६) **किं भणिमो** – किं भणामः किमधिकं निवेदयामः । सखि अस्माकं हृदयं त्वया समकं सार्धं सर्वोपचारनिर्वाह्यं सर्वोपचारैः भक्तिरागैर्निर्गतम् । त्वया सह संलग्नमित्यर्थः । तथापि भण्यसे इक्कसि एकदा सत्यापयेः पश्येः ॥ ४२६ ॥ ४२७) **अह सायरेण** – अथ बहुशोऽनेकधा सादरैः स्नेहमयैः सोपचारैः सगौरवैर्वचनैः तन्नास्ति यन्महानुमत्या

---

[1] B णिसिओ. [2] B तह जह. [3] P अम्हेहि वि, J अम्हेहिम्वि, B अम्होहे व. [4] P °मेक्कं विहु°, J °मेक्कणिहु°, B मिक्कणिहु°. [5] = पुत्तलिका, B perhaps यढिउल्लिय व्व. [6] = जलमयी. [7] B इय for तो. [8] B सुयसा°. [9] PB अमयमयं, J अण्णमयं [10] B अविलंबिऊण [11] = त्वयि, PB तइ, J तइं. [12] = समदं. [13] = एकशः [14] B मे. [15] P सायरेहिं, JB सायरेण. [16] B दक्ष for हस्त. [17] B युग्मम् is put at the end of the two gāthās and then follows the commentary. [18] B °घटिया ताढिउल्लिउव्व.

भणियं च तीए सामिणि मा एवं भणसु मह मणो चेयं[1]।
तुह चलण-कमल-दंसण-समूसुओ कीस गैरुएसि[2] ॥ ४२८
इय एवं भणिरीए लग्गइ कंठम्मि दंढयरं[3] जा से।
ताँ[4] सो सिद्ध-कुमारो मण्णइ आलिंगिओ त्ति अहं ॥ ४२९
तो अलया-गमण-सुहंकरेहिँ वयणेहिँ तोसियाए तहिँ।
दिण्णो इमीएँ तिस्सा भाउय थूलामलो हारो[5] ॥ ४३०
एवं तं तत्थ विसज्जिऊण माहविलयं[6] समुच्चलिया।
णियय-विमाणाहुत्तं[7] सव्वेण वि परियणेण समं ॥ ४३१
सहि-यण-तोरवियाएँ वि ण चलइ समयं पहाविर्आ[8] तत्तो।
अणियत्ततं[9] चित्तं पडिवालइ अणुगया दिट्ठी ॥ ४३२
मा गम्मउ त्ति उवयार-कमल-संका-मिलंत-मुहलेहिँ।
चलणालग्गेहिँ खणं णिरुंभमाणं[10] व भमरेहिँ ॥ ४३३
अल्लियइ[11] जा विमाणं अहं पि से तं तह चियं[12] कुमारं।
आउच्छिऊण[13] सुइरं सहस त्ति विमाणमारूढा ॥ ४३४

सा न भणिता ॥ ४२७ ॥ ४२८) **भणियं च**—भणितं च तया स्वामिनि मा एवं भण मम मन एव तव चरणकमलदर्शनसमुत्सुकम्। वर्तते इति शेषः। किमिति गुरूकरोषि मच्चित्तम्[14] इति ॥ ४२८ ॥ ४२९) **इय एवं**—इत्येवं भणन्त्यास्तस्याः यावत् कण्ठे लगति दृढतरं तावदहम् आलिङ्गितः इति सिद्धकुमारः मन्यते ॥ ४२९ ॥ ४३०) **तो अलया**—ततोऽलकागमनसुखंकरैर्वचनैस्तोषितयानया तत्र तस्याः हे भ्रातर् स्थूलामलो हारो दत्तः। स्थूलो गरीयान् अमलो निर्मलश्च ॥ ४३० ॥ ४३१) **एवं तं**—एवं तां[15] तत्र माधवीलतां[16] विसृज्य सर्वेण परिजनेन समं निजविमानं प्रति समुच्चलिता। प्रतेराहुत्तः इत्याहुत्तः ॥ ४३१ ॥ ४३२) **सहियण**—सखीजनत्वरितापि सा ततः समकं प्रधावितुं न चलति। अनुगता दृष्टिरनिवर्तमानं चित्तं प्रतिपालयति प्रतीक्षते। स्नेहाद्दृष्टिश्चित्तं च न चलतीत्यर्थः ॥ ४३२ ॥ ४३३–३४) **मा गम्मउ**—उपचारकमलशङ्कामिलन्मुखरैः पुष्पप्रकरभ्रान्त्या चरणालग्नैर्भ्रमरैर्मा गम्यताम् इतः इति क्षणं निरुध्यमानेव[17] ॥ [**अल्लियइ**—] यावद्विमानमालीयते उपविशति तावदहमपि से माधवीलतायास्तथैव च कुमारमापृच्छ्य मुत्कलाप्य[18] सुचिरं सहसा विमानमारूढा।

------

[1] B अहियं for चेयं. [2] = गौरवयसि. [3] B दिढयरं. [4] B तो. [5] P °मलाहरो, JB °मलो हारो. [6] B माहविलया. [7] = विमानाभिमुखं, PB °हुत्तं, J °होत्तं. [8] = ततः समं, B पहाविउं. [9] = अनिवर्तमानं. [10] J °माणेव्व. [11] = यावत् विमानमारोहति. [12] B तहि चिय. [13] PB आपुच्छि°, J आउच्छि°. [14] B मच्चित्त इति. [15] B तो. [16] B °लतो. [17] B °माने च. [18] B मुकलाप्य.

हिययाणुवालणाधाविएहिँ[1] णयणेहिँ तद्दिसाहुत्तं ।
अलयं [2]उप्पुट्ठ-मुहीओ कह वि अम्हे हिँ[3] पत्ताओ ॥ ४३५
ताव य वियड-[4]णहंगण-गमण-वसायास-वियलियंसु-[5]भरो ।
णित्थामो [6]अवर-महीहरेंद-सिहरं गओ सूरो ॥ ४३६
आमुक्क-गयण-[7]मग्गो जणस्स दिट्ठीए लंघिओ सूरो ।
सिढिलिय-णिय-संठाणा गरुया वि [8]पराहवमुवेंति ॥ ४३७
अत्थायंतो वि हु अत्थ-सिहरिणा धारिओ सिरेण रवी ।
सूरो [9]अपच्छिमाए [10]दसाए जण-वल्लहो होइ ॥ ४३८
उव्वहइ अत्थ-सेलो परिसर-परिसेस-पलहुय-मऊहं ।
परिपिंग-केसरड्ढं[11] कंचण-कमलं व रवि-विंबं ॥ ४३९
दंसण-जोग्गं पि रहंग-मिहुण-दुव्विसह-दंसणं जायं ।
विंबं वियड[12]-णहासोय[13]-कुसुम-गुंछा[14]रुणं रविणो ॥ ४४०
णवरि य[15] कमेण जलणिहि-वेला-जल-विलुलिओ[16] समोसरइ[17] ।
तड-पूइय-रुद्द-जवा-पसूय-पुंजो व्व दिवसयरो ॥ ४४१[18]

---

[19] यमलम् ॥ ४३३–३४ ॥ ४३५) **हिययाणु**–हृदयानुपालनात् चित्तव्यावर्तनेन तद्दिङ्मुखं चालितैर्नयनैरूर्ध्वमुख्यो वयं कथमपि अलकां प्राप्ता स्वनगरीम् ॥ ४३५ ॥ ४३६) **ताव य**–तावता विकटनभोगमनवशायासविगलितांशुभरः सूर्यो निःस्थामा[20] निर्बलो निस्तेजाः अपरमहीधरेन्द्रशिखरं गतः ॥ ४३६ ॥ ४३७) **आमुक्क**–आमुक्तगगनमध्यैस्त्यक्तव्योमाङ्गणः सूर्यो जनस्य दृष्टेर्लङ्घितो दूरीभूतः । शिथिलितनिजसंस्थानाः परित्यक्तस्वास्पदा गुरुका अपि महान्तोऽपि पराभवं प्राप्नुवन्ति ॥ ४३७ ॥ ४३८) **अत्थायंतो**–रविरस्तम् अयन्नपि अस्तशिखरिणा शिरसा धारितः । अर्थान्तरन्यासमाह । सूरोऽपि पश्चिमायां दिशायां जनवल्लभो भवति । शूरः पराक्रमी पुमान् पश्चिमदिशायां संकटे पतिते निस्तारकत्वात् सर्ववल्लभो भवतीति युक्तं शिरसि धारणमस्य ॥ ४३८ ॥ ४३९) **उव्वहइ**–अस्तशैलः परिसरपरिशेषप्रलघुमयूखं परिपिङ्गकेसराढ्यं रविबिम्बं सूर्यमण्डलं काञ्चनकमलमिवोद्वहति ॥ ४३९ ॥ ४४०) **दंसणजोग्गं**–विकटनभोऽशोककुसुमगुच्छारुणं रवेर्बिम्बं दर्शनयोग्यमपि रथाङ्गमिथुनदुर्विषहं जातम् । चक्रवाकयुग्मदुःसहं संपन्नं रजन्यां भाविवियोगत्वात् ॥ ४४० ॥ ४४१) **णवरि य**–नवरि

---

[1] B perhaps चालिएहि for धाविएहिं. [2] = उत्पृष्टमुख्यः, B उड्डमुहीउ कहं पि अम्हे वि पत्ताउ । [3] P हिं, B वि. [4] PJB नहं. [5] B हरो. [6] B अत्थमहीहरंमि सिहरं. [7] B मगारा [perhaps मज्झो]. [8] B पराहविज्जंति. [9] B सूरो वि प. [10] B दिसाइ. [11] P केसरट्टं, JB केसरड्डं. [12] = विकट. [13] = नभ एव अशोकः [14] B गुत्थारुणं. [15] P निवडिय, JB णवरिय. [16] P विलुलिओ, J विलुलिय, B विलुलिउं. [17] B समोसरउं. [18] B पूआरइयजवापसूणपुंज व्व दियसयरो । [19] See p. 75, note 17, but यमलम् for यु. [20] B निस्थिरमा.

रवि-णिवडण-विहडिय-जलहि-सलिल-पायडिय[1]-रयण-कंति व्व ।
संगलण[2]-मासला णहयलम्मि[3] संझा[4] समुल्लसिया ॥ ४४२

काल-परिणाम-सिढिलस्स[5] सहइ णह-तरु-फलस्स दिणवइणो ।
अत्थइरि-सिला-वडणुच्छलंत-रस-सच्छहा संझा[6] ॥ ४४३

जायं पविरल-तिमिराणुविद्धं[7]-संझा-पहा-परिक्खित्तं ।
मय-भिण्ण-सामली-गंड-वास-कसणारुणं गयणं ॥ ४४४

ओहुत्त-गरुय[8]-दिवसयर-बिंब-भर-कड्ढिया[9] इव मिलंति ।
गो-रेणु-संवलिज्जंत[10]-तिमिर-कलुसा दिसाहोया[11] ॥ ४४५

मुह-घडिय-वियड-रवि-कणय-पिंड-भारोणयग्ग[12]-भाएण ।
कसण-तुला-दंडेण व तमेण गयणे समुल्लसियं ॥ ४४६

जामिणि-वयणं वसुयाय-थोय[13]-परिकसण-कुंकुम-च्छायं ।
संझावसेस[14]-संवलिय-विरल-तिमिर-प्पहं सहइ ॥ ४४७

अनन्तरं क्रमेण जलनिधिवेलाजलविलुलितो दिवसकरः सूर्यः तटपूजारचितजपाप्रसूनपुञ्ज इव समवसरति ॥ ४४१ ॥ ४४२) **रविणिवडण** – रविनिपतनविघटितजलधिसलिलप्रकटीकृतरत्नकान्तिरिव । संगलनमांसला नभस्तले संध्या समुल्लसिता ॥ ४४२ ॥ ४४३) **कालपरिणाम** – कालपरिणामाशिथिलस्य नभस्तरुफलस्य दिनपतेरस्तंगिरिशिलापतनोच्छलद्रसप्रभा संध्या शोभते ॥ ४४३ ॥ ४४४) **जायं पविरल** – प्रविरलतिमिरानुविद्धसंध्याप्रभापरिक्षिप्तं[15] गगनं मदभिन्नश्यामलागण्डपार्श्वकृष्णा[16]रुणं जातम् । श्यामा स्त्री गजघटा च । मदो दानं मदिरा च । गजकपोलो हि मदेन श्यामः सिन्दूरेणारुणश्च भवति । श्यामा च स्त्री क्षीबा सती कृष्णारुणा भाव्यते अन्धकारमिश्रा हि संध्या अत एव गजघटया मदोन्मत्तस्त्रिया चानुमिता ॥ ४४४ ॥ ४४५) **ओहुत्त** – गोरेणुसंवलिततिमिरकलुषा दिगाभोगा अधोमुखगुरुकदिनसकरबिम्बभरकर्षिता इव मिलन्ति । गोधूलिमिश्र्यमाणतमोमलिना दिशः संपिण्डिता[17] इव लक्ष्यन्ते ॥ ४४५ ॥ ४४६) **मुहघडिय** – गगने आकाशे मुखघटितविकटरविकनकपिण्डभारावनताग्रभागेन कृष्णतुलादण्डेनेव तमसा समुल्लसितम् ॥ ४४६ ॥ ४४७) **जामिणि** – संध्यावशेषसंवलितविरलतिमिरं नभः परिकृष्णकुङ्कुमच्छायं सकज्जलाश्रुयामिनीवदनमिव शोभते

---

[1] = प्रकटित. [2] = संकलनेन बहुला. [3] P मयलंमि, JB णहयलम्मि. [4] B संजा. [5] B सिढिलिय. [6] B संजा. [7] B °णुवद्धसंजापहायपरिकत्ते. [8] P अत्थयरिहुंतदि°, J ओहुत्तगरुयदि°, B उवहुत्तगरुअदि°. [9] P perhaps कट्टिया. [10] P संवलिज्जंति, JB संवलिज्जंत. [11] P दिसाभोया, JB दिसाहोया. [12] P पिंडभरणामियग्ग, JB पिंडभारोणयग्ग. [13] = पांशुपातस्तोकपरिकृष्णः, P वसुत्रायत्थोयपरि°, J वसुयायथोयपरि°, B व सकज्जलसु [= लंसु] परि°. [14] B संजावसेससंगलियत्रिरलतिमिरे णहं. [15] B °परिक्षिसे. [16] B गंडवासकृष्णा°. [17] B सपिण्डिता.

रवि-कण्णियम्मि[1] वियडे मउलायंतम्मि [2]दियस-सयवत्ते ।
उड्डीण[3]-भमर-णियरो व पसरिओ तिमिर-संघाओ ॥ ४४८
वेढिज्जइ[4] णियंडोसहि[5]-विडवे व[6] रविम्मि काल-परिणमिए ।
णह-चंदण-रुक्खो कसण-विसहरेणं पिव तमेण ॥ ४४९
सूराँयव[7]-कमल-वणम्मि मउलिए फुरिय-तारया-कुमुयं ।
दर-दिट्ठि[8]-तिमिर-सलिलं जायं सर-संणिहं गयणं ॥ ४५०
रवि-णिवडण[9]-विहडिय-जलहि-सलिल-मग्गुग्गएण[10] णीसेसं ।
वडवाणल[11]-धूमेणं[12] व तमेण पच्छाइयं[13] गयणं ॥ ४५१
तो[14] सजल-जलहराहिँ व[15] विणिम्मिओ अलि-उलाहिँ उप्पण्णो[16] ।
कलयंठि-कंठ-कसणो[17] पवट्टिओ[18] तिमिर-संघाओ ॥ ४५२
तममयमिव गयणयलं अंजण-णिम्मज्जियाओ[19] व दिसाओ[20] ।
कोसिय[21]-रुयाणुमेयं जायं रण्णं व वण-गहणं[22] ॥ ४५३
अह दीसिउं[23] पयत्ता[24] सेलंतरियस्स रयणि-णाहस्स ।
पढमुल्लसंत-परिणियड-धवल-रेहँ[25]-धय-वड-च्छाया ॥ ४५४

॥ ४४७ ॥ ४४८) **रवि** – रविकर्णिके विकटे दिवसशतपत्रे दिनकमले मुकुलायमाने उड्डीनभ्रमरनिकर इव तिमिरसंघातः प्रसृतः रविरेव कर्णिका बीजकोशोऽत्रेति ॥ ४४८ ॥ ४४९) **वेढिज्जइ** – नभश्चन्दनवृक्षः कृष्णविषधरेणेव तमसाऽन्धकारेण वेष्ट्यते । कस्मिन् सति । विकटौषधिविटप इव रवौ कालपरिणते सति ॥ ४४९ ॥ ४५०) **सूरायव** – सूर्यातपकमलवने मुकुलिते स्फुरिततारकाकुमुदम् । दरदृष्टि[26]तिमिरसलिलं सरःसंनिभं गगनं जातम् ॥ ४५० ॥ ४५१) **रविणिवडण** – रविनिपतनविघटितजलधिसलिलमार्गोद्गतेन वडवानलधूमेनेव [तमसा] गगनं निःशेषं समन्तात् समुल्लसितम् ॥ ४५१ ॥ ४५२) **तो सजल** – तावता सजलजलधैररिव निर्मितः अलिकुलादिवोत्पन्नः । कलकण्ठीकण्ठकृष्णस्तिमिरसंघातः प्रवर्धितः ॥ ४५२ ॥ ४५३) **तममयमिव** – गगनतलं तमोमयमिव जातम् अञ्जननिर्माजिता इव जाता दिशः । कौशिकरुतानुमेयं च भुवनतलमरण्यमिव जातम् । दिशोऽञ्जननिर्माजिता लिप्ताः । कौशिका उलूकाः ॥ ४५३ ॥ ४५४) **अह दीसिउं** – अथानन्तरं शैलान्तरितस्य

---

[1] = कर्णिका. [2] PB दिवस, J दियस. [3] P उड्डीणभमरनियरो व्व, J उड्डीणभमरणियसे व्व, B उड्डीणभवरणियरु व्व. [4] = वेष्ट्यते, J वेढ्ढिज्जइ. [5] = ओषधिविटाए [= टपे] नेव, B वियडो. [6] B विड व्व रविबिंबकाल°. [7] = सूर्यातप. [8] P दिट्ठि, JB दिट्ठ. [9] J णिविडण. [10] = मार्गोद्गतेन. [11] PJB वडवानल. [12] B धूमेणेव. [13] B अच्छाइयं. [14] B ता. [15] P °हराहिं व, J हराहिम्व, B जलहरेहिं व. [16] PJB उत्पन्नो. [17] B किसणो. [18] P पवढ्ढिओ, J पवट्टिओ, B पवड्डिउ. [19] B णिमज्जियाउ व. [20] PB दिसाउ, J दिसाओ. [21] B कोसिसय°, JB कोसिय°. [22] P रत्तं व गयणयलं, J रण्णं व वणगहणं, B रन्नं व भुवणयलं. [23] P दीसिउं, J दिसियं, B दीसंति. [24] B पवत्ता. [25] B हर for रह. [26] B दरदिट्ठ.

दीसइ पेरंते तम-भरस्स परितलिण-ससहरालोओ ।
सयण-ट्ठिय-महुमह-रुद्ध-सेस-दुद्धोदहि[1]-जलं व ।। ४५५
उम्मुह-फुरंत-पविरल-ससि-किरणालिहण-कब्बुरो सहइ[2] ।
तम-णिवहो तंसो[3]सरिय-णिज्झरो विंझ-सेलो व ।। ४५६
तो जाया उययंतरिय-ससहरारुण-मऊह-विच्छुरिया[4] ।
कुवियाहिसा[5]रियायंव[6]-दिट्ठि-भिण्णा[7] व पुव्व-दिसा ।। ४५७
एत्थंतरम्मि एसा णीसेसं सहि-यणं[8] विसज्जेउं ।
वासहरमुवगया मयण-वाण-पहराउरावयवा[9] ।। ४५८
ताव अहं पि[10] चिरागमणसंक-परिवेविरेण हियएण ।
अंवाए वसंतसिरीए पाय-मूलं समल्लीणा ।। ४५९
भणिया य पुत्ति किं तुम्ह अज्ज णिय-मंदिरं पि विम्हरियं[11] ।
तो[12] कहसु कत्थ [13]रमियं किं वा भमियं[14] चिरं जेण[15] ।। ४६०
सिट्ठं च मए अंवम्हि[16] अज्ज मलयायलम्मि रमियाओ ।
चंदण[17]-तरु-सिहरारूढ-माहवी-कणइ[18]-डोल-हरे ।। ४६१

रजनीनाथस्य चन्द्रमसः प्रथमोल्लसदुपरिविकटधवलगृहध्वजपटच्छाया दर्शयितुं प्रवृत्तः दृग्गोचरीभूतेत्यर्थः ।। ४५४ ।। ४५५) **दीसइ** – तमोभरस्य पर्यन्ते परितलिनशशधरालोकः शयनस्थितमधुमथनरुद्धशेषदुग्धोदधिजलमिव दृश्यते । शेषमुभयदिग्विक्षिप्तम् ।। ४५५ ।। ४५६) **उम्मुह** – उन्मुखस्फुरत्प्रविरलशशिकिरणालिखनकर्बुरस्तमोनिवहः पाँश्वोत्सारितनिर्झरः विन्ध्यशैल इव शोभते । विन्ध्यो हि श्यामलवर्णः प्रसिद्धः ।। ४५६ ।। ४५७) **तो जाया** – ततः उदयान्तरितशशधरारुणमयूखभिद्यमाना पूर्वा दिक् कुपिताभिसारिकावृन्ददृष्टिभिन्नेव जाता ।। ४५७ ।। ४५८) **एत्थंतरम्मि** – अत्रान्तरे मदनबाणप्रहारातुरा एषा बाला निःशेषसखीजनं विसृज्य वासगृहमुपगता ।। ४५८ ।। ४५९) **ताव अहं** – तावताहमपि चिरागमनशङ्कापरिवेपमानेन हृदयेनाम्बाया वसन्तश्रियः पादमूलं गता ।। ४५९ ।। ४६०) **भणिया** – भणिता च हे पुत्रि किं युष्माकम् अद्य निजमन्दिरमपि विस्मृतम् । तस्मात्कथय कुत्र भ्रान्ता किं वा रतं येन हेतुना अत्रागमने चिरं कृतम् ।। ४६० ।। ४६१) **सिट्ठं च** – शिष्टं [19]च कथितं च मया अम्ब वयमद्य चन्दनतरुशिखरारूढमाधवीलतादोलागृहे मलयाचले रताः क्रीडिताः ।। ४६१ ।।

---

[1] P दुद्धोदहि, J दुद्धोअहि, B दुद्धोदधि. [2] J सरइ. [3] B पासो° for तंसो°. [4] PB विच्छरिया, J विच्छुरिया. [5] P °सारियायंव, B °सारियाविंद. [6] = आतांम्बु [= ताम्र]. [7] PJB भिन्न. [8] J णियं for यणं. [9] P °रावयरा, J °रावयवा, B °रा बाला. [10] P विराग°, JB चिराग°. [11] B वीसरियं. [12] B ता. [13] B भमिया. [14] B रइमियं. [15] J तेण. [16] P अंवंम्हि, J अम्बम्हि, B अंवम्हि. [17] P वंदण, JB चंदण. [18] = लता, B कणयदोलहरे. [19] B यद् युष्म शिष्टे च कथितं.

जं तुम्ह पाय-मूलं एण्हिं[1] ण समागया महाणुमई ।
तं सुइरंदोलण-खेयं[2]-संग-सुढियाइँ[3] अंगाइं ॥ ४६२
एवं सोऊण अहं अंवाए विसज्जिया तहिं चेय ।
णवर ण दिट्ठा एसा तत्थ मए वास-भवणम्मि ॥ ४६३
परिचिंतियम्हि[4] अव्वो[5] कत्तो सा मयण-बाण-तवियंगी ।
अच्छइ विणा[6] वि अम्हेहिँ जाणियं अहव किं अण्णं ॥ ४६४
जह एवं विवस-सरीर-चलण-वलि-विसम-भंगुरं सयणं ।
एवं[7] च एत्थ कुसुमोवयार-मलियं कु-देसयलं ॥ ४६५
तह[8] सयणाओ भूमी भूमीएँ[9] पुणो वि संगया सयणं ।
सयणाहि वि चंद-मऊह[10]-सीयलं भवणमारूढा ॥ ४६६
परिचिंतिऊण एयं सिणेह-वस-कायरेण हियएण ।
बहुसो परिभावंती मणि-भवण[11]मह समारूढा ॥ ४६७
ताव[12] य उयय[13]-धराहर-सिहर-ट्ठिय-ससि-मऊह-भिज्जंतो ।
पइसरइ गुहा-विवरंतरेसु सो तिमिर-संघाओ ॥ ४६८
णिम्मल-तारा-कुसुमोवसोहियं उयय[13]-सेल-सिहराहिं ।
पसरिय[14]-मऊह[15]-वक्खो ससि-हंसो णह[16]-सरं विसइ ॥ ४६९

---

४६२) **जं तुम्ह** – यद् युष्मत्पादमूलं महानुमती सांप्रतं न समागता । तत्सुचिरान्दोलन-खेदसंगखिन्नान्यङ्गानि । अतो नागतेति ॥ ४६२ ॥ ४६३) **एवं सोऊण** – एवं श्रुत्वाहमम्बया तत्रैव विसृष्टा । नवरं तत्र वासभवने मयैषा महानुमती न दृष्टा ॥ ४६३ ॥ ४६४) **परिचिंतियम्हि** – परिचिन्तितवत्यस्मि । अव्वो इति खेदे । अस्माभिर्विना[17] सा मदनबाणतप्ताङ्गी कुँ विद्यते अथवा ज्ञातं किमन्यत् ॥ ४६४ ॥ तदेवाह । ४६५–६७) **जह एवं** – यथैतद्विवशशरीरवलनवलिविषमभङ्गुरं शयनम् एतच्चात्र कुसुमोपचारमलितं[18] कुदेशतलं महीतलम् । विवशः परवशः । कामेनेति ॥ [**तह** –] यथा शयनाद्भूमौ संगता भूमेः पुनरपि शय्यासंगता शयनादपि चन्द्रमयूखशीतलं भवनं प्रासादमारूढा ॥ [**परिचिंतिऊण** –] एवं परिचिन्त्य स्नेहवशकातरेण हृदयेन बहुशः परिभावयन्ती विमृशन्ती अहं मणिभवनं समारूढा । कुलकम् ॥ ४६५–६७ ॥ ४६८) **ताव य** – तावता उदयधराधरशिखरस्थितशशिमयूखभिद्यमानस्तथा तिमिरसंघातः गुहाविवरान्तरेषु प्रतिसरति गच्छति ॥ ४६८ ॥ ४६९) **णिम्मल** – शशिहंसः प्रसृतमयूखपक्षः उदय-

---

[1] P इन्हिं, J एण्हिं, B इम्हिं. [2] B खेद. [3] = श्रान्तानि. [4] Instead of this gāthā, B reads No. 467 here, though the Sanskrit commentary is rightly placed. [5] = आश्चर्ये. [6] P तिणा, JB विणा. [7] B एयं. [8] B जह. [9] P भूमीओ, J भूमीए, B भूमीउ. [10] J मयूह. [11] B °भवणं अहं. [12] P would separate ताव and य. [13] P उअय, J not specified, B उदय. [14] P पेसरिय, JB पसरिय. [15] P मयूह, JB मऊह. [16] B णहसरे वसइ. [17] B अस्माविना. [18] B मलिते कुदेशतले महीतले.

दीह[1]-मुणालेहिँ व पसरिएहिँ किरणेहिँ पियइ हरिणंको ।
भुयणंतराल-सर-मज्झ-संठियं तम-जलुप्पीलं ।। ४७०
पिय-विरहे जलणायंति ससि-यरा इय कहेइ अम्हाणं ।
घर-दीहियाए संकुइय[2]-कमल-मुह-मंडला णलिणी ।। ४७१
पविरल-दंसण-सीलेण होइ पेम्मं[3] सुदूसहं इमिणा ।
इय कलिऊण य णलिणी ससि-संग-परम्मुही जाया ।। ४७२
तं वम्मह-बाण-णिसाण-वट्टयं ससहरं णिएऊणं ।
परिचिंतियम्हिँ हियएँ विस-विसमो विरहिणीण इमो ।। ४७३
तो तत्थ मए एसा दुव्विसहाणंग-बाण-तवियंगी ।
फलिहं-मणि-कुट्टिमुच्छंग-संगया झत्ति सच्चवियां ।। ४७४
उवसप्पिऊण पासं हत्थेहिँ परव्वसाइँ अंगाइं ।
परिमासिऊण भणियां पिय-सहि कीसेरिसो तांओ ।। ४७५
कीस तुमं सहि एयं सेज्जाहरयं तहिं पमोत्तूण ।
इह फलिह-सिला-मणि-[12]कुट्टिमंग-संगं पवण्णासि ।। ४७६
किं वा एयं उज्जाण-कुसुम-संदोह-सीयलं पवणं ।
[13]अग्घायंती पिय-सहि [14]ऊसासियव्वं पि विम्हरसि[15] ।। ४७७

शैलशिखरात् निर्मलताराकुमुदोपशोभितं नभःसरोवरं विशति ।। ४६९ ।। ४७०) **दीह** – हरिणाङ्को दीर्घमृणालैरिव प्रसृतैः किरणैर्भुवनान्तरालसरोमध्यसंस्थितं तमोजलोत्पीडं पिबति ।। ४७० ।। ४७१) **पिय** – गृहदीर्घिकायां संकुचितकमलमुखमण्डला नलिनी प्रियविरहे शशिकरा ज्वलनायन्ते इत्यस्माकम् आर्लपतीव[16] ।। ४७१ ।। ४७२) **पविरल** – प्रविरलदर्शनशीलेन दृष्टनष्टदर्शनेनामुना चन्द्रमसा सह प्रेम सुदुःसहं कष्टतरं भवति । इति ज्ञात्वैवं नलिनी शशिसंगपराङ्मुखी जाता । अपरापि विदग्धवनिता क्षणरागिणी नानुरज्यते ।। ४७२ ।। ४७३) **तं वम्मह** – तं मन्मथबाणनिशानपट्टं शशधरं दृष्ट्वा चिन्तितव-त्यस्मि । अव्वो एष चन्द्रो विरहिणीनां विषविषमो मारणात्मकः इति । निशानपट्टम् उत्ते-जनशिलापट्टः ।। ४७३ ।। ४७४) **तो तत्थ** – ततः तत्र मयैषा दुर्विषहानङ्गतापतप्ताङ्गी । स्फटिकमणिकुट्टिमोत्संगसंगता झटिति दृष्टा ।। ४७४ ।। ४७५) **उवसप्पिऊण** – पार्श्वं समीपम् उपसर्प्य परवशान्यङ्गानि हस्ताभ्यां परिमार्ज्य स्पृष्ट्वा भणितं किमेतादृश-स्तापः ।। ४७५ ।। ४७६) **कीस तुमं** – सखि किमिति तत्र त्वमेतच्छय्यागृहं प्रमुच्येह स्फटिकशिलामणिकुट्टिमाङ्गसंगं प्रपन्नासि ।। ४७६ ।। ४७७) **किं वा** – किं वा उद्यान-

---

[1] = दीर्घ. [2] B सेकुविय [= संकुचिय]. [3] P पेमं, J पिम्म, B पिम्मं. [4] P ससि॰, JB सस॰. [5] = ज्ञात्वा. [6] P ॰चिंतियंम्हि, J ॰चिंतियम्हि, B ॰चिंतियंमि. [7] B अव्वो for हियए. [8] = स्फटिक. [9] = विलोकिता. [10] B भणियं. [11] B किं एरिसो तावो. [12] P कुट्टिमंमि, JB कुट्टिमंग. [13] = जिघ्रंती. [14] = उच्छ्वासमपि. [15] B विम्हरियं. [16] B reads something like झालायतीव.

किं वा बहु-[1]कुसुमासव-पाण-पमत्तालि-बहल-झंकारं ।
सोऊण सज्जं[2]-डक्कं व झत्ति अंगं समुक्खिवसि ॥ ४७८
ससहर-कर-णि[3]यरालुंखियाइँ सिसिरे वि सिज्ज[4]माणाइं ।
णिच्चेट्ठाइँ[5] पओसे पिय-सहि किं वहसि अंगाइं ॥ ४७९
सासंक-मुक्क-णीसास-से[6]अ-संरोह-मोह-विवसंगी[7] ।
किं पुण[8]रुत्त-पवत्तण-विसंठुलं[9] कुणसि सयणीयं ॥ ४८०
आसण्ण-परियणालाव-संकिरी[10] किं पयंपसि मयच्छि ।
[11]अविहावियक्खरत्थं पडिवयणमिणं असंबद्धं ॥ ४८१
बहु-विह-वियप्प-चिंता-णिप्फंदब्भंतरुग्गयंसु[12]-जलं ।
कीस उण अणिमिसच्छं अलद्ध-लक्खं पलोएसि ॥ ४८२
अद्धु[13]क्खित्त-विसंठुल-बाहु-लया-मूल-फुसिय-पत्तंकं ।
वयणं अइ[14]रुग्गय-चंद-बिंब[15]-सरिसं किमुव्वहसि ॥ ४८३
सरसारविंद-केसर-पराय-परिपिंजरे[16] थणुच्छंगे[17] ।
[18]वसुयाइ दिण्णं[19]-मत्तं मयच्छि हरि-यंदणं कीस ॥ ४८४

कुसुमसंदोहशीतलमेनं पवनं जिघ्रन्ती प्रियसखि उच्छ्वसितमपि विस्मृतम् । अङ्गानि निश्चेष्टानि किमिति जायन्ते इति ॥ ४७७ ॥ ४७८) **किं वा बहु**–[किं] वा अथवा कुसुमासवपानप्रमत्तालिबहलझंकारं श्रुत्वा किमिति सद्यो दष्टेव झगिति अङ्गं समुत्क्षिपसि विसंस्थुलं[20] पातयसि । 'शक्तमुक्तदष्टरुग्णमृदुत्वे को वा' [हैम० ८-२-२] इति, डंक्को[21] ॥ ४७८ ॥ ४७९) **ससहर** – शिशिरेऽपि प्रदोषे शीतले संध्यासमये शशधरकरच्छुरितानि प्रियसखि किमिति स्विद्यमानानि निश्चेष्टितानि वहसि ॥ ४७९ ॥ ४८०) **सासंक** – साशङ्कमुक्तनिःश्वासस्वेदसंरोधमोहविवशाङ्गी । किमिति पुनरुक्तप्रलोठनविसंस्थुलं शयनीयं शय्यां करोषि ॥ ४८० ॥ ४८१) **आसण्ण** – आसन्नपरिजनालापशङ्कमाना हे मृगाक्षि अविभाविताक्षरार्थमिदमसंबद्धं प्रतिवचनं किमर्थं प्रतिजल्पसि ॥ ४८१ ॥ ४८२) **बहुविह** – बहुविधविकल्पचिन्तानिष्पन्दाभ्यन्तरोद्गताश्रुजलं यथा भवति । किमिति पुन[22]रनिमिषाक्षं निस्तन्द्रलोचनम् अलब्धलक्ष्यं शून्यं प्रलोकसे ॥ ४८२ ॥ :४८३) **अद्धुक्खित्त** – अर्धोत्क्षिप्तविसंस्थुलबाहुलतामूलस्पृष्टपत्राङ्कम् । अचिरोद्गतचन्द्रबिम्बसदृशं वदनं किमर्थमुद्वहसि । पत्राणि पत्रवल्ल्यः । अचिरोद्गतचन्द्रसदृशम् अरुणमिति भावः । सुतरां तापखेदात् ॥ ४८३ ॥ ४८४) **सरसारविंद** –

---

[1] P कुसुममासवयाण, JB कुसुमासवपाण. [2] = सद्यो दष्टमिवांगं. [3] P नियाल°, J णियरा°; B नियरा°. [4] = स्विद्यमानानि; P सज्जमाणाइं, J सिज्जिमाणाइं, B सिज्जमाणाइ. [5] = निचेष्टानि, P निव्वेट्ठाइं पउसे, B निव्विट्ठाइं पउसे. [6] = शेष. [7] P निवसंगी, JB विवसंगी. [8] = पुनः पुनः प्रवर्तनेन [= तैनेन]. [9] P विसंवुलं, J विसंठुलं, B विसंकुलं. [10] = शङ्किता. [11] = अविभाविताक्षरार्थ. [12] = अभ्यंतरउद्गताश्रुजलं. [13] P like अद्दुक्खित्त. [14] = अचिरोद्गत. [15] P थिंब, JB विंब. [16] P पर°, B परि°. [17] P व्वणुच्छंगे, J थुणुच्छंगे [?], B यगुत्थंगे. [18] = शुष्यति. [19] P दिन्नमित्तं, J दिण्गमत्तं, B दिनमत्तं. [20] B विसेस्थूले. [21] B डक्क. [22] B पुनरपि निमिषाक्षं.

इय कीस तुमं णूमेसि[1] मज्झ णिय-हियय-वेयणावेयं ।
सीसंतं लहुई-होइ होइ गरुयं असीसंतं ॥ ४८५

तो तं इमीएँ[2] आयण्णिऊण लज्जावसोणयच्छि[3]-जुयं ।
भणियं ण णिण्हविज्जइ[4] किं पुण एवंविहमसंतं[5] ॥ ४८६

५ जं अणुइयं[6] कुमारी-यणस्स लज्जा-पसाहिय-कुलस्स ।
तं सविसेसं पिय-सहि मह हय-हियएणँ[7] पारद्धं ॥ ४८७

तं कह णु तुम्ह सीसइ कह व[8] ण सीसइ असोहणिज्जं[9] पि ।
तह वि[10] चिर-रक्खियं पि हु कहियव्वं तुज्झ तो[11] सुणसु ॥ ४८८

तं सिद्ध-कुमारं पेच्छिऊण एएहिँ सहि अणज्जेहिं ।
१० अविणय-मग्गं हय-लोयणेहिँ[12] णीयम्हि किं भणिमो ॥ ४८९

जाणंती वि हु पिय-सहि दूर-विरुद्धं कुमार-भावस्स ।
तह वि हय-वम्महेणं अलज्जिराणं[13] धुरे जुत्ता ॥ ४९०

हे मृगाक्षि सरसारविन्दकेसरपरागपरिपिञ्जरे स्तनोत्संगे दत्तमात्रं हरिचन्दनं किमिति वसुआइ शुष्यति ॥ ४८४ ॥ ४८५) **इय कीस –** इति किमिति त्वं मत्तो मत्स-
१५ काशात् निजहृदयवेदनावेगं नूमेसि आच्छादयसि । 'छदेर्णेर्णुमनूमसन्नुमढक्कौम्वाल-पव्वालाः' [हैम० ८–४–२१] इति नूमः । यतो वेदनावेगः शिष्यमाणः कथ्यमानः सख्याद्यग्रे लघुकीभवति अशिष्यमाणो अनिवेद्यमानो गुरुर्भवति प्रवर्धते इति ॥ ४८५ ॥
४८६) **तो तं –** ततस्तं मदुक्तमाकर्ण्य लज्जावनताक्षियुगम् अनया महानुमत्या भणितं हे सखि न निह्नूयते नाच्छाद्यते किं पुनरेवंविधमसद्विरुद्धम् अतो न निवेद्यते इत्यर्थः
२० ॥ ४८६ ॥ ४८७) **जं अणुइयं –** लज्जाप्रसाधितकुलस्य कुमारीजनस्य यदनुचितम् अयुक्तं हे प्रियसखि मम हतहृदयेन सविशेषं तदेव प्रारब्धम् ॥ ४८७ ॥ ४८८) **तं कह –** तत्कथं तु युष्मभ्यं शिष्यते कथं वा दुःकथ्यम्[14] अपि न कथ्यते । तथापि चिर-रक्षितमपि तव[15] कथनीयं तस्मात् [श्रृणु] ॥ ४८८ ॥ ४८९) **तं सिद्ध)** – [तं सिद्ध-] कुमारं माधवानिलं दृष्ट्वा एताभ्याम् अनार्याभ्यां हतलोचनाभ्याम् अहमविनयमार्गं नीता
२५ कामपरवशीकृतेत्यर्थः । तस्मात् किं भणामि । अकथ्यम् एतदित्यर्थः ॥ ४८९ ॥
४९०) **जाणंती –** प्रियसखि कुमारभावस्य दूरविरुद्धम् अत्यर्थमयुक्तं जानानापि । तथापि हत[16]मन्मथेनाहमलज्जावतीनां धुरि नियुक्ता । कामेन निर्लज्जा कृतेत्यर्थः ॥ ४९० ॥

---

[1] = आच्छादयसि. [2] = अनया महानुमत्या. [3] = अवनताक्षियुगं. [4] P न विण्हविज्जइ, J म्ह for ण्ह, B ण णिम्हविजसि. [5] = कुत्सितं. [6] = अनुचितं; B अणुणयं. [7] हियएहि. [8] B वि. [9] B दुस्साहणिज्जं. [10] B व. [11] B ता सुविश्राणि । [12] P लोयणाहिं, JB लोयणेहिं. [13] B अलज्जिरीणं. [14] B दुःकथमपि. [15] B तन्न. [16] B हन्त for हत.

जं तेण[1] मज्झ सहि एरिसो वि सयलाहि-विस-विणासयरो ।
गरुल-पसाओ णिक्कारणं[2] पि दिण्णो हसंतेण ॥ ४९१
तं चेय तस्स पिय-सहि उवयार-महत्तणं[3] भरंतीए ।
सह[4]-वड्ढियाणुराया सिणिद्धया[5] भावयंतीए ॥ ४९२
सीलं कुलं सहावं विज्जा[6]-विणयं अणूणय[7]-गुणं च ।
बहुसो परि[8]चिंतंती अविणय-मग्गं समोइण्णा[9] ॥ ४९३
ता इह तुम्हं[10] पि [11]असाहिऊण लज्जा-पणट्ठ-सब्भावा ।
एयं चंदाणिल[12]-संग-सीयलं किर[13] समारूढा ॥ ४९४
ता एएहिँ दुपेच्छेहिँ तिक्ख-करवत्त-वयण[14]-सरिसेहिं ।
सविसेसं संतविया खलेहिँ सहि चंद-किरणेहिं ॥ ४९५
एयाओ चंद-किरणेहिँ अज्ज [15]पज्जालियाओ व दिसाओ ।
[16]उज्जाणे गंधवहा वि अज्ज विस-लेविया[17] एंति ॥ ४९६
ता साहसु संतावो[18] [19]कम्मि पएसम्मि फिट्टइ[20] गयाण ।
मयण-महाणल[21]-तवियाण[22] [23]दुक्कय-कम्माण अम्हाण ॥ ४९७

---

४९१) **जं तेण** – हे प्रियसखि यत्तेन कुमारेण सकलाहिविषविनाशकरः एष गरुड-प्रसादः हसता मम निःकारणे दत्तः ॥ ४९१ ॥ ४९२) **तं चेय** – प्रियसखि तदेव तस्योपकारमहत्त्वं स्मरन्ती तथावर्धितानुरागा सस्नेहं सस्निग्धं भावयन्ती ॥ ४९२ ॥ किमित्याह । ४९३) **सीलं कुलं** – शीलं कुलं स्वभावं विद्याविनयमनुपमगुणं च । बहुशो विचिन्तयन्ती अहम् अविनयमार्गे समवतीर्णा । मदनपरवशा जाता । विशेषकम् ॥ ४९३ ॥ ४९४) **ता इह** – तस्मादिह युष्माकमप्यकथयित्वा लज्जाप्रनष्टसद्भावा सती एतच्चन्द्रानिलसंगशीतलं भवनमारूढा ॥ ४९४ ॥ ४९५) **ता एएहिं** – तावता हे सखि एतैः दुर्दर्श्यैः द्रष्टुमशक्यैः तीक्ष्णकरपत्रवदनसदृशैः खलैश्चन्द्रकिरणैः सविशेषं संतापिता पीडिता ॥ ४९५ ॥ ४९६) **एयाओ** – एता दिशः चन्द्रकिरणैः अद्य प्रक्षालिता इव ममोद्यानगन्धवहा आरामवायवो विषलिप्ता इवाभान्ति ॥ ४९६ ॥ ४९७) **ता साहसु** – तस्मात् कथय कस्मिन्प्रदेशे गतानां मदनमहानलनटितानां दुःकृत-

---

[1] P तेण सहि मज्झ, J तेण मज्झ सहि, B तेण मज्झ पियसहि एसो सयलाहिं°. [2] P निक्कारणम्मि, J णिक्कारणं पि, B णिक्कारणम्मि. [3] B उवयारे णिब्भर [= °रं णिब्भरं] सरंतीए. [4] B सहि. [5] P सिणिद्धभावं समोइण्णा, (=समवतीर्णा), J सिणिद्धया भावयंतीए, B सिणिद्धयं भावयंती; P skips over one number here. [6] P does not separate the words. [7] B विणयं च अणुगय. [8] B परिभावंती. [9] P समा°, JB समो°. [10] = तवापि. [11] P पि असाहिऊण, J पि यसाहिऊण, B पियसहि सिणेहलज्जाएणट्ठ. [12] P चंदानिल, JB चंदाणिल. [13] B भवणमारूढा for किर etc. [14] P वणय, JB वयण. [15] P पज्जालिउ व, J पज्जालियाओ ब्व, B पज्जालियाउ य दि°. [16] B उज्जाणगंधवाहा वि मज्झ विसलेवया हुंति ।. [17] = विषलेपिता. [18] B संताउ [= ओ]. [19] B जम्मि. [20] B corrupt. [21] P °नल, JB °णल. [22] B णडियाण for तवियाण of PJ. [23] B दुक्कयकंमाण अंगोण [= अंगाणं].

भणियं च मए पिय-सहि सत्तं[1] एयं भणंति अण्णे वि ।
एसो मयणुम्माओ ण तरिज्जइ रक्खिउं कह वि ॥ ४९८
अण्णं[2] तं णूमिज्जइ[3] एयं पुण सुयणु वम्मह-रहस्सं ।
पयडिज्जंतं[4] ण तहा गुप्पंतं जह फुडी-होइ ॥ ४९९
एवं भणिऊण मए भाउय[5] सरिसेहिँ णलिणि[6]-वत्तेहिं ।
कप्पूरोहंस[7]-मुणाल-सीयलं विरइयं सयणं ॥ ५००[8]
तेण वि से संताओ जा ण गओ भट्टउत्त[9] उवसामं ।
अवलोइयं[10] सुभीयाए तो मए दक्खिणाहुत्तं[11] ॥ ५०१
ता झत्ति णहयल[12]गमण-खेय-परिसुढिय[13]-वयण-तामरसा ।
सा माहवीलया भट्टउत्त सहस त्ति संपत्ता ॥ ५०२
तो सरहसाए वद्धाविऊण आलिंगिया मए पढमं ।
पच्छा इमीए भाउय पुलय-णिविचेहिँ[14] अंगेहिं ॥ ५०३
अह तं इमीएँ भुय-जुय-विक्खेव-विहित्त-पल्लवं सयणं ।
माहविलयाएँ दट्ठूण सलहिओ ताव[15] पंचसरो ॥ ५०४

कर्मणाम् अङ्गानां संतापो भ्रश्यति । 'भ्रंशेः फिडफिट्टफुडफुट्टचुक्कभुल्लाः' [हैम० ८-४-१७७] इति फिट्टइ ॥ ४९७ ॥ ४९८) **भणियं** – भणितं च मया प्रियसखि सत्यमेतदन्येऽपि भणन्ति एष मदनोन्मादः कथमपि रक्षितुं न तीर्यते ॥ ४९८ ॥ ४९९) **अण्णं तं** – अन्यत्तत्प्रच्छन्नं क्रियते यदेतत्पुनः सुतनु मन्मथरहस्यं प्रकटीक्रियमाणं न तथा स्फुटीभवति यथा गोप्यमानम् । प्रच्छन्नं क्रियमाणं प्रकटतामावहति ॥ ४९९ ॥ ५००) **एवं भणिऊण** – एवं भणित्वा मया भ्रातः सरसैर्नलिनीपत्रैः कर्पूरश्रीखण्डमृणालशीतलं शयनं विरचितम् ॥ ५०० ॥ ५०१) **तेण वि** –[16] [तेन अपि तस्याः संतापः यावत् न गतः भट्टपुत्र उपशमम् । अवलोकितं सुभीतया ततः मया दक्षिणाभिमुखम्] ॥ ५०१ ॥ ५०२) **ता झत्ति** – [तावत् झटिति नभस्तलागमनखेदपरिम्लानवदनतामरसा । सा माधवीलता भट्टपुत्र सहसा इति संप्राप्ता] ॥ ५०२ ॥ ५०३) **तो** – [ततः सरभसया वर्धाप्य आलिङ्गिता मया प्रथमम् । पश्चात् अनया भ्रातृक पुलकनिभृतैः अङ्गैः] ॥ ५०३ ॥ ५०४) **अह** – [अथ तद् अनया भुज-

[1] B सव्वे. [2] = अन्यत्; P अन्नं, J अण्णनूं, B अन्ने ते. [3] = आच्छाद्यते. [4] B पयडिज्जंतेण तहा. [5] P भाऊय, JB भाउय. [6] P नलिणि°, J णलिणि°, B णलिण°, [7] = चंदन. [8] P 449 J perhaps 500, B 506. [9] B तेणु for भट्ट. [10] B अवलोइऊण भीयाइ. [11] Bikaner transcript reads thus तो मए द ॥ ७ ॥ तत्रावाम्यां नराधिपः etc. (See the Sk. com. on gāthā No. 806 below). It has a big gap here, with some twenty folios missing in the original. So hereafter, for many gāthās, we have the readings of only P and J. [12] PJ नह°. [13] = परिम्लान. [14] = निभिचैः [,= निभृतैः], P णिविचेहि, J णिव°. [15] P ताव, J ताम्व. [16] B has a big gap here in the MS. which is wanting in twenty folios; so the Sanskrit Chāyā is added by the Editor for the missing portion of the commentary.

पच्छा सुर-पायव-कुसुम-सेहरो तालवत्त-लेहो य[1]।
परिउट्ठ-वयण-कमलाएँ अप्पिओ[2] दइयं[3]-दूईए ॥ ५०५
अह सो [4]इमीएँ पिययम-कर-कमल-पसंग-लद्ध-माहप्पो।
सहस त्ति सहरिसाए [5]पओहरोवरि परिट्ठविओ ॥ ५०६
अह सो मए वि सहसा [6]परिओसुप्फुल्ल-लोयण-मुहीए।
[7]अणिसामिय-वयणप्पाहणाए[8] सो वाइओ लेहो ॥ ५०७
सत्थि मलयायलाओ[9] सुंदरि तुह माहवाणिलो लिहइ।
लेहं [10]समुच्चयत्थं भावेज्जसु किं खु बहुएण ॥ ५०८
इमिणा वि णव-पओहर-पसंग-सुह-सीयलेण हारेण।
ण समिज्जइ तुह दंसण-सव्वंग-गओ[11] अणंगग्गी ॥ ५०९
तं सोऊण इमीए णिहुय-णिबद्धंजलीएँ पंचसरो।
हियएणं चिय णमिओ णमंत-णयणुप्पल-जुयाए ॥ ५१०
तावय ममं पि माहविलयाए सिट्ठो कुमार-संदेसो।
जह तुम्ह सविणयं माहवाणिलो अंब विण्णवइ ॥ ५११
ण तुयं उवयारप्पाहणाण विसओ ण लोह-वयणाण[12]।
तह वि हु भणामि णण्णो तुम्हाण पियंकरो अम्ह ॥ ५१२

युगविक्षेपविक्षिप्तपल्लवं शयनम्। माधवीलतया दृष्ट्वा श्लाघितः तावत् पञ्चशरः] ॥ ५०४ ॥ **५०५) पच्छा** – [पश्चात् सुरपादपकुसुमशेखरः तालपत्रलेखः च। परितुष्टवदनकमलया अर्पितः दयितदूत्या] ॥ ५०५ ॥ **५०६) अह सो** – [अथ स एनया प्रियतमकरकमलप्रसंगलब्धमाहात्म्यः। सहसा इति सहर्षया पयोधरोपरि परिस्थापितः] ॥ ५०६ ॥ **५०७) अह सो** – [अथ स मया अपि सहसा परितोषोत्फुल्ललोचनमुखया अश्रुतवदनसंदेशया स वाचितः लेखः] ॥ ५०७ ॥ **५०८) सत्थि** – [स्वस्ति मलयाचलात् सुन्दरि ते माधवानिलः लिखति। लेखं समुच्चयार्थं भावय किं खलु बहुना] ॥ ५०८ ॥ **५०९) इमिणा** – [अनेन अपि नवपयोधरप्रसंगसुखशीतलेन हारेण। न शम्यते तव दर्शनसर्वाङ्गगतः अनङ्गाग्निः] ॥ ५०९ ॥ **५१०) तं सोऊण** – [तत् श्रुत्वा अनया निभृतनिबद्धाञ्जल्या पञ्चशरः। हृदयेन एव नतः नमन्नयनोत्पलयुगया] ॥ ५१० ॥ **५११) तावय** – [तावत् मम अपि माधवीलतया शिष्टः कुमारसंदेशः। यथा वः सविनयं माधवानिलः अम्ब विज्ञापयति] ॥ ५११ ॥ **५१२) ण तुयं** – [न त्वम् उपचारसंदेशानां विषयः न लो[भ]वचनानाम्। तथा अपि खलु

---

[1] P व्व, J य. [2] J उप्पिओ. [3] J दइओ दू°. [4] J एमीए. [5] P पउहरो, J पओ°. [6] P परिउसु°, J परिओसु°. [7] = अश्रुतवदनसंदेशया. [8] P °प्पाहणाइ, J प्पाहणाए. [9] P °यलाउ, J °यलाओ. [10] = संक्षेपार्थं. [11] P °गउ, J °गओ. [12] PJ लोवयणाण.

सो सुपएसो सो च्चिय सुवासरो सो सुलोयणालोओ।
सो सुमुहुत्तो जत्थ य पुणो वि तुम्हे वि दीसिहहं[1] ॥ ५१३
भणियं च मए सहि माहवीलए कहसु केण कज्जेण।
बहु मण्णिओ अणंगो तए वि तह विंभिय-मणाए[2] ॥ ५१४
५ भणियं च तीएँ भयवइ जेण कुमारो वि तम्मि सुपएसे।
तुम्ह-गुण-संकहासत्त-माणसो अच्छिओ[3] दियसं ॥ ५१५
ता अत्थ-सेलें[4]-संकेय-संग-सुह-समिय-दियस-संताओ।
अणुराय-णिब्भरो[5] वारुणीएँ अवगूहिओ सूरो ॥ ५१६
जाया सिहर-समारूढ-विविह-विहग-उल-बहलिय-दलोहा।
१० तह संगलंत-परितलिण-बद्ध-तिमिरा तरुग्घाया ॥ ५१७
संझायव-दव-दड्ढं पलित्त[6]-णक्खत्त-खण्णुयं[7] सहसा।
तिमिर-मसि-मइलियासं जायं रण्णं च गयणयलं[8] ॥ ५१८
णिण्णासिय-सयलासा-मुहेण उप्फुसिय-लोय-सोहेण।
सहस त्ति अंतएण वं[9] तमेण गिलियं व भुवणयलं[10] ॥ ५१९
१५ ता उयहि[11]-णिमज्जंतद्ध-तियस-गय-कुंभ-विब्भमाहोयं[12]।
अद्धुग्गयारुणं[13][14] ससहरस्स विंबं समुल्लसियं ॥ ५२०

भणामि न अन्यः युष्मत् प्रियंकरः अस्माकम्] ॥ ५१२ ॥ ५१३) **सो** – [स सुप्रदेशः स एव सुवासरः स सुलोचनालोकः। स सुमुहूर्तः यत्र च पुनरपि यूयं हि द्रक्ष्यध्वे] ॥ ५१३ ॥ ५१४) **भणियं** – [भणितं च मया सखि माधवीलते कथय केन
२० कार्येण। बहुमतः अनङ्गः त्वया अपि तथा विस्मितमनसा] ॥ ५१४ ॥ ५१५) **भणियं** – [भणितं च तया भगवति येन कुमारः अपि तस्मिन् सुप्रदेशे। युष्मद्गुणसंकथासक्तमानसः स्थितः दिवसम्] ॥ ५१५ ॥ ५१६) **ता अत्थ** – [तावत् अस्तशैलसंकेतसंगसुखशमितदिवससंतापः। अनुरागनिर्भरः वारुण्या अवगूढः सूर्यः] ॥ ५१६ ॥ ५१७) **जाया** – [जाताः शिखरसमारूढविविधविहगकुलबहलित-
२५ दलौघाः। तथा संगलत्परितलिनबद्धतिमिराः तरुसंघाताः] ॥ ५१७ ॥ ५१८) **संझा** – [संध्यातपदवदग्धं प्रदीप्तनक्षत्रस्थाणुकं सहसा। तिमिरमषिमलिनिताशं जातम् अरण्यम् इव गगनतलम्] ॥ ५१८ ॥ ५१९) **णिण्णासिय** – [निर्नाशितसकलाशामुखेन उन्मृष्टलोकशोभेन। सहसा इति अन्तकेन इव तमसा गिलितमिव भुवनतलम्] ॥ ५१९ ॥ ५२०) **ता** – [तावत् उदधिनिमज्जदर्धत्रिदशगजकुम्भविभ्रमाभोगम्।

---

[1] [तुम्हे हि दीसिहिह]. [2] = विस्मयमानया. [3] = स्थितः. [4] P सेलं, J सेल. [5] PJ निब्भरो. [6] = ज्वलित. [7] = कीलकं. [8] P °यणं, J °यलं. [9] P य, J व. [10] P भुयणयलः, J भुवणयलं. [11] PJ उअहि. [12] P °भोयं, J °होयं. [13] P अट्टुगया°, J अद्धुगया°. [14] = आरक्तं.

सुर-सुंदरि-समय[1]-कवोल-वास[2]-परिपिंजरारुण-च्छाया ।
पसरइ थोवारुण[3]-मंडलस्स जोण्हा मियंकस्स ॥ ५२१
मंदर-धुय-जलणिहि-फेण-पुंज-भिण्णं तमाल-गहणं व ।
जायं फुरंत-पविरल-मियंक-कर-कब्बुरं[4] तिमिरं ॥ ५२२
दीसइ परिकोमल-ससि-मऊह-दंतुरिय-तलिणिय-तमोहं[5] ।
कलहोय[6]-रसिय-मरगय-कुट्टिम-भूमि-प्पहं गयणं ॥ ५२३
दीसइ उयय[7]-धराहर[8]-सिहर-ट्ठिय-ससि-मऊह-भिज्जंतो ।
दर-सिढिलिय-णिम्मोओ कसण-भुयंगो व्व गयण[9]-वहो ॥ ५२४
ताव य सिय[10]-जरढायंत-ससि-यरुप्फुसिय-तिमिर-चडलाओ ।
जायाओ दुद्ध[11]-सायर-वेला-धोयाओ व दिसाओ ॥ ५२५
दर-विहडिय-वयण-विणिंत[12]-गंध-लुद्धालि-गण-सणाहाइं ।
कुमुयाइँ ससहरक्कंत-तिमिर-भरियाइँ व फुडंति[13] ॥ ५२६
रयणियर-करोवग्गण[14]-भिज्जंतुव्वरिय-तिमिर-सेसाइं ।
सरणागयाइँ मलओ रक्खइ व[15] गुहा-[16]हरुत्थाइं ॥ ५२७
सयलेण भुवण-परिपायडेण[17] णिव्वविय[18]-सयल-लोएण ।
अकुणंती णलिणी चेय वंचिया संगमं ससिणो[19] ॥ ५२८

अर्धोद्गतारुणं शशधरस्य बिम्बं समुल्लसितम्] ॥ ५२० ॥ ५२१) सुर – [सुरसुन्दरी-समदकपोलपार्श्वपरिपिञ्जरारुणच्छाया । प्रसरति स्तोकारुणमण्डलस्य ज्योत्स्ना मृगाङ्कस्य] ॥ ५२१ ॥ ५२२) मंदर – [मन्दरधुतजलनिधिफेनपुञ्जभिन्नं तमालगहनम् इव । जातं स्फुरत्प्रविरलमृगाङ्ककरकर्बुरं तिमिरम्] ॥ ५२२ ॥ ५२३) दीसइ – [दृश्यते परिकोमलशशिमयूखदन्तुरिततलिनिततमओघम् । कलधौतरसितमरकतकुट्टिमभूमिप्रभं गगनम्] ॥ ५२३ ॥ ५२४) दीसइ – [दृश्यते उदयधराधरशिखरस्थितशशिमयूख-भिद्यमानः । ईषत्-शिथिलितनिर्मोकः कृष्णभुजंगः इव गगनपथः] ॥ ५२४ ॥ ५२५) ताव य – [तावत् च सितजरठायमानशशिरोन्मृष्टतिमिरपटलाः । जाताः दुग्धसागरवेलाधौताः इव दिशः] ॥ ५२५ ॥ ५२६) दर – [ईषद्विघटितवदन-विनिर्यद्गन्धलुब्धालिगणसनाथानि । कुमुदानि शशधराक्रान्ततिमिरभरितानि इव स्फुटन्ति] ॥ ५२६ ॥ ५२७) रयणि – [रजनीकरकराक्रमणभिद्यमानावशिष्टतिमिरशेषाणि । शरणागतानि मलयः रक्षति इव गुहागृहोषितानि] ॥ ५२७ ॥ ५२८) सयलेण –

---

[1] = सम. [2] = कपोलपास [= पार्श्व]. [3] = स्तोक. [4] P कच्चुरं, J कव्वुरं. [5] = तमौघं. [6] = रौप्य. [7] PJ उअय. [8] P धराहसि°, J धराहरासि°. [9] = गगनपथ. [10] = सित, P सिस (corrected into सिय), J से for सिय. [11] PJ दुट्ठ. [12] P विणित्त, J विण्णित्त. [13] J फुरंति. [14] P °वग्गण, J °वग्ग. [15] P इव for व of J. [16] P हरत्थाइं, J हरुत्थाइं. [17] = परिप्रकाशकेन. [18] = निवृत्ती [= र्धृत्ती] कृत. [19] P ससिणा, J ससिणो.

ता दुल्लह-लंभ-जणाणुराय-रस-मउइयम्मि ओअद्धा[1] ।
हिययम्मि से कुमारस्स ससि-यरा कुसुम-वाणं[2] व्व ॥ ५२९

तो सो विसट्ट-वर-कुसुम-गंध-विस-घारिओ इव कुमारो ।
तत्तो चिय तुम्हालुंखियाएँ[3] भूमीएँ सुविसण्णो[4] ॥ ५३०

५ दूसह-संताव-परवसो वि तब्भूमि[5]-फंस-सुह-लुद्धो ।
सव्वंगियं णिसण्णो णेच्छइ णलिणी-दलत्थुरणं ॥ ५३१

णिज्जइ[6] णिसाएँ चंदो णिसा वि चंदेण दोहि मि अणंगो ।
मयणेण वि से विरहो[7] दूरं तेणावि संतावो ॥ ५३२

सो वम्मह-सर-पसराउरम्मि हियम्मि विणिहिओ हारो ।
१० णिव्वूढ-सरेण व वम्महेण पासो व्व से[8] खित्तो ॥ ५३३

इमिणा णिसायरेण व णिसायरेणज्ज से णिसंसेण ।
अंगाइँ तक्खणं चिय कयाइँ चंम्मट्ठि-सेसाइं[10] ॥ ५३४

तो सो अणिमिसियच्छं अलद्ध-लक्खं चिरं पलोयंतो ।
अब्भत्थेइ मियंकं पवणं तं चेव उज्जाणं ॥ ५३५

१५ हंहो मियंक हो पवण हो[11] वरुज्जाण [12]रक्खह पियाए ।
अंगाइँ सरस-तामरस-पम्ह[13]-मउयाइँ मह हियए ॥ ५३६

[सकलेन भुवनपरिप्रकटेन निर्वृतीकृतसकललोकेन । अकुर्वती नलिनी एव वञ्चिता संगमं शशिना] ॥ ५२८ ॥ ५२९) ता – [तावत् दुर्लभलम्भजनानुरागरसमृदूकृते अवबद्धाः । हृदये तस्य कुमारस्य शशिकराः कुसुमबाणाः इव] ॥ ५२९ ॥
२० ५३०) तो सो – [तदा स विकसितवरकुसुमगन्धविषघारितः इव कुमारः । ततः एव युष्मत्स्पृष्टायां भूमौ सुनिषण्णः] ॥ ५३० ॥ ५३१) दूसह – [दुःसहसंतापपरवशः अपि तद्भूमिस्पर्शसुखलुब्धः । सर्वाङ्गीणं निषण्णः नेच्छति नलिनीदलास्तरणम्] ॥ ५३१ ॥ ५३२) णिज्जइ – [नीयते निशया चन्द्रः निशा अपि चन्द्रेण द्वाभ्यामपि अनङ्गः । मदनेन अपि तस्य विरहः दूरं तेन अपि संतापः] ॥ ५३२ ॥ ५३३) सो – [स
२५ मन्मथशरप्रसरातुरे हृदये विनिहितः हारः । निर्व्यूढशरेण इव मन्मथेन पाशः इव तस्य क्षिप्तः] ॥ ५३३ ॥ ५३४) इमिणा – [अनेन निशाचरेण इव निशाकरेण अद्य तस्य नृशंसेन । अङ्गानि तत्क्षणमेव कृतानि चर्मास्थिशेषाणि] ॥ ५३४ ॥ ५३५) तो सो – [ततः स अनिमिषिताक्षं अलब्धलक्ष्यं चिरं प्रलोकयन् । अभ्यर्थयते मृगाङ्कं पवनं तच्चैव उद्यानम्] ॥ ५३५ ॥ ५३६) हंहो – [हंहो मृगाङ्क भोः

---

[1] = अवक्षिप्ताः । खूता ।. [2] P वाण व्व, J वाणु व्व. [3] = व्याप्तासु. [4] = उपविष्टः. [5] P तम्भूमि, J तंभूमि. [6] = ज्ञायते, [णज्जइ]. [7] P विरहो, J विरओ. [8] = निष्ठितशरेषु [?] [9] P सोक्खिन्नो, J से खित्तो. [10] = चम्मा [= र्मा] स्थिशेषानि. [11] P हो व', J हो व्व'. [12] P रक्खहे, P रक्खह. [13] = पक्ष्म (= द्म) पत्र.

तं तह सोऊण मए भणियं सहसा कुमार अलमिमिणा।
असमंजसेण भणिएण कत्थ सा पिययमा एत्थ ॥ ५३७

कीस तुमं अप्पाणं विम्हरिओ[1] जेण जंपसि असंतं।
दुल्लह-लंभाइँ समावडंति कालेण पेम्माइं ॥ ५३८

अण्णं च एत्थ सुव्वइ[2] कामावत्था वि बहुविहा होइ।
सा[3] इर[4] कमेण कामी-यणस्स अंगे समारुहइ ॥ ५३९ 5

पढमण्णोण्णालोयण-संदीविय-मणहिलास-परिओसो।
परिओसाहि वि जायइ आलावो को वि उहयाण[5] ॥ ५४०

आलाव-वइयराणंतरं[6] च चिंता मणम्मि संठाइ।
चिंतिज्जंतो पसरइ सज्जीवँ[7]-धणुद्धरो कामो ॥ ५४१ 10

तक्कालुक्कंठा-णिब्भरेहिँ परियाणिऊण कज्ज-गइं।
हिययाइँ दूइ-वयणेहिँ दिण्ण[8]-गहियाइँ कीरंति ॥ ५४२

दूइ-समागम-संतुट्ठ-हियय-परिभाविओ गुणग्घाओ[9]।
तद्दियसियं गुणिज्जइ सहीहिँ समयं अणिट्ठंतो ॥ ५४३

गुण-कित्तणाणुराओसुयाण मिहुणाण मुक्क-संदेहो। 15
जो तह समागमो सो भणामि किर कस्स सारिच्छो ॥ ५४४

पवन भोः वरोद्यान रक्षत प्रियायाः । अङ्गानि सरसतामरसपक्ष्ममृदुकानि मम हृदये] ॥ ५३६ ॥ ५३७) **तं तह** — [तत्तथा श्रुत्वा मया भणितं सहसा कुमार अलमनेन । असमञ्जसेन भणितेन कुत्र सा प्रियतमा अत्र] ॥ ५३७ ॥ ५३८) **कीस** — [कस्मात् त्वमात्मानं विस्मृतः येन जल्पसि असत् । दुर्लभलम्भानि समापतन्ति कालेन प्रेमाणि] 20 ॥ ५३८ ॥ ५३९) **अण्णं** — [अन्यच्चात्र श्रूयते कामावस्था अपि बहुविधा भवति । सा किल क्रमेण कामिजनस्य अङ्गे समारोहति] ॥ ५३९ ॥ ५४०) **पढम** — [प्रथमान्योन्यालोकनसंदीपितमनोऽभिलाषपरितोषः । परितोषादपि जायते आलापः कोऽपि उभयेषाम्] ॥ ५४० ॥ ५४१) **आलाव** — [आलापव्यतिकरानन्तरं च चिन्ता मनसि संतिष्ठते । चिन्त्यमानः प्रसरति सज्यधनुर्धरः कामः] ॥ ५४१ ॥ ५४२) 25 **तक्कालुक्कंठा** — [तत्कालोत्कण्ठानिर्भरैः परिज्ञाय कार्यगतिम् । हृदयानि दूतीवचनैः दत्त-गृहीतानि क्रियन्ते] ॥ ५४२ ॥ ५४३) **दूइ** — [दूतीसमागमसंतुष्टहृदयपरिभावितः गुणसमूहः । तद्दिवसं गुण्यते, सखीभिः समं अनिष्ठान्तः] ॥ ५४३ ॥ ५४४) **गुण** — [गुणकीर्तनानुरागोत्सुकानां मिथुनानां मुक्तसंदेहः । यः तथा समागमः स भणामि

---

[1] = अविद्यमानं. [2] = श्रूयते. [3] P सा इर, J सायर.; [4] = किल. [5] = उभयेषां. [6] = आह्लाद-व्यतिकरानंतरं. [7] = ज्यासहित. [8] = पत्र [= दत्त] गृहीतानि. [9] [गुणुग्घाओ].

सव्वंग-णिव्वुइ-यरो सो अण्णो सत्तमो रसो को वि।
आसाइज्जइ जो पढमं-पेमं-पिय-संगमाहिंतो ॥ ५४५
तं सत्थेसु ण सुव्वइ अगोयरं तं महा-कईणं पि।
जं किं पि सुहं णव-संगमम्मि दइओ जणो कुणइ ॥ ५४६
तह संभोय-सुहाहि मि वेसंभो होइ एक्कमेक्काण।
वेसंभाओ णेहो णेहाओ पवड्ढए पणओ ॥ ५४७
पणयम्मि पमाण-पवड्ढियम्मि केणावि दिव्व-जोएण।
जो होइ विप्पलंभो सो दुसहो पेम्म-परिणामो ॥ ५४८
तं सि उणो इह दंसण-मेत्तेणं चेयं एरिसावत्थो।
जाओ मयण-महाणल-संताव-परव्वसावयवो ॥ ५४९
तो तेणाहं भणिया बहु-जंपिरि भणसु तं सि ण गयां सि।
थिमियालस-वलियद्धच्छि-पेच्छियव्वाण दिट्ठि-वहं ॥ ५५०
जं तीएँ तुज्झ भणियं तं जइ मणयम्मि किं पि संभरसि।
ता वच्च मा हु एवं-विहाइँ उल्लवसु एत्ताहे ॥ ५५१
इय एवमहं भणिऊण तेण भयवइ विसज्जिया एत्थ।
संपइ दिट्ठं वच्चामि तुम्हं पय-पंकय-चउक्कं ॥ ५५२

किल कस्य सदृक्षः] ॥ ५४४ ॥ ५४५) **सव्वंग** – [सर्वाङ्गनिर्वृतिकरः स अन्यः सप्तमः रसः कोऽपि। आस्वाद्यते यः प्रथमप्रेमप्रियसंगमात्] ॥ ५४५ ॥ ५४६) **तं सत्थेसु** – [तत् शास्त्रेषु न श्रूयते अगोचरं तन्महाकवीनामपि। यत्किमपि सुखं नवसंगमे दयितः जनः करोति] ॥ ५४६ ॥ ५४७) **तह** – [तथा संभोगसुखादपि विश्रम्भः भवति एकैकानाम्। विश्रम्भात्स्नेहः स्नेहात्प्रवर्धते प्रणयः] ॥ ५४७ ॥ ५४८) **पणयम्मि** – [प्रणये प्रमाणप्रवर्धिते केनापि दैवयोगेन। यः भवति विप्रलम्भः स दुःसहः प्रेमपरिणामः] ॥ ५४८ ॥ ५४९) **तं सि** – [त्वमसि पुनरिह दर्शनमात्रेण एव ईदृशावस्थः। जातः मदनमहानलसंतापपरवशावयवः]. ॥ ५४९ ॥ ५५०) **तो तेणाहं** – [ततस्तेनाहं भणिता बहुजल्पनशीले भण त्वमपि न गता असि। स्तिमितालसवलितार्धाक्षिप्रेक्षितव्यानां दृष्टिपथम्] ॥ ५५० ॥ ५५१) **जं तीए** – [यत्तया तव भणितं तद्यदि मनसि किमपि संस्मरसि। तद्व्रज मा खलु एवंविधानि उल्लप इदानीम्] ॥ ५५१ ॥ ५५२) **इय** – [इत्येवमहं भणित्वा तेन भगवति विसर्जिता अत्र। संप्रति दृष्टं व्रजामि

[1] P °यरो सो, J °यरसो. [2] P सत्तमो रसो, J सत्तमेरिसो. [3] PJ पढमा. [4] P पेम, J पेम्म. [5] P दइओ, J दईओ. [6] पिम्म, J पेम्म. [7] = त्वमसि. [8] P चेय, J चिय. [9] [तं पि]. [10] = न गतासि. [11] = स्तिमितअलसवलितअर्धाक्षिप्रेक्षितानां; PJ पेच्छिव्वाण. [12] P पहं, J वहं. [13] PJ मणयंपि. [14] = युवयोः. [15] = चतुष्कं.

भणियं च मए सुंदरि एवं णिय-सामिणो भणिज्जासु ।
मज्झ वयणेण बहुसो जह सो णण्णं[1] वियप्पेइ ॥ ५५३
भण्णसि[2] णीसेस-पसिद्ध-सिद्ध-सिर-मउड-घडिय-चलणस्स ।
मलयाणिलस्स तणओ सज्जणणि-समुब्भवो तं सि ॥ ५५४
एसा वि महाणुमई जम्मि कुले जाणसि[3] च्चिय तुमं पि ।
किं सेसं जं सीसइ वय-विहवायार-सीलाण ॥ ५५५
ता एसो अण्णोण्णाणुसरिस-विण्णाणुराय[4]-सब्भाओ[5] ।
पुण्णमईयाणं[6] काण वि जायइ इह जीयं[7]-लोयम्मि ॥ ५५६
ता[8] णिय-तायं पडिबोहिऊण एयं कुमारिया-रयणं ।
सव्वायरं वरिज्जउ उहयाण वि उहय-लोय-सुहं[9] ॥ ५५७
भणियं च तओ माहविलयाए अंवम्हे[10] तुम्हि जं भणह ।
एत्ताहे देवी देउ किं पि संदेसयं पइणो ॥ ५५८
भणियं च महाणुमईएँ ईसि-लज्जा-परत्तिय[11]-मुहीए ।
अइ-उज्जुयासि पिय-सहि किमहं जाणामि संदिसिउं ॥ ५५९
सोक्खाइँ[12] तुमाहिंतो तत्तो णिद्दा तुमाहि मे जीयं ।
पिय-संगमं तइंतो जं जाणसि तं कुणिज्जासु ॥ ५६०

युष्मत्पदपङ्कजचतुष्कम्] ॥ ५५२ ॥ ५५३) **भणियं** – [भणितं च मया सुन्दरि एवं निजस्वामिनः भण । मम वचनेन बहुशः यथा स न अन्यत् विकल्पयति] ॥ ५५३ ॥ ५५४) **भण्णसि** – [भण्यसि निःशेषप्रसिद्धसिद्धशिरोमकुटघटितचरणस्य । मलयानिलस्य तनयः सज्जननीसमुद्भवः त्वमसि] ॥ ५५४ ॥ ५५५) **एसा वि** – [एषा अपि महानुमती यस्मिन्कुले जानासि एव त्वमपि । किं शेषं यत्कथ्यते वाग्विभवाचारशीलानाम्] ॥ ५५५ ॥ ५५६) **ता एसो** – [तावदेष अन्योन्यानुसदृशविज्ञानरागसद्भावः । पुण्यवतीनां कासामपि जायते इह जीवलोके] ॥ ५५६ ॥ ५५७) **ता** – [तस्मात् निजतातं प्रतिबोध्य एतत्कुमारिकारत्नम् । सर्वादरं व्रियताम् उभयेषामपि उभयलोकसुखम्] ॥ ५५७ ॥ ५५८) **भणियं** – [भणितं च ततः माधवीलतया अम्ब अस्माकं यूयं यद्भणथ । इदानीं देवी ददातु किमपि संदेशं पत्ये] ॥ ५५८ ॥ ५५९) **भणियं** – [भणितं च महानुमत्या ईषत्-लज्जापरावर्तितमुख्या । अतिऋजुका असि प्रियसखि किमहं जानामि संदेष्टुम्] ॥ ५५९ ॥ ५६०) **सोक्खाइं** – [सौख्यानि त्वत्तः त्वन्निद्रा

---

[1] = न अन्यत् विकल्पयति. [2] = भण्यसे. [3] P जाणिसि व्विय, J जाणसि च्चिय; [जायसे च्चिय]. [4] [विण्णाण-राय-]. [5] P सब्भावो, J सवाओ. [6] PJ मईयाण. [7] P जीवलोगम्मि, J जीयलोयम्मि. [8] P तो, J ता. [9] P लोयसुहं, J लोअसुहं. [10] P अंवम्ह, J अम्वम्ह ; P has a foot-note thus : निसुयं च तुह मए वयणं. [11] = परिवर्त्तित. [12] = शयनासनवाहनविषयजानि नीरोगता स्वतन्त्रत्वम् । प्रशमश्चैतानि जने कथ्यन्ते सप्त सौख्यानि ॥.

अह एवं गहियत्था अम्ह-सयासाओ सा गया दूई।
अम्हे वि य तिस्सा गुण-गणाणुगहणे पयत्ताओ ॥ ५६१
तो वैवगयाइ तीए बहु-विह-चिंता-वियप्पं-संधमिओ।
सविसेसं पज्जलिओ इमीए हियए अणंग-सिही ॥ ५६२
५ तैत्तो मुहुत्त-मेत्तं णिरुद्ध-णीसास-णिचलच्छीए।
णिव्वाहिऊण भाउय इमीए संपइ समुल्लाविय ॥ ५६३
सहि सिट्ठं जं माहविलयाए जं चैम्ह तेण संदिट्ठं।
तस्स तए अणुसरिसं ण किंचि अप्पाहियं वयणं ॥ ५६४
मा मह हयाएँ दोसेण दूसहं माणसं वहंतस्स।
१० अण्णं पि किंपि होही सविसेसं जं इमाओ वि ॥ ५६५
तेणाहं पैज्जाउलिय-माणसा एहि मलय-सेलम्मि।
वचम्ह देमि अप्पाणमप्पणो[11] च्चेय सहि तस्स ॥ ५६६
ण सहइ कालक्खेवो हियय मह मयण-हुयवह-पलित्तं।
तस्स वि संदेह-गयं जीयं णिसुयं चिय तए वि ॥ ५६७
१५ भणियं च मए पिय-सहि णिसुयं दिट्ठं सयं च अणुहूयं।
दुचरियं हय-कुसुमाउहस्स किं मैज्झ साहेसि ॥ ५६८

त्वत्तः मे जीवितम्। प्रियसंगमः त्वत्तः यज्जानासि तत्कुरु] ॥ ५६० ॥ ५६१)
अह—[अथ एवं गृहीतार्था अस्मत्सकाशात्सा गता दूती। वयमपि च तस्याः गुण-गणानुग्रहणे प्रवृत्ताः] ॥ ५६१ ॥ ५६२), **तो**—[ततः व्यपगतायां तस्यां बहुविध-
२० चिन्ताविकल्पसंध्मातः। सविशेषं प्रज्वलितः अस्याः हृदये अनङ्गशिखी] ॥ ५६२ ॥
५६३) तत्तो—[ततो मुहूर्तमात्रं निरुद्धनिःश्वासनिश्चलाक्ष्या। *निर्वाह्य भ्रातृक अनया संप्रति समुल्लपितम्] ॥ ५६३ ॥ **५६४) सहि**—[सखि शिष्टं यन्माधवीलतया यच्च अस्माकं तेन संदिष्टम्। तस्य त्वया अनुसदृशं न किंचिदल्पाधिकं वचनम्] ॥ ५६४ ॥
५६५) मा मह—[मा मम हतायाः दोषेण दुःसहं मानसं वहतः। अन्यदपि किंचित्
२५ भविष्यति सविशेषं यदस्मादपि] ॥ ५६५ ॥ **५६६) तेणाहं**—[तेनाहं पर्या-कुलितमानसा एहि मलयशैले। व्रजामः ददामि आत्मानमात्मना एव सखि तस्य] ॥ ५६६ ॥ **५६७) ण सहइ**—[न शोभते कालक्षेपः हृदयं मम मदनहुतवहप्र-दीप्तम्। तस्यापि संदेहगतं जीवितं निश्रुतमेव त्वया अपि] ॥ ५६७ ॥ ५६८)
भणियं—[भणितं च मया प्रियसखि निश्रुतं दृष्टं स्वयं च अनुभूतम्। दुश्चरितं हत-

---

[1] = व्यत्र [= प] गतायाः. [2] = विकल्प. [3] P संध°, J संदु°. [4] P इमीए अणंगसिही हियए, J इमिइ हियए अणं। [5] P तत्तो, J तो तं. [6] PJ चेम्ह. [8] P किं चि, J संचि. [8] = अल्पाधिकं वचनं संदिष्टं. :[9] [किंचि]. [10] P पज्जाउलिय, J पज्जालिय. [11] [°मप्पण च्चेय]. [12] P मज्झं, J मज्झ.

पेरिज्जंतो पुव्वकएहिँ कम्मेहिँ केहि वि[2] वराओ ।
सुहमिच्छंतो दुल्लह-जणाणुराए जणो पडइ ॥ ५६९
दुल्लह-समागमुद्दूमियाण[3] कामीण जं समावडइ ।
दुक्खेण तेण पर-वसण-पेच्छिरो डज्झउ अणंगो ॥ ५७०
जेहिँ दइयं ण णायं[4] अणाय-दुक्खा सुहीण ते पढमा ।
जाणं च्चिय पिय-विरहो जाणसु दुक्खीण ते पढमा ॥ ५७१
दुक्ख-घडिराण खण-विहडिराण विरहावसाण-विसमाण ।
दुप्परियल्लाण[5] रसं धण्णा ण मुणंति पेम्माण ॥ ५७२
तह वि हु मा तम्म तुमं मा झूरसु[6] मा विमुंच अत्ताणं[7] ।
को देइ हरइ को वा सुहासुहं जस्स जं विहियं ॥ ५७३
जह संबज्झंति गुणा अणुरज्जइ परियणो जणो जेह य[8] ।
जह गुरु-यणो पसंसइ तह कीरउ एरिसं कज्जं ॥ ५७४
विरसाइँ जाइँ पमुहे अमय-रसायंति जाइँ परिणामे ।
कज्जाइँ ताइँ सुवियारियाइँ ण जणे हसिज्जंति ॥ ५७५
तेण हि भणामि पिय-सहि सच्छंदा होइ जा जए कण्णा ।
सा लोय-णिंदणिज्जा[9] तुम्हारिसिया विसेसेण ॥ ५७६

कुसुमायुधस्य किं मह्यं कथयसि] ॥ ५६८ ॥ ५६९) **पेरिज्जंतो** – [प्रेर्यमाणः पूर्वकृतैः कर्मभिः कैः अपि वराकः । सुखमिच्छन् दुर्लभजनानुरागे जनः पतति] ॥ ५६९ ॥ ५७०) **दुल्लह** – [दुर्लभसमागमोद्दूनानां कामिनां यत्समापतति । दुःखेन तेन परव्यसनप्रेक्षिता दह्यतामनङ्गः] ॥ ५७० ॥ ५७१) **जेहिं** – [यैः दयितं न ज्ञातम् अज्ञातदुःखाः सुखिनां ते प्रथमाः । येषामेव प्रियविरहः जानीहि दुःखिनां ते प्रथमाः] ॥ ५७१ ॥ ५७२) **दुक्ख** – [दुःखघटनशीलानां क्षणविघटनशीलानां विरहावसानविषमाणाम् । दुष्परिपाल्यानां रसं धन्याः न जानन्ति प्रेम्णाम्] ॥ ५७२ ॥ ५७३) **तह** – [तथापि खलु मा ताम्य त्वं मा खिद्यस्व मा विमुञ्च आत्मानम् । :कः ददाति हरति कः वा सुखासुखं यस्य यद्विहितम्] ॥ ५७३ ॥ ५७४) **जह** – [यथा संबध्यन्ते गुणाः अनुरज्यते परिजनः जनः यथा च । यथा गुरुजनः प्रशंसति तथा क्रियताम् ईदृशं कार्यम्] ॥ ५७४ ॥ ५७५) **विरसाइं** – [विरसानि यानि प्रमुखे अमृतरसायन्ते यानि परिणामे । कार्याणि तानि सुविचारितानि न जने हस्यन्ते] ॥ ५७५ ॥ ५७६) **तेण** – [तेन हि भणामि प्रियसखि स्वच्छन्दा भवति या जगति कन्या । सा

---

[1] P पुव्वक°, J पुव्वक°. [2] P वि, J मि, [केहिँ वि]. [3] P °गमुद्दू°, J °गमेदू°. [4] = न ज्ञातं [= तं]. [5] = दुष्परिपाल्यानां. [6] P मा रूरसु, J मा तुझरसु. [7] P अत्ताणं, J अत्ताणं. [8] P जह य, J जेण. [9] PJ निंद°.

णलकूबरस्स धूवा वसंतसिरि-उयर-संभवा तं सि।
ता कह काहिसि पिय-सहि जण-वयणिज्जं असावण्णं[1] ॥ ५७७
अप्पाणमप्पण [2]च्चिय दिज्जइ अपरिग्गहाहिँ वरईहिं।
कुमरीण महाकुल-संभवाण मग्गो [3]च्चिय ण होइ ॥ ५७८
५ किं जह मए वि एयं अणुहूयं चेय तुज्झ साहेमि।
अवसर-वडियं पिय-सहि अवहिय-हियया णिसामेह ॥ ५७९
आसि पसाहिय-चउ-जलहि-वलय-रसणा-वसुंधरा-णाहो।
णिण्णासियारि-वक्खो[4] राया विउलासओ णाम[5] ॥ ५८०
आ-सायरेक्क-छत्तंक-वसुमई आ-दिवंगणा-लच्छी[6]।
१० आ-भुयण-जय[7]-सिरी जस्स खग्ग-मग्गे[8] चिरं वसिया ॥ ५८१
सो तीएँ असंतुट्ठो णर-णाहो एक्क-भुवण-लच्छीए।
दाऊण णियय-रज्जं णीसेसं दिय-वराण गओ ॥ ५८२
सुर-सरि-जल-सिसिर-तुसार-सित्त-तरु[9]-कुसुम-वासिय-दियंते।
तुहिणायलस्स कडए महातवं [10]चरिउमाढत्तो ॥ ५८३
१५ तत्थासंखं कालं मूल-फलाहार-णिव्वुय[11]-सरीरो।
मय-विहग-उल-सहावो वक्कल-वसणो सिला-सयणो ॥ ५८४ ॥

लोकनिन्दनीया युष्मादृशी विशेषेण] ॥ ५७६ ॥ ५७७) णल — [नलकूबरस्य दुहिता वसन्तश्री-उदरसंभवा त्वमसि। तत्कथं करिष्यसि प्रियसखि जनवचनीयम् असामान्यम्] ॥ ५७७ ॥ ५७८) अप्पाण — [आत्मा आत्मना एव दीयते अपरि-
२० ग्रहाभिः वराकीभिः। कुमारीणां महाकुलसंभवानां मार्गः एव न भवति] ॥ ५७८ ॥ ५७९] किं — [किं यथा मयापि एतदनुभूतमेव तुभ्यं (तव वा) कथयामि। अव-सरपतितं प्रियसखि अवहितहृदया निशामय] ॥ ५७९ ॥ ५८०) — आसि [आसी-त्प्रसाधितचतुर्जलधिवलयरसनावसुंधरानाथः। निर्णाशितारिपक्षः राजा विपुलाशयः नाम] ॥ ५८० ॥ ५८१) आसायरेक्क — [आसागरैकच्छत्राङ्कवसुमती आदिव्याङ्गना-
२५ लक्ष्मीः। आभुवनजयश्रीः यस्य खड्गमार्गे चिरम् उषिताः] ॥ ५८१ ॥ ५८२) सो तीए — [स तया असंतुष्टः नरनाथः एकभुवनलक्ष्म्या। दत्त्वा निजकराज्यं निःशेषं द्विजवराणां गतः] ॥ ५८२ ॥ ५८३) सुर — [सुरसरिज्जलशिशिरतुषारसिक्ततरु-कुसुमवासितदिगन्ते। तुहिनाचलस्य कटके महातपश्चरितुमारब्धः] ॥ ५८३ ॥ ५८४) तत्थासंखं — [तत्रासंख्यं कालं मूलफलाहारनिर्वृतशरीरः। मृगविहगकुलस्वभावः

---

[1] P असामन्नं, J असावण्णं. [2] P च्चिय, J च्चिय. [3] P च्चिय, J च्चिय. [4] P °सियरिउचक्को, J °सियारिवक्खो. [5] P जाओ, J णाम. [6] P lacuna of ten syllables, duly supplied by J. [7] P जिय, J जय. [8] P मगं, J मग्गे. [9] P बहु, J तरु. [10] P महिय lacuna, J चरिउमाढत्तो. [11] P °हारिदिव्वु lacuna of some fourteen syllables, duly supplied by J, J °हारणिव्वु°.

पत्त-हर-कय-णिवासो णीसंगो जा तहिं तवं चरइ।
ता भीएणाणत्ता सुरवइणा सुर-वहू रंभा ॥ ५८५
रंभे[1] वण-गहण-परिट्ठियस्स वेत्तासणस्स वर-मुणिणो।
गंतूण कुणसु विग्घं उग्ग-तवासत्त-हिययस्स ॥ ५८५*१[2]
सुरवइ-लद्धाएसा वर-वयणा झत्ति स-हरिसावयवा।
संपत्ता वण-गहणे कय-णियमो वर-मुणी जत्थ ॥ ५८५*२
ता सुर-वहु-दंसण-चालियम्मि मुणिवर-मणम्मि मयणग्गी।
पज्जलिओ तव-तरु-डहण-लालसो मोह-घय-सित्तो ॥ ५८५*३
सा कियंचिरं पि कालं तेण समं मयण-मोहिय-मणेण।
अच्छंती उयरवई जाया परिओसिय-सुरेसा ॥ ५८६
तिस्साहं तिहुयण-सुंदरीएँ रंभाए उयर-संभूया।
सा मं पसूई-समए मोत्तूण दिव समारूढा ॥ ५८७
अह ताँएण वि पिय-सहि जणणि-विउत्तं ति मं कलेऊण।
अब्भत्थियाओ वण-देवयाओ सव्वायरेण तहिं ॥ ५८८
तो ताहिँ फल-रसामय-रसेण संतप्पिया अहं ताव।
जा जाया तम्मि तवोवणम्मि पय-चारिणी णिरुया ॥ ५८९

वल्कलवसनः शिलाशयनः] ॥ ५८४ ॥ ५८५) पत्त – [पत्रगृहकृतनिवासः निःसंगः यावत्तत्र तपश्चरति । तावद्भीतेन आज्ञप्ता सुरपतिना सुरवधू रम्भा] ॥ ५८५ ॥ ५८५*१) रंभे – [रम्भे वनगहनपरिस्थितस्य वेत्रासनस्य वरमुनेः । गत्वा कुरु विघ्नम् उग्रतपःसक्तहृदयस्य] ॥ ५८५*१ ॥ ५८५*२) सुर – [सुरपतिलब्धादेशा वरवदना झटिति सहर्षावयवा । संप्राप्ता वनगहने कृतनियमः वरमुनिः यत्र] ॥ ५८५*२ ॥ ५८५*३) ता – [तदा सुरवधूदर्शनचालिते मुनिवरमनसि मदनाग्निः । प्रज्वलितः तपस्तरुदहनलालसः मोहघृतसिक्तः] ॥ ५८५*३ ॥ ५८६) सा – [सा कियच्चिरमपि कालं तेन समं मदनमोहितमनसा । आसीना उदरवती जाता परितोषितसुरेशा] ॥ ५८६ ॥ ५८७) तिस्साहं – [तस्याः अहं त्रिभुवनसुन्दर्याः रम्भायाः उदरसंभूता । सा मां प्रसूतिसमये मुक्त्वा दिवं समारूढा] ॥ ५८७ ॥ ५८८) अह – [अथ तातेन अपि प्रियसखि ,जननीवियुक्ता इति मां कलयित्वा । अभ्यर्थिताः वनदेवताः सर्वादरेण तत्र] ॥ ५८८ ॥ ५८९) तो ताहिं – [ततः ताभिः फलरसा-

---

[1] The gāthās 585*1 to 585*3 are found only in J, and not in P. [2] These three gāthās are numbered 84, 85, and 86 by J. [3] J वयरयणा. [4] P किंचिरं, J कियचिरं. [5] = उदरवती. [6] P पसूय, J पसूइ. [7] P अहवाएणेवि, J अह ताएण वि. [8] [[9]विउत्त त्ति]. [9] = यावत् जाता. [10] P तावावणंमि एयचारिणी, J तवोवणंमि पयचारिणी. [11] = निरुजा.

वक्कल-कुप्पासोवरिय-विग्गहा पोत्त-जीवियाहरणा ।
मय-सावएहि समयं बाल-कीली-सुहं पत्ता ॥ ५९०
दियहेहि केत्तिएहिँ विमुक्काहं तेण बाल-भावेण ।
ताय-पय-पंकयाराहणम्मि उवसप्पिया बुद्धी ॥ ५९१
५ आणेमि कंद-मूल-प्फलाइँ विविहाइँ तरु-पसूयाइं ।
संमज्जणोवलेवण-कम्म-क्खणएण संतुट्ठा ॥ ५९२
अण्णम्मि णिसा-विरमे बहु-विह-वर-विडव-कुसुम-लोहेण ।
सुविसट्ट-पायवं वर-विहंग-रुय-मुहलिय-दियंतं ॥ ५९३
महु-मत्त-महुयरावलि-झंकारुग्गीय-पायव-णिउंजं ।
१० कप्पतरु-कणइ-किसलय-णिरंतरंतरिय-तरणि-कर-णियरं ॥ ५९४
सुस्साय-फल-भरोणमिय-वच्छ-पालंब-चुंबिय-धरंकं ।
हिम-सेल-सिहर-णिज्झर-तुसार-परिसित्त-पेरंतं ॥ ५९५
सुर-वहु-चलणालत्तय-चिंचिल्लिय-मणि-सिलायलुच्छंगं ।
गंधव्व-गेय-रव-दिण्ण-यण्ण-मय-जूह-संघायं ॥ ५९६
१५ इय एव-विहं पिय-सहि साणु-वणं तेण कुसुम-लोहेण ।
उवसप्पियं हि अमुणिय-विहि-परिणामं हयासाए ॥ ५९७

मृतरसेन संतर्पिता अहं तावत् । यावज्जाता तस्मिन् तपोवने पदचारिणी नीरुजा] ॥ ५८९ ॥ ५९०) वक्कल – [वल्कलकूर्पासावृतविग्रहा पोतजीविताभरणा । मृगशावकैः समं बालक्रीडासुखं प्राप्ता] ॥ ५९० ॥ ५९१) दियहेहि – [दिवसैः कियन्मात्रैः विमुक्ता अहं तेन बालभावेन । तातपदपङ्कजाराधने उपसर्पिता बुद्धिः] ॥ ५९१ ॥ ५९२) आणेमि – [आनयामि कन्दमूलफलानि विविधानि तरुप्रसूनानि । संमार्जनोपलेपनकर्मक्षणकेन संतुष्टा] ॥ ५९२ ॥ ५९३) अण्णम्मि- [अन्यस्मिन् निशाविरमे बहुविधवरविटपकुसुमलोभेन । सुविकसितपादपं वरविहगरुतमुखरितदिगन्तम्] ॥ ५९३ ॥ ५९४) महु – [मधुमत्तमधुकरावलिझंकारोद्गीतपादपनिकुञ्जम् । कल्पतरुलताकिसलयनिरन्तरान्तरिततरणिकरनिकरम्] ॥ ५९४ ॥ ५९५) सुस्साय – [सुस्वादफलभरावनमितवृक्षप्रालम्बचुम्बितधराङ्कम् । हिमशैलशिखरनिर्झरतुषारपरिसिक्तपर्यन्तम्] ॥ ५९५ ॥ ५९६) सुर – [सुरवधूचरणालक्तकमण्डितमणिशिलातलोत्संगम् । गन्धर्वगीतरवदत्तकर्णमृगयूथसंघातम्] ॥ ५९६ ॥ ५९७) इय – [इत्येवंविधं प्रियसखि सानुवनं तेन कुसुमलोभेन । उपसर्पितं हि अज्ञातविधि-

---

२० [1] P कुप्पासाव°, J कुप्पाणव°. [2] P °क्रीडा, J कीला. [3] P आणामि, J आणेमि. [4] = लिंपनं. [5] P खण°, J क्खण°. [6] P अन्नं पि, J अण्णंमि. [7] = उद्गीत. [8] = विचर्चित; P विंचिल्लिय, J चिंचि°. [9] = दंतकम्मं [= दत्तकर्णं]. [10] = उपसृष्टा, PJ °सप्पियम्हि. [11] P °साइ, J °साए.

ता तत्थ सुरहि-कुसुमोच्चयावहिय[1]-हियय-भाव-पसराए ।
वामण[2]-यरु-कणइ-वलंबियग्ग-हत्थाएँ सच्चवियं ॥ ५९८
धुव्वंत-धय-वडाडोय-डंबरं सिरि-णिवेस-परिवेसं ।
पवण-पहल्लिर-किंकिणि-रव-मुहलिय-णह-यलाहोयं[3] ॥ ५९९[4]
विप्फुरिय-विविह-वर-रयण-कंति-संजणिय-सुर-धणु-समूहं ।
गयणाहि अवयरंतं दिव्व-विमाणं सुहालोयं ॥ ६००[5]
ता तत्थ पढम-जोव्वण-वियंभियारंभ-भूसियावयवो ।
वियडोर-यड-पहोलंत-कुसुम-माला-कयाहरणो ॥ ६०१
मंदाणिल-वस-पसरिय-सव्वंगामोय-वासिय-दियंतो ।
लायण्ण-पहा-विच्छुरिय-सयल-वण-काणणाहोओ[6] ॥ ६०२
लीला-कमल-णिवारिय-वयण-णिलीणालि-पयडिय[7]च्छि-जुओ ।
पेच्छंतो मह वयणं दिव्व-कुमारो[8] समल्लीणो[9] ॥ ६०३
तो तं दट्ठूण मए सच्छरियं सायरं सविणयं च ।
तब्भाव-भावियाए खित्तो कुसुमंजली[10] पुरओ ॥ ६०४
परिचिंतयम्हि[11] हियए अज्ज कइच्छाइँ पुण्णमइयाइं ।
सच्चविय-उहय-लोयाइँ लोयणाइं इमे दिट्ठे ॥ ६०५

परिणामं हताशया ।] ॥ ५९७ ॥ ५९८) **ता तत्थ** – [तावत्तत्र सुरभिकुसुमोच्चयावहितहृदयभावप्रसरया । वामनतरुलतावलम्बिताग्रहस्तया दृष्टम्] ॥ ५९८ ॥ ५९९) **धुव्वंत** – [धूयमानध्वजपटाटोपडम्बरं श्रीनिवेशपरिवेशम् । पवनप्रघूर्णितकिङ्किणीरवमुखरितनभस्तलाभोगम्] ॥ ५९९ ॥ ६००) **विप्फुरिय** – [विस्फुरितविविधवररत्नकान्तिसंजनितसुरधनुस्समूहम् । गगनात् अवतरत् दिव्यविमानं शुभालोकम्] ॥ ६०० ॥ ६०१) **ता तत्थ** – [तदा तत्र प्रथमयौवनविजृम्भितारम्भभूषितावयवः । विकटोरस्तटप्रघूर्णत्कुसुममालाकृताभरणः] ॥ ६०१ ॥ ६०२) **मंदाणिल** – [मन्दानिलवशप्रसृतसर्वाङ्गामोदवासितदिगन्तः । लावण्यप्रभाविच्छुरितसकलवनकाननाभोगः] ॥ ६०२ ॥ ६०३) **लीला** – [लीलाकमलनिवारितवदननिलीनालिप्रकटिताक्षियुगः । प्रेक्षमाणो मम वदनं दिव्यकुमारः समालीनः [॥ ६०३ ॥ ६०४) **तो तं** – [तदा तं दृष्ट्वा मया साश्चर्यं सादरं सविनयं च । तद्भावभावितया क्षिप्तः कुसुमाञ्जलिः पुरतः] ॥ ६०४ ॥ ६०५) **परि** – [परिचिन्तितं हि (परिचिन्तयामि वा) हृदये अद्य कृतेच्छे (कृतार्थे

---

[1] = आच्छादितः; P °वहिय, J °विहिय. [2] P वामगयरुकणईयवलं°, J वामयरकणइवल°. [3] P °यलाभोयं, J °यलाहोयं. [4] J 600. [5] P 599, J 601. [6] P °भोओ, J °होओ. [7] = प्रकटित. [8] P कुमारो, J कुमरो. [9] = समवतीर्णः; P समोल्लीणो, J समल्लीणो. [10] = अर्घार्थं. [11] P °चिंतयम्हि, J °चिंतियम्हि.

अह तेण पुच्छियाहं समीवमुवसप्पिऊण कोहलिणा ।
मउएहिँ मुद्ध-मुहरक्खरेहिँ वयणेहिँ सच्छरियं[1] ।। ६०६

पुप्फलाइ-णव[2]-कणइ-वियाण-णिउंजए[3]
गुंजिरालि-उल-वलय-मणोहर[4]-रावए ।
कासि तंसि[5] तियस-वहु[6]-विलास-विणोययं[7]
काणणम्मि परिभमसि असंकिरि णिब्भयं ।। ६०७

तो तं सोऊण मए पिय-सहि पढमं पियंकरं वयणं ।
वज्जरियं तस्स[8] फुडं णियय-णिवासं कुलं णामं ।। ६०८

तो तेण साहिलासं सप्परिओसं ससंभमं सम्मुयं ।
सासंघं ससिणेहं सविलासमहं पुणो भणिया ।। ६०९

सुंदरि ता अविरुद्धं एक्केक्कम-दंसणं[9] म्ह किं जेण ।
गंधव्वेसाण कुले अहं पि विमले समुप्पण्णो ।। ६१०

चित्तंगयाहिहाणो[10] तुह दंसण-कोहलेण अवयरिओ ।
जइ होसि स-प्पसाया ता जुत्तं वम्महेण कयं ।। ६११

अज्ज-दियसाउ रज्जं कोसं जीयं सुहं सरीरं च ।
अण्णं पि किंपि[11] जं मज्झ तं असेसं तुमायत्तं[12] ।। ६१२

वा) पुण्यमये । दृष्टोभयलोके लोचने अस्मिन् दृष्टे] ।। ६०५ ।। ६०६) अह तेण – [अथ तेन पृष्टाहं समीपमुपसर्प्य कुतूहलिना । मृदुकैः मुग्धमुखराक्षरैः वचनैः साश्चर्यम्] ।। ६०६ ।। ६०७) पुप्फलाइ – [पूगफलादिनवलतावितानिकुञ्जके गुञ्जनशीलालिकुलवलयमनोहररावके । का असि तस्मिन् त्रिदशवधूविलासविनोदकं कानने परिभ्रमसि अशङ्काशीले निर्भयम्] ।। ६०७ ।। ६०८) तो तं – [ततः तत् श्रुत्वा मया प्रियसखि प्रथमं प्रियंकरं वचनम् । कथितं तस्य स्फुटं निजकनिवसनं कुलं नाम] ।। ६०८ ।। ६०९) तो तेण – [ततः तेन साभिलाषं सपरितोषं ससंभ्रमं समोदम् । साशंसं सस्नेहं सविलासमहं पुनर्भणिता] ।। ६०९ ।। ६१०) सुंदरि – [सुन्दरि तावदविरुद्धम् अन्योन्यदर्शनमावयोः किं येन । गन्धर्वेशानां कुले अहमपि विमले समुत्पन्नः] ।। ६१० ।। ६११) चित्तंगय – [चित्राङ्गदाभिधानः तव दर्शनकुतूहलेन अवतीर्णः । यदि भवसि सप्रसादा तद् युक्तं मन्मथेन कृतम्] ।। ६११ ।। ६१२) अज्ज – [अद्यदिवसात् राज्यं कोशं जीवितं सुखं शरीरं च । अन्यदपि किंचित् यन्मम

---

[1] = साश्चर्यं. [2] PJ नव°. [3] PJ निउं°. [4] PJ वलयणो°. [5] P would take तंसि as one word. [6] = वधू. [7] = क्रियाविशेषणं. [8] = जल्पतः, P would take वज्जरियंतस्स as one word. [9] PJ दंसणम्ह. [10] P °भिहाणो, J °हिहाणो. [11] [किंचि]. [12] = तवायत्तं.

ता पसिय देहि मे पाणि-पल्लवं मा विलंब एत्ताहे ।
ण सहइ कालक्खेवो मह हियइं[1] वियंभिओ मयणो ॥ ६१३
एवं तं चाडु-सयाणुसंधियं वयणयं सुणेऊण ।
हिययं आ-गयण-रसायलं[2] म्ह [3]पप्फुल्लियं[4] सहसा ॥ ६१४
आणंद-वाह-पडिपूरिएहिँ सहि मण-सिणिद्धया तस्स ।
अच्छीहिं वियं[5] सिट्ठा पडिवयणमसंभरंतीए[6] ॥ ६१५
अइ-गरुय-सज्झसूसास[7]-वस-विसट्टंत-मुह[8]-पयट्टेहिं ।
णीसासेहिँ सयं चिय दिण्णो[9] अंतग्गओ भावो[10] ॥ ६१६
अंगेहिँ मि[11] अणवत्थ-ट्ठिएहिँ असहीरणा[12] समुद्दिट्ठा ।
लज्जोणएण वयणेण अप्पिओ हियय-सब्भावो ॥ ६१७
कं[13] जं ण सेय-पुलउग्गमेण पिय-सहि ण पिसुणियं तस्स ।
पयडीकया हयासेण लहुइया ऊरू[14] कंपेण ॥ ६१८
इय एमं[15]-विहं पोरात्थिएहिँ[16] अंगेहिँ मयण-णडिएहिं ।
लज्जालुयाणुरूया[17] अवणीया[18] गुणमई बुद्धी ॥ ६१९
तो वाम-पयंगुट्ठेण तत्थ धरणी-यलं लिहंतीए ।
भणियं अणुच्च-सद्दं अहोमुहं[19]च्छं च सहि तस्स ॥ ६२०

तदशेषं त्वदायत्तम्] ॥ ६१२ ॥ ६१३) **ता पसिय** – [तत्प्रसीद देहि मम पाणि-पल्लवं मा विलम्बस्व इदानीम् । न सहते कालक्षेपः मम हृदये विजृम्भितः मदनः] ॥ ६१३ ॥ ६१४) **एवं तं** – [एवं तच्चाटुशतानुसंधितं वचनं श्रुत्वा । हृदयम् आगगनरसातलं मम प्रफुल्लितं सहसा] ॥ ६१४ ॥ ६१५) **आणंद** – [आनन्दबाष्प-परिपूरिताभ्यां सखि मनःस्निग्धता तस्य । अक्षिभ्याम् इव (एव वा) शिष्टा प्रतिवचनम् असंस्मरन्त्याः] ॥ ६१५ ॥ ६१६) **अइगरुय** – [अतिगुरुकसाध्वसोच्छ्वासवशवि-कसन्मुखप्रवृत्तैः । निःश्वासैः स्वयमेव दत्तः अन्तर्गतः भावः] ॥ ६१६ ॥ ६१७) **अंगेहिं** – [अङ्गैरपि अनवस्थास्थितैः असहनशीलता समुद्दिष्टा । लज्जावनतेन वदनेन अर्पितः हृदयसद्भावः] ॥ ६१७ ॥ ६१८) **कं जं ण** – [किं* यन्न स्वेदपुलकोद्गमेन प्रियसखि न पिशुनितं तस्य । प्रकटीकृतौ हताशेन लघूकृतौ ऊरू कम्पेन] ॥ ६१८ ॥ ६१९) **इय एमविहं** – [इत्येवंविधं दुर्जनैः अङ्गैः मदनवञ्चितैः । लज्जाशीलानुरूपा अपनीता गुणवती बुद्धिः] ॥ ६१९ ॥ ६२०) **तो** – [ततः वामपादाङ्गुष्ठेन तत्र

---

[1] P हियय, J हियइ, [हियएँ]. [2] PJ °यलम्ह. [3] P gives a footnote आलावरसोवलं च पफदियं [= पप्फुडियं] calling it a पाठांतरं. [4] P पप्फुल्लियं, J पुप्फु°. [5] [चिय]. [6] = अददती; P °संभवंतीए, J संभरंतीए. [7] P सज्झसायास, J सज्झसूसास. [8] P सुह, J मुह. [9] P दिन्नो, J देण्णो. [10] P भाओ, J भावो. [11] P °हि मि, °हिं मि. [12] = अनवगणना परा. [13] [किं]. [14] P ऊरू, J ऊरु. [15] P एम, J एमं. [16] = पोरत्थो दुज्जणो अ देसीए । दुर्जनैः. [17] P लज्जालुयाणुरुपा, J लज्जाणुयाणुरूया. [18] = अपनीता. [19] = अधोमुखाक्षं.

को एयं ण पसंसइ कस्स व इमिणा ण होइ परिओसो ।
को तुम्ह ण संबज्झइ कहँ[1] व ण दीसइ तुमाहिंतो ॥ ६२१
इय जइ मं महसि महाणुभाव वण-तावसिं पि णाऊण ।
ता गंतूणं म्ह तवोवणम्मि तायं चियँ[2] भणेसु ॥ ६२२
५ तो तेण पुणो भणियं अलमिमिणा केचिरं[3] विलंबेसि ।
ण सहइ तुह दंसण-सुह-समुग्गओ मह मणे मयणो ॥ ६२३
कालंतर-परिवसिए अवसर-चुक्कम्मि मय-सिलिंबच्छि[4] ।
विग्घ-सहस्साइँ समावडंति हियइच्छिए कज्जे ॥ ६२४
एवं भणिऊण वयंसि तेण पुलइय-पओट्ठ-हत्थेण ।
१० गहिओ मे[5] मुणिय मणाहिलासमवँसारिओ[6] हत्थो ॥ ६२५
तो तेण मज्झ पिय-सहि सहसा णिवँत्तिओ[7] स-वीवाहो ।
पम्हुसियासेस-कुलक्कमाएँ हय-मयण-णडियाए ॥ ६२६
तह तत्तो चिय पिय-सहि कुसुमासव-मत्त-महुयरुग्गीए ।
कलयंठि-कलयलाराव-मुहलिए दस-दिसा-वलए ॥ ६२७
१५ णिविर्च्छ[8]-लया-पल्लव-णिरंतरंतरिय-तरणि-कर-णियरे ।
बहु-विह-पसूय-परिमल-परिवासिय-तरु-णिउंजम्मि ॥ ६२८

धरणीतलं लिखन्त्या । भणितम् अनुच्चशब्दम् अधोमुखाक्षं च सखि तस्य] ॥ ६२० ॥ **६२१) को एयं** – [कः एतन्न प्रशंसति कस्य वा अनेन न भवति परितोषः । कः तव न संबध्यते कथमिव न दृश्यते त्वत्तः] ॥ ६२१ ॥ **६२२) इय** – [इति यदि २० मां कांक्षसे महानुभाव वनतापसीम् अपि ज्ञात्वा । तद्गत्वा अस्मत्तपोवने तातमेव भण] ॥ ६२२ ॥ **६२३) तो तेण** – [ततः तेन पुनर्भणितम् अलमनेन कियच्चिरं विलम्बसे । न सह्यते त्वद्दर्शनसुखसमुद्गतः मम मनसि मदनः] ॥ ६२३ ॥ **६२४) कालंतर** – [कालान्तरपर्युषिते अवसरच्युते मृगशावाक्षि । विघ्नसहस्राणि समापतन्ति हृदयेप्सिते कार्ये] ॥ ६२४ ॥ **६२५) एवं** – [एवं भणित्वा वचांसि तेन पुलकित-२५ प्रकोष्ठहस्तेन । गृहीतः मम ज्ञात्वा मनोऽभिलापम् अँप्रसारितः हस्तः] ॥ ६२५ ॥ **६२६) तो तेण** – [ततः तेन मत्प्रियसखि सहसा निर्वर्तितः स्वँवीवाहः । प्रस्मृताशेषकुलक्रमँया हतमदनवञ्चितया] ॥ ६२६ ॥ **६२७) तह तत्तो** – [तथा ततः एव प्रियसखि कुसुमासवमत्तमधुकरोद्गीते । कलकण्ठीकलकलारावमुखरिते दशदिशावलये] ॥ ६२७ ॥ **६२८) णिविच्छ** – [निविडँलतापल्लवनिरन्तरान्तरिततरणिकर-

---

३० [1] = कथमिव, P कह व, J कं व. [2] P विय, J चिय. [3] P केचिरं, J किचिरं. [4] = मृगशावाक्षि; P °सिलं°, J °सिलिं°. [5] P से, J मे. [6] = अप्रसारितं. [7] P निजत्तिओ, J णिजत्तिओ. [8] = निभिच्च.

सत्तच्छय-सुह-पायव-तलम्मि इच्छाएँ अच्छिऊण चिरं।
दिवसावसाण-समए संभरिओ सहि मए अप्पा ॥ ६२९
भणियं च मए पिययम ण हु एसो दुण्णओ सुहेणम्ह।
वोलेइ जइ ण देवो अणुकूलो होइ एत्ताहे ॥ ६३०
अइ-गरुओ अवराहो विसमो ताओ असंकिरो मयणो।
अविमरसियं च कज्जं ण-याणिमो कह विपरिणमइ ॥ ६३१
ता तेणाहं भणिया मा भायसु एहि ताव णिय-वसइं।
वच्चम्ह विगय-रोसो[1] होही कालेण तुह ताओ ॥ ६३२
दिण्णाण अदिण्णाण यें आहव-गहियाण सइँवराणं[3] च।
परिणीयाण कुमारीण णत्थि अण्णं भणेयव्वं ॥ ६३३
अह एरिसे[4] समुल्लावं-वइयरे सुयणु एक्कँसरियाए।
सुइँरण्णेसण-सुढिओ[8] तत्तो[9] च्चिय आगओ ताओ ॥ ६३४
ता तेण समं पिय-सहि सहसा गंधव्वराय-तणएण।
एक्क-विमाणासीणा सच्चविया णवर ताएण ॥ ६३५
[10]भणियं च महामुणिणा पावसु रे पाव रक्खसालोयं।
दुहिया मे अवहरिया कामासत्तेण अइ-रहसा ॥ ६३५*१

निकरे । बहुविधप्रसूँनपरिमलपरिवासिततरुनिकुञ्जे] ॥ ६२८ ॥ ६२९) सत्त-च्छय-[सप्तच्छदसुखपादपतले इच्छया आसित्वा चिरम् । दिवसावसानसमये संस्मृतः सखि मया आत्मा] ॥ ६२९ ॥ ६३०) भणियं-[भणितं च मया प्रियतम न खलु एष दुर्नयः सुखेन आवयोः । व्यवलीयते यदि न दैवम् अनुकूलं भवति इदानीम्] ॥ ६३० ॥ ६३१) अइ-[अतिगुरुकः अपराधः विषमः तातः अशङ्कितो मदनः । अविमर्शितं च कार्यं न जानीमः कथं विपरिणमते] ॥ ६३१ ॥ ६३२) ता-[तदा तेनाहं भणिता मा बिभीहि एहि तावन्निजवसतिम् । व्रजावः विगतरोषः भविष्यति कालेन तव तातः] ॥ ६३२ ॥ ६३३) दिण्णाण-[दत्तानामदत्तानां च आहवगृहीतानां स्वयंवराणां च । परिणीतानां कुमारीणां नास्ति अन्यद्भणितव्यम्] ॥ ६३३ ॥ ६३४) अह-[अथ ईदृशे समुल्लापव्यतिकरे सुतनु झगिति । सुचिरान्वेषणश्रान्तः ततः एव आगतः तातः] ॥ ६३४ ॥ ६३५) ता तेण-[तावत्तेन समं प्रियसखि सहसा गन्धर्वराजतनयेन । एकविमानासीना दृष्टा नवरं तातेन] ॥ ६३५ ॥ ६३५*१) भणियं-[भणितं च महामुनिना प्राप्नुहि रे पाप राक्षसँलोकम् । दुहिता

---

[1] P रोसो, J रोसा. [2] P य, J इ. [3] PJ सइंव°. [4] P एरिसे ससलसु°, J एरिसे सलु°. [5] = समुल्लापव्यतिकरे. [6] = तत्समये; P सरियाण, J °सरियाए. [7] = सुचिरान्वेषणखिन्नं, P सुइरंन्ने°, सुरइण्णे°. [8] = खिन्नः. [9] = तत्रैव. [10] The next four gāthās, 635*1 to 635*4, are found only in P. They are numbered there, 35-38: but again the Nos. 35 etc. are repeated for the following verses. The copyist observes that these verses are added on a separate folio, from some other book, with a remark *pāṭhāntara*, and that their numbers are repeated. They are not found in J.

वुत्तं च तओ तेण वि गंधव्वेणावि कयवराहेण[1] ।
भयवं इमस्स होही कइया आउस्स पज्जंतो ॥ ६३५*२
भणियं च तओ इसिणा णियत्त[2]-रोसेण पुत्ति-णेहाओ[3] ।
अइ-दुसह-सुहड-पारद्ध-संगरे जाव सि‥ह‥[4] ॥ ६३५*३
ता सोय-मज्जिअ[5]-विसद्द-गयण-पसरेण पेच्छमाणाए ।
साव-पवणेण हरिऊण[6]‥‥‥त्थ वि पएस्स ॥ ६३५*४
तो मे झस त्ति पडियं अविणय-गिरि-गरुय-तुंग-सिहराहि ।
हियर्यं लज्जा-भय-कुलिस-ताडियं पिव णिरालंबं ॥ ६३६
अह अयस-महा-सीहेण[7] तासिया पलाइऊण[8] वेएण ।
एक्कं णिउंज-कणई-वियाण-गहणं समल्लीणा ॥ ६३७
ता तत्थ मं णिलुक्कं[9] अविणीयं पेच्छउ त्ति मा ताओ ।
इय कलिऊण व[10] सूरो णीओ लज्जाए अत्थमणं[11] ॥ ६३८
मह दुक्ख-दुक्खियाहिँ व दिसाहिँ अंधारियाइँ वयणाइं ।
मह भय-भीयाइँ व संकुयंति[12] वणयर-समूहाइं ॥ ६३९
ता रवि-रह-वडण[13]-विसट्ट-जलहि-मग्गुग्गएण व तमेण ।
पायालाहिँ व[14] समयं विलुंपिओ णहयलाहोओ[15] ॥ ६४०

मे अपहृता कामासक्तेन अतिरभसात्] ॥ ६३५*१ ॥ ६३५*२) **वुत्तं** – [उक्तं च ततः तेनापि गन्धर्वेणापि कृतापराधेन । भगवन् अस्य भविष्यति कदा आयुषः पर्यन्तः] ॥ ६३५*२ ॥ ६३५*३) **भणियं** – [भणितं च ततः ऋषिणा निवृत्त-रोषेण पुत्रीस्नेहात् । अतिदुःसहसुभटप्रारब्धसंगरे यावत् शिरसि हतः] ॥ ६३५*३ ॥ ६३५*४) **ता सोय** – [तदा शोकमग्नविशब्दगगनप्रसरेण प्रेक्षमाणायाः शापपवनेन हृतः नवरं प्रियः कुत्रापि प्रदेशे] ॥ ६३५*४ ॥ ६३६) **तो मे** – [ततः मम धसिति पतितम् अविनयगिरिगुरुकतुङ्गशिखरात् । हृदयं लज्जाभयकुलिशताडितम् इव निरालम्बम्] ॥ ६३६ ॥ ६३७) **अह** – [अथ अयशोमहासिंहेन त्रासिता पलाय्य वेगेन । एकं निकुञ्जलतावितानगहनं समालीना] ॥ ६३७ ॥ ६३८) **ता तत्थ** – [तदा तत्र मां निलीनाम् अविनीतां प्रेक्षतामिति मा तातः । इति कलयित्वा इव सूर्यः नीतः लज्जया अस्तमनम्] ॥ ६३८ ॥ ६३९) **मह** – [मम दुःखदुःखिताभिः इव दिशाभिः अन्धकारितानि वदनानि । मम भयभीतानि इव संकुचन्ति वनचरसमूहानि] ॥ ६३९ ॥ ६४०) **ता रवि** – [तदा रविरथपतनविकसितजलधिमार्गोद्गतेन इव

---

[1] [गंधव्वेण वि कयाव°]. [2] P नियत्त. [3] P °नेहाओ. [4] [सिरसि हओ]. [5] P मज्झिअ; P would separate मज्झि and अ°. [6] [हरिओ णवरि पिओ कत्थ वि पएसे]; the conjectural letters of the copyist are म्मा ि च क for the four blank places. [7] = अयश एव सिंह. [8] = नशित्वा. [9] P मं निलुक्कं, J मिणंलुक्कं. [10] P य, J व. [11] P अत्थवणं, J अत्थमणं. [12] P संचरंति, J संकुयंति. [13] P विहण, J पडण. [14] = पातालेन सह मेलितः; P °हिं व, J °हिस्व. [15] P °भोओ, J °होओ.

ता हं [1]कणइ-वियाणाओ सणिय-सणियं महा-भउप्पेत्था[2] ।
अण्णण्ण-तरु-वणंतर-णिलुक्कमाणी समल्लीणा ॥ ६४१
ता[3] ण पिओ ण विमाणं ण य ताओ णेय किं पि तं चिण्हं ।
जं पेच्छिऊण जीयं मुहुत्तमेत्तं वि[4]मालेमि ॥ ६४२
अह तं दट्ठूण मए सज्ज मसाणं व झत्ति दु[5]प्पेच्छं ।
चिर-मोह-लद्ध-सण्णाएँ मु[6]क्कयंठं चिरं रुण्णं ॥ ६४३
हा ताय गय-सिणेहो कीस तुमं तक्खणेण [7]मह जाओ ।
अविणीए वि [8]अवच्चे हवंति कलुणासयां[9] मुणिणो ॥ ६४४
हा अज्जउत्त तुह णेह-बंधणोवद्ध-[10]जीविया विहिणा[11] ।
वोच्छिण्णा विस-वल्लि व वियड-कप्पद्दुमाहिंतो ॥ ६४५ १०
हा अंब तए वि अहं हय-णामा जम्म-वासरे मुक्का ।
इण्हिं असरण-हियया कं जं सरणं पविज्जिस्सं[12] ॥ ६४६
हा भयवईओ वण-देवयाओ दंसेह पिययमं मज्झ ।
तुम्हं सरण-पवण्णा विओय[13]-अणाहा विवज्जामि ॥ ६४७
इय एवं बहुसो विलविऊण परिचिंतियम्हि हियएण । १५
किं मह हया[14]ए इमिणा अ[15]प्पडियारेण रुण्णेण ॥ ६४८

तमसा । पातालादिव समं विलुप्तः नभस्तलाभोगः] ॥ ६४० ॥ **६४१) ता** – [तावदहं लतावितानात् शनैः शनैः महाभयत्रस्ता । अन्योन्यतरुवनान्तरनिलीयमाना समालीना] ॥ ६४१ ॥ **६४२) ता** – [तदा न प्रियः न विमानं न च तातः नैव किमपि तच्चिह्नम् । यद्दृष्ट्वा जीवितं मुहूर्तमात्रमपि मानयामि] ॥ ६४२ ॥ **६४३)** २० **अह तं** – [अथ तद्दृष्ट्वा मया सद्यः श्मशानमिव झटिति दुःप्रेक्ष्यम् । चिरमोहलब्धसंज्ञया मुक्तकण्ठं चिरं रुदितम्] ॥ ६४३ ॥ **६४४) हा ताय** – [हा तात गतस्नेहः कस्मात् त्वं तत्क्षणेन मम जातः । अविनीतेऽपि अपत्ये भवन्ति करुणाशयाः मुनयः] ॥ ६४४ ॥ **६४५) हा अज्जउत्त** – [हा आर्यपुत्र त्वत्स्नेहबन्धनाववद्धजीविता विधिना । व्युच्छिन्ना विषवल्ली इव विकटकल्पद्रुमात्] ॥ ६४५ ॥ **६४६) हा** २५ **अंब** – [हा अम्ब त्वया अपि अहं हतनामा जन्मवासरे मुक्ता । इदानीम् अशरणहृदया किं यत् शरणं प्रपत्स्ये] ॥ ६४६ ॥ **६४७) हा भय** – [हा भगवत्यः वनदेवताः दर्शयत प्रियतमं मम । युष्माकं शरणं प्रपन्ना वियोग-अनाथा विपद्ये] ॥ ६४७ ॥ **६४८) इय एवं** – [इत्येवं बहुशः विलप्य परिचिन्तितं अस्मिं हृदयेन । किं मम हतायाः

---

[1] P कणयविमा°, J कणइविया°. [2] = महाभयेन उत्प्रेक्षमाणा; P °प्पेच्छा, J °प्पेत्था. [3] P ता ३० न, J ता जा ण. [4] [पि साळेमि], P would read विमालेमि as one word. [5] P दुपेच्छं, J दुप्पेच्छं. [6] = मुक्तकंठं. [7] P महं, J मह. [8] = अपत्ये. [9] = करुणाशया, P °सया, J महा. [10] = बंधनोइवजीविता. [11] P विधिणा, J विहिणा. [12] [पवज्जिस्सं]. [13] P would separate वि and ओय, [वि उय अणाहा]. [14] = हतायाः. [15] = अप्रतिकारेण.

दुक्खावगमोवाओ[1] ण्णणो मरणाउ दीसइ कहिं पि ।
ता इह सत्तच्छय-पायवम्मि पासं णिबंधिस्सं ॥ ६४९
एवं हियए परिभाविऊण वलियम्हि वक्कल-[2]वरिल्लं ।
सच्चविया जम-हर-[3]वत्तणि व्व हियइच्छिया साहा ॥ ६५०
भणियं च णिबद्धंजलि-पणाम-पुव्वं मणम्मि झाऊण ।
भयवं विस्स-पयावइ जइ किं पि मए कयं सुकयं ॥ ६५१
ता अण्णम्मि वि जम्मे सो चिय मह पिययमो हविज्जासु[4] ।
मा होज्ज पुणो एवं-विहाण दुक्खाण संभूई ॥ ६५२
एवं भणिऊण मए उवबद्धो जा तहिं दुमे अप्पा ।
तो अद्धुड्डीणे[5] जीवियम्मि गयणे सुओ सद्दो ॥ ६५३
अइ अलमलमिमिणा[6] तुज्झ पुत्ति ववसाय-साहस-रसेणं[7] ।
वीसत्था होहि[8] खणं अहं खु जणणी य तुहं[9] पत्ता ॥ ६५४
तो[10] झत्ति णहं[11]-यलाओ अवयरिऊणम्ह सहि सुजणणीए ।
तं तोडिऊण पासं गहियाहं सुयणु उच्छंगे ॥ ६५४*१
जाणामि तेण मुणिणा णिरावराहा वि मुक्क-संगेण ।
परिसेसियाँ[12] सि बाले दूरं णिक्करुण-हियएण ॥ ६५५

अनेन अप्रतिकारेण रुदितेन] ॥ ६४८ ॥ ६४९) **दुक्खाव** – [दुःखापगमोपायः नान्यः मरणाद् दृश्यते कुत्रापि । तदिह सप्तच्छदपादपे पाशं निभंत्स्यामि] ६४९ ॥ **६५०) एवं** – [एवं हृदये परिभाव्य वलितं हिँ (वलामि वा) वल्कलोत्तरीयम् । दृष्टा यमगृहवर्तनिरिव हृदयेप्सिता शाखा] ॥ ६५० ॥ ६५१) **भणियं** – [भणितं च निबद्धाञ्जलिप्रणामपूर्वं मनसि ध्यात्वा । भगवन् विश्वप्रजापते यदि किमपि मया कृतं सुकृतम्] ॥ ६५१ ॥ ६५२) **ता अण्णम्मि** – [तदन्यस्मिन्नपि जन्मनि स एव मम प्रियतमः भवतुँ । मा भवेत् पुनरेवंविधानां दुःखानां संभूतिः] ॥ ६५२ ॥ **६५३) एवं** – [एवं भणित्वा मया उपबद्धः यदा तत्र द्रुमे आत्मा । तदा अर्धोड्डीने जीविते गगने श्रुतः शब्दः] ॥ ६५३ ॥ ६५४) **अइ** – [अये अलमलमनेन तव पुत्रि व्यवसायसाहसरसेन । विश्वस्ता भव क्षणम् अहं खलु जननी च तव प्राप्ता] ॥ ६५४ ॥ ६५४*१) **ता झत्ति** – [तदा झटिति नभस्तलादवतीर्य मम सखि सुजनन्या । तं त्रोटयित्वा पाशं गृहीता अहं सुतनु उत्संगे] ॥ ६५४*१ ॥ ६५५) **जाणामि** – [जानामि तेन मुनिना निरपराधा अपि मुक्तसंगेन । परिशेषिता असि बाले

---

[1] P °वसमो°, J °वगमो°. [2] P वरिल्लं, J विरल्लं. [3] P वोत्तणि, J वत्तणि. [4] [हविज्जाउ]. [5] = अर्धोद्गते. [6] °मिविणा, J °मिमिणा. [7] P रसेण, J सरेण. [8] [होहि]. [9] P तुहं, J तुह. [10] Gāthā No. 654*1 is found in P only, but not found in J. P puts, it is intersting to note, the same No., 54, for this and the following gāthā, No. 655. [11] नह. [12] [परिपेसिया.]

ता तुज्झ सो अगम्मो सुर-लोओ जत्थ सइ णिवासो म्ह ।
अत्थि मह हियय-दइओ जक्खो णलकूबरो णाम ॥ ६५६
वित्ताहिवस्स तणओ सुयणो सच्चं[1]-व्वओ पियाहासी[2] ।
पडिवण्ण-वच्छलो सइं[3] परोवयारेक्क-पत्तट्ठो[4] ॥ ६५७
तस्स समप्पेमि सुहेण जेण पिय-विरह-दुक्खमइया[5] वि ।
सुवयंसिआहिँ[6] समयं वच्चंति अलक्खिया दियहा ॥ ६५८
एवं भणिऊण चिरं अंबाए सिणेह-संगय-मणाए ।
एत्थाणिऊण[7] पिय-सहि समप्पिया तुज्झ तायस्स ॥ ६५९
तो तद्दियसाहिंतो तुम्हं अंबाए तह य ताएण ।
तुम्हाहिँ वि सविसेसं सच्चविया एचिरं[8] जाव ॥ ६६०
तेणेत्तियं[9] पि कालं तुह णेह-णिबद्ध-जीवियासाए ।
सब्भाव-समप्पिय-माणसाएँ दुक्खं चिय ण णायं[10] ॥ ६६१
तुह सुह-सुहिया तुह दुक्ख-दुक्खिया तुज्झ हियय-गय-हियया ।
तेण णिवारेमि इमं गुरु-जण-मण-बाहिरं कज्जं ॥ ६६२
इय[11] गुरु-जण-मण-रहियं कज्जं जो कुणइ सुयणु सच्छंदो ।
सो दुक्ख-हरं जायइ[12] जह जाया हं खु सच्छंदा ॥ ६६२*१

दूरं निष्करुणहृदयेन] ॥ ६५५ ॥ ६५६) ता – [तस्मात्तव सः अगम्यः सुरलोकः यत्र सदा निवासः अस्माकम् । अस्ति मम हृदयदयितः यक्षः नलकूबरः नाम] ॥ ६५६ ॥ ६५७) वित्ताहिवस्स – [वित्ताधिपस्य तनयः सुजनः सत्यव्रतः प्रियाभाषी । प्रतिपन्नवत्सलः सदा परोपकारैककुशलः] ॥ ६५७ ॥ ६५८) तस्स – [तस्य समर्पयामि सुखेन येन प्रियविरहदुःखमयाः अपि । सुवयस्याभिः समं व्रजन्ति अलक्षिताः दिवसाः] ॥ ६५८ ॥ ६५९) एवं – [एवं भणित्वा चिरम् अम्बया स्नेहसंगतमनसा । अत्र आनीय प्रियसखि समर्पिता तव तातस्य] ॥ ६५९ ॥ ६६०) तो – [ततः तद्दिवसात् तव अम्बया तथा च तातेन । युष्माभिरपि सविशेषं दृष्टा इयच्चिरं यावत्] ॥ ६६० ॥ ६६१) तेण – [तेन एतावत् अपि कालं तव स्नेहनिबद्धजीविताशया । सद्भावसमर्पितमानसया दुःखमेव न ज्ञातम्] ॥ ६६१ ॥ ६६२) तुह – [त्वत्सुखसुखिता त्वद्दुःखदुःखिता त्वत्-हृदयगतहृदया । तेन निवारयामि इदं गुरुजनमनोबाह्यं कार्यम्] ॥ ६६२ ॥ ६६२*१) इय – [इति गुरुजनमनोरहितं कार्यं यः करोति सुतनु स्वच्छन्दः । सो दुःखगृहं जायते यथा जाताहं खलु स्वच्छन्दा]

---

[1] = सत्यव्रतः, P सच्चव्वओ, J सच्चवओ. [2] P °भासी, J °हासी. [3] P सइ, J सइं. [4] = दक्षः. [5] PJ °मइया. [6] = सुसखीभिः. [7] P तत्था°, J एत्था°. [8] P would read °वियाए चिरं. [9] P suggests the saṁdhi तेण + एत्तियं, [तेणेत्तियं]. [10] = ज्ञानं [= तं]. [11] This gātha No.662*1 is found in P only, but not in J; P ईय. [12] P जाअइ.

दीसंति फुरिय-रवि-यर-करवालोलुंपियस्स[1] तम-तरुणो ।
महि-वेढे[2]-णिवडियाओ छल्लीओ व रुक्ख-छायाओ ॥ ६७७
एसो सो सूरायव[3]-संग-समुप्फुसिय-चंदिमा-पसरो ।
धवलब्भ[4]-दल-सरिच्छो जाओ गयणंगणे चंदो ॥ ६७८
ता वच्च मलय-सेलं जीविय-मरणाण बहु-गुणं जं म्हे[5] ।
तं जाणिऊण पिय-सहि[6] कुणसु सयं चेय किं अण्णं ॥ ६७९
अविरुज्झंतं जं गुरु-यणम्मि उइयं च जं सिणेहस्स ।
तं जाणसि[7] च्चिय तुमं सेसं किमहं पवोच्छामि[8] ॥ ६८०
एवमहं आढत्ता[9] भाउय सुजणेण[10] सुह-विमाणेण ।
तं चेय मलय-भवणं पत्ता[11] जत्थ सो दिट्ठो ॥ ६८१
तो तं पणट्ठ-सोहं अणिमज्जिय[12]-कुट्टिमं अणुब्भिय-चडायं[13] ।
अपसाहिय[14]-चंदण-माल-तोरणं अरइय[15]-द्वारं ॥ ६८२
अकय-कुसुमोवयारं अप्पत्त[16]-विलेवणं अदिहि[17]-वत्तं ।
अविहाविय-चिर[18]-सोहं अपेच्छणिज्जं च अच्छीण ॥ ६८३
तं तारिसं दुपेच्छं दट्ठूण हु[19] भवणयं हयासाए ।
परिचिंतियं[20] हि हियए हद्धी किं णेरिसं[21] एयं[22] ॥ ६८४

---

६७७) **दीसंति** – [दृश्यन्ते स्फुरितरविकरकरवालावलुप्तस्य तमस्तरोः । महीपीठनिपतिताः त्वचः इव वृक्षच्छायाः] ॥ ६७७ ॥ ६७८) **एसो** – [एषः स सूर्यातपसंगसमुत्स्पृष्टचन्द्रिकाप्रसरः । धवलाभ्रदलसदृक्षः जातः गगनाङ्गने चन्द्रः] ॥ ६७८ ॥ ६७९) **ता वच्च** – [ता व्रज मलयशैलं जीवितमरणयोः बहुगुणं यच्च । तत् ज्ञात्वा प्रियसखि कुरु स्वयमेव किमन्यत्] ॥ ६७९ ॥ ६८०) **अविरुज्झंतं** – [अविरुध्यमानं यत् गुरुजने उचितं च यत्स्नेहस्य । तत् जानासि एव त्वं शेषं किमहं प्रवक्ष्यामि] ॥ ६८० ॥ ६८१) **एवमहं** – [एवमहं भणिता भ्रातृक सुजनेन सुखविमानेन । तदेव मलयभवनं प्राप्ता [मया] यत्र स दृष्टः] ॥ ६८१ ॥ ६८२) **तो तं** – [ततः तं प्रणष्टशोभम् असंमार्जितकुट्टिमम् अनूर्ध्वितपताकम् । अप्रसाधितवन्दनमालातोरणम् अरचितद्वारम्] ॥ ६८२ ॥ ६८३) **अकय** – [अकृतकुसुमोपचारम् अप्राप्तविलेपनम् अतिथित्यक्तम् (अधृतिपात्रं वा) । अविभावितचिरशोभम् अप्रेक्षणीयं च अक्ष्णाम्] ॥ ६८३ ॥ ६८४) **तं तारिसं** – [तत् तादृशं दुःप्रेक्ष्यं दृष्ट्वा तु भवनं हताशया । परिचिन्तितं हि

---

[1] = उच्चोटितस्य, P °लुंपि [= लुंखि]यस्स, J °लुंपियस्स. [2] P वेढ, J विढ. [3] = आतप. [4] P चेव°, J धव°. [5] P जं च, J जम्ह. [6] P पिय, J जं पिय. [7] P जाणिसि, J.जाणसि. [8] = प्रवक्ष्यामि. [9] = भणिता. [10] P सुजवे°, J सुजणे°. [11] [पत्ता मे जत्थ]. [12] = असन्मा [= संमा]र्जित, P अणुसज्जिय, J अणिमज्जिय. [13] = पताकं. [14] P °साहिय, J °साहियं. [15] = द्वारमंगलादिकं न कृतं. [16] = अप्राप्त, PJ अपत्त. [17] P gives in the foot-note अविहवंत which is called पाठांतरं, P अदिसिवत्तं, J अदिहिव [= च]त्तं. [18] P विर, J चिर. [19] [हु]. [20] P °चिंतियम्हि. [21] = संभावनायां. [22] P पयं, J एयं.

हय-बंभ-रक्खसुव्वासियं[1] चे[2] दूरोसरंत-चिर-सोहं ।
अज्जेयं किं माहविलयाएँ परिसेसियं[3] भवणं ॥ ६८५

अलमहवा इह दुच्चिंतिएण वच्चामि केरलं ताम[4] ।
तत्तो च्चिय जाणिस्सं एयं एवं-विहं कज्जं ॥ ६८६

परिभाविऊण एयं संपत्ता केरलाउरि-दुवारं ।
तत्थ मए अक्कंदिय-सद्दो णिसुओ असोयव्वो ॥ ६८७

तो णिवडिय-हियय-विहीरणाएँ[5] उवसप्पिऊण पासम्मि ।
एक्को[6] पओलि-वालो णिहुयं चिय पुच्छिओ सभयं ॥ ६८८

भद्द किमेसो सुव्वइ जण-णिवहक्कंद-दूसहो सद्दो ।
अइ-गरुय-दुक्ख-परिभूय-बंधवो तुम्ह णयरीए ॥ ६८९

भणियं च तेण अज्जे [7]अज्ज-कुमारो अणज्ज-णिसि-समए ।
वसिओ विज्जा-भवणे असहाओ देव्व-जोएण ॥ ६९०

सो अम्ह [8]अउण्णाणं कत्थ व केहिं पि दुट्ठ-सत्तूहिं ।
अवहरिओ[9] मलय-महीहराहि[10] णिक्करुण-हियएहिं ॥ ६९१

मलयाणिलो वि पिय-सुय-सिणेह-वस-कायरेण हियएण ।
अण्णेसिऊण सुइरं जायाए समं गओ मोहं ॥ ६९२

हृदये हा धिक् किं नु ईदृशम् एतत्] ॥ ६८४ ॥ ६८५) **हय** – [हतब्रह्मराक्षसोद्वासितं च दूरापसरच्चिरशोभम् । अद्य इदं किं माधवीलतायाः परिशेषितं भवनम्] ॥ ६८५ ॥ ६८६) **अलमहवा** – [अलमथवा इह दुश्चिन्तितेन व्रजामि केरलं तावत् । ततः एव ज्ञास्यामि एतदेवंविधं कार्यम्] ॥ ६८६ ॥ ६८७) **परिभाविऊण** – [परिभाव्य एतत्संप्राप्ता केरलापुरीद्वारम् । तत्र मया आक्रन्दितशब्दः निश्रुतः अश्रोतव्यः] ॥ ६८७ ॥ ६८८) **तो** – [ततः निपतितहृदयविधीरणया उपसृप्य पार्श्वे । एकः प्रतोलीपालः निभृतमेव पृष्टः सभयम्] ॥ ६८८ ॥ ६८९) **भद्द** – [भद्र किमेष श्रूयते जननिवहाक्रन्ददुःसहः शब्दः । अतिगुरुकदुःखपरिभूतबान्धवः युष्माकं नगर्याम्] ॥ ६८९ ॥ ६९०) **भणियं** – [भणितं च तेन आर्ये आर्यकुमारः अनार्यनिशासमये । उषितः विद्याभवने असहायः दैवयोगेन] ॥ ६९० ॥ ६९१) **सो अम्ह** – [स अस्माकमपुण्यानां कुत्रापि कैरपि दुष्टशत्रुभिः । अपहृतः मलयमहीधरात् निष्करुणहृदयैः] ॥ ६९१ ॥ ६९२) **मलयाणिलो** – [मलयानिलः

---

[1] = उद्वासितं. [2] P व, J च. [3] = भुवनमवशेषं. [4] P नाम, J ताम. [5] = विधीरणा. [6] PJ एक्को. [7] P would not separate अज्ज and कुमारो. [8] = अपुण्यानां. [9] अवय°, J अवह°. [10] P हराहि, J हरा.

मुच्छा-विराम-संभरिय-गुण-गणुक्कंठिएहिँ तह रुण्णं ।
जह मलय-वण-गएहिँ वि गएहिँ ण[1] विहाविय़ं जूहं ॥ ६९३

हा वच्छ माहवाणिल हा बालय हा अणोवैमायार[2] ।
हा गुण-रयण-महोयहि हा अविणय-भीरु कत्थ तुमं ॥ ६९४

दीसहसि पुणो वि [3]मए सुयण-जण-सलाहिएँहिँ[4] सुमैईहिं[5] ।
कीलंतो मलय-महीहरम्मि समयं वयंसेहिं ॥ ६९५

एवमवरं पि बहुसो रोत्तूण[6] चिरं पयंपियं पहुणा ।
एहि पिए किं इमिणा जर[7]-हर-वासेण एत्ताहे ॥ ६९६

जस्स कए पालिज्जइ रज्जं जीयं धणं परियणं च ।
सो चेय णत्थि संपइ किं इमिणा रज्ज-भारेण ॥ ६९७

तुह भाउणो समप्पेमि पिययमे परियणं च[8] रज्जं च ।
वच्चामि वणं पर-लोय-कज्ज-दिण्णेक्क-मण-भावो ॥ ६९८

तो परिसेसिय-रज्जे रोए[9] वण-गमण[10]-गहिय-संकप्पे ।
सविसेसं रुयइ जणो पसाय[11]-सुह-सुमरणासत्तो ॥ ६९९

इय एमविहं भाउय दुस्सोयव्वं [12]तहिं सुणेऊण ।
अफुडिय-हियया अविवण्ण-जीवियाहं पि विणियत्ता ॥ ७००[13]

अपि प्रियसुतस्नेहवशकातरेण हृदयेन । अन्विष्य सुचिरं जायया समं गतः मोहम्] ॥ ६९२ ॥ ६९३) **मुच्छा**–[मूर्च्छाविरामसंस्मृतगुणगणोत्कण्ठिताभ्यां तथा रुदितम् । यथा मलयवनगतैः अपि गजैः न विभावितं यूथम्] ॥ ६९३ ॥ ६९४) **हा वच्छ** –[हा वत्स माधवानिल हा बालक हा अनुपमाकार । हा गुणरत्नमहोदधे हा अविनयभीरो कुत्र त्वम्] ॥ ६९४ ॥ ६९५) **दीसहसि**–[द्रक्ष्यसे पुनरपि मया सुजनजनश्लाघ्यैः सुमतिभिः। क्रीडन्मलयमहीधरे समं वयस्यैः] ॥ ६९५ ॥ ६९६) **एवमवरं**–[एवमपरमपि बहुशः रुदित्वा चिरं प्रजल्पितं प्रभुणा । एहि प्रिये किमनेन जरद्गृहवासेन इदानीम्] ॥ ६९६ ॥ ६९७) **जस्स**–[यस्य कृते पाल्यते राज्यं जीवितं धनं परिजनश्च । स एव नास्ति संप्रति किमनेन राज्यभारेण] ॥ ६९७ ॥ ६९८) **तुह**–[तव भ्रातुः समर्पयामि प्रियतमे परिजनं च राज्यं च । व्रजामि वनं परलोककार्यदत्तैकमनोभावः] ॥ ६९८ ॥ ६९९) **तो**–[ततः परिशेषितराज्ये राज्ञि वनगमनगृहीतसंकल्पे । सविशेषं रोदिति जनः प्रसादसुखस्मरणासक्तः] ॥ ६९९ ॥ ७००) **इय**–[इत्येवंविधं भ्रातृक दुःश्रोतव्यं तत्र श्रुत्वा । अस्फुटितहृदया अविपन्न-

---

[1] = गजैर्न विलोकितं यूथं. [2] = अनुपमाकार. [3] P गए, J मए. [4] = श्लाघ्यैः. [5] सुगईहिं, J सुमईहिं. [6] P रोऊण, J रोत्तूण. [7] = जरागृहवासेन. [8] P व, J च. [9] P राए, J राएण. [10] PJ गहण. [11] P यसाय, J पसाय. [12] P वहिं [= बहिं], J तहिं. [13] P 699, J perhaps 698.

जीविय[1]-मरणेण मणे[2] चिंतंती बहुं-गुणं[3] म्ह किं एत्थ।
मह जीविएण सा[4] जियइ मरइ मरणे[5] महाणुमई ॥ ७०१
ता जीवियं चिय वरं मरणाहिंतो मणम्मि धरिऊण।
सुइरेणोरुण्ण-मुही णिय-वसइं कह वि संपत्ता ॥ ७०२
तो बाह-जलोल्लिय-लोयणाएँ दीणाणणाएँ दूराओ।
एसा मए अहव्वाएँ दंसणे चिय विसंणविया[6] ॥ ७०३
सिट्ठं तं किं पि मए दुव्वोज्जं[7] वज्ज-कढिण[8]-हिययाए।
जं तुम्ह वेरियाण वि सवण-वहं[9] मा हु वच्चेज्ज ॥ ७०४
अह तं सहस त्ति णिसामिऊण मम्माहया इव णिसण्णा।
पडिया धरणी-वट्ठे हा किं णेयं पयंपंती ॥ ७०५
ताव मए से गुरु-यण-संपायासंकिरीएँ[10] घेत्तूण।
सीसं णिय-उच्छंगे सुइरेणासासिया एसा ॥ ७०६
णिहुयं गुरु-यण-संकालुईएँ वियलंत-बाह-पिहियच्छं।
रुण्णं रुयंत-परियण-परिसेसिय-जीवियासाए ॥ ७०७
हा जीविएस[11] हा सुयणु हा अणंत-गुण-भूमि हा दइय[12]।
हा णिक्कारण-वच्छल कत्थ पुणो तं सि दीसिहसि ॥ ७०८

जीविता अहमपि विनिवृत्ता] ॥ ७०० ॥ ७०१) **जीविय**–[जीवितमरणयोः मनसि चिन्तयन्ती बहुगुणम् अस्माकं किमत्र। मम जीवितेन सा जीवति म्रियते मरणे महानुमती] ॥ ७०१ ॥ ७०२) **ता**–[तत् जीवितमेव वरं मरणात् मनसि धृत्वा। सुचिरेणावरुदितमुखी निजवसतिं कथमपि संप्राप्ता] ॥ ७०२ ॥ ७०३) **तो बाह**–[ततः बाष्पजलार्द्रितलोचनया दीनाननया दूरात्। एषा मया अभव्यया दर्शने एव विसंज्ञापिता] ॥ ७०३ ॥ ७०४) **सिट्ठं**–[शिष्टं तत्किमपि मया दुर्वहं (दुर्वाच्यं वा) वज्रकठिनहृदयया। यत् युष्मद्वैरिणामपि श्रवणपथं मा खलु व्रजेत्] ॥ ७०४ ॥ ७०५) **अह तं**–[अथ तत्सहसा इति निशम्य मर्माहता इव निषण्णा। पतिता धरणीपृष्ठे हा किं नु एतत् प्रजल्पन्ती] ॥ ७०५ ॥ ७०६) **ताव**–[तावन्मया तस्याः गुरुजनसंपाताशङ्काशीलया गृहीत्वा। शीर्षं निजोत्संगे सुचिरेणाश्वासिता एषा] ॥ ७०६ ॥ ७०७) **णिहुयं**–[निभृतं गुरुजनशङ्कावत्या विगलद्बाष्पपिहिताक्षम्। रुदितं रुदत्परिजनपरिशेषितजीविताशया [॥ ७०७ ॥ ७०८) **हा जीविएस**–[हा जीवितेश हा सुतनो हा अनन्तगुणभूमे हा दयित। हा निष्कारणवत्सल कुत्र पुनः त्वमसि द्रक्ष्यसे]

---

[1] [जीवियमरणाण]. [2] P गणे, J मणे. [3] P बहुगुणम्ह. [4] P स, J सा. [5] P मरणेण, J मरणे. [6] = विवादिता. [7] P दुव्वोज्जं, J दुव्वोच्चं, [दुव्वोज्झं]. [8] P यडिय, J कढिण. [9] P वहं, J वहुं. [10] P संवापासं॰, J संवायासं॰. [11] PJ जीवएस. [12] P puts हा दइय in the second line, but J as above.

जं पढम-दंसणाणंद-वाह-पडिपूरिएहिं अच्छीहिं ।
सच्चविओ सि ण सुइरं तं इण्हिं[1] किं णियच्छिस्सं ॥ ७०९
जं[2] तंगुलियाहरण-च्छलेण सुइरं णिपीडिओ तुम्हि ।
सो मे तह लग्गो च्चिय अज्ज वि हत्थो ण वीसरइ ॥ ७१०
५ दिण्णाइँ जाइँ माहविलयाइँ[3] जह तुह स-हत्थ-लिहियाइं ।
अमय-मयाइँ व लेहक्खराइँ इण्हिं विसायंति ॥ ७११
इय एवं बहुसो पलविऊण भणियं इमीएँ मँह[4] हुत्तं[5] ।
असमत्थाहं पिय-सहि तेण विणा जीविउं[6] इण्हिं ॥ ७१२
ता जुत्तमजुत्तं किं पि जं मए लंघियासि पणएण ।
१० तं मरिसेज्जँसु[7] पिय-सहि मरणमयाले कयं विहिणा[8] ॥ ७१३
ण य लज्जा ण य विणओ ण कुमारि-जणोइयं अणुट्ठाणं ।
ण य सो पिओ ण मोक्खं तो किं हय-जीविएणम्ह !! ७१४
इमिणा असुहज्जिय-कम्म-कलुसिएणम्ह किं सरीरेण ।
तह कह वि विवज्जिस्सं जह पुण जम्मो च्चिय ण होइ ॥ ७१५
१५ भणियं च मए पिय-सहि मां[9] एवं भणसु किं ण-याणासि ।
जो जस्स हियय-दइओ मिलइ जियंतो जियंतस्स[10] ॥ ७१६

॥ ७०८ ॥ ७०९) **जं पढम**–[यत्प्रथमदर्शनानन्दबाष्पपरिपूरिताभ्याम् अक्षिभ्याम् । दृष्टः असि न सुचिरं त्वमिदानीं किं द्रक्ष्यामि] ॥ ७०९ ॥ ७१०) **जं तं**– [यत्तावदङ्गुलीयकाभरणच्छलेन सुचिरं निपीडितः युष्माँभिः । स मम तथा लग्नः एव २० अद्यापि हस्तः न विस्मरति] ॥ ७१० ॥ ७११) **दिण्णाइं**–[दत्तानि यानि माधवीलतया यथा तव स्वहस्तलिखितानि । अमृतमयानि इव लेखाक्षराणि इदानीं विषायन्ते] ॥ ७११ ॥ ७१२) **इय**–[इत्येवं बहुशः प्रलप्य भणितमनया मम संमुखम् । असमर्था अहं प्रियसखि तेन विना जीवितुमिदानीम्] ॥ ७१२ ॥ ७१३) **ता**–[तत् युक्तमयुक्तं किमपि यन्मया लङ्घिता असि प्रणयेन । तन्मृष्यस्व प्रियसखि २५ मरणमकाले कृतं विधिना] ॥ ७१३ ॥ ७१४) **ण य**–[न च लज्जा न च विनयः न कुमारीजनोचितमनुष्ठानम् । न च स प्रियः न मोक्षँणं तस्मात्किं हतजीवितेन मम] ॥ ७१४ ॥ ७१५) **इमिणा**–[अनेन अशुभार्जितकर्मकलुषितेन मम किं शरीरेण । तथा कथमपि विपत्स्ये यथा पुनर्जन्म एव न भवति] ॥ ७१५ ॥ ७१६) **भणियं**– [भणितं च मया प्रियसखि माँ एवं भण किं न जानासि । यः यस्य हृदयदयितः मिलति

---

३० [1] P इण्हिं उण किं, J इण्हिं किर णि°. [2] P जत्तं°, J जं तं. [3] P °लयाइ, J लयाइं. [4] P मह, J महु. [5] = मम संमुखं, [6] P जीविउं, J जीवियं. [7] P मरिस°, J मरिसे°. [8] P विहिणो, J विहिणा. [9] P सा, J not specified. [10] P जियं°, J जीयं°.

चिर-पवसिओ वि आवइ वाहि-ग्गहिओ वि णिव्वुओ होइ ।
बंधण-गओ वि मुंचइ मओ त्ति झीणा कहा लोए ।। ७१६*१[3]
जीयं तिवग्ग-सिद्धीएँ कारणं दुल्लहं च जिय-लोए ।
ण हि तेण विणा पिय-सहि हवंति हियइच्छिया[4] भोया ।। ७१७
सो तुज्झ पिओ पिय-सहि ण विवज्जइ णूण जुय-सएहिँ पि ।
सच्चवियं तस्स मए [5]दीहाउय-लक्खणं तइया ।। ७१८
जइ बहु-गुणं च मरणं ण[6] जियइ मलयाणिलो वि[7] ता पढमं ।
जणणी वि ण पिय-सुय-विप्पलंभ-दुक्खं पवज्जंती ।। ७१९
ता अलमिमिणा मरणाहिलास-समुहोवलग्ग-भावेण ।
अहवा सो होही तुज्झ सुयणु आराहसु भवाणी ।। ७२०[10]
एत्थं चिय कुल-भवणे [11]णिच्चं णियम-ट्ठियाएँ होहिंति ।
हियइच्छियाइँ पिय-सहि कीस तुमं मरणमहिलससि ।। ७२१
भणियं च महाणुमईएँ तं तहा मह मुहाहि[12] सोऊण ।
सहि जइ णेच्छसि मरणं ता किं पि[13] भणामि णिसुणेसु ।। ७२२

जीवन् जीवतः] ।। ७१६ ।। ७१६*१) चिर – [चिरप्रोषितः अपि आगच्छति व्याधिगृहीतः अपि निर्वृतः भवति । बन्धनगतः अपि मुच्यते मृतः इति क्षीणा कथा लोके] ।। ७१६*१ ।। ७१७) जीयं – [जीवितं त्रिवर्गसिद्धेः कारणं दुर्लभं च जीवलोके । न हि तेन विना प्रियसखि भवन्ति हृदयेप्सिताः भोगाः] ।। ७१७ ।। ७१८) सो तुज्झ – [स तव प्रियः प्रियसखि न विपद्यते नूनं युगशतैः अपि । दृष्टं तस्य मया दीर्घायुर्लक्षणं तदा] ।। ७१८ ।। ७१९) जइ – [यदि बहुगुणं च मरणं न जीवति मलयानिलः अपि तत्प्रथमम् । जननी अपि न प्रियसुतविप्रलम्भदुःखं प्रपद्यमाना] ।। ७१९ ।। ७२०) ता – [तदलमनेन मरणाभिलाषसंमुखोपलग्नभावेन । अथवा स भविष्यति तव सुतनु आराधय भवानीम्] ।। ७२० ।। ७२१) एत्थं – [अत्र एव कुलभवने नित्यं नियमस्थितायाः भविष्यन्ति । हृदयेप्सितानि प्रियसखि किमर्थं मरणमभिलषसि] ।। ७२१ ।। ७२२) भणियं – [भणितं च महानुमत्या तत्तथा मम मुखात् श्रुत्वा । सखि यदि नेच्छसि मरणं तत्किमपि भणामि निश्रृणु] ।। ७२२ ।।

---

[1] P नि°. [2] P मउ. [3] This gāthā, No. 716*1, is not given by J. It is found in P only; but the copyist observes that this gāthā is written above [the line, or on the margin] from some other work. P puts No. 16 for this as well as the next gāthā. [4] P भो, J भोया. [5] P दीहाऊय. [6] P ति, J वि. [7] PJ न. [8] P पवज्जत्ती, J पवज्जंती. [9] P सुजणु, J सुयणु. [10] This gāthā is given by both P and J. The copyist of P, however, observes that this gāthā is written below [the line, or on the margin] from some other work. This and the next verse have the same number, 19. [11] P निच्छं, J णिच्चं. [12] P सुहा हि, J मुहाहि. [13] P किं भ°, J किं पि भ.°

किं काण वि कह वि कुमारियाण कुल-हर-णिवास-सुहियाण ।
सिज्झंति देवयाराहणेक्क-चित्ताणुसाराइं ॥ ७२३

इय जइ मरणमसंतं मण्णसि एवं-विहे वि पिय-विरहे ।
मह मंद-भाइणीए ता होउ तवोवणे[3] वासो ॥ ७२४

जह तं तणं व[1] तुलिऊण सिद्ध-राएण[2] उज्झियं रज्जं ।
तह कुल-भवण-सुहाणं संकप्पो सहि मए वि कओ ॥ ७२५

इय इह इमीएँ कय-णिच्छयाएँ णिय-गुरु-यणं[4] पबोहेउं ।
अणियत्त[5]-मणाएँ कओ सहस त्ति तवोवणे वासो ॥ ७२६

एवं सोऊण चिरं णीसेसं कुवलयावलि-मुहाओ ।
भणियं णर-णाह मए भयवइ किं वो भवाणीए ॥ ७२७

ण कओ दुक्खावगमो एम-विहाणं पि तुम्ह एम-विहे ।
वणवास-किलेस-समोसरंत-सोक्खे तवच्चरणे ॥ ७२८

भणियं च इसि-सुयाए कत्तो इह जम्म-दुक्ख-वोच्छेओ ।
दीसइ असुहज्जिय[6]-पुव्व-कम्म-ओवग्गियाणम्ह ॥ ७२९

अण्णं पि तुम्ह सीसइ सविसेसं जं इमाओ[7] इह जायं ।
ण कयत्थो एत्तिय-मेत्तिएण देव्वो[8] कएणम्ह ॥ ७३०

---

७२३) किं काण – [किं कासामपि कथमपि कुमारिकाणां कुलगृहनिवाससुखितानाम् । सिध्यन्ति देवताराधनैकचित्तानुसाराणि] ॥ ७२३ ॥ **७२४) इय जइ** – [इति यदि मरणमसत् मन्यसे एवंविधे अपि प्रियविरहे । मम मन्दभागिन्याः तावद्भवतु तपोवने वासः] ॥ ७२४ ॥ **७२५) जह** – [यथा तत् तृणमिव तुलित्वा सिद्धराजेन उज्झितं राज्यम् । तथा कुलभवनसुखानां संकल्पः सखि मया अपि कृतः] ॥ ७२५ ॥ **७२६) इय** – [इति इह अनया कृतनिश्चयया निजगुरुजनं प्रबुध्य । अनिवृत्तमनसा कृतः सहसा इति तपोवने वासः] ॥ ७२६ ॥ **७२७) एवं** – [एवं श्रुत्वा चिरं निःशेषं कुवलयावलिमुखात् । भणितं नरनाथ मया भगवति किं वः भवान्या] ॥ ७२७ ॥ **७२८) ण कओ** – [न कृतः दुःखापगमः एवंविधानामपि युष्माकम् एवंविधे । वनवासक्लेशसमपसरत्सौख्ये तपश्चरणे] ॥ ७२८ ॥ **७२९) भणियं** – [भणितं च ऋषिसुतया कुतः इह जन्मदुःखव्युच्छेदः । दृश्यते अशुभार्जितपूर्वकर्मोपवल्गितानामस्माकम्] ॥ ७२९ ॥ **७३०) अण्णं** – [अन्यदपि युष्माकं कथ्यते सविशेषं यदस्मादिह

---

[1] = तृणमिव. [2] = मलयानिलेन. [3] = वने (something like त्व: is written before वने.) [4] P गुरयणं. [5] = अनिवृत्तमनसा. [6] P पुव्वज्जियअसुहकम्मउव°, J as above. [7] = पूर्वकथितात् अस्मात्, [8] P देव्वो, J देव्वा.

एत्थेक्क-दिवस-भाए णिसुओ गोला-णईएँ पर-तीरे ।
पडिराव-पूरियासो णराण गरुओ हलबोलो ॥ ७३१

जहा ।

एत्थुत्तर-पुव्व-पलोट्ट-भूमि-भाए खिवेह पत्तोली ।
विच्छिण्णं कीरउ राउलस्स रायंगणुद्देसं ॥ ७३२
परं-हुत्तं सारेज्जसु हट्ट-वहो जेण एत्थ संमाइ ।
इयरो वि हट्ट-णिवहो वेयडिय-वणिद्धुरा-लग्गो ॥ ७३३
इह होउ पिंड-वासो एत्थ णिओई हवंतु आसण्णे ।
इह वासो वार-करेणुयाण एसो अणुग्गीण ॥ ७३४
मोत्तुं भंडार-महाणसाण गोरी-हरस्स पइरेक्के ।
मग्गो सुणट्ट-सालाएँ होउ जो जत्थ सो तत्थ ॥ ७३५
कलुसिज्जइ जा ण जलं करेणु-करि-तुरय-णर-समूहेहिं ।
ता भरसु मज्जाणावालि-मज्जणंकणय-दोणीओ" ॥ ७३६
इय जा सुव्वइ एसो हलबोलो ताण एक्कमेक्काण ।
ता दूस-पट्ट-साला-सएहिँ आवासिओ लोओ ॥ ७३७
एत्थंतरम्मि वर-वार-रमणि-संघाय-सिट्ठ-सिरि-विहवा ।
विविहायवत्त-परिपिहिय-णहयलोरुद्ध-रवि-किरणा ॥ ७३८

जातम् । न कृतार्थः एतावन्मात्रेण दैवः कृतेन अस्माकम्] ॥ ७३० ॥ ७३१) **एत्थेक्क** – [अत्र एकदिवसभागे निश्रुतः गोदानद्याः परतीरे । प्रतिरावपूरिताशः नराणां गुरुकः कोलाहलः] ॥ ७३१ ॥ यथा । ७३२) **एत्थुत्तर** – [अत्रोत्तरपूर्वपर्यस्त-भूमिभागे क्षिपत प्रतोलीः । विच्छिन्नः क्रियतां राजकुलस्य राजाङ्गनोद्देशः] ॥ ७३२ ॥ ७३३) **परहुत्तं** – [पराभिमुखं सार्यताम् आपणपथः येन अत्र संमाति । इतरः अपि आपणनिवहः सुवर्णकारवणिग्धुरालग्नः] ॥ ७३३ ॥ ७३४) **इह होउ** – [इह भवतु पिण्डवासः अत्र नियोगिनः भवन्तु आसन्ने । इह वासः द्वारकरेणूनाम् एष अङ्ग-रक्षकाणाम्] ॥ ७३४ ॥ ७३५) **मोत्तुं** – [मुक्त्वा भाण्डागारमहानसयोः गौरी-गृहस्य एकान्ते । मार्गः सुनाट्यशालायाः भवतु यः यत्र स तत्र] ॥ ७३५ ॥ ७३६) **कलुसिज्जइ** – [कलुषीक्रियते यावत् न जलं करेणुकरितुरगनरसमूहैः । तावत् भरस्व मध्याह्न-विलासमज्जनकनकद्रोणीः] ॥ ७३६ ॥ ७३७) **इय जा** – [इति यावत् श्रूयते एष कोलाहलः तेषाम् एकैकानाम् । तावत् दूष्यपट्टशालाशतैः आवासितः लोकः]: ॥ ७३७ ॥ ७३८) **एत्थंतरम्मि** – [अत्रान्तरे वरवाररमणीसंघातशिष्टश्रीविभवा । विविधातपत्रपरि-

---

[1] P एक्केक्क, J एत्थेक्क. [2] = प्रवर्त्तमान. [3] = परस्थितं. [4] [सारेज्जउ.] [5] P संमाइ, J संमाइं [= ई]. [6] = सुवर्णकारवणिक् ओलिलग्नः, P वणिद्धुरा, J something like वणिहुरा. [7] P पिंडावासो. [8] = अङ्गरक्षकाणां. [9] = एकांते. [10] P °मज्जणक°, J °मज्जणं क°. [11] [ता भरसु मज्झणावेल्ल-मज्जणंकणय-दोणीओ]. [12] P हेल°, J हल°. [13] = तेड्डुर [?]. [14] = गुणुणीशतेषु. [15] P वारकरणि, J वाररमणि. [16] = श्रीविभवा. [17] = विविधान [= त] पत्रपिहित. [18] [°लोरुद्ध°].

रमणि-यण-समूहुग्घुट्ठ-मंगलाराव-पूरिय-दियंता ।
कंचुइ-अणुमग्ग-गया राय-कुमारी तहिं पत्ता ॥ ७३९

अह एत्थम्ह-तवोवण-कुसुमामोयावलंबिय-मणाए ।
भणियाओ णिय-वयंसीओ कुणह कुसुमोच्चयं एत्थ ॥ ७४०

तो खिण्ण-करेणु-समोसरंत-दर-दाविओरु-वेढाओ[1] ।
परितलिर[3]-णियंसण-सिढिल[4]-गंठि-संजमण-सीलाओ ॥ ७४१

वियलंब[5]ल-पाउरणग्ग-खलिय-चरणारविंद-गमणाओ ।
वियलंत-मेहलावलि-गुण-कलण-क्खलिय[6]-हत्थाओ ॥ ७४२[7]

असमंजस-पय-णिक्खेव[8]-वस-वियंभंत-णेउर-रवाओ ।
रंखोलिर-हार-विमूढ-कणय-वलयावलि-भुयाओ ॥ ७४३

इय विविह-कुसुम-परिमल-गंधवहुक्खित्त-हियय-भावाओ ।
एत्थम्ह समीव-समागयाउ वर-पुप्फलाईओ ॥ ७४४

पारद्धं च सयण्हाहिँ[9] ताहिँ कुसुमोच्चयं वणे काउं ।
एक्केक्कम-जय-कंखिय-मणाहिँ परिउट्ठ-वयणाहिँ[10] ॥ ७४५

तो सहसायड्ढिय[11]-तरुण-विडव-पालंब-चुंबिय-थणाहिँ ।
कर-कमल-कोमलंगुलि-णह-किरणारुणिय-गोच्छाहिँ ॥ ७४६

पिहितनभस्तलावरुद्धरविकिरणाः] ॥ ७३८ ॥ ७३९) **रमणियण** – [रमणीजनसमूहोद्घुष्टमङ्गलारावपूरितदिगन्ता । कञ्चुकि-अनुमार्गगता राजकुमारी तत्र प्राप्ता] ॥ ७३९ ॥ ७४०) **अह** – [अथ अत्र अस्मत्तपोवनकुसुमामोदावलम्बितमनसा । भणिताः निजवयस्याः कुरुत कुसुमोच्चयमत्र] ॥ ७४० ॥ ७४१) **तो खिण्ण** – [ततः खिन्नकरेणुसमपसरदीषद्दार्शितोरुवेष्टाः । परितलिननिवसनशिथिलग्रन्थिसंयमनशीलाः] ॥ ७४१ ॥ ७४२) **वियलंबल** – [दीर्घप्रावरणाग्रस्खलितचरणारविन्दगमनाः । विगलन्मेखलावलीगुणकलनस्खलितहस्ताः] ॥ ७४२ ॥ ७४३) **असमंजस** – [असमञ्जसपदनिक्षेपवशविजृम्भमाणनूपुररवाः । दोलायमानहारविमूढकनकवलयावलिभुजाः] ॥ ७४३ ॥ ७४४) **इय** – [इति विविधकुसुमपरिमलगन्धवहोक्षिप्तहृदयभावाः । अत्र अस्मत्समीपसमागताः वरपुष्पलाव्यः] ॥ ७४४) ७४५) **पारद्धं च** – [प्रारब्धः च सतृष्णाभिः ताभिः कुसुमोच्चयः वने कर्तुम् । अन्योन्यजयकांक्षितमानसीभिः परितुष्टवदनाभिः] ॥ ७४५ ॥ ७४६) **तो** – [ततः सहसाकृष्टतरुणविटपप्रालम्बचुम्बितस्तनाभिः । करकमलकोमलाङ्गुली-

---

[1] P समोय°, J समोस°. [2] = ऊरुवेढः. [3] = अतिसूक्ष्म. [4] P सढिल, J सिढिल. [5] = लंबमानप्रावरणाग्र, P वियलंचलण, J वियलंवए पा°. [6] P क्खलिय, J क्खणीय. [7] P puts the same number, 39, for this and the earlier gāthā; ; but subsequently the slip is corrected. [8] P निक्खव, J णेक्खेव. [9] = सतृष्णाभिः. [10] P वयणाहिं, J वयणेहिं. [11] P °यट्ठिय, J °यड्डिय.

दूरुच्चाइय-भुय-जुयल-वस-विरायंत-तिवलि-वलयाहिं ।
चलणयलग्ग-ट्ठिय[1]-थरहरंत-थोरोरु-वेढ[2]ाहिं ॥ ७४७

णीसास-समीरुच्छित्त[3]-कुसुम-रय-तरलियच्छि-जुयलाहिं ।
अलयावलि-विवर-विणिंत-सेय[4]-तण्णाय-तिलयाहिं ॥ ७४८

णिविड[5]-लयाहर-संचरण-विलुलियालय-विढत्त-सोहाहिं ।
बंधु[6]ज्झिय-कुसुम-विमूढ-भमर-डक्काहरिट्ठा[7]हिं ॥ ७४९

इय सुइरेण समाणवि[8] ताहिं सुरयं व कुसुम-परियम्मं ।
पारद्धं गोला-सलिल-मज्जणं जणिय-खेयाहिं ॥ ७५०

तो वियडासोय-तले संठवियाहरण-कुसुम-वासाहिं ।
सच्चवियं विमल-गंहीर[9]-मणहरं वर-सरी-सलिलं ॥ ७५१

ता विमल-सलिल-दंसण-णिव्ववियारत्त-भा-वरच्छीण ।
णह[10]-कोडि-विरल्लिय-चिहुर-भार-रुद्धावरोहाण ॥ ७५२

आमुक्काहरण-पलहुइयंग-परिहत्थ[11]-पय-णिवेसाण ।
सविसेस-गंठि-संजमिय-विउण[12]-कच्छडय[13]-वेढाण ॥ ७५३

इय पढम-मज्जणारंभ-रहस[14]-संचालियंबु-णिवहाण ।
अण्ण च्चिय का वि वरंगणाण सोहा समुल्लसिया ॥ ७५४

नखकिरणारुणितगुच्छाभिः] ॥ ७४६ ॥ ७४७) दूरुच्चाइय – [दूरोत्थापितभुजयुगलवशविराजमानत्रिवलिवलयाभिः । चरणतलाग्रस्थितथरथरायमाणस्थूलोरुवेष्टाभिः] ॥ ७४७ ॥ ७४८) णीसास – [निःश्वाससमीरोत्क्षिप्तकुसुमरजस्तरलिताक्षियुगलाभिः । अलकावलिविवरविनिर्गच्छत्स्वेदार्द्रयिततिलकाभिः] ॥ ७४८ ॥ ७४९) णिविड – [निविडलतागृहसंचरणविलुलितालकार्जितशोभाभिः । बन्धोज्झितकुसुमविमूढभ्रमरदष्टाधराभिः] ॥ ७४९ ॥ ७५०) इय – [इति सुचिरेण समाप्य ताभिः सुरतमिव कुसुमपरिकर्म । प्रारब्धं गोदासलिलमज्जनं जनितखेदाभिः] ॥ ७५० ॥ ७५१) तो – [ततः विकटाशोकतले संस्थापिताभरणकुसुमवासोभिः । दृष्टं विमलगभीरमनोहरं वरसरित्सलिलम्] ॥ ७५१ ॥ ७५२) ता विमल – [तावद्विमलसलिलदर्शननिर्वापितारक्तभावराक्षीणाम् । नखकोटीविरलीकृतचिकुरभाररुद्धावरोधानाम्] ॥ ७५२ ॥ ७५३) आमुक्क – [आमुक्ताभरणप्रलघूकृताङ्गनिपुणपदनिवेशानाम् । सविशेषग्रन्थिसंयमितद्विगुणकक्षापटवेष्टानाम्] ॥ ७५३ ॥ ७५४) इय – [इति प्रथममज्जनारम्भरभससं-

---

[1] = उट्ठिय । उन्नत. [2] = पीठ. [3] P °न्न, J not specified. [4] = निमित्त. [5] P निवड, J णिविड. [6] = वृंतोज्झित, P वंधुज्जित्तिय, J वंधुज्झिज्झिय. [7] = द्द[=द]ष्टाधराभिः. [8] P समाणिय, J समाणवि. [9] = गंभीर. [10] = नखकोटीविरलीकृत. [11] P °हत्थ, J °हच्छ. [12] = वेउण. [13] P कत्थडय, J कच्छडय. [14] P रहसं, J रहस.

कीए वि णिबुडुंतोरु-मूल-वस-पसरिओ सरीरम्मि ।
रोमंचो जोव्वण-कंद-कुहर-करणिं समुव्वहइ ।। ७५५
कीए वि जल-परिग्गहिय-णाहि-विवरुग्गया समारुहइ ।
थण-मूलासाइयं-तंतु-कसण-वल्लि व्व रोम-लया ।। ७५६
कीए वि विसम-तिवली-तरंग-पक्खलण-वस-समुच्छलियं ।
णिमिसद्धं सिय-पट्टंसुयं व सिहिणोवरे सलिलं ।। ७५७
कीए वि समंतायंत-सलिल-मज्झ-ट्ठियं रमंतीए ।
पवणाहय-सरसंवुरुह-विब्भमं होइ मुह-कमलं ।। ७५८
रत्तुप्पल-महु-सद्धालुएण कीए वि मुद्ध-भसलेण ।
परिमाणंतीएँ जलं डक्को उद्धं-ट्ठिओ हत्थो ।। ७५९
सो तीएँ तरलियंगुलि-विहुओ कर-पल्लवो रुयंतीए ।
तो से सहीहिँ मुह-मारुएण कह कह वि णिव्वविओ ।। ७६०
इय वयण-णयण-थणहर-करयल-परिचुंबिरालि-वाउलिओ ।
उत्तिण्णो सो गोला-दहाहि वर-कामिणी-सत्थो ।। ७६१
मज्झम्मि ताण सा वर-कुमारिया मणहरेहिँ अंगेहिं ।
महणुत्तिण्णाहिँ वे अच्छराहिँ परिवालिया लच्छी ।। ७६२

चालिताम्बुनिवहानाम् । अन्या एव का अपि वराङ्गनानां शोभा समुल्लसिता] ।। ७५४ ।। **७५५) कीए वि –** [कस्याः अपि निमज्जदूरुमूलवशप्रसृतः शरीरे । रोमाञ्चः यौवनकन्दकुहरसमानतां समुद्वहति] ।। ७५५ ।। **७५६) कीए वि –** [कस्याः अपि जलपरिगृहीतनाभिविवरोद्गता समारोहति । स्तनमूलासादिततन्तुकृष्णवल्ली इव रोमलता] ।। ७५६ ।। **७५७) कीए वि –** [कस्याः अपि विषमत्रिवलीतरङ्गप्रस्खलनवशसमुच्छलितम् । निमिषार्धं सितपट्टांशुकमिव स्तनोपरि सलिलम्] ।। ७५७ ।। **७५८) कीए वि –** [कस्याः अपि समन्तात्-आगच्छत्सलिलमध्यस्थितं रमन्त्याः पवनाहतसरसाम्बुरुहविभ्रमं भवति मुखकमलम्] ।। ७५८ ।। **७५९) रत्तुप्पल –** [रक्तोत्पलमधुश्रद्धालुकेन कस्याः अपि मुग्धभ्रमरेण । परिमायमानायाः जलं दष्टः ऊर्ध्वस्थितः हस्तः] ।। ७५९ ।। **७६०) सो तीए –** [स तस्याः तरलिताङ्गुलिविधूतः करपल्लवः रुदत्याः । ततः तस्याः सखीभिः मुखमारुतेन कथंकथमपि निर्वापितः] ।। ७६० ।। **७६१) इय –** [इति वदननयनस्तनभरकरतलपरिचुम्बनशीलालिव्याकुलितः । उत्तीर्णः स गोदाह्रदात् वरकामिनीसार्थः] ।। ७६१ ।। **७६२) मज्झम्मि –** [मध्ये तासां सा वरकुमारी मनोहरैः अङ्गैः । मथनोत्तीर्णाभिः इवँ अप्सरोभिः परिवारिता लक्ष्मीः] ।। ७६२ ।।

---

[१] = ब्रुडत्, P निवुडंतो°, J णिवुडुंतो°. [२] P °साईय. [३] = परिमाणं कुर्वत्या. [४] = दष्टः. [५] = ऊर्ध्वस्थितः. [६] PJ नयण. [७] = व्याकुलितः. [८] = ह्रदात्. [९] P °हि व, J °हिं व.

तो सा अम्हेहिँ चिरं भाउय णिव्वण्णिया पयत्तेण ।
सुर-वहु-दंसण-दूसिक्खिएहिँ अच्छीहिँ पुणरुत्तं ॥ ७६३

णह-मणि-किरणारुण-कोमलंगुली-दल-विराइयावयवं ।
णिग्गूढ-गुप्फ-सुपरिट्ठियं च चरणारविंद-जुयं ॥ ७६४

पविरल-तणु-रोम[1]-सुवट्टियंग-सम-संधि-बंधणं सहइ ।
लायण्ण-सुवण्ण-विणिम्मियं च वर-जंघिया-जुयलं ॥ ७६५

रमण-भर-भंग-भीयं व[2] संगयं सिरिस-कुसुम-सोमालं ।
करि-कलह-करायारं हरइ कुमारीएँ ऊरु-जुयं ॥ ७६६

गंभीर-णाहि-तणु-तिवलि-भंगुरं दर-विसट्ट-रोम-लयं ।
तुच्छं संसार-सुहं व मणहरं मज्झएसं से ॥ ७६७

णिव्विच्चु[5]तुंगाहोय-कक्कसं पिक्क-सिरिहल-सरिच्छं ।
होंति-परिणाह-गरुयं अग्घइ णव-थणहरुच्छंगं ॥ ७६८

कंकेलि-पल्लवायंब[6]-करयलालंकियं समुव्वहइ ।
मंदाइणि-कयणँ[7]-मुणालियाणुसरिसं भुया-जुयलं ॥ ७६९

सुविसुद्ध-तिरेहावरण[8]-विरइओ मडह-परियराबंधो ।
कलहोय[9]-कलस-कंठावसायणो[10] कंधर-णिवेसो ॥ ७७०

---

७६३) तो सा – [ततः सा अस्माभिः चिरं भ्रातृक निर्वर्णिता प्रयत्नेन । सुरवधूदर्शन-दुःशिक्षिताभ्यामक्षिभ्यां पुनरुक्तम्] ॥ ७६३ ॥ **७६४) णहमणि** – [नखमणि-किरणारुणकोमलाङ्गुलीदलविराजितावयवम् । निगूढगुल्फसुप्रतिष्ठितं च चरणारविन्द-युगम्] ॥ ७६४ ॥ **७६५) पविरल** – [प्रविरलतनुरोमसुवृत्ताङ्गसमसंधिबन्धनं शोभते । लावण्यसुवर्णविनिर्मितं च वरजङ्घायुगलम्] ॥ ७६५ ॥ **७६६) रमण** – [रमण-भरभङ्गभीतमिव संगतं शिरीषकुसुमसुकुमारम् । करिकलभकराकारं हरति कुमार्याः ऊरुयुगम्] ॥ ७६६ ॥ **७६७) गंभीर** – [गम्भीरनाभितनुत्रिवलिभङ्गुरम् ईषद्विकसित-रोमलतम् । तुच्छः संसारसुखमिव मनोहरः मध्यदेशः अस्याः] ॥ ७६७ ॥ **७६८) णिविच्चु** – [निरन्तरोत्तुङ्गाभोगकर्कशः पक्वश्रीफलसदृक्षः । भवत्परिणाहगुरुकः अर्घति नवस्तनभरोत्संगः] ॥ ७६८ ॥ **७६९) कंकेलि** – [कङ्केलिपल्लवाताम्रकरतलालंकृतं समुद्वहति । मन्दाकिनीकनकमृणालिकानुसदृशं भुजायुगलम्] ॥ ७६९) ॥ **७७०) सुविसुद्ध** – [सुविशुद्धत्रिरेखावरणविरचितः सूक्ष्मपरिकराबन्धः । कलधौतकलशकण्ठा-

---

[1] P रोम, J रोमं. [2] P च, J व. [3] = भीतं सत् मिलित. [4] P एसं से, J एसेसं. [5] = निभिच [?]. [6] = आतांम्बु [= ताम्र]. [7] [कणय]. [8] P तिरेहा°, J तिरेही°. P °होय, J °होउ. [10] = जयी.

रइ-कणइ-कुसुम-गोच्छो व्व ईसि-मज्झुण्णओ[1] सुहावेइ ।
दसणावलि-परिवेसो विद्दुम-रायारुणो अहरो ॥ ७७१

अविसट्ट-पुंड[2]-जुयाणुब्भडुज्जुओ[3] वयण-कमल-कय-सोहो ।
णिण्णुण्णय[4]-मज्झत्थो विहरइ से णासिया-वंसो ॥ ७७२

चिर-मज्जण-सलिल-कसायं[5]-पाडलावंग-देस-दीहाइं[6] ।
णयणाइँ बाल-रवि-यर-छित्ताइं[7]दीवराइं वं[8] ॥ ७७३

सज्जीव-काम-कोयंड-सच्छहं सवण-पत्तं[9] पेरंतं ।
णयणुप्पल-णाल-जुयं वं[10] सहइ भुमयावली-जुयलं ॥ ७७४

अद्धेंदु-बिंब-सरिसं णिडाल-फलयं विहाइ णिप्पंकं ।
जोव्वण[11]-सिरीएँ मुह-दप्पणं व विहिणा विणिम्मवियं ॥ ७७५

तणु-कसण-सिणिद्धायाम-मणहरो[12] दूर-देस-कय-सोहो ।
पट्ठि-णिसण्णो से हरइ भंगुरो केस-पब्भारो ॥ ७७६

इय जो जो से दीसइ अंगावयवाणं[13] को वि उद्देसो ।
सो सो णं[14] देइ चलिउं अणिमिस-पेच्छीण अच्छीणि[15] ॥ ७७७

तं तहं[16] सुइरं णिव्वण्णिऊण[17] परिचिंतियम्हि हियएण ।
अण्णो सो को वि विही जस्सेयं रूव-विण्णाणं ॥ ७७८

°वसाँदनः कंधरनिवेशः] ॥ ७७० ॥ ७७१) रइ – [रतिलताकुसुमगुच्छः इव ईषन्मध्योन्नतः सुखयति । दशनावलिपरिवेषः विद्रुमरागारुणः अधरः] ॥ ७७१ ॥ ७७२) अविसट्ट – [अविकसितपुट्युगानुद्भट-ऋजुकः वदनकमलकृतशोभः । निम्नोन्नत. मध्यस्थः विहरति तस्याः नासिकावंशः] ॥ ७७२ ॥ ७७३) चिर – [चिरमज्जनसलिलकषायपाटलापाङ्गदेशदीर्घे । नयने बालरविकरस्पृष्टे इन्दीवरे इव] ॥ ७७३ ॥ ७७४) सज्जीव – [सजीवकामकोदण्डसच्छायं श्रवणप्राप्तपर्यन्तम् । नयनोत्पलनालयुगमिव शोभते भ्रूलँतायुलगम् ॥ ७७४ ॥ ७७५) अद्धेंदु – [अर्धेन्दुबिम्बसदृशं ललाटफलकं विभाति निःपङ्कम् । यौवनश्रियः मुखदर्पणमिव विधिना विनिर्मितम्] ॥ ७७५ ॥ ७७६) तणु – [तनुकृष्णस्निग्धायाममनोहरः दूरदेशकृतशोभः । पृष्ठनिषण्णः तस्याः हरति (= शोभते) भङ्गुरः केशप्राग्भारः] ॥ ७७६ ॥ ७७७) इय – [इति यः यः तस्याः दृश्यते अङ्गावयवानां कः अपि उद्देशः । स स न ददाति चलितुम् अनिमिषप्रेक्षिणाम् अक्षीणि] ॥ ७७७ ॥ ७७८) तं तह – [तां तथा सुचिरं निर्वर्ण्य परिचिन्तिँतास्मि

---

[1] = ईषत् मध्योन्नतः. [2] P पुड, J फुड. [3] = अवुब्भट । रज्जु [?], P °णुब्भरु°, J °णुब्भडु°. [4] = निम्नोन्नतमध्यस्थः. [5] P कसायपाडलावंग, J कसायाइं यव्वंग. [6] = तथावीर्या [= दीर्घा] नि. [7] = स्पृष्टानि. [8] P च, J व. [9] = प्राप्तपर्यंत. [10] P च, J व. [11] P जोव्वणमिसगं मुहं (The copyist writes ए on गं which was perhaps a doubtful symbol.), J जोव्वणसिरीमुहद°. [12] = मनो हरति, P °यागम°, J °यामम°. [13] P has lacuna here, but it is filled by J. [14] P म, J ण. [15] °पेच्छीण अच्छाणी, J °पेच्छाण अच्छीण. [16] = तां तथा. [17] = विलोक्य, P णिव्वण्णि°, J णिव्विण्णि°.

अण्णह कह वेय-जडस्स तस्स विसयाहिलास-विमुहस्स ।
णिप्पज्जइ लोय-पियामहस्स एवं-विहं रूवं ।। ७७९
मण्णे चंदामय-पारियाय-वम्मह-वसंत-मइराए ।
कोत्थुह-सिरि-सार-समुच्चयाहिं एसा विणिम्मविया ।। ७८०
किं एसा णाय-वहू णु होज्ज विज्जाहरी णु देवी णु ।
असुर-जुयाणी [3]सिद्धंगणा णु मच्चं समोइण्णा ।। ७८१
तावय से णाम-णिवास-जम्म-कोऊहलावियाणम्ह ।
भणिया विचित्तलेहा णामेण वयंसिया तीए ।। ७८२
हल सहि विचित्तलेहे अणुगमसु इमं तवोवणं ताव ।
जाव णिवत्तेमि अहं पूया-यम्मं भवाणीए ।। ७८३
जो सा [5]विचित्तलेहा भाउँय सहसा समागया एत्थ ।
अँब्बीयं पिव हिययं तिस्सा उवलक्खियं अम्हि ।। ७८४
सा दूर-कय-पणामा भणिया अम्हेहि तुज्झ का एसा ।
सुंदरि वयंस-भावाणुसंगया अणुवम-कुमारी ।। ७८५
कस्स व एसा धूया केण व कज्जेण आगया एत्थ ।
कत्थ वँ जाही साहसु किं णामं कत्थ व णिवासो ।। ७८६

हृदयेन । अन्य. स कः अपि विधिः यस्य इदं रूपविज्ञानम्] ।। ७७८ ।। ७७९) **अण्णह** – [अन्यथा कथं वेदजडस्य तस्य विषयाभिलाषविमुखस्य । निष्पद्यते लोकपितामहस्य एवंविधं रूपम्] ।। ७७९ ।। ७८०) **मण्णे** – [मन्ये चन्द्रामृतपारिजातमन्मथवसन्तमदिरायाः । कौस्तुभश्रीसारसमुच्चयात् एषा विनिर्मिता] ।। ७८० ।। ७८१) **किं एसा** – [किमेषा नागवधूः नु भवेत् विद्याधरी नु देवी नु । असुरयुवती सिद्धाङ्गना नु मर्त्यं समवतीर्णा] ।। ७८१ ।। ७८२) **तावय** – [तावत्तस्याः नामनिवासजन्मकुतूहलितानामस्माकम् । भणिता विचित्रलेखा नाम्ना वयस्या तया] ।। ७८२ ।। ७८३) **हल** – [हला सखि विचित्रलेखे अनुगच्छ इमां तपोवनं तावत् । यावत् निर्वर्तयामि अहं पूजाकर्म भवान्याः] ।। ७८३ ।। ७८४) **जो सा** – [यत् सा विचित्रलेखा भ्रातृक सहसा समागता अत्र । अद्वितीयमिव हृदयं तस्याः उपलक्षितमस्माभिः] ।। ७८४ ।। ७८५) **सा दूर** – [सा दूरकृतप्रणामा भणिता अस्माभिः तव का एषा । सुन्दरि वयस्यभावानुसंगता अनुपमकुमारी] ।। ७८५ ।। ७८६) **कस्स** – [कस्य वा एषा दुहिता केन वा कार्येण आगता अत्र । कुत्र वा यास्यति कथय

[1] P अह, J अण्णह. [2] P वस्सह, J वम्मह. [3] P सिद्धगणा, J not specified. [4] P मच्च, J मच्चं. [5] P चित्तलेहा, [= विचि°]. [6] P भावय, J भाउआ. [7] = अद्वितीयमिव, P अचीयं, J अव्वीयं. [8] P वा, J व.

भणियं च तीएँ भयवइ एयं जइ अत्थि तुम्ह कोहल्लं ।
ताँ साहेमि णिसामेसु वित्थरत्थं कहेयव्वं ।। ७८७

अत्थि ति-समुद्द-पुहई-विक्खाय-जसो अखंडिय-पयावो ।
णामेण सिलामेहो सिंहल-दीवाहिव-णरिंदो ।। ७८८

सो एक्कम्मि सुदियहे पारद्धि-विणिग्गओ महारण्णे ।
रमिऊण चिरं रण्णाउ पडिणियत्तो पुराहुत्तं ।। ७८९

तो तत्थ एक्क पाइक्क-तुरय-गय-साहणेण संचलिओ ।
सहस त्ति वियड-दाढो पुरओ कोलो समुच्छलिओ ।। ७९०

तो एक्क-हय-सहाओ तस्स वराहस्स मग्ग-संलग्गो ।
णरणाहो ताव गओ जा तरु-विडवाउलं रण्णं ।। ७९१ [6]

ताँ तत्थ कुरर-कारंड-चक्क-कलहंस-कंक-संकिण्णं ।
भमर-भरोणय-पंकय-रय-रंजिय-पिच्चं-पेरंतं ।। ७९२

एव-विहं सो भयवइ कमल-सरं राइणा णियंतस्स ।
सहस त्ति संपइट्ठो अत्थाह-जलं महाकोलो ।। ७९३

ता गंभीर-सरोवर-पवेस-विसमं गँए वराहम्मि ।
सच्छरिओ स विलक्खो मुहुत्त-मेत्तं ठिओ राया ।। ७९४

किं नाम :कुत्र वा निवासः] ।। ७८६ ।। ७८७) **भणियं**– [भणितं च तया भगवति एतत् यदि अस्ति युष्माकं कुतूहलम् । तत् कथयामि निशामयस्व विस्तरार्थं कथयितव्यम्] ।। ७८७ ।। ७८८) **अत्थि**– [अस्ति त्रिसमुद्रपृथिवीविख्यातयशाः अखण्डितप्रतापः । नाम्ना शिलामेघः सिंहलद्वीपाधिपनरेन्द्रः] ।। ७८८ ।। ७८९) **सो एक्कम्मि**– [स एकस्मिन् सुदिवसे पापर्द्धिविनिर्गतः महारण्ये । रमित्वा चिरमरण्यात्प्रतिनिवृत्तः पुराभिमुखम्] ।। ७८९ ।। ७९०) **तो तत्थ**– [ततः तत्र एकः पादिकतुरगगजसाधनेन संचलितः । सहसा इति विकटदंष्ट्रः पुरतः कोलः समुच्छलितः] ।। ७९० ।। ७९१) **तो एक्क**– [तदा एकहयसहायः तस्य वराहस्य मार्गसंलग्नः । नरनाथः तावद्गतः यावत्तरुविटपाकुलमरण्यम्] ।। ७९१ ।। ७९२) **ता तत्थ**– [ततः तत्र कुररकारण्डचक्रकलहंसकङ्कसंकीर्णम् । भ्रमरभरावनतपङ्कजरजोरञ्जितसुकुमारपर्यन्तम्] ।। ७९२ ।। ७९३) **एवविहं**– [एवंविधं स (=तत्) भगवति कमलसरः राज्ञः पश्यतः । सहसा इति संप्रविष्टः अस्ताघजलं महाकोलः] ।। ७९३ ।। ७९४) **ता गंभीर**– [तदा गम्भीरसरोवरप्रवेशविषमं गते वराहे । साश्चर्यः स विलक्षः मुहूर्तमात्रं स्थितः राजा] ।। ७९४ ।।

---

[1] P तो साहिमि, J ता साहेमि. [2] = आखेटक. [3] = पुराभिमुखं. [4] = राज्ञि [?]. [5] [समुचलिओ]. [6] P skips over one number here. [7] P जा, J ता. [8] = पंकजरजःरंजितं. [9] = पोच्च। सुकुमारं. [10] [राइणो]. [11] = अस्ताघजलं. [12] P °ममए, J °मं गए.

तो परिसुढिय-तुरंगो सो सहसा विम्हयावहिय-हियओ।[1]
आसण्णमसोय-वणं सिसिर-च्छायं समल्लीणो ॥ ७९५
ता तत्थ उभय-कर-गहिय-कुसुम-माला मणोहरावयवा।
एक्कसरियाइ पहुणो पुरओ परिसंठिया बाला ॥ ७९६
राएण तओ भणिया कासि तुमं एरिसे महारण्णे।
सच्छंदा वर-मालं अप्पसि मह केण कज्जेण ॥ ७९७
भणियं च तीएँ णरवइ किं इमिणा पुच्छिएण तुह ताव।
परिणेसु मं णिसंको जाणिहिसि[2] गएहिँ दियहेहिं ॥ ७९८
तं तह सोऊण णराहिवेण सा बालिया पुणो भणिया।
सुंदरि णराहिवाणं एसो मग्गो च्चिय ण होइ ॥ ७९९
अपरिग्गहा[3] कुमारी अमुणिय-गोत्त-क्कमा अइट्ठ-सुया[4]।
कह परिणीयसि[5] बाले कहसु तुमं चेय मह एयं ॥ ८००[6]
भणियं च तीएँ णरवइ एसो च्चिय सुपुरिसाण सद्धम्मो।
ता साहेमि णिसामेसु कुल-हरं जं म्ह[7] एत्ताहे ॥ ८०१
अत्थि कणयायलुच्छंग-संगया तियस-लोय-विक्खाया।
सुलसा णामेण पुरी अच्चंत-मणोहरा रम्मा ॥ ८०२

---

७९५) तो परि – [ततः परिश्रान्ततुरङ्गः स सहसा विस्मयापहृतहृदयः। आसन्नमशोकवनं शिशिरच्छायं समालीनः] ॥ ७९५ ॥ **७९६) ता तत्थ** – [तदा तत्र उभयकरगृहीतकुसुममाला मनोहरावयवा। झगिति प्रभोः पुरतः परिसंस्थिता बाला] ॥ ७९६ ॥ **७९७) राएण** – [राज्ञा ततः भणिता कासि त्वमीदृशे महारण्ये। स्वच्छन्दा वरमालाम् अर्पयसि मम केन कार्येण] ॥ ७९७ ॥ **७९८) भणियं** – [भणितं च तया नरपते किमनेन पृष्टेन तव तावत्। परिणयस्व मां निःशङ्कः ज्ञास्यसि गतैः दिवसैः] ॥ ७९८ ॥ **७९९) तं तह** – [तत्तथा श्रुत्वा नराधिपेन सा बालिका पुनर्भणिता। सुन्दरि नराधिपानाम् एष मार्गः एव न भवति] ॥ ७९९ ॥ **८००) अपरिग्गहा** – [अपरिग्रहा कुमारी अज्ञातगोत्रक्रमा अदृष्टश्रुता। कथं परिणीयसे बाले कथय त्वमेव मम एतत्] ॥ ८०० ॥ **८०१) भणियं** – [भणितं च तया नरपते एष एव सुपुरुषाणां सद्धर्मः। तत्कथयामि निशामय कुलगृहं यत् मम इदानीम्] ॥ ८०१ ॥ **८०२) अत्थि** – [अस्ति कनकाचलोत्संगसंगता त्रिदशलोकविख्याता। सुलसा नाम्ना पुरी अत्यन्तमनोहरा रम्या]

---

[1] P °विहिय, J °वहिय. [2] P जाणिहिसि, J जाणिहसि. [3] = परिजनरहिता. [4] = अदृष्टश्रुता, P अइट्ठ, J यइट्ठ. [5] P परिणीयसि, J परिणिहिसि. [6] P 799, J perhaps 799. [7] P जम्ह- [= जं म्ह].

तत्थ विज्जाहरेंदो हंसो णामेण तियस-विक्खाओ ।
तस्सम्हे हिं[1] णराहिव दो च्चिय धूयाओ जायाओ ॥ ८०३
एक्काए वसंतसिरी मज्झ महेल्लाए[2] णाम णरणाह ।
वाहित्ता[3] सरयसिरी अहं पि णिय-गुरु-यणेण तहिं ॥ ८०४
एवं[4] णे दो वि पहाय-समय-संगीयय[5]-प्पसंगेण ।
देवी-हराण पुरओ केलास-गिरिं पवण्णाओ[6] ॥ ८०५
तत्थम्हेहि णराहिव हरिस-वसुप्फुल्ल-लोयणो दिट्ठो ।
गोरी-हराण पुरओ पणच्चमाणो गणाहिवई ॥ ८०६[7]
अह सो मए गणेसो चिरं[8]-परिचय-विम्हयाएँ सामि[9] तहिं ।
उवहसिओ तेणाहं पक्खित्ता मच्च-लोयम्मि ॥ ८०७
एसो मह तेणं च्चिय सूयर-वेसो दयालुणा दिण्णो ।
णियं[10]-दूओ जेण तुमं अणुग्गहत्थं[11] म्ह उवणीओ ॥ ८०८
ता तेणं च्चिय दिण्णो तं सि वरो भयवया गणेसेण ।
परिणेसुं[12] णिरासंको[13] एव-विहं तुम्ह अविरुद्धं ॥ ८०९

॥ ८०२ ॥ ८०३) **तत्थ** – [तत्र विद्याधरेन्द्रः हंसः नाम्ना त्रिदशविख्यातः । तस्य आवां हि नराधिप द्वे एव दुहितरौ जाते] ॥ ८०३ ॥ ८०४) **एक्काए** – [एकस्याः वसन्तश्रीः मम महत्याः नाम नरनाथ । व्याहृता शरच्छ्रीः अहमपि निजगुरुजनेन तत्र] ॥ ८०४ ॥ ८०५) **एवं** – [एवमावां द्वे अपि प्रभातसमयसंगीतप्रसंगेन । देवीहरयोः पुरतः कैलासगिरिं प्रपन्ने] ॥ ८०५ ॥ ८०६) **तत्थ** – तत्रावाभ्यां नराधिप हर्षवशोत्फुल्ललोचनो गणाधिपतिः गौरीहरयोः पुरतः नृत्यन् दृष्टः ॥ ८०६ ॥ ८०७) **अह** – अथ लब्धा*वनतं न*यनदृष्टमु*ख्या मया गणेशो विनायकः उपहसितः तेनाहं मृत्युलोके प्रक्षिप्ता ॥ ८०७ ॥ ८०८) **एसो मह** – तेनैव दयालुना संजातरूपेण मम शूकरवेषो निजदूतो दत्तः । येन वराहेणास्माकमनुग्रहार्थं त्वमुपनीतः ॥ ८०८ ॥ ८०९) **ता तेणं** – तस्मात्तेनैव भगवता गणेशेन त्वमेव वरो दत्तः । हे नराधिप एतस्मात् परिणय मा*म् उ*भयोरप्युभयलोकशुभमित्यर्थः ॥ ८०९ ॥ ८१०) **एवं सोऊण** – एवं श्रुत्वा परितोषविकसितमुखेन नराधिपेन तत्कालोचितविधिना सा तत्र तेन

---

[1] P उ, J हि. [2] = महती. [3] = व्याहृता. [4] P एवं मे [= एवं म्हे (or भे)], J एवं णे. [5] P संगीद, J संगीयय. [6] P पवन्नाह, J पवण्णाओ. [7] This gāthā is missing in B due to the big gap in B. After the gap, B begins with तत्रावभ्यां etc which is the commentary on this gāthā. [8] B लब्धो[= द्धो]णयनयणदावि[य]मुहीए । for चिर etc. [9] = हे स्वामिन्. [10] = निजदूतः. [11] P °ग्गहत्थम्ह, J not specified, B corrupt. [12] P परिणासु, JB परिणेसु. [13] B मा [= मं] णराहित्र उव[= ह]याण सि[= वि] उहयलोयसुहं । for णिरासंको etc.

एवं सोऊण णराहिवेण परिओस-वियसिय-मुहेण ।
तक्कालोइय-विहिणा परिणीया तेण सा तत्थ ॥ ८१०

ताव य तुरंग[1]-खुर-खोज्ज-पवह[2]-लग्गेण[3] साहणेण तहिं ।
सच्चविओ णरणाहो सरयसिरी-लंभ-परितुट्ठो ॥ ८११

तो सरयसिरी-दंसण-पहिट्ठ-परिवार-परिलिओ[4] राया ।
संपत्तो णिय-भवणं[5] वंदिण-जय-सद्द-हलवोलं[6] ॥ ८१२

अह तिस्सा तेण तहिं एसा लीलावइ त्ति णामेण[7] ।
उप्पण्णा पिय-तणया किं भणह इहागया कीस ॥ ८१३

तं तुम्ह सीसइ च्चिय इमीए जं जम्म-वासराहिंतो ।
अज्ज-दियसंतरं जाव वित्थरत्थं कहेयव्वं ॥ ८१४

केणावि जम्म-दियहे इमीए असरीरियाए वायाए ।
दिव्वेण समाइट्ठं सिट्ठं देवण्णुएहिं पि ॥ ८१५

जह जो इमीए वर-वालियाए होही वरो त्ति वर-समए ।
सो सयल-पुहइ[9]-णाहो लहिही दिव्वाओ सिद्धीओ ॥ ८१६

एवं सोऊण कयं वद्धावणयं म्ह[10] राइणा[11] तत्थ ।
पहयाइँ संख-काहल-रव-संवलियाइँ तूराइं ॥ ८१७

परिणीता गन्धर्वविवाहेन पाणौ गृहीता ॥ ८१० ॥ ८११) **ताव य** – [तावच्च तुरगखुरक्षोदप्रपथलग्नेन साधनेन तत्र । दृष्टः नरनाथः शरच्छ्रीलम्भपरितुष्टः ।] खुज्जं चरणन्यासाङ्कनम् ॥ ८११ ॥ ८१२) **तो सरय** – ततः शरच्छ्रीदर्शनप्रहृष्टपरिवार-परिगतो राजा बन्दिजनकृतजयशब्दकलकलं निर्जभवनं[12] संप्राप्तः ॥ ८१२ ॥ ८१३) **अह तिस्सा** – अथ तस्याः सकाशात् तेन लीलावतीति नाम्ना एषा प्रियतनया उत्पन्ना । किं पृच्छत किमत्रागता[13] तत्कथा[14] अतः परम् इत्यर्थः ॥ ८१३ ॥ ८१४) **तं तुम्ह** – अस्याः जन्मवासरादद्यदिवसान्तरं यावद्विस्तारार्थः कथयितव्यः[15] इत्यादि तद्भवतां शिष्यते कथ्यते ॥ ८१४ ॥ ८१५) **केणावि** – अस्या जन्मदिवसे केनापि देवेन अशरीरया वाचा समादिष्टम् । दैवज्ञैः ज्योतिषिकैश्च कथितम् ॥ ८१५ ॥ ८१६) **जह जो** – यथा योऽमुष्याः वरबालिकाया वरणसमये वरो भविष्यति स सकलपृथिवी-नाथो दिव्याः सिद्धीः लप्स्यते ॥ ८१६ ॥ ८१७) **एवं सोऊण** – एवं श्रुत्वा अस्म-

---

[1] P तुरग, B तुरंग. [2] = प्रपथ. [3] B खोजवहविलग्गेण. [4] P परिलिओ, B परिमिओ, [परिविओ]. [5] P निययभ°, B णियभु°. [6] P जण, J जय. [7] P हलवोलो, B वंदीयणसद्द-हलवोलं. [8] PJB नामेण. [9] P पुहइ, B पुहवि. [10] P °यं म्ह, JB °यम्ह. [11] P राइणा तत्थ, B राय राएण. [12] B भुवनं. [13] B किमन्यत्रागत. [14] B तत्कथामत° [15] B कथयत वा.

उब्भीकयाउ वर-गुडियाओ हट्टेहिँ[1] हट्ट-सोहाओ।
देवालएहिँ देवंग-धय-वडाओ[2] य लोएहिं ॥ ८१८
परम[3]-परिओस-मुइओ पणच्चिओ वर-विलासिणी-णिवहो।
दिण्णाइँ[4] विप्प-वंदिण बहु-विहयाइं[5] च दाणाइं ॥ ८१९
एवं णिव्वत्तासेस-णामकरणाइँ मंगलीएहिं।
तद्दियसं[6] कीरंतेहिँ बाल-भावाउ उत्तिण्णा ॥ ८२०
णिव्वडियासेस-विलास-सोह-सुपसाहिएहिँ अंगेहिं।
आरंभो णव-जोव्वण-सिरीएँ गहिओ अँयालेण[7] ॥ ८२१
तावय लावण्णामय-पूरिज्जंताइँ से णिएऊण।
अंगाइँ सिलामेहेण चिंतियं को वरो होज्ज ॥ ८२२
अण्णम्मि दिणे बहु-सिक्खियाण सुमईण विद्ध[8]-कुसलाण।
णिय-णयर[9]-चित्तयाराण अप्पिओ[10] राइणा णियमो[11] ॥ ८२३
जह[12] वच्चह हे उज्झाय[13]-सीसहा एत्थ पुहइ-विक्खाया।
वसुहाहिवा लिहेऊण[14] मज्झ दावेह[15] जे के वि ॥ ८२४

तातेन राज्ञा वर्धापनकं कृतम्। शंखकांहलारवसंवलितास्तूर्याश्च प्रहताः ॥ ८१७ ॥ ८१८) **उब्भीकयाउ** – लोकेन वरगुड्डिकाः सज्जीकृताः हट्टेषु हट्टशोभाः कृताः देवालयेषु देवाङ्गध्वजपटाः ऊर्ध्वीकृताः लोकेन ॥ ८१८ ॥ ८१९) **परम** – परमपरितोषमुदितो वरविलासिनीनिवहः प्रनर्तितः । बन्दिविप्राणां बहुकानि कनकदानानि दत्तानि ॥ ८१९ ॥ ८२०) **एवं** – एवं निर्वृत्ताशेषनामकरणादि माङ्गलिकैः तद्दिवसं क्रियमाणैः बालभावादुत्तीर्णा ॥ ८२० ॥ ८२१) **णिव्वडियासेस** – निर्वर्तिताशेषविलासशोभासुप्रसाधिताङ्गैः तया नवयौवनश्रियः आरम्भ इवाकालेन गृहीतः ॥ ८२१ ॥ ८२२) **तावय** – तावता लावण्यामृतपूर्यमाणानि तस्या अङ्गानि दृष्ट्वा शिलामेघेन चिन्तितम् । को वरो भविष्यति ॥ ८२२ ॥ ८२३) **अण्णम्मि** – अन्यस्मिन् दिने बहुशिक्षितानां सुमतीनां विद्धाकुशलानां विचित्रकर्मनिपुणानां निजनगरविचित्रकरणानां राज्ञा नियमः आदेशो दत्तः ॥ ८२३ ॥ ८२४) **जह वच्चह** – यथा व्रजतोपाध्यायाः । आमन्त्रणं चित्रकृताम् । ये केऽपि पृथिवीविख्याता वसुधाधिपाः तान् दृष्ट्वा लिखित्वा

---

[1] B हट्टेसु. [2] = देवांगवस्त्रध्वजपटाः, B वडायाउ लोएण. [3] P पउम, JB परम. [4] B दिन्नाइ ऊ [= क] णयदाणाइं वंदियवि [वंदिवि] प्पाण वद्ध [= बहु] याइं ।. [5] P विहवाइं, J विहयाइं. [6] = क्रियमाणैः. [7] = अकालेन. [8] B perhaps विज्ज. [9] P नियर, J णि॰, B णयर. [10] P अप्पिओ, J उप्पिउ. [11] = निश्चयः. [12] P notes a reading on the margin. जह वच्चह सिग्घयरा अन्नेसह एत्थ, and calls it a पाठांतरं. [13] = उपाध्यायशिष्यकाः, P वच्चह हे उज्झायसीसहा एत्थ, J not specified, B perhaps वच्चह उज्झाया पिच्छेउ इत्थ. [14] = चतुर्द्धा चित्रं । वर्त्तितं । रोमितं । सारितं । विद्धं । चित्रे विद्धं विजानीहि । [15] P दावेह, J दावेय, B हं [= दं] सेह.

तो तेहिँ चित्तयारेहिँ ते णरेंदा बहूहिँ दियहेहिं ।
लिहिऊण जहादिट्ठा सुह-दियहे[1] दावियो[2] पहुणो ॥ ८२५
तेणावि[3] चिरं णिव्वण्णिऊण लीलावईए वास-हरे ।
संठविया सुपईत्तेण[4] किं पि हियए धरेऊण ॥ ८२६
तो जद्दियसाहिंतो दिट्ठा वसुहाहिवा इमीए तहिं ।
तद्दियसाओ दीसइ दियहे दियहे[5] किसायंती[6] ॥ ८२७
ण रमइ सहीहिँ समयं ण देइ सुय-सारियाण परिवाडिं ।
णाहरणं पडिवज्जइ ण सुणइ गेयं पि गिज्जंतं ॥ ८२८
कुसुमोच्चयं पि ण कुणइ भवणुज्जाणम्मि वियसिय-लयम्मि ।
ण य भवण-दीहिया-मज्जणम्मि चित्तं समप्पेइ ॥ ८२९
ण य रज्जं बहु मण्णइ ण रमइ बाउल्लियाहिँ[7] अविपण्हं[8] ।
णिद्दं विणा वि सयणं ण य मुंचेइ[9] अद्ध[10]-णिमिसं[11] पि ॥ ८३०
ण य विसइ णट्ट-सालं ण य कीला-पव्वयं[12] समारुहइ ।
धारा[13]हरे वि ण रमइ[14] णाहारे आयरं कुणइ ॥ ८३१
इय एवं[15] मए उवलक्खिऊण एक्कम्मि वासर-विरामे ।
काऊण रहस्सं णवर[16] पुच्छिया सहि णिसामेसु[17] ॥ ८३२

मम दर्शयत ॥ ८२४ ॥ ८२५) **तो तेहिं** – ततस्तैश्चित्रकारैर्बहुभिः दिवसैः यथादृष्टा नरेन्द्रा लिखित्वा शुभदिवसे प्रभोर्दर्शिताः ॥ ८२५ ॥ ८२६) **तेणावि** – ततस्तेन नरेन्द्रेण चिरं निर्वर्ण्य दृष्ट्वा किमपि हृदये धृत्वा सुप्रयत्नेन लीलावत्याः वासगृहे चित्रपट्टिका संस्थापिता ॥ ८२६ ॥ ८२७) **तो** – ततो यद्दिवसाद्वसुधाधिपाः अनया दृष्टास्तत्र पट्टे तद्दिवसाद्दिने दिने कृशायमाना दृश्यते ॥ ८२७ ॥ ८२८) **ण रमइ** – न[18] रमते सखीभिः समकं सह न ददाति शुकसारिकाणां परिपाटीं वाचनिकां नाभरणं प्रतिपद्यते सरसमपि गेयरूपं गीयमानं न [श्रृणोति] ॥ ८२८ ॥ ८२९) **कुसुमोच्चयं** – कुसुमोच्चयं पुष्पावचयं न कुरुते । कस्मिन् '। विकसितलते भवनोद्याने । न च भवनदीर्घिकामज्जने चित्तं समर्पयति ॥ ८२९ ॥ ८३०) **ण य रज्जं** – न च राज्यं बहु मन्यते । अविषण्णं विषादरहितं यथा भवति । बाउल्लियाहि पुत्तलिकाभिर्न रमते । अर्धनिमेषमपि निद्रां विनैव शयनं न मुञ्चति [19]शय्यां न परित्यजति ॥ ८३० ॥ ८३१) **ण य विसइ** – न च विशति नाट्यशालाम् । न च क्रीडापर्वतं समारोहति । धारागृहेऽपि न रमते । आहारेऽप्यादरं न कुरुते ॥ ८३१ ॥ ८३२) **इय एव** – इत्येवं

---

[1] P दिवहे, J दियहे. [2] B दंसिया. [3] B ता तेण चिरं. [4] P °इत्तेण, B °यत्तेण. [5] B दिवहा, दियहं. [6] = कृशीभवंती. [7] = ढेलुया. [8] = अवितृष्णं, B अविसन्नं. [9] PB मुंचइ, J मुच्चइ. [10] P अट्ठ, B अद्ध. [11] P निमिसं, J णिविसं, B णिमिसं. [12] PB पव्वयं, J पल्लवं. [13] = धारागृहे. [14] PB रमइ, J रसइ. [15] PB एव, J एम्व. [16] P नवर, B नवरि. [17] P न साहेसि, J णिसामेसु, B णिसामहिं [= °मेहि]. [18] B नरपतेः. [19] B शंकां.

कीस तुमं तद्दियसं जोयाभासं गया इव दुपेच्छं[1] ।
संकप्पालिहियं पिव पेच्छंती णालसं[2] जासि ॥ ८३३
ण रमसि केणावि समं दिट्ठं पि ण परियणं[3] समालवसि ।
अम्हं पि ण वेसंभसि अलमहवा पुच्छियाएँ[4] तए ॥ ८३४
तं तह सोऊण ममाहिँ पणय-परिकोय-कक्कसं वयणं ।
लीलावईए भणियं पिय-सहि कह तुज्झं[5] ण कहेमि ॥ ८३५
ण तहा जणंति सोक्खं कज्ज-विसेसा विसेस-रमणीया ।
दीसंता वि हु एक्केहिँ[6] जह वयंसेसु सीसंता ॥ ८३६
अणुहूयाण वि एक्केहिँ दइय-दंसण-विसेस-सोक्खाण ।
पच्छा वयंसि-सिट्ठाणँ[7] पल्लवा ताण पसरंति ॥ ८३७
ता साहेमि णिसामेसु तुज्झ एयाण पुहइ-वालाण[8] ।
मज्झम्मि इमो जो तविय-कणय-सरिसप्पहो लिहिओ ॥ ८३८
दीसइ तणु-कसण-सणिद्ध[9]-केस-वल्लरि-पसाहियंवयवो[10] ।
विउलाणणारविंदो[11] आरत्त-तिहाय-णयण-जुओ ॥ ८३९
उण्णय-णासा-वंसो सुपरिट्ठिय-मडह-कंधरा-बंधो ।
वियडोरत्थल[12]-देसो आजाणु-पलंब[13]-दीह-भुओ ॥ ८४०

मयोपलक्ष्यैकस्मिन् वासरविरामे रहस्यमेकान्तं कृत्वा नवरं पृष्टा सखि शृणु ॥ ८३२ ॥
८३३) **कीस तुमं** – किमिति त्वं तं दिवसमारभ्य योगाभ्यासं गतेव योगमार्गे प्रपन्नेव दुःप्रेक्ष्यं[14] संकल्पालिखितमिव चित्तलिखितमिव पश्यन्ती आलस्यं न यासि न निर्विण्णा भवसि ॥ ८३३ ॥ ८३४) **ण रमसि** – न रमसे केनापि समम् । दृष्टमपि प्रत्यक्षं सखीजनं न समालपसि । अस्माकमपि न विश्रम्भं विश्वासं करोषि । अलमथवा पृष्ट्या त्वया मामद्यापि न विश्वसिषि ॥ ८३४ ॥ ८३५) **तं तह** – तत्तथा मत्तः प्रणयकोप-कर्कशं वचनं श्रुत्वा लीलावत्या भणितम् । प्रियसखि कथं तव कथयामि ॥ ८३५ ॥
८३६) **ण तहा** – विशेषरमणीया कार्यविशेषा दृश्यमाना अपि न तथा सौख्यं जनयन्ति यथा वयस्येषु कथ्यमाना [15]सुखं कुर्वन्ति ॥ ८३६ ॥ ८३७) **अणुहूयाण** – दयितदर्शनविशेषसौख्यानामेकैरनुभूतानामपि पश्चाद्वयस्यकथितानां तेषां पल्लवा इव प्रसरन्ति । अनुभावात्सख्या निर्दिष्टं विशिष्टसुखावहमित्यर्थः ॥ ८३७ ॥ ८३८–४२) **ता साहेमि** – तत्कथयामि शृणु । एतेषां पृथिवीपालानां मध्ये य एष तप्तकनकसदृशप्रभः लिखितोऽस्ति । [**दीसइ** –] तनुकृष्णस्निग्धकेशवल्लरीप्रसाधितशरीरः विपुलाननारविन्दः आरक्तत्रिभागनयनयुगः । [**उण्णय** –] उन्नतनासावंशः सुपरिस्थितमटभकन्धराबन्धः ।

[1] B दुप्पिच्छ. [2] = मंथरं न यासि. [3] B सहियणं. [4] B पुच्छिएण. [5] B तुज्झ साहेमि.
[6] B इक्केण हि for एक्केहिं of P. [7] = स्निग्धानां, P सिद्धाण, J सिट्ठाण, B looks like सिद्धाणं.
[8] = पृथिवीपालानां. [9] B सिणिद्ध. [10] B °हियसरीरो. [11] = विपुल. [12] B पिहुलोर°.
[13] P वलंब, JB पलंब. [14] B दुःप्रेवेक्ष्या. [15] B सुखा.

मच्छंकुस-जव-चक्कंक-करयलो पीण-पीवर-पओट्ठो ।
तणु-मज्झो सीह-कडी करि-कर-जंघोरु[1] सुह-चलणो ॥ ८४१

एयं दट्ठूण महं जायं कोउहलं परं हियए ।
धण्णाओ ताउँ[2] जाणं दइओ एसो णराहिवई ॥ ८४२

धण्णाण वि धण्णयराओ ताओ दइयाओ जाओ एयस्स ।
पेच्छंति मुहं णिच्चं ताणं पि णमो पुरंधीणं ॥ ८४३

इय एवं चिंतंतीएँ सो[3] मए पुच्छिओ सुचित्तयरो ।
सिट्ठं च तेण एसो राया सालाहणो णाम ॥ ८४४

अखलिय-पयाव-पसरो उईओइय[4]-वंस-संभवो सुयणो ।
सव्व-कला-पत्तट्ठो चाई सूरो[5] सुहारोहो ॥ ८४५

अह तस्स मुहाहि णिसामिऊण सविसेस-कोउहल्लाए ।
जाया मण-डोहलया जइ एसो मह वरो होइ ॥ ८४६

एवं तद्दियस-पवित्थरंत-चिंता-भरोत्थयँ-मणाए ।
बहुएहि णवर दियहेहिँ मज्झ सहि आगया णिद्दा ॥ ८४७

विपुलोरःस्थलदेशः । आजानुप्रलम्बदीर्घभुजः । [मच्छंकुस –] मत्स्याङ्कुशयवचक्राङ्क-करतलः पीनपीवरप्रकोष्ठः । तनुमध्यः सिंहकटिः करिकरजङ्घोरुः शुभचरणः [एयं दट्ठूण –] एतं दृष्ट्वा मम हृदये परं कौतूहलं जातम् । धन्यास्ता वनिता यासामेष नराधिपतिर्दयितः[8] । [9]कुलकम् ॥ ८३८–४२ ॥ ८४३) धण्णाण – धन्यानामपि धन्यतरास्ता अङ्गना या एतस्य दयिताः मनोऽभीष्टाः या नित्यं [मुखं] पश्यन्ति ताभ्योऽपि पुरंध्रीभ्यो नमः ॥ ८४३ ॥ ८४४) इय एवं – इत्येवं चिन्तयन्त्या मया चित्रकरः पृष्टः । शिष्टं च तेन चित्रकृता । एष राजा सातवाहनो नाम ॥ ८४४ ॥ ८४५) अखलिय – अस्खलितप्रतापप्रसरः उदितोदितवंशो हरिवंशसंभवः सुजनः सकलकलाप्राप्तार्थः त्यागी दाता सुभगः हृदयंगमः सुखाराध्यः विवेकपात्रत्वात् । यदुक्तम् ।

अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ।
ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ॥

॥ ८४५ ॥ ८४६) अह तस्स – अथ तस्य मुखान्निशम्य सविशेषकुतूहलायाः मनोदोहदा जाता । कथमित्याह । यद्येष मम वरः परिणेता भवति ॥ ८४६ ॥ ८४७) एवं – एवं तद्दिवसप्रविस्तरणशीलचिन्ताभराच्छादितमनसो मम नवरं बहुभिर्दिवसैः सखि

---

[1] P जंघोरु, B जंघास. [2] PB ताउ, J ताण. [3] B पुच्छिउ सो मए for सो मए पुच्छिओ of P. [4] = उदितोदित, P उहओइय, J उइओइय, B उइउहरिवंस. [5] B सुहउ for सूरो of P. [6] = सुखाराध्यः. [7] = अवस्तृत. [8] B दर्शितः. [9] B this term is put at the close of the Prākrit gāthās.

ता सो जह-संभाविय-रूवाइसओ णराहिवो तत्थ ।
जाणामि समासीणो आगंतूणम्ह[२] सयणीए ॥ ८४८

ता सहि पच्चक्खं पिव तद्दंसण-सज्झसावहिय[३]-हियया ।
सहस त्ति समुट्ठंती हत्थे घेत्तूण णे[४] भणिया ॥ ८४९

५ एएहिँ अवंगेहुण्णमंत-भुमयावलंत-[५]विसमेहिं ।
हरिऊण मज्झ हियय णयणेहिँ कहिं खु चलिया सि ॥ ८५०

ता तक्खणं पकंपंत-हियय-पडिवण्ण-पणय-पसरा वि ।
लज्जाएँ अहं पिय-सहि ण[६]-इंचि पडिजंपिया तस्स ॥ ८५१

तो तेण मज्झ सहसा थिमियालस-लोयणुण्णय-मुहेण ।
१० दिण्णो पओहरोवरि ससेयँ-विरलंगुली हत्थो ॥ ८५२

अवगूहिऊण धणियं[८] णवरं[९] णिसण्णो पुणो तहिं चेय[१०] ।
[११]परिउंबियम्हि वयणे णयणेसु कवोल-पासेसु ॥ ८५३

एवं च चाडुयारेण[१२] तेण[१३] लज्जा अलज्जिरेणम्ह[१४] ।
अवहरिया हियमाओ समयं[१५] कोमार-भावेण ॥ ८५४

१५ एत्थुप्परं ण-याणामि किं पि जं तुह कहेमि वायाए ।
हियय चिय जइ जाणइ केत्तिय[१६]मेत्तं ण विम्हरइ ॥ ८५५

निद्रा आगता ॥ ८४७ ॥ ८४८) **ता सो जह** – ततः स यथासंभावितरूपातिशयस्तत्र नराधिपः आगत्यस्मच्छयनीये समासीनः उपविष्टः इत्यहं जाने ॥ ८४८ ॥ ८४९) **ता सहि** – ततः सखि प्रत्यक्षमिव तद्दर्शनसाध्वसावहितहृदया सहसा समुत्ति-
२० ष्ठन्ती हस्ते गृहीत्वा णं अहं भणिता ॥ ८४९ ॥ ८५०) **एएहिँ** – एतैर्विषमैस्ती-
[१७]व्रैरपाङ्गैरान्तमत्तभ्रूमयाञ्चलैर्नयनैर्मम हृदयं हृत्वा खलु कुत्र चलितासि ॥ ८५० ॥ ८५१) **ता तक्खणं** – तावता तत्क्षणं प्रकम्पमानहृदयप्रतिपन्नप्रणयप्रसरापि अहं लज्जया तस्य पुरो न किमपि प्रतिजल्पितवती नोत्तरं दत्तवती ॥ ८५१ ॥ ८५२) **तो तेण** – ततस्तेन सहसा [१८]स्तिमितालसलोचनोन्नतमुखेन मम पयोधरोपरि सस्वेदविरलाङ्गुलिहस्तो
२५ दत्तः ॥ ८५२ ॥ ८५३) **अवगूहिऊण** – शनैरवगूह्य समाश्लिष्य नवरं पुनस्तत्रैव निषण्णः । अथ नयनयोः वदने कपोलपार्श्वयोः परिचुम्बितास्मि ॥ ८५३ ॥ ८५४) **एवं च** – एवं तेन चाटुकारेण अलज्जाशीलेन निर्लज्जेन कौमारभावेन समं सहसा मम लज्जापहृता ॥ ८५४ ॥ ८५५) **एत्थुप्परं** – अत्रोपरि अतःपरं किमपि न जानामि यत्तव

---

२० [१] B. तो. [२] B °तूणं अम्ह. [३] PB °वहिय, J °विहिय. [४] B णं. [५] P अवंगहु° (हु looks like कु), J अवंगे°, B एएहिं अवकंतमत्तभुमयंचलहिं विसमेहिं । [६] P नइं वि, J नइंचि, B न किंपि. [७] = सस्वेद. [८] = अतिशयेन । देश्यः, B सणियं. [९] B नवरिं. [१०] B चेव. [११] B परिचुंबियंम्हि. [१२] P चादु°, JB चाडु°. [१३] B तत्थ for तेण. [१४] PB अ°, J य°. [१५] B समयं खु कुमार°. [१६] B जित्तिय°. [१७] B °रपामाक्रान्त. [१८] B स्तिमितायतलोच°.

तावय पहाय-पडिहय-तूर-णिणाएण पडिविउद्धाए ।
सच्चवियं सयणीयं जा सो ण-यणम्हि[1] कत्थ गओ ॥ ८५६
तद्दियसाओ पिय-सहि तं चिय खलु[2] सिविणयं सरंतीए[3] ।
पच्चक्ख-सोक्ख-तण्हालुयाएँ परिवड्ढिया चिंता ॥ ८५७
ता सुक्क-पायवब्भंतरुग्गओ[4] हुयवहो व्व मह मयणो ।
चिंता-समीरणुद्दीविओ व्व हिययम्मि पज्जलिओ ॥ ८५८
ता ण सुहं सयणीए ण य धरणियले[5] ण बाहिरे ण घरे[6] ।
ण य दिण-समए ण णिसासु कह वि पावंति अंगाइं ॥ ८५९
एयाइ[7] मि रमणीयाइँ जाइँ भणियाइँ तुम्हि पुणरुत्तं ।
विवरीयाइँ असेसाइँ ताइँ जायाइँ मह इण्हि ॥ ८६०
अह किं पुणरुत्त-पयंपिएण बहुएण तुज्झ सहि पुरओ ।
उद्देसियं पि जाणसि हियय-णिहित्तं[10] म्ह सब्भावं ॥ ८६१
जइ सो एत्थ ण एही ताओ ण य पेसिही ममं तत्थ ।
ता दूसहं सहंती मरणे[11] वि सुहं ण पाविस्सं ॥ ८६२
तं तह सोऊण चिरं भयवइ भणियम्हि तह वि ण्णूमेसि[12] ।
एम[13]-विहो अणुराओ एम[14]-विहे वि हु वरे जाओ[15] ॥ ८६३

वाचा कथयामि । हृदयमेव यदि जानाति यावन्मात्रं न विस्मरति ॥ ८५५ ॥ ८५६) **तावय**–तावता प्रभातप्रतिहततूर्यनिनादेन प्रतिबुद्धया जागरितया शयनीयं दृष्टं यावन्न जानामि कुत्र गतः ॥ ८५६ ॥ ८५७) **तद्दियसाओ**–तद्दिवसात् प्रियसखि खलु तमेव संविनयं स्मरन्त्याः प्रत्यक्षसौख्यतृष्णालुतया चिन्ता परिवर्धिता ॥ ८५७ ॥ ८५८) **ता सुक्क**–तावता शुष्कपादपाभ्यन्तरोद्गतो हुतवह इव चिन्तासमीरोद्दीपितो मदनः कामो मम हृदये प्रज्वलितः । हुतवहो वह्निः ॥ ८५८ ॥ ८५९) **ता ण सुहं**–तावता न शयनीये न च धरण्यां न बहिर् न गृहे । न च दिनसमये न च निशासु कथमपि सुखम् अङ्गानि न प्राप्नुवन्ति ॥ ८५९ ॥ ८६०) **एयाइ मि**–एतानि [अपि] यानि रमणीयानि भवतां पुनरुक्तं भणितानि तान्यशेषानि ममेदानीं विपरीतानि जातानि ॥ ८६० ॥ ८६१) **अह किं**–अथ किं पुनरुक्तप्रजल्पितेन बहुना सखि तव पुरतः यतः उद्देशिकमपि हृदयनिहित[16]मस्मत्सद्भावं जानासि ॥ ८६१ ॥ ८६२) **जइ सो**–यदि सोऽत्र नैष्यति तातश्च मां तत्र न प्रेषयिष्यति । तदा दुःसहं सहमाना मरणमपि यथासुखं न प्राप्स्यामि ॥ ८६२ ॥ ८६३) **तं तह**–तत्तथा श्रुत्वा भगवति चिरं

---

[1] B जाव न याणामि कत्थ. [2] = न जानामि. [3] P खलं सि°, B खलु स. [4] = ध[= स्म]रंत्या. [5] B °लुईए. [6] P पायवुब्भंत°, J omits वु, B पावयउब्भंत°. [7] P धरणी°, B धरणि°. [8] P नयरे, J perhaps णयरे, B न घरे. [9] Both P and B read एयाइ मि. [10] P निहिन्नम्ह, J णिहतम्ह, B निहत्तंमि. [11] P मरणा पि, J मरणे वि, B मरणं पि. [12] = आच्छादयसि. [13] B एवविहो. [14] P एम, J एम्व, B एव. [15] P ज्जाओ, J जाओ, B जाऊ. [16] B निहत°.

अंबाए इमं सीसउ से[1] च्चिय तायस्स कहउ जं[2] संतं ।
सो वि हु सुद्ध-सहावो काही हियइं[3]च्छियं तुज्झ ॥ ८६४
भणियं[4] पुणो वि लीलावईएँ किमहं ण-याणिमो एयं ।
सिविणय-दिट्ठम्मि जणे अणुबंधो पडइ उँवहासे ॥ ८६५
तह वि हु जह ण हसिज्जइ[5] लक्खिज्जइ जह ण पोढिमा मज्झ ।
तह साहेज्जसु पिय-सहि अंबाए णिज्जणम्मि तुमं ॥ ८६६
एवं भणियाइं[6] मए भयवइ गंतूण णिज्जणुद्देसं[7] ।
सिट्ठं माया-पिउणो ण विरुज्झइ[8] जह सलज्जाण ॥ ८६७
तो गुरु-यणेण[9] एसा तं च्चिय बहु मण्णिऊणं मह भणियं ।
सव्वायरेण हालस्स पेसिया वच्चउं[10] पहाए ॥ ८६८
इय एम-विहं भाउय विचित्तलेहाणणाहि सोऊण ।
सहस त्ति महाणुमईएँ पभणियं सहरिसंगीए ॥ ८६९
पिय-सहि विचित्तलेहे एसाहं इह वसंतसिरि-तणया ।
तुम्हं[11] माउस-भइणी साहसु लीलावईएँ[12] लहुं ॥ ८७०

भणितवत्यस्मि । एवंविधेऽपि वरे एवंविधोऽनुरागः जातः । तथाच्छादयसि गुप्तं करोषि । युक्त एवायं न गोपनार्हः'[13] ॥ ८६३ ॥ ८६४) **अंबाए** – अम्बायै इदं [14]कथ्यतां सापि तातस्य कथयतु यत्सद् युक्तम् । तव हृदयेप्सितं विशुद्धसद्भावो राजा करिष्यति ॥ ८६४ ॥ ८६५) **भणियं** – [भणितं पुनरपि] लीलावत्या किमहमेतन्न जानामि । अहमपि ताताग्रे वक्तुं क्षमैवेति । तथापि स्वप्नदृष्टे जनेऽनुरागः उपहासे पतति ॥ ८६५ ॥ ८६६) **तह वि** – तथापि यथा न हस्यतेऽयं मल्लक्षणो जनो नोपहासास्पदं भवति यथा च मम प्रौढिमा न लक्ष्यते प्रियसखि अम्बायाः पुरतो निर्जने त्वं तथा कथय ॥ ८६६ ॥ ८६७) **एवं** – एवं भणितया मया भगवति निर्जनोद्देशे गत्वा तथा मातापित्रोः शिष्टं कथितं यथा [15]सलज्जानां न विरुध्यते ॥ ८६७ ॥ ८६८) **तो गुरुयणेण** – ततो गुरुजनेनैतस्यास्तमेव मदुक्तं वरं बहुमत्य ममाग्रे भणितम् । सर्वादरेणैषा हालस्य सातवाहनस्य प्रेषिता प्रभाते व्रजतु ॥ ८६८ ॥ ८६९) **इय एमविहं** – इत्येवंविधं विचित्रलेखाननाच्छ्रुत्वा सहर्षाङ्गया महानुमत्या सहसा प्रभणितः ॥ ८६९ ॥ ८७०) **पियसहि** –

---

[1] = सैव अम्बा. [2] = यत् शोभनं. [3] = यथेप्सितं; P would read काहीहि यइच्छियं, and the marginal gloss यथेप्सितं is on the second word. The gloss presupposes the reading जहिच्छियं. [4] B reads भणियं पुणो वि and begins the commentary लीलावत्या etc. [5] P °हसि. J °हासे, B lacuna. [6] P °याइ, B °याय. [7] B °णुद्देसं. [8] = न विरुध्यते. [9] P गुरुवय°, J गुरुय°, B गरुय°. [10] = व्रजतु प्रभाते. [11] = मातृष्वसासुताभगिनी, P तुम्ह मउच्छावहिणी, J तुम्ह स[=सु] माउसभयणी, B तुम्हं माउसभइणी. [12] B लीलावई तुमं । [13] B is corrupt; the actual letters stand thus: युक्तयुक्त एवाय अथइयति न गोपनार्हः । [14] B अवया इदं कथिते. [15] B सज्जनानां.

तो सा विचित्तलेहा एवं सोऊण पडिगया तुरियं ।
लीलावईए पासं हियए[1] ण-मायंत-परिओसं[2] ॥ ८७१
ता तीए[3] समं कंचुइ[4]-पुरस्सरा परियणेण परियरिया ।
लीलावई वि सहसा अम्ह सयासं समल्लीणा ॥ ८७२
अह संरिसाए[5] भाउय सहसा समइच्छिया[6] मए पढमं ।
तह य महाणुमईए पुलय-सणाहेहि[7] अंगेहिं ॥ ८७३
तो सा अम्हेहिँ तहिं अणिच्छमाणा वि कड्ढिऊण करे ।
उववेसिया सलज्जा एक्कासण-मज्झ-देसम्मि ॥ ८७४
अह एक्केक्कम-कुल-हर-कुसल-सुहालाव-दिण्ण-हिययाण ।
गलियं णिरुंभमाणं पि बाह-सलिलं कवोलेसु ॥ ८७५
पुसिऊण[8] कवंडल-धारिणा मुहं मह मुहं णियंतीए[9] ।
लीलावईए[10] भणियं अज्जे एयं म्ह[11] अच्छरियं ॥ ८७६
एसो जडा-कलावो इमाइँ तरु-वक्कलाइँ इह वासो ।
वय-विहवायार-कुल-क्कमस्स दूरं विरुद्धाइं ॥ ८७७
सिट्ठं च मए तिस्सा एयं जं तुम्ह साहियं पढमं ।
असुणिय-मणाइ भाउय णीसेसं सायरं तीए[12] ॥ ८७८

प्रियसखि विचित्रलेखे एषाहमिह वसन्तश्रीतनया युष्माकं मातृस्वस्रीयभगिनी । लघु शीघ्रं लीलावत्याः कथय ज्ञापय ॥ ८७० ॥ ८७१) **तो सा** – ततः सा विचित्रलेखा एवं श्रुत्वा त्वरितं तूर्णं लीलावत्याः पार्श्वं प्रतिगता । किंविशिष्टा । हृदयामात्परितोषा हृदये न मान् न संमान् परितोषो यस्याः सा ॥ ८७१ ॥ ८७२) **ता तीए** – ततः तया समं विचित्रलेखया सार्धं कञ्चुकिपुरस्सरा सोविदल्लयुक्ता परिजनेन परिकरिता लीलावत्यपि सहसा अस्मत्सकाशं समालीना ॥ ८७२ ॥ ८७३) **अह** – अथ हे भ्रातः सहर्षया समाश्लिष्टा पुलकसनाथैरङ्गैः तथा पश्चान्महानुमत्या समालिङ्गिता ॥ ८७३ ॥ ८७४) **तो सा** – ततः सा अस्माभिस्तत्रानिच्छन्त्यपि करे कृत्वा गृहीत्वा सलज्जा सती एकासनमध्यदेशे उपवेशिता ॥ ८७४ ॥ ८७५) **अह** – अथैकैकं परस्परमेकैककुलगृहकुशलसुखालापदत्तहृदययोस्तयोः कपोलेषु निरुध्यमानमपि वाष्पसलिलं गलितम् । सुखासुखकथां कुर्वाणे साश्रुमुख्यौ जाते इति ॥ ८७५ ॥ ८७६) **पुसिऊण** – कमण्डलुधारिणा मुखमुत्पुंस्य मम मुखं पश्यन्त्या लीलावत्या भणितम् आर्ये कुवलयावलि एतदावयोराश्चर्यं विचित्रं न युक्तमित्यर्थः ॥ ८७६ ॥ ८७७) **एसो जडा** – एष जटाकलापो अमी तरुवल्कला वृक्षत्वचावस्त्राणीति । इह तपोवने वासः । एतानि वयोविभवाचारकुलक्रमाणां दूरमत्यर्थं [13]विरुद्धानीति प्रश्नः ॥ ८७७ ॥ ८७८) **सिट्ठं च** –

---

[1] P **हिहय**, J not specified, B **हियय**. [2] P °**ओसं**, JB °**ओसा**. [3] P **तीए**, J **तीइ**, B **तीय**. [4] P **कंचुइ**, J **कंचुय**. [5] **सहरिसाइ**. [6] = **आलिंगिता**. [7] = **पुलकसनाथैः**, J °**णाहिहि**. [8] PB **फुसि**°, J **पुसि**°. [9] PJB **णिय**°. [10] B °**वइए**. [11] PJB **एयम्ह**. [12] B **तइया**. [13] B **विरुध्यतीति**.

तं तह सोऊण ममाहि तक्खणं चेय तीएँ[1] उल्लवियं ।
अज्ज-दिवसाउ अज्जे मैमावि वासो इह चेय ॥ ८७९
सो हियय-समीहिय-वर-समागमो जेच्चिरेणं[3] संपडइ ।
तेच्चिरं-यालं तुम्हाण चलण-संवाहिया होमि ॥ ८८०
एवं च समुल्लविए भणियं अम्हेहिँ पडिहँयं वयणं ।
एयं तुह बाल-मयच्छि कण्ण-कडुयं सुणंताण ॥ ८८१
असुहज्जिय-कम्माण वि हवंतु अम्हाण संपइ सुहाइं ।
तुह[6] हियय-समीहिय-वर-विवाह-दंसण-महग्घाइं ॥ ८८२
भणियं पुणो वि लीलावईएँ मा एरिसं समुल्लवसु ।
किं तुम्हे हिं ण-याणह जह भणियं पुव्व-पुरिसेहिं ॥ ८८३
इयं जेट्ठाणुक्कम-बाहिराइँ कज्जाइँ जाइँ कीरंति ।
असुहाइँ ताइँ लोए पडंति उवहास-पयवीए ॥ ८८४
जइ कहँ व अपेच्छंती[11] वसणमिणं[12] ववगया गया णाम ।
संपइ लोय-विरुद्धं गमणं माँ[13] भणसु एत्ताहे ॥ ८८५

शिष्टं च मया तस्याः लीलावत्याः पुरः । किमित्याह । यदेतत्प्रथमं तवाग्रे कथितम् । माधवानिलपाणिग्रहणतद्विरहादिस्वरूपं तन्निःशेषं समस्तं तँदानीं सादरमज्ञातमनसस्तस्या निवेदितं हे भ्रातः ॥ ८७८ ॥ ८७९) तं तह – [14][तत्तथा श्रुत्वा मत्तः तत्क्षणमेव तया उल्लपितम् । अद्यदिवसादार्ये] ममापि वासोऽत्रैव ॥ ८७९ ॥ ८८०) **सो हियय** – स हृदयसमीहितवरसमागमो यावच्चिरेण संपद्यते तावत्कालमत्र तपोवने भवतां चरणसंवाहिका शुश्रूषापरायणा भविष्यामि ॥ ८८० ॥ ८८१) **एवं च** – एवं च समुल्लपिते भणितम् अस्माभिः प्रतिहतमेतत् हे बालमृगाक्षि कर्णकटु तव वचनं शृण्वतीनां मा भूयादित्थमित्यर्थः ॥ ८८१ ॥ ८८२) **असुहज्जिय** – अशुभार्जितकर्मणाम् अप्यस्माकं संप्रति तव हृदयसमीहितवरविवाहदर्शनमहार्घाणि सुखानि भवन्तु संपद्यन्तामिति । त्वत्सुखेनापि संतुष्टा भवाम इत्यर्थः ॥ ८८२ ॥ ८८३) **भणियं** – भणितं च पुनर्लीलावत्या मेदृशं समुल्लपत कथयत । किं यूयं न जानीथ यथा भणितं पूर्वपुरुषैः ॥ ८८३ ॥ ८८४) **इय** – ईंह ज्येष्ठानुक्रमबाह्यानि यानि कार्याणि क्रियन्ते अशुभानि अयुक्तानि तानि उपहासपदव्यां पतन्ति । परिणामे न शुभावहानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ८८४ ॥ ८८५) **जइ** – यदि कथमँपि व्यसनमिदम् अपश्यन्ती व्यपगता

---

[1] P तीए, B तीय. [2] B skips over the fourth pāda and a portion of the commentary. [3] P जेच्चि°, B जज्जि°. [4] B does not properly preserve the second line. [5] J पडिहियं. [6] B has a lacuna here. [7] B समुल्लवह. [8] P would read तुम्हेहि. [9] B इह. [10] B कहवि. [11] = यदि भवत्योर्व्यसनं अप्रेक्ष्यमाना व्यपगता । तदा नाम गतैव । [12] P °मिणं, B °मिमं. [13] B मा मह भणिज्जासु. [14] B omits some portion here.

अह किं बहुणा तुह पिसुणिएण सा कह[1] वि कह वि अम्हेहिं ।
विणियत्तिउं ण तिण्णा इमाउ णिय-णिच्छ[2]याहिंतो ॥ ८८६
इय एवं वसण-परंपराए ओवग्गि[3]याओ अ[4]म्हे हि ।
ता किं पुच्छसि ण[5] कओ तुम्ह पसाओ भवाणीए ॥ ८८७
एवमसेसं सोऊण तत्थ तं कुवलयावलि-मुहाओ ।
णरणाह मए भणियं हि[6]यए[6] ण-मायंत-तोसेण ॥ ८८८
एसो हं भयवइ तस्स राइणो पणइयाण मज्झम्मि ।
आबाल-सेव[7]ओ [8]वर-पसाय-सुह-संग-संतु[9]ट्ठो ॥ ८८९
ता कहसु कत्थ सा अम्ह सामिणी वसइ जं णिएऊण ।
सा[10]हामि सहरिसं सुकय-कम्म-फलमप्पणं प[11]हुणो ॥ ८९०
भणियं च [12]इसि-सुयाए हरिस-भरिज्जंत-लोयण-मुहीए ।
अमय-वरिसो व्व भाउय अज्ज तुमं आगओ अम्ह ॥ ८९१
एत्थम्ह तवोवण-तरु-विणास-संका-णिरुद्ध-परिवा[13]रा ।
लीलावई इमाओ णिवसइ अद्धो[14]यणद्धम्मि ॥ ८९२
अह एवं जा पि[15]सुणेइ मज्झ सा कुवलयावली देव ।
ता[16] तत्थ महाणुमई वि आगया एक्क-देसाओ ॥ ८९३

तदा गता नाम । संप्रति अधुना किं लोकविरुद्धं गमनं मा मां भण ॥ ८८५ ॥ ८८६) **अह किं** – अथ किं बहुना तत्र पिशुनितेन निवेदितेन कथं कथमप्यस्माभिः सा अस्मत्कृतनिश्चयाद्विनिवर्तितुं न तीर्णा न शक्ता ॥ ८८६ ॥ ८८७) **इय एवं** – इत्येवं व्यसनपरंपरया वयं [17]व्याप्ताः । 'व्याप्तेरोवग्गः' [हैम० ८-४-१४१] 'इति ओवग्गिया । तत्किं भवान्या भवतां प्रसादः न कृतः इति पृच्छसि ॥ ८८७ ॥ ८८८) **एवमसेसं** – एवं कुवलयावलिमुखादशेषं श्रुत्वा हृदयामात्तोषेण मया हे नरनाथ भणितम् ॥ ८८८ ॥ ८८९) **एसो हं** – एषोऽहं भगवति तस्य प्रणयिनां मध्ये परप्रसादसुखलाभसंतुष्टः आबालसेवकः तस्य राज्ञः ॥ ८८९ ॥ ८९०) **ता कहसु** – तत् कथय सास्मत्स्वामिनी [कुत्र] वसति यां दृष्ट्वा सहर्षमात्मनः प्रभोः सुकृतकर्मफलं कथयामि ॥ ८९० ॥ ८९१) **भणियं च** – भणितं च हर्षभ्रियमाणलोचनमुख्या ऋषिसुतया भ्रातरश्च त्वमस्माकम् अमृतवर्षः इवागतः ॥ ८९१ ॥ ८९२) **एत्थम्ह** – इहास्मत्तपोवनतरुविनाशशङ्कानिरुद्धपरिवारा वृक्षरक्षणनियुक्तसेवका लीलावती इतः स्थानादर्धयोजनार्धे निवसति द्विक्रोशमात्रे तिष्ठति ॥ ८९२ ॥ ८९३) **अह एवं** –

---

[1] B कहवि नेय अम्हेहिं. [2] B कइ [= य) निचया°. [3] PB उव°, J not specified. [4] P अम्वेह, JB अम्हेहिं [= अम्हे हि]. [5] PJB न. [6] P हियय़ं, JB हियय [= हियए]. [7] = सेवक. [8] B पर. [9] B परितुट्ठो. [10] B साहेमि. [11] P °णप°, J °णंप, B °णा प°. [12] B रिसि°. [13] P परिवारो, J परिवारा. [14] = अर्धयोजनार्धे. [15] B पिसुणइ. [16] P omits ता given by JB. [17] B प्रासाः.

सिट्ठं से[1] सहि सालाहणस्स[2] पिय-पणइयाण मज्झम्मि ।
एसो विजयाणंदो आबाल-वयंसओ पेच्छ ॥ ८९४

तो तं सोऊण ससंभमाए जक्खाहिवस्स तणयाए ।
भणियं अज्ज सुदियसो भाउय तुम्हागमेणम्ह ॥ ८९५

तो गोसग्गे पेच्छसु तत्तो च्चिय कुवलयावलीए समं ।
गंतूण सामि-जायं[3] अमय-रसोल्लेहिँ अच्छीहिं ॥ ८९६

भणियं च मए भयवइ जं सि तुमं आणवेसि एत्ताहे ।
मह उण हिययं असहीरणाएँ[4] णीयं तहिं चेव ॥ ८९७

एवं सा तुम्ह कहा-विणोय-सुह-णिब्भराण वोलीणा ।
सव्वाण विणिद्दाणम्ह देव अइ-दीहरा राई[5] ॥ ८९८

तो गोस-समाहि-सुहावसाण-समयम्मि पेसिया ताहिं ।
तावस-कुमरी लीलावईएँ [6]परिओसिरी पुरओ ॥ ८९९

अणुमग्गमुवगया से अम्हे वि हु कुवलयावलीएँ[7] समं ।
पत्ता[8] य करि-करेणू-समाउलं राउलं तत्थ ॥ ९००[9]

---

[11]अथैवं देव यावत् सा कुवलयावली मम पिशुनयति ज्ञापयति तावदेकदेशान्महानुमती तत्रागता ॥ ८९३ ॥ ८९४) **सिट्ठं से**—शिष्टं कथितं से तस्याः महानुमत्याः सखि शातवाहनस्य प्रियप्रणयिनां मध्ये आबालवयस्यः एष विजयानन्दः पश्य ॥ ८९४ ॥ ८९५) **तो तं सोऊण**—तावत्तच्छ्रुत्वा ससंभ्रमया यक्षाधिपस्य तनयया भणितं महानुमत्या प्रोक्तम् । भ्रातर्युष्मदागमनेनाद्यास्माकं सुदिवसः । स्वागतम् ॥ ८९५ ॥ ८९६) **तो गोसग्गे**—तावता गोसग्गे[10] प्रभाते तत एव कुवलयावल्या समं गत्वा स्वामिजायां पश्य । काभ्याम् अमृतरसार्द्राभ्याम् आनन्दाश्रुपूर्णलोचनाभ्याम् इत्यर्थः । 'उदोद्वार्द्रे' [हैम० ८-१-८२] इति उल्लः ॥ ८९६ ॥ ८९७) **भणियं**—भणितं च मया भगवति यत्त्वमिदानीम् आज्ञापयसि मम पुनर्हृदयमसहिष्णुतया तत्रैव च नीतम् ॥ ८९७ ॥ ८९८) **एवं सा**—एवं युष्मत्कथाविनोदसुखनिर्भराणामस्माकमपि दीर्घापि रजनी विनिद्राणां जागरूकाणां व्यतिक्रान्ता ॥ ८९८ ॥ ८९९) **तो गोस**—ततो [11]गोसग्गे [प्रभाते] समाधिसुखावसानसमये सा तापसकुमारी परितुष्टा सती लीलावत्याः सकाशे पुरतः प्रथमं प्रेषिता ॥ ८९९ ॥ ९००) **अणुमग्गमुवगया**—वयमपि कुवलयावल्या समं तस्यास्तापसकुमार्याः अनुमार्गमुपगता यत्रानेककरिकरेणुसमाकुलं राजकुल-

---

[1] J omits से. [2] P सालवाह°, JB सालाह°. [3] = स्वामिजात्या [= जायां]. [4] = असधीरतया । उत्सुकतया ।. [5] B रयणी. [6] = परितोषयुक्ता. [7] B °वलीय. [8] B अन्नेय for पत्ता य. [9] P 899, J not specified nearabout, B 905. [10] B गोसग्गे. [11] B गोसग्गे.

दिट्ठं च मए पढमं गहि[1]याउह-भड-णिहाय-णिविच्चं ।
बीयं[2] पडिहार-णिरुंभमाण-जण-संकुलं दारं ।। ९०१

तइयं च महुर-मद्दल-वेणु[3]-पगिज्जंत-मंगल-णिहोसं ।
रमणि-यणा[4]हरण-मऊह-जाल-वज्झंतं[5]-सुर-चावं ।। ९०२

एवमहं तं तइयं कमेण कच्छंतरं कमेऊण ।
अब्भंतर-कय-कुसुमोवयार-मणि-कुट्टिमं [6]विसिओ ।। ९०३

ताँ[7] तत्थ फलिह-मणि-कुट्टिमम्मि विरइय-पिसंडि[8]-पल्लंके ।
सहस त्ति समासीणा सच्चविया सा मए कुमरी ।। ९०४

णाणा-विह-गहिय-पसाहणेण सहिया-यणेण परियरिया ।
विमलम्मि सरय-समए स-रिं[9]क्ख-णव-चंद-लेह व्व ।। ९०५

अह सा सब्भुट्ठाणं णमिऊण पुणो वि तत्थ सयणीए ।
कुवलयमालाए समं जेट्ठ-कणिट्ठं समासीणा ।। ९०६

तावं[10] अहं पि णराहिव कय-सत्थी[11]-वायणो समासीणो ।
सव्वायरोवणीए पुरओ कणयासणुच्छंगे ।। ९०७

अह तत्थ सुहासण-कय-परिग्गहो सायरं सलज्जेहिं ।
अच्छीहिं चियं[12] लीलावईए संमाणिओ त्ति अहं ।। ९०८

मस्ति ।। ९०० ।। ९०१) **दिट्ठं च मए** – मया गृहीतायुधभटनिघातनिरन्तरम्[13] । प्रतीहारनिरुध्यमानजनसंकुलं द्वितीयं द्वारं प्रथमं दृष्टम् ।। ९०१ ।। ९०२) **तइयं च** – तृतीयं च द्वारं मधुरमर्दलवेणुप्रगीयमानमङ्गलनिर्घोषम् । रमणीयाभरणमयूखजाल-बध्यमानसुरचापं दृष्टमित्यर्थः ।। ९०२ ।। ९०३) **एवमहं तं** – एवमहं तत्तृतीयकक्षा-न्तरं क्रमेणाक्रम्याभ्यन्तरं कृतकुसुमोपचारमणिकुट्टिमं प्रविष्टः ।। ९०३ ।। ९०४) **ता तत्थ** – ततस्तत्र विरचितसुवर्णपल्यङ्के स्फटिकमणिकुट्टिमे समासीना सा कुमारी सहसा मया दृष्टा ।। ९०४ ।। ९०५) **णाणाविह** – नानाविधगृहीतप्रसाधनेन सखीजनेन परिकरिता । विमले शरत्समये सनक्षत्रचन्द्रलेखेव सा दृष्टेति । युग्मम् ।। ९०५ ।। ९०६) **अह सा** – अथ सा साभ्युत्थानं नत्वा कुवलयमालया समं तत्र शयनीये पुन-रपि ज्येष्ठकनिष्ठं समासीना ।। ९०६ ।। ९०७) **ताव अहं** – तावदहमपि नराधिप कृतस्वस्तिवाचनः सर्वादरोपनीते पुरतः कनकासने समासीनः ।। ९०७ ।। ९०८) **अह तत्थ** – अथ तत्र सुखासनकृतपरिग्रहः सादरं सलज्जाभ्यामक्षिभ्यामेव लीलावत्याहं

---

[1] = गृहीतायुधभटनिघातनिभिच्चं. [2] = तृतीयं. [3] P वेणुव[= प]गि°, B वि[= वी]णुग्गिज्जंत. [4] B रमणीयाहरण. [5] = निष्पाद्यमान. [6] B वसिओ. [7] B तो. [8] = सुवर्ण, B सुवण्ण for पिसंडि. [9] = सनक्षत्र. [10] B तावदहं. [11] = कृतस्वस्तिवाद [= च] नः. [12] P विय, JB चिय. [13] B निरंतलं.

ता णिहुय-णिवारिय-परियणाए पट्ठि-ट्ठियाए बालाए ।
एक्काए कणय-कलसो सिसिरो पल्हत्थिओ[1] सीसे ॥ ९०९
अण्णाए[2] कंठ-मज्झे संजमिओ णियय-उत्तरिज्जेणं ।
अण्णाए सिचय-वट्टीए कड्ढिओ मज्जणाहुत्तं ॥ ९१०
अण्णाहिँ परम-परिहास-प[3]हरिसुप्पण्ण-[4]गरुय-[5]थामाहिँ ।
[6]हक्खुविउं उज्ज[7]ल्ला खित्तो हं कणय-दोणीए ॥ ९११
[8]ता तुम्ह संकहालाव-पमुइयाहिं पसण्ण-वयणाहिं ।
ण्हावेऊण जहेच्छं भोयण-सालं समुवणीओ ॥ ९१२
तत्थ मणोज्जं सरसं विविहाहारं कमेण भोत्तूण ।
तंबोल-कर-विलेवण-सं[9]पत्तुक्किट्ट-संमाणो ॥ ९१३
परियरिओ वर-रमणी-यणेण उ[10]वसंप्पिओ पुणो वि तहिं ।
जायाए तुम्ह णरवइ सप्परिहासं हसिज्जंतो ॥ ९१४
अज्जेत्थ तुम्ह गरुओ [11]सउण-विसेसेण केण वि किलेसो ।
जाओ अविणय-सी[12]लाओ दुट्ठ-जुवई-यणाहिंतो ॥ ९१५
भणियं च मए सामिणि एयं एएहिँ जं कयं अम्ह ।
तं सविसेसं होही [13]दूणं तिउणं ममाहिंतो ॥ ९१६

संमानितः ॥ ९०८ ॥ ९०९) **ता णिहुयणिवारिय** — तावता निभृतनिवारित-परिजनया पृष्ठस्थितैकया बालिकया शीर्षे शिशिरः कनककलशः पर्यस्तः । ममेत्यव-सेयम् । [14]'पर्यसः पल्लोट्टपल्लट्टपल्हत्थाः' [हैम० ८-४-२००] इति पल्हत्थिओ ॥ ९०९ ॥ ९१०) **अण्णाए कंठ** — अन्यया कण्ठमध्ये निजोत्तरीयेण संयतो निबद्धः । अन्यया सिचयवर्त्या मज्जनं प्रति कर्षितः । बलात्कारेणेति शेषः । सिचयं वस्त्रम् । वर्तिः वलनम् ॥ ९१० ॥ ९११) **अण्णाहि** — अन्याभिः परमपरिहासप्रकर्षोत्पन्नगुरुक-स्थामाभिरुत्क्षिप्य ऋजुकाभिः कनकद्रोण्यां क्षिप्तः । अथवा उज्जुल्ला [15]हठेन ॥ ९११ ॥ ९१२) **ता तुम्ह** — ततो युष्मत्संकथालापमुदिताभिः प्रसन्नवदनाभिः यथेच्छं स्नपयित्वा स्नानं कारयित्वा भोजनशालां समुपनीतः ॥ ९१२ ॥ ९१३-१५) **तत्थ मणोज्जं** — तत्र मनोज्ञं सुरसं विविधाहारं भुक्त्वा ताम्बूलकरविलेपनसंप्राप्तोत्कृष्टसंमानः ॥ [**परि-यरियो** —] वररमणीजनेन परिकरितोऽयात्र युष्माकमविनयशीलादुष्टयुवतीजनात्केनापि शकुनविशेषेण गुरुकः क्लेशो जातः इति स्वामिन् सपरिहासं युष्मज्जायया हस्यमानः पुन-स्तत्र लीलावतीसमीपमुपसर्पितः । [16]विशेषकम् ॥ ९१३-१५ ॥ ९१६) **भणियं च** —

---

[1] = ढालितः. [2] P अन्नाइ, J अण्णाय, B अन्नाइं. [3] = प्रहर्षोत्पन्न, PJB °न्न. [4] B गुरुयत्रामाहिं. [5] = वल. [6] = हा धिक् क्षिप्त्वा, P हक्खुविउं, J not specified, B हस्सवियं. [7] = बलात्कारेण, P उज्जल्ला, B उव्वल्ला. [8] B तो. [9] = संपन्नोत्कृष्टसन्मानो. [10] P °सिप्पिओ, B °सप्पओ. [11] = शकुनविशेषेण क्लेशो जातः. [12] B सीलाण. [13] B दुउणं. [14] B पल्यस्त. [15] B हवेन. [16] B put at the close of the gāthās.

अम्हेहिं पि ण भद्दा जं जेण कयं कमेण[1] तं तस्स ।
अकयं होही किं जंपिएण बहुएण एत्ताहे ॥ ९१७

एवमवराइँ बहुसो परिहास-पयंपियाइँ सोऊण ।
[2]सप्परिओसा सा कुवलया[3]वली ववगया देव ॥ ९१८

[4]एवमहं पि णराहिव तत्थ सुहं अच्छिऊण तद्दियहं ।
गोसे धरेज्जमाणो वि ताहिँ तुरियं समुच्चलिओ ॥ ९१९

पत्तो अविहाविय-पह-परिस्समो अगणिएहिं दिय[5]सेहिं ।
गरुएण [6]महत्तोसेण तुम्ह पय-पंकय-च्छायं ॥ ९२०

एवमसेसं कुवलय-दलच्छि सोऊण राइणा तत्थ ।
विजयाणंदो तं चेय पुच्छिओ फुल्लिय[7]च्छेण ॥ ९२१

हंहो सच्चं एयं सच्चवियं किं [8]तए सयच्छीहिं ।
णिसुयं वा कत्थ वि सिविणयं व[9] दिट्ठं णिसा-समए ॥ ९२२

भणियं च तेण णरवइ सच्चं मोत्तूण सामिणो पुरओ ।
उल्लवइ को [10]अलज्जो [11]एद्दह-मेत्तं फलं कज्जं ॥ ९२३

भणितं च मया स्वामिनि यदेतदस्माकमेताभिः कृतं तन्मत्तो द्विगुणं त्रिगुणं सविशेषो भविष्यति ॥ ९१६ ॥ ९१७) **अम्हेहिं** – सोपहासकमाह । वयमेवं न भद्राः । यच्च येन कृतं पुनस्तस्य भविष्यतीत्यर्थः । अकृतं किं भविष्यति । अपि तु न । किमधुना बहुना जल्पितेन ॥ ९१७ ॥ ९१८) **एवमवराइं** – एवमपराण्यपि बहुशः परिहासप्रजल्पितानि श्रुत्वा सपरिहासा सा [कुवलयावली व्यपगता देव] ॥ ९१८ ॥ ९१९) **एवमहं पि** – एवमहमपि नराधिप तद्दिवसं तत्र सुखं स्थित्वा गोसे प्रभाते धार्यमाणोऽपि ताभिस्त्वरितं समुच्चलितः ॥ ९१९ ॥ ९२०) **पत्तो अविहाविय** – अविभावितपथपरिश्रमोऽगणितदिवसैर्गुरुकेण महातोषेण युष्मत्पदपङ्कजं प्राप्तः ॥ ९२० ॥ ९२१) **एवमसेसं** – हे कुवलयदलाक्षि । कुतूहलो महाकविर्निजभार्यां संबोधयति । एवमशेषं श्रुत्वा राज्ञा प्रमुदिताक्षेण विजयानन्दः तदेव पृष्टः ॥ ९२१ ॥ ९२२) **हंहो सच्चं** – हंहो इति कोमलालापे । सत्यमेतत्त्वया स्वाक्षिभ्यां दृष्टं श्रुतं वा क्वापि निशासमये स्वप्नं दृष्टम् ॥ ९२२ ॥ ९२३) **भणियं च** – भणितं च तेन [12]नरपते सत्यं मुक्त्वा स्वामिनः पुरतः को नाम निर्लज्जः एतावन्मात्रं फलं कार्यं वा उल्लपति

---

[1] B पुणो वि for कमेण. [2] P सोप्प°, JB सप्प°. [3] P कुवलाव°, JB कुवलयाव°. [4] B has a lacuna. [5] P देवसेहिं, J दिय gap, B दियहेहिं. [6] PB महातो°, J महत्तो°. [7] = फुल्लिताक्षेण, B perhaps पमुइयच्छेण. [8] B ते सयं सयक्खीहिं for किं तए etc. [9] PB च, J व. [10] = निर्लज्जः. [11] P एदह [= एद्दह], B इद्दह. [12] B नरपते.

तं [1]तह सोऊण णराहिवेण उब्बिग्ग[2]-बाल-हरिणच्छि ।
भणियं अज्ज वि अच्छइ ता किं सो पोट्टिसो तत्थ ॥ ९२४
णूणं च[3] सिलामेहो वि जेण दुच्चिंतिम्मा[4] परिच्चयइ[5] ।
आ जम्मं तेण समं एत्ताहे घर-कुडुंबं [6]म्ह ॥ ९२५
अण्णं च पुणो पुच्छामि साह जइ तं तए[7] तहा दिट्ठं ।
ता सो सिद्धकुमारो कह उण ताणं समावडइ ॥ ९२६
जइ होइ महाणुमईएँ[8] सो वरो ता ममं पि पडिवण्णं[9] ।
विहिणा जं तं लीलावईएँ[10] सिविणंतरे दिट्ठं ॥ ९२७
जइ सो तिस्सा ता सा वि अम्ह लीलावई सराया वि ।
पत्थेज्ज[11] अहं ता पिय-वयंस वच्चेज्ज से पासं ॥ ९२८
विसमा खलु कज्ज-गई णेसा दाणेण णेय बुद्धीए ।
ण य पोरिसेण सिज्झइ एक्कं देव्वं[12] पमोत्तूण ॥ ९२९
जं जीएण[13] वि दुलहं दूरत्थं जं मणोरहाणं[14] पि ।
तं मह विहिणा सव्वायरेण सोक्खं समाइट्ठं ॥ ९३०
तह वि दुरासा एसा जीएण समं म्ह[15] संपइ णिबद्धा ।
वच्चेज्जसु विजयाणंद तं सि जा पोट्टिसो एइ ॥ ९३१

वक्ति ॥ ९२३ ॥ ९२४) **तं तह सोऊण** – हे उत्त्रस्तबालहरिणाक्षि तत्तथा श्रुत्वा नराधिपेन भणितम् । तत्किं स पोट्टिसोऽद्यापि तत्रास्ति ॥ ९२४ ॥ ९२५) **णूणं च** – [16][नूनं च शिलामेघोऽपि दुश्चिन्तितं परित्यजति । आ जन्म तेन] सार्धं गृहकुटुम्बमेवास्माकं मा भवतु ॥ ९२५ ॥ ९२६) **अण्णं च** – अन्यच्च पुनः पृच्छामि । कथय यदि यत्त्वया तथा दृष्टम् । ततः स सिद्धकुमारः कथं पुनः तासां समापतति मिलति ॥ ९२६ ॥ ९२७) **जइ होइ** – विधिना दैवेन लीलावत्याः स्वप्ने यो दर्शितो यदि महानुमत्याः स एव वरो भवति तदा ममापि प्रतिपन्नमङ्गीकृतमिदमित्यर्थः ॥ ९२७ ॥ ९२८) **जइ सो तिस्सा** – यदि स माधवानिलस्तस्या महानुमत्या वरः । मिलतीति शेषः । तदा सा सरागापि लीलावती अत्रागच्छेत् । अहं वापि प्रियवयस्य तस्याः पार्श्वं व्रजेयम् ॥ ९२८ ॥ ९२९) **विसमा खलु** – विषमा खलु कार्यगतिः नैषा दानेन नैव बुद्ध्या । एकं देवं विमुच्य न च पौरुषेणापि सिद्ध्यति ॥ ९२९ ॥ ९३०) **जं जीएण वि** – यज्जीवितेनापि दुर्लभं यन्मनोरथानामपि दूरस्थं तन्मम विधिना सर्वं सर्वादरेण समादिष्टं वितीर्णमित्यर्थः ॥ ९३० ॥ ९३१) **तह वि** – तथाप्येषा दुराशा

---

[1] B जह. [2] = उद्विग्न. [3] B वाहरह[= रइ ?] for णूणं च. [4] P दोचिंतिमा, J दुच्चिंतिमा, B दुच्चित्तिमा. [5] P परिच्छयइ, BJ परिच्चयइ. [6] P °कुडुंवम्ह [= °वं म्ह], J स्स for म्ह, B lacuna. [7] P omits तए found in B. [8] B °मइए. [9] PJB °न्नं. [10] B °वइए. [11] = प्रार्थयाम्यहं, P पत्थेज, B त्थज्ज. [12] P दिव्वं, B देवं. [13] = जीवितव्येनापि, P जीएण वि, B जीविएण. [14] PB °रहाणं, J °हराणं. [15] P समं म्ह, B समम्ह. [16] B has a gap here.

जं तं णिसुयं सिट्ठं च तेण लीलावईए जम्म-दिणे ।
असरीरियाए वायाए किं पि केणावि किर भणियं ॥ ९३२
तं पुच्छिज्जइ सो [1]चिय पुणो वि एवं-विहे समावडिए ।
कह होज्ज अम्ह जाया कह वा सिद्धाहिवो तिस्सा ॥ ९३३[2]
[3]एवं जा तेण समं विजयाणंदेण अच्छइ णरिंदो ।
मंततो [4]तावय कुवलयच्छि सो पोट्टिसो[5] पत्तो ॥ ९३३*१
तो[6] से विजयाणंदेण किं पि जं पावियं दिसा-विजए ।
तं उवणीयं पहुणो करि-रयण-सुवण्ण-संघायं ॥ ९३४
तो तम्मि म[7]हाकोसे सच्चविओ राइणा अ[8]णग्घेओ ।
पाहुड-जोग्गो लीलावईए थूलामलो हारो ॥ ९३५
अह तं घे[9]त्तूण णराहिवेण ससि-सोह-णिम्मलं हारं ।
भणिओ विजयाणंदो एयं चिय पाहुडं तिस्सा ॥ ९३६
वच्चसु घेत्तूण लहुं कज्ज[10]गई जाणिऊण तं तत्थ ।
अविलंबं विजयाणंद पडिवहं सच्चविज्जासु ॥ ९३७

सांप्रतमस्माकं जीवेन सह निबद्धा । व्रज त्वं विजयानन्द यावत्स पोट्टिस एति । मा स शिलामेघेन विगृह्य कार्यमिदं वि[11]संदेशं कुर्यादिति भावः ॥ ९३१ ॥ ९३२-३३) **जं तं णिसुयं** – लीलावत्या जन्मदिने यत्तच्छिष्टं श्रुतं च तेनाशरीरया वाचा किमपि केनापि किल भणितम् । [**तं पुच्छिज्जइ** –] तत् स एव पोट्टिसः[12] पुनरथैवंविधे कस्मिंश्चिन्मनोगतेऽनिष्टे समापतिते सा कथमस्मज्जाया भवेत् कथं वा तस्या महानुमत्याः सिद्धाधिपो भर्ता भवेत् तान्प्रति [13]रागरोषसिक्येनेष्टानिष्टशङ्कया । कथासांकर्यमिदं पुरस्तात्संबन्धेन व्यक्तीभविष्यति ॥ ९३२-३ ॥ ९३३*१) **एवं जा** – एवं यावत्तेन विजयानन्देन समं किमपि मन्त्रयन्नरेन्द्रस्तिष्ठति तावता हे कुवलयाक्षि स पोट्टिसस्तत्र प्राप्तः ॥ ९३३*१ ॥ ९३४) **तो से** – ततो विजयानन्देन दिग्विजये यत्किमपि करिरत्नसुवर्णसंघातादिकं प्राप्तं तत्सर्वं प्रभोरुपनीतं ढौकितम् ॥ ९३४ ॥ ९३५) **तो तम्मि** – ततस्तस्मिन्महाकोशे राज्ञानर्घ्यो लीलावत्याः प्राभृतयोग्यः स्थूलामलो हारो दृष्टः ॥ ९३५ ॥ ९३६) **अह तं** – अथ तं शशिशोभानिर्मलं हारं गृहीत्वा नराधिपेन विजयानन्दो भणितः । इदमेव प्राभृतं तस्या लीलावत्याः ॥ ९३६ ॥ ९३७) **वच्चसु** – लघु शीघ्रं गृहीत्वा व्रज तत्र तां कार्यगतिं ज्ञात्वा विजयानन्द अविलम्बं शीघ्रं

---

[1] B **वि हु** for **चिय.** [2] P numbers this gāthā 932, and the gāthā **तो से** etc. 934, though they are not intervened by any other verse in it. [3] This gāthā is found in B only, and not in PJ. [4] B **ता** for **तावय** emended. [5] B **पुट्टिसो.** [6] B **तो विजयाणदेणं समं किं.** [7] P **कहा°**, JB **महा°**. [8] = **अनर्घ्यः.** [9] = **गृहीत्वा.** [10] P **°गई**, B **°गयं.** [11] B **विशरास.** [12] B often writes **पुट्टिस** also. [13] B **रागरोल.**

एवं भणिऊण णराहिवेण उव्विंब-बाल-हरिणच्छि ।
विजयाणंदो लीलावईएँ संपेसिओ पासं ।। ९३८
अह ववगयम्मि कुवलय-दलच्छि सो सालवाहण-णरिंदो ।
विजयाणंदम्मि दिणं णिसं च[1] अप्पा वि[2] विम्हरिओ ।। ९३९
अकय-सुकव्व[3]-विणोओ अवहत्थिय-रज्ज-कज्ज-वावारो ।
अणिसामिय-सुहि[4]-वयणो अपसाहिय-विग्गहा[5]वयवो ।। ९४०
णिद्दा-सुह-परिहरिओ असमीहिय-मज्जणो अणिव्वाणो ।
असुय-सुई[6]-उवएसो अदिट्ठ-सुविलासिणी-विसओ ।। ९४१
पोट्टिस-[7]मीसेहिँ समं णिच्चं लीलावई-कहासत्तो ।
विजयाणंदागमणं झायंतो अच्छइ [8]दिणम्मि ।। ९४२
अण्णम्मि वासरे [9]वित्तिएण सहस त्ति वियसिय-मुहेण ।
विजयाणंदो दारे[10] विण्णत्तं पुहइ-णाहस्स ।। ९४३
अह तेण सहरिसं कुवलयच्छि हक्कारिऊण आइट्ठं ।
विजयाणंदस्स णराहिवेण कणयासणं पुरओ ।। ९४४
तो तत्थ कय-पसाओ[11] आसीणो पुच्छिओ णरेंदेण ।
कुसलं तुह विजयाणंदे[12] अइ-चिरं चेय आगमणं ।। ९४५

प्रतिपथं पश्येः स्वगृहं प्रति व्यावर्तेथाः ।। ९३७ ।। ९३८) **एवं भणिऊण** – उब्बिम्न बालहरिणाक्षि एवं नराधिपेन भणित्वा स विजयानन्दो लीलावत्याः पार्श्वे प्रेषितः ।। ९३८ ।। ९३९) **अह ववगयम्मि** – हे कुवलयदलाक्षि सावित्रि स सातवाहन-नरेन्द्रो विजयानन्दे व्यपगते सति राजा दिनं निशां चात्मानमात्मनि विस्मृतवान् । तदेकाग्रचेता आत्मानमपि न सस्मारेत्यर्थः ।। ९३९ ।। ९४०-४२) **अकय** – अकृत-स्वँकर्मविनोदो अपहस्तितः त्यक्तः राजकार्यव्यापारो येनेति सः । अश्रुतसुधाँवचनोऽ-प्रसाधितविग्रहावयवः । [**णिद्दासुह** –] निद्रासुखपरिहृतोऽसमीहितमज्जनोऽनिर्वाणोऽश्रुत-श्रुतोपदेशोऽदृष्टसुविलासिनीविषयः । [**पोट्टिस** –] पोट्टिसमिश्रैः सार्धं नित्यं लीलावती-कथासक्तो विजयानन्दागमनं ध्यायन् दिने तिष्ठति । [13]विशेषकम् ।। ९४०-४२ ।। ९४३) **अण्णम्मि** – अन्यस्मिन् वासरे वेत्रिणा सहसा विकसितमुखेन विजयानन्दो द्वारेऽस्तीति पृथिवीपालस्य विज्ञप्तम् ।। ९४३ ।। ९४४) **अह तेण** – हे कुवलयाक्षि सावित्रि अथ तेन सहर्षमाहूय नराधिपेन विजयानन्दस्य पुरः कनकासनं मृष्टकाद्यादि-ष्टम् ।। ९४४ ।। ९४५) **तो तत्थ** – ततः कृतप्रणामस्तत्रासीनो नरेन्द्रेण पृष्टः ।

---

[1] P व. [2] P अप्पे वि वि°, J अप्पा वि°, B अप्पम्हि वि. [3] B perhaps सकम्म for सुकव्व. [4] = सुहृत [= त्] वचनः, PB सुहि, J सुह. [5] P °हो°, JB °हा°. [6] = सुधी. [7] P मीसेहिँ, J मेसे°, B मिस्सेहि. [8] P दिणं पि, J दिणंमि. [9] = प्रतीहारेण, J वित्तेएण. [10] B वारे. [11] B पणामे. [12] B °णंदा अइचिरं किं समागमणं. [13] B विशेषकम् put at the close of gāthās.

अविसट्टं ते वयणं विच्छायं विग्गहं किसा वाणी ।
कीस[1] कएण णिरोज्जाइँ[2] तुम्हँ[3] णयणाइँ एत्ताहे ॥ ९४६
भणियं च तेण णरवइ किं कीरइ विम्मुहेण हय-विहिणा ।
अण्णाहुत्तं कीरइ अण्णह परिचिंतियं कज्जं ॥ ९४७
तं तह एक्केणं चिय तुरय-सहस्सेण देव सुजवेण ।
संपत्तो हं लीलावईए पासम्मि[4] संतुट्ठो ॥ ९४८
दिट्ठा सा तत्थ मए मद्दंसण-हरिस-पप्फुय[5]च्छि-जुया ।
लीलावई णराहिव पमुइय-परिवार-परियरिया ॥ ९४९
तो से कय-संमाणो अल्लीणो [6]तीएँ पाय-मूलम्मि ।
सव्वायरोवणीयासणम्मि समुयं समासीणो ॥ ९५०
अह सो मए णराहिव तुह जस-धवलो समप्पिओ हारो ।
तीए वि तक्खणं चिय पओहरोवरि परिट्ठविओ ॥ ९५१
अह तत्थ मए भणिया विचित्तलेहा वि तुम्ह वयणेण ।
सुयणु णिसामह सीसइ जं तुम्हप्पा[7]हियं पहुणा[8] ॥ ९५२
अण्णेसियाइँ बहुसो लद्धाइँ ण ताइँ मज्झ हियएण ।
[9]अप्पाहणक्खराइं इह तुम्हं जाइँ सीसंति ॥ ९५३

विजयानन्द कुशलं तव अतिचिरेणागमनं च । किमर्थमिति विशेषः ॥ ९४५ ॥ ९४६) **अविसट्टं**—अविकसितं ते वदनं विच्छायो विग्रहः कृशा वाणी । इदानीं कस्य कृते किमर्थं त्वन्नयने निरोजसी तेजोरहिते ॥ ९४६ ॥ ९४७) **भणियं च**—भणितं च तेन हे नरपते स्वामिन् किं क्रियते । विमुखेन हतविधिनान्यथा परिचिन्तितं कार्यमन्यथा क्रियते ॥ ९४७ ॥ ९४८) **तं तह**—[तत्तथा] एकेन चैव सुजवेन तुरगसहस्रेण देव सुसंतुष्टोऽहं लीलावत्याः पार्श्वं सुसंप्राप्तः ॥ ९४८ ॥ ९४९) **दिट्ठा सा**—मद्दर्शनहर्षात् फुल्लाक्षियुगा प्रमुदितपरिवारपरिकरिता सा लीलावती हे नराधिप मया दृष्टा ॥ ९४९ ॥ ९५०) **तो से कय**—ततः कृतसंमानः तस्याः पादमूले आसीनः समुत्सर्वादरोपनीतासने समासीनः ॥ ९५० ॥ ९५१) **अह सो**—अथ स मया नराधिप तव यशोधवलो हारः समर्पितः । तयापि तत्क्षणमेव पयोधरोपरि स्थापितः ॥ ९५१ ॥ ९५२) **अह तत्थ**—अथ तत्र मया युष्मद्वचसा विचित्रलेखापि भणिता । सुतनु शृणु शिष्यते यत्प्रभुणा तव संदिष्टम् ॥ ९५२ ॥ ९५३) **अण्णेसि-याइं**—अन्वेषितानि बहुशो लब्धानि न तानि मम हृदयेन यानि संदेशाक्षराणि युष्मा-

---

[1] B कस्स. [2] = न तेजोयुक्तानि. [3] B तुज्झ. [4] B पासं सुसं°. [5] P perhaps पप्फु°. J पुप्फु°, B हरिसफुल्लियच्छि. [6] B तीय. [7] = प्राभृतं, P °प्पाडियं, JB °प्पाहियं. [8] P पहुणो, JB पहुणा. [9] = संदेशाक्षराणि.

भणियं च तीएँ भाउय एवं एयं भणंति ते जं म्हे[1]।
सव्वाण वि साणुभवं णेह-णिबद्धाण सुयणाण ॥ ९५४

दिज्जंति जाइँ पिय-माणुसम्मि अविहत्त-हियय-भावम्मि।
दुलहाइँ ताइँ णिक्कइयवाइँ अप्पाहण-वयाइं ॥ ९५५

एवम्ह सप्पसायस्स संपयं केण सुह-विणोएण।
वच्चंति तुम्ह पहुणो दियहा तद्दियहँ[2][3]-रमणीया ॥ ९५६

भणियं च मए सुंदरि इमाएँ तुम्हंचियाइ[4] चिंताए।
अविहाविय-णिसि-दियहं पेच्छइं[5] जोइ व्व झाण-गओ ॥ ९५७

णो संभरइ पलत्तं[6] पेच्छइ ण समीव-संठियं[7] पि जणं।
ण य मज्जणं पवज्जइ ण त्थाणं[8] देइ णिविसं[9] पि ॥ ९५८

चिंतेइ पुहइं[10]-दाणेण होज्ज जइ पिययम त्ति ता सुलहा।
खग्गेण व होज्ज तहाँ[11] वि णेय दूरंतरं किं पि ॥ ९५९

इय चिंतोयहि[12]-पडिओ परिसेसिय-रज्ज[13]-कज्ज-वावारो
किं-कायव्व-विमूढो अप्पा वि हु णेय लक्खेइ ॥ ९६०

कमिह शिष्यते। भवादृशीनां संदेष्टव्यं किमपि नास्तीत्यर्थः ॥ ९५३ ॥ ९५४) **भणियं च** – भणितं च तया भ्रातरेवमेवं स्नेहनिबद्धानां सर्वेषां सुजनानां स्वानुभवमेतत् इत्येवमन्येऽपि भणन्ति ॥ ९५४ ॥ ९५५) **दिज्जंति** – अविभक्तहृदयभावे एकचित्ते प्रियमानुषे यानि दीयन्ते तानि निःकैतवानि संदेशपदानि दुर्लभानि ॥ ९५५ ॥ ९५६) **एवम्ह** – एवमस्मासु सप्रसादस्य युष्मत्प्रभोस्तद्दिवसरमणीयाः दिवसाः सांप्रतं केन सुखविनोदेन व्रजन्ति ॥ ९५६ ॥ ९५७) **भणियं च** – भणितं च मया सुन्दरि अनया युष्माकमेव चिन्तया। अविभावितनिशादिवसं योगीव ध्यानगतः तिष्ठति ॥ ९५७ ॥ ९५८) **णो संभरइ** – [न[14] संस्मरति प्रलपितं प्रेक्षते न समीपसंस्थितमपि जनम्। न च मज्जनं प्रपद्यते] न स्थानं ददाति। स्थिरो न तिष्ठतीत्यर्थः ॥ ९५८ ॥ ९५९) **चिंतेइ** – [चिन्तयति[15] पृथ्वीदानेन भवेत् यदि प्रियतमा इति तावत् सुलभा। खड्गेनापि भवेत्] तथापि न किमपि दूरान्तरम् ॥ ९५९ ॥ ९६०) **इय चिंतोयहि** – इति चिन्तोदधिपतितः परिशेषितसकलराज्यव्यापारः किं-कर्तव्यविमूढः[16] प्रभुरात्मानमपि न

---

[1] P ते जम्ह, B अन्ने वि. [2] B तद्दियस. [3] = यस्मात् दिवसात् :लीलावतीप्रबंधः lacuna. [4] P तुम्हं चि [= म्हचि] याइं, J °इ for °इं, B तुम्हं वियाइ. [5] B अच्छइ. [6] = प्रजल्पितं. [7] P ससमीवट्ठयं, J समीवसंठियं, B समीवसट्ठियं. [8] B न ट्ठाण. [9] = निमेषमपि. [10] = पृथ्वीदानेन, B पुहवि. [11] B a gap here. [12] B चिंतोवहि. [13] B सयलरज्ज for रज्जकज्ज [14] B has missed some portion here. [15] B some portion missed. [16] B °व्यतो मूढः.

तं तह सोऊण चिरं देवीए देव [1]मज्झ वयणाओ ।
आमुक्को जिंभालस-मिसेण हिययाहि णीसासो ॥ ९६१
भणियं च अलं पिय-सहि केत्तिय-मेत्तेण चित्त-खेएण ।
दे [2]ण्हावेह ताव इमो दीहर-पह-लंघणु[3]च्छाओ ॥ ९६२
जेणम्हेहिँ समं चिय सज्जण-मुह-यंद-दंसणेच्छाण ।　　५
जक्ख-महेसि-सु[4]याणं वच्चइ पासं अणत्थमिए ॥ ९६३
अह तक्खणेण णरवइ णिवत्तासेस-मज्जणाहारो ।
बहु-संमाण-प[5]इट्ठो देवीएँ समं समुच्चलिओ ॥ ९६४
पुरओ च्चिय संपत्तो ताणं च तवोवणं सुयम्माण ।
पर[6]-परिओस-पहिट्ठो अल्लीणो ताण पासम्मि ॥ ९६५　　१०
तो दूर-कय-पणामो उवविट्ठो विमल-मणि-सिला-[7]वट्टे ।
देवी वि ताहिँ समयं अविरिक्क-सुहासणासीणा ॥ ९६६
भणियं च ताहिँ कुसलं तुह विजयाणंद सामिणो तत्थ ।
किं पडिवज्जइ सो अम्ह दंसणं जह तए सिट्ठं ॥ ९६७
भणियं च मए भयवइ सुवउ जं तेहिँ तुम्हे [8]विण्णत्तं ।　　१५
थोयक्खर-बहु-अत्थं सब्भाव-समप्पियं वयणं ॥ ९६८

लक्षयति । अयमहमस्मीत्यपि न वेद ॥ ९६० ॥ ९६१) **तं तह** – तत्तथा मम वचनेन चिरं श्रुत्वा देव्या जृम्भालस्यमिषेण हृदयान्निःश्वासो मुक्तः ॥ ९६१ ॥ ९६२) **भणियं च** – भणितं च प्रियसखि एतावन्मात्रेण चित्तखेदेनालम् । देव तावत्स्नापयत तावदहं दीर्घपथलङ्घनश्रान्तोऽस्मि ॥ ९६२ ॥ ९६३) **जेणम्हेहिं** – येन कारणेनास्माभिः एव सज्जनमुखचन्द्रदर्शनेच्छयोर्यक्षमहर्षिसुतयोः पार्श्वेऽनस्तमिते व्रजति ॥ ९६३ ॥ ९६४) **अह तक्खणेण** – अथ तत्क्षणेन नरपते निवृत्ताशेषमज्जनाहारो बहुसंमानप्रहृष्टो देव्या समं संमुच्चलितः ॥ ९६४ ॥ ९६५) **पुरओ च्चिय** – तासां सुकर्मणां तपोवने पुरतः एव संप्राप्तः तामिरेव परिकरितस्तासां पार्श्वे समालीनः ॥ ९६५ ॥ ९६६) **तो दूरकय** – ततो दूरकृतप्रणामो विमलमणिशिलापट्टे उपविष्टः । देव्यपि ताभिः सममव्यतिरिक्तसुखासनासीना जातेति । अव्यतिरिक्तमेवमद्वितीयमित्यर्थः ॥ ९६६ ॥ ९६७) **भणियं च** – भणितं च ताभिः हे विजयानन्द तव स्वामिनः तत्र राज्ये कुशलं किम् । सोऽस्मद्दर्शनं यथा त्वया शिष्टं तथा प्रतिपद्यतेऽङ्गीकुरुते ॥ ९६७ ॥ ९६८) **भणियं च मए** – भणितं च मया भगवति श्रूयतां यत्तैः स्तोकाक्षरबह्वर्थं सद्भावसमर्पितं वचनं

---

[1] J मज्झ य व°. [2] B ण्हाणंह. [3] = दीर्घपद [= थ] लंघनश्रांतः [4] P घुयाणं, JB सुयाणं. [5] PB पहिट्ठो, J पइट्ठो. [6] B परियरिओ स पहिट्ठो. [7] PB °वट्टे, J °वट्ठे. [8] B तुम्ह संदिट्ठं.

कइया सो सुह-दियहो चिंता-वस-णिण्णिमेस-सुढियाइं ।
अच्छीणि तुम्ह दंसण-णिव्वाण-सुहं गमिस्संति ॥ ९६९
भणियं च ताहिँ भाउय जियउ[1] चिरं होउ तस्स सो दियहो ।
लीलावईए कर-कमल[2]-सिरि-समागम-सुहं जत्थ ॥ ९७०
पिययम-संपेसिय-णिय-सरीर-वत्ता-पसाय-लंभेण ।
वद्धाविज्जसि पिय-सहि भणिया लीलावई ताहिं ॥ ९७१
एक्केक्कमेक्क-परिओस-पमुइयाणंद-णिब्भर-मणाहिं ।
सच्चविओ सो[3] लीलावईएँ कंठ-ट्ठिओ हारो ॥ ९७२
तो झत्ति पयंपियँ[4]-हियय-वेयणा-वस-विसण्ण-वयणाहिं[5] ।
भणियं सहि लीलावइ रेहइ[6] थणएसु ते हारो ॥ ९७३
सिट्ठं देवीए इमो विजयाणंदेण उवणिओ एत्थ ।
इय सोऊण पलत्तं मह वयण-णिवेसियँ[7]च्छीहिं ॥ ९७४
एसो तुह विजयाणंद सामिणा कत्थ पाविओ हारो ।
केच्चिरयालं च इमो कोसे हालस्स परिवसिओ ॥ ९७५
सिट्ठं च मए तिस्सा[8] णराहिवो वीरवाहणो णाम ।
सो मलय-सेल-णाहो गहिओ अम्हेहि दिव्विजए ॥ ९७६

तव संदिष्टम् ॥ ९६८ ॥ ९६९) **कइया सो** – कदा स दिवसो यदा चिन्तावश-निर्निमेषसुस्थिते अक्षिणी युष्मद्दर्शननिर्वाणसुखं गमिष्यतः ॥ ९६९ ॥ ९७०) **भणियं च** – भणितं च ताभिः भ्रातर्जीवतु चिरं स भवतु स्पर्शदिवसः यत्र लीलावत्याः करकमल-संगसुखनिर्वृत्तिर्भवतीत्यर्थः ॥ ९७० ॥ ९७१) **पिययम** – प्रियतमसंप्रेषितनिजशरीर-वार्ताप्रसादलम्भेन प्रियसखि वर्धाप्यसे इति लीलावती ताभिर्भणिता ॥ ९७१ ॥ ९७२) **एक्केक्कमेक्क** – एकैकमेकपरितोषप्रमुदितानन्दनिर्भरमनोभिः सखीभिः स लीलावत्याः कण्ठ-स्थितो हारो दृष्टः ॥ ९७२ ॥ ९७३) **तो झत्ति** – तावज्झटिति कथितहृदयवेदना-वशविषण्णवदनाभिः भणितम् । सखि तव स्तनयोः शोभते हारः ॥ ९७३ ॥ ९७४) **सिट्ठं देवीए** – शिष्टं देव्या लीलावत्या एष हारः इह विजयानन्देनोपनीतः आनीतः इति श्रुत्वा मम वदननिवेशिताक्षीभिः प्रलपितम् ॥ ९७४ ॥ ९७५) **एसो तुह** – विजयानन्द एष हारस्तव स्वामिना कुत्र प्राप्तः । कियत्कालं चैष हालस्य शातवाहनस्य कोशे पर्युषितः स्थितः ॥ ९७५ ॥ ९७६) **सिट्ठं च** – शिष्टं च मया भगवति दिग्विजये वीरवाहनो नाम मलयानिलनामा[9] मलयशैलनाथो नराधिपः सोऽस्माभिः गृहीतः आत्म-[10]

---

[1] = जीवतु, PB जियउ, J जियओ. [2] B कमलसंगसुहणिव्वुओ जत्थ. [3] P omits सो given by JB. [4] P वियम्हिय, JB पयंपिय. [5] P वयणेहिं, JB वयणाहिं. [6] The last quarter of the gāthā is the same in all the three mss. P, however, records in the footnote a reading: केण तुहं एस अप्पिओ हारो !, and calls it पाठांतरं. [7] P निवेसे°, J agrees with P excepting for णि, B निवेस°. [8] B भयवइ for तिस्सा. [9] = माधवानिलः. [10] [?].

तस्स महा-भंडारे उवणिज्जंते[1] णराहिवेण सयं ।
संपेसिओ णिएऊण सायरं एस वर-हारो ॥ ९७७

तं वज्ज-वडण-सविसेस-दूसहं णिसुणिऊण दोहिं पि ।
तह रुण्णं जह लीलावई वि मोहं च[2] संपत्ता ॥ ९७८

हा किं अविवण्णे तम्मि जाइ एवं-विहं गइं[3] हारो ।
जो तेण दुसह-वम्मह-पज्जलिए विणिहिओ हियए ॥ ९७९

हा कीस मए एवं प्रच्चिर-यालं दुरास-णडियाए ।
परिरक्खियं हयासाए जीवियं पाव-कम्माए ॥ ९८०

एसो किर अविसारो[4] हियए परिभाविऊण तस्स मए ।
माहविलयाए हत्थम्मि उप्पिओ[5] कह णु विच्छुडिओ[6] ॥ ९८१

हा[7] वज्ज[8]-कढिण-हियवय[9] हारस्सेयस्स[10] दंसणे अज्ज ।
तुडिया कुमार-संगमयासा रे फुडसु एत्ताहे ॥ ९८२

तक्कालं जं ण मया[11] एयं तं कुवलयावलि फलं[12] म्ह ।
संपत्तं सविसेसं लीलावइ-वसण-संजुत्तं ॥ ९८३

दे वच्चसु भइणि तुमं दुसहं सहियं इमं[13] म्ह दोसेण ।
एवं[14] च्चिय अवसाणं अम्हं पि इय त्थियव्वस्स[15] ॥ ९८४

सात्कृतः ॥ ९७६ ॥ ९७७) **तस्स महा** – तस्य महाभाण्डारागारे उपनीयमाने ढौक्यमाने नराधिपेन स्वयं दृष्ट्वा एष वरहारः प्रेषितः ॥ ९७७ ॥ ९७८) **तं वज्जवडण** – तद्वज्रपतनसविशेषदुःसहं निशम्य द्वाभ्यामपि तथा रुदितं यथा लीलावत्यपि मोहं गता ॥ ९७८ ॥ ९७९) **हा किं** – हा इति कष्टे। तस्मिन्नविपन्ने एष हारः एवंविधां गतिं याति यः तेन दुःसहमन्मथप्रज्वलिते हृदये विनिहितो न्यस्तः ॥ ९७९ ॥ ९८०) **हा कीस** – हा किमिति मया प्रियसखि इयच्चिरकालं दुराशानटितया हताशया पापकर्मणा जीवितं प्रतिरक्षितम् ॥ ९८० ॥ ९८१) **एसो किर** – एष किल स हारः हृदये परिभाव्य माधवीलतायाः तस्य[16] हस्ते मया समर्पितः कथं नु विच्छुटितः ॥ ९८१ ॥ ९८२) **हा वज्ज** – [हा वज्रकठिनहृदय हारस्य एतस्य दर्शने अद्य। त्रटिता कुमारसंगमाशा रे स्फुट इदानीम्] ९८२ ॥ ९८३) **तक्कालं जं** – तत्कालं यन्न मृता हे कुवलयावलि तदिदानीं लीलावतीव्यसनसंयुक्तं सविशेषं फलं संप्राप्तम् ॥ ९८३ ॥ ९८४) **दे वच्चसु** – तावद् व्रज त्वं भगिनि लीलावति अस्मद्दोषेण दुःसहं त्वयापि सोढम्। अतःपरं

---

[1] = उपढौक्यमाने. [2] B मोंहं समल्लीणा. [3] P गई, J गइं, B गयं. [4] = आधारः, B सो हारो for अविसारो. [5] B अप्पिओ. [6] = विच्छुट्टः. [7] This gāthā is found in PJ and not in B. [8] P वज्ज, J वच्च. [9] P हयदिय, J हियवय. [10] P हारस्सेयस्स, J हारं सोयस्स. [11] B मया ता इण्हि कुवलावलीय फलं।. [12] P फलम्व, J फलम्ह [= फलं म्ह]. [13] PB इमम्ह [= इमं म्ह]. [14] B इयं. [15] = इह स्थातव्यस्य, B corrupt. [16] [?].

विजयाणंदेण पुरस्सरेण तुह सहइ बाल-हरिणच्छि ।
गमणं अणुराय-रस्सू[1]सुयस्स पासं महीवइणो[2] ॥ ९८५
तं कुलिस-घाय-सविसेस-दूसहं णिसुणिऊण णरणाह ।
लीलावई विमुज्झंत-सास-पसरा चिरं जाया ॥ ९८६
परिचिंतियम्हि हियए हंहो हय-देव तुज्झ किं जुत्तं ।
सव्वाण वि समयं चिय संहारे आयरं काउं ॥ ९८७
ता भणियं जक्ख-कुमारियाए तुह जेण पेसिओ हारो ।
तस्सेसो पडिपा[3]हुड-कएण पेसेमि अंगुलिओ[4] ॥ ९८८
जं[5] तेण मज्झ तं तह हत्थाहत्थं समप्पिओ तइया ।
तस्सेस च्चेय गई संपइ अंगुलिय-रयणस्स ॥ ९८९
एवं भणिऊण सयं एसो णरणाह जक्ख-तणयाए ।
पडिपाहुडं पयत्तेण पेसिओ तुम्ह अंगुलिओ ॥ ९९०
भणियं च कण्ण-मूलम्मि मज्झ विणिवेसिऊण मुह-कमलं[6] ।
अइरा [7]पेसेज्जसु सालवाहणं मह सयासम्मि ॥ ९९१
चित्तं चित्त-ग[8]ईणावि जेण तिस्सा णिरग्गलं हरियं ।
सा कह णु त[9]स्स पच्चक्ख-दंसणे मरणमहिलसइ ॥ ९९२

त्वं स्वहितं साधयेत्यर्थः । अस्माकमप्यत्र स्थातव्यस्येदं[*]मेवावसानं प्रान्तम् ॥ ९८४ ॥ ९८५) **विजयाणंदेण** – हे बालहरिणाक्षि विजयानन्देन पुरःसरेण अग्रे गामिना अनुरागसमुँत्सुकस्य महीपतेः शातवाहनस्य पार्श्वे तव गमनं शोभते नानुचितमित्यर्थः ॥ ९८५ ॥ ९८६) **तं कुलिस** – तत्कुलिशघातसविशेषदुःसहं निशम्य श्रुत्वा नरनाथ लीलावती विमुह्यच्छ्वासप्रसरा चिरं जाता ॥ ९८६ ॥ ९८७) **परिचिंतियम्हि** – परिचिन्तितवानस्मि हृदये हंहो हतँदैव[10] तव किं समकं समकालमेव सर्वेषामपि संहारे आदरः कर्तुं युक्तः ॥ ९८७ ॥ ९८८) **ता भणियं** – ततो भणितं यक्षकुमार्या तव कृते येन राज्ञा हारः प्रेषितः । तस्य प्रतिप्राभृतकृते एषोऽङ्गुलीयकः प्रेष्यँताम् ॥ ९८८ ॥ ९८९) **जं तेण** – यँस्तेन मम तदानीं हस्ताहस्तं समर्पितो न्यस्तो हस्ते । तस्याङ्गुलीयकरत्नस्य संप्रत्येषैव गतिः प्रधानेत्यर्थः ॥ ९८९ ॥ ९९०) **एवं भणिऊण** – एवं भणित्वा स्वयं यक्षतनयया नरनाथ एषोऽङ्गुलीयकः प्रयत्नेन युष्माकं प्रतिप्राभृतं प्रेषितः ॥ ९९० ॥ ९९१) **भणियं च** – भणितं च मम कर्णमूले मुखकमलं विनिवेश्य तदेवाह । अचिरेण शातवाहँनो मम समीपे प्रेष्यँताम् ॥ ९९१ ॥ ९९२) **चित्तं चित्त** – येन त्वया

---

[1] = रसोत्सुकस्य, P रसुसुयस्स, J रसूसुअस्स, B perhaps समुस्सुयस्स. [2] PB °वइणो, J वयणो. [3] B परि°. [4] P अंगुलिउं, J अंगुलिओ, B अंगुलियोः. [5] B जो. [6] B कवलं. [7] B पेसिज्जउ सालवाहणो. [8] B गएण वि जेणं. [9] B दइय for तस्स. [10] हंत दैव.

ताहं तस्स सहत्थेण एत्थ लीलावई समप्पेउं ।
पच्छा हियय-समीहिय-कज्जुच्छाहं अणुट्ठिस्सं ॥ ९९३

एवं भणिऊण तहिं सहसा संपेसिओ अहं तीए ।
लीलावईए पच्छा उल्लवियं सुयणु णिसुणेसु ॥ ९९४

णिय-सामिणो भणिज्जसु तुह चलणंबुरुह-दंसण-सुहाण ।
एवं अभायणाहं अण्णम्मि वि होज्ज मा जम्मे ॥ ९९५ 5

एवं सव्वाणं चिय कय-प्पणामो विसाय-परिग्गहिओ ।
संपत्तो तुह चलणारविंद-मूलम्मि एत्ताहे ॥ ९९६

इय जं जुज्जइ एवं-विहम्मि कज्जम्मि तुम्ह णरणाह ।
तं अविलंबं कीरउ कज्जं अप्पाहणाणुगयं ॥ ९९७ 10

तं तह सोऊण चिरं सो राया कुवलयच्छि तव्वेलं ।
झाणं-ट्ठिओ व मइ-मोहिओ वं छलिओ व संजाओ ॥ ९९८

णिप्फंद-गय-णिरालोय-लोयणो णट्ठ-चेट्ठ-णित्थामो ।
भणिओ विजयाणंदेण देव अलमिह विलंबेण ॥ ९९९

चित्रगतेनापि तस्याश्चित्तमपहृतं सा कथं नु दयितंप्रत्यक्षदर्शने मरणमभिलषति । कुसुमालियं अपहृतं 'तक्ष्यादीनां छोल्लादयः' [हैम० ८-४-३९५] इति सिद्धम् ॥ ९९२ ॥ 15
९९३) **ताहं तस्स** – ततोऽहं तस्य स्वहस्तेनात्र लीलावतीं समर्प्य पश्चाद् हृदयसमीहितकार्योत्साहमनुस्थास्यामि ॥ ९९३ ॥ ९९४) **एवं भणिऊण** – एवं भणित्वा ततस्तयाहं सहसा प्रेषितः । लीलावत्या च पश्चादुल्लपितम् । किमित्याह । सुतनु सावित्रि शृणु । कवेः स्वभार्यासंबोधनमिदम् ॥ ९९४ ॥ ९९५) **णियसामिणो** – निजस्वामिनः 20 पुरतो भणेदं ब्रयाः । तव चरणाम्बुरुहदर्शनसुखानामेवमहमभाजनमयोग्या जातेत्यर्थः । परमन्यस्मिन्नपि जन्मनि मा भूवम् ॥ ९९५ ॥ ९९६) **एवं सव्वाणं** – एवं सर्वासामपि कृतप्रणामो विषादपरिगृहीतोऽधुना त्वच्चरणारविन्दमूले संप्राप्तः ॥ ९९६ ॥ ९९७) **इय जं जुज्जइ** – इत्येवंविधे कालें युष्माकं यद्युज्यते तत् अप्पाहणाणुगयं संदेशकानुगतं कार्यं क्रियताम् । कथमविलम्बं शीघ्रम् ॥ ९९७ ॥ ९९८) **तं तह सोऊण** – 25
तत्तथा श्रुत्वा राजा चिरं हे कुवलयाक्षि सावित्रि तद्वेलं तत्कालं ध्यानस्थित इव मतिमोहित इव छलित इव संजातः ॥ ९९८ ॥ ९९९) **णिप्फंद** – निष्पन्दगैतिर्निरालोकलोचनो नष्टचेष्टो निःस्थामा राजा विजयानन्देन भणितः देव अलमिह विलम्बेन

---

[1] = समर्प्य. [2] B अभावणाहं. [3] B मूलमित्ताहे. [4] B कालंमि. [5] B ट्ठिय व्व. [6] B मोहिय व्व. [7] B छलिय व्व. [8] P निप्फंदनिचलालोय, J णिप्फंदगयणिरालोय, B णिप्फंदगइणिरालोअ. [9] Possibly the last sentence should belong to the commentary on verse No. 1001 below. 30

जं तुम्ह महाणुमईए पिसुणियं तं करेह चित्तत्थं[1] ।
को जाणइ कज्ज-गई एम-विहा कह वि परिणमइ ॥ १०००[2]
चित्तं चित्त-गएणावि देव कुसुमालियं[3] तए जिस्सा ।
सा कह णु तुज्झ दंसण-सुह-वडिया मरणमहिलसइ ॥ १००१
भणियं च तओ पुहईसरेण मा एरिसं समुल्लवसु ।
ण हु सामण्ण-जणाणं सरिस्स-चित्ता[4] पिया अम्ह ॥ १००२
एवं-विहाण पत्तियं[5] परिहास-पयंपियं पि णिव्वहइ ।
जं[6] पुण सब्भाव-गयं तं[7] भणियं णण्णहा[8] होइ ॥ १००३
स च्चेय मं ण मण्णइ अहं पि णेच्छामि अज्ज[9] तं जायं ।
मरणेणं[10] महाणुमईए मरणमम्हं[11] पि रमणीयं ॥ १००४
तत्थ वि गयाण मरणं ताहिँ समं ता वरं इह च्चेय ।
जाणिज्जइ तेणं[12] चिय णिक्कइयव-णेह-परिणामं ॥ १००५
अहि-मुह-जीहा-जुय-चंचलेण जइ जीविएण जिय-लोए ।
लब्भइ मरणावसरो ता को अण्णओ[13] मरंताण ॥ १००६
जं तं केण वि असरीरियाए वायाए से समाइट्ठं[14] ।
तं इह लोए अलियं करेमि सच्चं च पर-लोए ॥ १००७

॥ ९९९ ॥ १०००) **जं तुम्ह** – यत्तव महानुमत्या पिशुनितं तच्चित्तार्थं मनीषितं कुरु । को जानात्येवंविधा कार्यगतिः कथमपि परिणमते ॥ १००० ॥ १००१) **चित्तं** – चित्रगतेनापि त्वया देव तस्याश्चित्तमपहृतम् । सा कथं नु युष्मद्दर्शनसुखपतिता मरणमभिलषति ॥ १००१ ॥ १००२) **भणियं च** – भणितं च ततः पृथ्वीश्वरेण मेदृशं समुल्लपस्व । न खलु सामान्यजनानां सदृशी सास्माकं प्रियतमा ॥ १००२ ॥ १००३) **एवंविहाण** – प्रतीहि जानीहि । एवंविधानां लीलावतीसदृशीनां परिहास-प्रजल्पितमपि निर्वहति प्रतिपन्नं न चलति । यत्पुनः सद्भावगतं भणितं नान्यथा भवति ॥ १००३ ॥ १००४) **स च्चेय मं** – सा चैव मां न मन्यते चेदहमपि नेच्छामि अद्य ततो महानुमत्या मरणेऽस्माकमपिं मरणं रमणीयं जातम् ॥ १००४॥ १००५) **तत्थ वि** – तत्रापि गतानां ताभिः समं मरणं कार्यमित्यर्थः । वरमिहैव तत्कुर्म इति विशेषः । येनाकैतवस्नेहपरिणाम[15]ः ज्ञायते ॥ १००५ ॥ १००६) **अहिमुह** – अहि-मुखजिह्वाचञ्चलेन जीवितेन यदि जीवलोके मरणावसरो लभ्यते तस्मान्म्रियमाणानां कोऽन्यो न्यायो युक्तमेवायमर्थः ॥ १००६ ॥ १००७) **जं तं केण वि** – यत्तत्केनापि तेनाशरीरया वाचा आदिष्टम् । तदिह लोके अलीकं तत्परलोके सत्यं करोमि ॥ १००७ ॥

---

[1] B चित्तट्ठी. [2] P 1000, J not specified nearabout, B 1006. [3] = अपहृतं. [4] B सरिसा चिंता वियाणम्ह. [5] = जानीहि. [6] B omits जं. [7] B perhaps जं (for तं) भणियं तं ण अण्णहा. [8] = नान्यथा. [9] B नेय for अज्ज. [10] B मरणं पि [= °णं मि]. [11] B °मम्हाण रम°. [12] B जेणं. [13] = अनयः. [14] B तेण आइट्ठं for से etc. [15] B °णामं.

इय सो तिलोय-सुंदरि-स[1]मागमासा-विओय-विस[2]मत्थो ।
[3]णायज्जुण-गुरुणा जाणिऊण पुहईसरो भणिओ ॥ १००८
हंहो सिरि-सालाहण कीस तुमं एरिसं समुल्लवसि ।
पा[4]यय-पुरिसो व महाणुभाव-गुण-वज्जियं वयणं ॥ १००९
जे धम्माय ण कामाय णेय मोक्खाय एत्थ संसारे ।
ताणुप्पत्ति-विणासो होइ त[5]णाणं व पुरिसाण ॥ १०१०
जम्मं मरणस्स कए मरणं जम्मस्स केवलं चेय ।
[6]णण्णं कुमईण फलं संसारे संसरंताण ॥ १०११
सुमईण[7] पुणो णरवइ अण्णाओ अणोवमाओ सिद्धीओ ।
लब्भंति अणुज्झिय-जीविए[8]णं इह जीव-लोयम्मि ॥ १०१२
किं ण [9]गणसि संसारे पंचत्तं जो गओ गओ च्चे[10]यं ।
पत्तिय सुवल्लहेहि मि[11] समयं मेलावयं कत्तो ॥ १०१३
ता किं पा[12]यय-पुरिसाणुसारिणा णि[13]प्फलेण मरणेण ।
जइ णेच्छसि इ[14]ह रज्जं ता एहि विसम्ह पायालं ॥ १०१४
तत्थट्ठ-उणो[15] भोगो सग्गाहिंतो णराण धीराण ।
[16]वास-सहस्साइँ अलक्खियाइँ ज[17]र-वाहि-[18]रहियाइं ॥ १०१५

१००८) इय सो – त्रैलोक्यसुन्दरीसमागमाशावियोगासमर्थः स पृथ्वीश्वरो नागार्जुन-गुरुणा ज्ञात्वेति भणितः । त्रिलोकसुन्दरी लीलावती ॥ १००८ ॥ १००९) **हंहो सिरि** – हंहो श्रीशातवाहन महानुभाव प्राकृतपुरुष इव किमितीदृशं गुणवर्जितमज्ञानोचितं वचनं समुल्लपसि ॥ १००९ ॥ १०१०) **जे धम्माय** – ये पुरुषा न धर्माय न कामाय च न मोक्षार्थाय इह संसारे भवन्ति तेषां तृणानामिवोत्पत्तिविनाशावैव स्तः । जन्ममरणफलमेव न पुरुषार्थसाधकमिति ॥ १०१० ॥ १०११) **जम्मं** – केवलमेव जन्म मरणकृते मरणं पुनर्जन्मकृते संसारे संसरतां भ्रमतामेतत्कुमतीनां फलम् ॥ १०११ ॥ १०१२) **सुमईण** – हे नरपते सुमतिभिः पुनरनुज्झितजीवितैरिह जीवलोके अन्या अपूर्वा अनुपमाः सिद्धयो लभ्यन्ते ॥ १०१२ ॥ १०१३) **किं ण गणसि** – किं न जानासि संसारे पञ्चत्वं मरणं यो गतः स गत एव प्रतीहि जानीहि सुवल्लभैरपि समं विपन्नानां कुतो मेलापकम् ॥ १०१३ ॥ १०१४) **ता किं** – तत्किं प्राकृतपुरुषानु-सारिणा निष्फलेन मरणेन । यदि राज्यमिह लोके नेच्छसि तदैहि आगच्छ विशाव पातालम् ॥ १०१४ ॥ १०१५) **तत्थट्ठउणो** – यतस्तत्र जराव्याधिरहितानां

---

[1] = समागमाशावियोगविषमस्थः. [2] B असमत्थो. [3] = नागार्जुन. [4] B पायत्र. [5] B तणाणेत्र. [6] B एवं for णण्णं, [7] PB °ईहि, J °ईण. [8] P °एहिं, J °एण, B °एहि. [9] P गणसि, J यणसि, P मुणसि. [10] B च्चेव. [11] B वि. [12] B पायव. [13] PJB निप्फ°. [14] = महाराज्यं, P महरज्जं, JB इह रज्जं. [15] = अष्टगुणः. [16] = वर्ष. [17] = जराव्याधिरहितानि. [18] B रहियाण.

एवं सुणिऊणं[1] णराहिवेण उब्बिग्ग-बाल-हरिणच्छि ।
परिचिंतिऊण सुइरं पडिवण्णं भिक्खुणो[2] वयणं ॥ १०१६

अह अण्णम्मि पहाए सुयम्मि संकामिऊण णिय-रज्जं ।
संचलिओ लीलावइ-संलंभ-णिरालसो[3] राया ॥ १०१७

बहु मण्णंतो तं चिय मरणमसंतोस-दिण्ण-णियं[4]-हियओ ।
णायज्जुणोवरोहेण णिग्गओ णिय-पुराहिंतो ॥ १०१८

सामंतामच्च-सुभिच्च-बंधु-सुहि-जणवयाण[5] दुव्विसहं ।
दुक्खं उप्पायंतो गोला-सरि-कच्छमल्लीणो ॥ १०१९

णियडोलग्गाण[6] सएहिँ[7] दोहिँ दोहिँ मि णरेंद-उत्ताण ।
राया एक्केण कई-सएण समयं समुच्चलिओ ॥ १०२०

णायज्जुण-भिक्खु[8]-पुरस्सरेण णई[9]-तीर-संठिओ राया ।
विजयाणंदेण समं विवराहुत्तं परिक्कंतो ॥ १०२१

अह सो पसंयच्छि[10] सुवल्लहेहिँ समयं सुधीर-पुरिसेहिं ।
संपत्तो विवर-मुहं मइंद[11]-पडिरक्खिय-दुवारं ॥ १०२२

धीराणां सत्पुरुषाणां नराणामलक्षितान्यगगितानि वाससहस्राणि यावदष्टगुणो भोगो भुक्तिफलं तत्राधोलोके ॥ १०१५ ॥ १०१६) **एवं सुणिऊग** – उब्बिग्नबालहरिणाक्षि सावित्रि नराधिपेनैवं श्रुत्वा सुचिरं परिचिन्त्य तद्भिक्षोर्वचनं प्रतिपन्नमभ्युपगतम् ॥ १०१६ ॥ १०१७) **अह अण्णम्मि** – अथान्यस्मिन् प्रभाते निजराज्यं सुते संक्रमय्य पुत्रस्य दत्त्वा लीलावतीरसलाभनिरालस्यो राजा संचलितः प्रस्थितः ॥ १०१७ ॥ १०१८) **बहु मण्णंतो** – तदेव मरणं बहु मन्यमानो असंतोषदत्तहतहृदयो नृपो नागार्जुनोपरोधेन निजपुरान्निर्गतः ॥ १०१८ ॥ १०१९) **सामंतामच्च** – सामन्तामात्यसुभृत्यबन्धुसुहृज्जनपदानां[12] दुर्विषहं दुःखमुत्पादयन् गोलासरित्कच्छं प्राप्तः ॥ १०१९ ॥ १०२०) **णियडोलग्गाण** – निकटावलग्नकानामासन्नसेवकानां[13] शतद्वयेन राजपुत्रशतद्वयेन एकेन कविशतेन राजा समुच्चलितः ॥ १०२० ॥ १०२१) **णायज्जुण** – नागार्जुनेन गुरुणा पुरस्सरेण नदीतीरसंस्थितो राजा विजयानन्देन सह विवरं पातालं प्रति समाक्रान्तः उपचक्राम ॥ १०२१ ॥ १०२२) **अह सो** – अथ प्रसृताक्षि प्रसृतिप्रमाणनेत्रे,[14] सुवल्लभैर्वीरपुरुषैः सह मृगेन्द्रप्रतिरक्षितद्वारं राजा विवरमुखं संप्राप्तः ।

---

[1] B सोऊण. [2] = नागार्जुनस्य. [3] P records in the foot-note a पाठांतरं, namely, निरासओ । आशारहितः; P संलंभं निरालसो, J संलंभणिरासालसो, B °वईरसलंभनिरालसो. [4] B हय. [5] = जनपदानां. [6] = निकटअवलगाकारक [?]. [7] P सएहिं, J सहिएहिं, B सएहि. [8] B गुरुणा for भिक्खु. [9] P सरि for णइ of J, B नदीतीरसंस्थितो. [10] = प्रसृताक्षि. [11] = मृगेंद्र, B मयंद. [12] B °पादानां. [13] B °लंग°. [14] B प्रमाणं.

तो तं वियडे[1]-विडिंचियं[2]-वयण-विमुक्काहिरवा[3]-वीहच्छं[4] ।
अवगणिऊण सव्वे वि संपइट्ठा महासीहं ॥ १०२३
ता अद्धोयण-मेत्ते सच्चवियं पिहुल[5]-सिला-समोत्थइयं ।
हेरंब-गण-सणाहं बीयं दारंतरुद्देसं[6] ॥ १०२४
तं पि तिदोसावगमे[7] कयं-पुर-चलणस्स[8] मोक्कलं जायं ।
तत्तोहिंतो अद्धोयणेण दिट्ठं भवाययणं ॥ १०२५
अइउंतासोय[9]-विसाल-साल-पीयाल-तालं[10]-संछण्णं[11] ।
बउलेला-वण[12]-परिमल-परिवासिय-पायव-णिउंजं ॥ १०२६
पुंणाय-णायकेसर-केयइ-कंकेल्लि-कुरवय[13]-सणाहं ।
कुंद-कुरुंटय[14]-कुज्जय-कंचण-कणवीर-संपुण्णं ॥ १०२७
णव-चूय-चारु-चंपय-चंदण-वण-देवदारु-दुम-गहणं ।
मंदार-मुद्ध-मालइ[15]-मिलंत-णव-मल्लियामोयं ॥ १०२८
सिय-सिंदुवार-पाडल-पियंगु-णोमालिया-सुयंध[16]-वहं ।
वियसिय[17]-कमल-दलोवयार-चिंचइय-धरणि-यलं ॥ १०२९
महु-मत्त-महुयरावलि-झंकारुग्गीय-पायव-णिउंजं ।
कलयंठि-कलयलारा[18]व-मुहलियासेस-पेरंतं ॥ १०३०

प्रसृतिः प्रसृतः पाणिः । मृगेन्द्रः सिंहः पातालरक्षकः ॥ १०२२ ॥ १०२३) **तो तं वियड** – ततस्तं विकटविरलीकृतवदनविमुक्ताभिरावबीभत्सं महासिंहमवगणय्य सर्वेऽपि संप्रविष्टाः पातालमिति ॥ १०२३ ॥ १०२४) **ता अद्धोयण** – ततोऽर्धयोजनमात्रे पृथुलशिलासमाच्छादितो हेरम्बगणसनाथो द्वितीयो द्वारान्तरोद्देशो दृष्टः ॥ १०२४ ॥ १०२५) **तं पि** – तमपि त्रिदोषापगमे कृततपश्चरणस्य मुत्कलनं स्खलितं जातम् । ततोऽर्धयोजनेन भवायतनं दृष्टम् । त्रिदोषा त्रियामिनी ॥ १०२५ ॥ १०२६–३२) **अइउंतासोय** – अतिरक्ताशोकविशालशालप्रियालतालसंछन्नम् । बकुलैलावनपरिमलपरिवासितपादपनिकुञ्जम् ॥ [**पुंणाय** –] पुंनागनागकेसरकेतकीकंकेल्लिकुरुबकसनाथम् । कुन्दकुरण्टककुब्जककर्णिकारकरवीरसंपूर्णम् ॥ [**णवचूय** –] नवचूतचारुचम्पकचन्दनवनदेवदारुद्रुमगहनम् । मन्दारमुग्धमालतिमिलन्नवमल्लिकामोदम् ॥ [**सिय** –] सितसिन्दुवारपाटलप्रियङ्गुनवमालिकासुगन्धवहम् । विकसितकमलदलोपचारमण्डितधरणितलम् ॥ [**महुमत्त** –] मधुमत्तमधुकरावलिझंकारोद्गीतपादपनिकुञ्जम् । कलकण्ठी-

---

[1] J विड. [2] = प्रसारितं, P विडिंवि [= चि] य, J not specified, B विरल्लिय. [3] = अभिराव; P वीभच्छं, J वीहच्छं, B वीहत्थं. [4] B पिहुलसिल. [5] = आच्छादितं. [6] = द्वारं [= रां] तरोद्देशं. [7] = प्रभाते, P विदोसा°, JB तिदोसा°. [8] = कृतपूर्वकर्म्मणः, B कयतवचरणस्स. [9] = अतिमुक्तक, B अइरत्तासोय. [10] P वाल, JB ताल. [11] PB संच्छन्नं, J सच्छण्णं. [12] PB वण, J धण. [13] B कुरुवय. [14] B कुरुंडय. [15] PB मालइ, J मालय. [16] B सुगंध. [17] B विहसिय, [[2]सिय-सिय-कमल]. [18] = महुरतर.

अस्सत्थ-वैर[1]-वदुंबर[2]-फणस-फलुद्दाम-रिद्धि-रमणीयं[3] ।
सुह[4]-माहुलिंग[5]-णालेरि-केलि-दक्खाहि[6]रामयरं ॥ १०३१
इय एरिसं कुरंगच्छि देवदेवस्स मंदिरुज्जाणं ।
जं पेच्छिऊण पावंति णरवरिंदा महा-सिद्धिं ॥ १०३२
तो तं भवाणि-दइयं भव-भूय-भयावहं थुणेऊण ।
थोयंतरं कुरंगच्छि जाव पुरओ वसप्पंति[7] ॥ १०३३
ताव तइयं दुवारं कणय-कवाडग्गला-दुरुग्घाडं ।
सच्चवियं भीम-भुयंग-णिवह-णिव्विच्च-संचारं ॥ १०३४
तत्थेक्को वर-पुरिसो सच्चविओ राइणा कुरंगच्छि ।
संजमिओ भीम-भुयंग-पास-णिवहेण णित्थामो[8] ॥ १०३५
भणियं च अहो पेच्छह पायाल-पवेस-कंखिरो एसो ।
संजमिओ दुट्ठ-भुयंगमेहिँ अच्छइ महा-पुरिसो[9] ॥ १०३६
एवं भणिरस्स णराहिवस्स ते सुयणु विसहरा सव्वे ।
मोत्तूण तं जुयाणं पलांइया[10] दस-दिसाहुत्तं ॥ १०३७

कलकलारावमुखरिताशेषपर्यन्तम् ॥ [अस्सथ–] अश्वत्थवरोदुम्बरपनसफलोद्दामऋद्धिसंपूर्णम् । रमणीयमणिशिलातलपतत्कुसुमौघशोभाढ्यम् ॥ [इय एरिसं–] इतीदृशं कुरङ्गाक्षि सावित्रि देवदेवस्येश्वरस्य मन्दिरोद्यानम् । यद्दृष्ट्वा नरवरेन्द्रा महासिद्धिं प्राप्नुवन्ति ॥ 'करवीरे णः' [हैम० ८-१-२५३] इति कणवीरो । 'ओत्पूतरबदरनवमालिकानवफलिकापूगफले' [हैम० ८-१-१७०] इति नोमालिया । 'मण्डेश्चिचचिंचअचिंचिल्लरीडटिविडिक्काः' [हैम० ८-४-११५] इति चिंचइयं मधुमकरन्दैः । 'डिल्लडुल्लौ भवे' [हैम० ८-२-१६३] इति सोहिल्लं । कुलकम्[11] ॥ १०२६–३२ ॥ १०३३) **तो तं–** ततस्तं भवानीदयितं भवभूतिभयावहं संसारसंभवसंहारकं [स्तुत्वा] हे कुरङ्गाक्षि यावत्पुरतः स्तोकान्तरं विसर्पति ॥ १०३३ ॥ १०३४) **ताव तइयं–** तावता कनककपाटार्गलदुरुद्घाटं भीमभुजंगनिवहनिरन्तरालसंचारं तृतीयं द्वारं दृष्टम् ॥ १०३४ ॥ १०३५) **तत्थेक्को–** तत्रैकः कुरङ्गाक्षि राज्ञा भीमभुजंगपाशनिवहेन संयतो बद्धः निःस्थामा निर्बलो वरपुरुषो दृष्टः ॥ १०३५ ॥ १०३६) **भणियं च–** अहो पश्यत पातालप्रवेशाकांक्षी एष महापुरुषो दृष्टः भुजंगमैः संयतोऽस्ति बद्धोऽस्ति ॥ १०३६ ॥ १०३७) **एवं भणिरस्स–** एवं भणनशीलस्य नराधिपस्य ते सर्वे विषधराः सुतनु तं युवानं मुक्त्वा

---

[1] [वड]. [2] P वटुंबर, J वदुंवर, B उदुंबर. [3] B रिद्धिसंपुन्नं. [4] B reads the second line thus: रमणीयमणिसिलायलपडंतकुसुमामो[= सुमो]हसोहिल्लं । [5] P °लिंग, J °लिंगि. [6] P दक्खाभि°, J दक्खाहि°. [7] = अवसप्पंति, B पसप्पंति. [8] = अबलः. [9] B somehow omits this gāthā, though the Sanskrit commentary is given. [10] P पिलाइया, J पलोइया. [11] B कुलकम् is put at the close of the gāthās.

तो तेण वर-जुयाणेण पभणियं साहु साहु णरणाह ।
को इह तुम्हाहिंतो पर-वसण-विणासणो अण्णो ।। १०३८

ण तुमाहि जए धीरो[2] परोवयारी तुमाओ ण य को वि ।
णेय तइंतो[3] दीसइ णिक्कारण-वच्छलो एत्थ ।। १०३९

ता किं भणामि[4] एवं-विहाण अम्हाण मुक्क-वसणाण ।
जं अत्थि जं च होही तमसेसं तुम्ह साहीणं ।। १०४०

भणियं च राइणा सुकय-कम्म कं तं ण जं तुमाहिंतो ।
संपज्जइ ता साहेह अम्ह किं[5] अत्थ तुम्हे वि ।। १०४१

भणियं च तेण णरवइ उवविसह[6] सुवित्थरं पि[7] साहेमि ।
कस्स व अण्णस्स मए[8] अप्पाणप्पं[9] कहेयव्वं ।। १०४२

अत्थि[10] बहु-विह-विहंग-उल-राव-संगीय-मणहर-णियंबो ।
लवलि[11]-लवंगेला-वण-परिमल-परिवासिय-दियंतो ।। १०४३

सुर-वहु-चलणालत्तय-चिंचिल्लिय-मणिसिलायलुच्छंगो ।
मलओ णामेण महा-महीहरो सिद्ध-सुह-वासो ।। १०४४

तत्थ मलयाणिलो णाम वसइ सिद्धाहिवो सुविक्खाओ ।
तस्स सुओ हं पहु माहवाणिलो णाम जीय-समो ।। १०४५

दशदिक्संमुखं पलायिताः ।। १०३७ ।। १०३८) **तो तेण** – ततस्तेन वरयूना प्रभणितं साधु साधु नरनाथ कोऽन्यो भवतः परव्यसनविनाशनः ।। १०३८ ।। १०३९) **ण तुमाहि** – न त्वत्तो जगति वीरो[2] न च त्वत्तः कोऽपि परोपकारी न च त्वत्तो निःकारण-वत्सलः कोऽप्यत्र दृश्यते ।। १०३९ ।। १०४०) **ता किं** – तत्किं भणामः एवं-विधानामस्माकं मुक्तव्यसनानां यदस्ति यद्भविष्यति तदशेषं युष्मत्स्वाधीनम् ।। १०४० ।। १०४१) **भणियं च** – भणितं च राज्ञा तत्किं यत्त्वत्तो हे सुकृतकर्मन् न संपद्यते । तत्कथयास्माकं किमर्थमत्र यूयमिति ।। १०४१ ।। १०४२) **भणियं च तेण** – भणितं च तेन [नरपते] उपविशत येन सविस्तरमपि कथयामि । कस्यान्यस्य मयात्मात्मनैव कथयितव्यः ।। १०४२ ।। १०४३–४५) **अत्थि बहुविह** – विविध[10]विहंगमकुलराव-संगीतमनोहरनितम्बः । लवली[11]लवङ्गैलावनपरिमलपरिवासितदिगन्तः ।। [**सुरवहु** –] सुरवधूचरणालक्तकमण्डितमनःशिलातलोत्संगः । नाम्ना मलयः सिद्धसुखवासो महामही-धरोऽस्ति ।। [**तत्थ** –] तत्र च मलयानिलो नाम सुविख्यातः सिद्धाधिपो वसति ।

---

[1] = जगति. [2] B वीरो. [3] P तयंतो, J तइंतो, B[5] तइंदो. [4] B भणिमो. [5] P के, J not specified, B किं. [6] = उपविशत. [7] B मि. [8] B कए. [9] = आत्मानं. [10] B अत्थि त्ति बहुविहंग. [11] B लवनी.

अह तं सोऊण णराहिवेण उव्विग्ग-बाल-हरिणच्छि ।
अप्पाणं तिहुयण-सिरि-पसंग-सुहियं[1] वं[2] परितुलियं ॥ १०४६
भणियं च इमो[3] सो अंगुलीयओ जस्स दंसणेण तुमं ।
मुक्को वर-वीर इमाउ झत्ति[4] अहि-बंधणाहिंतो ॥ १०४७
तो तं णियय[5]ंगुलियं सहसा दट्ठूण सिद्ध-कुमरेण ।
हरिस-विसाय-विमुज्झंत-हियय-भावं समुल्लवियं ॥ १०४८
कत्थ इमो पुहईसर[6] लद्धो तुम्हेहिँ इयं[7] वरंगुलिओ ।
साहेह महच्छरियं म्हं[8] कत्थ एसो इहं पत्तो ॥ १०४९
सिट्ठं च तस्स पुहईसरेणं[9] कुवलय-दलच्छि णीसेसं ।
सव्वं पि महाणुमईए वइयरं सायरं[10] तेणं[11] ॥ १०५०
तो तेण ण-माइय-हियय-पहरिसुप्फुल्ल-लोयण-मुहेण ।
भणियं तहा वि अज्ज वि कीस तुमं इह विलंबेसि ॥ १०५१
जं एच्चिरं पि कालं पुव्व-विरुद्धेहिँ हय-भुयंगेहिं ।
बद्धो हं इह वसिओ तं चेवं[12] महागुणे पडियं ॥ १०५२
अह सो वि हु वइरासंकिएहिँ[13] णाएहिँ मह सयासाओ ।
दूर-णिहित्तो[14] हारो सो वि गुणाणं धुरे जाओ ॥ १०५३

प्रभो तस्य माधवानिलो नाम जीवसमोऽहं सुतः । कुलकं[15] ॥ १०४३-४५ ॥ १०४६) **अह तं** – अथ तच्छ्रुत्वा नराधिपेन उत्त्रस्तबालहरिणाक्षि आत्मा त्रिभुवनश्रीप्रसंगसुखित इव परितुलितः ॥ १०४६ ॥ १०४७) **भणियं च** – भणितं चायं सोऽङ्गुलीयकः यस्य दर्शनेन हे वरवीर त्वं झटिति अस्मादहिबन्धनान्मुक्तः ॥ १०४७ ॥ १०४८) **तो तं** – ततः सिद्धकुमारेण सहसा तमङ्गुलीयकं दृष्ट्वा हर्षविषादविमुह्यमानहृदयभावं समुल्लपितम् ॥ १०४८ ॥ १०४९) **कत्थ इमो** – हे पृथ्वीश्वर एष वराङ्गुलीयकोऽत्र युष्माभिः कुतो लब्धः कथय महाश्चर्यमस्माकं कुतः एषोऽत्र प्राप्तः ॥ १०४९ ॥ १०५०) **सिट्ठं च** – हे कुवलयदलाक्षि पृथ्वीश्वरेणाद्रियमानेन निःशेषो महानुमत्याः व्यतिकरः सर्वोऽपि शिष्टः कथितः ॥ १०५० ॥ १०५१) **तो तेण** – ततस्तेनामातहृदयप्रहर्षोत्फुल्ललोचनमुखेन भणितं तथाप्यद्यापि किमिति त्वं विलम्बसे ॥ १०५१ ॥ १०५२) **जं एच्चिरं** – पूर्वविरुद्धैर्बद्धवैरैर्हतभुजंगैर्बद्धो यदियच्चिरं कालमत्रैव स्थितः तदेव महागुणे पतितं गुणकारणे जातम् ॥ १०५२ ॥ १०५३) **अह सो** – अथ सोऽपि

---

[1] B सुहियव्व. [2] P च, J व. [3] P इमो अंगुलि°, J इमो सो अंगुली,° B इमासो अंगुली°. [4] = झटिति. [5] PB णियअं°, J णिययं°. [6] B पुहवीसर. [7] B इह. [8] P °यम्ह, B °यं म्ह. [9] B पुहवीसरेण. [10] = सादरं. [11] B आयरंतेण for सायरं तेण. [12] PB चेव, J च. [13] P °किएहिं, J °कियहिं, B किएहि. [14] P निहित्तो, J णिहत्तो, B निहत्तो. [15] B puts this at the close of the gāthās.

दे वच्चह एत्ताहे अहं पि मलयायलाओ तुह पासं ।
विसमत्थं [1]संठविऊण गुरु-यणं संमिलिस्सामो ॥ १०५४
एवं भणिऊण मयच्छि राइणो मलय-महिहराहुत्तं ।
परमाणंद-पहिट्ठो सिद्ध-कुमारो गओ सहसा ॥ १०५५
अह तं कणय-कवाडं उग्घाडेऊण चंद-वयणाओ ।
अल्लीणाओ [2]किसोयरि पहु-पुरओ दो पुरंधीओ ॥ १०५६
ताहिँ भणियं णराहिव एयं रयणप्पहाइ वर-भवणं ।
विसह विसूरइ सा अम्ह सामिणी तुम्ह दोसेण ॥ १०५७
[4]एवं सोऊण णराहिवेण णायज्जुणस्स णिय-वयणं ।
वयणम्मि समप्पेऊण सायरं ताण उल्लवियं ॥ १०५८
एवं एयं जं भणह तुम्हि रयणप्पहाएँ वर-भवणं ।
दुल्लह-लंभं किं पुण एक्कं भणियव्वयं अत्थि ॥ १०५९
एसोम्ह [5]सुमित्तो माहवाणिलो जा [6]णं होइ [7]सुविसत्थो ।
ताव म्हं पि ण जुज्जइ एव-विहं अच्छिउं एत्थ ॥ १०६०
एवं भणिऊण विसज्जियाओ ताओ दुवे वि दूईओ ।
णमिऊण भवं णायज्जुणेण समयं गओ राया ॥ १०६१

द्विवैरांशङ्किभिर्नागैः सर्वैः मम सकाशाद्यो हारो दूरे निहिर्तः क्षिप्तः स एव गुणानां धुरि जातः ॥ १०५३ ॥ १०५४) **दे वच्चह** – देवं इदानीं तावद्व्रजावः अहमपि मलयाचलाद्गुरुजनं संस्थाप्य मातापितरौ संतोष्य तत्र पार्श्वे संगंस्ये संमिलिष्यामि ॥ १०५४ ॥ १०५५) **एवं भणिऊण** – एवं राज्ञः अग्रे भणित्वा मृगाक्षि परमानन्दप्रहृष्टः सिद्धकुमारः सहसा मलयमहीधरं प्रति गतः ॥ १०५५ ॥ १०५६) **अह तं** – चन्द्रवदनादथ माधवानिलादनन्तरं प्रभोः नरेन्द्रस्य पुरतो हे कृशोदरि द्वे पुरन्ध्र्यौ कनककपाटमुद्घाट्य आलीने आगते ॥ १०५६ ॥ १०५७) **ताहिं भणियं** – ताभ्यां नायिकाभ्यां भणितं हे नराधिप एतद्रत्नप्रभाया वरभवनं विशत प्रविशत सास्मत्स्वामिनी युष्मद्दोषेण खिद्यते । 'खिदेर्जूरविसूरौ' [हैम० ८-४-१३२] इति विसूरइ ॥ १०५७ ॥ १०५८) **एवं सोऊण** – तत्तथा नराधिपेन श्रुत्वा नागार्जुनस्य वदने निजवदनं समर्प्य तयोः पुरन्ध्र्योः सादरमुल्लपितम् ॥ १०५८ ॥ १०५९) **एवं एयं** – एवमेतद्यद्भणथः युवां रत्नप्रभाया वरभवनं दुर्लभलाभं किं पुनरेकं भणितव्यमस्ति ॥ १०५९ ॥ १०६०) **एसोम्ह** – एषोऽस्माकं सुमित्रं माधवानिलो यावद् विश्वस्तो न भवति तावदस्माकमप्येवमत्र स्थातुं न युज्यते ॥ १०६० ॥ १०६१) **एवं भणिऊण** – एवं भणित्वा ते द्वेऽपि दूती वि-

---

[1] P संठवि°, JB संठि°. [2] P संगलि° [= संगमि°], J not specified, B संमिलि°. [3] P किसोवरि, JB किसोयरि. [4] B तं तह for एवं. [5] P सुमित्तो, B सुपुत्तो. [6] P म, JB ण. [7] B वीसत्थो for सुविसत्थो. [8] B निहित्तः.

संपत्तो णियय-पुरं सव्वेहि मि[1] पणईएहिँ[2] परियरिओ ।
गोला-णइ-सलिल-कयावगाहणो भवणमल्लीणो ॥ १०६२
जायं वद्धावणयं सव्वाण वि घर[3]-हरं णरिंदाण ।
दिट्ठम्मि पुहइ-णाहे जहिच्छियत्थे[4] समावडिए ॥ १०६३
अह सव्वत्थाण-परिट्ठिएण सहस त्ति कडय-वालस्स ।
गोस-पयाणयँ[5]-णियमो दिण्णो पहुणा सतोसेण ॥ १०६४
ता झत्ति पओस-समुच्छलंत-पडिराव-पूरिय-दियंतो ।
परिवड्ढिओ पवड्ढंत-पहरिसो कडय-हलबोलो ॥ १०६५
सज्जेह पड-उडीओ सीवह गोणीओ करह मलवाओ ।
णीसल्लह पल्लाणाइँ मंदुराइं[6] तुरंगाण ॥ १०६६
णिद्धाडिज्जंतु[7] करेणुयाण पक्काण[8] पंच[9] वँ सयाइं ।
अच्छंतु के वि इह समय-वारणा[10] के वि वच्चंतु ॥ १०६७
अग्गिम[11]-याणे रट्ठउड-साहणं [12]पच्छिमे सुलंकीण[13] ।
तलवग्गो सह पहुणा वच्चेज्जउ मज्झ-हारीए ॥ १०६८

सार्जिते । नत्वा भवं नरेन्द्रोऽपि नागार्जुनेन सह स्वभवनं[14] गतः ॥ १०६१ ॥ १०६२) **संपत्तो** – सर्वैरपि प्रणयिभिः परिकरितो राजा निजकपुरं संप्राप्तो गोलानदीसलिलकृताव-गाहनो भवनं प्रविष्टः ॥ १०६२ ॥ १०६३) **जायं** – यथेप्सितार्थं वाञ्छितं समापतिते समागते पृथिवीनाथे दृष्टे सर्वासामपि प्रजानां गृहे गृहे वर्धापनकं जातम् ॥ १०६३ ॥ १०६४) **अह सव्वत्थाण** – अथ प्रभाते सर्वस्थानपरिस्थितेन सतोषेण प्रभुना[15] स्वामिना सहसा कटकपालस्य सेनापतेः प्रयाणनियमः प्रस्थानादेशो दत्तः ॥ १०६४ ॥ १०६५) **ता झत्ति** – तावता झगति प्रदोषसमुच्छलत्प्रतिरावपूरितदिगन्तः प्रवर्धमान-प्रहर्षः कटककलकलः परिवर्धितः ॥ १०६५ ॥ १०६६) **सज्जेह** – सज्जीकुरुत पट्ट-कुटीः । सीव्यत गोणी ठशाणीः । कुरुत मलविकाः । पर्याणानि पल्ययनानि निःश-ल्यानि कुरुत तुरङ्गानामश्वानां मन्दुरा वाजिशालाः सज्जीकुरुतेति शेषः ॥ १०६६ ॥ १०६७) **णिद्धाडिज्जंतु** – करेणुकानां हस्तिनीनां प्रवराणां पञ्च शतानि निर्धाट्यन्ताम् । केऽप्यत्र तिष्ठन्तु केऽपि समदवारणाः सह व्रजन्तु ॥ १०६७ ॥ १०६८) **अग्गिम-याणे** – अग्रप्रयाणे रट्ठउड-साधनं पश्चिमे सोलङ्कीनाम् । मध्यहारी मध्यकटकसमवायः ।

---

[1] B वि. [2] B पणयएहि. [3] P मणहरं, J घरहरं, B घरहरे. [4] B °यत्थं. [5] B गोसे पयाणणि°. [6] P मंदराइं, J मंदुरा, B मंदुराउ. [7] B निधाडि°. [8] P एक्काण, J पाक्काण, B पवराण. [9] P च [=छ], J व, B य. [10] =समदवारु [=र]णा, P वारिणा, JB वारणा. [11] B perhaps अग्गपयाणे. [12] B mixes up bits of the commentary with the verse. [13] P सुलं°, J सुलुं.° B सोलंकीण. [14] B corrected into स्वगृहं. [15] B पत्न्या.

जो जस्स णिबद्धो हय-गओ य सो तस्स पेसह पहाए ।
करहाण सह सुसारीहिँ अत्थरा णिम्मविज्जासु ॥ १०६९
इय जा पसरइ पयडो हलबोलो ताव अत्थ-सेलम्मि ।
अवर-दिसा-वहु-बद्धाणुराय तुरियं गओ सूरो ॥ १०७०
दीव-सिहोहा रेहंति णयर-भवणोयरेसु दिप्पंता ।
मुक्का रविणा किरण व्व तिमिर-परिमाणमवगंतुं ॥ १०७१
तो उयय-सेल-चूडामणि व्व तम-णिवह-वारण-मइंदो ।
आसा-वहु-वयण-विसेसओ व्व दूरुग्गओ चंदो ॥ १०७२
ता चिर-जग्गर-सुढिओ णीसेस-णिओइ-दिण्ण-गम-णियमो ।
कामि-यणो वास-हराइँ णियय-णिययाइँ अल्लीणो ॥ १०७३
मण्णु-विलक्खो अल्लियइ को वि माणंसिणीए संकंतो ।
पास-ट्ठिय-चित्तण्णुय-सहि-भुमया-संणिओ दइओ ॥ १०७४
सोहइ वियलिय-माणं वियसंतुव्वत्त-घोलिरच्छि-जुयं ।
संरुद्ध-हास-मासल-पसण्ण-गंड-त्थलं वयणं ॥ १०७५

सह प्रभुणा तलवर्गो व्रजतु ॥ १०६८ ॥ १०६९) **जो जस्स**—यो यस्य हय-गजानां चारकः तं तस्य प्रेषयत प्रभाते सारिभिः सह करभाणामुष्ट्राणामस्तरा निर्मीयन्तां क्रियन्ताम् ॥ १०६९ ॥ १०७०) **इय जा**—इति यावत्प्रकटो हलबोलः प्रसरति तावदस्तशैले अपरदिग्वधूबद्धानुरागं त्वरितं गतः सूर्यः ॥ १०७० ॥ १०७१) **दीव-सिहोहा**—नगरभवनोदरेषु दीप्यमाना दीपशिखौघाः शोभन्ते । अस्योत्प्रेक्षते । तिमिर-परिमाणमवगन्तुं ज्ञातुं रविणा मुक्ताः किरणा इव ॥ १०७१ ॥ १०७२) **तो उयय**—ततः उदयशैलचूडामणिरिव तमोनिवहवारणमृगेन्द्रः आशावधूवदनविशेषक इव चन्द्रो दूरोद्गतः उदयं प्राप्तः । वारणो गजः ॥ १०७२ ॥ १०७३) **ता चिर**—ततश्चिर-जागरसुस्थितो निःशेषनियोगिदत्तगमनियमः गृहव्यापारभृत्यादीनां दत्तगमनादेशः कामिजनो निजकनिजकानि प्रवासगृहाणि प्रविष्टः ॥ १०७३ ॥ १०७४) **मण्णुविलक्खो**—पार्श्वस्थितचित्तज्ञसखीभ्रूसंज्ञितो दयितो मन्तुविलक्षः सापराधः शङ्कमानः कोऽपि मनस्विन्यां मानिन्यामालीयते । स्वापराधमभ्युपगम्य प्रविशतीत्यर्थः । मन्तुरपराधः । 'भ्रुवो मया डमया' [हैम० ८-२-१६७] इति भुमया ॥ १०७४ ॥ १०७५) **सोहइ**—विग-लितमानं विकसद्भ्रान्तघूर्णिताक्षियुगं संरुद्धहास्यमांसलप्रसन्नगण्डस्थलं वदनं शोभते ।

---

[1] B जोज्जस्स वा [=चा]रओ हय°. [2] =प्रभाते. [3] =हस्तिकोष्टक (the referential number on सारीहिं); P समं सारीहिं, J सुहतुसारीहिं, B सह सुसारीहिं. [4] P अच्छरा निम्मविहासु, J अत्थिरा णिम्मविज्जासु, B अत्थरा निम्मविज्जासु. [5] J alone reads तुरियतुरियं. [6] =दीपशिखौघाः. [7] B जागर. [8] P मत्तु, J मण्णु, B मंतु. [9] = दैन्येन विलक्षः. [10] = चित्तज्ञः. [11] = भमइ [?]. [12] P संतुट्टत्तघोरिलच्छि°, J °संतुव्वतंतघोलिरच्छि°, B °संतुवत्तघोलिरत्थि°. [13] B परिणाम°.

उज्जल्ला[1]लिंगण-लालसाए दइए णिरावराहे[2] वि ।
अविलंबिज्जइ कीऍ वि पेम्मं-गयं[3] दुद्दमं[4] माणं ॥ १०७६
अविरय-रइ-केलि-पसंग-सोक्ख-पब्भार-ईसि-कुंठइयं ।
माण-णिसाणय-णिसियं होइ पुणो अहिणवं पेम्मं ॥ १०७७
णियम-ट्ठिओ वि कीऍ वि को वि बलालिंगिऊण हसिरीए ।
हुंकार-वारणोणयं[5]-मुहो वि परिचुंबिओ दइओ ॥ १०७८
अण्ण[6]-हियओ वि कीऍ वि को[7] वि समुल्लसिय-गंड-वासाए ।
वोच्चत्थ-रय-समत्थो हीरइ[9] विवरीय-सुरएण ॥ १०७९
आणेक्क-रय-सयण्हा[10] णेच्छंती णायरं पिया को[11] वि ।
अद्धुट्ठियं पि दइयं धरइ बलालिंगण-मिसेण ॥ १०८०

अवि य ।

तक्काल-समुइ[12]यालाव-वइयराबद्ध-वम्मह-रसाइं ।
एक्केक्कमंग-परिमास[13]-सोक्ख-पसरंत-पुलयाइं ॥ १०८१

कामिनीनामित्यर्थः ॥ १०७५ ॥ १०७६) **उज्जल्ला** – निरपराधेऽपि दयिते हठालिङ्गनलालसया कयाचित् प्रेमगजेन्द्रोद्दामो* मानोऽवलम्ब्यते समाश्रीयते ॥ १०७६ ॥ १०७७) **अविरय** – अविरतरतकेलिप्रसंगसौख्यप्राग्भारेषत्कुण्ठीकृतं माननिशानपट्टे निशितं गर्वशाणोत्तेजितं प्रेम पुनरभिनवं भवति ॥ १०७७ ॥ १०७८) **णियमट्ठिओ** – नियमस्थितः आदेशपरायणोऽपि दयितो वल्लभः कोऽपि हुंकारवारणावनतमुखोऽपि बलादालिङ्ग्य हसन्त्या कयाचित् परिचुम्बितः ॥ १०७८ ॥ १०७९) **अण्णहियओ** – विषमं समुल्लसितगण्डवासया कयाचित् प्राञ्जलरतसमर्थोऽन्यहृदयोऽपि पतिर्विपरीतसुरते गृह्यते ॥ १०७९ ॥ १०८०) **आणेक्क** – आणिक्यरतसतृष्णा पार्श्ववर्तिविधिक्रीडालोलुपा । यदुक्तम् ।

आणिक्येन प्रसिद्धेन विपरीतरतेन च ।
रमते पाशवेनापि कामिनीमतकोविदः ॥

कापि प्रिया नागरं विदग्धं सुरतं करणविशेषं नेच्छन्ती अर्धोत्थितं दयितं बलालिङ्गनमिषेण धरति स्थापयति ॥ १०८० ॥ अपि च । १०८१-८४) **तक्काल** – तत्कालप्रमुदितालापव्यतिकराबद्धमन्मथरसानि । एकैकमन्योन्यमङ्गस्पर्शसौख्यप्रसरत्पुलकानि ॥ [**णिमिसेक्क** –] निमिषैकविमुक्ताधरपुलकितवदनारविन्दशोभानि । पक्ष्मान्तरपरिघूर्णमाननयन-

---

[1] = गाढ, P उज्जाला°, J उज्जण्णा°. B उज्जला°. [2] B निरावराहंमि. [3] P येम [= पेम] गयं दुद्दमं, J पिम्मगइंदुद्दमं, B पिम्मगइदुद्दमो माणो. [4] With referential number on °दुद्दमं, P gives कए as a पाठान्तर in the footnotes. [5] = अवनतमुखोपि. [6] P अन्नहीयओ चि कीय वि, J अण्णहियओ कीए वि, B अन्नहियओ वि कीए वि. [7] B विसम for को वि. [8] = प्रांजलं, B पजत्तनय. [9] = ह्रियते । गृह्यते. [10] B रइसइण्हा. [11] P को वि, J not specified, B का वि. [12] B पमुइ°. [13] = स्पर्श.

णिमिसेक्क[1]-विमुक्काहर-पुलइय-वयणारविंद-सोहाइं ।
पम्हंतर-परिघोलिर-णयण-णि[2]सम्मंत-[3]वयणाइं ॥ १०८२
अण्णोण्ण-णह-मुहुल्लिहँ[4]ण-मुक्क-सिक्कार-मणहरिल्लाइं ।
सेय-जलोल्लियँ[5]-बहलंग-रा[6]य-तण्णाँ[7]य-तलिणाइं ॥ १०८३
इय णिय[8]-मइ-मेत्त-मुणिज्जमाण-णिरुवम-सुहाणुबंधाइं[9] ।
वड्ढिय-रसाइँ मिहुणा[10]ण मोहणाइं समप्पंति ॥ १०८४
तो णिद्दय-र[11]य-रहसावसाणे[12]-परिसुढिये[13]-अंगमंगेहिं ।
सुप्पइ णिसावसेसं विय[14]लिय-माणे[15]हिँ मिहुणेहिं ॥ १०८५
णिब्भर-णिद्दा-संमिल्लि[16]-पम्ह-जुयलाइँ होंति मिहुणाण ।
अंतो-सुह-परिरक्खण-घडिय-कवाडाइँ अच्छी[17]णि ॥ १०८६
अह बंदि-यणुच्चरिओ पा[18]हाउय-गीय-पिसुणिओ पत्तो ।
चिर-कंखिय-गमण-पइण्ण-पहरिसो राइणो गोसो ॥ १०८७
ईसीसि-पुव्व-भाउग्गमंत-थोवा[19]रुण-प्पहालिद्धं[20] ।
जायं पारावय-पक्ख-पंडुरं णह-यला[21]होयं ॥ १०८८
णिय[22]-णीडुड्डीण-विहंग[23]-णिवह-कोलाहलाउलिल्ला[24]इं ।
दिण-सिरि-सुह-दंसणे[25]-लालसाइँ उट्ठंति व वणाइं ॥ १०८९

ताम्य*द्वदनानि ॥ [अण्णोण्ण –] अन्योन्यनखमुखोल्लिखित*मुक्तसीत्कारमनोहराणि । स्वेदजलार्द्रितबहलाङ्गरागस्विन्नतिलकानि ॥ [इय णिय –] इति निजमतिमात्रज्ञायमाननिरुपमसुखानुबद्धा*नि । वर्धितरसानि सुरतक्रीडितानि मिथु*नैः दम्पतीभिः समाप्यन्ते समाप्तिं नीयन्ते । कलापकम्[26] ॥ १०८१-८४ ॥ १०८५) **तो णिद्दय** – ततो निर्दयरति*रभसावसानपरिशिथिलिताङ्गोपाङ्गैर्विगलितम*दनैर्मिथुनैर्निशावशेषः सुप्यते ॥ १०८५ ॥ १०८६) **णिब्भर** – निर्भरनिद्रासंमीलत्पक्ष्मयुगलानि मिथुनानां नयनान्यन्तःसुखपरिरक्षणघटितकपाटानि भवन्ति । सुरतजमन्तःसुखं रक्षितुकामानीव संमीलन्तीति ॥ १०८६ ॥ १०८७) **अह** – अथ बन्दिजनोच्चरितः प्रभा*तोचितगीतपिशुनितो राज्ञश्चिरकांक्षितगमनप्रतिज्ञाप्रहर्षो गोसः प्राप्तः । प्रभातमित्यर्थः ॥ १०८७ ॥ १०८८) **ईसीसि** – ईषदीषत्पूर्वभागोद्गच्छत्स्तोकारुणप्रभालीढो नभस्तलाभोगः पारापतपक्षपाण्डुरो जातः ॥ १०८८ ॥ १०८९) **णिय** – निजनीडोड्डीनविहङ्गनिवहकोलाहलाकुलितानि दिनश्रीसुखसंगमलाल-

---

[1] P निस्त्रेसेक्क, J णिम्विसेक्क, B निमिसिक्क. [2] = निशाम्यंत, B तिम्मंते for णिसम्मंत. [3] P नयणाइं, J वयणाइं. [4] B मुहलिहंत. [5] = आर्द्र. [6] B रातेन्नयतिलयाई. [7] = आर्द्रशि [=श]थ्या. [8] = निजमतिमात्र. [9] B °वद्धाइं. [10] B मिहुणाइ मेहुणेहिं. [11] B रइ. [12] = निर्दयरतरहस्यावसान. [13] B परिसिढिलियंग°. [14] = विगलितमानैः. [15] स [= म] यणेहिं for माणेहिं. [16] PB संमिल्ल, J संमिल्लि. [17] B णयणाइ. [18] = प्राभातिक, P पाहाऊय, J पाहाओय, B पहाउचिय. [19] = स्तोकारुण. [20] = मिश्रं, P °लिट्ठं, JB °लिद्धं. [21] P °भोयं, JB °होयं. [22] P नियनीडुड्डीण, J णियणियडीण, B नियनीड°. [23] P विहग, JB विहंग. [24] = अनुकूलानि. [25] B सुहसंगम for मुहदंसण. [26] B कलापकम् is put at the close of the gāthās.

पसरिय-पच्चूस-समीर-विलुलिओ गयण-पायवाहिंतो ।
अवसाय-जल-लवोहो व्व गलइ तणु-तारया-णिवहो ॥ १०९०

पच्चूस-गय-वरुम्मूलियाएँ उड्डीणँ-ससि-विहंगाए ।
धवलाइँ गलंति णिसा-लयाएँ णक्खत्त-कुसुमाइं ॥ १०९१

पाउं जुण्हा-मइरं जामिणि-विलयाए फलिह-चसओ व्व ।
मुक्को णहाहि णिवडइ णिलीण-मय-महुयरो चंदो ॥ १०९२

संमिल्लंति सुहासाय-जणिय-परिओस-दुव्वियड्ढाइं ।
इंत-खर-दिणयरायँव-संकाएँ य कुमुय-गहणाइं ॥ १०९३

पियमय-वोच्छिण्ण-विणिंते-रमणि-णीसास-पवण-पहुओ व्व ।
उवभुत्त-णेह-तणुओ विज्झायइ दीवय-णिहाओ ॥ १०९४

चउ-जामालिंगण-सुह-पसुत्त-पच्चुट्ठियाण मिहुणाण ।
णिद्दा-विरमालस-मंथराइँ अग्घंति दिट्ठाइं ॥ १०९५

णिद्दा-णिहसालस-विवलियंग-मासल-विमुक्क-सासाहिं ।
सयणाइँ कामिणीहिं पिय व्व सुइरेण मुच्चंति ॥ १०९६

सानि वनानि उत्तिष्ठन्तीव ॥ १०८९ ॥ १०९०) **पसरिय** – गगनपादपात्प्रसृत-प्रत्यूषसमीरविलुलितस्तनुतारकानिकरो अवश्यायसलिलनिवह इव गलति ॥ १०९० ॥ १०९१) **पच्चूस** – [प्रत्यूषगजवरोन्मूलितायाः उड्डीनशशिविहङ्गायाः धवलानि गलन्ति निशालतायाः नक्षत्रकुसुमानि] ॥ १०९१ ॥ १०९२) **पाउं** – यामिनीवनितया रात्रिस्त्रिया ज्योत्स्नामदिरां पीत्वा मुक्तः स्फटिकचषकः इव निलीनमृगमधुकरश्चन्द्रो नभसो गगनान्निपतति ॥ १०९२ ॥ १०९३) **संमिल्लंति** – सुखास्वादजनितपरितोषदुर्विदग्धानि कुमुदगहनानि एष्यत्खरदिनकरातपशङ्कया संमीलन्ति ॥ १०९३ ॥ १०९४) **पियमय** – उँय पश्य । प्रियतमविच्छिन्नविनिर्गच्छद्रमणीनिःश्वासपवननिर्धूत इव विप्रियविमुक्तभार्यानिःश्वासवायुकम्पित इवोपभुक्तस्नेहतनुको दीपकनिघातो विध्यायति ॥ १०९४ ॥ १०९५) **चउ** – चतुर्यामालिङ्गनसुखप्रसुप्तप्रत्युत्थितानां मिथुनानां निद्राविरामालसमन्थराणि दृष्टानि राजन्ते । 'राजेरग्घछज्ज[-सहरीररेहाः]' इति अग्घइ [हैम० ८-४-१००] ॥ १०९५ ॥ १०९६) **णिद्दा** – निद्रानिघर्षालसविवलिताङ्ग-मांसलविमुक्तश्वासाभिः कामिनीभिः शयनानि प्रियः इव सुचिरेण मुच्यन्ते ॥ १०९६ ॥

---

[1] B नियरो for णिवहो. [2] This gāthā is not given by B, but is found only in PJ. [3] P उड्डीण, J उड्डीणे. [4] P °माई, J माइं. [5] = चषक इव. [6] P नहाहि, J णेहाहि, B णहाहि. [7] P °रायव, J °रायंव, B राइव. [8] PB omit य given by J. [9] = विनिर्यत्. [10] P रमणिनीसास, J रमणीणीसास, B रमणीनिसास. [11] P पहउव्व, J पहुओव्व, B विहुय व्व. [12] P तणओ, J तणुओ, B तणुउ. [13] = समूहः. [14] P निद्दाविरमालस, J णिद्दाणिहसालस, B निद्दानिहसालस. [15] B कुमुदानि.

का वि कर-कलिय-पसढिल-कडिल्ल-दर-दाविओरु-लायण्णा ।
सिचयंचले धरिज्जइ पिएण सयणं विमुंचंती ॥ १०९७

सोहंति कामिणीणं णिद्दालस-सोसियंत-णयणाण ।
उवयार[1]-कमल-पक्खलिय-गमण-मसिणा[2] पय-क्खेवा[3] ॥ १०९८

सोहइ जह मलिय-पसाहणालयं[4] कामिणीण गोसम्मि ।
वयणं सव्वायर-विरइयं पि ण तह[5] णिसारंभे ॥ १०९९

गोसग्गे गुरु-णिद्दालसेण[6] अद्धच्छि-पेच्छियव्वेण ।
तुण्हिक्केण[7] वि वयणेण[8] डहइ[9] अज्झा[10] सवत्ति-यणं[11] ॥ ११००[12]

छउअंगि[13] विमुक्काहरण-णीसहं विलुलियालय-विसेसं ।
हरियाहर-रायं परिसवंति वयणं सवत्तीओ ॥ ११०१

अह एरिसे पहाए पहयाएँ पयाणयस्स ढक्काए ।
विण्णत्तो[14] जोइसिएहिँ देव सुहयं इमं लग्गं ॥ ११०२

तो दिय-वर-वेय-णिहोस[15]-दिण्ण-पुण्णाह-मंगलो राया ।
णीसरिओ वंदिण-सय-समूह-कय-जय-जयासद्दो ॥ ११०३

१०९७) का वि – करकलितप्रशिथिलकटीवस्त्रदरदर्शितोरुलावण्या शयनं विमुञ्चन्ती काऽपि प्रियेण सिचयाञ्चले वस्त्रपल्लवे ध्रियते ॥ १०९७ ॥ १०९८) सोहंति – निद्रालसशोषितनयनानां[16] कामिनीनां पदक्षेपा उपचारकमलप्रस्खलितगमनमसृणाः शोभन्ते । मसृणाः घृष्टाः ॥ १०९८ ॥ १०९९) सोहइ – मलितप्रसाधनालकं कामिनीनां वदनं यथा गोसे प्रभाते शोभते । सर्वादरविरचितमपि निशारम्भे तथा न भाति ॥ १०९९ ॥ ११००) गोसग्गे – गोसाग्रे गुरुनिद्रालसेन अर्धाक्षिप्रेक्षितेन वक्रनिरीक्षितेन तूष्णीकेनापि वदनेन अज्झा नवपरिणीता सपत्नीजनं दहति । अथवा अज्झा प्रौढमहिला वैदग्ध्येन सपत्नीं क्लेशयति ॥ ११०० ॥ ११०१) छउअंगि – सपत्न्यः कस्याः अपि विमुक्ताभरणनिःशोभं विलुलितालकविशेषं हृताधररागं परिसवंति स्पर्धन्ते ॥ ११०१ ॥ ११०२) अह एरिसे – अथेदृशे प्रभाते प्रहतायां प्रयाणकस्य ढक्कायां भेर्यां ज्योतिषिकैर्विज्ञप्तम् । देव शुभदमिदं लग्नमंशकः ॥ ११०२ ॥ ११०३) तो दिय – ततो द्विजवरवेदनिर्घोषदत्तपुण्याहमङ्गलो बन्दिजनशतसमूहकृतजयजयशब्दो राजा निःसृतः

---

[1] = उपचार. [2] PB मसिणा, J मिसणा. [3] = पदक्षेपाः. [4] = प्रसाधनं । अलकं च. [5] B तह नो for ण तहा. [6] PB °लसेण, J °लसएण. [7] = तूष्णीकृतेनापि. [8] P वयणेणं, JB वयणेण. [9] = दहति. [10] प्रौढयुवति, P अज्जा, JB अज्झा. [11] P सवल्लियणं, J सत्तित्तियणं, B सवत्तियणं. [12] P 1100, J not specified. B 1104. [13] = मृद्वंगि B कोए वि विमु°. [14] B विन्नत्तं जोइसिएण. [15] B निघोस. [16] B शोषितीतनय°.

तूर-सय-संख-काहल-ढका-रव-भरिय-दस-दिसा-यक्को ।
करि-तुरय-रह-रउग्घाय-पिहिय-णह-मंडलाहोओ[1] ॥ ११०४
सुर[2]-सुंदरि-कर-कमलग्घ-कुसुम-संदोह-सित्त-सिर-कमलो ।
णिय-णयर-समासण्णे सुयणु समावासिओ राया ॥ ११०५
५ अण्णम्मि दिणे णीसेस-बल-णिव्वुज्झंत[3]-हारि-णिवहेण ।
संचलिओ णिण्णुँण्णय[4]-समेण सरिसं चिय पहेण ॥ ११०६
जण-णिवह-कलयलाराव-तासिओ ता ण संठिओ गोंठो ।
जा वियलियँ[5]-णीवि-वरिल्ल-विंभँला[6] पाडिया वेसा ॥ ११०७
मय-वारण-भय-भज्जंत-णव-वइल्लेण बल्लि-करहस्स ।
१० विरस-रसिरस्स सह खोणियाँएँ[7] उल्लूरियं णक्कं ॥ ११०८
अण्णाए[8] को वि भण्णइ मा णोल्लसु किं ण पेच्छसि वइल्लं ।
पाडिहिसि कोहलं पिव लयडाहि इमं म्हे लिंक-रूयं[9] ॥ ११०९
भिण्णंम्मि[10] करंवय-डेरँयम्मि[11] कं सवसि एत्थ[12] हारीए ।
ण णियसि संदण-संचूरियाइँ घयँ-भंडय-सयाइं ॥ १११०

---

१५ ॥ ११०३ ॥ ११०४–५) **तूरसय** – तूर्यशतसंख्यकाहलढक्कारवभरितदिक्चक्रः । करितुरगरथरजोउद्घातपिहितनभोमण्डलाभोगः ॥ [**सुरसुंदरि** –] पुँरसुन्दरीकरकमलार्घ्य-कुसुमसंदोहसिक्तशिरःकमलो राजा सुतनु सावित्रि निजनगरसमासन्नं समावासितः । युग्मम्[13] ॥ ११०४–५ ॥ ११०६) **अण्णम्मि** – अन्यस्मिन् दिने निःशेषबलविमुह्य-मानहारिनिवहेन । निम्नोन्नतसमेन पथेन मार्गेण सदृशमेव संचलितः । अँगणयित्वा[14]
२० समविषमं प्रस्थितः । हारिः श्रेणिः ॥ ११०६ ॥ ११०७) **जणणिवह** – जननिवह-कलकलारावत्रासितः गुंठो वेसरः तावन्न संस्थितः यावद्विगलितनीविवरोत्तरीयवस्त्रविह्वलाँ[15] वेश्या निपतिता ॥ ११०७ ॥ ११०८) **मयवारण** – मदमत्तवारणभज्यमाननव-वृषभेण विरसं रसतो बलवत्करभस्य खोणियाँए[16] अस्थिसत्कनस्य रक्ष्याँ सह नक्रं त्रोटितम् । 'त्रुँटेस्तोडतुट्टखुट्टखुडोक्खुडोल्लुक्कलुँक्कोल्लूरा'[17] [हैम० ८-४-११६] इति उल्लूरियं ॥ ११०८ ॥
२५ ११०९) **अण्णाए** – अन्यया कयाचिद्भण्यते कोऽपि मा प्रेरय किं वृषभं न पश्यसि । कूष्माण्डफलमिव लगटकात् इष्टकामयस्थानविशेषात् अस्मद् डिम्भरूपं बालापत्यं पात-यिष्यसि ॥ ११०९ ॥ १११०) **भिण्णम्मि** – इह करम्बैकदोहनके[18] भाण्डे भग्ने सति

---

[1] P °भोओ, JB °होओ. [2] B पुर for सुर. [3] P निवज्झंत, णिवज्जंत, B विमुंज्झंत. [4] = निम्नोन्नतसमेन. [5] = विगलितनीवि. [6] P भिंभला, J विंभला. B विह ॥ ला. [7] = लाजया. P खाणि°, JB खोणि°. [8] = मा प्रेरय, P णोल्लसु, B पिल्लसु. [9] P लयडाहि इमम्ह डिंभरूयं, J लींक for डिंभ of P, B लघडाहिवम्हे ढिकरूयं. [10] P भिन्नंमि करंचघडेरयंमि किं, J भिण्णंमि करंवयडेरयंमि कं, B भज्जंमि करंवयदोहणंमि किं. [11] = घटे. [12] = घृत. [13] B युग्मम् is put at the close of the gāthās. [14] B अगणि सम°. [15] B भिंभला. [16] खेणियाए. [17] obscure. [18] B करवक.

एक्केक्कमकय-हत्थावलंबणं[1] जाइ को वि वंठ-जुया।
खोरेणं[2] समं सोहग्ग-वाय-विहवेण भज्जंतो ॥ ११११
रे णिय-छाया-गव्विर मा धुणसु[3] मुहा भुयंग जर-फलयं।
ण णियसि दुप्पल्लाणो[4] एसो णव-वेसरो अम्ह ॥ १११२
अण्णाए उद्ध-कर-रोविरीए विणियत्तिऊण पोक्करियं।
सुय-मरणेण व ओणेक्किरीएँ[5] ओणक्किराण[6] पुरो ॥ १११३
पेच्छँह वप्पो वण्णि-वसिएण सुणएण[7] सोणहीएणं[8] ।
विरसं-रसिरो[10] हयासेण खाविओ अम्ह कुक्कुडओ ॥ १११४
अण्णेण[11] को वि भण्णइ कीस मुहा णीसवेसि[12] वर-तुरयं।
एसो मह सेल्ल-पहार-विंभलो[13] वच्चइ वराहो ॥ १११५
एवं अण्णोण्णालाव-वावडो[14] कह वि वासरद्धंते।
संपत्तो खंधारो सेल-णियंबेक्क-भूभाए[15] ॥ १११६

अत्र हार्यां श्रेणौ किं * शपसि गालीं ददासि। स्यन्दनसंचूर्णितानि रथभग्नानि घृतभाण्ड-शतानि न पश्यसि। कस्यापि इत्थमुक्तिरिति संबन्धः ॥ १११० ॥ **११११) एक्केक्क –** सौभाग्यवातविभवेन भज्यमानः कोऽपि वण्ठयुवा खोरेण अधमस्त्रिया वेश्यया वा सम-मेकैकमन्योन्यं कृतहस्तालम्बनं याति। वण्ठयुवा भृत्यतरुणः ॥ ११११ ॥ **१११२) रे णिय –** रे निजच्छायागर्वशील भुजङ्ग वेश्यापते जीर्णफलकं मा धुनः मा कम्पय। न पश्यस्येषोऽस्माकं नववेसरो दुःपर्याणो दुःखारोप्यपर्ल्याणः[16]। जीर्णफालनं जीर्णवस्त्रम्। ते हि बाह्याडम्बरेण भवन्ति। अतो निजगर्वं दर्शयामुं मात्राशयः ॥ १११२ ॥ **१११३) अण्णाए –** अन्यया ऊर्ध्वकरं यथा भवति रुदन्त्याः ओणिक्किरीए वृषवाहकभार्यया नष्ट-गवेषिकया वा वृषभवाहकानां पुरतो विनिवृत्य व्याघुट्य सुतमरणेनेव पूत्कृतम् ॥ १११३ ॥ **१११४) पेच्छह –** अँव्वो दुःखसूचने। पश्यत वन्नवसियेण राजप्रसादगर्वितेन सोहँणी-एण श्वानपालकेन हताशेन शुनकेन कृत्वा एषोऽस्माकं कुर्कुटः खादितः ॥ १११४ ॥ **१११५) अण्णेण –** अन्यैया कोऽपि भण्यते किमिति मुधा निजतुरङ्गं नीसवेसि त्वर-यसि। एषोऽग्रे मम शल्यप्रहारमूर्च्छितो वराहो व्रजति ॥ १११५ ॥ **१११६) एवं –** इत्येवमन्योन्यालापव्यापृतः स्कन्धावारः कथमपि वासरार्धान्ते प्रहरद्वयादनन्तरं शैल-

---

[1] B °लंबणो. [2] = बहुप्रस्तरिकया. [3] P धुणसु दुमा, J धणसु मुहा, B धुणसु तुमं. [4] = दुःखेन पर्याणयितुं. [5] P व ओणक्किरीए, JB व ओणिक्किरीए. [6] = कोरिकाणां, P ओणक्किराण, J omits ओ and रा, B उणिक्कराण. [7] B वणविसिएण पिच्छह अव्वो सुणएण. [8] = राजप्रसादगर्वितेन. [9] = सारमेयपालकेन, P सोणभीएण, J सिण्णहीएण, B सोहणीएण. [10] P विरसरसिरो, J चिर-सरिसरो, B विरसिरसिरो. [11] B अण्णाइ. [12] = त्वरयसि. [13] P भिंभलो, JB विंभलो. [14] B इय एवंण्णोण्णालाव. [15] P नियंवेक्कभूयाए, J णियंचक्कभूभाए, B नियंबिक्कभूताए. [16] B पलायनः.

तावय खिण्ण-तुरंगम-मसिण-चलिज्जंत-संदण-णिहायं ।
आसण्ण-घास-लुणणाणुबंध-धावंत-कम्मयरं ॥ १११७
आवास-झंभेणारंभ[2]-मुक्क-णीसेस-भिच्च-पहु-णिवहं ।
करि-कलुसण-भय-पूरिज्जमाण-जल-[3]दोणि-संघायं ॥ १११८
भारोयारण-विणिविट्ठ-विरसं[4]-विरसंत-करह-सद्दालं ।
बहु-विहं[5]-कच्छंतर-णिव्वडंत-वसुहाहिव-णिवेसं ॥ १११९
दीहर-पह-परिखेइय-सुह-णियलिज्जंत[6]-मत्त-मायंगं ।
आवासिउमाढत्तं सेल-णियंबम्मि तं कडयं ॥ ११२०
[7]आवासिय-बल-सिज्जंत-रेणु-पयडा समोसरंति[8] व[9] ।
आवास-समूहोवास-दाण-कज्जे दिसाहोया[10] ॥ ११२१
फणिणो मय-करि-संचरण-मग्ग[11]-भय-तरलिया वलग्गंति[12] ।
णीसेस-बलालोयण-कज्जेण व तुंग-सिहराइं ॥ ११२२
मुच्चंति रहा रहिएहिँ दीह-पह-णिहस[13]-मडहिय[14]-रहंगा ।
उम्मग्ग-गमण-णिद्दलिय-सल्ल-सिढिलक्ख-संधाणा ॥ ११२३
तुरया दर[15]-हिय-पल्लाण-चंचला कह वि संठविज्जंति ।
सखलिण[16]-मुह-कड्ढिय[17]-थोर[18]-घास-वलिया णिओईहिं[19] ॥ ११२४

नितम्बैकभूभागे संप्राप्तः ॥ १११६ ॥ १११७–२०) **तावय** – तावता खिन्नतुरङ्गममसृणं[20]व्याघुट्यमानस्यन्दननिघातः । आसन्नघासलवनानुबन्धधावत्कर्मकरः ॥ [**आवास** –] आवासरोध[21]नारम्भमुक्तनिःशेषभृत्यवधूनिवहः । करिकलुषणभयपूर्यमाणजलद्रोणिसंघातः ॥ [**भारोया** –] भारावरोपणविनिविष्टविरसरसत्करभशब्दाकुलः । बहुविधकक्षान्तरपृथक्क्रियमाणवसुधाधिपनिवेशः ॥ [**दीहर** –] दीर्घपथपरिखेदितसुखबध्यमान [मत्तमातङ्गैः । आवासितुमारब्धः शैलनितम्बे स कटकः] । कैलापकम्[22] ॥ १११७-२० ॥ ११२१) **आवासिय** – [आवासितबलसृज्यमान -] रेणुप्रकटा दिगाभोगा आवास्यसमूहावासदानकार्ये समपसरन्तीव दूरतो व्रजन्तीव ॥ ११२१ ॥ ११२२) **फणिणो** – फणिनः शेषाहेस्तुङ्गशिखराणि फणाग्राणि मावत्करिसंचरणमार्ग[23]भयतरलितानीव निःशेषबलालोकनकार्येण वलगन्ति ॥ ११२२ ॥ ११२३) **मुच्चंति** – रथिकैः सारथिभिः दीर्घपथनिर्घर्षलघूकृतरथाङ्गाः उन्मार्गगमननिर्दलितशल्यशिथिलाक्षसंधानाः रथाः मुच्यन्ते । अक्षं धुरा ॥ ११२३ ॥ ११२४) **तुरया** – नियोगिभिः सैरिभिः[24] दरहृतपर्याणचञ्चलाः स-

---

[1] P तवेय खिन्न तुरंगमसिण, J तावय खिण्णधुरंगममसिण, B °तुरंगममसिण. [2] P झंभणा° B रुम्भ[रुंभ]णा°. [3] B दोलि. [4] B विरसि. [5] PB विह, J विठु. [6] = निगडक्षेप्यमाण, B, सुढिलनिलिज्जंत. [7] This gāthā is missing, along with some portion of the commentary, in B. [8] = शाम्यंत. [9] = पश्चात् व्रजं[ति] इव. [10] P °भोया. J °होया. [11] P सग्गभग्गतर°, J मग्गेभयतर°, B मग्ज[= ग्ग]भयतर°. [12] = चटंति. [13] = जर्जर. [14] = घृष्ट, PB मडहिय, J महढियं. [15] = ईषत् हृत. [16] = सकविक [?]. [17] PB कड्ढिय, J कट्ठिय. [18] B perhaps थूल for थोर. [19] = स्थानपालिः. [20] B मसृणे. [21] B some portion missing here. [22] B puts this at the close of the gāthās. [23] B मय for मार्ग. [24] B सादि°.

आयास-पेल्लणुग्गय-सेय-जलालग्ग-फेण[1]-पुंजाइं ।
हियँ[2]-पल्लाणा वि हया वहंति गरुयाइँ अंगाइं ॥ ११२५
कवलेंति[3] मत्त-करिणो चिरेण कलियं पि पल्लवुप्पीलं ।
कर[4]-खोलणे[5]-पसरंत-पवण-परिमास[6]-सत्तण्हा ॥ ११२६
संठाणं[7] कह वि लहंति तालविंटाणिलेण छिप्पंता ।
उव्वत्त[8]-परि[9]वत्तण-गलिय-सेय-पसरा[10] पहू सयणे ॥ ११२७
गमणायास-समुग्गय-सेय-दरुप्फुसिय-विसम-तिलयाइं ।
अग्घंति कामिणीणं मउलिय-णयणाइँ वयणाइं ॥ ११२८
एत्थंतरम्मि पारद्धिएहिँ सिरि-सालवाहण-णरिंदो ।
विण्णत्तो परिगहियं तं देव[11] सुसावयं[12] रण्णं ॥ ११२९
बहु-विह-तरु-तुंग-समास[13]-संकुला सेल-कडय-पडिलग्गा ।
पुव्व-दिसा पडिरुद्धा णिव्विच्चं[14] वारण-सएहिं ॥ ११३०
इयरा वि गिरि-सरीयड[15]-समीव-विडवोलि[16]-वेणु-संकिण्णा ।
सहस त्ति उत्तरासा परिगहियाँ[17] धम्मवालेहिं[18] ॥ ११३१

खलिनमुखकर्षितस्थूलघासवलितास्तुरगाः कथमपि संस्थाप्यन्ते । खलीनं वल्गा ॥ ११२४ ॥ ११२५) **आयास** – आयासप्रेरणोत्थितस्वेदजलालग्नफेनपुञ्जैर्गुरुकाण्येवाङ्गानि वहन्ति । के ते । हृतपर्याणा अपि हयास्तुरगाः ॥ ११२५ ॥ ११२६) **कवलेंति** – कराधूनन-प्रसरत्पवनपरामर्शसतृष्णा मत्तकरिणः कलितमप्यग्रे धृतमपि पल्लवोत्पीडं किसलयसमूहं चिरेण कवलयन्ति ॥ ११२६ ॥ ११२७) **संठाणं** – शयने शय्यायाम् उद्वृत्त[19]परावर्तन-गलितस्वेदप्रसरास्तालवृन्तानिलेन स्पृश्यमानाः प्रभवः कथमपि संस्थानं लभन्ते । तालवृन्तं व्यजनम् ॥ ११२७ ॥ ११२८) **गमणायास** – गमनायाससमुद्गतस्वेददरोन्मृष्टतिल-कानि । कामि[नी]नां मुकुलितनयनानि वदनानि शोभन्ते ॥ ११२८ ॥ ११२९) **एत्थंतरम्मि** – अत्रान्तरे पापर्द्धिकैराखेटिकैः श्रीशालिवाहननरेन्द्रो विज्ञप्तः । देव परि-गृहीतं युष्मदलंकृतमिदमरण्यं सुश्वापदं दुष्टवन्यजीवाकुलम् ॥ ११२९ ॥ ११३०) **बहुविह** – बहुविधतरुतुङ्गमालसंकुला शैलकटकप्रतिलग्ना पूर्वदिक् निरन्तरालं वारण-शतैः प्रतिरुद्धा । गजेन्द्राः पूर्वदिशि स्थापिताः इत्यर्थः ॥ ११३० ॥ ११३१) **इयरा** – इतरा उत्तराशा गिरिसरित्तटसमीपविटपालिवेणुसंकीर्णा सहसा धर्मपालैः धनुर्धरैः

---

[1] P रेणु. JB फेण. [2] B अवहिय for हिय. [3] B कवलंति. [4] B करखोलण. [5] = चालन. [6] = स्पर्शसाभिलाषाः, P परिमाससंत्तन्हा, J परिमाससत्तण्हा B परिफंससंतण्हा. [7] PB संठाणं. J संठाणां. [8] = उद्वत्तन. [9] = परिवत्तन, B परित्तण. [10] P सयरा, JB पसरा [11] B देवित्थ for तं देव. [12] P ससावयं, JB सुसावयं. [13] B तमाल for समास of P. [14] P निव्विचं, J णिव्वितें. B निच्चिचे. [15] P सिरीयड, J सरीयड, B सिरीतड. [16] P वडवोरि. J विडवोलि, B विडवालि. [17] B संगहिया. [18] = धनुर्द्धरैः. [19] B something like श्रीत for उद्वृत्त.

पच्छिम-दिसाए सुह-संचराए वर-तुरय-साहणं दिण्णं ।
दाहिण-दिसाइ णिमियं लल्लक्कं कविलें-संघायं ॥ ११३२
एवं चिय सीसंते संपत्तो णरवई तमुद्देसं ।
संचालियाइँ आहेडिएहिँ सावय-समूहाइं ॥ ११३३
तावय हय-हिंसा-रव-संखोहिय-रण्ण-सावउप्पेच्छा ।
पहरेण विणा वि मया मय-मरणासंकिरी हरिणी ॥ ११३४
ओसप्पइ पुंली रोहिएण तह सो वि अच्छहल्लेण ।
सो वि कुरंगेण ण होइ कस्स मरणम्मि मइ-मोहो ॥ ११३५
ण चलइ णव-सूय-सिलिंबे-णेह-संदाण-णियलिया हरिणी ।
हरिणो वि पिययमाए समयं तत्तो च्चिय विसण्णो ॥ ११३६
तिक्ख-खुरुप्पालुप्पंत-जीवियं सहयरिं मुयंतेण ।
णिय-णाम-सरिच्छं चित्तलेणं कम्मं समायरियं ॥ ११३७
दूरुड्डीणो वि सिही परिलंघिय-करि-तुरंग-णर-णिवहो ।
पडिओ सुणयाण मुहे मरणं पि सुहं ण देव्वाहिं ॥ ११३८

परिगृहीता संगृहीता ॥ ११३१ ॥ ११३२) **पच्छिम** – सुखसंचारायां पश्चिमदिशि वरतुरगसाधनं दत्तमश्ववाराः स्थापिताः । दक्षिणदिशि लल्लक्को रौद्रः कपिलसंघातः श्वान-समूहो न्यस्तः ॥ ११३२ ॥ ११३३) **एवं चिय** – एवं कथिते सति नरपतिस्तमुद्देशं संप्राप्तः । आखेटकैः श्वापदसमूहाः संचालिताः ॥ ११३३ ॥ ११३४) **तावय** – [तावता हत –] हिंसारवसंक्षोभितारण्यश्वापदोत्प्रेक्ष्यामाणा हरिणी मृगी मृगमरणाशङ्किनी प्रहारेण विनापि मृता ॥ ११३४ ॥ ११३५) **ओसप्पइ** – पुल्ली व्याघ्री रोहितेन गोकर्णेनाश्रीयते तथा स रोहितो अच्छहल्लेण ऋक्षेणाश्रीयते सोऽपि ऋक्षः कुरङ्गेणाश्रीयते । यद्वार्थान्तर[न्यास]माह । मरणे कस्य मतिमोहो न भवति चित्तं कस्य न चलतीत्यर्थः ॥ ११३५ ॥ ११३६) **ण चलइ** – नवप्रसूतबालकस्नेहसंदान-निगडिता न चलति हरिणी नापसरति मृगी हे मृगाक्षि सावित्रि तत एव कारणात् प्रियतमया सह हरिणोऽपि न चलति तिष्ठतीत्यर्थः ॥ ११३६ ॥ ११३७) **तिक्ख** – तीक्ष्णक्षुरप्राल्लुप्यमानजीवितां सहचरीं भार्यां मुञ्चता चित्तलेन निजनामसदृक्षं कर्म समाचीर्णम् । चित्तं लातीति चित्तलः । अथवा चित्रको द्वीपी । क्षुरप्रो जटालः शरः । लोके कनियालः प्रसिद्धः ॥ ११३७ ॥ ११३८) **दूरुड्डीणो** – दूरमत्यर्थमुड्डीनोऽपि परिलङ्घितकरितुरङ्गनरनिवहः शिखी मयूरः शुनकानां मुखे पतितः यद्वा दैवान्मरणेऽपि न

---

[1] = रौद्रं. [2] = श्वन्. [3] PB एवं सिट्ठे संते, J एवं चिय सीसंते. [4] B omits a portion of this gāthā. [5] = डिंभ, P सावउपिच्छा, J सावउप्पेच्छा. [6] B उयसप्पइ. [7] = व्याघ्र. [8] = चित्रकेण. [9] सिलिंबनेहसिंदाण. [10] B विवणो. [11] = लुब्धकैः समं युद्धं कृतं. [12] PJ दूर°, B दूरु°. [13] J देव्वाहि. [14] B गोपरेणा°, [15] B इछलमेव.

कोकंतासत्त-मुहो वि मंडलो धाइ भल्लुयाहिमुहं।
दो-कंखिरस्स समयं एक्कं पि ण से समावडियं ॥ ११३९
वावल्लुल्लूरिय-कंधरस्स पढमं मयस्स हरिणीए।
फुडिय-हिययाएँ जीयं कयावराहं व पम्मुक्कं ॥ ११४०
पहरेण मओ विरहेण तह मई घरिणि-णयण-संभरिओ।
वाहो वियलिय-बाहो तिण्णि वि समयं चिय मयाइं ॥ ११४१
केसरि-गुंजारव-विहडमाण-करि -विवर-णीहरंताइं।
घेप्पंति वराह-उलाइँ दरिय-सोरट्ठ-सुणएहिं ॥ ११४२
तावय णिय-कुल-पच्चक्ख-परिहवामरिस-तंबिरच्छि-जुओ।
विणिवाइय-णर-तुरओ अल्लीणो राइणो कोलो ॥ ११४३
तो तेण दरिय-कोलेण दच्छ-परिहच्छ-वलण-सीलेण।
पहओ तुरओ पुहईसरस्स तेणावि सो कोलो ॥ ११४४
एवमसावयमविहंगमं च रण्णं खणेण काऊण।
दिवसावसाण-समए राया कडयम्मि संपत्तो ॥ ११४५

सुखम् ॥ ११३८ ॥ ११३९) **कोकंत** – कोके उत्त्रासासक्तमुखोऽपि शशकसंमुखलग्नोऽपि मण्डलः श्वा भल्लूकाभिमुखं शृगालीसंमुखं धावति। द्विकांक्षिणस्तस्य समकमेकवारः एकमपि न समापतितम् ॥ ११३९ ॥ ११४०) **वावल्लु** – प्रथमं मृगस्य वावल्लुच्छिन्नकन्धरस्य ततो हरिण्या स्फुटितहृदयया कृतापराधमिव जीवं जीवितव्यं प्रमुक्तम्। मृते भर्तरि भार्यायाः प्राणधारणमपराधः इति। वावल्लुः षट्त्रिंशद्दण्डायुधेषु प्रहरणविशेषः ॥ ११४० ॥ ११४१) **पहरेण** – [प्रहारेण मृगः विरहेण तथा मृगी। गृहिणीनयनसंस्मृतः व्याधः विगलितबाष्पः त्रयः अपि समकमेव मृताः] ॥ ११४१ ॥ ११४२) **केसरि** – दृप्तसौराष्ट्रशुनकैः केसरिगुञ्जारवविघटमानैर्गिरिविवरनिर्गच्छन्ति वराहकुलानि गृह्यन्ते निगृह्यन्ते इत्यर्थः ॥ ११४२ ॥ ११४३) **तावय** – तावता निजकुलप्रत्यक्षपरिभवामर्षेर्ताम्रिताक्षियुगः। विनिपातितनरतुरगः कोलः शूकरः राज्ञः पुरतः आश्रितः ॥ ११४३ ॥ ११४४) **तो तेण** – ततस्तेन दृप्तकोलकेन दच्छ शीघ्रं पडिहच्छो अमर्षस्तद्वशाद्वलनशीलेन व्यावर्तमानेन पृथ्वीश्वरस्य नरेन्द्रस्य तुरगः प्रहतस्तेनाप्यश्वेन स कोलो हतः ॥ ११४४ ॥ ११४५) **एवमसावय** – एवमश्वापदमविहंगमं चारण्यं क्षणेन कृत्वा दिवसावसानसमये राजा कटके संप्राप्तः ॥ ११४५ ॥

---

[1] B काकुत्ता°. [2] = ह्युगाली. [3] P °भिमुहं, J °हिमुहं, B °हिमुहो. [4] = योषाछिन्नकंधरस्य [?] [5] B has not got this gāthā which is given by PJ. [6] = गलितबाष्प. [7] P कर, J करि, B गिरि. [8] = निःसरंति. [9] = गृह्यंते. [10] = दृप्त. [11] = ताम्र. [12] PB तुरओ, J तुरय. [13] = शीघ्रं. [14] = अमर्ष. [15] P चलण, JB वलण. [16] B पुहवी°. [17] B प्रथममृग°. [18] B तावता°.

भणिओ विजयाणंदेण देव इह मा मुहा विलंबेह ।
को जाणइ केरिसिया कज्ज-गई होइ एत्ताहे ॥ ११४६
एवं भणिओ सो तेण णरवई अगणिएहिँ दियहेहिं ।
संपत्तो कमल-दलच्छि सत्त-गोआवरी-भीमं ॥ ११४७
तत्थावासिय-णीसेस-कडय-णिव्वत्त-मज्जणाहारो ।
परिवड्ढिय-परिओसो विजयाणंदेण विण्णत्तो ॥ ११४८
सो देव इह महेसी णिक्कारण-णिद्ध-बंधवो[6] अम्ह ।
परिवसइ महाणुमई-तवोवणं जेण णे[7] णीया ॥ ११४९
वय[8]-परिणयं तवस्सिं विज्जा-विहवोवलक्खिय-सुजम्मं ।
पर-लोय-पह-पवण्णं दट्ठुं तुम्हं पि तं होइ[11] ॥ ११५०
भणियं च[12] राइणा पिय-वयंस[13] जं भणह एहि वच्चम्ह ।
किं अम्ह[14] ण तेण कयं एत्तिय-मेत्तं कुणंतेण ॥ ११५१
एवं भणिऊण णराहिवेण उव्विग्ग-बाल-हरिणच्छि ।
विजयाणंदो पढमं मुणिणो संपेसिओ पासं ॥ ११५२
तो[15] दूर-कय-पणामो सच्चविओ सायरं मुणिंदेण ।
आसण्ण-समासीणो बहुसो संपुच्छिओ कुसलं ॥ ११५३

११४६) **भणिओ** – भणितश्च विजयानन्देन देव अत्र मुधा मा विलम्बस्व अधुना को जानाति कीदृशी कार्यगतिर्भवति[16] ॥ ११४६ ॥ ११४७) **एवं** – एवं स राजा तेन भणितः सन्नगणितैर[न] ल्पैर्दिवसैः कमलदलाक्षि सावित्रि सप्तगोदावरीभीमं संप्राप्तः । सप्तप्रवाहसंगतगोदावर्यां भीमं भीमेश्वरतीर्थं प्राप्तः ॥ ११४७ ॥ ११४८) **तत्थावासिय** – तत्रावासितनिःशेषकटकनिर्वृत्तमज्जनाहारः परिवर्धितपरितोषः स [17]नरपतिः विजयानन्देन विज्ञप्तः ॥ ११४८ ॥ ११४९) **सो देव** – हे देव हे राजन् सोऽस्माकं निःकारणस्निग्धबान्धवो महर्षिरिह परिवसति येन मुनिना वयं महानुमत्यास्तपोवनमाश्रमं नीताः प्रापिताः ॥ ११४९ ॥ ११५०) **वयपरिणयं** – तस्माद्विद्याविभवोपलक्षितसुकर्माणं परलोकपथप्रपन्नं परिणतं वृद्धं तपस्विनं मुनीन्द्रं द्रष्टुं भवतामपि युज्यते युक्तं स्यात् ॥ ११५० ॥ ११५१) **भणियं** – भणितं च राज्ञा प्रियवयस्य यद्भणत एहि आगच्छ व्रजामः एतावन्मात्रं कुर्वता तेन किं तद् यदस्माकं न कृतम् ॥ ११५१ ॥ ११५२) **एवं** – एवमुक्त्वा नराधिपेन प्रथमं विजयानन्दः उद्विग्नबालहरिणाक्षि मुनेः पार्श्वं प्रेषितः ॥ ११५२ ॥ ११५३) **तो दूर** – [ततः] दूरकृतप्रणामः सादरं मुनीन्द्रेण दृष्टः

[1] B भणियं. [2] = मुधा. [3] P कमलदलच्छि, J कम्वलच्छि, B कमलदच्छि. [4] B गोदावरी. [5] PJB निव्वत्त. [6] B बंधओ. [7] = वयं, P ण, J not specified, B णे. [8] B ता for वय. [9] B सुयम्मं. [10] B निसण्णं for पवण्णं. [11] B दट्ठुं जुज्जं च तुम्हं पि ।. [12] J omits च. [13] B वयस्स. [14] P किं अम्ह न तेण, J किं म्ह ण तेण, B कं जम्ह न तेण. [15] P omits तो given by JB. [16] B भंत्रिश्री. [17] B writes also नृपो between the lines.

भणियं च तेण कुसलं राया सिरि-सालवाहणो एत्थ ।
तुह दंसण-सुह-संपत्ति-लालसो एइ अणुमग्गं[1] ॥ ११५४
तो[2] तेण समुल्लवियं एसो सो सालवाहण-णरिंदो ।
सुर-सुंदरीहिँ गिज्जइ जस्स जसो दस-दियंतेहिं ॥ ११५५
ता एयस्स ण दीसइ पडिवक्खो[3] को वि एत्थ पुहवीए ।
कंवणेण[4] व इह कज्जेण आगओ णिय-पुरा[5]हिंतो ॥ ११५६
सिट्ठं च तेण सव्वं तं तह सोऊण सो वि परिउट्ठो[6] ।
भणइ महेसी वद्धावणं[7] म्ह एयं तए[8] सिट्ठं ॥ ११५७
जं कह वि महाणुमईए[9] अज्ज हियइच्छियं समावडियं ।
लीलावई वि[10] णिव्वूढ-णियम-सुह-भायणा[11] जाया ॥ ११५८
इय एरिसे समुल्लाव[12]-वइयरे णरवई वि संपत्तो ।
तत्थेसिणो सयासं परिमिय-परिवार-परियरिओ ॥ ११५९
तो तेण महामुणिणा[13] सो राया[14] अग्घ-वत्त-सलिलेण ।
अहिसिंचिऊण भणिओ उवविसह सुहासणुच्छंगे ॥ ११६०
अह सो[15] सिंहासण-कय-परिग्गहो मुणिवरेण संलत्तो ।
अज्जम्हे हि[16] कयत्था णरणाह तुमम्मि सच्चविए ॥ ११६१

आसन्नसमासीनश्च कुशलं परिपृष्टः ॥ ११५३ ॥ ११५४) **भणियं**—भणितं च तेन कुशलं महात्मन् राजा श्रीशातवाहनस्त्वद्दर्शनसुखसंपत्तिसुखलालसोऽत्रानुमार्गमैति ॥ ११५४ ॥ ११५५) **तो तेण**—ततस्तेन मुनिनोक्तम् एष श्रीशातवाहननरेन्द्रः सुरसुन्दरीभिः देवाङ्गनाभिः दशदिगन्तैर्यस्य यशो गीयते ॥ ११५५ ॥) ११५६) **ता एयस्स**—तावदेतस्यात्र पृथिव्यां कोऽपि प्रतिपक्षो[17] न दृश्यते केन वा कार्येण निजपुरादत्रागतः ॥ ११५६ ॥ ११५७) **सिट्ठं च**—तेन विजयानन्देन सर्वं कथितं तत्तथा श्रुत्वा सोऽपि मुनिः परितुष्टः भणति महर्षिरेतदस्माकं त्वया वर्धापनमुक्तम् ॥ ११५७ ॥ ११५८) **जं कह वि**—यत्कथमपि महानुमत्या अद्य हृदयेप्सितं समापतितं लीलावत्यपि विनिर्व्यूढनियमसुखभागिनी जाता ॥ ११५८ ॥ ११५९) **इय**—[18]इतीदृशे उल्लापव्यतिकरे नरपतिरपि परिमितपरिवारपरिकरितस्तत्र ऋषेः सकाशं समीपं प्राप्तः ॥ ११५९ ॥ ११६०) **तो तेण**—ततस्तेन महामुनिना स राजा अर्घ्यपात्रसलिलेनाभिषिञ्च्य भणितः उपविशत सुखासनोत्सङ्गे ॥ ११६० ॥ ११६१) **अह सो**—अथ स सिंहासनकृत-

---

[1] B यणुमग्गं. [2] PJ omit तो given by B. [3] P °वक्को, JB °वक्खो. [4] = कियन्मात्रेण, B केणं व कज्जेण इहं. [5] PB पुरो°, J पुरा°. [6] B परितुट्ठो. [7] PJB वद्धावणम्ह. [8] = त्वया हेतुना. [9] P °मईए, JB °मइए. [10] J omits वि given by PB. [11] B भाइणी. [12] B एरिसम्मि उल्लाव. [13] P मुणिणो, J not specified, B मुणिणा. [14] P omits सो, J सो राया, B नरनाहो. [15] B अह तत्थ सुहासण. [16] P ह, J हिं [= हि], B यि. [17] B पक्षे. [18] B इतीदृशमुल्लाप°.

एचिरयालं एवं-विहे वि अम्हेहि[1] इह भवाययणे ।
असहाया परिवसिया ससहाया कुणह एत्ताहे ॥ ११६२
एत्थ दिवसम्मि देवा कुणंति संगीययं उमावइणो ।
तेहिँ गएहिँ णराहिव रमंति रयणीसु[2] रयणियरा ॥ ११६३
५ ताण वि पमुँहो[3] एक्को रयणियरो भीसणाणणो णाम ।
तस्स भएण ण णिवसइ दिवसं एक्कं पि मुणि-लोओ ॥ ११६४
तो[4] तेण समं जुज्झं अज्जं[5] चिय होइ [6]तुह णिसा-समए ।
इय जाणिऊण घिप्पउ एसो मंतो ममाहिंतो ॥ ११६५
माया-छण्ण-सरीरं पि रक्खसं जेण [7]पेच्छसि णिसासु ।
१० तुह दंसण-वह-पडिओ पंचत्तं [8]पावउ अहम्मो[9] ॥ ११६६
एवं[10] भणिएण णराहिवेण हसिऊण से समुल्लवियं ।
भयवं अपच्छिमो अज्ज तस्स एसो णिसा-समओ ॥ ११६७
एवं भणिऊण णराहिवेण वियसंत-लोयण-मुहेण ।
गहिओ मंतो [11]आसंघियं च तं णिसियराणीयं ॥ ११६८
१५ अह सो[12] तेण किसोयरि बहुसो पडिवज्जिऊण वर-मुणिणा ।
संपेसिओ दिणंते णिययावासं गओ राया ॥ ११६९

परिग्रहो मुनिवरेण संलप्तः । हे नरनाथ त्वयि दृष्टेऽद्य वयं कृतार्थाः ॥ ११६१ ॥ ११६२) **एचिरयालं**—एवंविधा वयमियच्चिरकालमिह भवायतनेऽसहाया एकाकिनः पर्युषिताः इदानीं ससहायान् कुरुत ॥ ११६२ ॥ ११६३) **एत्थ**—अत्र दिवसे देवा उमापते-
२० र्महेश्वरस्य पुरतः संगीतकं कुर्वन्ति । तैर्गतैः नराधिप रजनीषु रजनीचरा राक्षसाः संप्रेक्षणीयकं कुर्वन्ते ॥ ११६३ ॥ ११६४) **ताण वि**—तेषामप्येको मुख्यः प्रधानो नाम्ना भीषणाननः तस्य भयेन मुनिलोकोऽत्र एकं दिवसमपि न वसति ॥ ११६४ ॥ ११६५) **तो तेण**—ततस्तेन समं निशासमयेऽद्य तव युद्धं भविष्यति । इति ज्ञात्वा मत्सकाशादेष मन्त्रो गृह्यताम् ॥ ११६५ ॥ ११६६) **माया**—तेन हेतुना मायाच्छन्न-
२५ शरीरमपि राक्षसं निशासमये पश्यसि । तव दर्शनपथपतितः सोऽधमः पञ्चत्वं विनाशं प्राप्नोतु ॥ ११६६ ॥ ११६७) **एवं भणिएण**—[एवं भणितेन नराधिपेन हसित्वा तस्य समुल्लपितम् । भगवन् अपश्चिमोऽद्य तस्य एष निशासमयः] ॥ ११६७ ॥ ११६८) **एवं भणिऊण**—एवं भणितेन विकसल्लोचनमुखेन नराधिपेन मन्त्रो गृहीतः । आकलितं च तन्निशाचरानीकम् ॥ ११६८ ॥ ११६९) **अह सो**—अथ स राजा

---

३० [1] P अम्हेहि, B अम्हे वि. [2] B रयणीइ. [3] B मज्झ [= मज्झे or मुक्खो] for पमुहो. [4] P ता, B तो. [5] B सज्जं. [6] B तुम्ह णिसिसमए. [7] P पिच्छिसि, J पेच्छसि, B पिच्छसि. [8] PB पावओ, J पावउ. [9] = असौ पापः, P अहम्मो, B अहमो. [10] This gāthā is not given by B, but found in PJ. [11] = अंगीकृतं. [12] B सो तिलोयसुंदरि.

ताव य[1] ।

विमुक्क-कर-बंधणं गयण-पायवाहिं तओ
सरेसु रह[2]वाहिणी-विरह-कायरालोइयं[3] ।
पडेइ लवणोयहे घुसिण-विंदु[4]मायंबयं
फलं व[5] परिपक्कयं घण-तमारिणो बिंबयं ॥ ११७०

[6]तओ ।

जइ[7] अत्थमिय-मियंके तम-णियरोरुद्ध-दस-दिसा-चक्के ।
सुह-सुत्ते जण-णिवहे अल्लीणे अद्ध-रत्तम्मि ॥ ११७१
तेण णिसायर-वइणा णिय-बल-गव्वुब्भडं वहंतेण ।
संपेसिया णरिंदस्स दोण्णि[8] दोसायरा दूया ॥ ११७२
तेहिँ भणियं णराहिव दूया णे[9] पेसिया णिसामेह ।
कज्जं सवित्थरत्थं जं तेणप्पा[10]हियं तुम्ह ॥ ११७३
जह एए दो जामा पच्छिम-रयणीएँ मज्झ उवभोगा[11] ।
जं वसइ[12] एत्थ भूयं आहारं होइ तं मज्झ[13] ॥ ११७४
ता देसु सएण णराहिवाण समएण कुंजर-सएण ।
णर-तुरय-पसु[14]-सहस्सेण मह बलिं जइ सुहं महसि ॥ ११७५
तं सोऊण[15] सरोसं भणिया पुहईसरेण ते दूया ।
जह वच्चह तुम्हे च्चिय पडिदूया तस्स णिय-पहुणो ॥ ११७६

तेन वरमुनिना हे कृशोदरि बहुशः प्रतिपद्य दिनान्ते संप्रेषितो निजकावासं गतः ॥ ११६९ ॥ तावता । ११७०) **विमुक्क**—विमुक्तकरबन्धनं सरोषैंरथाङ्गकामिनीविरहकातरालोकम् । घुसृणविद्रुमाताम्रं गगनपादपात्परिपक्वं फलमिव घनतमोऽरेः रवेर्बिम्बं सूर्यमण्डलं [लवणोदधौ] पतति । पृथ्वीच्छन्दः ॥ ११७० ॥ ११७१–७२) **जइ**—उदयास्तमिते मृगाङ्के तमोनिकरावरुद्धदशदिक्चक्रे सुप्तमात्रे जननिवहे अर्धरात्रे समायाते । [**तेण**—] निजबलगर्वोद्भटतां वहता तेन निशाचरपतिना नरेन्द्रस्य द्वौ दोषाचरौ राक्षसौ दूतौ संप्रेषितौ ॥ ११७१-२ ॥ ११७३) **तेहिं**—ताभ्यां भणितं नराधिप आवां तव दूतौ प्रेषितौ शृणु कार्यं सविस्तरार्थं यत् तेन भवतां संदिष्टम् ॥ ११७३ ॥ ११७४) **जह**—यथा एतौ पश्चिमरजन्यां द्वौ यामौ ममोपभोग्यौ यदत्र भूतं चरति तदस्माकमाहारो भवति ॥ ११७४ ॥ ११७५) **ता देसु**—तस्मान्नराधिपानां शतेन समदेन कुञ्जरशतेन नरतुरगसहस्रेण मम बलिं देहि यदि सुखं वाञ्छसि ॥ ११७५ ॥ ११७६) **तं सोऊण**—तच्छ्रुत्वा पृथ्वीश्वरेण सरोषं

---

[1] J अवि य. [2] P सरोसरहवाहिणी, J सरेसु रहवाहिणी, B सरोसरणं ह कामिणी. [3] PB °लोइयं, J °लोइं. [4] बिंदुमा°, B विद्दमा°. [5] P व्व, JB व. [6] B omits तओ. [7] P उदयत्थंमि, J जइयत्थमिय, B उयअत्थमिय. [8] P दोन्नि, J दो वि, B दुव्वन्नि. [9] = वयं, B ते. [10] = संदिट्ठं, P तेणप्पाहियं, B तेण पसाहियं. [11] P उवहोगा, J उवभोगा [= गा], B उवहुज्जा. [12] P जं विसइ, जं वसइ, B संचरइ. [13] B अम्ह. [14] B दस. [15] B सुणिऊण.

भण्णइ रे रक्खस एहि जेण सुणयाण बुक्कणाणं च ।
णिय-कडय-णिवासीणं देमि बलिं तुज्झ पिसिएण ॥ ११७७

एवमवरं पि बहुसो णिब्भच्छेऊण पुहइ-णाहेण ।
पडिपेसिया सरोसेण दो वि दोसायरा दूया ॥ ११७८

तो तेहिँ गएहिँ णिसायरेहिँ राएण कडय-वालस्स ।
आइट्ठं अपहाए मा को वि चलिज्ज कडयाहि ॥ ११७९

एक्केण सहस्सेणम्ह सरइ णरवइ-सुयाण वीराण ।
दस-साहस्सं सुव्वइ ताण बलं णिसियराणं पि ॥ ११८०

एवं भणिऊण तहिं वीर-सहस्सेण परिगओ राया ।
दूरंतरं सकडयाओ णिग्गओ णिसियराहुत्तं ॥ ११८१

तावय वियड-विडिंचियं-वयण-विणिंतग्गि-जाल-दुप्पेच्छं ।
लल्लक्क-कत्तियाणल-फुलिंग-पिंगलिय-गयणे-यलं ॥ ११८२

पम्मुक्क-फार-फेक्कार-राव-पडिसद्द-पूरिय-दियंतं ।
णयण-हुयास-समोसरिय-तिमिर-पायडिय-णिय-रूवं ॥ ११८३

तौ दूतौ भणितौ । यथा व्रजतं युवामेव प्रतिदूतौ तस्य निजप्रभोः । भणितमित्युत्तरगाथयाथ[16] संबन्धः ॥ ११७६ ॥ ११७७) **भण्णइ** – भणितं रे राक्षस एहि आगच्छ येन शुनां बुक्कणाणं काकानां च निजकटकसमासन्नं तव पिशितेन मांसेन बलिं ददामि ॥ ११७७ ॥ ११७८) **एवमवरं** – एवमपरमपि बहुशो निर्भर्त्स्य सरोषेण पृथ्वीनाथेन तौ दोषाचरौ दूतौ प्रेषितौ ॥ ११७८ ॥ ११७९) **तो तेहिं** – ततस्ताभ्यां निशाचराभ्यां [गताभ्यां] राज्ञा कटकपालस्यादिष्टम् अप्रभाते कटकात् कोऽपि मा चलेत् ॥ ११७९ ॥ ११८०) **एक्केण** – नरपतिसुतानां वीराणामेकेन सहस्रेणास्माकं पूर्यते । तेषां निशाचराणां दशसाहस्रीबलं श्रूयते ॥ ११८० ॥ ११८१) **एवं भणिऊण** – एवं तत्र भणित्वा वीरसहस्रेण परिगतो राजा स्वकटकान्निशाचरं प्रति दूरंतरं निर्गतः ॥ ११८१ ॥ ११८२–८५) **तावय** – तावता विकटप्रसारितवदनविनिर्गच्छदग्निज्वालादुःप्रेक्ष्यम् । रौद्रकार्तिकानलस्फुलिङ्गपिङ्गलितगगनतलम् ॥ [**पम्मुक्क** –] प्रमुक्तस्फारफेत्काररावप्रतिशब्दपूरितदिगन्तम् । नयनहुताशनसमुत्सारिततिमिरप्रकटीकृतनिज-

---

[1] B भण [= णि] यं. [2] = भिल्लानां । शृंगालानां वा. [3] PB निवसीणं, J समासीणं. [4] PB निब्भ°, J णेब्भ°. [5] PB रायेण, J राएण. [6] B कढयाहिं. [7] B धीराणां [= णं]. [8] B निसीय°. [9] P writes some portion on the margin, and omits this gāthā, though its commentary is preserved. [10] P निसायराहुत्त, J णिसियराहुत्तं, [11] P विडिंवियं, J विडिंचियं. B वियंविय. [12] P विणित्त [= णिंत], J त्रिण्णत्त, B विणित्ति. [13] = रौद्रं. [14] PB गयण, J गयणि. [15] = प्रकटित. [16] B गाथ यथा. [17] B कार्तिका°.

सरसंतमयाइ-णिबद्ध-थोर-खर-कविल-केस-पब्भारं ।
णर-सिर-माला-मंडलिय-वियड-विणियंसण-णियंबं ॥ ११८४

अलि-गवल-सजल-जलहर-तमाल-कलयंठि-कज्जल-च्छायं ।
ओत्थरियं रयणि-यराण तं बलं णरवरांहुत्तं ॥ ११८५

लल्लक्क-हक्क-फेक्कार-मुक्क-णीसंकं-कोक्कियं-भडोहं ।
संलग्गं णरवर-रक्खसाण णिसि दारुणं जुज्झं ॥ ११८६

केणावि को वि कुविएण णरवरो णिसियरेण तह पहओ ।
जह दोहाइय-देहो वि णिवडिओ पडिय-पडिवक्खो ॥ ११८७

फरुसासि-पहारुक्खुडिय-कंधरो को वि अमरिस-वसेण ।
आभामइ अणलक्खं पि मंडलग्गं महा-सुहडो ॥ ११८८

मुच्छा-विराम-संभरिय-सामि-संभावणा-परिग्गहिओ ।
अविणिज्जिय-वेरि-बलो हीरइ लज्जाए को वि भडो ॥ ११८९

पहर-वडियस्स कस्स वि रयणि-यरो रोस-हुयवह-पलित्तं ।
बप्फायंतं फुंक्कारयं व उर-सोणियं पियइ ॥ ११९०

बिम्बम् ॥ [सरसंत–] सरसान्त्रमपातिनिबद्धस्थूलकर्करकपिलकेशप्राग्भारम् । नरशिरोमालामण्डितविकटनिवसननितम्बम् ॥ [अलि–] अलिगवलसजलजलधरतमालकलकण्ठीकज्जलच्छायम् । रजनीचराणां तद्बलं नरवरं प्रति ढौकितम् ॥ विडंचियं प्रसारितम् । कर्तिका शस्त्रिका । गवलं माहिषं शृङ्गम् । कलापकम् ॥ ११८२-८५ ॥ ततः । ११८६) लल्लक्क–[रौद्राह्वानफेत्कारमुक्तनिःशङ्क-] व्याहृतभटौघम् । नरवरराक्षसयोर्निशि दारुणं युद्धं संलग्नम् । 'व्याहृते कोक्कपोक्कौ' [हैम० ८-४-७६] इति कोक्किय ॥ ११८६ ॥ ११८७) केणावि–केनापि कुपितेन राक्षसेन कोऽपि नरस्तथा प्रहतो यथा द्विधाकृतदेहोऽपि पातितः प्रतिपक्षो निपातितः ॥ ११८७ ॥ ११८८) फरुसासि–परुषासिप्रहारत्रुटितकंधरः कोऽपि महासुभटोऽमर्षवशेनालक्ष्यं मोघं मण्डलाग्रं खड्गं भ्रमयति ॥ ११८८ ॥ ११८९) मुच्छा–मूर्च्छाविरामसंस्मृतस्वामिसंभावनापरिगृहीतोऽविनिर्जितवैरिबलः कोऽपि भटो लज्जया गृह्यते ॥ ११८९ ॥ ११९०) पहर–प्रहारपतितस्य कस्यापि रोषहुतवहप्रज्वलितमुरःशोणितं रक्तं रजनीचरो बाष्पायमाणं फुत्कारयं

---

[1] = अंत्रमाला, P सरसत्तमाइनिव्वद्ध, J सरसंतमयाइणिवद्ध, B सरसंतमयाइमिवद्ध. [2] P मंडियवियडणियंसण, J मंडलियवियडणियंसण, B मंडियवियडविणियंसण. [3] B omits a portion of this gāthā. [4] = आहूत. [5] P दोभाइय, JB दोहाइय. [6] P वडियस्स, J वियडियस्स, B पडियस्स. [7] = फोकरडउ. [8] P च, B व. [9] B विडंवितं. [10] B puts कलापकम् at the close of gāthās. [11] B प्रक्षालि°.

दूरेण परिहरिज्जइ दढ-मुट्ठि-णिवीडियासि-वीहच्छो[1] ।
रयणीयरेण सुहडो विमुक्क-जीओ[2] वि सभएण ॥ ११९१
माया-छण्ण[3]-सरीरेहिँ तेहिँ दोसायरेहिँ हम्मंतं[4] ।
दट्ठूण बलं[5] पुहईसरेण सो सुमरिओ मंतो ॥ ११९२
जो जत्तो[6] च्चिय दिट्ठो तत्तो च्चिय सो सियासि-पहरेण ।
दोहाइओ[7] णरिंदेण णिसियरो झत्ति कुविएण ॥ ११९३
तो सो अतुलिय-थामो वि तेण भीमाणणो णरिंदेण ।
वज्जधरेण[8] व सेलो णिप्पक्खो तक्खणेण कओ ॥ ११९४
णिल्लूण-चलणं-कर-टंक[10]-खंडे[11]-खंडियं[12]-पिसाय-संघाए ।
सज्जुण्ह[13]-सोणिय-प्पवह[14]-पंक-खुप्पंत-वेयाले[15] ॥ ११९५
अल्लीण-डाइणी[16]-सय-समूह-परिवेस-रसियं[17]-सिव-णिवहे ।
पडिउद्ध[18]-गिद्ध-मंडलि-मिलंत-विलसंत[19]-गोमाए ॥ ११९६
इय एरिसम्मि सुंदरि णीसेसे[20] सुद्ध-सुहड-संघाए ।
मय-उव्वरियं[21]-पलायंत-कायरे रक्खसाणीए ॥ ११९७
णिय-बल-विणास-दंसण-जायामरिसेण तेण वोहित्तो[22] ।
णरणाहो रयणि[23]-यरेण णिसिय-करवाल-हत्थेण ॥ ११९८

[फूत्कारयन्] उष्णं दुग्धमिव पिबति ॥ ११९० ॥ ११९१) **दूरेण** — दृढमुष्टिनिविष्टासिबीभत्सो विमुक्तजीवोऽपि सुभटः सभयेन रजनीचरेण दूरेण प्रह्रियते ॥ ११९१ ॥ ११९२) **मायाछण्ण** — मायाच्छन्नशरीरैः तैर्दोषाचारैर्निहन्यमानं बलं दृष्ट्वा पृथ्वीश्वरेण स मन्त्रः स्मृतः ॥ ११९२ ॥ ११९३) **जो जत्तो** — यो निशाचरो यत्रैव दृष्टः स ततः एव सितासिप्रहारेण नरेन्द्रेण कुपितेन झटिति द्विधाकृतो विनाशितः ॥ ११९३ ॥ ११९४) **तो सो** — ततः सोऽतुलितस्थामापि भीमाननो रक्षःपतिः वज्रधरेण इन्द्रेण शैलः पर्वतः इवार्धक्षणेन नरेन्द्रेण निष्पक्षः कृतः ॥ ११९४ ॥ ततः । ११९५–९८) **णिल्लूण** — हे सुन्दरि सावित्रि छिन्नचरणकरटंकखण्डखण्डितपिशाचसंघाते । सद्यस्कोष्णशोणितप्रवाहपङ्कमज्जद्वेताले ॥ [**अल्लीण** —] आलीनडाकिनीशतसमूहपरिवेषरसितशिवनिवहे । पतितोर्ध्वगृध्रमण्डलमिलद्रवसुखितगोमायुनि ॥ [**इय** —] इतीदृशे निःशेषे शुद्धसुभटसंघाते मृतोद्वृतपलायमानकातरे राक्षसानीके निशिचरकटके सति ॥ [**णियबल** —]

[1] P वीभच्छो, JB वीहच्छो. [2] PB जीओ, J जीए. [3] PB च्छन्न, J not specified. [4] = हन्यमानं. [5] B दलं. [6] B जित्तो. [7] P दोभाइओ, J दोहाईओ, B दोहायिओ. [8] B वज्जुहरेण. [9] B has the word तओ। at the beginning of this gāthā. [10] P निल्लूणवलणकरयंक, J णिल्लूणवलणकरटंक, B निल्लुरचरणकरटंक. [11] = मस्तक. [12] B खंडिय. [13] = सद्योष्ण. [14] P पवाह, JB प्पवह. [15] PB वेयालो, J वेयाले. [16] PB डाइणी, J डायणी. [17] P रमिय, JB रसिय. [18] = प्रतिलुब्ध. [19] B रवसुहिय for विलसंत. [20] P नीसेल, J णीसेसे, B नीसेले. [21] P उव्वरिय, J उव्वरिय, B उद्धरिय. [22] PB वाहित्तो, J वाहिंतो. [23] P रयणी°, JB रयणि°. [24] B प्लवह.

णरणाह इमो सो तुज्झ अज्ज सुर-वहु-सुहागम[1]-मुहुत्तो ।
आसण्ण-मच्चु-संकेय-वासरो पहर एत्ताहे ॥ ११९९
भणियं च राइणा णिसियरेस पहरेहि[2] पोरिसासंघो[3] ।
णिव्वडइ समासण्णेक्कमेक्क-करवाल-धाराए ॥ १२००[4]
ता भरसु को वि जइ अत्थि तुज्झ एवं-विहे समावडिए[5] ।
रक्खइ मुहुत्त-मेत्तं[6] पि जीवियं सुरवराणं पि ॥ १२०१[7]
एवं भणिरस्स णराहिवस्स भीमाणणेण[8] पहर-समं[9] ।
दोहाइयं सरोसेणं[10] चम्म[11]-रयणं[12] कुरंगच्छि ॥ १२०२
राएण वि सो फरुसासि[13]-पहर-णिल्लूण[14]-कंधरा-बंधो ।
अइ-विरसं विरसंतो धरणियले पाडिओ सहसा ॥ १२०३
तो तक्खण-संपुण्णेंदु-बिंब-सविसेस-पसरिय-पहोहो ।
जाओ अणण्ण[15]-रूवो पुरिसो पज्जुण्ण-सारिच्छो ॥ १२०४
तो तेण सो णरिंदो साहुक्कारक्खरेहिँ पुणरुत्तं ।
अहिणंदिऊण भणिओ ण तुमाओ पियंकरो अम्ह ॥ १२०५

निजबलनिर्नाशनदर्शनेन कृत्वा रोषारुणेन रजनिचरेण निशितकरवालहस्तेन नरनाथो व्याहृतः आकारितः हाक्कितः इत्यर्थः । टंकः टंकिका सारमयी । सुहिताः सृप्ताः गोमायवः शिवाः श्वाशृगालाः । कलापकम्[16] ॥ ११९५-९८ ॥ ११९९) **णरणाह**—नरनाथ एष स तावदद्य सुरवधूसमागममुहूर्तः । आसन्नमृत्युसङ्केतवासरः मृत्योः सङ्केतस्थानं तवाद्य इदानीं प्रहर अपूर्वं प्रहारं देहि ॥ ११९९ ॥ १२००) **भणियं**—भणितं च राज्ञा निशाचरेश प्रहर त्वमेव पूर्वं प्रहारं देहि समासन्नमेकैककरवालधाराभिः पौरुषसंभावना निर्वटिष्यति प्रकटो भविष्यतीत्यर्थः ॥ १२०० ॥ १२०१) **ता भरसु**—संस्मर कोऽप्यस्ति चेद्यस्तवैवंविधे निशासमये मुहूर्तमात्रं सुरवराणामपि जीवितं रक्षति ॥ १२०१ ॥ १२०२) **एवं**—एवं भणतो[17] नराधिपस्य भीमाननेन सरोषेण प्रहारसमं चर्मरत्नं फलकं द्विधाकृतम् । हे कुरङ्गाक्षि सावित्रि ॥ १२०२ ॥ १२०३) **राएण**—राज्ञा सोऽपि परुषासिप्रहारच्छिन्नकन्धराबन्धः । अतिविरसं रसन् सहसा धरणितले पातितः ॥ १२०३ ॥ १२०४) **तो तक्खण**—ततः प्रहारानन्तरं तत्क्षणसंपूर्णेन्दुबिम्बसविशेषप्रसृतप्रभौघोऽनन्तरूपः प्रद्युम्नसदृशः साक्षात्कामदेवपुरुषो जातः ॥ १२०४ ॥ १२०५) **तो तेण**—ततस्तेन पुरुषेण नरेन्द्रः साधुकाराक्षरैः साधु साधु इति पुनरुक्तमभिनन्दितः

---

[1] B **समागम.** [2] P **पहरेहिं,** B **पहरेहि.** [3] B **पुरिससंघाए.** [4] P 1200, J 1199. B 1202. [5] B **निसासमए** for **समावडिए.** [6] P °**मेक्कं,** J °**मेत्तं,** B °**मित्तं.** [7] P numbers this verse also 1200, and the following verses are numbered 1201, 2, etc. [8] **भीसणाण**°, B **भीमाण**°. [9] = **प्रहारेण समं.** [10] B **नरिंदस्स** for **सरोसेण.** [11] PB **धम्म,** J **चम्म.** [12] = **करिकां** [= **फरिका**]. [13] P **फरसा**°, J **फरुसा**°, B **पुजसा**° [?]. [14] PJB **निल्लूण.** [15] B **अणंत**°. [16] B puts this at the close of gāthās. [17] B **भणितो.**

ता केत्तियं च भण्णइ एसो हं तुहं णरेंद साहीणो।
जं महसि किंचि दुलहं पि[1] देमि जं अम्ह साहीणं ॥ १२०६
तं[3] सोऊण सविब्भम-हियय-ण-मायंत-कोउहल्लेण।
राएणं[4] समुल्लवियं किं चे[5] ण लब्भइ तुमाहिंतो ॥ १२०७
ता[6] साहिज्जउ के तुम्हि एत्थ एवं-विहा एयाण।
पाव-मईणं हय-रक्खसाण मज्झम्मि संवसिया ॥ १२०८
भणियं च तेण णरवइ एयं खलु वित्थरेण कहियव्वं।
तुम्हेहि मि[7] परिसुढिया[8] रक्खस-वहं[9]-दुप्पसंगेण ॥ १२०९
तह वि णिसामह सीसइ गंधव-सुओहमेत्थ पुहईए।
अवयरिओ सुर-सरि-मज्जणेक्क-हियंओ[10] दिवाहिंतो ॥ १२१०
ता[11] तत्थ मए हिमगिरि-णियंब-तरु-मणहरे वणुद्देसे।
सच्चंविया[12] तेलोक्केक्क[13]-सुंदरी कुसुम-वोच्चिणियाँ[14] ॥ १२११
अह सा मए सकोऊहलेण[15] उवसप्पिऊण पासम्मि।
सहस त्ति साहिलासेण पुच्छिया सुयणु का तं सि ॥ १२१२[16]
तो तं सोऊण ममाहि तीए णरणाह पेहलं वयणं।
भणियं अहमेत्थ च्चिय वणवासि-महेसिणो धूया ॥ १२१३

भणितश्च तेन [न त्वत्तः] प्रियंकरोऽस्माकम् ॥ १२०५ ॥ १२०६) **ता केत्तियं**—तस्मात्किमियद्भण्यते एषोऽहं तव नरेन्द्र स्वाधीनः यत्किमपि दुर्लभमपि कांक्षसि तत्तवाद्य ददामि तावद्भण ॥ १२०६ ॥ १२०७) **तं सोऊण**—ततः श्रुत्वा सविभ्रमहृदयामात्कौतूहलेन राज्ञा समुल्लपितं किं न लभ्यते वा त्वत्तः ॥ १२०७ ॥ १२०८) **ता साहिज्जउ**—ततः कथ्यतां के यूयमत्रैवंविधा अप्येतेषां पापमतीनां हतराक्षसानां मध्ये संस्थिताः ॥ १२०८ ॥ १२०९) **भणियं**—भणितं च तेन नरपते एतत्खलु सुविस्तरेण कथयितव्यम् । राक्षसवधदुःप्रसंगेन यूयमपि क्लेशिताः ॥ १२०९ ॥ १२१०) **तह वि**—तथापि श्रृणुत शिष्यते अत्र पृथिव्यां सुरसरिन्मज्जनैकसुहृदयोऽहं गन्धर्वसुतो दिवः स्वर्गादत्रावतीर्णः ॥ १२१० ॥ १२११) **ता तत्थ**—ततः तत्र मया हिमगिरिनितम्बतरुमनोहरे वनोद्देशे त्रैलोक्यसुन्दरी कुसुमावचायिका दृष्टा ॥ १२११ ॥ १२१२) **अह सा**—अथ सा कौतूहलेन मया समीपमुपसर्प्य साभिलाषेण सहसा पृष्टा सुतनु का त्वमसि ॥ १२१२ ॥ १२१३) **तो तं**—ततो मत्तः तच्छ्रुत्वा तया नर-

---

[1] P omits तुह given by JB. [2] PJB किं पि; B तं देमि तुहज्ज दे भणेसु [= भणसु] for पि etc. [3] B तो. [4] PB रायेण, J राएण. [5] P कं च न, J कं च ण, B किं न. [6] P ता साहिप्पउ, B तो साहिज्जउ. [7] B तुम्हे वि य परिसढिया. [8] = श्रांता. [9] = वध. [10] B चित्तो for हियओ. [11] B तो. [12] P सचरिय, JB सच्चविया. [13] P तिलोकेक्क, J तेलोकेक्क, B तइल्लुक. [14] P उच्चि°, J वोच्चि°, B वुच्चि°. [15] B सा वि मए कोऊ°. [16] P numbers this verse 1211 and the next 1213, 14 etc; perhaps a scribal error.

भणियं च मए सुंदरि अविरुद्धं दंसणं म्ह ता इण्हिं।
गंधव्वेसाण कुले अहं पि विउले समुप्पण्णो ॥ १२१४
चित्तंगयाभिहाणो तुह दंसण-कोहलेण अवयरिओ।
जइ होसि सप्पसाया ता जुत्तं वम्महेण कयं ॥ १२१५
एवं भणिऊण मए सा णरवइ तत्थ णिज्जणे रण्णे।
परिणीया णिय-विहिणा अच्चुग्ग-महेसिणो धूया ॥ १२१६[3]
तो तं तिहुयण-रज्जाहिसेय-सरिसं सुहं विहावंतो।
ताव ट्ठिओ णराहिव जा सो वि रिसी तहिं पत्तो ॥ १२१७
भणियं च तेण कुसुमाल सहइ तुहँ अम्ह परिहवं काउं।
एत्तिय-मेत्तेणं चिय विहवुम्माएण मत्तो सि ॥ १२१८
ता पावेक्क-मईणं मज्झे रयणीयराण रयणि-यरो।
बारह वरिसाइँ अणज्ज होसि पिसियासणो तं सि ॥ १२१९
एवं बारह-वरिसावहीएँ पुण्णाएँ णरवराहिंतो।
पाविहिसि सिर-च्छेयं तइया मुच्चिहिसि[10] सावेण ॥ १२२०
ता एसो सो समओ संपइ दिट्ठम्मि[11] जं तए होइ।
तं संपडियं दे भणह किं पि जं अम्ह कायव्वं ॥ १२२१

नाथ स्नेहयुक्तं वचनं भणितम्। अहमत्र वनेषु वनवासिनः धूया पुत्र्यस्मि ॥ १२१३ ॥ १२१४) **भणियं च** – भणितं च मया सुन्दरि तावदिदानीमावयोर्दर्शनमविरुद्धं युक्तमित्यर्थः। यतोऽहमपि विमले गन्धर्वेशानां कुले समुत्पन्नः ॥ १२१४ ॥ १२१५) **चित्तंगय** – चित्राङ्गदाभिधानस्त्वद्दर्शनकौतूहलेनावतीर्णः। यदि सप्रसादा भवसि तद्युक्तं मन्मथेन कृतम् ॥ १२१५ ॥ १२१६) **एवं भणिऊण** – एवं भणित्वा नरपते निर्जनेऽरण्ये सा अत्युग्रमहर्षेः पुत्री निजविधिना परिणीता ॥ १२१६ ॥ १२१७) **तो तं** – ततस्त्रिभुवनराज्याभिषेकसदृशं सुखं भुञ्जानो नराधिप तावत्स्थितो यावत् स ऋषिः तत्र प्राप्तः ॥ १२१७ ॥ १२१८) **भणियं** – भणितं च तेन ऋषिणा रे कुसुमाल चौर किमस्माकं पराभवं कर्तुं कश्चित्सहते क्षमते। एतावन्मात्रेणापि विभवोन्मादेन मत्तोऽसि युक्तायुक्तं न विचारयसि ॥ १२१८ ॥ १२१९) **ता पावेक्क** – तस्मादनार्य पापैकमतीनां रजनीचराणां मध्ये द्वादश वर्षाणि पिशिताशनो रजनीचरो भवष्यसि ॥ १२१९ ॥ १२२०) **एवं** – एवं द्वादशवर्षावधौ पूर्णे नरवराच्छीर्षच्छेदं प्राप्स्यसि तदानीं शापेन मोक्ष्यसे ॥ १२२० ॥ १२२१) **ता एसो** – ततः एष समयो यस्त्वयि

---

[1] PJB दंसणम्ह. [2] B नरवइ निज्जणे महारणे [= ण्णे]. [3] P numbers this as well as the next verse 1216, and then 17 etc. [4] B सुहं च भुंजंतो. - [5] B तावच्छिओ. [6] = चौर, PB कुसुमाल, J सुकुमाल. [7] B एअम्ह for तुह अम्ह. [8] P omits सि given by JB. [9] B वहिए. [10] P मुच्चिहिसि, JB मुच्चिहसि. [11] B दिट्ठेण.

तं तह सोऊण णराहिवेण सहस त्ति वियसिय-मुहेण ।
भणियमहो दूरयरं णीया णे[1] सुकइ-परिणइए[2] ॥ १२२२
णण्णं[3] इमाउ अहियं भणियव्वं अत्थि जं भणामि अहं ।
दीसउ[4] सा संपइ कुवलयावली विरह-किसियंगी ॥ १२२३
भणियं च तेण सहसा सव्वंगुव्वूढ-बहल-पुलएण ।
परिहास-समुल्लवियं पि जणइ णरवइ परं हरिसं ॥ १२२४
कत्तो पुण्णेहिँ विणा कस्स वि एवं-विहं समावडइ ।
तह वि हु पुच्छामि फुडं सब्भावं कहसु एत्ताहे ॥ १२२५
अह तस्स तेण कुवलय-दलच्छि गंधव्व-राय-तणयस्स ।
णीसेसं वज्जरियं णरवइणा सहरिसासेणं[5] ॥ १२२६
तो तेण ण-माइय[6]-हियय-पहरिसुप्फुल्ल-लोयण-मुहेण ।
भणियं ता किं अच्छइ अज्ज वि मलयाणिलस्स सुओ ॥ १२२७
एत्थावसरे कुवलय-दलच्छि परिओस-पूरिय-सरीरो ।
विजयाणंदो लीलावईए तुरियं गओ पासं ॥ १२२८
अह सो वि[7] चिंतिओ च्चिय संपत्तो माहवाणिलो तत्थ ।
सिद्धंगणा-सहस्सेण आगओ[8] मलय-सेलाहि[9] ॥ १२२९

दृष्टे भवति हे नरनाथ तत्संप्राप्तम् । तावद्गुण यदस्माकं किमपि कर्तव्यं यत्कर्तव्यं तदादिश्यतामित्यर्थः ॥ १२२१ ॥ १२२२) **तं तह** – तत्तथा श्रुत्वा विकसितमुखेन नराधिपेन सहसेति भणितम् अहो वयं सुकृतपरिणत्या दूरतरं नीताः । सुकृतमेव परिपक्वमित्यर्थः ॥ १२२२ ॥ १२२३) **णण्णं** – णंमिति वाक्यालङ्कारे । नेतोऽधिकं भणितव्यमस्ति यदहं भणामि । तथापि विरहकृशाङ्गी दृश्यतां संप्रति सा कुवलयावली ॥ १२२३ ॥ १२२४) **भणियं** – सर्वाङ्गोद्व्यूढबहलपुलकेन तेन गन्धर्वसुतेन भणितं च हे नरपते परिहाससमुल्लपितमपि परं हर्षं जनयति ॥ १२२४ ॥ १२२५) **कत्तो** – कुतः पुण्यैर्विना कस्याप्येवंविधं समापतितं तथापि पृच्छामि स्फुटं सद्भावमिदानीं कथय ॥ १२२५ ॥ १२२६) **अह तस्स** – अथ हे कुवलयदलाक्षि सहर्षाङ्गेन नरपतिना तस्य गन्धर्वराजतनयस्य चित्राङ्गदस्य निःशेषं कथितम् ॥ १२२६ ॥ १२२७) **तो तेण** – अथ तेनामातृहृदयप्रहर्षोत्फुल्ललोचनमुखेन भणितं तत्किमद्यापि मलयानिलस्य सुतोऽस्ति ॥ १२२७ ॥ १२२८) **एत्थावसरे** – अत्रावसरे कुवलयदलाक्षि परितोषपूरितशरीरो विजयानन्दस्त्वरितं लीलावत्याः पार्श्वं गतः ॥ १२२८ ॥ १२२९) **अह सो** – अथ सोऽपि विस्मितो माधवानिलस्तत्र संप्राप्तः । कीदृशः सन् । सिद्धाङ्गनासहस्रेण परिगतः । कस्मात् ।

---

[1] = वयं. [2] P °णईए. B °णइए. [3] = नान्यत्, B णं णे. [4] B दीसइ. [5] P °सासेणे, J सासेणं, B संगेण. [6] P ण माईय, J ण माइय, B अमाइय. [7] B वि विम्हिओ. [8] B परिगओ for आगओ. [9] PB °हि, J °हिं.

सच्चविओ[1] सो गंधव्व-णंदणो सिद्ध-राय-तणएण ।
अमय-वरिसो व्व हियए पयरिसिओ एक्कमेक्काण ॥ १२३०

समइच्छिऊण[2] भणियं तेहिँ मि[3] अण्णोण्ण-हरिसियंगेहिँ ।
अहिणंदिऊण[4] देव्वं चिरं च बहु मणिओ अप्पा ॥ १२३१

एरिसए पत्थावे विजयाणंदो वि वियसियच्छि-मुहो ।
वद्धाविऊण कुमरीओ[5] तक्खणं आगओ सहसा ॥ १२३२

तो[6] दूर-कय-पणामो तिण्हं पि हु ताण हाल-पमुहाण ।
सव्वायरोवणीयासणम्मि पुरओ समासीणो ॥ १२३३

भणियं[7] च राइणा पिय-वयंस दिट्ठा तए[8] महाणुमई ।
वद्धाविया फुडं कुवलयावली विरह-किसियंगी ॥ १२३४

भणियं च तेण णरवइ एक्कासेण-संठियाओ दिट्ठाओ[9] ।
तिहुयण-सिरीउ णज्जंइ[10] णज्जइ अह तिण्णि संझाओ ॥ १२३५

वद्धाविऊण सिट्ठं[11] चित्तंगय-माहवाणिलेण समं ।
संपत्तो णरणाहो जायं हियइच्छियं तुम्ह ॥ १२३६

चिरयाल[12]-संचिओवड्ढियाइँ एयाइँ ताइँ तव-तरुणो ।
भुंजह फलाइँ भयवइ संपइ जिय-लोय-साराइं ॥ १२३७

मलयशैलात् ॥ १२२९ ॥ १२३०) **सच्चविओ** – सिद्धराजतनयेन स गन्धर्वनन्दनो दृष्टः । एकैकेषां हृदये अमृतवर्ष इव पर्युषितैः ॥ १२३० ॥ १२३१) **समइच्छिऊण** – अन्योन्यहर्षिताङ्गैस्तैः समर्थ्य संपाद्य भणितम् । दैवमभिनन्द्य चिरं चात्मा बहु मेने* । साधु दैवेन सुघटं संघटितमित्यर्थः ॥ १२३१ ॥ १२३२) **एरिसए** – ईदृशे प्रस्तावे सर्वेषां समागमावसरे विकसिताक्षिमुखो विजयानन्दोऽपि कुमारीः वर्धयित्वा तत्क्षणं सहसा तत्रागतः ॥ १२३२ ॥ १२३३) **तो दूर** – तावता कृतदूरप्रणामो हालप्रमुखाणां त्रयाणामपि पुरतः सर्वादरोपनीतासने उपविष्टः ॥ १२३३ ॥ १२३४) **भणियं** – भणितं च राज्ञा प्रियवयस्य दृष्टा त्वया महानुमती विरहकृशाङ्गी कुवलयावली स्फुटं वर्धिता ॥ १२३४ ॥ १२३५) **भणियं च** – भणितं च एकपदे संस्थिता एकत्र स्थाने संभूय संगतास्त्रिभुवनश्रियः इव । अथवा तिस्रः संध्या इव ताः दृष्टाः ॥ १२३५ ॥ १२३६) **वद्धाविऊण** – वर्धयित्वा कथितं चित्राङ्गदमाधवानिलाभ्यां सह नरनाथः संप्राप्तो जातं हृदयेप्सितं भवतः ॥ १२३६ ॥ १२३७) **चिरयाल** – एतानि तानि

---

[1] PB °विओ, J °विय. [2] P समइच्छिऊण, J समयच्छिऊण, B समइ [त्थि] ऊण. [3] P तेहि मि, J तेहिं मि, B तीहि वि. [4] PB अहि°, J अह. [5] B कुमरिं तक्ष आगउ सहसा. [6] B ता. [7] J omits this gāthā, but it is given by PB. [8] P मए, B तए. [9] B इक्कपए संठि [या] उ दिट्ठाओ. [10] = ज्ञायते. [11] B कहियं for सिट्ठं. [12] B चिरयालकंखिओवच्छि [= त्थि] याइ.

तो ताहिँ तं सुणेऊण झत्ति रोमंच-कंचुइल्लीहिं ।
एक्केक्कमं[1]-वयण-पु[2]लोइरीहिँ बहु मण्णिओ अप्पा[3] ॥ १२३८

परिसिट्ठं[4] पि ण सद्दहइ ताण हियएच्छिए समावडिए ।
सव्वाण वि मेलावे[5] गंधव्व-णरिंद-सिद्धाण ॥ १२३९

पुणरुत्त[6]-पेच्छिरीणं अण्णाण वि परिसराण जाँ[7] सिट्ठं ।
ता झत्ति धावियाओ अलयाहि[8]मुहं वयंसीओ ॥ १२४०

मग्गो च्चिय ण पहुत्तो अलयाहिमुहं पयंत्त-चित्ताण[9] ।
वद्धावियाणं[10] णलकूवरस्स परिउट्ठ-वयणाणं[11] ॥ १२४१

तो[12] सो दईयाए[13] समं समयं विज्जाहरेंद-हंसेण ।
णल[14]कूवरो तहिं चिय संपत्तो समुय-परिवारो ॥ १२४२

तो तेहिँ मज्झ विज्जाहरिंद-जक्खाहिवेहिँ दोहिं पि ।
वद्धाविएहिँ णरवइ एक्कोक्खय[15]-णिहि-वरो दिण्णो ॥ १२४३

भणियं च वज्जरेज्ज[16]सु एयं सालाहणस्स पुणरुत्तं ।
भण्णइ ण तुम्हा[17]हिंतो अण्णो पिय-बंधवो अम्ह ॥ १२४४

जीवलोकसाराणि चिरकालकांक्षितोपस्थितानि तपस्तरोः फलानि हे भगवत्यः संप्रति भुञ्जध्वम् ॥ १२३७ ॥ १२३८) **तो ताहिं** – ततस्ताभिस्तद् ज्ञात्वा झटिति रोमाञ्चकञ्चुकीवतीभिः परस्परं वदनदृश्वरीभिर्दैवं बहु मेने ॥ १२३८ ॥ १२३९) **परिसिट्ठं** – सर्वेषां गन्धर्वनरेन्द्रसिद्धानां मेलापके हृदयेप्सिते समापतिते तासां कुमारीणां परिशिष्टमपि न श्रद्दधाति उद्धृतमपि कश्चिन्नावधारयति ॥ १२३९ ॥ १२४०) **पुणरुत्त** – पुनः पुनः पश्यन्तीनां परिसरस्थितानामन्यासामपि यच्छिष्टं तावद्वयस्या झटिति अलकाभिमुखं धाविताः ॥ १२४० ॥ १२४१) **मग्गो** – नलकूवरस्य वर्धयित्रीभिः परितुष्टवदनाभिः अलकाभिमुखं प्रवृत्तचित्ताभिर्मार्गोऽपि न लेभे झटिति गताः ॥ १२४१ ॥ १२४२) **तो सो** – ततः स दयितया समं विद्याधरेन्द्रहंसेन च समं सहर्षपरिवारो नलकूवरस्तत्रैव संप्राप्तः ॥ १२४२ ॥ १२४३) **तो तेहिं** – ततस्ताभ्यां विद्याधरेन्द्रयक्षाधिपाभ्यां वर्धिताभ्यां द्वाभ्यामपि नरपते ममैको [अक्षय-]निधिवरो दत्तः ॥ १२४३ ॥ १२४४) **भणियं च** – भणितं च कथयेस्त्वं शातवाहनस्य पुरतः एतत्पुनरुक्तं भण्यते न त्वत्तोऽन्यः प्रिय-

---

[1] B इक्किक्कं व°. [2] = अन्योन्यवदनं विलोकयंतीभिः, B पलोइ°. [3] P देव्वो, J अप्पा, B दिव्वो. [4] P °सिद्धं, B °सिट्ठं. [5] P मेणावे, J मेलावे, B मलाव [= मेलावे]. [6] P पेच्छिरीणं, J पेच्छरीणं, B पुच्छिरीणं. [7] B जं. [8] P °हिमुहं, B °भिमुहं. [9] B पयट्टचित्ताहिं. [10] B °वियाहिं. [11] = परितुट्ट-वेट्ट [= वद =] नानां, B वयणाहिं. [12] P ता, JB तो. [13] P दयाए, J दईयाए, B दइयाइ. [14] P नर, J णल, B नल. [15] P एक्को खय, B इच्छुक्खय°. [16] B वजरे तुय. [17] P तुमोहिंतो, JB तुमाहिंतो.

ता पेसिज्जउ[1] चित्तंगएण सह माहवाणिलो अज्ज ।
अविलंबं[2] वीवाहो भणिओ [3]देवेहिं जक्खाण ॥ १२४५
जेणण्णं[4]म्मि सुदियहे[5] वीवाहो णरवराण जह भणिओ ।
लीलावई[6]ए तहँ[7] उण तुम्हं पत्ते सिलामेहे[8] ॥ १२४६
तं तह सोऊण णराहिवेण उव्विग्ग-वाल[9]-हरिणच्छि ।
विजयाणंदाहिंतो सिद्धाहिव-णंदणो भणिओ[10] ॥ १२४७
णिसुयं भो[11] जं णलकूवरेण अप्पाहियं म्ह[12] सदेणं[13] ।
दे वच्चह[14] सह चित्तंगएण हियइच्छियं ठाणं ॥ १२४८
तो ते छउअंगि महारवेहिं[15] मंगल-णिहोस-मुहलेहिं ।
तूरेहिँ संख-काहल[16]-मुइंग-घोसेहिँ संचलिया ॥ १२४९
विजयाणंदेण पुरस्सरेण रमणी-यणोवगिज्जंता ।
तद्देस-णिवेसिय-सहरिसच्छि-जुयला समल्लीणा[17] ॥ १२५०
[18]संमुहागयस्स णलकूवरस्स कय-चलण-वंदणा दो वि ।
उवसप्पिया पिया-मुह-पच्चुग्गय-दंसणुक्कंठा ॥ १२५१
दिट्ठा ते ताहिँ पिया तेहि वि णिय-पिययमाओ दोहिं पि ।
[19]एक्केक्कम-वयण-णिवेसियच्छि-जुयलेहिँ[20] पुणरुत्तं ॥ १२५२

बान्धवोऽस्माकम् ॥ १२४४ ॥ १२४५) **ता पेसिज्जउ** – तावत्प्रेष्यतां चित्राङ्गदेन सह माधवानिलः । देवैः[21] यक्षाणामविलम्बो विवाहो भणितः ॥ १२४५ ॥ १२४६) **जेणण्णम्मि** – येनान्यस्मिन्सुदिवसे सांप्रतं शिलामेघे प्राप्ते नरवैरस्य लीलावत्या सह विवाहो भवति ॥ १२४६ ॥ १२४७) **तं तह** – तत्तथा विजयानन्दाच्छ्रुत्वा धराधिपेन[22] उत्त्रस्तबालहरिणाक्षि सिद्धाधिपनन्दनो भणितः ॥ १२४७ ॥ १२४८) **णिसुयं** – निश्रुतं तत् यन्नलकूवरेणादिष्टं तस्मात्त्वं चित्राङ्गदेन सह हृदयेप्सितं स्थानं व्रज ॥ १२४८ ॥ १२४९) **तो ते** – हे क्षामोदरि ततस्तौ महारवैर्मङ्गलनिर्घोषमुखरैः तूर्यैः शङ्खकाहलनिर्घोषघोषैः संचलितौ ॥ १२४९ ॥ १२५०) **विजयाणंदेण** – विजयानन्देन पुरःसरेणाग्रगेन रमणीजनोपगीयमानौ तद्देशे निवेशितसहर्षाक्षियुगलौ समायातौ ॥ १२५० ॥ १२५१) **समुहा** – संमुखागतस्य नलकूवरस्य कृतचरणवन्दनौ द्वावपि प्रत्युद्गतदर्शनोत्कण्ठावुपसर्पितौ ॥ १२५१ ॥ १२५२) **दिट्ठा ते** – दृष्टौ तौ ताभ्यां चान्योन्यं वदन-

---

[1] P पिसिज्जउ, J पेसिज्जउ, B पेसिज्जेउ. [2] B अविलंबो. [3] P देव्वेहिं, JB देवेहिं. [4] = अन्यस्मिन्. [5] B सुहलग्गो. [6] PB °वइए, J °वईए. [7] B तुह उण अम्हं. [8] P °गेहे, JB मेहे. [9] P omits व given by JB. [10] B पत्तो for भणिओ. [11] B हो. [12] B आइट्ठमम्ह. [13] P सदएण, J सद्देण, B सदयेण. [14] = यूयं. [15] B षां[=खा-]मोयरि सह रवेहिं. [16] B काहलनिहोसहोसेहिं. [17] B समासीणा. [18] B omits this gāthā, though the Sanskrit commentary is given. [19] P एक्केक्कत्र°, J एक्केक्कमव°, B इक्किक्कमव°. [20] B युगलेण. [21] B दिव्यै य°. [22] B धाराधिपेन.

तो हिययद्ध-वह-विलंबिएहिँ[1] अप्पत्त-सुह-पसंगेहिं ।
अणुणय-वएहिँ पिय-पियमाओ किं जं[2] ण भणियाओ ॥ १२५३

दे पसियह कं तं जं भणम्ह[3] गरुयावराह-पंकम्मि ।
विच्छूढा[4] हय-दिव्वेण प्पचिरं तेण तवियाओ ॥ १२५४

अह एवं उवलक्खाविऊण सा[5] माहवाणिलेण तहिं ।
गहिया जक्खेस-सुया हत्थाहत्थेण[6] पसयच्छि[7] ॥ १२५५

तो सा संवेविरंगुलि[8]-णह-मुह-सिप्पंत[9]-सेय-सलिलेण ।
अग्घं व देइ पिय-संगमस्स हत्थुल्लएण[10] पिया ॥ १२५६

तो पिययमा-कर-ग्गह-फंसुग्गय-पुलय-पूरिय-सरीरो ।
सप्परिओसो सो[11] माहवाणिलो वेईमारूढो[12] ॥ १२५७

अच्छीहिं[13] चिय सा तेण पिययमा णेह-णिब्भर[14]-मणेण ।
आलिंगिय व्व [15]परिउंबिय व्व रमिय व्व पीय व्व ॥ १२५८

चित्तंगओ वि पुरओ रयणावलि-विरइयम्मि पल्लंके ।
आसीणो पिय-जाया-मुह-कमल-णिवेसियच्छि-जुओ ॥ १२५९

---

[15] विनिवेशिताक्षियुगलाभ्याम् । कथम् । पुनरुक्तम् ॥ १२५२ ॥ १२५३) **तो हिययद्ध** – ततो हृदयार्धविलम्बितैरप्राप्तसुखप्रसंगैरनुनयवचनैस्ताभ्यां प्रियतमो भणितः ॥ १२५३ ॥ १२५४) **दे पसियह** – तावत्प्रसीदतं किं तद्यद्भणावो यतो हतदैवेन गुरुकापराधपङ्के क्षिप्तौ । तेन कारणेन यच्चिरं तापिते युवाम् ॥ १२५४ ॥ १२५५) **अह एवं** – अथैवं माधवानिलेन तत्रोपलक्ष्य हरिणाक्षि यक्षेशपुत्रिका महानुमती हस्ताहस्तेन गृहीता ॥ १२५५ ॥ १२५६) **तो सा** – ततः सा प्रवेपमानाङ्गुलिनखमुखसिच्यमानस्वेद-सलिलेन हस्तार्द्रेण प्रिया प्रियसंगमस्यार्घ्यमिव ददाति । सात्त्विकविकारेण प्रस्विन्नतया हस्तार्द्रता ॥ १२५६ ॥ १२५७) **तो पिय** – ततः प्रियतमाकरग्रहस्पर्शोद्गतपुलकपूरित-शरीरः सपरितोषः स माधवानिलो वेदिं समारूढः ॥ १२५७ ॥ १२५८) **अच्छीहिं चिय** – स्नेहनिर्भरमनसा तेन माधवानिलेन सा प्रियतमा अक्षिभ्यामेव आलिङ्गितेव परि-चुम्बितेव पीतेव । लावण्यरसस्य पेयत्वात् । रतेव क्रीडां नियोजितेव ॥ १२५८ ॥ १२५९) **चित्तंगओ** – चित्राङ्गदोऽपि पुरतः प्रियजायामुखकमलनिवेशिताक्षियुगो

---

[1] PB विलंबि°, J विलिंब. [2] B तेहिं for जं ण. [3] P कं तं जं भणम्ह, J कं तं जण्ण भहह [?], B कहं तं जंपणम्ह. [4] = क्षिप्तो, B निव्वूढा. [5] B ता. [6] = हस्तोहस्त्या. [7] B हरिणच्छि. [8] P विविरंगुलि, J वेवि°, B विवरंगुणि. [9] P नहसेप्पंत, J णहमुहलिप्पंत, B नहमुहछिप्पंत. [10] = हस्तार्द्रेण, B हत्थुल [=ल्ल]एहिं [11] P omits सो given by B. [12] B वेइं समा°. [13] B gives the gāthā चित्तंगओ वि etc. (No. 1259) first and then अच्छीहिं चिय etc. (No. 1258). I have adjusted the commentary according to the text. [14] B नेहविब्भमरसेण. [15] P परिचुंबिय, J परिउंबिय, B परिचुंबिय.

एत्थावसरे कुवलय-दलच्छि सुजवेण जाण-वत्तेण ।
लीलावईएँ[1] णिय-कुल-हरम्मि संपेसिओ दूओ ॥ १२६०
तो उग्गए मियंके णिव्वत्त-विवाह-मंगल-मुहुत्ते ।
सज्जीकयाओ जक्खंगणाहिँ आवाण-भूमीओ ॥ १२६१
अमय[2]-रस-भेय-तण्णाय-पल्लवोत्थइय-वियड-पेरंता । 5
णिम्मविया वर-कुसुमोवयार-रयं[3]-पिंजरा वसुहा ॥ १२६२
तो णिय-णियँया[4] पिय-पणइ-परिगया पत्त-परम-परिओसा ।
छिण्ण-च्छिण्णासु मणोहरासु भूमीसु आसीणा[5] ॥ १२६३
विविहाइँ विविह-वण्णुज्जलाइँ सहयार-सुरहि-वासाइं[6] ।
णीलुप्पल-परिमल-वासियाइँ दिज्जंति पाणाइं ॥ १२६४ 10
दिट्ठेहिँ चिय मइरा-परिमल-मिलियालि-मुहलिय-मुँहेहिं[7] ।
चसएहिँ विलासवईण होइ मयणालसा[8] दिट्ठी ॥ १२६५
पढमं चिय जुण्ण-सुरा-पसंग-परियड्ढियाणुभावेण[9] ।
चसएण कर-वलग्गेण वलइयं[10] वम्महेण धणुं ॥ १२६६
जह जह पिज्जइ मइरा[11] तह तह सणियं मओ समल्लियइ । 15
जह जह अल्लियइ मओ तह तह सोहा समारुहइ ॥ १२६७

रत्नावलिरचिते पल्यङ्के समासीनः ॥ १२५९ ॥ १२६०) **एत्थावसरे** – अत्रावसरे कुवलयदलाक्षि लीलावत्या सुजवेन यानपात्रेण दूतो निजकुलगृहे संप्रेषितः ॥ १२६० ॥ १२६१) **तो उग्गए** – ततो मृगाङ्के उद्गते निर्वृत्ते विवाहमङ्गलारम्भे यक्षाङ्गनाभिरापानभूमयः सज्जीकृताः ॥ १२६१ ॥ १२६२) **अमय** – पवनैंपल्लवास्तृतविकटपर्यन्ता[20] वसुधा वरकुसुमोपचाररजःपिञ्जरा निर्मिता । किंतुत्प्रेक्षते । अमृतरसमयीव विहिता समारचिता ॥ १२६२ ॥ १२६३) **तो णिय** – ततो निजनिजैंया प्रियप्रणयिन्या परिगताः प्राप्तपरमपरितोषाः छिन्नाः छिन्नाः पृथक् पृथग्भूताः सुमनोहरासु भूमिष्वासीनाः ॥ १२६३ ॥ १२६४) **विविहाइं** – विविधानि विविधवर्णोज्ज्वलानि सहकारभङ्गैंवासानि नीलोत्पलपरिमलवासितानि हूयमानानि पानानि : मदिरादिपानकानि, जातानि[25] ॥ १२६४ ॥ १२६५) **दिट्ठेहिं** – मदिरापरिमलमिलितालिमुखरितमुखैश्चषकैः दृष्टैरपि विलासवतीनां मदनातुरा दृष्टिर्भवति ॥ १२६५ ॥ १२६६) **पढमं** – प्रथममेव जीर्णसुरापरिवर्धितानुभावेन करावलग्नेन चषकेण मन्मथेन धनुर्वलितमिव कुण्डलीकृतमिव कन्दर्पेण कार्मुकं ज्यारूढं कृतमिव ॥ १२६६ ॥ १२६७) **जह जह** – यथा यथा

---

[1] P °वईवि नि°, J °वई णि°, B °वइए नि°. [2] P अमयरसभेयतन्नायप°, J अमयरसायपइण्णप°, B अमयरसइवसपवणपल्लवछन्नविडवपेरंता. [3] = रजःपिंजरा वसुधा. [4] [-णियय्पिय-]. [5] B आरूढा. [6] P वासाहिं, B वासाइं. [7] B मुहम्हि. [8] P मइणा°, J not specified, B मयणा°. [9] P परियट्टिया°, B परियड्डिया°. [10] B सज्जियं for वलइयं. [11] P मयरा, B मइरा. 30

चिर-जंपियं भरिज्जइ[1] तक्खण-भणियं पि झत्ति[2] पम्हुसइ ।
असमंजसं पि भणियं छज्जइ[3] महु-मय-वियारेण[4] ॥ १२६८

महु-मय-वस-पम्हुट्ठावराह[5]-परिउंबिया[6] वि दइएण ।
अणुणिज्जइ पच्छा भरिय-मण्णु[7]-वलियाणणा[8] का[9] वि ॥ १२६९

कीए वि महु-मयारुण-कवोल[10]-विणिओय-वज्जियं[11] दट्ठुं ।
अवणिज्जइ[12] सयणासोय[13]-पल्लवं पिययमेण तहिं ॥ १२७०

अवराह-समुप्फुसणं[14] माण-तरुम्मूलणं[15] पिया पियइ ।
पिययम-करग्गहुत्ताण-वयण-विणिवेसियं मइरं ॥ १२७१

अण्णोण्णाहर-रस-पाण-सुह-पसुत्तेहि[16] सिद्ध-मिहुणेहिं[17] ।
घिप्पइ चिरेण चसयं विलक्ख-भावागय-मुहेहिं ॥ १२७२

पिय-मुह[18]-पीउव्वरियं थोवं थोवं चिरेण का वि पिया ।
अमयं व पियइ सरयं सरोस-पडिवक्ख-सच्चवियं ॥ १२७३

गेयं सहत्थ[19]-तालं मुह-मद्दल-णच्चियं पहसियं[20] च[21] ।
सहइ विलासवईणं सुपसण्ण-पसाहियं वयणं[22] ॥ १२७४

मदिरा पीयते तथा तथा शनैः शनैः उन्मादकञ्चमालीयते जायते। यथा यथा मदः आलीयते तथा तथा शोभा समारोहति ॥ १२६७ ॥ १२६८) **चिरजंपियं** – चिरजल्पितं स्मर्यते तत्क्षणभणितं स्फुटं न स्मरति। मधुमदविकारेणासमञ्जसमपि भणितं राजते ॥ १२६८ ॥ १२६९) **महुमय** – मधुमदवशप्रमृष्टापराधपरिचुम्बितापि पश्चात्स्मृतमन्युवलितानानापि कापि दयितेनानुनीयते। प्रथमं मदवशात् विस्मृत्यापराधं संमुखीभूय स्मृत्वा पुना रोषपराङ्मुखीभूता कान्तेन प्रसाद्यते ॥ १२६९ ॥ १२७०) **कीए वि** – कयाचिन्मधुमदारुणकपोलविनियोगवर्जितो दृष्ट्वा शयनाशोकपल्लवः प्रियतमेनापनीयते। मधुमदिरामद्यवशादेव कपोलस्य स्वभावजमरुणत्वं जातं किमशोकपल्लवेनेत्युत्सारितम् ॥ १२७० ॥ १२७१) **अवराह** – अपराधसंमार्जनीं मानतरून्मूलिनीं प्रियतमकरोत्क्षिप्तवदनविनिवेशितां मदिरां प्रिया पिबति ॥ १२७१ ॥ १२७२) **अण्णोण्णाहर** – अन्योन्याधररसपानसुखप्रसक्तैः विलक्षभावागतमनोभिः सिद्धमिथुनैश्चिरेण चषकं गृह्यते ॥ १२७२ ॥ १२७३) **पियमुह** – कापि प्रिया प्रियमुखपीतोद्वृत्तं सरोषप्रतिपक्षदृष्टं सरकं मद्यं काचित् स्तोकं स्तोकममृतमिव पिबति। कथम्। चिरेण ॥ १२७३ ॥ १२७४) **गेयं** – सहस्त-

---

[1] P भरि°, B सरि°. [2] B भणियं फुसिज्जइ फुडत्थं। [3] B रेहइ for छज्जइ. [4] = विकारेण. [5] P पम्हु°, B पम्ह°. [6] P °उंबिया, J °उंचिया, B चुंबिया. [7] PB मन्नु which is omitted by J. [8] P विलिया°, B वलिया°. [9] P को, JB का. [10] P कवोलकंतीए निज्जियं, J कवोलविणओयवज्जियं, B कवोलविणियोगवज्जिया. [11] = निर्जितं. [12] P अवि°, JB अव°. [13] P सवणासोय, J सवणासोअ, B सयणासोग. [14] B °प्पुसणिं. [15] B °म्मूलणिं. [16] B पसत्तेहिं. [17] B मणेहिं for मुहेहिं. [18] B पिययमपीयुव्वरियं. [19] B गिज्जइ सहत्थयालं. [20] B च ह° for पह°. [21] P व, JB च. [22] = वदनं.

दर-विहडंत-कडिल्लं वियलिय-रसणं पडंत-पावरणं ।
दर-लुलियालय-तिलयं दर-मत्तं सहइ रमणि-यणं ॥ १२७५
इय महु-मय-मुइयासेस-सिद्ध-गंधव्व-जक्ख-जण-णिवहे ।
संपत्तो तइय-दिणावसाण-समए सिलामेहो ॥ १२७६
तो सो पियाए समयं सव्वाण वि एक्क-देस-मिलियाण ।
विज्जाहरेंद-पमुहाण झत्ति पुरओ समासीणो ॥ १२७७
समइच्छिऊण सुंदरि सव्वेहि मि तेहिँ सो सिलामेहो ।
भणिओ पिय-तणयाए दंसण-सुहमणुहवेत्ताहे ॥ १२७८
ता सरयसिरीए समं संपत्तो पिय-सुयाए वर-भवणं ।
सच्चविया सा कुवलय-दलच्छि लीलावई तेण ॥ १२७९
अग्घाइऊण सीसे पणाम-पच्चुट्ठिया समासत्ता ।
सासीसंससणेहं गहिया जणणीए उच्छंगे ॥ १२८०
तावय विज्जाहर-सिद्ध-जक्ख-गंधव्व-माणुसाणं च ।
वयणाइँ णियच्छंती मुक्का सावेण सरयसिरी ॥ १२८१
तक्कालं बंधु-समागमेण परितोसियाए संभरिओ ।
एसो वि सोव-समओ जो सो भणिओ गणेसेण ॥ १२८२

तालं गीयते विलासवतीनां मुखमर्दलनर्तितं हसितं च सुप्रसन्नप्रसाधितं वदनं च शोभते ॥ १२७४ ॥ १२७५) दर – ईषद्विघटितकटीवस्त्रं विघटितरसनं पतत्प्रावरणम् ईषल्लुलितालकतिलकम् ईषन्मत्तमुन्मत्तत्वं रमणीनां शोभते ॥ १२७५ ॥ १२७६) इय – इति मधुमदमुदिताशेषसिद्धगन्धर्वयक्षजननिवहे । तृतीयदिनावसानसमये शिलामेघः संप्राप्तः ॥ १२७६ ॥ १२७७) **तो सो** – ततः स प्रियया समं सर्वेषामप्येकदेशमिलितानां विद्याधरेन्द्रप्रमुखाणां पुरतो झटिति समालीनः ॥ १२७७ ॥ १२७८) **समइच्छिऊण** – सुन्दरि तैः सर्वैरपि समाश्लिष्य स शिलामेघो भणितः । अधुना निजतनयामुखदर्शनसुखमनुभव ॥ १२७८ ॥ १२७९) **ता सरय** – तावता शरच्छ्रिया समं निजसुताया वरभवनं संप्राप्तः। कुवलयदलाक्षि सा लीलावती तेन दृष्टा ॥ १२७९ ॥ १२८०) **अग्घाइऊण** – प्रणामप्रत्युत्थिता शीर्षे आघ्राय साशीर्वादं सस्नेहं जनन्या उत्सङ्गे गृहीता ॥ १२८० ॥ १२८१) **तावय** – ततः सा विद्याधरसिद्धयक्षगन्धर्वमानुषाणां वदनानि पश्यन्ती सा शरच्छ्रीः शापेन मुक्ता ॥ १२८१ ॥ १२८२) **तक्कालं** – तत्कालं

---

[1] B वियडिय. [2] B पंगुरणं. [3] P विलयं, JB तिलयं. [4] P रमणियणं, J रमणियरं, B रमणीण. [5] P तइया, JB तइय. [6] B समु [= म] ल्लीणो. [7] = समवेक्ष्य, B समइत्थिऊण. [8] B वि. [9] B ता भणियो पियतणयामुहदंसणसुहमणुभवेहि । [10] B तेहिं. [11] = आश्लिष्टा, P समासत्था, J समासत्तो, B समोसत्ता. [12] B तो सा for तावय. [13] P माणुसजणं च, JB माणुसाणं च. [14] P विसाय, J विसाव, B समाव.

अह सा कम[1]सो गुरु-बंधवेहिँ परियाणिऊण ओसं[2]त्ता ।
सविसेसं पडिवण्णं वद्धावणयं असेसेहिं ।। १२८३

तावाणंद-परंपर-परितुट्ठ[3]घुट्ठ-मंगल-रवाइं ।
पहयाइँ पणच्चिय-परियणाइँ परिओस-तूराइं ।। १२८४

अण्णम्मि दिणे[4] णीसेस-बैल[5]-पहाणम्मि वासरारंभे ।
घेत्तूण ण्हवणयं कुवलयावली राइणो पत्ता ।। १२८५

तो सो सिरि-मंडव-मज्झ-देस-विरइय-चउक्क-चिंचइए ।
चउ-पा[6]स-णिवेसिय-कणय-कलस-कय-चारु-प[7]रिवेसे ।। १२८६

णव-हडण[8]-पाउया-रयण-कंति-विच्छुरिय-वियड-पेरंते[9] ।
वज्जेंदणील-मरगय-मणि-चच्चि[10]यँ-पिहुल-वित्थारे ।। १२८७

पज्जालिय-कणय-पईव-पयड-परिवड्ढमाण-सिरि-विहवे ।
आसीणो णरणाहो सं[11]मुयं सुह-मज्जाणावीढे ।। १२८८

थुव्वंतो गंधव्वच्छराहिँ सिद्धंगणाहिँ गिज्जंतो[12] ।
विज्जाहर-जक्ख-विलासिणीहिँ णिम्म[13]ज्जिओ पढमं ।। १२८९

बन्धुसमागमेन परितोषितया संस्मृतः। एष स शापावसानसमयो यो भणितो गणेशेन ।। १२८२ ।। १२८३) **अह सा** – अथ सा गुरुबान्धवैः क्रमशः परिज्ञायाश्वासिता । अशेषैः सविशेषं वर्धापनकं प्रतिपन्नं कृतमित्यर्थः ।। १२८३ ।। १२८४) **तावाणंद** – ततः आनन्दपरंपरापरितुष्टघुष्टमङ्गलरवाणि प्रनृत्यत्परिजनानि परितोषतूर्याणि प्रहतानि ।। १२८४ ।। १२८५) **अण्णम्मि** – अन्यस्मिन् दिने निःशेषबलप्रधाने वासरारम्भे स्नपनं स्नपनोपकरणं गृहीत्वा कुवलयावली राज्ञः समीपं प्राप्ता ।। १२८५ ।। १२८६–८८) **तो सो** – ततः श्रीमण्डपमध्यदेशविरचितचतुष्कमण्डिते । चतुर्द्वारनिवेशितकनककलशकृतगुरुपरितोषे ।। [**णव–**] नवघटितपादुकारत्नकान्तिविच्छुरितविकटपर्यङ्के । वज्रेन्द्रनीलमरकतमणिसंचयपृथुलविस्तारे ।। [**पज्जालिय –**] प्रज्वा[14]लितकनकप्रदीपप्रकटवर्धमानश्रीविभवे । सुप्रशस्तमज्जनपीठे नरनाथः आसीनः । विशेषकर्म[15] ।। १२८६–८८ ।। १२८९) **थुव्वंतो** – गन्धर्वाप्सरोभिः स्तूयमानः सिद्धाङ्गनाभिः गीयमानः, प्रथमं विद्याधरयक्षविलासिनीभिः

---

[1] B कमेण. [2] = आश्लिष्टा, P ओसत्ता, J ओसत्तो, B आससिया. [3] P परितुट्ठग्घुट्ठ°, J परिचित्तुट्ठग्घुट्ठ°, B ता आणंदपरंपरपरिउमु [= ओसु] ग्घुट्ठ°. [4] PB दिणे, J दिणि. [5] = प्रहवल [?]. B दार for पास. [6] P परिवेसे, J परिविओसे, B परिओसे. [7] B घडिय. [8] = नवघटितपादुकारत्नः. [10] P चच्चिय, J वच्चिय, B संचय. [11] P ससुयं, J समुयं, B सुअसत्थे मज्जणा° for समुयं etc. [12] = गीयमानं. [13] = उद्वर्त्तितः. [14] B प्रक्षालित. [15] P puts this at the close of gāthās

तावय तूरेहिँ महा-रवेहिँ विविहेहिँ मंगलीएहिँ ।
ण्हविओ परिहासुल्लाविरीएँ[1] रंभुब्भवाए[2] तहिं ॥ १२९०
तो सो सिय-वारण-पट्ठि[3]-संठिओ सेय-वास-सिय-कुसुमो ।
सेओहंस[4]-विलित्तो सियायवत्तो[5] समुच्चलिओ ॥ १२९१
समुहागएहिँ विज्जाहरिंद-णलकूवराइ-पमुहेहिं ।
दिट्ठो अद्ध-पहे च्चिय सव्वेहि मि स-प्पणाम-सिरो ॥ १२९२
तो तेहिं चिय पुरस्सरेहिं उव्विग्ग-बाल-हरिणच्छि ।
संपत्तो णरणाहो आवासं सिंघ[6]लेसस्स ॥ १२९३
जं तं रंगावलि-रइय[7]-विविह-सयवत्त-सत्थिय-सणाहं ।
रमणि-यणाहरण-मऊह-जाल-वज्झंत[8]-सुर-चावं ॥ १२९४
बहु-विह-विचित्त[9]-कुसुमोवयार-चिंचइय-चारु-धरणि-यलं ।
देवंगु[10]ल्लोय-पलंबमाण-मोत्ताहल-त्थइयं[11] ॥ १२९५
पडु[12]-पडह-संख-काहल-मुयंग[13]-संवलिय-मंगल-णिहोसं[14] ।
जुवई-यण-कय-परिहास-मणहरं मंडव-द्दारं ॥ १२९६
खित्तो से दहियक्खय-वोमीसो[15] अविहवाहिँ मंगलिओ ।
बलि-भायणो[16] णरेंदस्स कणय-तलियाँ[17]-परिट्ठविओ ॥ १२९७

निर्मार्जितः स्नापितः ॥ १२८९ ॥ १२९०) **तावय** – तावता महारवैस्तूर्यैः विविधैः माङ्गलिकैः परिहासोल्लापनशीलया रम्भोद्भवया कुवलयावल्या प्रभुः स्नापितः ॥ १२९० ॥ १२९१) **तो सो** – ततः स सितवारणपृष्टसंस्थितः श्वेतवासाः सितकुसुमः श्वेतश्रीखण्ड-विलिप्तः श्वेतातपत्रः समुच्चलितः ॥ १२९१ ॥ १२९२) **समुहागएहिं** – संमुखागतैः विद्याधरेन्द्रनलकूवरराजप्रमुखैः सर्वैरपि सप्रणामशिरा नृपोऽर्धपथ एव दृष्टः ॥ १२९२ ॥ १२९३) **तो तेहिं** – ततस्तैर्विद्याधरेन्द्रपुरःसरैर्नरनाथः उद्विग्नबालहरिणाक्षि सिंहलेश-स्यावासं प्राप्तः ॥ १२९३ ॥ १२९४–९७) **जं तं** – यन्मण्डपद्वारं वररङ्गावलिवि-तीर्णसुप्रशस्तस्वस्तिकसनाथम् । रमणीजनाभरणमयूखजालबध्यमानसुरचापम् ॥ [**बहुविह-**] बहुविधविचित्रकुसुमोपचारमण्डितचारुधरणितलम् । दिव्याङ्गोल्लोचप्रलम्बमानमुक्ताफल-स्थगितम् ॥ [**पडु-**] पटुपटहशंखकाहलामृदङ्गसंवलितमङ्गलनिर्घोषम् । युवतीजनकृतपरि-हासमनोहरम् ॥ तत्रैवंविधे मण्डपद्वारे [**खित्तो-**] तस्य नरेन्द्रस्य चरणकमलयोरुपरि अविधवाभिर्दध्यक्षतविमिश्रो बलिभाजनं माङ्गलिकः क्षिप्तः । कलापकम्[19] ॥ १२९४–९७ ॥

---

[1] P °विरीहिं, J °विरीए, B विरीहिइ. [2] = कुवलयावल्या, P °ब्भवाए, J °ब्भवाहि, B °ब्भवाइ. [3] B पुट्ठि. [4] P सियओहंस, JB सेओहंस. [5] = श्वेतातपत्र. [6] P सिंय°, J सिंघ, B सिंह°. [7] B रंगावलिविइंनसुपसत्थसत्थिय. [8] P वज्जंत, J बज्झंतं, B वज्झंत. [9] B विच्छित्त. [10] B दिव्वंगुलोय. [11] B त्थगियं. [12] P पट्टु, B पडु. [13] B मुइंग. [14] PB निहोसं, J णिघोसं. [15] = व्यामिश्र, B विमीसिओ for वोमीसो. [16] = मांगलिकपात्रं, PB भायणो, J भायणे. [17] = आरात्रिकपात्रं, B तिलए for तलिया. [18] B देवीगोलोयप्र°. [19] B puts कलापकम् at the close of gāthās.

तावच्छिऊण दारं दइया-कोऊहलेण णरणाहो ।
सुइरेण संपइट्ठो आसीणो पट्ट-तूलीए ॥ १२९८
दिट्ठा विरलं-सियंसुय-संपाउय-वयण-कमल-लायण्णा ।
लीलावई णरिंदेण सायरं सहरिसंगेण ॥ १२९९
सप्परिहासं जुवई-यणेण संतोस-तोसविज्जंतो ।
तत्थच्छिऊण सुइरं णरणाहो वेइमारूढो ॥ १३००
तो जायवेय-कय-चउ-पयाहिणो पत्त-परम-परिओसो ।
गुरु-विप्प-कय-पणामो पुणो वि तत्तो समासीणो ॥ १३०१
अह वेइ-समुत्तिण्णस्स राइणो सिंघलंगणा एक्का ।
आरत्तिय-तलियासत्त-करयला उवगया पुरओ ॥ १३०२
तावय विज्जाहर-वंदिणेण सहस त्ति वियसिय-मुहेण ।
सालंकारं सुमणोहरं च गाहाउलं पढियं ॥ १३०३
देवं णियच्छसु ।
अण्णोण्ण-समीव-णिवेस-णिच्चलं समियं -सद्द-संलावं ।
णेउर-कलहंस-जुयं सुयइ व पय-पंकय-णिसण्णं ॥ १३०४

१२९८) तावच्छिऊण — वर्धितकोलाहलो नरवरेन्द्रः कौतुकगृहे संप्राप्तः । सुचिरेण संप्रविष्टः अनर्घ्यतूल्यां प्रशस्ततूलिकायां समासीनः ॥ १२९८ ॥ १२९९) दिट्ठा — सहर्षाङ्गेन नरेन्द्रेण शातवाहनेन विरलश्वेतांशुकसंप्रावृतवदनकमललावण्या लीलावती सादरं सबहुमानं दृष्टा । तलिनवस्त्रावृतत्वेन दर्शनीयस्पर्शा साभिलाषं विलोकितेत्यर्थः ॥ १२९९ ॥ १३००) सप्परिहासं — सपरिहासो युवतीजनेन संतोषतोष्यमाणः सुचिरं स्थित्वा महीपतिर्वेदीं विवाहस्थलकमारूढः ॥ १३०० ॥ १३०१) तो जायवेय — ततो जातवेदःकृतचतुःप्रदक्षिणो जातपरमपरितोषः गुरुविप्रकृतप्रणामो राजा पुनः तत्रैवासीनः उपविष्टः । जातवेदा वह्निः ॥ १३०१ ॥ १३०२) अह वेइ — वेदीमुत्तीर्णस्य राज्ञः पुरतः आरात्रिकासक्तकरतला एका सिंहलाङ्गना शिलामेघनृपभार्या उपगत आगता । श्वश्रूर्जामातुरारात्रिकावतरणायोपगता इत्यर्थः ॥ १३०२ ॥ १३०३) तावय — तावता विद्याधरबन्दिजनैः सहसा विकसितमुखैः सालंकारं चित्रवक्रोक्त्यानुप्रासादिसुभगं सुमनोहरं इदं गाथाकुलं पठितम् ॥ १३०३ ॥ देव पश्य । तदेवाह । १३०४) अण्णोण्ण —

[1] P ताएत्थिऊण दारदइया, J तावच्छिऊण दारं, B reads the first line thus: कोउहरे संपत्तो वड्ढियकोलाहलो नरवरिंदो ।. [2] PB विरलसियंसुय, J विरलंसुयंसुय. [3] B संथाइय-[=संछाइय]. [4] B कवललावण्णा. [5] B साहिलासत्थि[=च्छि]विच्छोहा for सायरं etc. [6] P सहरि°, J सहर°. [7] B सप्परिहाओ. [8] = तोष्यमाणः. [9] PJB नरनाहो. [10] P 1298, J not specified, B 1301. [11] = चतुःप्रदक्षिणा, P चउप्प°, B चउप°. [12] P तत्तो वेइं समुत्तिन्नो, JB पुणो वि तत्तो समासीणो. [13] B सिंहलिं[=लं]गणा. [14] B तिलया°. [15] = शय्यागृह, P सिज्जाहर, JB विज्जाहर. [16] B बंदिएहिं. [17] B मुहेहिं. [18] P दिव, J देव, B नरनाथ [=ह]. [19] = श्रांत. [20] B संलावो. [21] B जुओ. [22] B निसण्णो. [23] B स्पर्शत. [24] B looks like कृवं.

थोरोरु-जुयब्भंतर-संदाणिय-सिचय-पयडिय-पहोहो ।
रसणा-दले-संकंतो रमणे रमइ व्व जोइक्खो ॥ १३०५
तंसोणय-विसम-विसंघडंत-तिवली-तरंग-परितणुए ।
धुय-संचया वि अहियं रेहइ रोमावली उयरे ॥ १३०६
कम-पसरिय-भुय-जुयलुच्छलंत-लायण्ण-जणिय-परिवेसो । ५
पसरइ अलद्ध-थामो दूरयरं दीव-उज्जोओ ॥ १३०७
वेल्लहल-भुवोवग्गण-विसम-समुल्लसण-संगोलिज्जंतो ।
परिभमइ णाहि-मंडल-विओय-विरहाउरो हारो ॥ १३०८
[भुय-भामिय-तलिय-पईव-पयडिओ थणहरे सहइ हारो ।
मेरुय-सिंग-जुए णं चलंत-गंगा-पवाहो व्व ॥ १३०८*१] १०

अन्योन्यसमीपनिवेशनिश्चलो नूपुरकलहंसयुवा चरणाभरणराजहंसतरुणः । शमितशब्द-संलापः संकोचितनादकलकलः पदपङ्कजनिषण्णः स्वपितीव । सात्त्विकभावेनाङ्गोपाङ्ग-स्तम्भान्नूपुरारावाभावान्निद्रायत इवोत्प्रेक्षा । यदाहुः प्रभुश्रीहेमसूरयः अलङ्कारचूडामणौ 'स्तम्भस्वेदरोमाञ्चस्वरभेदकम्पवैवर्ण्याश्रुप्रलया अष्टौ सात्त्विकाः' [काव्यानु० २-५३] इति ॥ १३०४ ॥ १३०५) **थोरोरु** – स्थूलोरुजङ्घान्तरसंदानितसिचयप्रकटितावयवः सूक्ष्मवस्त्रत्वादन्तर्लीनतेजसा प्रकाशिताङ्गोपाङ्गो अत एव रसनावलिसंक्रान्तः काञ्चीलग्नो ज्योतिष्को दीपो रमणे स्मरमन्दिरे रमत इव क्रीडतीव ॥ १३०५ ॥ १३०६) **तंसोणय** – ततः सोन्नतविभ्रमविसंघटमानत्रिवलीतरङ्गप्रतितनुके[14] तस्या उदरे तदानीं कुचसंचयात् वक्षोजकोशात् हारावली शोभते। ज्योतिःप्रतिबिम्बेन हारो रोमावली च सविशेषं राजते इत्यर्थः ॥ १३०६ ॥ १३०७) **कमपसरिय** – क्रमप्रसारितभुजयुगलोच्छलल्लावण्यजनितपरितोषो दीपोद्द्योतो लब्धार्थः सिद्धकार्य इव दूरतरं प्रसरति । लोभग्रस्तो हि यथालाभमग्रे धावति । आरात्रिकदीपोऽप्ययं बाहुप्रसारणेन ऊर्ध्वमुत्पाद्यमानो विशिष्टाङ्गोपाङ्गलावण्यरसलाभान्नाभीकक्षावक्षोजादिषु प्रविशति इति भावः ॥ १३०७ ॥ १३०८) **वेल्लहल** – ऊर्ध्वप्रसरणशीलभुजवल्लनस्तनकलशस्रंसनसंकलीक्रियमाणः नाभिमण्डलवियोगविधुरातुरो हारः परिभ्रमति इतस्ततो लुठति । आरात्रिकस्योर्ध्वमुत्पाटनेन नाभीमण्डलाद्दूरीभवन् वक्षोजयोश्च परितः पतित्वोभयतटाभ्यां मिलंस्तदुभयवियुक्त इव भ्रमतीत्युत्प्रेक्षते । 'स्रंसेर्ल्हसडिंभौ' [हैम० ८-४-१९७] इति ल्हसणं । विल्हलं स्फूर्तिमत् ॥ १३०८ ॥ १३०८*१) **भुय** – भुजभ्रामिततैलिक-

---

[1] B जंघंतर for जुयब्भंतर. [2] B पयडियावयवो ।. [3] B रसणावलिसं. [4] P रमण, JB रमणे. [5] B तो सोन्नय[=य]. [6] B कुय for धुय of P. [7] B हि. [8] P अहियं, J यहियं, B corrupt. [9] PB जणिय, J पंक for जणिय. [10] = दीर्घभुजनर्तन. [11] B थणयलसल्हसण for विसम etc. [12] = श्रंसनेन पिंडीभवन्. [13] This gāthā is not found in any ms.; but it is tentatively reconstructed from the Sanskrit commentary found in B which gives only भूयः, perhaps standing for the first two letters of the gāthā. [14] B तनुको.

णिम्मज्जिय-विउल-कवोल-कंति-मासलिय-पम्ह-वित्थारो[१] ।
तलियाए समं परिभमइ तरुण-मय-वाउरा[३] दिट्ठी ॥ १३०९
इय तुह इमीए णरवर वास-सहस्सं अलक्खिय-जराए ।
भामिज्जउ[४] कय-कोऊहलाए आरत्तिय-पईवो ॥ १३१०
[५]अह सो तत्थ णरेंदो रइ-तण्हुत्तावलो णिसारंभे ।
अल्लीणो वासहरं[६] णरणाहो पियमाए समं ॥ १३११
एत्ताहे[७] तुह कुवलय-दलच्छि किं जंपिएण बहुएण ।
सा राई तस्स णराहिवस्स उज्जग्गिरस्स गया ॥ १३१२
एव पहाए संते सव्वेहि मि[८] तेहिं दिव्व-पुरिसेहिं ।
बहु मण्णिऊण दिण्णाओ णियय-णिययाओ सिद्धीओ ॥ १३१३
अंतद्धाणं[९] सिद्धाहिवेण जक्खेण अक्खयं कोसं ।
[१०]गंधव्वेण य दिण्णं दिवम्मि[११] गमणं महीवइणो[१२] ॥ १३१४

प्रदीपप्रकटितो हारः स्तनभरे शोभते । णं इति प्रश्नोत्प्रेक्षायाम् । मेरुशृङ्गयुगे चलद्गङ्गाप्रवाहः इव । स्वभावनिकामगौरे वक्षोजयुगले विशिष्य दीपप्रभोद्दीप्यमानतेजसि हारं सुवर्णाचलशिखरद्वयप्रवहत्स्वर्गगङ्गाप्रवाहतयोत्प्रेक्षितवान् ॥ १३०८*१ ॥ १३०९) **णिम्मज्जिय** – निर्मार्जितविमलकपोलकान्तिमांसलितपक्ष्मविस्तारा[१३] उद्वर्तनादिना निर्मलीकृतगल्लरुचिप्रवर्धितनेत्ररोममण्डला तरुणमृगवागुरा दृष्टिः तलिकया हस्ततलेन आरात्रिकपात्रेण वा समं परिभ्रमति । वागुरा मृगबन्धनजालिका । नेत्राभ्यामपि अवतारणकं स्नेहात्करोति इत्यर्थः ॥ १३०९ ॥ अथ बन्दिनः उपसंहारमाहुः । १३१०) **इय** – हे नरपते राजन्निति पूर्वप्रकारेण अलक्षितजरया अतिरसादज्ञातवृद्धभावया कृतकौतूहलया अनया नायिकया वर्षसहस्रं तव त्वदुपरि आरात्रिकप्रदीपो भ्राम्यंते । सौभाग्यातिरेकेण तवोपरि वर्धमानस्नेहया अनया वर्षसहस्रमपिं माङ्गल्क्यं क्रियते इति कृतमतिविस्तरेण ॥ १३१० ॥ १३११) **अह** – अथ स नरपतिः निशांसमये सहसालिङ्गंनरसाक्षितो लीलावत्या समं वासगृहे संप्रविष्टः क्रीडामन्दिरमाविशत् ॥ १३११ ॥ अथ कुतूहलकविः स्वभार्यां प्रति वक्तव्यसंक्षेपमाह । १३१२) **एत्ताहे** – हे कुवलयदलाक्षि सावित्रि अधुना तवाग्रे बहुना जल्पितेन किम् । अनिर्वाच्यं किं निर्वच्मि चतुरशीतिनिबन्धादिव्यक्तं किमधुना प्रकटयामि निर्व्यासाऽर्थमाह । सा रात्रिस्तस्य श्रीशातवाहननराऽधिपस्य उज्जागरूकत्वेन [१४]अनिद्राणतयैव विभातेत्यर्थः ॥ १३१२ ॥ १३१३) **एव पहाए** – तावंता प्रभाते सूर्योदये सति सर्वैस्तैर्दिव्यपुरुषैः गन्धर्वयक्षविद्याधरैः बहुमान्य निजनिजकाः सिद्धयो दत्ताः ॥ १३१३ ॥ १३१४) **अंतद्धाणं** – सिद्धाधिपेन मलयाधिपेन

---

[१] B विमल. [२] [-वित्थारा]. [३] = तरुणमृगवागुरा, P वाउला, JB वाउरा. [४] B भामिज्जइ. [५] B reads first line thus: अह सो सहसालिंगणरसिओ सालाहणो निसासमए।. [६] B वासहरे. [७] B ताव. [८] P मि, J म्वि, B वि. [९] अत्तद्धाणं, J अंतद्धाणं, B अन्तद्धाणं. [१०] B reads second line thus: खेगमणं तह गंधाहिवेण दिणो[= दिण्णं] महीवइणो. [११] = स्वर्गेपि. [१२] P °वयणो, JB °वइणो. [१३] B विस्तारो. [१४] B अनिद्राणेतयैव.

हंसेण वि से दे[1]ण्णं वय-थंभ-रसायणोसहं मंतं ।
पडिवे[2]ण्णं जं अण्णं पि किं पि तं तुज्झ साहीणं ।। १३१५
एवं बहुसो पडिवज्जिऊण सो सुयणु णिय-पुरा[3]हुत्तो ।
संपेसिओ सहरिसो[4] राया लीलावईए समं ।। १३१६
इहं तुह इमीएँ णरवर वास-सहस्सं अलक्खिय-जराए । [5]
लीलावईएँ समयं वच्चंतु अलक्खिया दियहा ।। १३१७
इय विविह-पयारं ज[6]क्ख-गणा आसीसिऊण ण[7]रणाहं ।
णिय-णिय-वासाहुत्तं सव्वे ते उवगया झत्ति ।। १३१८
पूयं काऊण तिलोयणस्स भत्तीएँ ण[8]ग्ग-पासुवयं ।
णमिऊण सलीलं कुवलयच्छि सालाहणो चलिओ ।। १३१९ [9]
इत्थंतरम्मि ते वि हु विज्जाहर-सिद्ध-जक्ख-गंधव्वा ।
संपत्ता सहस च्चिय साणंदा[10] णियय-ठाणेसु ।। १३१९*१
त[11]ह सो वि सिलामेहो दो-तिण्णि पयाणयाइँ गंतूण ।
विणियत्तो तणयाए रयणाहरणाइँ दाऊण ।। १३२०

महीपतेरन्तर्धानम् अदृश्यीकरणं दत्तम् । यक्षेण नलकूवरेण सदैवाक्षीणः कोशो भाण्डागारो दत्तः । अक्षयस्ते निधिर्भवतु । अनुगृह्णीत इत्यर्थः । तथा गन्धर्वाधिपेन गन्धर्वराजपुत्रेण चित्राङ्गदेन व्योमनि गमनं संचरणं दत्तमिति । स्वस्वविद्यापारितोषिकं त्रिभिरपि सुरैः परोपकारिणे नृपाय वितीर्णम् ।। १३१४ ।। १३१५) **हंसेण**—हंसेनापि नरेन्द्रेण श्रीशातवाहनाय वयःस्तम्भरसायनं महातन्त्रं दत्तम् । तन्त्रमौषधादि । अन्यच्च । प्रतिपन्नं हंसेन राज्ञाभ्युपगतम् । यदस्माकं कोशकोष्ठागारशुद्धान्तादि तद् युष्मत्स्वाधीनं भवदायत्तं सर्वमिति ।। १३१५ ।। १३१६) **एवं बहुसो**—हे सुतनु सावित्रि एवमित्थं बहुशः प्रतिपद्य स शातवाहनो राजा लीलावत्या समं निजपुरं प्रति सहर्षं संप्रेषितः ।। १३१६ ।। १३१७) **इह**—[इह तव अनया नरवर वर्षसहस्रमलक्षितजरया लीलावत्या समं व्रजन्तु अलक्षिताः दिवसाः] ।। १३१७ ।। १३१८) **इय**—[इति विविधप्रकारं यक्षगणाः हि* आशास्य नरनाथम् । निजनिजवासाभिमुखं सर्वे ते उपगताः झटिति] ।। १३१८ ।। १३१९) **पूयं**—[पूजां कृत्वा त्रिलोचनस्य भक्त्या नग्नपाशुपतम् । नत्वा सलीलं कुवलयाक्षि शातवाहनः चलितः] ।। १३१९ ।। १३१९*१) **इत्थंतरम्मि**—अत्रान्तरे तेऽपि विद्याधरसिद्धयक्षगन्धर्वाः सानन्दाः प्रमोदपरायणाः सन्तः सहसैव निजकस्थानेषु संप्राप्ताः ।। १३१९*१ ।। १३२०) **तह सो**—ततः सोऽपि शिलामेघो द्वे त्रीणि

---

[1] P दिन्न, J देण्णं. [2] B reads second line thus : पडिवन्नं अन्नं पि हु जं अम्हं तुम्ह साहीणं । (with minor corrections). [3] B पुराहुत्तं. [4] B सहरिसं. [5] These verses, Nos. 1317–19, are found in PJ, not in B. [6] P जक्खगणाहिं, J जक्खिगणीहिं, [जक्खगणा]. [7] P नाह, J णाहं. [8] PJ नग्ग. [9] This gāthā is found only in B, but not in PJ. [10] B नियय. [11] ता for तह.

सिंहल-दीवम्मि गओ सह सरयसिरीइ भिच्च-परियरिओ ।
णिवत्तिय[2]-लीलावइ-विवाह-सुह-वड्डियाणंदो ॥ १३२०*१
अह[3] सुयणु[4] सो णरिंदो लीलावइ-लंभ-जणिय-परिओसो ।
णिय[5]-ठाणे संपत्तो णव[6]-णव-वड्ढंत-कल्लाणो ॥ १३२०*२[7]
[5] पुहईसरो[8] सतोसं लीलावइ-वयण-पेसियच्छि-जुओ ।
विजयाणंदेणाणंदिओ परं वट्टइ सलीलं ॥ १३२१
सामंत-महंतासण्ण-दिण्ण-भय-भीम-भेसिय-दियंतो ।
सिग्घयरं संपत्तो सभुत्ति-विसए पइट्ठाणं ॥ १३२२
जं तं तोरण-तुंगयर-गुड्डिया-हट्ट-सोह-सोहिल्लं[9] ।
[10] सोहिल्ल-देउलारा[10]म-संकुलं तुंग-पायारं ॥ १३२३
पायार-दार-थिर-रयण-विब्भमाराम-रंजियावयवं ।
अवगय[11]-विच्छुरियासण्ण-दीहियापडिम-संकंतं ॥ १३२४
संकंत-सुंदरी-रुंद-मंद-संमद्द-सोहणाउण्णं ।
उण्णय-घण-वट्टल-थणहरेसु भेसविय-पहिय-यणं ॥ १३२५

---

[15] प्रयाणकानि गत्वा[12] तनयायाः लीलावत्याः रत्नाभरणानि दत्त्वा विनिवृत्तः स्वगृहं प्रस्थितः । रत्नाभरणं नागोदरादि । आदिशब्दाच्छ्वशुरकुलोचितशिक्षाः ॥ १३२० ॥ १३२०*१) **सिंहल** – निर्वर्तितलीलावतीविवाहसुखवर्धितानन्दः । भृत्यपरिकरितः शरच्छ्रिया सह सिंहलद्वीपं गतः ॥ १३२०*१ ॥ अथ कथासंग्रहप्रथां पर्याप्य समङ्गलमुपसंहारमाह । १३२०*२) **अह** – अथानन्तरं सुतनु सावित्रि लीलावतीलाभजनितपरितोषस्तत्पाणिग्रहण-[10] संपन्नेप्सितार्थप्रत्याशावर्धितानन्दः नवनववर्धमानकल्याणो निजभवनं संप्राप्तः । श्रीलीलावतीपाणिग्रहणानन्तरं कल्याणं श्रेयः पर्यायं सुवर्णपर्यायं च प्रवर्धमानं जातमित्यर्थः । अथवा तत्कालं नगरप्रवेशावसरे सकलप्रजानां महोत्सवारम्भैर्वर्धमानकल्याणः स्वगृहं प्राप्तः इति । प्रान्ते च कल्याणपदं ग्रन्थकर्तृश्रोतृपाठकानामा परिसमाप्तेः मङ्गलार्थमिति ॥ १३२०*२ ॥ १३२१) **पुहईसरो** – [पृथ्वीश्वरः सतोषं लीलावतीवदनप्रेषिताक्षियुगः । विजयानन्दे-[15] नानन्दितः परं वर्तते सलीलम्] ॥ १३२१ ॥ १३२२) **सामंत** – [सामन्तमहदासन्नदत्तभयभीमभीषितदिगन्तः । शीघ्रतरं संप्राप्तः स्वभुक्तिविषये प्रतिष्ठानम्] ॥ १३२२ ॥ १३२३) **जं तं** – [यत्तत् तोरणतुङ्गतरगुड्डिकाहट्टशोभाशोभितम् । शोभावद्देवकुलारामसंकुलं तुङ्गप्राकारम्] ॥ १३२३ ॥ १३२४) **पायार** – [प्राकारद्वारस्थिररत्नविभ्रमारामरञ्जितावयवम् । अवगतविच्छुरितासन्नदीर्घिकाप्रतिमासंक्रान्तम्] ॥ १३२४ ॥ १३२५) [20] **संकंत** – [संक्रान्तसुन्दरीवाचालमन्दसंमर्दशोभनापूर्णम् । उन्नतघनवर्तुलस्तनभरैः भीषित-

---

[1] This gāthā is found in B, and not in PJ. [2] B निव्व°. [3] This gāthā is found only in B, but not in PJ. [4] = सुअणु. [5] B निय°. [6] B नवनव. [7] B 1322. [8] Gāthās 1321–33 are found in PJ, but not in B. [9] P तुंगगुदियययाइट्टसोहसोहिल्लं, J तुंगयरगुड्डियाइट्टसोहिल्लं. [10] P देउला°, J देउरा°. [11] P मरग for अवगय of J. [12] B सह गत्वा.

पहिय[1]-यण-कलयलाराव-वाहेरिय[2]-मग्ग-भग्ग-दिट्ठि[3]-वहं ।
दिट्ठि-वह-णिहित्त-सुविहिय-विचित्त[4]-यम्मेसु जण-णिवहं ।। १३२६
एयस्स मज्झयारे सुवण्ण-कय-थंभ-रयण-चिंचइए ।
संपत्तो राया तक्खणम्मि देवी-महा-भवणं ।। १३२७
सो[5] वंदिय चिट्ठाइय[6]-चलणा हय-सयल-कलि-मलुप्पंको[7] ।
रंगावलीएँ सक्खं णिययावासं गओ राया ।। १३२८
एत्थ समप्पइ[8] एयं संखेवुक्कालियं कहा-वत्थुं ।
अइ-वित्थरेण कहियं मयच्छि को भाविउं तरइ[9] ।। १३२९
भणियं च पिययमाए रइयं मरहट्ठ-देसि-भासाए ।
अंगाइँ इमीएँ[10] कहाएँ सज्जणासंग-जोग्गाइं ।। १३३०
एयं जं अम्हं पिययमाएँ हियएण किं पि पडिवण्णं ।
तं ण तहा जह[11]-संतं सुयणा गेण्हह पयत्तेण ।। १३३१
सुयण-खलेहि[12] अलं चिय गुण-दोसे जे णियंति किं तेहिं ।
गुण-दोस-रया जाणंति मज्झिमा कव्व-परमत्थं ।। १३३२
अट्ठारह-सय-संखा अणुट्ठु[13]-संखाएँ विरइय-पमाणा ।
एस समप्पइ एण्हिं कह त्ति लीलावई णाम ।। १३३३[14]

पथिकजनम्] ।। १३२५ ।। १३२६) पहिय – [पथिकजनकलकलारावव्याहृत-मार्गभग्नदृष्टिपथम् । दृष्टिपथनिहितसुविहितविचित्रकर्मसुजननिवहम्] ।। १३२६ ।। १३२७) एयस्स – [एतस्य मध्ये सुवर्णकृतस्तम्भरत्नमण्डिते । संप्राप्तः राजा तत्क्षणे देवीमहाभवनम्] ।। १३२७ ।। १३२८) सा वंदिय – [तां वन्दित्वा स्थापितचरणां हतसकलकलिमलसमूहः । रङ्गावल्या साक्षात् [प्रकटं] निजकावासं गतो राजा] ।। १३२८ ।। १३२९) एत्थ – [अत्र समाप्यते एतत् संक्षेपकथितं कथावस्तु । अतिविस्तरेण कथितं मृगाक्षि कः भावयितुं शक्नोति] ।। १३२९ ।। १३३०) भणियं – [भणितं च प्रियतमायाः रचितं महाराष्ट्रदेशीभाषायाम् अङ्गानि अस्याः कथायाः सज्जनासंगयोग्यानि] ।। १३३० ।। १३३१) एयं जं – [एतद् यदस्माकं प्रियतमायै हृदयेन किमपि प्रतिपन्नम् । तन्न तथा यथा-सत् सुजनाः गृह्णीत प्रयत्नेन] ।। १३३१ ।। १३३२) सुयण – [सुजनखलैः अलमेव गुणदोषान् ये पश्यन्ति किं तैः । गुणदोषरताः जानन्ति मध्यमाः काव्यपरमार्थम्] ।। १३३२ ।। १३३३) अट्ठारह – [अष्टादश-

---

[1] P पहियियण, J पहियण. [2] P वहिरिय, J वहरिय. [3] P दिट्ठि, J दिट्ठ. [4] = विचित्रकर्म्मसु, [° यम्मसुजण°]. [5] P सो, J सा. [6] P चिट्ठाइ, J चिट्ठाइय. [7] P °प्पंको, J °प्पंका. [8] = समाप्यते. [9] = अनया रीत्या भावयितुं कः शक्नोति. [10] P इमी, J इमीए. [11] P जं, J जह. [12] P खलेहि, J खलिहि. [13] P अणट्ठु, J अणुट्ठु. [14] P 1331, J 1332.

दीहच्छि कहा एसा अणुदियहं जे पढंति णिसुणंति।
ताणं पिय-विरह-दुक्खं ण होइ कइया वि तणुअंगि॥ १३३३*१[1]

[॥ इय लीलावई णाम कहा समत्ता ॥]

शतसंख्या अनुष्टुभ्-संख्यया विरचितप्रमाणा। एषा समाप्यते इदानीं कथा इति लीलावती नाम] ॥ १३३३॥ १३३३*१) दीहच्छि – [दीर्घाक्षि कथामेताम् अनुदिवसं ये पठन्ति निश्रृण्वन्ति। तेषां प्रियविरहदुःखं न भवति कदापि तन्वङ्गि] ॥ १३३३*१ ॥

॥ समाप्ता चेयं लीलावतीकथावृत्तिः ॥

---

[1] This gāthā is found only in P, but not in JB. It may be noted that it is written on the lower margin of the palm-leaf ms. and in a hand-writing different from that of the text. [2] P ताय. [3] P ends thus; लीलावतीकथानकं समाप्तं ॥ छ ॥ मंगलं महाश्रीः ॥ छ ॥; J ends thus: ग्रंथाग्रं श्लोक १८०० ॥ छ ॥ संवत् १२६५ वर्षे पौषसुदि द्वादश्यां शनौ लीलावती नाम कथा समाप्तेयम् ॥ छ ॥ * ॥ छ ॥ भद्रमस्तु ॥ छ ॥; B ends thus: ॥ श्रीः ॥ समाप्ता चेयं लीलावतीकथावृत्तिः ॥ श्रीविक्रमार्कनरेंद्रसंवत् १४६१ वर्षे शुभमंगलं ॥ श्रीः ॥

पज्जसूई

थ

द

GLOSSARY

This Glossary is an alphabetical Register of all the words occurring in the text of the Līlāvatī, critically edited here, as well as of important various readings connected with them. The words are noted as they are found in their nominal and verbal formations in a certain context. The words in a compound expression, which are phonetically intact, are noted individually as they stand; a non-initial member of a compound expression, however, is prefixed with a head-line zero, if its first syllable shows some phonetic change not ordinarily allowed for an initial syllable. Though every word is separately noted, some expressions containing two or three words are allowed to remain now and then especially to illustrate *saṁdhi* or vowel combination. The non-initial member of a coalesced group of words is prefixed with a sign of addition (+) to indicate that it has been taken out of a joint expression. Expressions like *sahariso* are noted as they are; in some cases words like *hariso* are separately indexed as well. The last member of a *bahuvrīhi* compound is likely to show, when noted by itself, some strange formations which need not bewilder an intelligent student.

References are to verse-numbers. If a word belongs to foot-notes, then the verse-number along with the number of *reading* is given, for instance, १७० *r* 6. If a word comes from the prose passage, then the reference is to page-number, dash and line-number; and the variant of the same is indicated by a further addition of the number of the reading, for instance, १३–5 *r* 16.

Though this Glossary is prepared primarily to facilitate a grammarian's study of the Prākrit dialect, a Prākrit lexicographer can also utilise the material presented here with great advantage. In most cases Prākrit words are separately shown, if they represent different Sanskrit words.

अ

अ १७० *r* 6, ६१९ *r* 16.
अइ (अति) ३२, ३४ *r* 25, ४६, २१८, ५५९, ६१६, ६३१, ६३५*१, ६३५*२, ६८९, ८९८, ९४५, १२०३, १३२९.
अइ (अयि) ९३, ३१८ *r* 6, ६५४.
अइउंत १०२६.
अइक्कंति २३२, २८४.
अइट्ठ १२, १३–4, ८००.
अइट्ठउव्वं २१२, २३९.
अइर ४८३.
अइरत्त १०२६ *r* 9.
+अइरम्मं २३९.
अइरा ९९१.
+अइसओ ८४८.
अउण्णाणं ६९१.
अउव्व ३३.
अउव्वो ३३५.
अकय ६८३, ९४०.
अकयत्थिएण ४०.
अकयं ९१७.
अकुणंती ५२८.
अकुलीणे १७७.
अक्कम्मइ ३८१.
अक्कंत ६९, +९, ५२६.
+अक्कंद ६८९.
अक्कंदिय ६८७.
+अक्ख ११२३.
अक्खमालिया २०५.
+अक्खय १२९७.
अक्खयं १३१४.
+अक्खर ९६८.
+अक्खरत्थं ४८१.
+अक्खरं २६७, ३६०.
+अक्खराइँ ७११, °इं ९५३.
+अक्खरेहिँ ६०६, १२०५.
+अक्खीहिं ९२२ *r* 8.
अखलिय ८४५.
अखंडिय ७८८.

अगणिएहिं ९२०, ११४७.
अगम्मो ६५६.
अगोयरं ५४६.
+अग्ग ७१, ४४६, ४४६r12, ५९८, ७४२, ७४७; १०६८r11.
+अग्गला १०३४.
+अग्गा २२०r11.
+अग्गि १८, १९, ५५, ११८२.
अग्गिम १०६८.
+अग्गी ५०९, ५८५*३.
+अग्गे ८९६, ११००.
+अग्घ २३८, ११०५.
अग्घइ ७६८.
अग्घवस ११६०.
अग्घं १२५६.
अग्घंति १०९५, ११२८.
अग्घाइऊण १२८०.
अग्घायंती ४७७.
अग्घो २४९.
+अच्चरियं २१२r7.
अच्चंत २२८, ३५१, ८०२.
अच्चासण्णेसु २१२.
अच्चुग्ग १२१६.
अच्छइ ४६४, ९२४, ९३३*१, ९४२, ९५७r5, १०३६, १२२७.
अच्छउ ५१.
अच्छराहिँ ७६२,+१२८९,
+अच्छरियं १४३, २१२, १०४९; ८७६.
+अच्छरो १६९.
अच्छह २६४.
अच्छहल्लेण ११३५.
+अच्छं ४८२, ५३५, ६२०, ७०७.
अच्छंति १०६.
अच्छंती ५८६.

अच्छंतु ४१८, १०६७.
अच्छाइयं ४५११r13.
+अच्छि ३४, ३४r25, ३७, ४२, १४२, ३५९, ३९१, ४८६, ५५०, ६०३, ६२४, ६६३, ७४८, ९२१, ९४९, १०१६, १०२२, १०४६, १०७५, ११००, ११४३, १२०२, १२२६, १२२८, १२३२, १२५०, १२५२, १२५९, १२९९r5, १३१२, १३१९, १३२१, १३२९,+१३३३*१.
अच्छिउं १०६०.
अच्छिऊण ६२९, ९१९, +१२९८, १३८०
अच्छिओ ५१५.
+अच्छिणा १३४, ३९१.
+अच्छीए १२४, ५६३.
अच्छीण २३३, ६८३, ७७७ r15, +७५२.
अच्छीणि ७७७, ९६९, १०८६.
अच्छीहिँ ७६३, °हिं ६१५, ७०९, ८९६, ९०८, १२५८, +९२२, ९७४.
+अच्छेण ९२१.
अज्जुत्तं ३१२,+७१३.
अज्ज (अद्य) १९, ९४, १०६*२, १७१, १७३, १७४, ३१२, ३९०, ४०९, ४६०–६१, ४९६, ५३४, ६०५, ६१२, ७१०, ८१४, ८७९, ८९१, ८९५, ९२४, ९८२, १००४, १०५१, ११५८, ११६१, ११६७, ११९९, १२२७, १२४५, +९८, ५३४, १२०६r2.
अज्ज (आर्य) ६९०.

अजउत्त ६४५.
अजम्ह ३८९.
अज्जं १०७, ४०९r5. ११६५.
अज्जा ११००r10.
अज्जिय ७१५, +७२९r6, ८८२.
अज्जु १०६*२r15.
+अज्जुण ६.
अज्जेत्थ ९१५.
अज्जे ३९०, ६९०, ८७६, ८७९.
अज्जेयं ६८५.
अज्झा ११००.
+अट्टहास ११.
+अट्ट २१५.
+अट्टउणो १०१५.
+अट्टा १९०.
अट्टारह १३३३.
+अट्ठि १, ९, ५३४.
+अट्टो ११०, १५४, ६५७, ८४५.
+अड्डं ४३९.
अणओ १००६.
अणकूल ३२r12.
अणग्घेओ ९३५.
अणज्ज ६९०, १२१९.
अणज्जेहिं ४८९.
अणट्ठ १३–5r16.
अणट्ठु १३३३r13.
अणण्ण १२०४.
अणत्थमिए ९६३.
अणमिस २५२r8, ४०९r4.
+अणल ७०, ७४r12, ४९७, ५४९, ११८२.
अणलक्खं ११८८.
अणवइण्ण १३–4.
अणवत्थ° ६१७.
अणवेलं ११२.

५६५, ६१२, ६३३, ६७९, ७३०, ९२६, १३१५, +५५३, १०११, १२२३.
अण्णाइ १११५r11.
अण्णाए ११०९, १११३.
अण्णाएँ ९१०.
अण्णाओ १०१२.
अण्णाण ३८२, १२४०.
अण्णाहिँ ९११.
अण्णाहुत्तं ९४७.
अण्णे १४, १९०, ४९८,+१११.
अण्णेण १११५.
+अण्णेसण ६३४
अण्णेसिऊण ६९२.
अण्णेसियाइँ ९५३.
अण्णेहिँ १९४.
अण्णोण्ण १२०, ४०७, १०८३, १२३१.
अण्णोण्णाहर १२७२.
अण्णो ३३७, ५४५, ७७८, १०३८, १२४४, +५१२, ६४९.
अण्णोण्ण १२०r19, ५५६, १११६, १३०४, +५४०.
अतुलिय ११९४.
अत्तट्टाणं १३१४r9.
अत्ताणं (आत्मानम्) ५७३.
अत्थ (अत्र) १०४१.
+अत्थ (अर्थ) १३६, २०८, ८१४.
अत्थ (अस्त) ४३८–४३९, ५१६, १०७०.
अत्थइरि ४४३.
+अत्थइरिं २१८, २६१.
अत्थगिरिं २६१r15.
अत्थमणं ६३८.
अत्थमहीहरंमि ४३६r6.
अत्थमिय ११७१.
+अत्थम्मि ११७१r7.
अत्थरा १०६९.
अत्थवणं ६३८r11.
अत्थसत्थम्मि १५३r16.
अत्थसत्थेहिं १५३.
अत्थं ९६८, +३९७, ३९८, ४८१, ५०८, ७८७, ९६८, १०६३r4, ११७३, १३३२.
अत्थंगए ४११.
+अत्था ५६१.
अत्थाण ११७, +८९.
अत्थाणहरं १३०.
अत्थायंतो ४३८.
अत्थाह ७९३.
अत्थि ११–5, २७३, ३३७, ६५६, ७८७, ८०२, १०४०, १०४३, १०५९, १२०१, १२२३, +१r4, ३२, ३६९, ६९७, १२९९r5.
+अत्थुरणं ५३१.
+अत्थे १०६३.
अत्थो ४०, +२५७
अदयं २९३.
अदिट्ठ २३९r9, ९४१.
अदिण्णाण ६३३.
अदिसिवत्तं ६८३r17.
अदिहिवत्तं ६८३.
अद्दंसणं ३०३.
अद्दंसणाए २१३.
अद्ध ५२०, ८३०, ११७१, १२९२, +९९, २१५r14, ५२०, ५५०.
अद्धच्छि ११००.
+अद्धम्मि ८९२.
+अद्धवह ३, २०९, १२५३.
+अद्धं ७५७.
+अद्धंते १११६.
अद्धुक्खित्त ४८३.
अद्धुगय ५२०.
अद्धुट्ठियं १०८०.
अद्धुड्डीणे ६५३.
अद्धेंदु ७७५.
अद्धोयण ८९२, १०२४.
अद्धोयणेण १०२५.
+अनल ७०r13.
+अनिल ७४r12, ९३r19.
+अनिलेण ८७r16.
अन्न १०७९r6.
अन्नन्न १२०r19.
अन्नं ५९३r6, १३१५r2.
अन्नाइ ९१०r2.
अन्नाणं ५७३r7.
अन्ने ४९९r2, ९५४r1.
अन्नेय ९००r8.
+अन्नेसण ६३४r7.
अन्नेसह ८२४r12.
अन्नेहिं १९४r12.
अन्नो ३३७r7.
अपच्छिमाए ४३८
अपच्छिमो ११६७.
+अपडिम १३२४.
अपणट्ठ १३–5.
अपत्त ६८३r16.
अपरिग्गाहा ८००.
अपरिग्गाहाहिँ ५७८.
अपरिचत्त १३–4.
अपरिचित्त १३–4r14.
अपरिमिय १३–5.
अपसाहिय ६८२, ९४०.
अपसाहियं ६८२r14.
अपहाए ११७९.
अपहुत्त ३, ८१
अपेच्छंती ८८५.
अपेच्छणिज्जं ६८३.
अप्प २९२, ३२१, +२.
अप्पडियारेण ६४८.

अरइय ६८२.
+अरण्णे ७८९.
+अरविंद २१, ४८४, ७४२, ७६४, ९९६, १०८२.
+अरविंदो ८३९.
+अरि १३–5 r15, ३६६.
+अरिणो ११७०.
+अरिक्खो ५८०.
अरुण ६६७, +४५७, ५२१, ६६९, ७६४, १०८८, १२७०.
+अरुणं ४४०, ४४४, ५२०, ६६९, ६७२.
अरुणारुणं ६७२.
+अरुणिय ७१, ७४६.
+अरुणो ६७५, ७७१.
+अलक्खिय १३१०, १३१७.
अलक्खिया ६५८, १३१७.
अलक्खियाइँ १०१५.
अलज्जिराणं ४९०.
अलज्जिरीणं ४९० r13.
अलज्जिरेण ८५४.
अलज्जो ९२३.
+अलत्तय ५९६, १०४४.
अलद्ध ४८२, ५३५, १३०७.
अलमवरेण ४१४.
अलमहवा ३२१.
अलमिमिणा २२६, ५३७.
अलम्हं १६१ r16.
+अलय ३४१, ११०१, १२७५; ७४८.
अलयं ४३५,+१०९९.
अलया ४१२ r12, ४३०, १२४०–१.
अलयाउरी ३३७.
+अलस ८५२, १०९५, १०९६, १०९८.
+अलसएण ११०० r6.
+अलसं ८३३.
+अलसा १२६५.
+अलसेण ११००.
अलं १७, १६१, ६२३, ६५४, ६८६, ७२०, ८३४, ९६२, ९९९, १३३२.
+अलंकियं ७६९.
+अलंकियाए ४४.
अलंघिओ १५०.
अलंघिय ३७१.
+अलि १२४, २८०, २८७, ३५३, ४७८, ५२६, ६०३, ७६१, १२६५; ११८५.
+अलिउल १७४, ६०७.
अलिउलाइं ६७५.
अलिउलाहिँ ४५२.
अलियं १००७.
अल्लियइ ४३४, १०७४, १२६७, +१३९.
अल्लीण ११९६.
अल्लीणाओ १०५६.
अल्लीणे ११७१.
अल्लीणो २००, २०३, २४७, ३८७, ९५०, ९६५, १०७१, ११४३, १३११, +१२७, १०१९, १०६२.
अवइण्ण १३–4.
अवक्कंत ८५० r5.
अवगण्णिऊण १०२३.
+अवगम ६४९.
+अवगमे १०२५.
+अवगमो ७२८
अवगय १३२४.
+अवगंतुं १०७१.
+अवगाह १२–8.
अवगाहण १२–8 r17,
+अवगाहणो १०६२.
अवगूहिऊण ८५३.
अवगूहिओ ५१६
+अवगूहिय ६४.
अवच्चे ६४४.
अवणिज्जइ १२७०.
अवणीया ६१९
+अवत्थंतरं १३५.
+अवत्था १३६*१, ५३९
+अवत्थो ५४९.
अवयरह ३६१.
अवयरंतं ६००.
अवयरिऊण ६५४*१.
अवयरिओ ६११, ६९१ r9, १२१०, १२१५.
अवयरियं ३६२.
+अवयव ६५.
+अवयवं ७६४, १३२४.
+अवयवा ४५८, ५८५*२, ७९६.
+अवयवाण ७७७.
अवयवेहिँ २५५.
+अवयवो २०४, २८६; ५४९, ६०१, ८३९, ९४०, १३०५ r2
+अवयंस २८८.
+अवयंसं ३१.
अवर ४३६, १०७०.
+अवरं ६९६, ११७८.
+अवराइँ ९१८.
अवराह १२७१, + ५८, १२६ १२५४, १२७१.
+अवराहं ११४०.
+अवराहे १०७६.
अवराहो ६३१.
अवरुज्झह २११.
+अवरेण १७, ४१४
+अवरोह १६६.
+अवरोहाण ७५२.
+अवलंबणं ११११.

असीसंतं ४८५.
असुएण ३८.
असुय ९४१.
असुर ७८१, +९, १७६, २०१, २९९.
+असुरस्स ४.
+असुरिंद ६.
असुरो १७०.
असुह ७१५, ७२९r6, ८८२.
+असुहं ५७३.
असुहाइँ १९२.
असुहाइं ८८४.
असुहज्जिय ७२९.
+असेस ४५, ११६, ३६९, ६२६, ८२०, ८२१, ९६४, १०३०, १२७६.
असेसं ६१२, ८८८, +९२१, १०४०.
असेसाइँ ८६०.
असेसेहिं १२८३.
+असोअ १२७०r13.
+असोग १२७०r13.
+असोय ४४०, ७५१, ७९५, १०२६, १२७०.
असोयणिज्जेण ३११r9.
असोयणीएण ३११.
असोयव्वो ६८७.
अस्सत्थ १०३१.
अह ६२, ६२*१, ६३, ९२, १०४, ११६, १४०, १४३, १६४, २०६, २१४–५, २३५, २५६, २६६, ३००, ३२९, ३५२, ३६३, ४०८, ४२७, ४५४, ५०४, ५०६-७, ५६१, ५८८, ६०६, ६३४, ६३७, ६४३, ७०५, ७४०, ७७९r1, ८०७, ८१३, ८४६, ८६१, ८७३, ८७५, ८८६, ८९३, ९०६, ९०८, ९३६, ९३९, ९४४, ९५१-२, ९६४, १०१७, १०२२, १०४६, १०५३, १०५६, १०६४, १०८७, ११०२, ११६१, ११६९, १२१२, १२२६, १२२९, १२३५, १२५५, १२८३, १३०२, १३११, १३२०*२.
अहणिसि ४०९.
अहनिसि ४०९r4.
अहमेत्थ ३७४, १२१३.
अहमो ११६६r9.
अहम्म १८५.
अहम्मो ११६६.
+अहरिल्लाहिं ७४९.
+अहर १०८२, ११०१, १२७२.
अहरो १६*१, ७७१.
अहव ४६४.
अहवा ५–1, १५, २२३, ३०९, ६६४, ७२०, +३२१, ६८६, ८३४.
अहव्वाएँ ७०३.
अहं १८२, २६०, ४२९, ४३४, ४५९, ४६३, ५८९, ६१०, ६४६, ६५४, ७८३, ८०४, ८५१, ९०७–८, ९२८, ९९४, १००४, १०५४, १२१४, १२२३, +२१४, २५०, ३३५, ४६७, ५५०, ५५२, ५५९, ५६६, ५८७, ५९१, ६०६, ६०९, ६३२, ६५४*१, ६८०, ६८१, ७००, ७१२, ८०७, ८६५, ८७०, ९०३, ९१९, ९९३, ९९५, १२१०.
अहि २९८, ४१६, १००६, १०४७, +४९१.
अहिएहिँ १५०.
अहिणवं १०७७.
अहिणंदिऊण १२०५, १२३१.
+अहिमुहं ११३९, १२४०–१.
अहियथरो २९८.
अहियं १४४, ४२८r1, १२२३, १३०६, +५६४.
+अहिरामयरं १०३१.
+अहिराव १०२३.
+अहिलसइ ९९२, १००१.
+अहिलससि ७२१.
अहिलसिज्जइ ६०.
+अहिलास ३९६, ७२०, ७७९.
+अहिलासं ६२५.
+अहिलासेण १२१२.
+अहिव १६३, ७८८, १११९, ११७३, १२१७.
+अहिवइ २९१.
+अहिवई १३३, ३१६, ३७१, ८४२.
+अहिवस्स २३०, ६५७, ८९५, १२०२.
+अहिवा १११, ८२४, ८२७.
+अहिवाण ११७५.
+अहिवाणं ७९९.
+अहिवे १४७.
+अहिवेण ११३, ७९९, ८१०, ११६७–८, १२२२, १३१४.
+अहिवेहिँ १२४३.
+अहिवो १०६*२.
अहिसरिया ५६r16, +४५७.
अहिसारियाहिँ ५६.
अहिसिंचिऊण ११६०.
+अहिसेय १२१७.
अहिहाणो ३७१, +६११.
अहो ११८, १८४, ३०७, १०३६, +१२२२.
अहोमुहच्छं ६२०.

आ

+आउण्णं १३२५.
+आउय ७१८.
+आउर ४५८.
+आउरम्मि ५३३.
+आउरो १३०८.
+आउल ४६, ३२७.
+आउलं ७९१.
+आउलिल्लाइं १०८९.
आउस्स ६३५*२.
+आउह ७३, ९०१.
+आउहस्स २४५, ५६८.
+आउहाँइ ३६६.
+आऊय ७१८r5.
+आऊरिय ५*१, २४.
+आएसा ५८५*२.
आगउ १२३२r5.
+आगएहिँ १२९२.
आगओ ७३, १०३, ३८५, ६३४, ८९१, ११५६, १२२९, १२३२, +१३६.
+आगच्छइ १०६*२.
+आगम ११९९.
+आगमण ४५९, ५०२.
आगमणं ९४५, +९४२.
+आगमणेण ४०९.
+आगमेण ४१०, ८९५.
+आगय ७४, ९०, १२७२.
+आगयस्स १२५१.
आगया २०७r9, ७८६, ८४७, ८९३, +८१३.
+आगयाइँ ५२७.
आगंतूण ८४८, °णं ८४८r2.
आजाणु ८४०.
+आडोय ५९९.
+आढत्तं ११२०.
आढत्ता ६८१.
+आढत्तो ५८३.
+आणण २८८, ३७०, ८३९.
+आणत्त १४१.
आणंत्त १४२.
आणत्ता ५८५.
+आणणा १२६r8, १२६९.
+आणणाएँ ७०३.
+आणणाहि ८६९.
+आणणेण १२०२.
+आणणो ७, ९५, ११८, ११९४.
आणवेसि ८९७.
आणंद ३९५, ६१५, +६५, ७०९, ९७२, १०५५, १२८३, °दा १३१९*१.
+आणंदिओ १३२१.
+आणंदो १३-3, १३२०*१.
आणासि ५९२r3.
+आणिऊण ६५९.
आणेक्क १०८०.
आणेमि २११, ५९२.
आणेह १४०.
आतवत्तं ५७r4.
+आधाविएहिँ ४३५.
आपुच्छिऊण ४३४r13.
आबज्झंत ८२.
+आबद्ध १०८१.
+आबंधो ७७०.
आबाल ८८९, ८९४.
आभामइ ११८८.
+आभासं ८३३.
+आमोड ४१५r3.
+आमोओ २८८r11, २९०r15, ६०२r6, ६४०r15, ११०४r1.
+आमोयं ३३९r12, ३४२r3, ३५०r12, ५२०r12, ५९९r3, ६७२r8, १०८८r21.
+आमोया ३९६r3, ४४५r11, ११२१r10.
आमुक्क २९, ५६, २२१, ४३७, ७५३, +२८९.
+आमुक्का ३४७.
आमुक्कासण २४८.
आमुक्को ९६१.
+आमोओ ६२, ७८, ७९.
+आमोय १३-3, ३०r5, १२४, २३६, ३५२, ३६९, ६०२, ७४०.
आमोयं ६६८, +३१, १०२८.
+आयड्ढिय ७४६r11.
+आयड्ढिय ७४६.
आयण्णिऊण ४८६.
+आयत्तं ६१२.
+आयवणं २०३, २४३, १०२५.
+आययणे २१७, ११६२.
+आयर १४७, २९१, ९०७, ९५०, १०९९, १२३३.
आयरं १५२, ८३१, ९८७, +५५७.
आयरंतेण १०५०r11.
+आयरा ११७२, ११७८.
+आयरिएहिँ १५३.
आयरिसो ४८.
+आयरेण ९४, २१४, ३८६, ५८८, ८६८, ९३०.
+आयव २२०, ३४७, ४५०, ५१८, ६६८, ६७१, ६७८, १०९३.
+आयवत्त ७३८.
+आयवत्तं ५७.
+आयवत्तो १२९१.
+आयवस्स २६२.
+आयवं ६६८.
+आयवो ६७६.
+आयंत ७५८.
+आयंब ४५७, ७६९.
+आयंबयं ११७०.
+आयाम ७७६.
+आयार (आकार) ६९४.
+आयार (आचार) ३३१-२, ५५५, ८७७.
+आयारं ७६६.

+आसत्तो ६९९, ९४२.
+आसद्दो ११६.
आसय ४६.
+आसयं २६८.
+आसया ६४४.
+आसव ४७८, ६२७, °वं २४, २७६.
आससिया १२८३r2.
+आसं ३५२, ५१८.
+आसंक ४२०.
+आसंकिएहिँ १०५३.
+आसंकिरी ११३४.
+आसंकिरीएँ ७०६.
+आसंग १३३०.
+आसंघं ६०९.
आसंघियं ११६८.
+आसंघो १२००.
आसा ९१, १७९, १०७२, +१३–1, २३६, ५१९, ९८२, १००८, ११३१.
+आसाइ ५९७r11, ६७१r4.
आसाइज्जइ ५४५.
+आसाइय १९९, ७५६.
+आसाइयं १९९r3, ७५६r2.
+आसाए ५९७, ६६१, ६८४, ७०७.
आसाएइ २४.
+आसाय ३०, ६७१, १०९३.
+आसार ३५५.
+आसासिय १२५.
+आसासिया ७०६.
+आसाहिं ९१.
आसि १८, ४१५, ५८०.
आसिय ३९.
आसीणा १२६३, +६३५, ९६६.
आसीणाउ ३८४.
आसीणाए ७–5.
आसीणो ९४५, १२५९, १२८८, १२९८, +१३१, २६०.

+आसीसं १२८०.
आसीसिऊण १३१८.
+आसीसो २६०.
+आसेण १२२६.
+आसेहिं १७३.
+आसो ६७, ७३१.
+आहएहि ८२r14, °हिँ ८२.
+आहत्थ ४१९.
+आहय ६६७, ७५८.
+आहया ७०५.
+आहरण ७१०, ७५१, ७५३, ९०२, ११०१, १२९४.
+आहरणं ८२८.
+आहरणा ५९०.
+आहरणाइँ १३२०.
+आहरणो २०५, ६०१.
आहव ६३३.
+आहवं १०९.
+आहार ५८४.
+आहारं १२९, ९१३; ११७४.
+आहारिणो २१०.
+आहारे ८३१.
आहारो २१०, +९६४, ११४८.
+आहुत्तं १६३, ४३१, ४३५, ५०१, ७८९, ९१०, ९४७, १०२१, १०३७, १०५५, ११८१, ११८५, १३१६ r3, १३१८.
+आहुत्तो १३१६.
आहेडिएहिँ ११३३.
+आहोओ २८८, २९०, ४१५, ६०२, ६४०, ११०४.
+आहोत्तं ४३१r7.
+आहोय ७३८.
+आहोयं २३६, ३३९, ३४२, ३५०, ५२०, ५९९, ६७२, १०८८.
+आहोया ३९६; ४४५, ११२१.

इ

इ २९२r18.
इक्क १३१r18, ३८०r15, +२८९r13.
इक्कपए १२३५r9.
इक्कमिक्कंमि ३७४r1.
इक्कमेक्कं २७५r4.
इक्कं २१६r17.
इक्किक्कम ९९r2, १२५२r19.
इक्किक्कं १२३८r1.
इक्केण ८३६r6.
+इच्छइ ५३१.
+इच्छसि ७२२, १०१४.
+इच्छं ३३०, ३३३–४, ९१२.
+इच्छंती १०८०.
+इच्छंतो ५६९.
+इच्छा ७३, +३३२.
+इच्छाइँ ६०५.
इच्छाएँ ६२९.
+इच्छाए २२५.
+इच्छाण ९६३.
+इच्छामि १००४.
+इच्छिए १२३, ६२४, १२३९.
+इच्छिओ ३१५.
+इच्छिय २३४r11, २७६, ३८८, १०६३.
+इच्छियं २१७, २३४, २५८, ३०४, ८६४, ११५८, १२३६, १२४८.
+इच्छिया ६५०, ७१७.
+इच्छियाइँ २२३, ३०१, ७२१.
+इच्छिल २७६r8.
इट्ठो ४०r13.
+इणं ४८१, ८८५.
इणिंह ६४६, ७०९, ७११–२, ८६०, ९८३r11, १२१४.
+इत्ताहे ९९६r3.
इत्तो १३०r11.
+इत्थ २६४r3, ११२९r11.

उ

उ २२९, ८०३*r*1.
उअ २९२.
उअय ४६९*r*13, ५२४*r*7.
+उअरि ६७०*r*1.
+उअहि ४५५*r*1; ५२०*r*11.
उअही ८*r*13.
उइउ ८४५*r*4.
उइओइय ८४५.
+उइय १३०, २६१,८१०,८४५.
उइयं ६८०, +७१४.
+उइयाइँ १८५, ३६६.
+उक्कडे २४.
+उक्कत्तिय ६६९.
+उक्कंठं ६७०.
+उक्कंठा ५४२, १२५१.
+उक्कंठिएहिं ६९३.
+उक्कंठियाएँ ३८१.
+उक्किट्ठ ९१३.
उक्खणइ ६७५.
+उक्खय १२४३.
+उक्खित्त २८८, ४८३, ७४४.
उक्खित्तो ११९.
+उक्खुडिय ११८८.
+उखित्त २८८*r*7.
उग्ग ५८५*१, +१२१६.
उग्गए १२६१.
+उग्गएण ४५१, ६४०.
+उग्गओ ८५८, १०७२.
+उग्गमंत १०८८.
+उग्गमेण ६१८.
+उग्गय १६८, ४८२–३, ५२०, ११२५, १२५७.
+उग्गया ७५६.
+उग्गिज्जंत ९०२*r*3.
+उग्गीए ६२७.
+उग्गीय ५९४, १०३०.
+उग्घाओ १६९, ५४३*r*9.
उग्घाडेऊण १०५६.
+उग्घाय ११०४.
+उग्घाया ५१७.
+उग्घुट्ठ ७३९, १२८४.
उचिय १०८७*r*18.
+उच्च २३६.
+उच्चत्त १०७५*r*12.
+उच्चय ५९८.
+उच्चयं ७४०, ७४५, ८२९.
+उच्चाइय ७४७.
+उच्चाओ ९६२.
+उच्चारिओ १०८७.
+उच्छलंत ४४३, १३०७.
+उच्छंगं २७०, ४७४, ८०२.
+उच्छंगं ५९६, ७६८.
+उच्छंगा १७२.
+उच्छंगे ९८, ३८४, ४८४, ६५४*१, ७०६, ९०७, ११६०, १२८०.
+उच्छंगो १०४४.
+उच्छाह १५०.
+उच्छाहं ९९३.
+उच्छित्त ७४८.
+उच्छिन्न ७४८*r*3.
उज्जगिरस्स १३१२.
+उज्जमो ७.
+उज्जलाइँ १२६४.
+उज्जले २३.
उज्जल्ल १०७६.
उज्जल्ला ९११.
उज्जाण ५९, ३५८, ३६१, ४७७, ४९६*r*16,+१२–8, २७७, ३५१, ५३६.
+उज्जाणम्मि ८२९.
उज्जाणवालिया ३७४.
उज्जाणं ३७३, ५३५, +२२९, २३५, ३५२, ३५६, १०३२.
उज्जाणे ४९६.
उज्जाल १०७६*r*1.
+उज्जुओ ७७२.
उज्जुय ३१.
+उज्जुयाण ४०७.
उज्जुयासि ५५९.
उज्जोओ १३०७.
उज्झाय ८२४.
उज्झिय १२२, +२००, ७४९.
उज्झियं ७२५.
उट्टंति १०८९.
+उट्ठिय ११८.
+उट्ठियं १०८०.
°उडीओ १०६६, see पडउडीओ.
+उडुब्भेयं ८१.
उड्डीण ४४८, १०९१, +८१, १०८९.
उड्डीणे १०९१*r*3, +६५३.
+उड्डीणो ११३८.
उड्ढ ४३५*r*2.
उण १४९, ३१३, ४८२, ७०९ *r*1, ८९७, ९२६, १२४६.
उणिक्कराण १११३*r*6.
उणेक्क १५१.
उणेत्थ २१०.
उणो ३१५, ५४९.
°उणो १०१५, see अट्टउणो.
+उण्णओ ७७१.
+उण्णमंत ८५०.
+उण्णय ५०,३९९,७७२,८५२, ११०६, ८४०, १३२५.
उण्णामणत्थं ३९७.
+उण्ह ११९५.
°उत्त, see भट्टउत्त.
+उत्तमंग ७–5, १४१.
उत्तमंगाउ २५६*r*2.
+उत्तर ७३२.
+उत्तरण १४४*r*9.
उत्तरासा ११३१.
उत्तरिज्जेणं ९१०.
+उत्तं (उत्तम्) १२५२.

°उत्ताण १०२०, see णरेंदउत्ताण.
+उत्ताण १२७१.
+उत्तार १४७.
+उत्तारो १६७.
+उत्तावलो १३११.
+उत्तिण्ण २५४.
उत्तिण्णा ८२०.
+उत्तिण्णाहिँ ७६२.
+उत्तिण्णेरावण १७४.
उत्तिण्णो ७६१.
+उत्तिमंग ७–5r8.
उत्तिमंगाओ २५६.
°उत्तेण १०४, see मंतिउत्तेण.
+उत्तुंग ७६८.
+उत्थय १३२.
+उत्थया २५४.
+उत्थाइं ५२७.
उदय ४६९r13, ११७१r7.
+उदहि ४५५.
उदुंबर १०३१r2.
उद्दाम २८७, १०३१.
+उद्दीविओ ८५८.
+उद्धूमियाण ५७०.
उद्देसं ५३r10, ८६१, +१९६, ७३२, ८६७r7, १०२४, ११३३.
उद्देसियं ८६१.
+उद्देसे ३५७, ८६७, १२११.
उद्देसो ५३, ३३७, ७७७.
उद्ध ७५९, १११३, +३५९.
+उद्धय २४०r13.
+उद्धरियं ९.
उद्धाइउ १७९r2.
उद्धाइओ १७९.
उद्धाईउ १७९r2.
+उद्धुय २४०.
+उद्धुरो २७.
+उन्नय ३९९r12, १३०६r5.
उन्नाण ३९७r8.

उन्नावण ३९७r8.
+उप्पण्ण १००, ९११.
उप्पण्णा ८१३.
उप्पण्णो ४५२.
+उप्पत्ति ४८, १०१०.
उप्पन्न ९११r3.
उप्पन्नो ४५२r16.
उप्पयइ २४०.
+उप्परं ८५५.
+उप्पल ५१०, ७५९, ७७४, १२६४.
उप्पह ४१९r10.
+उप्पंक ८२.
+उप्पंकं १९८.
+उप्पंका १३२८r7.
+उप्पंको १३२८.
उप्पाय ४, +२७४.
उप्पायंतो १०१९.
उप्पिओ ९८१.
+उप्पीडिय ५*१.
+उप्पीलं ४७०, ११२६.
+उप्पीला ११.
+उप्पीलो १०.
उप्पुट्ठ ४३५.
+उप्पेच्छा ११३४.
उप्पेच्छा ६४१r2.
+उप्पेल्ला ६४१.
+उप्फालियं १३२९.
+उप्फालो १७१.
उप्फुल्ल ३७८, ५०७, ८०६, १०५१, १२२७.
+उप्फुसणा ५९.
उप्फुसिय ५१९, +५२५, ११२८.
उब्बिंब ४२, ९२४, ९३८, १०१६, १०४६, ११५२, १२४७, १२९३.
+उब्भडं ११७२.
+उब्भवाइ १२९०r2.
+उब्भवाए १२९०.

+उब्भवाओ २८३.
+उब्भवाहि १२९०r2.
उब्भीकयाउ ८१८.
+उब्भेयं ८१.
उभय ७९६.
उमावइणो ११६३.
उम्मग्ग ११२३.
+उम्मत्थिय ११८.
+उम्माएण १२१८.
+उम्माओ ४९८.
+उम्माय २९४.
उम्मिल्लंत २४.
उम्मुह ४५६.
उम्मुहा ३९७.
+उम्मूलणं १२७१.
उम्मूलंतो १७९.
+उम्मूलियाएँ १०९१.
उय ३०.
उयणमेइ १५५.
उयय ४६८–९, ५२४, ६७२–३, १०७२.
उययंतरिय ४५७.
उयर ५७७, ५८७, +६७५.
उयरवई ५८६.
+उयरं २६५.
उयरुब्भवाओ २८३.
उयरे १३०६.
+उयरेसु १०७१.
उयसप्पइ ११३५r6.
उयहि ५२०, +१८०r5, ६९४, ९६०.
उयहिं १७८.
उयही ८, १०७, १०९, १७८ r18, +२५७.
+उयहीए २०r14.
+उयहे ११७०.
उर ११९०.
+उरत्थल १, ८४०.
+उरयड ६०१.

°उल १६८, १७४, ३५३, ५१७, ५८४, ६०७, १०४३, see अलिउल etc.
°उलं २५, ३०, ५८, १३०३.
°उलाइँ ११४२, °इं ६७५.
°उलाहिँ ४५२.
+उल्लएण १२५६.
+उल्लिओ १८०.
उल्लवइ ९२३.
उल्लवसु ५५१.
उल्लविउं ३८.
उल्लवियं ३८r10, १०४, २७०, ३७८, ८७९, ९९४, १०५८, +३०६.
+उल्लसंत ४५४.
+उल्लसिओ १८०r4.
उल्लाव ११५९r12.
+उल्लावं ३३.
+उल्लाविरीएँ १२९०.
+उल्लाविरीहिं १२९०r1.
उल्लावो २६r9.
+उल्लिय ७०३.
+उल्लिहण १०८३.
+उल्लूरियं ११४०.
उल्लूरियं ११०८.
+उल्लेहिँ ८९६.
+उल्लोय १२९५.
+उल्लोलो १६८.
+उल्हसिओ १८०r4.
उव २९२r17.
+उवइट्ठेण १९५.
उवइट्ठो १४२r13.
+उवएस २८४.
उवएसो १९३, ९४१.
उवगओ ८९.
+उवगया ३०३, ४५८, ९००; १३०२, १३१८.
+उवगिज्जंता १२५०.
+उवगिय १३२.
उवगियाओ ८८७r3.
उवगियाण ७२९r6.
उवट्ठिओ ३२४, +३२२.
+उवट्ठियाइं १२३७.
उवणिओ ९७४.
उवणिज्जंते ९७७.
+उवणीए ९०७.
+उवणीओ १८२, ४१९; ८०८.
+उवणीय ९५०, १२३३.
उवणीयं ९३४.
उवणेइ १५९.
+उवत्थियाइ १२३७r12.
उवबद्धो ६५३.
उवभुत्त १०९४.
उवभोगा ११७४.
+उवयट्ठेण १९५r17.
+उवयार १७२, २४२, ३४२, ३६१, ३९०, ४२६, ४६५, ६५७, ९०३, १०२९, १२६२, १२९५; ४३३, ४९२, ५१२, १०९८.
+उवयारं ६८३.
उवयारे ४९२r3.
+उवयारेहिं ४२७.
उवरिं ३०८, +१०६*१, ३६९, ५०६, ६७०, ८५२, ९५१.
उवरुज्झइ २११r1.
+उवरुद्ध ४१५.
+उवरे ७५७.
+उवरोह ४३.
+उवरोहेण १०१८.
+उवलक्खाविऊण १२५५.
उवलक्खासंक ४२०.
उवलक्खिऊण २९३, ३००, ४०६, ८३२.
+उवलक्खिय १३-5, ११५०.
उवलक्खियं ७८४.
+उवलग्ग ७२०.
+उवलद्ध २८५.
उवलब्भइ ४०.
+उवलेवण ५९२.
उवविट्ठं २४५.
उवविट्ठो १४२, २५०, ९६६.
उवविसइ १०४२, ११६०.
उववेसिया ८७४.
+उवसग्ग १३-2.
उवसप्पिऊण ११४, ४७५, ६८८, १२१२, +६०६.
उवसप्पिओ ९१४.
उसप्पियम्हि ५९७r10.
उवसप्पियं ५९७.
उवसप्पिया ५९१, १२५१.
+उवसम ६४९r1.
उवसामं ५०१.
+उवसोहिय १३-३, ३७०.
+उवसोहियं ४६९.
उवहसणिज्जो २९७.
उवहसिसि ३८r7.
उवहास ८८४.
उवहासं २९३, +२६७.
उवहसिओ ८०७.
उवहसियं २५१.
उवहासे ८६५.
उवहासेसि ३८.
उवहासो २९८.
+उवहि ५, १८०, ९६०r12.
+उवहिस्स २०r14.
उवही ८r13, १०७r19.
+उवहीएँ २०.
उवहुज्जा ११७४r11.
+उवहुत्त ४४५r8.
+उवहोज्जा १५१.
उवहोगा ११७४r11.
+उवाओ ६४९.
+उवाय ३१६-७.
+उवेंति १९३.
+उवेंति ४३७.
उव्वतंत १०७५r12.

कच्छंतर १११९.
कच्छंतरं ९०३.
कज्ज १४, १३७, १४०, १८१, १८९, १९४, ५४२, ६९८, ८३६, ९२९, ९४०, ९६०, १०००, ११४६.
कज्जगई ९३७.
कज्जगयं ९३७r10.
कज्जम्मि १६३, ९९७.
कज्जल ११८५.
कज्जं ७६, १८८, ५७४, ६३१, ६६२, ६६२*१, ६८६, ९२३, ९४७, ९९७, ११७३.
कजाइँ ५७५, ८८४, °इँ १९१.
कज्जागइ १३७r13.
कज्जावि १३९r1.
कज्जुच्छाहं ९९३.
कज्जुज्जुयाण ४०७.
कज्जे १२८, ६२४, ११२१.
कज्जेण १३३, १३७, २३०, ५१४, ७८६, ७९७, ११२२, ११५६.
कट्टिय ३४८r2.
कडए १०६, ५८३.
कडक्ख ८३r17.
कडय ३४९, १०६५, ११३०, ११४८, ११७७.
कडयम्मि ११४५.
कडयवालस्स १०६४, ११७९.
कडयं १९४, ११२०.
कडयाउ १०६*२.
कडयाओ १६४.
कडयाहि ११७९, °हिँ ११७९r6.
कडिल्ल १०९७.
कडिल्लं १२७५.
कडी ८४१.
कडुयं ८८१.
कड्डण ६, १०.
कड्डिऊण ८७४.
कड्डिओ ९१०.
कड्डिय ३४८, ११२४.
कड्डिया ४४५.
कढिण ७, १०, ७०४, ९८२.
कणइ १७५, २२९, ३५७, ४६१, ५९४, ५९८, ६०७, ६४१, ७७१.
कणई ५९८r2, ६३७.
कणय १७५r9, २२९r16, ३५१r13, ४६१r18, ६४१r1.
कणय (कनक) २२०, २४३, २७४–६, ४४६, ६७४, ७४३, ८०२, ८३८, ९०७, ९०९, ९११, ९४४, १०३४, १०५६, १२८६, १२८८, १२९७.
कणयमयं ७७.
कणयायल ३३४.
कणयायलु ९१r12.
कणयायलो ९१.
कणयावलो ९१r12.
कणवीर १०२७.
कणिट्ठ ४२२.
कणिट्ठं ९०६.
कणियार ७७.
कणियारि ७७r10.
कणोहो ४००.
कण्ण २९०, ८८१, ९९१.
कण्णा ५७६.
कण्णाण २२९.
कण्णियम्मि ४४८.
कत्तिय ११८२.
कत्तो १९१, ४६४, ७२९, १०१३, १२२५.
कत्तोहिंतो २०७.
कत्थ १८३, २०७, ४६०, ५३७, ६९१, ६९४, ७०८, ७८६, ८५६, ८९०, ९२२, ९७५, १०४९.
कत्थडय ७५३r13.
कप्पड १३३.
कप्पतरु ५९४.
कप्पदुमाहिंतो ६४५.
कप्पलयं ३४८.
कप्पूर ३४४.
कप्पूरोहंस ५००.
कव्वुरं ५२२.
कव्वुरो ४५६.
कम १३०७.
कमल १२–8, ३६१, ३९०, ३९७, ४२८, ४३३, ४५०, ४७१, ५०६, ६०३, ६७६, ७४६, ७७२, ७९३, ९७०, १०२९, १०९८, ११४७, १२५९, १२९९.
कमलग्घ ११०५.
कमलं ४३९, ७५८, ९९१.
कमला ३७२.
कमलाइँ ३०२.
कमलाएँ ५०५.
कमलाओ २५३.
कमलाण २४९.
कमलायरा १२.
कमलाहिँ २४९.
कमलेसु ९९.
कमलेहिँ २८०.
कमलो १४१, ११०५.
कमलोवयार २४२.
कमसो १२८३.
कमेऊण ९०३.
कमेण १५३, ४४१, ५३९, ९०३, ९१३, ९१७, १२८३r1.
कम्म ३०९, ५९२, ७१५, ७२९, ८९०, १०४१.
कम्मयरं १११७.
कम्मं ११३७.
कम्माए ९८०.

कवल १२११r4.
कवलणारंभ ८.
कवलं ९९१r6.
कवलंति ११२६r3.
कवलियाणं ७००.
कवलेंति ११२६.
कवंडलु ८७६.
कवाडग्गला १०३४.
कवाडं १०५६.
कवाडाइँ १०८६.
कवि ३५५r8.
कविल ११३२, ११८४.
कविलम्मि ६७४.
कविसाछु ६७६.
कवोल ६०, ९७, ८५३, १२७०, १३०९.
कवोलवास ५२१.
कवोलं ३१०.
कवोलेसु ९६, ८७५.
कव्व ७२.
कव्वुरं ५२२r4.
कसण ४४६, ४४९, ५२४, ६७४, ७५६, ७७६, ८३९.
कसणारुणं ४४४.
कसणो १६.
कसणो ४, ४५२.
कसाय २६, ७७३.
कसायाइं ७७३r5.
कसिणो ४r5.
कस्स २७१*१, २९८, ३१४, ३६४–७, ५४४, ६२१, ७८६, ९४६r1, १०४२, ११३५, ११९०, १२२५.
कस्सेयं ३६७.
कस्सेव ३६४r11.
कह ११९, १२४–५, १३६*१, १८७, १८९r14, १९८, २१०r19, २७२, ४३५, ४८८, ४९८, ५७७, ६२१, ६३१, ७०२, ७१५, ७२३, ७६०, ७७९, ८००, ८३५, ८५९, ८८५–६, ९२६, ९३३, ९८१, ९९२, १०००–१, १११६, ११२४, ११२७, ११५८, १३३३.
कहइउं १०६*२.
कहउ ८६४.
कहकहवि ११९r15.
कहवि ८८५r10.
कहसु ४१, २६८, ४६०, ५१४, ८००, ८९०,१२२५.
कहं ३२, ४१, १३६, १३६*१, ४३५r2.
कहा २२, ३४, ३६r2, ३८, १४६, २६४,२७१, ७१६r१, ८९८, १३२९, १३३३*१.
कहाएँ १३३०.
कहाओ ३७.
कहाणुबंधा १२.
कहारयणं ४२r6.
कहावत्थुं ४२.
कहावि १३९, १५९.
कहासत्तो ९४२.
कहिउं २७१*१.
कहिज्जंति २७२.
कहियव्वं ४८८, १२०९.
कहियं १२३६r11, १३२९.
कहिं ६४९, ८५०.
कहेइ ४७१.
कहेमि ८३५, ८५५.
कहेयव्वं ७८७, ८१४, १०४२.
कं ५५५, ६१८, ६२१r1, ६४६, १०४१, १११०, ११५१r14, १२०७r5, १२५४.
कंक ७९२.
कंकेलि ८६, ७६९.
कंकेल्लि ८६r13, १०२७.
कंखिय ७४५, १०८७, १२३७r12.
कंखिरस्स ११३९.
कंखिरो १०३६.
कंचण २८०, ४३९, १०२७.
कंचुइ ७३९, ८७२.
कंचुइज्झीहिं १२३८.
कंचुओ १०.
कंचुय ८७२r4.
कंठ २६, ४५२, ७७०, ९१०, ९७२.
कंठम्मि ४२५, ४२९.
कंठे ४.
कंति २४, ७०, ४४२, ६००, १२८७, १३०९.
कंतीए १२७०r10.
कंद ५९२, ७५५.
कंदराहोयं ३३९.
कंदंकुरायारा ५.
कंधर ३५९, ७७०.
कंधरस्स ११४०.
कंधरा ९९, २०४, ८४०, १२०३.
कंधरो ११८८.
कंपेण ६१८.
कंस ६.
का ३६३,७५४, ७८५, १०८९, १०९७, १२१२, १२६९, १२७३.
काउं ७४५, ९८७, १२१८.
काऊण ८३२, ११४५, १३१९.
काण ४१३, ५५६, ७२३.
काणण ६०२.
काणणम्मि ६०७.
काणणोवसोहिय १३–3.
काम १३–6, ५३९, ६३५*१, ७७४.
कामाय १०१०.

कोसि ४५३r21.
कोसिय ४५३.
कोसे ९७५.
कोहलं ११०९.
कोहलिणा ६०६.
कोहलेण ६११, १२१५.
कोहलं ७८७.
°क्कएहिँ ५६९.
°क्कगय ७३६.
°क्कमस्स ८७७.
°क्कमा ८००.
°क्कीडा ५९०r2.
°क्कीला ५९०.
°क्खणएण ५९२.
°क्खणयं ३१५.
°क्खलिय ७४२.
°क्खवणं ३१५r3.
°क्खिन्नो ५३३r9.
क्खु २९६r5.
°क्खेवा १०९८.
°क्खेवो ५६७, ६१३.

ख

खग्ग ५८१.
खग्गेण ९५९.
खण १४३, ५७२.
खणएण ५९२r5.
खणं ४३३, ६५४.
खणेण ११४५.
खण्णुयं ५१८.
खर ६७१, १०९३, ११८४.
खलिण ११२४.
खलिय ७४२.
खलु ८५७, ९२९, १२०९.
खलेहि १३३२, °हिँ ४९५.
खवियस्स २४५.
खंड १८१, ११९५.
खंडिय ११९५r12.
खंधारो १११६.
खभ २३७.
खामोयरी १२४९r15.
खाविओ १११४.
खिण्ण ७४१, १११७.
खित्तो ५३३, ६०४, ९११, १२९७.
खिन्न १११७r1.
खिवेह ७३२.
खु १४६, २९६, ४१५, ५०८, ६५४, ६६२*१, ८५०, ८५४r15.
खुडिओ १२३r8.
खुडिय १२०.
खुप्पंत ११९५.
खुर ८११.
खुरुप्पालुप्पंत ११३७.
खुहिय २७०.
खे १३१४r10.
खेएण ९६२.
खेओ १९९.
खेय ४६२, ५०२.
खेयं २६८.
खेयाहिं ७५०.
खोज्ज ८११.
खोणियाएँ ११०८.
खोरेण ११११.
खोलण ११२६r4.

ग

गइ ९९९r8, १०७६r3.
गइं ५४२, ९७९.
गइंद १०७६r3.
गई १३७, ९२९, ९८९, १०००, ११४६.
गईए १४०.
गईहि १४०r7.
गउ ११९r17, ५०९r11.
गए ६९५r3, ७९४.
गएण ९९२.
गएणावि १००१.
गंपाह ६९३, ७९८, ११६३, ११७९.
गओ ११९.
गओ ११९, १२५, २१२, २६०–१, ४३६, ५०१, ५०९, ५८२, ६९२, ७१६*१, ७९१, ८५६, ९५७, १०१३, १०५५, १०६१, १०६९-७०, ११६९, १२२८, १३२०*१, १३२८.
गण १३–6, ५२६, ५६१, ६९३, १०२४.
गगणाहं २९१r16.
गणवइणा ३०८.
गणसि १०१३.
गणा १३१८.
गणाहिवइं २९१.
गणाहिवई ८०६.
गणाहिं १३१८r6.
गणीहिं १३१८r6.
गणेसेण २९३, ३२२, ८०९, १२८२.
गणेसो २९२, ८७७.
गणेहिं २७७.
गणोहो २९०.
गब्भिणं १.
गब्भिय ८.
गम १०७३.
गमण ४३०, ४३६, ६९९, १०८७, १०९८, ११२३, ११२८.
गमणम्मि ४०६.
गमणं १६३, २०७, ८८५, ९८५, १३१४, १३१४r10.
गमणाओ ७४२.
गमणागमेण ४१०.
गमणेक्क ३२९.
गमणे १७७.
गमिस्संति ९६९.

घ

च

चावं ९०२, १२९४.
चिट्ठाइय १३२८.
चिण्हं ६४२.
चित्त ६३, १०२r12, २८२, ३१५, ३७२, ९६२, ९९२, १००१.
चित्तट्ठी १०००r1.
चित्तण्णुय १०७४.
चित्तत्थं १०००.
चित्तयरो १०२.
चित्तयाराण ८२३.
चित्तयारेहिँ ८२५.
चित्तलेण ११३७.
चित्तं ४३२, ८२९, ९९२, १००१.
चित्तंगएण १२४५, १२४८.
चित्तंगओ १२५९.
चित्तंगय ६११, १२१५, १२३६.
चित्ता १००२.
चित्ताइं ६६r6.
चित्ताण १२४१.
चित्ताणुसाराइं ७२३.
चित्ताहिं १२४१r9.
चित्तो १२१०r10.
चिय १५r8, ५८, ७५–६, ७९, १०७, ११५, १२७, १३८, १५५, २२२, २४६r15, २५४r17, ३१२, ३६२, ३७२r14, ३८४, ३८५r14, ५१०, ५३४, ५४९r8, ५६७, ५७१, ५७८r2–3, ६१६, ६२२, ६२७, ६६१, ६६४, ६७३r9, ६८८, ७०२, ७२१, ८०८–९, ८५५, ८५७, ८६८, ९०८, ९३६, ९४८, ९५१, ९६३, ९८४, ९८७, ९९६, १००५, १०१८, ११०६, ११३३, ११४१, ११६५, १२१८, १२४२, १२५८, १२६५–६, १२९३, १३३२.
चिर १८६, २०८, २२१, ४८८, ६४३, ६७०, ६८३, ६८५, ७१६*१, ७७३, ८०७, १०७३, १०८७, १११४r10, १२६८.
चिरयाल १२३७.
चिरं १२७, ३१०, ३८४, ३८६, ३८८, ४६०, ५३५, ५८१, ६२९, ६४३, ६५९, ६६०r8, ६९६, ७२७, ७६३, ७८९, ८२६, ८६३, ९४५, ९६१, ९७०, ९८६, ९९८, १२३१.
चिरागमण ४५९.
चिरेण १२४, ३८३, ११२६, १२७२–३.
चिहुर ७५२.
चिंचइए १२८६, १३२७.
चिंचइय १०२९, १२९५.
चिंचिल्लिय ५९६, १०४४.
चिंचिल्लिया ९४.
चिंतंती ७०१.
चिंतंतीएँ ८४४.
चिंता ३१८, ४८२, ५४१, ५६२, ८४७, ८५७–८, ९६९, १००२r4.
चिंताए ३१६, ९५७.
चिंतिएहिँ ३२३.
चिंतिओ १२२९.
चिंतिज्जंतो ५४१.
चिंतियं २०७, ३१७, ८२२.
चिंतेइ ९५९.
चिंतोयहि ९६०.
चुक्कम्मि ६२४.
चुलअट्ठिया ८r12.
चुलुयट्ठिया ८.
चुंबिय ५९५, ७४६.
चूडामणि १०७२.
चूय ७४*१, ८६–७, १०२८.
चूयंकुरेण ७६.
चेट्ठ ९९९.
चेय ४०, १०८, १६१, १८६, २००, २८६, २९९, ३९५, ४२८, ४६३, ४९२, ५२८, ५४९, ५७९, ६७९, ६८१, ८००, ८५३, ८७९, ९२१, ९४५, १०११.
चेव १०२, १०२r15, १७०r7, १८६r7, २९९r15, ३९५r5, ५३५, ८५३r10, ८९७, १०५२.
चोर १३–5.
च्चिय २, १५, १६, १६r15, ६२, ७२r5, १४०, १६२, १९०, २२२, २२५, २३१, २५९, ३०६, ३१३, ३३२, ३३८, ३५८, ३७२, ३८५, ४३४, ५१३, ५५५, ५७८, ६३४, ६५२, ६६३, ६७३, ६८०, ६८६, ७०३, ७१०, ७१५, ७५४, ७९९, ८०१, ८०३, ८१४, ८६४, ८९६, ९३३, ९६५, ११३६, ११७६, ११९३, १२१३, १२२९, १२४१, १२९२, १३१९*१.
च्चेय ३५, ६६, ७२, १०३, ११०, २००r7, २५४, २७१*१, ३९५r2, ५६६, ६९७, ८७९, ९८९, १००४–५, १०१३.
च्चेव ४०r12, १७०, १०१३r10.
°च्छडा २४२.
°च्छन्न ११९२r3.
°च्छलेण १९, ४०३, ७१०.
°च्छलेणम्ह ३०९.

जयस्स ६.
जयं ३४३.
जयंति १२.
जयासद्दो ११६, ११०३.
जर ११९, १३३, १०१५, १११२.
जरढत्तण ३४९.
जरढायंत ५२५.
जरहर ६९६.
जराए १३१०, १३१७.
जल ५९, १८०, १९६, २४२, ३३९, ३४२, ३५०, ४४१, ५८३, ७५६, १०९०, १११८, ११२५.
जलणं ३४३.
जलणायंति ४७१.
जलणिहि ४४१, ५२२.
जलयर ५*१.
जलहर ३५०, ११८५.
जलहराहिँ ४५२.
जलहरेहि ४५२r15.
जलहि ४३, ४४२, ४५१, ५८०, ६४०.
जलहिणो ३४४.
जलं ४५५, ४८२, ७३६, ७५९, ७९३.
जलासओ १२–8.
जलुप्पीलं ४७०.
जलुप्पीला ११.
जलेण २७०, ३४४r8.
जलेहिं ३४४.
जलोल्लिय ७०३, १०८३.
जव ८४१.
जवसिंघण १०८r23.
जवसेंघण १०८.
जवसेंघण १०८r23.
जवा ४४१r18.
जवेण ३२९.
जस ९५१.
जसो ६४, १८८, ७८८, ११५५.
जस्स २, ४, १९, २१, ६९, ७०, २७४, ५७३, ५८१, ६९७, ७१६, ७७८, १०४७, १०६९, ११५५.
जह २३, ३५, १५३, १५६, १५८, १६७, १८६, १८९, २७३, २९४, २९९, ३०१, ३११, ३३३, ३६८, ३८२, ४१०, ४२२, ४६५, ४६६r8, ४९९, ५११, ५५३, ५७४, ५७९, ६६२*१, ६९३, ७११, ७१५, ७२५, ८१६, ८२४, ८३६, ८४८, ८६६–७, ८८३, ९२४r1, ९६७, ९७८, १०९९, ११७४, ११७६, ११८७, १२१५, १२४६, १२६७, १३३१.
जहा ३०–13, ११७–3, ८२५.
जहिच्छं ३३०, ३३३, ३३४, ३८३.
जहिच्छाइ ३७८.
जहिच्छाए ३८४.
जहिच्छाए २२५.
जहिच्छायार ३३२.
जहिच्छिय २७६, ३८८.
जहिच्छियत्थे १०६३.
जहिच्छियं २१७.
जहित्थं ३३३r6.
जहिं १३–6, १३–8, ६०, २८०.
जहेच्छं ९१२.
जहोइय २६१.
जहोइयं २६१r14.
जं १५, ३२, ४७–7, ६२, ६२ *१, ६३, ७८, ११२, १३५, १५३, १९२, २११, २३५, २५५, ३०८, ३११, ३१८, ३२२, ३५७, ३८९, ३९०r8, ४१४, ४२७, ४६२, ४८७, ४९१, ५४६, ५५१, ५५५, ५५८, ५६०, ५६४–५, ५७०, ५७३, ६१२, ६१८, ६४२, ६४६, ६७९–८०, ७०४, ७०९–१०, ७१३, ७३०, ८०१, ८१४, ८५५, ८६४, ८७८, ८९०, ८९७, ९१६–७, ९२७, ९३०, ९३१, ९३४, ९५२, ९५४, ९६८, ९८३, ९८९, ९९७, १०००, १००३, १००७, १०३२, १०४०–१, १०५२, १०५९, ११५१, ११५८, ११७३–४, १२०६, १२२१, १२२३, १२४०r7, १२४८, १२५३–४, १२९४, १३१५, १३२२, १३३१, १३३१r11.
जंघंतर १३०५r1.
जंघिया ७६५.
जंघोरु ८४१.
जंते ३६७.
जंपसि ५३८.
जंपिएण २२६, ९१७, १३१२.
जंपिय ३३३.
जंपियं १२६८.
जंपिरि ५५०.
जंबु १९७.
जा ५३, १७८, २११, २३३, २६१r15, ३१३–४, ३४०, ३८५, ४२९, ४३४, ५०१, ५७६, ५८५, ५८९, ६४२r3, ६५३, ६७२, ७३६–७, ७९१, ७९२r7, ८५६, ८९३, ९३१, ९३३*१, १०६०, १०७०, ११०७, १२१७, १२४०.

जुत्ता ४९०.
जुत्ति १४४.
जुत्तिण्णुओ १५०.
जुत्तिन्नुओ १५०r1.
जुन्हाऊरिय २४r11.
जुय ५०४, ७१८, १००६.
जुयई ४१.
जुयब्भंतर १३०५.
जुयल ७४७, १३०७.
जुयलं १, ७६५, ७६९, ७७४.
जुयला १२५०.
जुयलाइँ १०८६.
जुयलाहिं ७४८.
जुयलेहिँ १२५२.
जुयस्स ४७.
जुयं ९९, २०२, ३९८, ४०२, ४८६, ७६४, ७६६, ७७४, १०७५, १३०४.
जुया ९४९, ११११.
जुयाए ५१०.
जुयाण ७७२.
जुयाणस्स ४०२.
जुयाणं १०३७.
जुयाणी ३६३, ७८१.
जुयाणेण १०३८.
जुवई ४१r3.
जुवईओ १३-7, ५०.
जुवईयण १२९६.
जुवईयणाहिंतो ९१५.
जुवईयणेण १३००.
जुवाणी ३६३r7.
जूह ५९६.
जूहं ६९३.
जेट्ठ ८८४, ९०६.
जेट्ठंगुलीए ४२२.
जे १०६, २५९, ४१८, ८२४, १०१०, १३३२, १३३३*१.
जेच्छिरेण ८८०.
जेण ८, १३, ३९, ४०, ६८, ७२, १०२, १६२, १८५, २३४, ३४०, ४१७, ४६०, ५१५, ५३८, ५७४ r8, ६१०, ६५८, ६६४, ७३३, ८०८, ९१७, ९२५, ९६३, ९८८, ९९२, ११४९, ११६६, ११७७.
जेणण्णम्मि १२४६.
जेणण्णे १११.
जेणम्ह २९८, ३७९.
जेणं १००५ r12.
जेणेसा ३३४.
जेहिँ २२२, ५७१.
जोग्गं ४४०.
जोग्गेहिं १२१.
जोग्गो ९३५.
जोण्हा २५३.
जोण्हाऊरिय २४.
जोव्वण ३१३, ८२१.
जोव्वणुम्माय २९४.
जो ४७, ६४, ७१, १५५, १५८, २९८, ३९०, ५४४-५, ५४८, ६६२*१, ७१६, ७३५, ७७७, ७८४, ८१६, ८३८, ९७९, ९८९r5, १०१३, १०६९, ११९३, १२८२.
जोइ ९५७.
जोइक्खो १४०, १३०५.
जोइसिएण ११०२r14.
जोइसिएहिँ ११०२.
जोएइ १०९.
जोएण ९६, ३११, ५४८, ६९०.
जोग्गाइं १३३०.
जोग्गो २१०.
जोण्हा ५२१.
जोय २०२.
जोयाभासं ८३३.
जोव्वण ६०१, ७५५, ७७५.
जोहिउ १४९r12.
जोहिउं १४९.
जोहिज्जइ १५०.
°जीव ९५, ५४१.

झ

झत्ति १६५, ४७४, ४७८, ५०२, ५८५*२, ६४३, ६५४*१, ६७२, ९७३, १०४७, १०६५, ११९३, १२३८, १२४०, १२६८, १२७७, १३१८.
झस ६३६.
झंकारं ४७८.
झंकारुग्गीय ५९४, १०३०.
झंभण १११८.
झाऊण ६५१.
झाण २६५, ९५७, ९९८.
झायंतो ९४२.
झीणा ७१६*१.
झीणो १८६.
झूरसु ५७३.
झूरिएण २२३.

ट

टंक ११९५.
ट्ठाण ९५८r8.
°ट्ठिएहिँ २१, ६१७.
°ट्ठिओ २६१, ७५९, ९७२, ९९८, १०७८, १२१७.
°ट्ठिय २९०, ४५५, ४६८, ५२४, ७४७, ९९८r5, १०७४.
°ट्ठियम्मि २१५.
°ट्ठियम्हि २१५r14.
°ट्ठियं ७५८.
°ट्ठिया °८, २६५.
°ट्ठियाए ९०९, °ए ७२१.

ठ

ठवइ ७५.
ठविओ ६८.
ठवियाउ २५३r15.

णयाणिमो २३०, ६३१, ८६५.
णर ११८, १३१, ७२७, ७३६, ११३८, ११४३, ११७५, ११८४.
णरणाह १८७, ८०४, ८८८, ९८६, ९९०, ९९७, १०३८, ११६१, ११९९, १२१३.
णरणाहं १३१८.
णरणाहो ९२, ५८२, ७९१, ८११, ११९८, १२३६, १२८८, १२९३, १२९८, १३००, १३११.
णरवइ ७४*१, १६७, १७८, १८४, २१३-४, २३५, २५१, ७९८, ८०१, ९१४, ९२३, ९४७, ९६४, १०१२, १०४२, ११८०, १२०९, १२१६, १२२४, १२३५, १२४३.
णरवइणा १०६*१, १२२६.
णरवइणो १०४.
णरवई ११३३, ११४७, ११५९.
णरवर ११८५-६, १३१०, १३१७.
णरवराण १२४६.
णरवराहिंतो १२२०.
णरवरिंदा १०३२.
णरवरो ११८७.
णराण ७३१, १०१५.
णराहिव २५०, २६१, २६६, ८०३, ८०६, ८०९*r*13, ९०७, ९१९, ९४९, ९५१, १०५७, ११६३, ११७३, १२१७.
णराहिवई ८४२.
णराहिवस्स १०३७, १२०२, १३१२.
णराहिवाण ११७५, °णं ७९९.
णराहिवाहि १०१.
णराहिवेण ११३, ७९९, ८१०, ९२४, ९३६, ९३८, ९४४, ९७७, १०१६, १०४६, १०५८, ११५२, ११६७-८, १२२२, १२४७.
णराहिवो ८४८, ९७६.
णरिंद १२३९.
णरिंदस्स ११७२.
णरिंदाण १०६३.
णरिंदेण १४१, ११९३-४, १२९९.
णरिंदो ७८८, ९३३*१, ९३९, ११२९, ११५५, १२०५, १३२०*२.
णरेंद ११७, १२०६.
णरेंदउत्ताण १०२०.
णरेंदस्स १२९७.
णरेंदा ८२५.
णरेंदेण ९४५.
णरेंदो १३११.
णरेसराण १०६.
णलक्कूबरस्स ५७७, १२५१.
णलक्कूबरो ६५६.
णलकूबरस्स ३२५, १२५१.
णलकूबराइ १२९२.
णलक्कूबरेण १२४८.
णलकूबरो ३२३, ३२७, १२४२.
णलिण ५००*r*6.
णलिणिवत्तेहिं ५००.
णलिणी ४७१-२, ५२८, ५३१.
णलिणीए ८३, ८३*r*19.
णलिणोयर ६७५.
णलिणोवरि ६७०.
णल्लियइ १३९.
णव २६, ८४-६, ९५, २८९, ३१३, ५०९, ५४६, ६०७, ६६९, ७६८, ८२१, ९०५, १०२८, ११०८, १११२, ११३६, १३२०*२.
णवर ६२, ६२*१, ६३, २८०, ३७४, ४६३, ६३५, ८३२, ८४७, ८५३.
णवरि ३७४*r*1, ४४१.
णवहडण १२८७.
णवंब ३५४.
णह (नख) २७६, ७५२, ७६४, १०८३, १२५६.
णह (नभस्) २०*r*15, ७१, ३५९, ४४३, ४४७*r*14, ४४९, ४६९, ७४६, ११०४,
णहयल २०, ५५, ५०२, ५९९, ६४०, १०८८.
णहयलट्ठ २१५.
णहयलम्मि ४४२.
णहयलाओ ६५४*१.
णहयलारूढ ७३८.
णहसरे ४६९*r*16,
णहंगण ३४१, ३५०, ४३६.
णहंगणद्ध २०९.
णहासोय ४४०.
णहाहि ६७४, १०९२.
णहाहोयं ६७२.
णहो ६६८.
णं ८४९*r*4, १२२३*r*3, १३०८*१.
णंदण ३६१.
णंदणो १२३०, १२४७.
णंदि २३९.
णाऊण ६२२.
णाएहिँ ४११, १०५३.
णाओवरुद्ध ४१५.
णागच्छइ १०६*२.
णाणा ४४, ९०५.
णाम ६४, २१६, २३१, २८३, ३७०, ३७२, ३७४, ४१७, ५८०, ६५६, ७८२, ८०४, ८२०, ८४४, ८८५, ९७६,

णिप्फलो १८९.
णिप्फंद ४८२, ९९९.
णिवज्झंत ११०६.
णिबद्ध ४३, ३६०, ५१०, ६११, ११८४.
णिबद्धं १६५.
णिबद्धंजलि ६५१.
णिबद्धा ९३१.
णिबद्धाण ९५४.
णिबद्धो १०६९.
णिबंधिस्सं ६४९.
णिबिडइ ६७६.
णिबुड्डुंत ७५५.
णिब्बाहिरं ४२६.
णिब्भच्छेऊण ११७८.
णिब्भयं ६०७.
णिब्भया १११.
णिब्भर १८३, ४००, ४९२r3, ९७२, १०८६, १२५८.
णिब्भराण ८९८.
णिब्भरेहिँ ५४२.
णिब्भरो ५१६.
णिभेण ७१.
णिमज्जंतद्ध ५२०.
णिमज्जियाउ ४५३r19.
णिमिओ ४२२.
णिमियं ११३२.
णिमिस ७५७.
णिमिसं २५९, ८३०
णिमिसंतरं ४०२.
णिमिसेक्क १०८२.
णिम्मज्जिओ १२८९.
णिम्मज्जिय १३०९.
णिम्मज्जियाओ ४५३.
णिम्मविज्जासु १०६९.
णिम्मविया ९७, १२६२.
णिम्मल १२–8, ३१, ४६९.
णिम्मलं ९३६.
णिम्मिआ १३r2.
णिम्मियं ३७३.
णिम्मोओ ५२४.
णिम्हविज्जसि ४८६r4.
णिय ७–5r9, ५१, ६९, ७१, ११०, १४०, १४५, १८८, १९२, १९४-५, २१९, २७२, २९७, ३०५, ३१७, ३२५ r10, ३३०, ३३८, ३४१-२, ३५७, ३६१, ३७९, ४३७, ४६०, ४८५, ५५३, ५५७, ६३२, ७०२, ७०६, ७२६, ७४०, ८०४, ८०८, ८१२, ८२३, ८८६, ९७१, ९९५, १०१७-८, १०५८, १०८४, १०८९, ११०५, १११२, ११३७, ११४३, ११५६, ११७२, ११७६-७, ११८३, ११९८, १२१६, १२५२-३, १२६०, १२६३, १३१६, १३१८, १३२०*२.
णियअ १०४८r5.
णियच्छसु १९२–13.
णियच्छंती १२८१.
णियच्छिस्सं ७०९.
णियड ३४७.
णियडोलग्गाण १०२०.
णियडोसहि ४४९.
णियत्त ३००, ६३५*३.
णियम ७२१, १०७८, ११५८.
णियमिऊण १९५.
णियमो ५८५*२, ८२३, १०६४, १०७३.
णियय २०, १००, १२५, १६२, १६४, १७०, २७२, ३३१, ३९८, ४३१, ५८२, ६०८, ९१०, १०४८, १०६२, १०७३, ११६९, १३१३: १३१९*१, १३२८.
णिययं १६२r2.
णिययाइँ १०७३.
णिययाओ १३१३.
णिययापिय १२६३.
णियर ४७९, ८२३r9.
णियरम्मि ५६.
णियरं २२९, ३५६, ५९४.
णियरु ४४८r3.
णियरे ५७, ६२८.
णियरो ४४८.
णियरो ३४५.
णियरोरुद्ध ११७१.
णियलिज्जंत ११२०.
णियलिय २३२.
णियलिया ११३६.
णियसि ९३, १११०, १११२.
णियं ४५८r8.
णियंतस्स ७९३.
णियंति १३३२.
णियंतीए ८७६.
णियंब १२२, ३५२, १२११.
णियंबम्मि ११२०.
णियंबं ३५३, ११८४.
णियंबेक्क १११६.
णियंबो १०४३.
णियंसण ७४१.
णिरग्गलं ९९२.
णिरत्थ १७.
णिरंतर ५९४, ६२८.
णिरंतरंतरिय ५७, २२९.
णिरालसेक्क १९०.
णिरालसो १०८, १०१७.
णिरालंबं ६३६.
णिरालोय ९९९.
णिरावराहा ६५५.
णिरावराहे १०७६.
णिरासंको ८०९.
णिराहरणा २५४.
णिरुद्ध ४२०, ५६३, ८९२.

णिसारंभे १०९९.
णिसावसेसं १०८५.
णिसासु ८५९, ११६६.
णिसि २२७, ६९०, ९५७, ११८६.
णिसिओ ४२२r1.
णिसिय ११९८.
णिसियर ११६८, ११८१, १२००.
णिसियराणं ११८०.
णिसियरेण ११८७.
णिसियरो ११९३.
णिसियं १०७७.
णिसिसमए ११६५r6.
णिसुओ ६८७, ७३१.
णिसुणंति १३३३*१.
णिसुणिऊण ३४, ९७८, ९८६.
णिसुणिज्जइ २७८.
णिसुणेसु ५३, २६३, ७२२, ९९४.
णिसुयं १३५, १५६, ५६७-८, ९२२, ९३२, १२४८.
णिहतम्ह ८६१r10.
णिहत्तो २०८r3, १०५३r14.
णिहस १०९६, ११२३.
णिहाओ ३६७, १०९४.
णिहाय ९०१.
णिहायं १११७.
णिहि १९६, ३३९, ३४२, १२४३.
णिहित्त १२२६.
णिहित्तं ८६१.
णिहित्तो २०८, १०५३.
णिहियंमि १४७r7.
णिहुय ५१०, ९०९.
णिहुयं ३, ४२०, ४२२, ६८८, ७०७.
णिहेण २५५.
णिहोस १२६, ११०३, १२४९.
णिहोसं ९०२, १२९६.
णिंत १०.
णिंतच्छरो १६९.
णिंदणिज्जा ५७६.
णीइ १३६.
णीओ ६३८.
णीड १०८९.
णीडब्भंतर २४१.
णीयम्हि ४८९.
णीयं ८९७.
णीया ११४९, १२२२.
णीरप्पणए १७७.
णीलुप्पल १२६४.
णीवि १२२, ११०७.
णीसरिओ ११०३.
णीसल्लइ १०६६.
णीसवेसि १११५.
णीसहं ११०१.
णीसंक ११८६.
णीसंगो ५८५.
णीसंदो ४००.
णीसास ४८०, ५६३, ७४८, १०९४.
णीसासा ३९८.
णीसासेहिँ ६१६.
णीसासो ९६१.
णीसेस ४५–६, ५२, ६४, ८८, ११४, १३६, १४४, ३६५, ४१९, ५५४, १०७३, ११०६, १११८, ११२२, ११४८, १२८५.
णीसेसं १६१, ३०६, ४५१, ४५८, ५८२, ७२७, ८७८, १०५०, १२२६.
णीसेसे ११९७.
णीहरंताइं ११४२.
णु ४८८, ७८१, ९८१, ९९२, १००१.
°णुराइरीहिँ ३८७, °हिं ३८७ r17.
णूण ७१८.
णूणं १३९, ३८९, ९२५.
णूमिज्जइ ४९९.
णूमिय ८०.
णूमेसि ४८५, ८६३.
णेच्छंती १०८०.
णेच्छामि १००४.
णेत्त ३९२.
णेत्थम्ह २९७.
णे ३४, २०९r14, २१५, २९६, ४१२, ८०५, ८४९, ११४९, ११७३, १२२२, १२२३r3.
णेउर २६, ५४, ७४३, १२०४.
णेउरं ९.
णेच्छइ ५३१.
णेच्छसि ७२२.
णेय १३६*१, १८८, २७१*१, ६४२, ९२९, ९५९, ९६०, १०१०, १०३९.
णेयं २६८, ७०५.
णेरिसं ६८४.
णेवच्छो ८५, १३३.
णेवत्थो १३३r2.
णेसा ९२९.
णेह १३६*१
णेह (स्नेह) २२२, २३२, ६४५, ६६१, ९५४, १००५, १०९४, ११३६, १२५८.
णेहलं १२१३.
णेहाओ ५४७.
णेहाओ ६३५*३.
णेहो ४०३.
णेहो ४१०, ५४७.
णोल्लण ११८.
णो १८८, ९५८.
णोमालिया १०२९.
णोल्लसु ११०९.

तमाल १९७, ५२२, ११३० r13, ११८५.
तमेण १३, ४४६, ४४९, ४५१, ५१९, ६४०.
तमोहं ५२३.
तम्म ५७३.
तम्मंति ४०४.
तम्मि १८२, ५१५, ५८९, ९३५, ९७९.
तयलोअ ८r10.
तयलोय ८.
तयंतो १०३९r3.
तरइ १३२९.
तरणि ५७, २२९, ३५६, ५९४, ६२८.
तरल १९७r19.
तरलिय ७४८, ७६०.
तरलिया ११२२.
तरंग २८, ४००, ७५७, १३०६.
तरिज्जइ ५६, ४९८.
तरु १७९, २२०, २२९, २३६, २६२, ३३६, ३५२, ३५५, ३६९, ३९६, ४४३, ४६१, ५८३, ५८५*३, ५९२, ६२८, ६४१, ७९१, ८७७, ८९२, ११३०, १२११.
तरुघाया ५१७.
तरुजाण १२–8.
तरुण १२–8, ८७, ७४६, १३०९.
तरुणीओ ३१३.
तरुणीण ६२*१.
तरुणो ७८, २१९, २९४, ६७७, १२३७.
तरुम्मूलणं १२७१.
तरुवराइ १७९r1.
तरुहिं १७४.
तरेइ २६८r13.
तलम्मि ६२९.
तलवग्गो १०६८.
तलिणाइं १०८३.
तलिणिय ५२३.
तलिय १३०८*१.
तलियाए १३०९.
तले ७५१.
तलेसु २१२.
तव (तपस्) २६९, ५८५*१, ५८५*२, १०२५r8, १२३७.
तवचरणे ७२८.
तवणिज्ज ९८.
तवस्सि ११५०.
तवं ५८३, ५८५.
तवंग २४०.
तवाहि २१३.
तविय ८३८.
तवियंगी ४६४, ४७४.
तवियाओ १२५४.
तवियाण ४९७.
तवोवण २२९, २३५, ७४०, ८९२.
तवोवणम्मि ५८९, ६२२.
तवोवणं ७८३, ९६५, ११४९.
तवोवणाहिंतो २३४.
तवोवणे २६९, ७२४, ७२६.
तव्वेलं ९९८.
तस्स २०, २२, ७३, १०६*२, १५५–६, २२६, २४३, २८२, ३०९, ३२५–६, ३५२, ३५७–८, ३७२, ३७४, ४०२, ४२३, ४९२, ५६४, ५६६–७, ६०८, ६१५, ६१८, ६२०, ६५८, ७१८, ७७९, ७९१, ८४६, ८५१, ८८९, ९१७, ९७०, ९७७, ९८१, ९९२–३, १०४५, १०५०, १०६९, ११६४, ११६७, ११७६, ११२६, १३१२.
तस्सम्हे ८०३.
तस्सा ३७२r13.
तस्सिं २४४, २८१.
तस्सेय ३.
तस्सेयं ३७३.
तस्सेव ३r1.
तस्सेस ९८९.
तस्सेसो ३२२, ९८८.
तस्सोवरि १०६*१.
तह १६*१, ३५, ४२, ६६, १०१, १०८, ११४, १५२r10, १५३, १६१, १८६r6, १९२, २११, २४९, २६८, २७२–३, २९९, ३०७, ३२१, ३३३, ३३९, ३६८, ३८२, ४१०, ४२२, ४३४, ४६६, ४८८, ४९०, ५१२, ५१४, ५१७, ५३७, ५४४, ५४७, ५७३–४, ६२७, ६६०, ६९३, ७१०, ७१५, ७२५, ७७८, ७९९, ८३५, ८६३, ८६६, ८७३, ८७९, ९२४, ९३१, ९४८, ९६१, ९७८, ९८९, ९९८, १०९९r5, ११३५, ११४१, ११५७, ११८७, १२१०, १२२२, १२२५, १२४६–७, १२६७, १३१४r10, १३२०.
तहा १८९, २४८, ३११, ४२६, ४९९, ७२२, ८३६, ९२६, ९५९, १०५१, १०९९, १३३१.
तहावि १३७.
तहि ४३४r12.
तहिं २८६, ३३५, ३५९, ३८४, ४२५, ४३०, ४६३, ४७६, ५८५, ५८८, ६५५, ७००, ७३९, ८०४, ८०७, ८११, ८१३, ८२७, ८५३,

ताम्ब ११२*r*9, ४१८*r*7, ५०४ *r*15.
ताय ५९१, ६४४, १३३३*१*r*2.
तायस्स ६५९, ८६४.
तायं ५५७, ६२२.
तारया ३४५, ४५०, १०९०.
तारयाहोया ३९६.
तारा ४६९.
तारायणं ६६८.
तारालोयं ३१.
तारिसं ६८४.
ताल १९७, १०२६.
तालवत्त ५०५.
तालविंट ११२७.
तालं १२७४.
तालिया १२९७.
तालियासत्त १३०२.
ताव ११२, ११७, १३१*r*19, १७५-1, २०९, २२४, २३३, २६१, २९७*r*8, २९९*r*12, ३१२, ३१७, ३७९, ४१८, ४२६, ४५९, ४६८, ५०४, ५२५, ५८९, ६३२, ७०६, ७८३, ७९१, ७९८, ८११, ९०७, ९६२, १०३४, १०७०, १२१७, १३१३*r*7.
तारिसि २३१.
तावच्छिऊण १२९८.
तावदहं ९०७*r*10.
तावम्हं १०६०.
तावय ५११, ७८२, ८२२, ८५६, ९३३*१, १११७, ११३४, ११४३, ११८२, १२८१, १२९०, १३०३.
तावस २३०, २४६, ८९९.
तावसिं ६२२.
तावसी २३१.
तावसीओ २५६.
तावसीयणं २४५.
तावाणंद १२८४.
तावो ४७५*r*11.
तासिओ ११०७.
तासिया ६३७.
ताहं ९९३.
ताहिँ २४८-९, २५९, २६१, २८६, २९५, ५८९, ७३५, ९११, ९६६-७, ९७०, १००५, १०५७, १२३८, १२५२, °हिं २४८*r*18, ३८३*r*7, ७५०, ८९९, ९७१.
ति २१९, २६२, ५८८, ७८८, ७९०.
तिउण २०२.
तिउणं ९१६.
तिउरंधय २०१.
तिक्ख ४९५, ११३७.
तिण ३४९*r*6.
तिणा ४६४*r*6.
तिणाइं १९३*r*9.
तिण्णा ८८६.
तिण्णि २४८, ११४१, १२३५, १३२०.
तिण्हं १२३३.
तित्था २१३*r*10.
तिदोस १०२५.
तिमंत २०२.
तिमिर २३, ५६, २६२, ४५५, ४४७-८, ४५०, ४५२, ४६८, ५१८, ५२६-७, ६६९, १०७१, ११८३.
तिमिरवडलाओ ५२५.
तिमिरं ५२२, ६६७.
तिमिरा ५१७.
तिमिराणुविद्ध ४४४.
तिमिरे ४४७*r*14.
तिमिरेण २३३.
तिम्मंति ४०४*r*9.
तिम्मंते १०८२*r*2.
तियस १८, २०२, २७३, २८२, ३९०, ५२०, ६०७, ८०२-३.
तिरेह ७७०.
तिल १२८.
तिलए १२९७*r*17.
तिलय ७७.
तिलयं १२७५.
तिलयाइं ११२८.
तिलयासत्त १३०२*r*14.
तिलयाहिं ७४८.
तिलोक्क १२११*r*13.
तिलोय २७३, २९६, ३७१, १००८, ११६९*r*12.
तिलोयणस्स १३१९.
तिवग्ग १८, ७१७.
तिवलि ७४७, ७६७.
तिवली ४००, ७५७, १३०६.
तिविहा ३४.
तिवेय १८, २०२.
तिस्सा १५७, २८३, ३७२, ३७७, ४३०, ५६१, ७८४, ८१३, ८७८, ९२८, ९३३, ९३६, ९७६, ९९२.
तिस्साइं ५८७.
तिहाय ८३९.
तिहुयण ५८७, १०४६, १२१७, १२३५.
तिहुयणं २.
तिहुयणंमि २९८*r*10.
तिहुयणे २९८, ३१५.
तिहूयणे ३१५*r*5.
तिहोमग्गि १८.
तिंगिच्छि २४.
तीइ २७१*१*r*10.
तीए २७०, २७१*१, ३०८, ३६२, ३६८, ३७८, ३८२, ४२८, ८७२, १२१३.

तुंग २९४, ६३६, ११२२, ११३०, १३२३.
तुंगयर १३२३.
तुंगयराणिल १८०.
तुंगवराणिल १८०r3.
तुंगो ६७.
तुंवर २७८r16.
तुंबुरालत्ती २७८.
तूर ८५६, ११०४.
तूराइं ८१७, १२८४.
तूरेहिँ १२६, १२४९, १२९०.
तूलीए १२९८.
ते १२, १०६, १८३, १८८, १९०, ३३३, ४०९, ४१७–८, ४२९, ५७१, ८२५, ९२२r8, ९४६, ९५४, ९७३, १०३७, ११७३r9, ११७६, १२४९, १२५२, १३१८, १३१९*१.
तेच्चिरयालं ८८०.
तेण ३९, १४५, १६०, २०६, २०८–९, २१५, २२४, २२६, २३५, २५६, २९३, ३०७, ३१२, ३२५–६, ३७४, ३८९, ३९१–२, ४१२–३, ४२२, ४६०r15, ४९१, ४९९r2, ५०१, ५५०, ५५२, ५६४, ५६६, ५७०, ५७६, ५८६, ५९१, ५९७, ६०६, ६०९, ६२३, ६२५–६, ६३२, ६३५, ६३५*२, ६५५, ६६२, ६९०, ७१२, ७१७, ८१०, ८१३, ८४४, ८५२, ८५४, ९२३, ९२५, ९३२, ९३३*१ ९४४, ९४७, ९७९, ९८९, १००७r14, १०३८, १०४२, १०५०–१, ११४४, ११४७, ११५१, ११५४–५. ११५७, ११६०, ११६५, ११६९, ११७२–३, ११९४, ११९८, १२०५, १२०९, १२१८, १२२४, १२२६–७, १२३५, १२५४, १२५८, १२७९.
तेणत्तियं ६६१.
तेणं १५५, २४६, ८०८–९, १००५.
तेणावि ५३२, ८२६.
तेणाहं २१४, ८०७.
तेणेत्तियं ६६१r9.
तेणेम्व २२६.
तेणेयं १०३.
तेणेसो ४१७.
तेय ६९.
तेलुक्क ८r10.
तेलोक्केक्क १२११.
तेहि १२५२, १२३१r3, °हिँ १८४, ८२५, ९६८, ११६३, ११७३, ११७९, ११९२, १२३१, १२४३, १२७८, १३१३, °हिं १२५३r2, १२७९r10, १२९३, १३३२.
तो ११९, १३४, १४१, १४५, १५९r12, १६५, १७८, १८०, २०६, २०८r10, २१५r13, २२६, २४८, २६०–१, २७०r5, २९१, २९३, ३१७, ३२४–५, ३४१, ३६२, ३७८, ३८०, ३८४r9, ३८५–८, ३९४, ४०३, ४२१, ४२३–५, ४२९r4, ४३०, ४५२, ४५७, ४६०, ४७४, ४८६, ५०१, ५०३, ५३०, ५३५, ५५०, ५५७r8, ५६२, ५६३r5, ५८९, ६०४, ६०८–९, ६२०, ६२३, ६२६, ६३६, ६५३, ६६०, ६७३, ६८२, ६८८, ६९९, ७०३, ७१४, ७४१, ७४६, ७५१, ७६०, ७६३, ७८७ r1, ७९०–१, ७९५, ८१२, ८२५, ८२७, ८४८r1, ८५२, ८६८, ८७१, ८७४, ८९५–६, ८९९, ९०४r7, ९१२r8, ९३४–५, ९४५, ९५०, ९६६, ९७२, १०२३, १०३३, १०३८, १०४८, १०५१, १०७२, १०८५, ११०३, ११४४, ११५३, ११५५, ११६०, ११६५, ११७९, ११९४, १२०४–५, १२०७r3, १२०८r6, १२११r11, १२१३, १२१७, १२२७, १२३३, १२३८, १२४२–३, १२४९, १२५३, १२५६–७, १२६१, १२६३, १२७७, १२८१r12, १२८६, १२९१, १२९३, १३०१, १३०६r5.
तोडिऊण ६५४*१.
तोरण २३७, १३२३.
तोरणं ६८२.
तोरविय २१८, ३४१.
तोरवियाएँ ४३२.
तोसविज्जंतो १३००.
तोसियाए ४३०.
तोसेण ८८८, ९२०.
°त्तरेइ २६८r13.
त्ति १३–6–7, १८, २२, ४६, १३४, १४८, १५६, १५८, २१५, २१९r8, २३४, २४७, २६७, २७३, ३०९, ३१४, ३३०, ३८६, ३९१, ४२९, ४३३–४, ५०२,

दंसण १६२, २७१*१r11, ४०५, ४०८, ४२८, ४४०, ४७२, ५०९, ५४९, ५८५*३, ६११, ६२३, ७०९, ७५२, ७६३, ८१२, ८३७, ८८२, ९६९, ९९५, १००१, १०८९, ११५४, ११९८, १२१५, १२७८.
दंसणत्थं २६२, ३९८.
दंसणरुइ ६१०r6, १२१४r1.
दंसणग्गइ ४१८, ११६६.
दंसणं २५२, ४४०, ६१०, ९६७, १२१४.
दंसणीयाओ २८३.
दंसणुक्कंठा १२५१.
दंसणेच्छाण ९६३.
दंसणे २७१*१, ७०३, ९८२, ९९२.
दंसणेण १०४७.
दंसणो ४०९.
दंसिया ८२५r2.
दंसेमि २२४, २३३r8.
दंसेह ६४७.
दाऊण १२८, ५८२, १३२०.
दाढाड ३७६r4.
दाढो ७९०.
दाण ९९, २८०, २८७, ३७६r4, ११२१.
दाणाइँ १२८, °इं ८१९.
दाणे १५२.
दाणेण ९२९, ९५९.
दार २३८, १०२४, १२८६r6, १३२४.
दारम्मि १०२.
दारवाल १४१.
दारवालेण १३२.
दारं १३९r3, १८२, ९०१, १२९८.
दारुणं ११८६.
दारे ११५, १३९, ९४३.
दाविओरु ७४१, १०९७.
दाविय २६६.
दाविया ८२५.
दावेय ८२४r15.
दावेइ ८२४.
दाह ३०७r1.
दाहिण १३२, २४३, २८१, ११३२.
दाहिणं ४२१.
दिग्गइंद ६६९.
दिग्गइंदेहिं २७५.
दिज्जइ ५७८.
दिज्जसि ६६४,
दिज्जंति ९५५, १२६४.
दिट्ठ ४५०, १२२६r3.
दिट्ठम्मि ८६५, १०६३, १२२१.
दिट्ठं २६९, २४५, ३९१, ३९३, ५५२, ५६८, ८३४, ९०१, ९२२, ९२६–७, १०२५.
दिट्ठा ३५८, ३९२, ४६३, ८२७, ९१९, १२२४, १२५२, १२९९.
दिट्ठाइं १०९५.
दिट्ठाओ २४६, १२३५.
दिट्ठि २३३, ४५०r8, ४५७.
दिट्ठिवह १३२६.
दिट्ठिवहं ५५०, १३२६.
दिट्ठी ३९६, ४०१, ४३२, १२६५.
दिट्ठो २०५, २२२, २८६, ६६५, ६८१, ८०६, ११९३, १३०९.
दिट्ठीप्प ४३७.
दिट्ठीविसेहिँ ४११.
दिट्ठे ६०५, ६७४.
दिट्ठेण १२२०r11.
दिट्ठेहिं १२६५.
दिट्ठो १२९२.
दिढयरं ४२९r3.
दिण २२०, ६७२, ८५९, १०८९,
दिणम्मि ९४२.
दिणयर ३४३, ३४७, ६७१, १०९३.
दिणवइणो ४४३.
दिणं ४०६, ९३९, ९४२r8.
दिणंते ११६९.
दिणावसाण १२७६.
दिणि १२८५r4.
दिणे ३२७, ८२३, ९३२, ११०६, १२८५.
दिणेल २२२.
दिणेसु ६८.
दिण्ण ६७, ४८४, ५४२, ८७५, १०१८, १०७३, ११०३, १३२२.
दिण्णयण्ण ५९६.
दिण्णं ११३२, १३१४.
दिण्णा ३२५.
दिण्णाइँ ११३, ७११, ८१९.
दिण्णाओ १३१३.
दिण्णाण ६३३.
दिण्णासीसो २६०.
दिण्णुण्णय ३९९.
दिण्णेक्क ६९८.
दिण्णेण १५५.
दिण्णो २९३, ४१७, ४३०, ४९१, ६१६, ८०८–९, ८५२, १०६४, १२४३.
दिन्न ३९९r12, ४८४r19, १३१५r1.
दिन्नहलो ६७r3.
दिन्नाइ ८१९r4.
दिन्नो ६१६r9.
दिप्पंता १०७१.
दिय ११५, १२६, १२८, २२७, ५८२, ६६५, ११०३.

६६१, ७१९, १०१९, १३३३*१.
दुक्खा ५७१.
दुक्खाण ६५२.
दुक्खिया ६६२.
दुक्खियाहिँ ६३९.
दुक्खीण ५७१.
दुक्खुत्तारो १६७.
दुक्खेण ५७०.
दुक्खेहिँ २७४, ३०५.
दुगत्थो १४९.
दुगाइ १०८.
दुच्चरियं ५६८.
दुचित्तिमा ९२५r4.
दुच्चिंतिएण ६८६.
दुच्चिंतिमा ९२५.
दुज्जओ २२७.
दुज्जण १४, १६r12, १६*१.
दुज्जणस्स १६.
दुज्जणा १३.
दुज्जणो ६१९r16.
दुट्ठ ५२५r11, ६९१, ९१५, १०३६.
दुण्णओ ६३०.
दुण्णि २८३r6.
दुद्दमं १०७६.
दुद्दमो १०७६r3.
दुद्दंसणो ६५.
दुद्ध ३३२, ५२५.
दुद्धोदहि ४५५.
दुपव्वइया २१०.
दुपेच्छं ६८४.
दुपेच्छेहिँ ४९५.
दुपेच्छं ६४३r5, ८३३.
दुप्परिभुज्जाइ ४१६r4.
दुप्परिभोज्जाइं ४१६r4.
दुप्परियल्लाण ५७२.
दुप्परिहोज्जाइँ ४१६.
दुप्पल्लाणो १११२.
दुप्पसंगेण १२०९.
दुप्पिच्छ ८३३r1.
दुप्पेच्छं ११८२.
दुप्पेच्छं ६४३.
दुम १०२८.
दुमा १११२r3.
दुमे ६५३.
दुरालोयाइँ ८०.
दुरास ९८०.
दुरासा ९३१.
दुरुग्घाडं १०३४.
दुलहं ९३०, १२०६.
दुलहाइँ ९५५.
दुलहो ३१५.
दुलंघा ३९०.
दुलक्ख ६६८.
दुल्लह ५२९, ५३८, ५६९–७०, १०५९.
दुल्लहं ७१७.
दुल्लंघा ३९०r7.
दुवारम्मि १३३.
दुवारं ६८७, १०२२, १०३४.
दुवे १०६१.
दुव्वयणं २९५.
दुव्विणीए २९४.
दुव्वियड्ढाइं ६७१r5, १०९३.
दुव्विसट्टाइं ६७१.
दुव्विसह ४४०, ४७४.
दुव्विसहं १०१९.
दुव्वोज्झं ७०४.
दुव्वोज्झो १२२r5.
दुव्वोज्झो १२२.
दुसमीहिएण ३१९.
दुसंपडं २१३.
दुसह ६३५*३, ९७९.
दुसहं ९८४.
दुसहो ५४८.
दुस्संचारो ४११r11.
दुस्साहणिज्जं ४८८r9.
दुस्सोयव्वं ७००.
दुस्सोयव्वेण २७१.
दुइ २७२.
दुहाओ १३–7.
दुहिया ६३५*१.
दुहियाण ७२.
दूइ ५४२–३.
दूई ५६१.
दूईएं ५०५.
दूईओ १०६१.
दूएण १६१.
दूओ ७३.
दूओ १५४, ८०८, १२६०.
दूणं ९१६.
दूमए १८९.
दूमियाण ५७०r3.
दूमेइ १४४.
दूया ११७२-३, ११७६, ११७८.
दूर ३८८, ४९०, ६६८, ७७६, ७८५, ९६६, १०५३, ११५३, १२३३.
दूरत्थं ९३०.
दूरयरं १२२२, १३०७.
दूरं २१८r3, ५३२, ६५५, ८७७.
दूरंतरं ९५९, ११८१.
दूराओ ३०६.
दूराओ ७०३.
दूरासण्ण २५०.
दूरुग्गओ १०७२.
दूरुच्चाइय ७४७.
दूरुड्डीणो ११३८.
दूरुण्णय ५०.
दूरे ४१२r12.
दूरेण ११९१.
दूरोणय २४९.
दूरोसरंत ६८५.
दूस ७३७.

ध

धणं ६९७.
धणाण १८६.
धणियं ८५३.
धणु ६००.
धणुद्धरो ५४१.
धणुं १२६६.
धण्णयराओ ८४३.
धण्णा ४०९, ५७२.
धण्णाओ ८४२.
धण्णाण ८४३.
धण्णाखि ३७५.
धम्म २६४, १२०२r11.
धम्मवालेहिं ११३१.
धम्मस्स ४७.
धम्माय १०१०.
धम्मो १३–4, ६६५.
धय ५७, ८१८.
धयवड २४०, ४५४, ५९९.
धरइ १०८०.
धरणियलं १०२९, १२९५.
धरणियले ८५९, १२०३.
धरणीयलं ६२०.
धरणीयले ८५९r7.
धरणीवट्टे ७०५.
धरणे ६.
धरंकं ५९५.
धराहर ४६८, ५२४, ६७२.
धराहरा ५२४r8.
धरिऊण ७०२.
धरिज्जइ १०९७.
धरेज्जमाणो ९१९.
धरेऊण ८२६.
धवल ७–5, २०५, ४५४.
धवलब्भ ६७८.
धवलं ६६८.
धवला ११.
धवलाइँ १०९१.
धवले २४.
धवलो ९५१.
धाइ ११३९.
धारं ३०७.
धाराए १२००.
धाराहरे ८३१.
धारिओ ४३८.
धावंत १११७.
धावियाओ १२४०.
धीर ४०४.
धीराण १०१५, °णं ११८०r7.
धीरो १५४, १०३९.
धुणसु १११२.
धुय ५२२.
धुयाणं ९६३r4.
धुरा ७३३.
धुरे ४९०, १०५३.
धुव्वंत ५९९.
धुव्वंति ६१.
धूआ २३१r2.
धूस १९, ५५.
धूसं ३४३.
धूसेण ४५१.
धूय १३०६.
धूया २३१, ३३०, ७८६, १२१३, १२१६.
धूयाउ २८३r6.
धूयाए ३१५.
धूयाओ ८०३.
धूयाओ २४६.
धूयाण २५२.
धूयाहि ३१५r2.
धूवा ५७७.
धोयाओ ५२५.

न

न १५r6, ३७r5, ७६r6. १६१r17, ६४२r3, ७१९r7, ८३२r17, ८५११r6, ८५६r1, ८५९r8, ८८७r5, ९५८ r8, ११५१r14, १२०७r5.
नक्ख ६६९r22.
नग्ग १३१९r8.
नमह २r5.
नमेऊण १७६r13.
नमो १४r4.
नयण ७६१r6, ८०७r8.
नयणाइं १०८२r3.
नयणो २५२r9,
नयरी ४१२r12.
नयरे ८५९r8.
नयवरो ६६r11.
नरनाहो १३००r9, ११६०r14.
नरवइ १२१६r2.
नरवइणा १०६*१r10.
नरवरिंदो १२९८r1.
नराहिवाउ १०१r8.
नरिंदस्स १२०२r10.
नरेसराण १०६r7.
नलक्कवरो १२४२r14.
नलिणि ५००r6.
नव ८६r10, ६०७r2, १३२० *२r6.
नवर ८३२r16.
नवरि ८३२r16, °रिं ८५३r9.
नह ५०२r12, ६५४*१r11, ६६९r23, १२५६r9.
नहसेप्पंत १२५६r3.
नहंगण ४३६r4.
नहाहि ६७४r12, १०९२r6.
नंदण ३६१r3.
नाम ६८६r4.
नामं २२r1.
नामे २०r15, ५२r7.
नामेण २०r15, ८१३r8.
नासं १६*१r2.
नाह १३१८r7.
निउंजए ६०७r3.
निक्कारणम्मि ४९१r2.

प

पओसे ४७९.
पओहर ६१, ५०९, ८५२, ९५१.
पओहराओं ५०.
पओहरुच्छंगे ९८.
पओहरोवरि ५०६.
पकंपंत ८५१.
पकीलिया ३७४.
पक्काण १०६७.
पक्ख १०८८.
पक्खलण ७५७.
पक्खलिओ १२०.
पक्खलिय २७४, १०९८.
पक्खं २४०r17.
पक्खावियाणेणं २४०.
पक्खित्त ३२४.
पक्खित्ता ८०७.
पक्खित्तो २४९.
पगिज्जंत ३२८, ९०२.
पच्चक्ख ४०९, ८५७, ९९२, ११४३.
पच्चक्खं २६७, ८४९.
पच्चंत २९४.
पच्चुग्गय १२५१.
पच्चुट्ठिया १२८०.
पच्चुट्ठियाण १०९५.
पच्चूस १०९०–९१.
पच्छा ७९, ३६२, ५०३, ५०५, ८३७, ९९३, ९९४, १२६९.
पच्छाइय २९०, ३५०.
पच्छाइयं ४५१.
पच्छिम ११३२, ११७४.
पच्छिमाए ४३८r9.
पच्छिमे १०६८.
पज्जण्णो १३–6.
पज्जत्त ८०.
पज्जत्तं ७६.
पज्जलिए ९७९.
पज्जलिओ ५६२, ५८५*३, ८५८.
पज्जलियस्स ३४४.
पज्जंतो ६३५*२.
पज्जाउलिय ५६६.
पज्जालिय ५६६r10, १२८८.
पज्जालियाउ ४९६r15.
पज्जालियाओ ४९६.
पज्जुण्ण १२०४.
पज्जुण्णो १३–6r21.
पट्ट ७३७, १२९८.
पट्टंसुयं ७५७.
पट्टिया ३६५r15.
पट्ठि ७७६, ९०९, १२९१.
पट्ठी ६.
पडइ ५६९, ८६५.
पडउडीओ १०६६.
पडण २८५r2, ६४०r13.
पडलेण ६३.
पडह १२९६.
पडहत्थं ९३.
पडंत १०३१r4, १२७५.
पडंति ८८४.
पडाइय २३१r1.
पडिउद्ध ११९६.
पडिओ ११८, ९६०, ११३८, ११६६.
पडिगउ २४r18.
पडिगया ८७१,
पडिछंदं १६६.
पडिच्छंदं १६६r9.
पडिच्छिया ३२६.
पडिजंपिया ८५१.
पडिणियत्तो ७८९.
पडिदूया ११७६.
पडिपह ३२९.
पडिपाहुड ९८८.
पडिपाहुडं ९९०.
पडिपुण्ण १६८.
पडिपूरिएहिँ ६१५, ७०९.
पडिपूरियाइँ ३८५.
पडिपेल्लिया ४०१.
पडिपेसिया ११७८.
पडिबोहिऊण ५५७.
पडिय ११८७.
पडियज्जंता १५३r17.
पडियस्स ११९०r6.
पडियं ६३६, १०५२.
पडिया ७०५.
पडिरक्खिय १६९, ४०२, १०२२.
पडिरव १६८.
पडिराव ७३१, १०६५.
पडिराविज्जइ ५४.
पडिरुद्ध ५६.
पडिरुद्धा ११३०.
पडिलक्ख ३९३, ४०२.
पडिलग्गा ११३०.
पडिवक्को ११५६r3.
पडिवक्ख १२७३
पडिवक्खो ११५६, ११८७.
पडिवज्जइ ८२८, ९६७.
पडिवज्जंता १५३.
पडिवज्जिऊण ३२६, ११६९, १३१६.
पडिवण्ण ११६, ३६०, ६५७, ८५१.
पडिवण्णं ९२७, १०१६, १२८३, १३१५, १३३१.
पडिवण्णा २५९.
पडिवन्नं ९२७r9, १३१५r2.
पडिवयणं ४८१, ६१५.
पडिवह ३२९r3.
पडिवहं २६०, ३८५, ९३७.
पडिवालइ ४३२.
पडिविउद्धाए ८५६.
पडिसद्द ११८३.

पम्हुलिय ६२६.
पय १४२, १७७, २९०, ३६१, ५५२, ५८९, ५९१, ७४३, ७५३, ९२०, १०९८, १३०४.
पयक्खिणा २७४*r*2.
पयट्ट १२४१*r*9.
पयट्टेहिं ६१६.
पयड १२८८.
पयडणुप्पण्ण १००.
पयडंति ३९८.
पयडा ११२१.
पयडिओ १३०८*१.
पयडिज्जंतं ४९९.
पयडिय ६०३, १३०५.
पयडीकया ६१८.
पयडो १७१, १०७०.
पयत्त १२४१.
पयत्ता ४५४.
पयत्ताओ ५६१.
पयत्तेण ७६३, ९९०, १३३१.
पयर १२०.
पयवीए ८८४.
पयं ७५, ६८४*r*22.
पयंगुट्ठेण ६२०.
पयंपसि ४८१.
पयंपंती ७०५.
पयंपंतो २६१.
पयंपिएण ९–5, १७*r*3, ४१४, ८६१.
पयंपिय ९७३.
पयंपियं ६९६, १००३.
पयंपियाइँ ९१८.
पयंपेसि २२६.
पयाइँ २४८.
पयाण १०६४*r*5.
पयाणय १०६४.
पयाणयस्स ११०२.
पयाणयाइँ १३२०.
पयाणे १०६८*r*11.
पयारं १३१८.
पयाव ७०, ८४५.
पयावइ ६५१.
पयावइस्स ४७.
पयावो १३-5*r*15, १३–5, १०७, ७८८.
पयासेण १५५.
पयाहिणं २७४.
पयाहिणो १३०१.
पर १४, १४७, १४९, १५४, २०३, ५७०, ६९८, ७३१, ७३३, ८८९*r*8, ९६५, १००७, १०३८, ११५०.
परत्तण ११२७.
परत्तिय ५५९.
परभायं ३७*r*6.
परम ८१९, ९११, १२६३, १३०१.
परमत्थं १३३२.
परमाणंद १०५५.
परमुही ८७*r*19.
परमेसर १६४.
परम्मुहा १४.
परम्मुही ८७, ४७२.
परलोय ६६.
परवसाए ३८१*r*2.
परव्वस ५४९.
परव्वसाइँ ४७५.
परव्वसाउ ३८१*r*2.
परव्वसाएँ ३८१.
परव्वसो ९५, ५३१.
परसु २८८.
परं ८४२, १२२४, १३२१.
परंपर १२८४.
परंपराए ८८७.
परंमुहा १४*r*5.
पराग ४८४.
पराहवं ४३७.
पराहविज्जंति ४३७*r*8.
परिउट्ठ ५०५, ७४५, १२४१.
परिउट्ठो ११५७.
परिउंबिय १२५८.
परिउंबियम्हि ८५३.
परिउंबिया १२६९.
परिउंबिय १२५८*r*15.
परिओस १४५, ३६२, ५०७, ६७१, ८१०, ८१६, ९६५, ९७२, १०९३, १२२८, १२८४.
परिओसं ८७१.
परिओसा ८७१*r*2, १२६३.
परिओसाहि ५४०.
परिओसिय ५८६.
परिओसिरी ८९९.
परिओसुग्घुट्ठ १२८४*r*3.
परिओसे १२८६*r*7.
परिओसो १८, २५०, ५४०, ६२१, ११४८, १३०१, १३२०*२.
परिकसण ४४७.
परिकुविय ५८, २४१.
परिकोमल ५२३.
परिकोमला ३९६.
परिकोय ८३५.
परिक्कंतो १०२१.
परिक्खित्तं ४४४.
परिखेइय ११२०.
परिगओ २४*r*18, ११८१, १३२९*r*8.
परिगया ७८, १२६३.
परिगयाओ २४६.
परिगलियं ८२.
परिगहिओ ९९६.
परिगहियं ११२९.
परिगहिया ११३१.
परिगिलियं १८४.
परिग्गह १७.

परियम्मे १४७.
परियरं ३४२,4.
परियराबंधो ७७०.
परियरिओ ९१, १६४, २२७, ९१४, ९६५,6, १०६२, ११५९, १३२०*१.
परियारिया ८७२, ९०५, ९४९.
परियाए १३१,18.
परियाणिऊण ५४२, १२८३.
परियालिओ १३०.
परियालिज्जइ ३८०.
परिरक्खण १०८६.
परिरक्खियं ९८०.
परिलंघिऊण १९६.
परिलंघिय ११३८.
परिलिओ ८१२.
परिलुलिय ३९६.
परिवड्डइ ८६.
परिवड्डमाण १२८८.
परिवड्डिएहिँ ७६.
परिवड्डिओ १०६५.
परिवड्डिय १०७, १३८, २६६,9, ११४८.
परिवड्डिया ८५७.
परिवसइ ११४९.
परिवसिए ६२४.
परिवसिओ ९७५.
परिवसिमो २२५.
परिवसिया ११६२.
परिवसियाइँ ६७५.
परिवहं २६०,12.
परिवाडिं ८२८.
परिवाडी ३७९.
परिवार १६४, ८१२, ९४९, १११९.
परिवारा ८९२.
परिवारिउ ९१,8.
परिवारिओ १३०,9, ३२८.
परिवारो १७८, ८९२,13, १२४२.
परिवालिया ७६२.
परिवासिओ १७५.
परिवासिय ६२८,१०२६,१०४३.
परिवियड ४५४.
परिवेविरीए ४२५.
परिवेविरेण ७५९.
परिवेस २३६, ११९६.
परिवेसं ५९९.
परिवेसे १२८६.
परिवेसो ७७१, १३०७.
परिसढिया १२०९,7.
परिसर २३६, ४०१, ४३९.
परिसरं ३४२.
परिसरंतेण २४०.
परिसराण १२४०.
परिसवंति ११०१.
परिसंठिएण ८८.
परिसंठिओ १२०,22.
परिसंठिय २६६, ४०१.
परिसंठिया ७९६.
परिसिट्ठं १२३९.
परिसिढिलय १०८५,13.
परिसित्त ५९५.
परिसिद्धं १२३९,4.
परिसुढिय ५०२, ७९५, १०८५.
परिसुढिया १२०९.
परिसेस ४३९.
परिसेसिय ५७, ६९९, ७०७, ९६०.
परिसेसियं ६८५.
परिसेसिया ६५५.
परिस्समो २००, ९२०.
परिहच्छ ७५३,11, ११४४.
परिहट्ट १७६.
परिहट्ठ १७६,11.
परिहत्थ ७५३.
परिहरिओ ९४१.
परिहरिज्जइ ११९१.
परिहव ११४३.
परिहवं १३९, १२१८.
परिहा १६५.
परिहारो १३१,19.
परिहावं १३, ३७, २८०.
परिहास ९११, ९१८, १००३, १२२४, १२९६.
परिहासुल्लाविरीएँ १२९०.
परिहिट्ठ १७६,11.
परूढ ३३८.
परेण ६९,10.
परेहि ६, °हिँ १५०.
परोक्खणुराइरीहिँ ३८७.
परोप्पर ४०४.
परो ४०.
परोवयारी १०३९.
परोवयारेक्क ६५७.
पलइऊण ६३७.
पलत्तं ९५८, ९७४.
पलय ४४, ३४३.
पलवस्स १६६.
पलविऊण ७१२.
पलहुइय ७५३.
पलहुओ ३६४.
पलहुय ४३९.
पलहूउ ३३८,10.
पलहूससंत ३४८.
पलंब ८४०.
पलंबमाण १२९५.
पलाइया १०३७.
पलायंत ११९७.
पलास ८५.
पलित्त ५१८.
पलित्तं ५६७, ११९०.
पलोट्टद्दाम २८७.
पलोइया १०३७,10.

पसूण २७९r17, २८९, ४४१ r18.
पसूय २७९, २८९r12, ४४१, ५८७r6, ६२८.
पसूयाइं ५९२.
पह २०३, ४१८r8, ९२०, ९६२, ११२०, ११२३, ११५०.
पहओ ११४४, ११८७.
पहम्मि २७९.
पहय ६६९.
पहयं ६६८
पहयाइँ ८१७, १२८४.
पहयाएँ ११०२.
पहर २३r3, ४५८, ११९९, १२०२–३.
पहरण २३.
पहरवडियस्स ११९०.
पहरिस ९११, १२२७.
पहरिसुप्फुल्ल १०५१.
पहरिसो १०६५, १०८७.
पहरेण ११३४, ११४१, ११९३,
पहरेहि १२००, हिं १२००r2.
पहल्लिर ५९९.
पहवंति ४१७.
पहसियं १२७४.
पहं ५५०r12.
पहा ४४४, ६०२, १०८७r18.
पहाइ ५३r9.
पहाए २५८, ७६८, १०१७, १०६९, ११०२, १३१३.
पहाण १८९,
पहाणम्मि १२८५.
पहाणो १५०.
पहाभोओ २९०r15.
पहाय ४४४r7, ८०५, ८५६.
पहार १११५, १२८८.
पहाविउं ४३२r8.
पहाविया ४३२.
पहिट्ठ ८१२.
पहिट्ठाणं ५२r8.
पहिट्ठो ९६४r5, ९६५, १०५५.
पहिय १३–2.
पहियण १३२६r1.
पहिययण १३२६.
पहिययणं १३२५.
पहियाण ८०.
पहु १३२, १३८, १९०, १०४५, १०५६, १११८.
पहुओ १०९४.
पहुणा १४२–३, ३०७, ३७३, ६९६, ९५२, १०६४, १०६८.
पहुणो १६२, ७९६, ८२५, ८९०, ९३४, ९५३r8. ९५६, ११७६.
पहुत्त ७३.
पहुत्तं २५५.
पहुत्तो १२४१.
पहुप्पंति ३४०.
पहू ११४, १६०, ११२७.
पहे १२९२.
पहेण ११०६.
पहोलंत ३४३, ६०१.
पहोलिरो ३४५r14.
पहोहो १२०४, १३०५.
पंक ९६, ११९, ११९५, १३०७r9.
पंकम्मि १२५४.
पंकय ८३, ५५२, ५९१, ७९२, ९२०, १३०४.
पंका २२१.
पंगुरणं १२७५r2.
पंच १०६७.
पंचत्तं १०१३, ११६६.
पंचसरो ५०४, ५१०.
पंडिरायम्मि १४७.
पंडु १४७r8.
पंडुरं ६६७, १०८८.
पंसू ३७४.
पंसूए ३७४r1.
पाइक्क ७९०.
पाइय ३६r2.
पाइया १००.
पाउया १२८७.
पाउरण ७४२.
पाउरणा ३९८.
पाउं १०९२.
पाडल ७९, ७७३, १०२९.
पाडिओ १२०३.
पाडिया ११०७.
पाडिहिसि ११०९.
पाण ४६, ९५, ४७८, १२७२.
पाणाइं १२६४.
पाणासवं २४.
पाणि ६१३.
पाणेसवं २४r17.
पामर ४५, ५१.
पाय ४५९, ४६२, ९५०.
पायडिय ४४२, ११८३.
पायय ३६, १००९, १०१४.
पाययाए ४१.
पायव १९६, २१२, २१४, ५०५, ५९४, ६२९, ८५८, १००९r4, १०१४r12, १०२६, १०३०.
पायवम्मि ६४९.
पायवं २२८, ५९३.
पायवा २८, ३४७.
पायवाहिं ११७०.
पायवाहिंतो १०९०.
पायवीढ १७६.
पायार १३२४.
पायारं १३२३.
पायारा ३६९.
पायाल १०३६.
पायालं १०१४.
पायालाहिँ ६४०.
पारद्ध १९०, १९४, ६३५*३.

९, १३३३*१.
पियइ ३१, ४७०, ११९०, १२७१, १२७३.
पियमाए ३९r11.
पियम्ह ३९r11.
पिययम ७-5, ७-5r10, ३९, ५०६, ६३०, ९५९, ९७१, १०९४, १२७१, १२७३r18.
पिययमं ६४७.
पिययमा ५३७, १२५७-८.
पिययमाए १३११, °एँ १३३१, °ए ७-5r9, ३९, ११३६, १३३०.
पिययमाओ १२५२-३.
पिययमे ६९८.
पिययमेण १२७०.
पिययमो ६५२.
पियंकरं ६०८.
पियंकरो ५१२, १२०५.
पियंगु १०२९.
पिया १००२, १०८०, १२५१-२, १२५६, १२७१, १२७३.
पियाए १२७७.
पियाए ३८१, ५३६.
पियाण ५८.
पियाभासी ६५७r2.
पियामहस्स ७७९.
पियाहासी ६५७.
पियाहिं २७९.
पिल्लुसु ११०९r8.
पिव ४८, ७०, ७७, १६६, ४२३, ४४९, ६३६, ७८४, ८३३, ८४९, ११०९.
पिवि १२१r3.
पिसंगाण ७०.
पिसंगेहिं २७५.
पिसंडि ९०४.
पिसाय ११९५.
पिसिएण ११७७.
पिसिजउ १२४५r1.
पिसिय १२१९.
पिसुणइ ८९३r15.
पिसुणिएण ८८६.
पिसुणिओ १०८७.
पिसुणियं ७४, ६१८, १०००.
पिसुणेइ ८९३.
पिहिय ११०४.
पिहियच्छं ७०७.
पिहु १२१, १०२४.
पिहुल ३४५r14, ८४०r12, १०२४r4, १२८७.
पिंगलिय ११८२.
पिंगंगा २२०.
पिंजरा १२६२.
पिंजरायव २२०.
पिंड ४४६, ७३४.
पीउव्वरियं १२७३.
पीए ९८.
पीडिऊण ४२१.
पीण ८४१.
पीय १२५८.
पीया ८.
पीयाल १९७, १०२६.
पीयुव्वरियं १२७३r18.
पुक्करोमुक्क २८९r13.
पुच्छसि ८८७.
पुच्छामि ९२६, १२२५.
पुच्छिउ ८४४r3.
पुच्छिएण ७९८, ८३४r4.
पुच्छिओ १४३, २०६, ६८८, ८४४, ९२१, ९४५.
पुच्छिज्जइ ९३३.
पुच्छिय १८३.
पुच्छियं २०६r7.
पुच्छिया २६६, ३६३, ६०६, ८३२, १२१२.
पुच्छियाएँ ८३४.
पुट्ठिसो ९३३*१r5.
पुट्ठि १२९१r3.
पुड ७७२.
पुण ३८, ७८, ४८६, ४९९, ७१५, १००३, १०५९.
पुणरिद्धिं १८६r7.
पुणरुत्त ४८०, ८६१, १२४०.
पुणरुत्तं ३९२, ३९७, ७६३, ८६०, १२०५, १२४४, १२५२.
पुणो ३, ४२, १०३, १६३, १८६, १९४, २१५, २२६, ३०३, ३६८, ३७६, ३८४, ४६६, ५१३, ६०९, ६२३, ६५२, ६९५, ७०८, ७९९, ८५३, ८६५, ८८३, ९०६, ९१४, ९१७r1, ९२६, ९३३, १०१२, १०७७, १३०१.
पुण्णमइयाइं ६०५.
पुण्णमइयाण ४१३, ५५६.
पुण्णमईयाण ५५६r6.
पुण्णाएँ १२२०.
पुण्णाणं ४८.
पुण्णाह ११०३.
पुण्णेहिँ २१७, २२३, १२२५.
पुत्ति ३०३, ४६०, ६३५*३, ६५४.
पुन्नाणं ४८r6.
पुप्फलाइ ३५५, ६०७.
पुप्फलाईओ ७४४.
पुप्फुय ९४९r5.
पुप्फुल्लियं ६१४r4.
पुर १०२५, ११०५r2.
पुरओ १२१, २४२, २४९, २६०, २८५, ३५८, ६०४, ७९०, ७९६, ८०५-६, ८६१, ८९९, ९०७, ९२३, ९४४, ९६५, १०३३, १०५६, १२३३, १२५९,

पेच्छेयं ६६८.
पेम ३८१r2, ५४५.
पेमं ४७२r3.
पेम्म ५४५r4.
पेम्माण ५७२.
पेरंत २२०, ३९२.
पेरंतं ३५१, ५९५, ७७४, ७९२, १०३०.
पेरंता ३६९, १२६२.
पेरंते ९७, ४५५, १२८७.
पेरिज्जंतो ५६९.
पेलण १९०.
पेलणाण १३८r16.
पेलणाणं १३८.
पेसलं २६१r14.
पेसह १०६, १०६९.
पेसिओ ९८८, ९९०.
पेसिज्जउ १५४, ९९१r7, १२४५.
पेसियच्छि १४२, १३२१.
पेसियच्छिणा १३४.
पेसिया ८६८, ८९९, ११७३.
पेसिही ८६२.
पेसेज्जसु ९९१.
पेसेमि ९८८.
पेहिउ १०६*१r13.
पेहिओ १०६*१.
पेहुणय २४०.
पोक्करइ ११८.
पोक्करियं १११३.
पोट्टिस १०६*१, ९४२.
पोट्टिसाहि १६१.
पोट्टिसेण १०७, १६३, १६७.
पोट्टिसो ९२४, ९३१, ९३३*१.
पोत्थय ३६७.
पोए १८२.
पोओ १८०.
पोक्कर २८९.
पोट्टिसेण १४८.
पोट्टिसो १३६*१.
पोढिमा ८६६.
पोत्त ५९०.
पोरत्थिएहिँ ६१९.
पोरत्थो ६१९r16.
पोरिस १९१.
पोरिसासंघो १२००.
पोरिसेण ९२९.
°प्पणए १७७.
°प्पणामो ९९६.
°प्पभाव ३२४.
°प्पयाहिणो १३०१r11.
°प्परिओसेण ३२६.
°प्परिओसो १२५७.
°प्परिट्ठिय ४३.
°प्परिहास १०४.
°प्परिहासं ९२, १३००.
°प्पवह ३४५, ११९५.
°प्पसरेहि ८८r24.
°प्पसंगेण ८०५.
°प्पसाएणं ३०१.
°प्पसायस्स ९५६.
°प्पसाया ६११.
°प्पहं ४४७, ५२३.
°प्पहा ६६९.
°प्पहालिद्धं १०८८.
°प्पहाव ३२४r5.
°प्पहो ८३८.
°प्पाहणाइ ५०७r8.
°प्पुरिसा १९०r19.
°प्फलाइँ ५९२.
°फालिय २२८.
°प्फलिहो ४.

फ

फण ५.
फणस १०३१.
फणा २८७.
फणि ५r9.
फणिणो ११२२.
फरस १२०३r13.
फरुस ११८८, १२०३.
फरुसक्खरं २६७.
फल १३–2, २१०, ३५५, ३७६r4, ५८४, ५८९, ५९५.
फलए १८२.
फलयं ७७५, १११२.
फलयाइँ ३६५.
फलस्स ४४३.
फलहरोणय १३–1r3.
फलं २९४, ३०९, ३१२, ८९०, ९२३, ९८३, १०११, ११७०.
फलाइँ २१४, १२३७.
फलाओ १३–7.
फलिह ६२*१, २३६, ३४९, ४७४, ४७६, ९०४, १०९२.
फलिहो ४r8.
फलुद्दाम १०३१.
फलुप्पंक ८२.
फलेहिँ २१३.
फलो १८, ६७.
फंस ९७, ३४९, ४२१, ४२३, ५३१.
फंसुग्गय १२५७.
फार ११८३.
फिट्टइ ४९७.
फुक्कारयं ११९०.
फुक्कारा ५*१.
फुड ७७२r2.
फुडत्थं १२६८r2.
फुडसु ९८२.
फुडं ४०, ६०८, १२२५, १२३४.
फुडंति ५२६.
फुडिय ११४०.
फुडीहोइ ४९९.
फुरंत ११, ४५६, ५२२.

बाहिर ६२*१.
बाहिरं ६६२.
बाहिराइँ ८८४.
बाहिरे ८५९.
बाहु ४८३.
बाहो ११४१.
बिस २६.
बिंदु ११७०.
बिंब ३१०, ४४५, ४४९r6, ४८३, ७७५, १२०४.
बिंबयं ११७०.
बिंबं ४३९, ४४०, ५२०.
बीयं ९०१, १०२४.
बीया २३१.
बीयाइँ ६७५.
बीयाए २८३.
बीहच्छं १०२३.
बीहच्छो २८८, ११९१.
बुक्कणाणं ११७७.
बुड्डुंताण १९३.
बुद्धि १९१.
बुद्धी ५९१, ६१९.
बुद्धीए ३०८, 'ए ९२९.
बोहित्थिएहिँ १९२.
बोहित्थिय १९५.
बोहित्थे १७८.

भ

भइणि ९८४.
भइणी ८७०.
भउप्पेल्था ६४१.
भएण ११६४.
भओ १३-5.
भग्ग ४०२, ११२२r11, १३२६.
भग्गो ३९.
भज्जंत ११०८.
भज्जंतो ११११.
भज्जंमि १११०r10.
भट्ट ११७r8, १३५, १३७, १४२.
भट्टउत्त १८४, २१६, २६३, ३०५, ३६३, ३७५, ४२५, ५०१-२.
भट्टपुत्त ३७५r2.
भट्टो २०, ११८.
भड ११७, ९०१, ११८६.
भडाण २२७.
भडेहिं १४९.
भडो ११८९.
भण ७६r6.
भणइ १०६*२, २६८r15, ११५७.
भणम्ह १२५४.
भणसु ४२८, ५५०, ७१६, ८८५, १२०६r2.
भणह ३३१, ५५८, ८१३, १०५९, ११५१, १२२१.
भणंति ४९८, ९५४.
भणंतीहिं ३८६.
भणंतेण ३९१.
भणामि २२४, २५६r1, ३३८, ५१२, ५४४, ५७६, ७२२, १०४०, १२२३.
भणिऊण ११३, २१२r5, २६५, २७१*१, ३१०, ४०७, ४२०r14, ५००, ५५२, ६२५, ६५३, ६५९, ९३८, ९९०, ९९४, १०५५, १०६१, ११५२, ११६८, ११८१, १२९६.
भणिए ३०३.
भणिएण ५३७, ११६७.
भणिओ ७-5r9, १६७, २०९, २१५, ३८८, ४०८, ९३६, ९९९, १००८, ११४६-७, ११६०, १२०५, १२४५-७, १२७८, १२८२.
भणिज्जसु ९९५.
भणिज्जंति १०६.
भणिज्जासु ५५३, ८८५r13.
भणिमो १५, ४२६, ४८९, १०४०r4.
भणियम्ह २६३r1.
भणियम्हि ८६३.
भणियव्वं २५६r1, ३११r10, १०५९, १२२३.
भणियं ७-5, १५r10, ३४, ३९, ४२, १०६*१, ११०, १३४, १३७, १४८, १५३, १६१, १६३, २०७, २२५-६, २५९, २६३, २६७, २७१*१, ३०७, ३११, ३२२, ३३७, ३६०, ३७६, ३८३, ३८८r2, ३८९, ४०६r12, ४१३, ४१९, ४२८, ४७५r10, ४८६, ४९८, ५१४-५, ५३७, ५५१, ५५३, ५५८-९, ५६८, ६२०, ६२३, ६३०, ६३५*१-३, ६५१, ६६७, ६७३, ६९०, ७१२, ७१६, ७२२, ७२७, ७२९, ७८७, ७९८, ८०१, ८३५, ८६५, ८६८, ८७६, ८८१, ८८३, ८८८, ८९१, ८९५, ८९७, ९१६, ९२३-४, ९३२, ९४७, ९५४, ९५७, ९६२, ९६७-८, ९७०, ९७३, ९८८, ९९१, १००२-३, १०३६, १०४१-२, १०४७, १०५१, १०५७, ११४६r1, ११५१, ११५४, ११७३, ११७७r1, १२००, १२०९, १२१३-४, १२१८, १२२२, १२२४, १२२७, १२३१, १२३४-५, १२४४, १२६८, १३३०.

भाइणो १५१.
भाइंमि २१५r13.
भाउआ ७८४r6.
भाउग्गमंत १०८८.
भाउणो ६९८.
भाउय २७१, २७१*१, २८६, ३६८, ३८४, ३८८, ४३०, ५००, ५०३, ५६३, ६८१, ७००, ७६३, ७८४, ८६९, ८७३, ८७८, ८९१, ८९५, ९५४, ९७०.
भाएक्क ३५२.
भाए ७३१-२.
भाएण ४४६.
भाओ १३-3, ६१६r10.
भाणुणो १२.
भाणू २१८.
भामिज्जइ १३१०r4.
भामिज्जउ १३१०.
भामिय १३०८*१.
भाय २१५.
भायणं १५११r8, १६०r14.
भायणा ११५८.
भायणे १२९७r16.
भायणो १५११r8, १६०, १२९७.
भायसु ६३२.
भार ७५२.
भारं ३१८r7.
भारेण ६९७.
भारोणयग्ग ४४६.
भारोयारण १११९.
भाव १३२, १५४, २६५, २९७, २९९, ३६२, ४२०, ५९८.
भावम्मि ९५५.
भावय ७८४r6.
भावयंतीए ४९२.
भावसल ४९०.
भावं २०८, २९७, ४९२r5, १०४८.
भावाइ ३८०r14.
भावाउ ८२०.
भावाए ४४.
भावाओ ३८०r14, ७४४.
भावागय १२७२.
भावाणुसंगया ७८५.
भावाविलट्ट ३०८.
भावाहिं ३८०.
भाविउं १३२९.
भावियाए ६०४.
भावेज्जसु ५०८.
भावेण १००, २०२, ५९१, ७२०, ८५४.
भावो १२९, ६१६, ६९८.
भाल ३६r2.
भासाए ४१, १३३०.
भाह ४१४.
भिक्खा २१३r10.
भिक्खु १०२१.
भिक्खुणो १०१६.
भिच्च १०१९, १११८, १३२०*१.
भिच्चा १३६*१
भिच्छावत्तं २१३.
भिज्जंतुव्वरिय ५२७.
भिज्जंतो ४६८, ५२४.
भिण्ण ४४४, ४५७.
भिण्णम्मि १८२, १११०.
भिण्णं ५२२.
भित्ति ६३r6.
भित्तीओ ६३.
भित्तीसु ७१.
भिन्न ४५७r7.
भिन्नंमि १११०r10.
भीएण ५८५.
भीम १०३४-५, १३२२.
भीमं १९८, ११४७.
भीमाणणो ११९४.
भीमाणणेण १२०२.
भीयं ७६६.
भीयाइ ५०१r10, ९ँ ६३९.
भीरु ६९४
भीरुओ ६६
भीसण १२०२r8.
भीसणाणणो २१६, ११६४.
भुए ६.
भुओ ८४०.
भुत्ति १३२२.
भुत्तो १२९r5.
भुमय ८५०r5.
भुमया १०७४.
भुमयावलंत ८५०.
भुमयावली ७७४.
भुय ७, ५०४, ७४७, १३०७, १३०८*१.
भुयइंद २८७.
भुयण ९३, ४७०, ५८१.
भुयणाण १६६r13.
भुयणे १३.
भुयप्फलिहो ४.
भुयंग १०३४-५, १११२.
भुयंगम ३४७.
भुयंगमेहिँ १०३६.
भुयंगेण ५*१.
भुयंगेहिं १०५२.
भुयंगो ५२४.
भुया ७६९.
भुयाओ ७४३.
भुवण ६४, १६५, ५२८, ५८२.
भुवणयलं ४५३r22, ५१९.
भुवणं ९३r21.
भुवणंतराल २१८.
भुवणाए ४३.

मज्जणं ११५, ७३६r10, ७५०, ९५८.
मज्जणा २२१.
मज्जणारंभो ११६.
मज्जणावीढे १२८८.
मज्जणाहुत्तं ९१०.
मज्जणुज्झिअ २००.
मज्जणेक्क १२१०.
मज्जणो ९४१.
मज्जंतेरावण २८०r1.
मज्जंतेरावण २८०.
मज्जाओ १७०.
मज्जाणावालि ७३६.
मज्जाय १७०.
मज्जाविऊण ३८२.
मज्जिअ ६३५*४.
मज्जिऊण १२७.
मज्झ १६२, २०६, २२५, ३१८, ४८५, ४९१, ४९६ r16, ५५३, ५६८, ५६८ r12, ६१२, ६२६, ६४७, ८०४, ८२४, ८४७, ८५०, ८५२, ८६६, ९५३, ९६१, ९८९, ९९१, ११७४, १२४३.
मज्झ (मध्य) १६, ४७०, ७५८, ८७४, ८९३ १०६८, १२८६.
मज्झएल्लं ७६७.
मज्झण्ण ११५r1.
मज्झत्थो ७७२.
मज्झम्मि ५२, ७६२, ८३८, ८८९, ८९४, १२०८.
मज्झयारे १३२७.
मज्झं ५६८r12.
मज्झि ६३५*४r5.
मज्झिमा १३३२.
मज्झुण्णओ ७७१.
मज्झुद्देसे ३५७.
मज्झे ३७, ९१०, १२१९.
मज्झो ८४१.
मडह ७७०, ८४०.
मडहिय ११२३.
मढायवणं २०३, २४३.
मण १२९, ४०४, ६१५, ६२५, ६६२, ६६२*१, ६९८, ८४६.
मणम्मि २६८, ५४१, ५८५*३, ६५१, ७०२.
मणयम्मि ५५१.
मणयं ५५१r13.
मणस्स २५६, ३२४r7.
मणहर ३५१, ३५८, १०४३.
मणहरं २६r7, २०३, ३५६, ७५१, ७६७, १०६३r3, १२९६.
मणहरा ३३२.
मणहरिल्लाइं १०८३.
मणहरुल्लावं ३३.
मणहरे २४४, २५०, १२११.
मणहरेसु ३३४.
मणहरेहिँ ७६२.
मणहरो ७७६.
मणहिलास ५४०.
मणाइ ८७८.
मणाए ५१४, ६५९, ७२६, ७४०, ८४७.
मणाण १४.
मणाहिँ ७४५, °हिं ९७२.
मणि ५, ५५–६, ७१, २३७, २४४, २५०, २८७, ३५७–८, ३८४, ४६७, ४७४, ४७६, ५९६, ७६४, ९०३–४, ९६६, १०३१r4, १२८७.
मणिसिलायल १०४४.
मणे ४२०, ४२२, ६२३, ७०१.
मणेण १३४, २६६, ५८६, १२५८.
मणेहिं १२७२r17.
मणोज्जं ३३.
मणोँहरो २६.
मणो ११५, ४२८.
मणोज्जं ९१३.
मणोरह ३८१.
मणोरहं ४०५.
मणोरहा ७२.
मणोरहाणं ९३०.
मणोहर ५१, ३८१r1, ६०७, ७९६.
मणोहरं ४१, २२८, ३३९, ३५१.
मणोहरा ८०२.
मणोहराणं ९३०r14.
मणोहरासु १२६३.
मणोहरुज्जाण २७७.
मणोहरो ३२r10, ३३७.
मण्णइ ४२९, ८३०, १००४.
मण्णसि ७२४.
मण्णंतो १०१८.
मण्णिऊण ८६८, १३१२.
मण्णिओ २१, ५१४, १२३१, १२३८.
मण्णिज्जइ १२३.
मण्णियम्हि १९२r2.
मण्णियं १९२.
मण्णु १०७४, १२६९.
मण्णे ३२, १०५, १३७, ७८०.
मत्त ३३, ५९४, ६२७, ८५०r5, १०३०, ११२०, ११२६.
मत्त (मात्र) १४३r16.
मत्तं (मात्रं) २६४r5, ३८५r11, ४८४, १२७५.
मत्तो १७०, १२१८.
मद्दल ९०२, १२७४.
मद्दंसण ९४९.

महणुत्तिण्णाहिँ ७६२.
महत्तणं ४९२.
महत्तोसेण ९२०.
महायालं २३९.
महल्ल १६८.
महल्लाए ८०४.
महल्लि २७३, ३३९, ३८९, ६२२, ११७५, १२०६.
महं ३८९r3, ६४४r7, ८४२.
महंत १३२२.
महंती १४६.
महा ३६, ७३, ७८, ११७, १२२, १५०, १६६, १९९, २०९–१०, २१५, २३१, २२६, २५७, ३३१, ३५२, ३५७r13, ३७०, ४११, ४१५, ५४६, ६३७, ६४१, ६४४r9, ९२०r6, ९७७, १०३२, १०३६, १०४४, ११८८, १२९०, १३२७.
महाइ १४६r5.
महामइ २६४.
महाउरी ३७०r7.
महाकज्जे १३८.
महाकुल ५७८.
महाकोलो ७९३.
महाकोसे ९३५.
महागुणे १०५२.
महाणल ४९७, ५४९.
महाणसाण ७३५.
महाणुभाव ६२२, १००९.
महाणुमइ ४०६r12.
महाणुमइए ९२७r8, ११५८r9.
महाणुमई २३०, २४७, २६५, ३३०, ३९२, ४०६, ४६२, ५५५, ७०१, ८९३, ११४९, १२३४.
महाणुमईए ३९१, ३९३, ४२७, १०००, १००४, १०५०, °एँ ५५९, ७२२, ८६९, ९२७, ११५८, °ए २६३, ३७९, ८७३.
महातवं ५८३.
महामंडलाहिवा १११.
महामुणिणा ६३५*१, ११६०.
महारण्णे ७८९, ७९७, १२१६r2.
महारवेहिँ १२४९.
महालि ३३९r11.
महासीहं १०२३.
महाहवं १०९.
महि १७१.
महिय ५८३r10.
महिलाण ३३r20.
महिलायण ३३.
महिवेढ ६७७.
महिस ९.
महिहर ३५६, ३६९.
माहिहराण २७३.
महिहराहुत्तं १०५५.
महिहरुग्घाओ १६९.
महिहरेक्क २९०.
मही १५१.
महीवइणो १९१, ९८५, १३१४.
महीहरम्मि २८५, ४३६r6, ६९५.
महीहराहि ६९१.
महीहरेंद ४३६.
महीहरो १०४४.
महु ८४, ८९, ९५ ५९४, ७१२r4, ७५९, १०३०, १२६८–७०, ११७६.
महुओ ९५.
महुमह ५*१, १६५, ४५५.
महुमहणो ७.
महुमासो ७३, ८५–६.
महुयरावलि ५९४, १०३०.
महुयरुग्गीए ६२७.
महुयरो १०९२.
महुर ५०, ३६०, ९०२.
महुरेण २४१.
महुं १६*१.
महूसवम्मि १०३.
महूसवियाइँ ११३.
महेसि २२९, ९६३.
महेसिणा २०९, २१५.
महेसिणो १२१३, १२१६.
महेसी ११४९, ११५७.
महेसीहिं ६६५.
महोयहि ६९४.
महोयही २५७.
महोयहीए २०r14.
महोवहिस्स २०r14.
महोवही ५.
महोवहीएँ २०.
महोसवियाइ ११३r11.
मं ३८, १४८r11, २१६, ४२६, ५८७–८, ६२२, ६३८, ७९८, १००४.
मंगण १२०.
मंगल १२६, ७३९, ९०२, १२४९, १२६१, १२८४, १२९६.
मंगलाइँ १८९.
मंगलिओ १२९७.
मंगलीएहिँ ८२०, °हिं १२९०.
मंगलेण ३१९.
मंगलो ३२८, ११०३.
मंगुण १२०r22.
मंजरि ७४*१.
मंजरी ९७.
मंजु २४.
मंडण १६r14.
मंडणाहिं ५६.
मंडल १६, ६८, १११, ११०४, १३०८.

मियंक २३, ९४r2, २५३, ३१०, ५२२, ५३६.
मियंकस्स ४२३, ५२१.
मियंकं ५३५.
मियंके ११७१, १२६१.
मियंको २०r15.
मियंग २३r2.
मिलइ ७१६.
मिलंत ४३३, १०२८, ११९६.
मिलंति ४४५.
मिलंतेसु ६७६.
मिलिय १२४.
मिलियाण १२७७.
मिलियाणं ३०२r7.
मिलियालि १२६५.
मिसेण ७१r2, २५५r21, ९६१, १०८०.
मिस्सेहि ९४२r7.
मिहुण ९९, ३४६, ४४०.
मिहुणाइ १०८४r10.
मिहुणाण ५४४, १०८४, १०८६, १०९५.
मिहुणेहिं १७५, २७६, ३४७, १०८५, १२७२.
मीसिज्जाइ १२८r3.
मीसियाइँ १२८.
मीसेहिँ ९४२.
मीसो ११७.
मुइउ ८६.
मुइओ ८१९.
मुइय ४९, २७७.
मुइयासेस १२७६.
मुइंग १२४९, १२९६r13.
मुक्क ५*१, ५४, ३४८, ४८०, ५४४, ६५५, १०४०, १०८३, १११८, ११८६.
मुक्कयंठं ६४३.
मुक्का ६४६, १०७१, १२८१.
मुक्को १०४७, १०९२.
मुचइ ८३०r9.
मुचंति १०९६, ११२३.
मुच्चिहसि १२२०.
मुच्चिहिसि १२२०r10.
मुच्छा ६९३, ११८९.
मुट्ठि ११९१.
मुणसि १०१३r9.
मुणंति ५७२.
मुणाल ५०, ६०, ९९, ५००.
मुणालिया ७६९.
मुणालेहिँ ४७०.
मुणि ११६४.
मुणिणा २५६, ६५५.
मुणिणो २३१, ५८५*१, ६४४, ११५२, ११६९.
मुणिज्जमाण १०८४.
मुणिज्जंत ३४९.
मुणिय २७२, ६२५.
मुणियण ३५०.
मुणिवर ५८५*३.
मुणिवरेण ११६१.
मुणिंद २४८.
मुणिंदेण ११५३.
मुणी ५८५*२.
मुत्ताहलुज्जले २३.
मुत्तुं २१६r17.
मुद्ध २७, ३४, ४१, ३०८, ६०६, ७५९, १०२८.
मुयंग १२९६.
मुयंतेण ११३७.
मुह ५४, १३१r17, १३४, १४०, १९८, २३८, ३५३, ३९६, ४४६, ४७१, ६१६, ७५८, ७६०, ७७५, ९९१, १००६, १०८३, १०८९, ११२४, १२५१, १२५६, १२५९, १२७३–४, १२७८r9.
मुहत्थं १८४.
मुहदारं १८२.
मुहम्मि १२६५r7.
मुहयंद ४०३, ९६३.
मुहर ६०६.
मुहल १२४, १५४, ३२९.
मुहलं ३५३.
मुहलालि ३५३.
मुहलिए ६२७.
मुहलिय ४५, २२८, ५९३, ५९९, १०३०, १२६५.
मुहलेसु ३४६.
मुहलेहिं १२६, २८०, ४३३, १२४९.
मुहलो २८७.
मुहस्स ३२४.
मुहं ३१, १९८r1, ३९१, ७७५r11, ८४३, ८७६, १०२२.
मुहंबुरुहाहि ३४.
मुहा २९७, १११२, १११५, ११४६.
मुहाइँ १७९.
मुहाओ ७२७, ८८८.
मुहासोहं २३६r18.
मुहाहि १८७, २९५, ७२२, ८४६.
मुहाहोयं २३६, ३४२.
मुहि ९४.
मुहिं ९४r2.
मुही ९४r2, ७०२.
मुहीइ ८३r17.
मुहीउ ४३५r2.
मुहीए ८३.
मुहीए १०१, ५०७, ५५९, ८९१.
मुहीओ ४३५.
मुहीण ३३२.
मुहीहिं ९१r14.

°यण्ण (कर्ण) ५९६.
°यम्मं (कर्म) ७८३.
°यम्मेसु १३२६.
°यर (कर) २१९, ५२५, ६७७, ७७३.
°यर (चर) २२७.
°यरा (कराः) ४७१, ५२९.
°यराण (चिराणाम्) ११८५.
°यरु (तरु) ३३६r5, ५९८.
°यरेण (चरेण) ११९१, ११९८.
°यरो° (करो°) १३२r20.
°यरो (चरः) २१६, २२५, २२७, ११९०, १२१९.
°यरो (करः) ५४५.
°यल (चल) ३३६.
°यल (तल) १३–1, २४४, २८७, ५९९, १०४४, १०८८, १३०८r11.
°यलसाणं (कलशानाम्) ४००.
°यलं (तलम्) ६२०, १०२९, ११८२, १२९५.
°यलं (दलम्) २२८r14.
°यला (तलात्) १३०२.
°यलाओ ६५४*१.
°यले ९५, १२०३.
°यलो २८७.
°यहियं (अधिकम्) १३०६r8.
°यंठं (कण्ठम्) ६४३.
°यंद (चन्द्र) ४०३, ९६३.
°यंदणं (चन्दनम्) ४८४.
°याणह ८८३.
°याणामि ८५५, ९५६r1.
°याणासि ७१६.
°याणिमो २३०, ६३१, ८६५.
याणे १०६८.
°याल (काल) १२३७.
°यालं ८८०, ९७५, ९८०, ११६२.
°यालिएहिं (कालिकैः) १२९.

र

रइ ५९r13, ३५६, ७७१, १०७७, १०८०r10, १०८५r11, १३११.
रइय १७२, २०४r1, ३५१, ४४१r18, १२९४.
रइयं १३३०.
रइया ९७r12.
रइयाइं ३६६.
रइयाओ ३६.
रउग्घाय ११०४.
रक्खइ ९२७, १२०१.
रक्खउ १०.
रक्खण ४०४.
रक्खस ११७७, ११९७, १२०९.
रक्खसं ११६६.
रक्खसाण ११८६, १२०८.
रक्खसालोयं ६३५*१.
रक्खसुव्वासियं ६८५.
रक्खह ५३६.
रक्खंतु ५.
रक्खिउं ४९८.
रक्खिज्जंति ५१.
रक्खियं ४८८.
रज्ज ६९७, ९४०, ९६०, १२१७.
रज्जं ५८२, ६१२, ६९७–८, ७२५, ८३०, १०१४, १०१७.
रज्जे ६९९.
रट्ठउड १०६८.
रणंत ३२९.
रण्ण ११३४.
रण्णं ४५३, ५१८, ७९१, ११२९, ११४५.
रण्णाउ ७८९.
रण्णे १२१६.
रत्तम्मि ११७१.
रत्तं ४५३r22.
रत्तंबर ८५.
रत्तिं २३४.
रत्तुप्पल ७५९.
रत्तो ६७३.
रमइ ८२८, ८३०–१, १३०५.
रमण ७६६.
रमणि ११७, ३२८, ७३८, १०९४.
रमणियण ७३९, ९०२, १२९४.
रमणियणं १२७५.
रमणी ११७r8, १०९४r10.
रमणीओ १२–8.
रमणीणं १२७५r4.
रमणीय ९०२r4, १०३१r4.
रमणीयण १२५०.
रमणीयणेण ९१४.
रमणीयं ५२, १००४, १०३१.
रमणीया ३२, ११२, ८३६, ९५६.
रमणीयाइँ ८६०
रमणे १३०५.
रमसि ८३४.
रमह ३७८, ३८३.
रमंत ३४६.
रमंति ११६३.
रमंती ३३४.
रमंतीए ७५८.
रमाउलारामो ४६.
रमिऊण ३३६, ७८९.
रमिओ ३८२.
रमिय ३३३, ११९६r17, १२५८.
रमियव्वओ ३८२.
रमियं ३८३, ४६०.
रमियाइं ३४०.
रमियाओ ४६१.

राइछं २३६.
राइंकिया ३९०r10.
राई (राजी) २८.
राई (रात्री) ८९८, १३१२.
राउलस्स ७३२.
राउलं ९००.
राए ६९९.
राएण ६९९r9, ७२५, ७९७, ८१७r11, ११७९, १२०३, १२०७.
राओ २६.
राम १७१.
रामाणुलंघिओ १६९.
रालेसरं १७६.
राय १३-5, ११९, १२५, ७३९, ८१७r11, १०८३, १२२६, १२३०.
रायम्मि १४७.
रायहंसेहिं ५४.
रायं (रागम्) ३४०, ११०१.
रायंक्रिया ३९०.
रायंगणुद्देसं ७३२.
राया ६४, ८९, १२६, ५८०, ७९४, ८१२, ८४४, ९९८, १०१७, १०२०-१, १०६१, ११०३, ११०५, ११४५, ११५४, ११६०, ११६९, ११८१, १३१६, १३२७-८.
रायाणत्त १४१.
रायारुणो ७७१.
रायाहि १३९.
राव ३५३, १०४३, ११८३.
रावए ६०७.
रावो २६r8.
रासिं १६७.
रिउ ६८, ५८०r4.
रिउयणो ६८r7.
रिऊणं ७०.
रिक्ख २३, ९०५.
रिट्ठ ४, ६.
रिद्धि १२-8, १६६r11, २८१, १०३१.
रिद्धिं १६६, १८६.
रिसि २७८, ८९१r12.
रिसी १२१७.
रिंगंतो ४००.
रुइरी ३०५.
रुइरीए ३०६.
रुएण २४१.
रुक्ख ६७७.
रुक्खो ४४९.
रुज्झइ २३३.
रुण्णं ६४३, ६९३, ७०८, ९७८.
रुण्णेण ६४८.
°रुद्द ४४१.
रुद्दट्टहास ११.
रुद्ध ४५५, ७५२.
रुब्भइ २३३r7.
रुय २२८, ४५३, ५९३.
रुयइ ८७, ६९९.
रुयसु ३०४.
°रुयं ११०९.
रुयंत ७०७.
रुयंतीए ७६०
रुंडिय ११९५.
रुंद १३२५.
रूढ २२१r14.
रूय २२०, २६९, ३९३.
रूरसु ५७३r6.
रूव ३९३r14, ७७८, ८४८,
रूवं ७७९, ११८३.
रूवो १२०४.
रूसेसि २९८r11.
रे ६३५*१, ९८२, १११२, ११७७.
रेणु ६३, ९३, २४४, ४४५, ६७६, ११२१, ११२५r1.
रेहइ ४००, ९७३, १२६८r3, १३०६
रेहंति १०७१.
रोअण ६९६r6.
रोत्तण ६९६.
रोम ७५६, ७६५, ७६७.
रोमं ७६५r1.
रोमंच ४०३, १२२८.
रोमंचो ७५५.
रोमावली १३०६.
रोविरीए १११३.
रोल १, ६७५, ११९०.
रोला ६३२r1.
°रोसेण १२०२.
रोसेण ३००, ६३५*३.
रोसो ६३२.
रोहिएण ११३५.

ल

लइयाएँ ८१.
लक्खं ४१, ४८२, ५३५.
लक्खणं ३५, ७१८.
लक्खणेणम्हं ४०.
लक्खा ६७३.
लक्खिउं ६८r6.
लक्खिओ ६८.
लक्खिजइ १७४, ८६६.
लक्खेइ ९६०.
लग्गइ ४२९.
लग्गं ११०२.
लग्गेण ८११.
लग्गो ७१०, ७३३.
°लच्छि ९८.
लच्छी ७५, ८४, ५८१, ७६२.
लच्छीए ५८२.
लज्जा ४०१, ४८६-७, ४९४, ५५९, ६३६, ७१४, ८५४.
लज्जाए ६३८, ११८९, °एँ ८५१, °ए ४९४r11.
लज्जाणुया ६१९r17.

लुद्धो ५३१.
लुलइ ८६.
लुलियालय १२७५.
लुंखियस्स ६७७r1.
लुंवि ३५४.
लेवया ४९६r16.
लेविया ४९६.
लेह ७११, ९०५.
लेहं ५०८.
लेहाओँ ९६.
लेहो ५०५, ५०७.
लोअ ५५७r9.
लोअंमि १५r7.
लोए ३७, १०६, २९४, ३०१, ३१५, ७१६*१ ७१७, ८८४, १००६–७.
लोएण ६९, ५२८, ८१८r2.
लोएहिं ८१८.
लोओ १२०, १२५, २५२, २५२r9, ६५६, ७३७, ११६४.
लोग ६६५.
लोगम्मि ५५६r7.
लोगंमि ४१३r13.
लोगाओ ३७६.
लोणे १६*१.
लोय १५६, २०३, ५१९, ५५७, ५७६, ६९८, ७७९, ८०२, ८०९r13, ८८५, ११५०, १२३७.
लोयण १०१, २७०, ५०७, ८५२, ८९१, १०५१, ११६८, १२२७.
लोयणं १४५, ३९३.
लोयणाइं ६०५.
लोयणाएँ ७०३.
लोयणाणंद ६५.
लोयणाहिं ४८९r12.
लोयणेहिँ ४८९.
लोयणो ८०६, ९९९.
लोयम्मि १५, ८९, २२३, ४१३, ५५६, ८०७, १०१२.
लोयस्स २९७, ४१६.
लोयं ६३५*१.
लोयंमि १०६r8.
लोयाइँ ६०५.
लोयाओ ३७६r5.
लोयाण ६५.
लोह ५१२.
लोहणिज्जा ३७०.
लोहेण ५९३, ५९७.

व

व ८r11, १७, १९, २१, २५, ३१, ४७, ७२, ७४, ८३, ८६, ८६r10, ८७, ९१, ९३, ९६r8, ९७, १६५–६, २०३, २४०–३, २४५, २५५, २६२, ३०६r11, ३१०r7, ३२०, ३२६r11, ३४३–४, ३५६, ३६१, ३६४–७; ३८१, ३९५, ३९७–४००, ४०८, ४२३, ४३९, ४४६, ४५२, ४५२r15, ४५३, ४५५, ४७०, ४७८, ४८८, ४९६, ५१८–९, ५२२, ५२५–७, ५३३–४, ५३६r11, ६३८–४०, ६४३, ६६८, ६७१, ६७५, ६७७, ६८५r2, ६९१, ६९८r8, ७११, ७२५, ७५०, ७५७, ७६२, ७६६–७, ७७३–५, ७८६, ८८५, ९२२, ९३९r1, ९५९, १०१०, १०४२, १०४६, १०६७, १०८९, १११३, ११२२, ११४०, ११५६, ११७०, ११९०, ११९४, १२५६, १२७३, १२७४r11, १३०४.
°वइ (पति) १७१.
वइ (वृति) ३५४.
°वइणा (पतिना) १०५, ११७२.
°वइणो १३१४.
वइयर ५४१, १०८१.
वइयरं १०५०.
वइयरे ६३४, ११५९.
वइर १०५३.
वएण ११९r14.
वएहिँ (पदैः) १२५३.
वओ (व्रतः) ६५७r1.
वओवहासं २६७.
वक्कल २५३, ५८४, ५९०, ६५०.
वक्कलं २७०.
वक्कलाइँ ८७७.
°वक्ख° (पक्ष) २४०r17.
°वक्खो ४६९, ५८०.
वग्ग १८.
वच्च १८६, २९४, ३०१, ५५१, ६७९.
वच्चइ २५८, २७९r20, ३१४, ९६३, १११५.
वच्चउ ८६८.
वच्चम्ह १६१r17, ३३५, ३४०, ५६६, ६३२, ११५१.
वच्चसि २३४.
वच्चसु ९३७, ९८४.
वच्चह ८२४, १०५४, ११७६, १२४८.
वच्चंति २८५, ६५८, ९५६.
वच्चंतु १०६७, १३१७.
वच्चामि ५५२, ६८६, ६९८.
वच्चामो १६१.

वम्महेण ५३३, ६११, १२१५. १२६६, °णं ४९०.
वम्महो ३८०.
वय (वयस्) २०४, २३३, २६९, ३३१, ५५५, ८७७, ११५०, १३१५.
वयण (वदन) २१, २८, ९९, २४३, २६६, ३०२, ३७८, ३९७, ४९५, ५०२, ५०५, ५०७, ५२६, ६०३, ७६१, ७७२, ९७४, १०२३, १०७२, १०८२, ११८२, १२३८, १२५२, १२७१, १२९९, १३२१.
वयण (वचन) ३६२, ४२०.
वयणम्मि १०५८.
वणयणं ३४, ६१४.
वयणं (वचनम्) १४५, १८७, २६७, २९३, ३६०, ५५८ r10, ५६४, ६०८, ८३५, ८८१, ९६८, १००९, १०१६, १०५८, १२१३.
वयणं (वदनम्) ३१०, ३१७, ४४७, ४८३, ६०३, ९४६, १०७५, १०९९, ११०१, १२७४.
वयणा ५८५*२.
वयणाइ ३७८r8, °इँ १२८१, °इं ६३९, १०८२, ११२८.
वयणाग्र १०१.
वयणाओ ९६१, १०५६.
वयणाण ५१२, १२४१.
वयणारविंद २१.
वयणाहिं ७४५, ९१२, ९७३, १२४४१r11.
वयणिज्जं ५७७.
वयणुवइट्ठेण १९५.
वयणे ८५३.
वयणेण ३२१, ५५३, ६१७, ८६८r9, ९५२, ११००.
वयणेणं ११००r8.
वयणेहिं ४२७, ४३०, ५४२, ६०६, °हिँ १८४, ७४५r10, ९७३r5.
वयणो ९४०.
वयवेहिं २५५r19.
वयस्स ११५१r13.
°वयं (पदम्) २.
वयं (व्रतम्) २४५.
वयंस ११०, ७८५, ९२८, ११५१, १२३४.
वयंसओ ८९४.
वयंसि ६२५, ८३७.
वयंसिया ७८२.
वयंसीओँ ७४०.
वयंसीओ ३७९, १२४०.
वयंसेसु ८३६.
वयंसेहिं ६९५.
वयाइं ९५५.
वर ४९, ५३-४, १०६*१, ११५, ११७, १२१, १२६, १३०, १५८, २०३, २२७ -८, २४२, २४४, २५६ -७, ३१६-७, ३२२, ३२४, ३२७r12, ३३६, ३६४, ३६७, ५३०, ५८५*१-२, ५९३, ६००, ७३८, ७४४, ७५१-२, ७५४, ७६१-२, ७६५, ७९७, ८१६ (once = वर्ण), ८१८-९ ८८०, ८८२, ८८९, ९१४, ९७७, (वड ?) १०३१, १०३५, १०३८, १०४७, १०५७, १०५९, १०९१, ११०३, १११५, ११३२, ११६९, १२६२, १२७९.
वरइत्तो ८५.
वरईहिं ५७८.
वरं ३०४, ७०२, १००५.
वरंगुलिओ १०४९.
वरा ३०५.
वराओ ११९, ५६९.
वराण ५८२.
वराणं १२८.
वराह ४४.
वराहउलाइँ ११४२.
वराहम्मि ७९४.
वराहस्स ७९१.
°वराहेण (अपराधेन) ६३५*२.
वराहो १११५.
वरिज्जउ ५५७.
वरिज्जंति १५३.
वरिल्ल ११०७.
वरिल्लं ६५०.
वरिस १२२०.
वरिसाइं १२१९.
वरिसी १३-6.
वरिसो ८९१.
वरिसो १२३०.
वरुज्जाण ५३६.
वरुज्जाणं ३५२.
वरुम्मूलियाएँ १०९१.
वरेज्जसि ६६४.
वरे ८६३.
वरो १५८.
वरो ४०r12, ३१५, ३२३, ८०९, ८१६, ८२२, ८४६, ९२७.
°वरो १२४३.
वलइयं १२६६.
वलए ६२७.
वलग्गंति ११२२.
वलग्गेण १२६६.
वलण ६, ११४४.
वलणुप्पीडिय ५*१.
वलय ४३, १७४, ५८०, ६०७, ७४३.

वाण्ण ११९.
वाण ५२९r2.
वाणियाओ ५०.
वाणी ९४६.
वाणु ५२९r2.
वाम १३२, ६२०.
वामणयरु ५९८.
वामयर ५९८r2.
वामयरो ३१४.
वामाहि ३१४, °हिं ९११r4.
वामेण ४२१.
वाय ११११.
वायणो ९०७.
वाया १७, २५०.
वायाइ १७r3.
वायाए १५५, ९३२, १००७, °ए १५७, ८१५, ८५५.
वार ७३४.
वारण १०७२, १०७८, ११०८, ११३०, १२९१.
वारणा १०६७.
वाररमणि ११७, ७३८.
वारविलयाण ११३.
वारविलासिणीहि ९१, °हिँ १२१.
वारिणा ८७६.
वारीमई ४२३.
वारुणि १७३.
वारुणीएँ ५१६.
वारोसार ३८३.
वाल १०२६r10.
°वालस्स (°पालस्य) १०६४, ११७९.
वालाउ ३८१r3.
°वालाण (°पालानाम्) ८३८.
वालायवो ६७६r15.
°वालिया (°पालिका) ३७४.
°वालो (°पालः) ६८८.
वावड १४.
वावडो १११६.
वावल्लु ११४०.
वावारो ९४०, ९६०.
वावीसु २९.
°वास (पाश) ४.
°वास (पार्श्व) २४०, ४४४, ५२१.
वास (वास) ७१, ९३r21, २६२, ४६३.
वास (वर्ष) १०१५, १३१०, १३१७.
वास (वासस्) १२९१.
वासर ८३२, १११६, १२८५.
वासराहिंतो ८१४.
वासरे ६४६, ९४३.
वासरो ४१२, ११९९.
वासहरं ३५६, ४५८, १३११.
वासहराइँ १०७३.
वासहरे ८२६, १३११r6.
वासं ९३, १६५, ३६७.
वासाइं १२६४.
वासाए १०७९.
वासाहिं ७५१, १२६४r6.
वासाहुत्तं १३१८.
वासिय १३-3, ३६९, ५८३, ६०२.
वासियाइँ १२६४.
वांसियासं ३५२.
वासियासा २३६.
वासियासेहिं १७३.
वासेण ६९६.
वासो २६९, २७३, ७२४, ७२६, ७३४, ८७७, ८७९, १०४४.
°वाहणो १३६.
वाहरइ २४१, ६७०.
वाहरह ९२५r3.
वाहरिय १३२६.
वाहि ७१६*१, १०१५.
वाहित्ता ८०४.
वाहित्तो ११९८.
वाहिप्पइ ८४.
वाहिप्पंत १२५.
वाहीओ ५०.
वाहो (व्याधः) ११४१.
वि ८, १३, १५, १६, १६*१, १९, २१r17, २२, २५, २५r3-4, २८, ३२r10, ३५, ५१, ५६r16, ६२*१, ६५-७, ७२, ७६, ७९, ८२, ९४r1, ९६, १०६*२, १०८, १११, ११९, १२१-६, १२८, १३३, १३६, १३६r8, १३७, १४९, १५१-२, १५६-७, १५९r12, १६३, १६९-७१, १७३-४, १७७, १८१-२, १८५-७, १९०, १९२-३, १९३r5, १९४, १९८-९, २१०-११, २१८, २२७, २३१, २३५, २४६, २५१, २६८-९, २७१*१, २७३, २८२, २८३r6, २९२, २९८, ३०१, ३०२r6, ३०३-५, ३१४-५, ३१९, ३२१, ३२३, ३३१-२, ३३४-५, ३३७, ३३९-४०, ३५७, ३७२, ३७६-७, ३८१-४, ३८६, ३८८, ३९०, ४०२, ४०८, ४१२-३, ४१५, ४१५r1, ४१८, ४२२, ४२६, ४३१-२, ४३५, ४३५r3, ४३७-८, ४३८r9, ४६४, ४६६, ४७९, ४८८, ४८८r8, ४९०-१, ४९६, ४९८, ५०१, ५०७, ५०९, ५१२-५, ५३१-२,

विज्जत्तं ३०r3.
विज्जा ३७३, ४९३, ६९०, ११५०.
विज्जाहर ३०२, ३२८, १२८१, १२८९, १३०३, १३१९*१.
विज्जाहरत्तणं ३०३.
विज्जाहरिंद १२४३, १२९२.
विज्जाहरी ७८१.
विज्जाहरेंद १२४२, १२७७.
विज्जाहरेंदेणं ३२५.
विज्जाहरेंदो २८२, ८०३.
विज्झंति ७९r15.
विज्झायइ १०९४.
विडव ५९३, ७४६.
विडवंदोलण ३४८.
विडवाउलं ७९१.
विडवे ४४९.
विडवोलि ११३१.
विडिंचिय १०२३, ११८२.
विड्डुरिल्ल २८८.
विढ ६७७r2.
विढत्त ७४९.
विणएण २६०
विणओ ७१४.
विणओणय २६६.
विणट्ठो ११८.
विणडिओ ११९.
विणय २०४, ३६०.
विणयं ४९३.
विणयोणय २५६.
विणा १३, ७२, २१७, २२३, २९६, ४६४, ७१२, ७१७, ८३०, ११३४, १२२५.
विणास १८९, ८९२, ११९८.
विणासणो १०३८.
विणासयरो ४९१.
विणासो १०१०.
विणिओय १२७०.
विणिग्गएहिं २१.
विणिग्गओ ७८९.
विणिग्गमो १७३.
विणिग्गय २४०, ३४९.
विणिद्दाणम्ह ८९८.
विणिम्मयंतस्स २५५.
विणिम्मवंतस्स २५५r20.
विणिम्मवियं ७७५.
विणिम्मविया ७८०.
विणिम्मिओ ४५२.
विणिम्मिय २३९.
विणिम्मियं ३७३r15, ७६५.
विणिम्मिया १३.
विणियत्ता ७००.
विणियत्तिउं ८८६.
विणियत्तिऊण १११३.
विणियत्तिओ १८७.
विणियत्तो १३२०.
विणियंसण ११८४.
विणियोग १२७०r10.
विणिवाइय ११४३.
विणिविट्ठ १११९.
विणिवेसा ७२.
विणिवेसिऊण ९९१.
विणिवेसिय २३७.
विणिवेसियं १२७१.
विणिहिओ ५३३, ९७९.
विणिंत ५२६, ७४८, १०९४, ११८२.
विणोएण २६४, ९५६.
विणोओ ९४०.
विणोय ३३, २८५r12, ३५९, ८९८.
विणोययं ६०७.
विण्णत्तं १४५, ९४३.
विण्णत्तो ११४, १३२, २९५, ११०२, ११२९, ११४८.
विण्णवइ ५११.
विण्णाण १००, १०५, २८५.
विण्णाणवडाइय २३१.
विण्णाणं ७७८.
विण्णाणुराय ५५६.
विण्णाणे १५२.
वित्त ३१५r3.
वित्तणाहेण ३२६.
वित्ताहिवस्स ३२३, ६५७.
वित्तिएण ९४३.
वित्थय १३६.
वित्थर १३६r7.
वित्थरत्थं ७८७, ८१४.
वित्थरिय २८७r2.
वित्थरेण १२०९, १३२९.
वित्थरेणम्ह १७r3.
वित्थार १३६.
वित्थारे १२८७.
वित्थारो १३०९.
वित्थिय १३६r7.
विदोस १०२५r7.
विदुम २३८, ७७१, ११७०r4.
विद्ध १०२, ८२३.
विधिणा ६४५r11.
विन्नत्तं ११०२r14.
विपरिणमइ ६३१.
विप्प २५७, ८१९, १३०१.
विप्पलंभ ७१९.
विप्पलंभो ५४८.
विप्पाण ८१९r4.
विप्फुरिय ६००.
विबुद्धो ५*१.
विब्भम १२०७, १३२४.
विब्भमं ७५८.
विब्भममाहोयं ५२०
विब्भमलंगेण १८३r14.
विभाविऊण ४१६r5.
विमल २८r14, ७५१-२, ९६६, १३०९r1.
विमलम्मि ९०५.

विरसि १११९*r*4.
विरसो १७०, ३२०.
विरह २९, ८१, ५७२, ६५८, ६७०, ११७०, १२२३, १२३४, १३०८, १३३३*१.
विरहम्मि २४५.
विरहिणीण ४७३.
विरहे ३०५, ४७१, ७२४.
विरहेण ११४१.
विरहो २२२, ५३२, ५७१.
विरंचि २७८*r*14.
विराइय ७६४.
विराम ६९३, ११८९.
विरामे ८३२.
विरायंत ७४७.
विरायंति ७२.
विरायंते २४४.
विरिंचि २७८.
विरुज्झइ १६३, २९६, ८६७.
विरुद्धं २६७, ३३१, ४९०, ८८५, १२१४.
विरुद्धाइं ८७७.
विरुद्धेहिँ १०५२.
विरूय २९२.
विरूव २९२*r*17.
विलक्ख १२७२.
विलक्खो १०७४.
विलग्गेण ८११*r*3.
विलयाए १०९२.
विलयाण ११३.
विलयाहिँ ७१, °हिं ५७.
विलविऊण ६४८.
विलसंत ११९६.
विलसिएण १७.
विलंब ६१३.
विलंबह १४०
विलंबिएहिँ १२५३.
विलंबेण ९९९.
विलंबेसि ६२३, १०५१.
विलंबेह ११४६.
विलंबो ४०६.
विलायंति ७२*r*6.
विलास ३७०, ४२४, ६०७, ८२१.
विलासवईण १२६५.
विलासवईणं १२७४.
विलासं ३९४, ४०५.
विलासिणी ८१९.
विलासिणीहि ९१, °हिँ १२१, १२८९.
विलासेण ३७०*r*6.
विलित्तो १२९१.
विलियाणणा १२६९*r*8.
विलिहण २७५.
विलिंवएहिँ १२५३*r*1.
विलुलिउं ४९१*r*16.
विलुलिओ ४४१, १०९०.
विलुलिय ४४१*r*16, ७३९, ११०१.
विलुंपिओ ६४०.
विलेवण ९१३.
विलेवणं ६८३.
विलोहविज्जंतं ३८.
विव ९५, ३५८, ३७१.
विवज्जइ १५५, ७१८.
विवज्जामि ६४७.
विवज्जिस्सं ७१५.
विवत्तंतेक्क ३९२.
विवर ७४८, ७५६, १०२२, ११४२.
विवरंतरेसु ४६८.
विवराहुत्तं १०२१.
विवरीय १०७९.
विवरीयाइँ ८६०.
विवलिय १०९६.
विवस ४६५.
विवसंगी ४८०.
विवसिज्जइ ८८.
विवाह ८८२, १२६१, १३२० *१.
विवाहो ३२९.
विविह १३–3, ३६*r*2, ७८, १२६, १२९, २२९, २४१, २४४, ३५१, ३५३, ३५६, ३६४, ३६६, ४२३, ५१७, ६००, ७३८, ७४४, ९१३, १२६४, १२९४, १३१८.
विविहाइँ ५९२, १२६४.
विविहाउ ३६.
विविहेहिँ २१३, १२९०.
विस २६*r*6.
विस ४१५, ४७३, ४९१, ४९६, ५३०, ६४५.
विसइ ८६, ४६९, ८३१.
विसए १३२२.
विसओ ४६.
विसओ ५१२, ९४१.
विसज्जिऊण ४३१.
विसज्जिय ११६.
विसज्जिया ४६३, ५५२.
विसज्जियाओ १०६१.
विसज्जेउं ४५८.
विसज्जेह ४१२.
विसट्ट २२८*r*14, ३४५, ३४५ *r*12, ३९६, ५३०, ६४० ७६७.
विसट्टंत १४५, ३५३, ६१६.
विसण्ण १८४, ३१७, ९७३.
विसण्णो ११३६.
विसद्द ६३५*४.
विसम १८१, ३९८, ४६५, ७५७, १०७९*r*7, ११२८, १३०६, १३०८.
विसमइओ १६९.
विसमईओ १६९*r*2.
विसमत्थं १०५४.

विंभला ११०७.
विंभलो १११५.
विंभिय १३४,r3, ५१४.
वीइ १७२.
°वीढ (पीठ) १७६.
वीणा २८५, ३५९.
वीभच्छं १०२३,r3.
वीभच्छो ११९१,r1.
वीभत्थो २८८,r9.
वीर ४०४r8, १०४७, ११८१.
वीरवाहणो ९७६.
वीराण ११८०.
वीरेक्क ६६.
वीरो १०३९,r2.
वीवाह ३१९.
वीवाहो ३२०, ६२६, १२४५–६.
वीसत्था ६५४.
वीसत्थो १०६०,r7.
वीसमिउं ३८५.
वीसरइ ७१०.
वीसरियं ४६०,r11.
वीहच्छं १०२३,r3.
वीहत्थं १२०३,r3.
वीहत्थो २८८,r9.
वीहियासु ८५.
वुच्चंति ६१,r20.
वुच्छामि ५३,r11.
वुड्ढिस १०६*१,r14.
वुत्तं ६३५*२.
वूढ २२१.
वेक्खेवो १८८.
वेत्त १३२.
वेत्तासणं २०६.
वेत्तिएण १३५.
वेयणाइँ २९.
वेल्लहल ३५६, १३०८.
वेल्लि ३५६.
वेइ १३०२.
वेइं १२५७, १३००, १३०१,r12.
वेएण ६३७.
वेएहिं २१.
वेढ्ढिज्जइ ४४९,r4.
वेढ ३५४.
°वेढ (पीठ) ६७७.
वेढं ३५४.
वेढाओ ७४१.
वेढाण ७५३.
वेढाहिं ७४७.
वेढिज्जइ ४४९.
वेणु ४९, ९०२, ११३१.
वेत्तासणस्स ५८५*१.
वेय १८, ७७९, ११०३.
वेयडिय ७३३.
वेयणा ४८५, ९७३.
वेयणाइं २९,r18.
वेयणुक्कंठ ६७०.
वेयाले ११९५.
वेयालो ११९५,r15.
वेरि ११८९.
वेरियाण ७०४.
वेरुलिय २३७.
वेरुल्लिय २३७,r1.
वेला १७२, ३४२, ४४१, ५२५.
वेवए ४०५.
वेवंत २०४.
वेवंतओ २४.
वेविराहिँ २९५.
वेस २३०.
वेसरो १११२.
वेसंभ ३३८.
वेसंभसि ८३४.
वेसंभं २६६, ३६२.
वेसंभा २६६,r9.
वेसंभाओ ५४७.
वेसंभो २३४, ५४७.
वेसा (द्वेष्याः) १२१.
वेसा (वेश्या) ११०७.
वेसेण २४६.
वेसो ८०८.
वोच्छिणिया १२११.
वोच्छामि ५३.
वोच्छिण्ण ६८, १०९४.
वो ५, १०, ७२७.
वोच्चत्थ १०७९.
वोच्छिण्णा ६४६.
वोच्छेओ ७२९.
वोत्तणि ६५०,r3.
वोत्तूण २१२.
वोम ४११, ४१८.
वोमयारीहिं ४११,r10.
वोमीसो १२९७.
वोलिज्जइ १२४.
वोलिया ७०.
वोलीण ८३.
वोलीणा ८९८.
वोलेइ ६३०.
वोलेउ ११२.
वोहित्थएहि १९२,r3.
व्व ८, १९,r12, २८, ४७, ४७,r5, ४८, ५०, ६८–९, ७३, ८५–६, ९७,r19, ९१, ९६, ११९, १६६,r11, १७१, १८१, २०८, २१९–२०, २३१, २५३, २६२, ३२६, ३४६, ३७१, ३८०–८१, ३८६, ३९४, ४०३, ४२३, ४३३, ४४१–२, ४४८–४९, ४५१, ४५६–७, ५०५,r1, ५२४, ५२९, ५३३, ६४५, ६५०, ६७४, ७५६, ७७१, ८५८, ८९१, ९०५, ९५७, ९९८, १००९, १०४६,r1, १०७१–२, १०९०, १०९२, १०९४, १०९६, ११२१, ११७०,r5,

सत्थत्थ १३६, २०८.
सत्थि ५०८.
सत्थिय १२९४.
सत्थीवायणो ९०७.
सत्थेण ३८–९.
सत्थेसु ५४६.
सत्थेहिं १५३.
सत्थो (सार्थः) ११५, ७६१.
सदएण १२४८r13.
सदयेणं १२४८r13.
सदुक्खं ३०५.
सद्द ३८–९, ९०, २७८, ८१२, १३०४.
सद्दहइ १२३९.
सद्दं ६२०.
सद्दालं १११९.
सद्देण १२४८.
सद्दो ४०, ६५३, ६८७, ६८९.
सद्धम्मो ८०१.
सद्धालुएण ७५९.
सद्धालुएहि ६०.
सपरिहासं १०४r18.
सप्प २८८.
सप्पणाम १२९२.
सप्परिओसं ६०९.
सप्परिओसा ९१८.
सप्परिओसेण ३२६.
सप्परिओसो १२५७.
सप्परिहाओ १३००r7.
सप्परिहास १०४.
सप्परिहासं ९२, ९१४, १३००.
सप्पसायस्स ९५६.
सप्पसाया ६११, १२१५.
सप्पिणी १००.
सप्पुरिसा १८५.
सफलाउ १३–7r23.
सब्भाओ ५५६.
सब्भाव ६६१, ९६८, १००३.
सब्भावं २६६, ३६०, ८६१, १२२५.
सब्भावा ४९४.
सब्भावो ५५६r5, ६१७.
सब्भुट्ठाणं ३६०, ९०६.
सभएण ११९१.
सभयं ६८८.
सभुत्ति १३२२.
सम २३२, ७६५.
समइच्छिऊण १४२, १२३१, १२७८.
समइच्छिया ८७३.
समइत्थिऊण १२७८r7.
समए ७–5r6, १५८, ५८७, ६२९, ६९०, ८१६, ८५९, ९०५, ९२२, ११४५, ११६५, १२०१r5, १२७६, १३११ r5.
समएण ११७५.
समओ ११५, २६३, ११६७, १२२१, १२८२.
समत्थिऊण १२३१r2.
समत्थो १०७९.
समप्पइ १३२९, १३३३.
समप्पमाणेण ४२१.
समप्पंति १०८४.
समप्पिओ ९५१, ९८९.
समप्पिय २६५, ६६१.
समप्पियं ९६८.
समप्पिया ६५९.
समप्पेइ ८२९.
समप्पेउं ९९३.
समप्पेऊण १०५८.
समप्पेमि ६५८, ६९८.
समब्भहिया २८१.
समम्ह ९३१r15.
समय (समद) ५२१, १०६७.
समय (समय) २२०, ८०५.
समयम्मि ८९९.
समयं १३१r16, ३८७r18.
समयं (समकम्) ३३४, ४२६, ४३२, ५४३, ५९०, ६४०, ६५८, ६९५, ८२८, ८५४, ९६६, ९८७, १०१३, १०२०, १०२२, १०६१, ११३६, ११३९, ११४१, १२४२, १२७७, १३१७.
समये ७-5, २२७.
समरे २२७.
समल्लियइ २१८, १२६७.
समल्लीणा ४५९, ६३७, ६४१, ८७२, ९७८r2, १२५०.
समल्लीणो ९०r7, १२८, १३०, ६०३, ७९५.
समं ९०, ९२, १०९, १२९, १६०, २०८, २१७, २२५, २३५, २६१, २६४, ३१५, ३३६, ३४१, ३७४, ३८८, ४१३, ४३१, ५८६, ६३५, ६९२, ८३४, ८७२, ८९६, ९००, ९०६, ९२५, ९३१, ९३३*१, ९३४r6, ९४२, ९६३–४, १००५, १०२१, १०६९r3, ११११, ११६५, १२०२, १२३६, १२४२, १२७९, १३०९, १३११, १३१६.
समंतायंत ७५८.
समाइट्ठं १५७, २०६, ८१५, ९३०, १००७.
समाउत्तो १३–2.
समाउलं ९००.
समाउलो १३–2.
समागम ८४, ९३r18, ५४३, ५७०, ९७०, १००८, ११९९r1.
समागमणं १४४, ९४५r12.
समागमत्थाण ८९.

११०३, १२२१, ११९६.
समूहं ३५०, ६००.
समूहा २२१.
समूहाइं ६३९, ११३३.
समूहाणं ४८.
समूहेहिं १२६, ७३६.
समेण ११०६.
समोत्थइयं १०२४.
समो १०४५.
समोइण्णा ४९२r5 ४९३, ७८१.
समोइण्णो २०८.
समोयरंत ७४१r1.
समोच्छीणो ६०३r1.
समोसत्ता १२८०r11.
समोसरइ १६, ४४१.
समोसरंत ७२८, ७४१.
समोसरंति ११२१.
समोसरंती २१९.
समोसरिय ११८३.
सम्माणीय ११४r13.
सम्मुहा ३९७r6.
सय (शत) ९०, ११६, १८१, ४५३r21, ६१४, ११०३–४, ११९६, १३२३.
सय (सदा) ९१r13.
सयच्छीहिं ९२२.
सयण (शयन) ७–5, ४५५.
सयणं ४६५–६, ५००, ५०४, ८३०, १०९७.
सयणाइँ १०९६.
सयणाओ ४६६.
सयणासोय १२७०
सयणाहि ४६६.
सयणीए ८४८, ८५९, ९०६.
सयणीयं ४८०, ८५६.
सयणे ५, ११२७.
सयणो ५८४.
सयण्हा १०८०.
सयण्हाहिँ ७४५.
सयल १३–4r11, १२७, १५६, १५८, २०१, २१८, २५७, ५२८, ६०२, ८१६, ९६०r13, १३२८.
सयलम्मि १५, ८९.
सयलासा ५१९.
सयलाहि ४९१.
सयलेण ५२८.
सयवत्त १२९४.
सयवत्ते ४४८.
सयं १३–7r23.
सयं (स्वयं) १०८, १६१, २१३, ५६८, ६१६, ६६४, ६७९, ९२२r8, ९७७, ९९०.
सया १२, ५८, १७०, ४०९.
सयाइं १०६७, १११०.
सयासम्मि ९९१.
सयासं ८७२, ११५९.
सयासाओं ५६१.
सयासाओ ३३७, १०५३.
सर (सरस्) १३–1, २८, ४५०, ४७०.
सर (शर) ९४, ९६, ३६७, ५३३.
सरइ १२०, ४५६r2, ११८०.
सरएण २५.
सरओ ३२.
सरण ५२७, ६४७.
सरणं ६४६.
सरय २३, २६, ९०५.
सरयसिरि ३०१.
सरयसिरी २८३, ३०१r3, ३०९, ८०४, ८११–२, १२८१
सरयसिरीइ १३२०*१.
सरयसिरीए २९१, ३२०, १२७९.
सरयसिरीए २९३.
सरयं १२७३.
सरल १९७, ३९८.
सरस २२१, ४०५, ४८४, ५३६, ७५८, ११८४.
सरसं २४r14, ३३r19, १२९r6, ४०५r10, ९१३.
सरसाइं २१४.
सरसाउ ३६४r13.
सरसावराह ५८.
सरसीसु ६७६.
सरसोहंस १७५.
सरहस २८६, ३७८.
सरहसाएँ ५०३.
सरं ४६९, ७९३.
सरंतीए ४९२r3, ८५७.
सरंतीओ २१९r5.
सरा ७८.
सराया ९२८.
सरि १८०, २४२, ५८३, १०१९, १०२१r9, १२१०.
सरिच्छं ७६८, ११३७.
सरिच्छो ६७८.
सरिजइ १२६८r1.
सरिसप्पहो ८३८.
सरिसरो १११४r10.
सरिसं ७५, ३१०, ४८३, ७७५, ११०६, १२१७.
सरिसा १००२r4.
सरिसाए ८७३.
सरिसेहिँ ३५३, ५००. °हिं ४९५.
सरिस्स १००२.
सरी ७५१.
सरीयड ११३१.
सरीर १८६, ४६५, ९७१.
सरीरम्मि ७५५.
सरीरहणाण १८६r4.
सरीरं ४२४, ६१२, ११६६.
सरीरेण ७१५.
सरीरेहिँ ११९२.

सरस ४५.
सह १०७, ४९२, १०६८–९, ११०८, १२४५, १२४८, १२४९r15, १३२०*१.
सहइ २५, २८, १३८, २५२, ३४५, ३९९, ४४३, ४४७, ४५६, ५६७, ६१३, ६२३, ७६५, ७७४, ९८५, १२१८, १२७४–५, १३०८*१.
सहत्थ १२७४.
सहत्थयालं १२७४r19.
सहत्थेण ९९३.
सहम्मो १५०.
सहयरि २४१.
सहयरिं ११३७.
सहयार ९७, १२६४.
सहरसंगेण १२९९r6.
सहरिस २८६r15, ५८५*२, ८६९.
सहरिसच्छि १२५०.
सहरिसं ८९०, ९४४, १३१६r4.
सहरिसंगेण १२९९.
सहरिसाइ ८७३r5.
सहरिसाए ५०६.
सहरिसालेण १२२६.
सहरिसो १३१६.
सहलीकय ३७६.
सहलो ४०९.
सहवास १९९.
सहस १३४, १४८, २१५, २३४, २६७, ३०९, ३२४, ३९१, ४३४, ५०२, ५०६, ५१९, ६७३, ७०५, ७२६, ७९०, ७९३, ८४९, ८६९, ९०४, ९४३, १०६४, ११३१, १२१२, १२२२, १३०३, १३१९*१.
सहसा १८१, २४८, २७१*१, ३२७, ३७९, ३८५, ५०७, ५१८, ५३७, ६१४, ६२६, ६३५, ६७४, ७४६, ७८४, ७९५, ८५२, ८७२–३, ९९४, १०४८, १०५५, १२०३, १२२४, १२३२, १३११r5.
सहसावराह ५८r7.
सहसुट्ठिय ११८.
सहस्स २५१.
सहस्सं १३१०, १३१७.
सहस्साइँ ६२४, १०१५.
सहस्सेण ९४८, ११७५, ११८०–१, १२२९.
सहस्सेहिं २२७.
सहंति ८६२.
सहाइणो १८८.
सहाएहिं १९४.
सहाओ ७९१.
सहायणो १८८r12.
सहाव ६६८.
सहावं ४९३.
सहावा १४.
सहावे २७२.
सहावो ५८४, ८६४.
सहि २९२r17, ३३५, ३३७–८, ३४१r1, ४०१, ४२६, ४७५–७, ४७९, ४८७, ४८९–९२, ४९२r4, ४९४r11, ४९५, ४९८, ५१४, ५५९, ५६४, ५६६, ५६८, ५७६–७, ५७९, ५८८, ५९७, ६०८, ६१५, ६१८, ६२०, ६२६–७, ६२९, ६३५, ६५४*१, ६५९, ६६५, ६६७, ६७३, ६७९, ७१२, –३, ७१६–८, ७२१–२, ७२५, ७८३, ८३२, ८३५, ८४७, ८४९, ८५१, ८५७, ८६१, ८६६, ८७०, ८९४, ९६२, ९७१, ९७३, १०७४.
सहिएहि १३१, °हिं १०२०r7.
सहिओ १०६*१.
सहियण ४३२.
सहियणं ३०६, ४५८, ८३४r3.
सहियं ९८४.
सहियायणेण ३३४, ९०५.
सहीयणेण ३४१.
सहीहिँ ५४३, ७६८, ८२८.
सहोयरी ३०५.
संक ४५९.
संकप्प २९७, ८३३.
संकप्पे ६९९.
संकप्पो ७२५.
संकहा ५१५, ९१२.
संकहालावो २०८.
संकंत ६०, १३२५.
संकंतं १३२४.
संकंतो १०७४, १३०५.
संका ४३३, ८९२.
संकाइ ६७१.
संकाएँ १०९३.
संकामिऊण १०१७.
संकालुइएँ ७०७.
संकिण्ण ३६.
संकिण्णं ३६r2, ७९२.
संकिण्णा ११३१.
संकिल ३६r2.
संकिरी ४८१.
संकुइय ४७१.
संकुयंति ६३९.
संकुलं ९०१, १३२३.
संकुला ११३०.
संकेय ५१६, ११९९.
संख ८१७, ११०४, १२४९, १२९६.
संखा १३३३.

संतोस ८४, ११४, १३००.
संदण १११०, १११७.
संदणुप्पाय २७४.
संदाण २३२, ११३६.
संदाणिय १३०५.
संदिट्ठं ५६४, ९६८r8.
संदिसिउं ५५९.
संदीविय ५४०.
संदेलयं ५५८.
संदेसो ५११.
संदेह ५६७.
संदेहो ५४४.
संदोह १७३, ३५४, ४७७, ११०५.
संधमिओ ५६२.
संधाणा ११२३.
संधि ४२, ८२, १८१, ७६५.
संधिविग्गहे ११०.
संनिवेसो ४७r3.
संपइ १०३, २१९r8, २५२ २६३, २७१, ३२२, ३८३, ५५२, ५६३, ६९७, ८८२, ८८५, ९३१, ९८९, १२२१, १२२३, १२३७.
संपइट्ठा १०२३.
संपइट्ठो ७९३, १२९८.
संपज्जइ १०४१.
संपडइ २१०, ८८०.
संपडंति २२३.
संपडंते १५२.
संपडियं १२२१.
संपत्त १८, ४४r13, २८४, २८९, ९१३.
संपत्तं ९८३.
संपत्ता ५०२, ५८५*२, ६८७, ७०२, ९७८, १३१९*१.
संपत्ति ४४–५, ११५४.
संपत्ती ३७५.
संपत्तो १०७, १३७, १६५, १८०, १९७, २३५, ३३०, ८१२, ९४८, ९६५, ९९६, १०२२, १०६२, १११६, ११३३, ११४५, ११४७, ११५९, १२२९, १२३६, १२४२, १२७६ १२७९, १२९३, १२९८r1, १३२०*२, १३२२, १३२७.
संपन्न ४४r13.
संपयं २१९, ९५६.
संपाउय १२९९.
संपाय ७०६.
संपुच्छिओ ११५३.
संपुण्णं १०२७.
संपुण्णा २८१.
संपुण्णाइ १०८.
संपुण्णेंदु १२०४.
संपुण्णो १४९.
संपुन्नं १०३१r3.
संपेसिओ ९३८, ९७७, ९९४, ११५२, ११६९, १२६०, १३१६.
संपेसिय ९७१.
संपेसिया ११७२.
संबज्झइ ६२१.
संबज्झंति ५७४.
संबद्ध ३७२.
संभरइ ९५८.
संभरसि ५५१.
संभरिओ ६२९, ११४१, १२८२.
संभरिय ६९३, ११८९.
संभरेज्जासु ४१२.
संभवा ३३१, ५७७.
संभवाण ५७८.
संभवो ८४५.
संभाव २९२.
संभावणा १६२, १८८, ११८९.
संभावणाए २३२.
संभावणाण १३८, २३२r6.
संभावणेक्क २९.
संभाविय ८४८.
संभूई १४६, ६५२.
संभूया १५६, ५८७.
संभोय ५४७.
संमज्जण ५९२.
संमद्द ११८, १२२, १३२५.
संमाइ ७३३.
संमाण २५०, ९६४.
संमाणिओ ९०८.
संमाणिय ११४.
संमाणो ९१३, ९५०.
संमिलिस्सामो १०५४.
संमिल्ल १०८६.
संमिल्लंत ६७१r2.
संमिल्लंति ६७१, १०९३.
संमिल्लि १०८६r16.
संरुद्ध १०७५.
संरोह ४८०.
संलग्ग ११८६.
संलग्गो १४१, ७९१.
संलत्तं १३५.
संलत्तो ११६१.
संलंभ १०१७.
संलाव २७८.
संलावं १३०४.
संलावो २६, १३०४r20.
संवलिओ ११७.
संवलिज्जंत ४४५.
संवलिय ३५३, ४४७, १२९६.
संवलिया ११, २७८.
संवलियाइँ ८१७.
संवलियाण ३०२.
संवसिया १२०८.
संवाय ७०६r10.
संवास १८r9.
संवासो २१७r19.

साहिलासं ६०९.
साहिलासेण १२१२.
साहीणं २११, १०४०, १२०६, १३१५.
साहीणो ३२, १२०६.
साहु १०३८.
साहुक्कार १२०५.
साहेज्जलु ८६६.
साहेइ १७१.
साहेसि ५७९, ७८७, ८०१, ८३५r5, ८३८, ८९०r10, १०४२.
साहेसि ५६८, ८३२r17.
साहेसु ६६६.
साहेह ३२, १८३, ३६३, ३७६, १०४१, १०४९.
साहेहि १८३r17, ३६३r8.
सि ५५०, ६०७, ७०८, ८९७, ९३१, १२१९.
सि (असि) ९४, ३६३, ४०९, ५४९–५०, ५५४, ५७७, ६५५, ७०९, ८०९, ८५०, १२१२, १२१८.
सिक्कार १०८३.
सिक्खा ४७.
सिक्खियाण ८२३.
सिग्घयरं १३२२.
सिग्घयरा ८२४r12.
सिचय ९१०, १०९७, १३०५.
सिचयं १६६.
सिचंत २७०.
सिजमाणाइ ४७९r4, °इं ४७९.
सिजंत ११२१.
सिज्जाहर १३०३r15.
सिज्जिमाणाइं ४७९r4.
सिज्झइ ९२९.
सिज्झंति १९१, ७२३.
सिज्झाह ५१r1.
सिट्ठ ७३८.
सिट्ठं १०७, ११२, १३५r6, १५७, १८४, ३०६, ३७७, ४१४, ४६१, ५६४, ७०४, ८१५, ८४४, ८६७, ८७८, ८९४, ९३२, ९६७, ९७४, ९७६, १०५०, ११५७, १२३६, १२४०.
सिट्ठा ६१५.
सिट्ठाण ८३७.
सिट्ठे ११३३r3.
सिट्ठो ५११.
सिढिल ७४१.
सिढिलक्ख ११२३.
सिढिलस्स ४४३.
सिढिलिय ४३७,४४३r5,५२४.
सिणिद्ध ४९२r5, ७७६, ८३९r9.
सिणिद्धया ४९२, ६१५.
सिणेह १६२, २०८r12, ३७३, ४६७, ४९४r11, ६५९, ६९२.
सिणेहमइएहिँ ४२७.
सिणेहस्स ६८०.
सिणेहो ६४४.
सिणेहोसरिय ३१८.
सित्त ३५५, ५८३, ११०५.
सित्ताइं ३८५.
सित्तो ५८५*३.
सिद्ध १७५,२७६,३०२, ३२८, ३३६,३४६–७,३५१,३७०, ३८५, ४१६, ४२९, ५५४, ७२५, १०४४, १०४८, १०५५, १२३०, १२७२, १२७६, १२८१, १३१९*१.
सिद्धकुमारो ९२६.
सिद्धं १५९.
सिद्धंगणा ७८१, १२२९.
सिद्धंगणाहिँ १२८९.
सिद्धाण ८३७r7, १२३९.
सिद्धाहिव १२४७.
सिद्धाहिवई ३७१.
सिद्धाहिवेण १३१४.
सिद्धाहिवो ९३३, १०४५.
सिद्धिं १०३२.
सिद्धीएँ ७१७.
सिद्धीओ १५८, ८१६, १०१२, १३१३.
सिप्पंत २७०r7, १२५६.
सिप्पंतो ४०३.
सिय २०४, २८८; ५२५, ७५७, १०२९, १०२९r16, ११९३, १२९१, १२९१r4.
सियं २१३r9.
सियंसुय १२९९.
सियायवत्तो १२९१.
सिर ९,६०, १७६, २४९, ५५४, ११०५, ११८४, १२२०.
सिरि ५, २६, ६०r17, ७८, ८९, १४८, १५१, १६१, १६३, १६५, १७२, २०१, ५९९, ७३८, ७८०, ९७०, १००९, १०४६, १०८९, ११२९, ११५४, १२८६, १२८८.
सिरिस ७६६.
सिरिहल ७६८.
सिरी २५४, २८०, ३५८, ३७०, ५८१, ७७५r11.
सिरीउ १२३५.
सिरीए १५३, °एँ ७७५, ८२१, °ए ३२७.
सिरीयड ११३१r15.
सिरेण ४३८.
सिरो १२९२.
सिलंब ६२४r4.
सिला २७६, ४७६, ५८४, १०२४, १०४४.
सिलामेहे १२४६.
सिलामेहेण ८२२.
सिलामेहो १४८, ७८८, ९२५, १२७६, १२७८, १३२०.

सुछेत्तं ४८.
सुजणणीए ६५४*१.
सुजणवयस्स ५२.
सुजणु १०६*१r12, ७२०r9.
सुजणेण ६८१.
सुजम्म १५७.
सुजम्मं ११५०.
सुजवेण ६८१r10,९४८,१२६०.
सुढिओ ६३४, १०७३.
सुढियाइँ ४६२, °इं ९६९.
सुढिल ११२०r6.
सुणइ ८२८.
सुणएण १११४.
सुणएहिं ११४२.
सुणट्ट ७३५.
सुणयाण ११३८, ११७७.
सुणसु ४८८.
सुणह २२.
सुणंताण ८८१.
सुणिऊण १०१६, ११७६r15.
सुणिबद्ध २३८.
सुणेऊण १४५, ६१४, ७००, १२३८.
सुणेह ३६८.
सुतावसी २३१.
सुतित्थ २०७.
सुत्त ५*१.
सुत्ते ११७१.
सुत्थियाए ८३.
सुदियसो ८९५.
सुदियहे ७८९, १२४६.
सुदूरि १४२r12.
सुदूसहं ४७२.
सुद्ध ३४r21, ४१r2, ८६४, ११९७.
सुधीर १०२२.
सुधूयाओ २८३.
पइत्तेण ८२६.
सुपएसे ५१५.
सुपएसो ५१३.
सुपडिल्लयंतेण ३०७.
सुपडिल्लंतेण ३०७r1.
सुपत्तिट्ठिअ ४३r11.
सुपयत्तेण ८२६r4.
सुपरिट्ठिय ४३r11. ८४०.
सुपरिट्ठियं ७६४.
सुपसण्ण १२७४.
सुपसत्थ ३५३, १२९४r7.
सुपसाहिएहिँ ८२१.
सुपसाहियं ४२४.
सुपुत्तो १०६०r5.
सुपुरिसाण ८०१.
सुप्पइ १०८५.
सुप्पबद्ध ३६९.
सुप्परिट्ठिय ४३.
सुप्फलिय २२८.
सुब्भब्भ २०५.
सुभिच्च १०१९.
सुभिच्चो १४९.
सुभियाए ५०१.
सुमइ ३२८.
सुमई २६६.
सुमईण ८२३, १०१२.
सुमइहि १०१२r7, °हिं ६९५.
सुमज्जण ११५r1.
सुमज्झण ११५.
सुमणोरमं ९२r15.
सुमणोरहाण १४६.
सुमणोहरं ९२, १३०३.
सुमणोहराण १४६r6.
सुमरणा २६८, ६९९.
सुमरिओ ११९२.
सुमंजु २४.
सुमित्तो १०६०.
सुमुहुत्तो ५१३.
सुय (शुक) ८२८.
सुय (सुत) ३७३, ६९२, ७१९, १११३.
सुयइ १३०४.
सुयण ६९५, १३३२.
सुयणयणो १५.
सुयणा १३, १३३१.
सुयणाण १४, ९५४.
सुयणु ३८, ७२r7, ७३, ९७, १०६*१, ११४, १३१r19, ३६७, ४०६, ४९९, ६३४; ६५४*१, ६६२*१, ६७०, ७०८, ७२०, ९५२, ९९४, १०३७, ११०५, १२१२, १३१६, १३२०*२.
सुयणो २५७, ६५७, ८४५.
सुयम्मं ११५०r9.
सुयम्माण ९६५.
सुयम्मि १०१७.
सुयम्मे १७७.
सुयरिसण १.
सुयंधवहं १०२९.
सुया (श्रुता) ८००.
सुया (सुता) १५६, १२५५.
सुयाए १२७९.
सुयाए ७२९, ८९१.
सुयाण (शुकानाम्) ५४४.
सुयाण (सुतानाम्) ११८०.
सुयाणं २२९, ९६३.
सुर ११, ९१, २५१–२, ३२७, ३४६, ३४८, ३५१, ५०५, ५२१, ५८३, ५८५, ५८५*३, ५९६, ६००, ६५६, ७६३, ९०२, १०४४, ११०५, ११५५, ११९९, १२१०, १२९४.
सुरएण १०७९.
सुरय ३८२.
सुरयं ७५०.
सुरवइ ५८५*२.

सुहासीणाए ७–5.
सुहासीणो ७–5r9.
सुहासुहं ५७३.
सुहासुहाइँ १९२.
सुहाहि ५४७.
सुहि (सुहृत्) ९४०, १०१९.
सुहिय ४६, ३५०, १०४६r1, ११९६r19.
सुहियं १०४६.
सुहिया ६६२.
सुहियाण २८४, ३१९, ७२३.
सुहीण ५७१.
सुहेण २१७, २५९r10, ६३०, ६५८.
सुहेहिँ २५९.
सुहो ६६५.
सुहोवएस २८४.
सुंकारो २८९.
सुंदरं ३९४.
सुंदरि ५२, १४२, ३६३, ३६६, ३७७, ५०८, ५२१, ५५२, ६१०, ७८५, ७९९, ९५७, १००८, ११०५, ११६९r12, ११९७, १२१४, १२७८.
सुंदरी १२११, १३२५.
सुंदरीएँ ५८७.
सुंदरीहिँ ९१, ११५५.
सुंदरो ६५.
सूय ११३६.
सूयर ८०८.
सूरायव ४५०, ६७८.
सूरे ४११.
सूरो (शूरः) १४९, ८४५.
सूरो (सूर्यः) ६७, २२४, २६१, ३४०, ४३६–८, ५१६, ६३८, ६७३, ६७५, १०७०.
सूलहरं २०२.
सेज्जाहरयं ४७६.
सेल्ल १११५.

से (तस्य) १४०, १४२, २४९, २५५, ५२९, ५३२-४, ९३४, ११३९, ११६७, १२९७, १३१५.
से (तस्याः) ४२१, ४२४, ४३४, ५०१, ७०६, ७६०, ७६७, ७७२, ७७६–७, ७८२, ८२२, ८९४, ९००, ९२८, ९५०, १००७.
से ५२५r10, ६२५r5.
सेउवहो १७१.
सेएण ४२३.
सेओहंस ११९१.
सेणाहिवई १३३.
सेणाहिवो १०६*२.
सेय (श्वेत) १२९१.
सेय (स्वेद) १०, ५९, १२२, ४००, ४२०, ६१८, ७४८, १०८३, ११२५, ११२७-८, १२५६.
सेयं (सेकम्) ३४४.
सेरिभ २२१r16.
सेरिह २२१.
सेल ४५४, ४६९, ५१६, ५९५, ६७३, ९७६, १०७२, १११६, ११२०, ११३०.
सेलम्मि ५६६, १०७०.
सेलं ५१६r4 , ६७९.
सेलाणं ६, ६r2.
सेलाहि १२२९.
सेले २८१.
सेलो ४५६.
सेलो ४२९, ११९४.
सेवओ ८८९.
सेवा ११९.
सेवागय ९०.
सेविज्जइ १७५.
सेविज्जंति ३४७.
सेस ५*१, २२४, ४५५, ४८०.

ससम्ह ६६६r13.
सेसस्स ५.
सेसं २६२, ५५५, ६६६, ६८०.
सेसंक ४३.
सेसंगे ४३r11.
सेसा ७९.
सेसाइ ५१, °इं ५२७, ५३४.
सेहरं २६२.
सेहरो ५०५.
सो १४०.
सोक्ख ४४, २३२, ३१८ १०७७, १०८१.
सोक्खं ८३६.
सोक्खाइं ३०१, ३१९.
सोक्खाण ८३७.
सोत्तं ३४९.
सोत्तुव्वत्तंत १८३.
सो ४, ७–5r9, ८, १३, ४०, ४७, ६५, ९२, १०२–३, १०५, १०८, ११०–११, ११६, ११९, १४९, १५५, १५८–९, १६२, १८०, १८४r19, १८८, २०८, २१६, २२५, २२७, २६०, २९५, २९७, ३२४, ३७६, ३८२, ३८५–६, ३८८, ४०३, ४०८, ४२९, ४६८, ५०६–७, ५१३, ५३०, ५३३, ५३३r9, ५३५, ५४४–५, ५४८, ५५३, ५८२, ६५२, ६५६, ६६२*१ ६७८, ६८१, ६९१, ६९७, ७१०, ७१४, ७१८, ७२०, ७३५, ७६०–१, ७७७–८, ७८९, ७९३, ७९५, ८०७, ८१६, ८४४, ८४८, ८५६, ८६२, ८६४, ८८०, ९२४, ९२६–८, ९३३, ९३३*१, ९३९, ९५१, ९६७,

°हर (हर) २४५, २७५.
हरइ ५७३, ७६६, ७७६.
हरत्थाइं ५२७r16.
हरम्मि १२६०.
हरस्स ७३५.
°हरं (गृहम्) १३०, ३५६, ८०१, १०६३, १३११.
°हराइँ १०७३.
हराण २८५, ८०५–६.
हरि ६६९, ८४५r4.
हरिऊण ६३५*४, ८५०.
हरिणक्कस १r3.
हरिणच्छि ४२, ९२४, ९३८, ९८५, १०१६, १०४६, ११५२, १२४७, १२५५r7, १२९३.
हरिणंको ४७०.
हरिणाहिं ५१.
हरिणी ११३४, ११३६.
हरिणीए ११४०.
हरिणेहिं ५१r2.
हरिणो १, ५–६, ११३६.
हरिय (हृत) ५१, ११०१,
हरियं ९९२.
हरियंदणं ४८४.
हरिस २८६r15, ८०६, ८९१ ९४९, १०४८.
हरिसं १२२४, १३१६r4.
हरिसिओ १३१r19.
हरिसिय १२३१.
हरिसो १३१६.
हरी ५*१.
°हरीसेहिं (°गृहेशैः) ६६४.
°हरुच्छा २७०.
°हरुत्थाइं ५२७.
°हरे (गृहे) ३१३, ३३२, ४६१, ८२६, ८३१, १३११r6.
°हरे (भरे) १३०८*१.
°हरेसु (भरेषु) १३२५.
°हरेसुं (गृहेषु) ३४६.
°हरो (भरः) १२२r6,४३६r5.
°हरो (गृहः) ३७८, ३८०–१.
°हल (फल) २३, ७६८, १२९५.
हल ७८३.
हलबोलं ८१२.
हलबोलो ७३७, ८१२r7, १०६५, १०७०.
हलब्बोलो ७३१.
हला ४०६.
हलिणा ३.
हलिद्द ६१.
हले ४०६r12.
°हलो ६७r3.
हलंतुव्वेल्ल १६८.
हलंतुव्वेल्ल १६८r17.
हवंति १५१,३२१,६४४,७१७.
हवंतु ७३४, ८८२.
हविज्जासु ६५२.
हसइ ३२०.
हसंतेण ४९१.
हसिऊण ११६७.
हसिज्जइ ८६६.
हसिज्जमाणस्स ३.
हसिज्जंति ५७५.
हसिज्जंतो ९१४.
हसियं ८३, ४२०, ४२२, १२७४r20.
हसिरीए १०७८.
हससवियं ९११r6.
हं ११८, २०९, २१५r16, ६४१, ६६२*१, ८८९, ९११, ९४८, १०४५, १०५२, १२०६.
हंस २६, ९९, २७८.
हंसउलं २५.
हंसस्स ३२४.
हंसेण ३०७, १२४२, १३१५.
हंसेहि ६०.
हसो २८२, ४६९, ८०३.
हंहो १३५, १४४, ५३६. ९२२, ९८७, १००९.
हा ६४४–७,६९४,७०५,७०८, ९७९–८०, ९८२.
°हाय (भाग) ८३९.
हार २०४, ७४३.
हारस्स ९८२.
हारं ९३६.
हारि ११०६.
हारीए १०६८, १११०.
हारेण ५०९.
हारो १२३, ४३०, ५३३, ९३५, ९५१, ९७२–३, ९७५,९७७,९७९,९८१r4, ९८८, १०५३, १३०८, १३०८*१.
हाल १२३३.
हालस्स ८६८, ९७५.
हास १०७५.
हासो २९६.
हि १०६, १६७, १८८, १९२, २०७r9, २१०, २६४, ४०७, ४३५, ५७६, ५९७, ६८४, ७१७, ७२२r12, ८०३, ८३६r6, ८८३, ८८७, ११६१, १३०६r7.
हिम ८१, ५९५.
हिमगिरि १२११.
हिय ३४८.
हिय (हृत) ११२४–५.
हियइ (हृदये) ६१३.
हियइच्छिए १२३, ६२४.
हियइच्छिओ ३१५.
हियइच्छियं २३४, २५८, ३०४, ८६४, ११५८, १२३६, १२४८.
हियइच्छिया ६५०, ७१७.

NOTES

[The following books have been repeatedly used in preparing these Notes: श्रीमद्भागवतम् (Nirṇaya-sāgara ed., Bombay); A Classical Dictionary of Hindu Mythology etc. by J. Dowson, London 1897; Vedic Mythology by A. A. Macdonell, Strassburg 1897; Epic Mythology by E. W. Hopkins, Strassburg 1915; PSM: Pāiasaddamahaṇṇavo, Calcutta Saṁvat 1979; Pischel: Grammatik der Prākrit Sprachen, Strassburg 1900.]

INTRODUCTORY 1–17

1-11) By way of Maṅgala, salutations are offered and victory is wished to Hari or Viṣṇu by referring to various episodes in his career: as Narasiṁha he broke open with his claws the chest of Hiraṇyakaśipu; as Vāmana he pervaded the three worlds; his inability, during childhood, to cross the threshold was laughed at by Balarāma: he twisted the neck of the demon Riṣṭa; he reposed on the serpent Śeṣa in the ocean; and his arms broke a pair of Arjuna trees, twisted the neck of Riṣṭa, rent asunder the jaws of Keśin, dragged Kaṁsa to death, and lifted up the Govardhana mountain. Victorious is Maheśvara who, destroying the three worlds, sipped the seven oceans. Salutations to Gaurī's foot which crushed Mahiṣa and is worshipped by gods and demons. May the bodice of Caṇḍī protect you and may the waters of Gaṅgā wash off your sins!

1) The name हरिणक्स or हिरणक्स is somewhat obscure. It is a nearer rendering of हिरण्याक्ष than of हिरण्यकशिपु whose destruction the author has in view. विष्णु in his incarnation of नरसिंह broke open the chest of the demon हिरण्यकशिपु with his claws; on that occasion his regular weapon, namely the सुदर्शनचक्र, stood merely as an envious witness; and the author asks us to salute these claws which are holding the pieces of bones from the demon's chest. See भागवत 7. 8. 18-39. As the act of killing was finished by the claws, the सुदर्शन, as our author puts it, or the stout arms of विष्णु, as वाक्पति puts it, had no work on that occasion. The verse in the गउडवहो runs thus: तं णमह समोसरिआ णहग्गविहडाविओरवीढस्स । जस्स दइच्चम्मि अलद्धववसिय च्चेय भुयदण्डा ॥ ८ ॥. गब्भिणं embedded in. The com. confuses भवन and भुवन, see also. p. 22, l. 23. 2) There is no doubt that अप्प च्चिय stands for अप्पे च्चिय, cf. दंसण च्चेय in B for दंसणे च्चेय in २७१*१ below; and हिअअ च्चेअ विलीणो, गाथास°. ३-९०. One may be tempted to emend अप्पणं as अप्पयं; to agree with सायरं, अप्पणं will have to be taken like अप्पाणं, ५७८ below, as Nom. Sing. Neu. Or अप्पण = अप्पणा. We may take अप्पणमप्प च्चिय = आत्मना आत्मनि एव 'by itself in itself', and render the gāthā thus: "Salute him, whose third step, possessing a concrete form got itself accommodated [in his third step] of an immaterial nature [= sky] at that time when he was measuring the three worlds." The ऋग्वेद refers to the three steps of विष्णु who strode over this universe and planted his step in three places which the early commentators take as the earth, the atmosphere and the sky. According to सायन

the three steps are those taken during the incarnation of वामन. 'The Dwarf appeared before Bali and begged of him as much land as he could step over in three paces. The generous monarch complied with the request. विष्णु took two strides over heaven and earth; but respecting the virtues of Bali, he then stopped, leaving the dominion of पाताल, or the infernal regions, to Bali.' (Macdonell: Vedic Mythology, pp. 37-42; Dowson: A Classical Dictionary of Hindu Mythology etc., pp. 35 ff.). The third step of वामन had no place; though concrete or material it was absorbed in himself, in his own immaterial self. च्चिय = इव as well as एव. Note, however, the com. वामनावतारे हि पदेन व्योमपथनवकुल्यानस्य स्वात्मा स्वात्मन्येव निविष्ट इति व्यक्तमापतितमित्यर्थः I. The verse of कालिदास in the com. comes from रघुवंश १३-१. 3) एय = एव, see 43 below. अपहुत्त = अप्रभूत, i. e., अपर्याप्त or असमर्थ. अद्धवह = अर्धपथ. During his childhood कृष्ण was found unable to cross the threshol', his foot having crossed it only halfway; his elder brother Balarāma covertly laughed at him; and it is this foot that is saluted. B reads अद्धतंसं ठियं = अध्व-त्र्यस्रं स्थितम्. 4) अरिट्ठ or रिट्ठ was a Daitya, and son of Bali, sent by कंस to destroy कृष्ण. He assumed the form of a savage bull and attacked कृष्ण. By the superior strength of his arms कृष्ण twisted its neck, pulled out its horn and thrashed it thereby so much that it vomitted blood and died on the spot (भाग. 10. 36. 1 15). The arm of कृष्ण was a veritable bolt, dark like cloud or hard and dark; and when it fatally acted on the neck of अरिष्ट, it resembled Yama's noose operating [पवट्टिय] or extended at the time of the calamity of the final destruction. For the use of करणी see 755 below. 5) हरि or विष्णु is sometimes portrayed reclining on the serpent शेष in the watery underworld of पाताल. शेष is the king of Nāgas, the serpent race; and he rules over the Pātāla, the infernal regions. He is a serpent with one thousand heads which form the conch and canopy of विष्णु while sleeping during the intervals of creation. His heads are decked with jewels and his hood is called मणिद्वीप. The rays of the jewels on the hood of शेष, who forms the bed of विष्णु in the great ocean, resemble the sprouts of a bulbous root, namely, the jewel कौस्तुभ which is pressed against and covered by the breasts of लक्ष्मी. On the breast of विष्णु there are the peculiar marks of the curl known as श्रीवत्स and the jewel called कौस्तुभ. The com. remarks: किल (note its use at the beginning of a sentence) हरेः सिन्धौ शय्याकृतशेषफणामणिकान्तयः स्नेहालिङ्गितलक्ष्मीस्तननिपीडितकौस्तुभकन्दाङ्कुरा इव राजन्ते । उभयकान्तिसाम्यमित्यर्थः I. उवहि for उदधि, besides उअहि or उयहि, is phonetically justified and found elsewhere too: it is an illustration of वश्रुति which is more common in अपभ्रंश. Trivikrama knows the first line as in J; he quotes a portion thus: फणामणिप्पईवा in his Prākrit grammar (I. i. 22). On the use of किल at the beginning of a sentence, S. P. Pandit observes thus: 'the use of the particle *kila* at the head of sentence......so far as I know, is only found in Sanskrit works by Jain writers' (Gaüḍavaho, p. v, Bombay 1887). 5*1 (B)) This gāthā is reconstructed by the Editor from the Sanskrit commentary. It is a good Maṅgala, and is found only in B. The context does not suffer, even if it is omitted. Its presence in B is a fact though one may reconstruct it with

slight differences. मधुमथ or विष्णु is sleeping on the serpent शेष. One of his four hands holds the पाञ्चजन्य शंख or conch-shell, which is formed from the shell of पञ्चजन, a demon who lived in the sea in the form of a conch-shell. When विष्णु changed sides during sleep. the serpent शेष was squeezed or pressed. Consequently शेष breathed out hissingly. Filled by the breath the पाञ्चजन्य conch-shell was being blown, and हरि or विष्णु was awakened from his sleep. The com. uses the form दध्वने instead of दध्वान. 6) विष्णु-कृष्ण has four arms which have individually or collectively accomplished great feats on different occasions. Here five events from his life are being referred to. The back-ground of the event of कृष्ण's *breaking* a pair of अर्जुन trees is like this. Two यक्षs, नलकूबर and मणिग्रीव, were once sporting with ladies in the river Ganges. They were excessively drunk and completely nude. नारद was passing by that way. At the sight of the sage नारद the ladies clothed themselves, but the two brothers were too drunk to mind their nudity. नारद was offended by their behaviour, felt that they did not deserve to be men, and cursed them that they might be turned into trees for a period of one hundred years. They would be relieved, however, by the contact of कृष्ण. One day कृष्ण broke the vessels of milk and curds and ate the butter which enraged यशोदा very much. She tied him to a mortar, but divine as his power was, he pulled by the strength of his arms that mortar through the interspace between the pair of अर्जुन trees (viz., the two यक्षs converted into trees) in the veranda. His pull was so forceful that both the trees were broken and uprooted, and consequently the यक्षs were released from the form of trees (भाग. 10.10.23 ff.). Secondly, as noted above, अरिष्ट or रिष्ट was a दैत्य who assumed the form of a savage bull and attacked कृष्ण, who however, *twisted* its neck and finished it on the spot (भाग. 10.36. 1-15). Thirdly, केशिन् was a दैत्य who assumed the form of a horse and a tacked कृष्ण, but was killed by that hero who *rent him asunder* by thrusting him arm into his jaws (भाग. 10. 37. 1–7). Fourthly. कंस was the son of उग्रसेन and cousin of देवकी, the mother of कृष्ण. He deposed his father and became notorious as the tyrannical king of Mathurā. He married two daughters of जरासन्ध, the king of Magadha. As it was foretold that he would die at the hands of a son of देवकी, he tried to destroy all her issues. When बलराम, the seventh son, was born, he was taken to गोकुल and nurtured there by नन्द as a child of रोहिणी. The eighth child कृष्ण also was taken to गोकुल. कंस sent formidable demons to destory them, but all these machinations were defeated. Then he invited them both to Mathurā to attend some games and formed certain plans for their destruction. Many court wrestlers were crushed by these brothers When कंस tried to attack कृष्ण, the latter *dragged* him down from his elevated seat and finished him on the spot by striking on his chest (भाग. 10. 44. 34 ff.). Lastly, इन्द्र felt offended (when his worship was stopped by कृष्ण), was quickly enraged, and poured down a fatal deluge of rain with a view to wash away the गोवर्धन mountain and all the people of that area; but कृष्ण lifted up the mountain गोवर्धन on his fingers and *held* it for seven days like an umbrella, and thus prepared a solid shelter for the people of वृन्दावन (भाग 10 25. 19 etc). जमलज्जुण-भंजण, रिट्ठ-वलण etc. The figure of speech is यथासंख्यम्. 7) केशिन्,

as noted above, was a दैत्य who assumed the form of a horse and attacked कृष्ण. The way in which कृष्ण overpowered that horse is described thus in the भाग. (10. 37): स लब्धसंज्ञः पुनरुत्थितो रुषा व्यादाय केशी तरसातपद्धरिम् ॥ सोऽप्यस्य वक्त्रे भुजमुत्तरं स्मयन्प्रवेशयामास यथोरगं बिले ॥ ५ ॥ दन्ता निपेतुर्भगवद्भुजस्पृशस्ते केशिनस्तप्तमयस्पृशो यथा ॥ बाहुश्च तद्देहगतो महात्मनो यथामयः संववृधे उपेक्षितः ॥ ६ ॥ समेधमानेन स कृष्णबाहुना निरुद्धवायुश्चरणांश्च विक्षिपन् ॥ प्रस्विन्नगात्रः परिवृत्तलोचनः पपात लेण्डं विसृजन्क्षितौ व्यसुः ॥ ७ ॥ According to our text, कृष्ण overpowered (कृतावेशः?) the young horse by his stiff hands or arms, then thrust his hard elbow into its mouth, and thus tormented it to death. आवेष्ट or आवेष्टन would indicate that he had put his hands round its neck. 8) It is as destructive rather than reproductive energy that शिव or महेश्वर is famed. When he was about to destory the universe or when his mouth was about to swallow the three worlds, he sipped the seven seas, quite in the cavity of his palm, as one would sip आचमन water before eating something. In reading ओसावणि व्व J has been followed; a reading like ओसायणं व would bring us nearer the form noted by Trivikrama (I. iii. 105): ओसाअणं आपोशनम् । आपो इत्यस्य ओसा इत्यादेशः, ततः शकारात्परो यकारागमः । ओसाशब्दो नीहारवाची देश्यः, तत्कणो वा । ओसाअअणं ।. For a detailed note on आपोशनम्, see the Vocabulary, p. 537, नैषधचरित, translated by Professor Handiqui, Lahore 1934. In short भोजनारम्भ-चुलकरूपमापोशानम् ।. 9) गौरी or पार्वती as चण्डी or दुर्गा crushed the head and killed the demon महिषासुर. The गउडवहो also refers to this episode more than once; her foot and anklet are pointedly referred to in some verses: सा जयइ नेउरिल्लेण जीएँ चलणेण ताडियक्खंधो । उव्भिण्णरुहिरकुसुमो जाओ महिसासुरासोओ ॥ ४३ ॥; सीमम्मि कओ महिसस्स देवि मरणाय जो हि संपण्णो । सो च्चिय जणस्स जाओ तुह चलणो मंगलट्ठाणं ॥ ३२४ ॥ 10) चण्डी as पार्वती is 'the mountaineer', a huntress. She paints her body with saffron-juice (from safflowers); she wears a bodice; when she strains herself by constantly bending her strong bow, she perspires heavily; the bodice gets wet and out of it flows the saffron juice. सेय etc. = स्वेदसलिल + आर्द्रः or युक्तः, the latter, if उल्ल is taken as a possessive termination. णिंत = निर्यत्, present participle from इ with निर्, see Pischel § 493. Note the loose use of Gen. by the com. in भवतां पातु. 11) ईश्वर has the crescent moon on his head; the rushing waters of the heavenly river, namely Ganges, fall on his head and get blended with moonbeams and thus they look white like the bright (on account of teeth) loud laugh of रुद्र. This imagery reminds us of a similar line गउडवहो (६०): हरसमिणो पायएहिं संवलिययं व वोययं ।. For निम्नगा we have three equivalents in the MSS: णिण्णया, णिण्णुया and णिम्मया (the initial may be णि° as well); elsewhere in this text णि (नि°) ण्णया, verse 50; the first alone is confirmed by other sources. see Pischel § 278.

12-17) The author offers short discourse on the topic of *sajjana* and *durjana*, the good and the wicked: the former appreciate narrative compositions, appear excellent being contrasted with the latter, are averse to find fault with others, cannot cure the latter, and have such character that is never destroyed by others.

12) For the purpose of double entendre Prākrit has an additional advantage: besides having more than one meaning the same Prākrit word can

stand for more than one Sanskrit word. We have here the श्लेषोपमा. वियारिणो goes with सज्जणा as well as भाणुणो; the former, विचारिणः, considerate, and the latter, वियच्चारिणः, traversing the sky. Poetic compositions are likened to lotus plots, for both are सुवण्ण संचया and अइट्ठदोसा—the former have an assemblage of fine sounds or words (सुवर्णसंचयाः) and are free from faults (अदृष्टदोषाः); and the latter have an assemblage of fine leaves (सुपर्णसंचया) and do not see the night (अदृष्टदोषाः अदृष्ट रात्रियैः). The metre is वंशस्थ, the definition of which runs thus: वदन्ति वंशस्थ विलं जतौ जरौ।. 13) If this verse came earlier than verse NO. 12, then it could be a good मंगल verse remembering ब्रह्मन् and going with other verses; and incidentally it could introduce the topic of सज्जन and दुर्जन. The expression परिहावं occurs in three verses (13, 37 and 280) and the available variants are: B परभावं; P परिहावं, J परिभावं, B परभायं; B परिभायं. Thus P uniformly परिहावं, J once परिभावं and even B once परि°. परिहवं or परिभावं can be accepted, therefore, as the basic reding, and possibly it stands for परभागम्. The com., though the readings vary, interprets it as गुणोत्कर्ष or परमोत्कर्षम्. The idea is that the moon-beams would not shine so bright in the absence of darkness. The figure of speech is दृष्टान्त. 14) The wicked people go on scandalising others in an outspoken manner. The good people, however, though they see faults in others, would rather try to correct them quietly than go on scandalising them publicly. The कुवलयमाला has a sentence like this: सो य दुज्जणु कइसउ। हूं, सुणउ जइसउ, पढमदंसणे च्चिय भमणसीलो पट्टिमांसासउ व्व। तहे मंडलो हि अपच्चभिण्णायं भसइ मयहिं च मासाइं असइ। etc. Does the com. mean परकार्यं = शत्रुकार्यं, enmity? 15) Or there is no harm if every one in this world is looked upon as a good man: still the author would add a few words which are traditionally added in such a context. Note the verse quoted in the com. Better तन्निशामयत शृणुत in the com. 16*1) (J) The readings of J on gāthā 16 (especially Nos. 12–13) supply some evidence how a successor of J can lose this gāthā haplographically. Naturally this has not been inherited by P and B. The form तीएं, though rare in this work, is quite normal in Apabhraṁśa which has influenced this text here and there. Note णासं is neuter: better read in the chāyā नाशः. The normal Prākrit equivalents of स्त्री are इत्थी, थी (हेम. VIII. ii. 130). Though ति, तिअ or even ती is not altogether unknown in Prākrit (see ति PSM), it is more common in Apabhraṁśa perhaps a dialectal and popular deaspiration of थी (पउमचरिउ I. 10. 3, भारतीयविद्या I, p. 261; धम्मपरिक्खा II. 11, Annals of the B. O. R. I., XXIII, Silver Jubilee No., p. 599; करकंडचरिउ X. 9. 1, p. 97, Karanja 1934). The use of तह वि हु is not appropriate syntactically; or it can be rendered as तथाविधं, qualifying मधु, but then it would be an अपभ्रंश form. The figure of speech is दृष्टान्त. 17) The reading of B is different; so render the concluding expression thus: निरर्थवाक्प्रसंगेन.

AUTHOR'S BIOGRAPHY ETC. 18–42

18-22) The author gives some biographical details here: Bahuladitya had pleased the gods by his contact with three Vedas and three sacrificial fires, and had achieved the three ends of human effort. He had performed many a sacrifice. From his meritorious wife (per-

haps Guṇavatī by name), he had a son called Bhūṣaṇa-bhaṭṭa who was outstanding in the family and an embodiment of Vedic lore. It is by his son, Kutūhala, that this eminent tale, the Līlāvatī, has been composed.

18) तिहोमग्गिसंग refers to the tending of three sacred fires perpetually maintained by a householder. They are : दाक्षिणात्य, गार्हपत्य and आहवनीय. They stand respectively for Father, Mother and Teacher; and when these are no more, they are to be duly attended. It is from them that the fires for sacrificial purposes are lighted : पिता वै गार्हपत्योऽग्निर्माताग्निर्दक्षिणः स्मृतः । गुरुराहवनीयस्तु साग्नित्रेता गरीयसी ॥ त्रिष्वप्रमाद्यन्नेतेषु त्रीँल्लोकान्विजयेद्गृही । दीप्यमानः स्ववपुषा देववद्दिवि मोदते ॥ etc. मनुस्मृति II. 231–32 ff. Thus बहुलादित्य was a learned, pious and dutiful ब्राह्मण. 19) He performed so many sacrifices that the columns of smoke arising from them have darkened the very chest of the moon, even to this day, under the semblance of the antelope mark. Better read वक्षस्तलम् in the com. We have an उत्प्रेक्षा here. 20) Perhaps °महोवहीएँ stands for his wife. Is it that her name is गुणवती ? The reading नामे, Instr. sing., of B would be normal in अपभ्रंश. 21) The four Vedas, which had originated from the four mouths of Brahman, have come now to occupy one mouth (of भूषणभट्ट) and felt themselves honoured like his close relatives. Thus भूषणभट्ट was an outstanding member of his family, and he had thoroughly mastered all the four Vedas. 22) असारमइ 'not of vigorous intelligence', कोऊहलेण may mean 'out of curiosity,' see 146, 368 etc. below; the com. takes it as the name of the author, see the same 921, 1311 below.

23-42) One autumnal day, late in the moonlit evening, the poet's beloved (Sāvitrī by name), seated comfortably on the terrace of the palace, drew his attention to various natural objects and scenes, namely, the bee in the lotus, the notes of swans, the breezes, the forest range, Cakravāka birds, swarms of bees and the moon (all described). She expresses satisfaction on their happy life, and requests him to narrate a novel story, pleasing to women and just by way of an evening entertainment. He told her, in reply, that stories, as defined by earlier poets, are of three kinds: divine (*divya*) divine-human (*divya mānuṣī*) and human (*mānuṣī*). The great poets, moreover, have composed them in Sanskrit, Prākrit, or in a mixed form; and any composition by him, who has not studied grammar (*Śabda-Śāstra*), may not win any recognition. She runs down grammar the way to which is closed to many. One need not worry about grammar; and that word, in her opinion, is great the meaning of which is easily and clearly grasped by the heart. Being requested by her to tell a divine-human story, pleasing to young ladies, in Prākrit language, sprinkling the narration with a few Deśī words, he starts narrating its well-knit plot.

23) तं जह is an introductory remark for the narration. शरद्रजन्याः प्रदोषसमये qualified by °कुमे and °हलुज्जले. The figure of speech is रूपक. सयण = शयन or

सदन. The reading of B सुन्नसीणो etc. makes the context more clear. 24) चंदुज्जुय see also 31 below. Elsewhere slight difference in spelling is seen: चंदोज्ज कुमुदम्। स्वार्थे के चंदोज्जयं। दे. ना. 3. 4: Trivikrama observes thus (I. iv. 121): चंदंजं रअणद्धअं कुमुदन्। चन्द्रेण द्योतत इति चंदोज्जं। रजनिध्वजम्।. B retains र, perhaps to fulfil the rule (हैम. VIII. ii. 79) in which some MSS. read चन्द्र or वन्द्र. Immediately after फाग्गणिग्गईवा, noted above under 4, Trivikrama has an illustration (I. i. 22) like this: ज्योत्स्नापूरितकोशः जोण्हाऊरिदकोसो, which is possibly based on this verse. वाग्भट in his काव्यानुशासनम् (Bombay 1915, p. 21) quotes this verse in this manner (the wrong spacing of the printed text being adjusted): देश्यानां प्राकृताद्युक्तौ मुग्धोक्तौ च न दोषः। तत्र प्राकृते यथा 'जुन्हाऊरियकोसकंतिधवले सव्वंगगंधुक्कडे णिव्भग्ग घणदीहियामु सरसं वेवंतओ मासलम्। आसाएइ सुनंजुंजियरओ तिंगिंछिपाणासवं उम्मिल्लन्तदलावलं परिगऊ चंदुज्जए छप्पउ ॥' अत्र तिंगिंछि मकरन्द इति देश्यः।. Some of the variants are covered by the readings of our MSS. °दीहियासु is found in P, while जुन्हा° and सरसं in B. The metre is शार्दूलविक्रीडितम्. 25) The सरस्वतीकण्ठाभरणम् (काव्यमाला, ed., Bombay 1234, p. 529) quotes this verse to illustrate the figure of speech मालादीपक in this form: माला यथा। इमिणा सरएण ससी ससिणा वि णिसा णिसाइ (v. l. णिसाए) कुमुअवणम्। कुमुअवणेण अ पुलिणं पुलिणेण अ सोहए हंसउलम् ॥ २०५ ॥. Expecting perhaps the fourth quarter to contain 18 मात्राs, the editor has a footnote: अत्रैकमात्राया न्यूनत्वाच्छन्दोदोषः प्रतिभाति. Some one appears to have changed सहइ to सोहए to bring it nearer its Sanskrit counterpart. In the second line व in both the places, may be a misreading of य; and वि of B is a more meaningful improvement on व. 26) A reading like मणहरो would be better for metre. णिसामेह has no object; so we may construe, with the com.: O beloved, hear, there is the cackling of swans etc. The com. does not confirm the reading मणहरं of B which cannot qualify हंससंलावो. The com. शारदश्री = शरच्छ्री. 27) Better सीयलायंत = शीतलायमान. 28) The change of म to व is more usual in अपभ्रंश than in earlier प्राकृतs (Pischel §251): म>वँ>व; and म्व stands for वँ (see the readings on हैम० VIII. iv. 397), though here it has the value of a double consonant. Is it that the basic reading was णिम्मल? 29) Better render संभावनैक than संभावनीय; 'their hearts set on greeting the day'. The context here is of moon it प्रदोषसमय; so there is no question of सूर्योदय here. Possibly the चक्रवाक birds mistake the bright moonlight for day-light and try to meet their mates. Note चक्कवाय is neuter; it stands for the males and females together (चक्रवाकमिथुनानि). In the समगइच्चकहा, the subject being a parrot and his mate predicates like गयाइं, निवडियइं are used, p. 87. Construe पेच्छइ like णिसामेइ in 26 above. Both the forms वेअणा and विअणा are available. 30) सत्तपत्र = सप्तपर्ण. विओहविज्जंतं = विलोभ्यमानम्. The com. uses अवेदयन्तः for अवेदयमानाः from विद् 10 A. वेदयते. 31) The author has in his mind the imagery of a lover kissing his beloved. The figure of speech is उत्प्रेक्षा. तारा = a star, or the pupil of the eye. 33) किं पि cannot qualify अम्हरहं, so rather कं पि. Both मत्त and मेत्त for मात्र are allowed by grammar (Pischel § 109). There would not be any difference in the pronunciation of सुहयम्ह and सुहयं म्ह. सुहयं = सुखदां or सुभगाम्. This reminds us of पार्वती's request to शिव in the कथासरित्सागर (p. 2, verse 23): ततः प्रोवाच गिरिजा प्रसन्नोऽसि यदि प्रभो। रम्यां कांचित् कथां ब्रूहि देवाद्य मम नूतनाम् ॥. 34) Looking to the fact that the poet is speaking in the first person (अम्हारिसेहि 37, मं 38) णे cannot stand here for अनेन as the gloss suggests; it is

however, the form of the Instr. Sing. or plu. of the pronoun of the lst person; so णे = मया or अस्माभिः; this form is already noted by grammars (Pischel § 415). though the usage is not quite popular in literature. 35. According to the वसुदेवहिंडी (Lambho X, Bhavanagar 1931, p. 208–9), कथा is twofold: दुविहा कहा–चरिया य कप्पिया य। तत्थ चरिया दुविहा–इत्थीए पुरिसस्स वा, धम्मत्थकामकज्जेसु दिट्ठं सुयमणुभूयं चरियं ति वुच्चति। जं पुण विवज्जासियं कुसलेहिं उवदेसियपुव्वं समतीए जुज्जनाणं कहिज्जइ तं कप्पियं। पुरिसा इत्थिओ य तिविहा ‒ बुद्धसु–उत्तिमा मज्झिमा णिकिट्ठा य, तेसिं चरियाणि वि तिविहाणि। तो सो एवं वोत्तग चरियकप्पियाणि अक्खाणयाणि अब्भुयसिंगारहासरसबहुलाणि वण्णेति ॥. In the दसवेयालियनिज्जुत्ती (III, 194 ff.) we come across a detailed discourse on the classification of कथा; some gāthās may be noted here: अत्थकहा कामकहा धम्मकहा चेव मीसिया य कहा। एत्तो एक्केक्का वि य णेगविहा होइ नायव्वा ॥. Each one of them is duly described. धम्मकहा is further of four kinds: अक्खेवणी, विक्खेवणी, संवेयणी and णिव्वेयणी. The last मीसिया is thus defined: धम्मो अत्थो कामो उवइस्सइ जत्थ सुत्तकव्वेसु। लोगे वेए समये सा उ कहा मीसिया नाम ॥. As distinguished from the कथा there is the विकथा–इत्थिकहा भत्तकहा रायकहा चोरजणवयकहा य। नडनट्टजल्लमुट्ठियकहा उ एसा भवे विकहा ॥ एया चेव कहाओ पन्नवगपरूवगसमासज्ज। अकहा कहा य विकहा हविज्ज पुरिसंतरं पप्प ॥. Haribhadra (*c.* 750 A. D) adds the following details in his Samarāiccakahā (p. 2, Calcutta 1926): तत्थ य तिविहं कह वत्थुं ति पुव्वायरियपवाओ। तं जहा। दिव्वं दिव्वमाणुसं माणुसं च। तत्थ दिव्वं नाम, जत्थ केवलमेव देवचरियं वण्णिज्जइ; दिव्वमाणुसं पुण, जत्थ दोण्हं पि दिव्वमाणुसाणं; माणुसं तु जत्थ केवलं माणुसचरियं ति ॥ एत्थ सामन्नओ चत्तारि कहाओ हवंति। तं जहा। अत्थकहा कामकहा धम्मकहा संकिण्णकहा य।. Then these are duly defined. एयाणं च कहाणं तिविहा सोयारो हवंति। तं जहा। अहमा मज्झिमा उत्तिम त्ति। etc. In the कुवलयमाला of Uddyotana (779 A. D.) we get the following details: ताओ पुण पंच कहाओ। तं जहा–सयलकहा खंडकहा उल्लावकहा परिहासकहा तहा वरा कहिय त्ति। एयाओ सव्वाओ वि एत्थ पसिद्धाओ सुंदरकहाओ। एयाण लक्खणधरा संकिण्णकह त्ति णायव्वा ॥ ....पुणो सा वि तिविहा। तं जहा–धम्मकहा, अत्थकहा, कामकहा। पुणो सव्वलक्खणा संपाइयतिवग्गा संकिण्ण त्ति। ता एसा धम्मकहा वि होऊण कामत्थसंभवे संकिण्णत्तणं पत्ता।. This धर्मकथा is further of four kinds: तं जहा–अक्खेवणी, विक्खेवणी, संवेयणी, णिव्वेयणि त्ति, तत्थ अक्खेवणी मणोणुकूला, विक्खेवणी मणोपडिकूला, संवेयजणणी णाणुप्पत्तिकारणं, णिव्वेयजणणी पुण वेरग्गुप्पत्ती। etc. The कथासरित्सागर of Somadeva also presumes a division like this (I. 2. 47–8): एकान्तसुखिनो देवा मनुष्या नित्यदुःखिताः। दिव्यमानुषचेष्टा तु परभागे न हारिणी ॥ विद्याधराणां चरितमतस्ते वर्णयाम्यहम्। 36. संस्कृत प्राकृत संकीर्णविपाः, this refers to tales composed entirely in Sanskrit, entirely in Prākrit, and those portions of which are in Sanskrit. Prākrit, Apabhraṁśa etc. Compare कुवलयमाला–कोऊहलेण कत्थइ परवयणवसेण सक्कयणिबद्धा। किंचि अवब्भंसकया दो वि य पेसायभासिल्ला ॥ सव्वकहा गुणजुत्ता सिंगारमणोहरा सुरइअंगी। सव्वकलागमसुहया संकिण्णकह त्ति णायव्वा ॥. The कुमारपालप्रतिबोध of सोमप्रभ (*c.* 1195 A. D.) is a good illustration. Some of its tales are in Sanskrit and Apabhraṁśa, though the major bulk of the composition is in Prākrit. Perhaps it had its predecessors in the literary field. 37) सीसंति, the root सीस is to be traced back to the weak form of the root शास् 2 P. Throughout this work, even in the current of narration, we come across endearing terms in the Voc., such as मयच्छि, कुवलयदलच्छि, सुयणु, etc. addressed by the poet to his beloved (her name being सावित्री according to the com.) to whom this कथा is being narrated. 38) उवहासेसि = उपहासयसि. शब्दशास्त्र would cover grammar and its accessories like lexicography, some sections of rhetorics: in fine all those branches of learning which enable one for a judicious and successful handling of language. 39) सुहासिका means well being,

ease, comfort; rather सुहासिय = सुभाषित, or even सुहास्य. 40) P इट्ठो, J णिच्चो and B णिच्चं; णिच्चो is an Adverb in the Nom. सम्मुहो for सम्मुहं, तुरिओ for तुरियं etc. are noted elsewhere; see Jacobi: Erzählungen etc. p. lvii, § 84. The author welcomes here that word or expression the meaning of which is easily and clearly grasped. लक्षण = शब्दशास्त्र, grammar. It is not unlikely that the author has in his mind the लक्षणार्थं as well. A word, according to the नैयायिक, conveys two meanings: primary or direct (due to its अभिधा or expression) and secondary or implied (due to its लक्षणा or implication). The rhetorician holds that the meaning belonging to a word is threefold, namely, Expressed, Indicated or Implied and Suggested (अर्थो वाच्यश्च लक्ष्यश्च व्यंग्यश्चेति त्रिधा मतः।). A word has three powers which convey those three meanings: अभिधा or direct signification conveys वाच्यः अर्थः, the expressed meaning; लक्षणा, the power of indication conveys लक्ष्यः अर्थः indicated meaning; and व्यञ्जना, the power of suggestion conveys व्यंग्यः अर्थः suggested meaning (वाच्योऽर्थोऽभिधया बोध्यो लक्ष्यो लक्षणया मतः। व्यंग्यो व्यञ्जनया ताः स्युस्तिस्रः शब्दस्य शक्तयः॥ सा. दर्पण. २-३). The beloved of the poet would welcome words of अभिहिनार्थ, direct or plain meaning, rather than those of लक्षणार्थ, implied, indicated or figurative signification. 41) प्रविरल-देशी-सुलक्षयाम्, well characterised by a scanty use of देशी speech-elements or words. Opinions differ on the meaning and source of देश्य. (See the Intro. of the देशीनाममाला, Calcutta 1931). Our author is writing in the Prākrit canguge (पाययाए भासाए) with just little sprinkling of देशी. At the time of our author the Prākrit was already a literary language: he wrote in it after studying Prākrit grammars and earlier works in Prākrit. At his time there were languages and dialects used by unlettered masses in different parts of the country: they possessed some speech-elements peculiar to themselves and not still standardised and used in literature. The author is requested by his beloved to make just a scanty use of these popular and local speech-elements for which the word देश्य or देशी is used. The source of the so-called देशी words including roots is a problem. Some appear to have been borrowed from the Dravidian languages; some are obscure Sanskrit words, changed in sound or sense beyond easy recognition; many of them were used in Indo-Aryan popular speeches but were not admitted in the standardised and refined literary usage; and some had currenay in specific areas. Lastly a few remian as difficult to be explained. 42) In its attempt to Sanskritise it, the com. is uncertain about the spelling of उब्बिंब which is a देशी word: उब्बिबं खिन्नं शून्यं भीतमुद्भ्रं क्रान्तं प्रऋटवेशं चेति षडर्थम्। (दे. ना. १-१२७). सुसंधिबंधं, कहावत्थुं, the subject matter of the story having well-arranged connections (of the plot). The word संधि has various meanings. It means the allusion to the subject-matter of the succeeding canto at the close of the earlier one; secondly, in plays (and in poems as well according to some) it means मुख, प्रतिमुख etc.; and thirdly, it means vowel and consonant coalescence, according to the rules of Sanskrit grammar; lastly मन्त्र, दूत etc. are the five Saṁdhis according to Bhāmaha (I 20). But none of these suits our context, and hence the above interpretation. Dr. Belvalkar has observed thus on the word सुसंधिभिः (काव्यादर्श I.18) in his notes (pp. 16–17): "we are inclined therefore to take the 'joints' here as referring to the interlinking of the several parts of the story. It is likely that, overladen by so-

many descriptions and digressions, the thread of the narrative would be lost sight of unless sufficient care is taken beforehand."

THE AUTHOR NARRATES THE KATHĀ TO HIS WIFE, 43–1333

43-113) ""On this revered earth, rich in jewels and girdled by four oceans, there is a prosperous country, well-known as Aśmaka, an abode of religion and riches (Described 45-51). In the centre of that country there is the beautiful town called Pratiṣṭhāna, full of attraction and pleasure. There the Mahārāṣṭra ladies wash off their sins, day to day, in the river Godāvarī, the stream of which is rendered yellowish by the turmeric from their breasts (The town, described 52-63). There ruled a king, Sātavāhana by name, who was famous, meritorious, invincible and brave. He was an object of love for courtezans and a great patron of poets (The king described 64-72). When that mighty monarch was at the height of his prosperity, there sets in the spring season, the very messenger of cupid, spreading beauty and bloom in the gardens and enkindling passion in the hearts of lovers (Spring scenes described 73-88). Thus when Cupid was capturing one and all, the king came to the Hall of audience and took his seat on the throne, waited upon by feudatories, hailed by eloquent bards and surrounded by courtezans. The king engages himself in a sweet, merry talk with the courtezan Candralekhā. He draws her attention to the fact how the whole world is full with Malaya breezes and the pollen of flowers, and asks her why and by whom all her limbs were charmingly decked with various paintings (Details described 89-100). The same old artist (*citrakara*), she modestly submitted, who had then sketched His Majesty on a leaf, had come back again from Siṁhala-dvīpa and painted her limbs on the occasion of the Cupid's Festival (*madana-mahotsava*). While the king was in a happy mood, a minister-prince suggested to him that the artist might be a spy sent by the king of Siṁhala and staying there as an artist at Candralekhā's place; [the king remarks that Vijayānanda accompanied by the minister Pŏṭṭisa, has been sent against the king of Siṁhala, but so far no authentic information is received from that quarter]; that he had heard from spies that Vijayānanda, along with Pŏṭṭisa, had reached the shore, and that the king of Siṁhala was preparing himself to give a fight. The king said that Vijayānanda is the best judge of the situation, and that he would attend to the report of the spy after the festivity was over. The king then presented festive gifts to courtezans and bards.

43) शेष is often represented as supporting the world; see also notes on 5 above. 44) 'The old legend of the Brāhmaṇas concerning the boar which raised the earth from the waters has been appropriated to विष्णु. A demon named हिरण्याक्ष had dragged the earth to the bottom of the sea. To recover it विष्णु assumed the form of a boar, and after a contest of thousand years he slew the demon and raised up the earth.' Metre requires भयत्रइएँ. 45). The सुरसुंदरीचरिय describes

कुरुदेश thus : धन्नसमिद्धिल्लपामररासयसंसद्दपूरियदियतो । अवि करहमहिसरासद्दनाणाविहगोहणाइन्नो ॥४९॥ 46) रमा = splendour, opulance, pomp; the gloss रम्य of P perhaps stand for रम्यत्व; or रम्यरव etc. The com. is wrong in rendering आसयविसय as आश्रयविषय. आसय, no doubt, stands for अश्मक. The Nasik Cave Inscription of Vāsishṭhiputra Pulumāvi (*c.* A. D. 149) mentions the country असक in this manner: रञो वासिठिपुतस सिरिपुळुमायिस सवछरे एकुनवीसे १० (+*) ९ गीम्हाणं पखे बितीये २ दिवसे तेरसे १० (+*) ३ राजरञो गोतमीपुतस हिमव [त] मेरुमंदर-पवत-सम सारस असिक-असक-मुळक-सुरठ-कुकुरापरंत-अनुप-विदभ-आकरावंति-राजस etc. (See Select Inscriptions I, by D. C. Sircar, Calcutta 1942, p. 196). Looking at the words पुतस, विदभ , राजस etc., it is clear that this record does not represent properly the conjuncts in writing. So असक is to be read as अस्सक, already known in Pāli, which can easily give the forms अस्सय and आसय in literary Prākrit. अस्सक was one of the 16 महाजनपदs mentioned in Pāli literature. According to the सुत्तनिपात, it is associated with मूळक with its capital पतिट्ठान (Paithan) and mentioned as situated on the bank of the river गोदावरी, immediately to the south of पतिट्ठान. राजशेखर in his काव्यमीमांसा mentions it along with महाराष्ट्र, विदर्भ, कुन्तल etc. See काव्यमीमांसा, p. 93 (Baroda 1934). Professor Mirashi identifies it with modern Ahmednagar and Bhir districts. The legend on which our author bases the story makes प्रतिष्ठान the capital अश्मक. The king सालवाहण ruled at प्रतिष्ठान which was situated on the bank of गोदावरी (in the stream of which the महाराष्ट्र ladies took their bath). In mentioning अश्मक rather than कुन्तल or महाराष्ट्र, the author has some older source in view. On अश्मक see the following sources. H. C. Raychaudhari : Political History of India, Journal of the Dept. of Letters, IX, pp. 74-75, Calcutta 1923; N. L. De: The Geographical Dict. of Ancient and Mediaeval India, 2nd ed., London 1927 ; B. C. Law : Tribes in Ancient India, Poona 1943 ; Indian H. Quarterly XXII. 4, XXIII. 1 etc. 47. The Mahābhārata describes at length the four yugas, namely, कृत, त्रेता, द्वापार and कलि. "The कृत is the age in which righteousness is eternal, when duties did not languish nor people decline. No efforts were made by men ; the fruit of the earth was obtained by their mere wish. There was no malice, weeping, pride or deceit ; no contention, no hatred, cruelty, fear, affliction, jealousy or envy. The castes alike in their functions fulfilled their duties, were unceasingly devoted to one deity, and used one formula one rule and one rite. Though they had separate duties, they had but one Veda and practised one duty." The reading सोअ विउत्तो = शोकवियुक्तः, though tempting, is not quite satisfactory. The country of अश्मक was as though an abode of धर्म or righteousness, (still) not divested of the (atmosphere of the) कृतयुग. Compare प्रभवभूमिरिव कृतयुगस्य in the कादम्बरी p. 50, ed. Peterson. 48) Both the changes छ and ख for क्ष are seen in the readings of the MSS., सुछेत्तं and सुखित्तं. The figure of speech is उत्प्रेक्षा. 49) °णिवहेसु Loc. for Inst. ? The following passage सुहावगाह etc. is written in stylistic prose, some of the sentences in which definitely possess a metrical ring. P has double दण्ड after वच्छयला, and thus tries to carve out a metrical unit with four quarters, each having roughly 18 मात्रा s. The reading of B सुहावगाहण-णि° makes the मात्रा s 18 in this line. तरुण etc. is a good second quarter of a गाथा. Professor H. D. Velankar, Bombay, kindly suggests to me that वासियपहियसमाउलो and चाउव्वण्णसमा-

उत्तो can be lines of अवलम्बक metre, उपखण्ड and खण्डिता with 13 and 11 मात्राs respectively. णिच्चूमव etc. is a fourth quarter of गाथा. The idea suggested by अणवइण्णलिकालो is just the continuation of अवित्तो कयजुयस्स. पयाव = प्रकृष्टताप, perhaps refers to the summer heat; or is it that the original reading was °परयावो ? 50) After saying that जुवईs were अवंझा, the author possibly recollects a similar idea and composes this stanza (found in all the Mss.) which compares (with the help of a श्लेष) women with rivers. Presuming that व and ब could be interchanged हेमचन्द्र notes only वाहा (VIII. i 36); Pischel, however, records वाही and बाही from some modern Indian languages in his notes on that सूत्र. The Mss. are agreed on the reading °वाहीओ; the com. perhaps presumes °वाहाओ. 52) पइट्ठाण is identified with our modern पैठन; पैठऽन < * पइठान < Prākrit पइट्ठाण < Pali पतिट्ठान < Sk. प्रतिष्ठान. पैठन is situated on the north bank of गोदावरी, in the district of Aurangabad, twenty-eight miles to the south of it. It is said to have been a great emporium of commerce in the Andhra country and a capital of Andhra. According to Cunningham's Geography, p. 746, the Baithan of Siro Polomaios of Ptolemy (p. 176); capital of the Andhras whose grandeur is referred to by Pliny IV. XXII. 4; 'Poethan' of Periplus (p. 43). 53) उद्देसो Nom. sing. stands perhaps parenthetically : (my) object (is) that I (would) tell something in short, you (just) hear. 54) Better चरण for चलन in the com. 55) The figure of speech is भ्रान्तिमान्. The peacocks apprehend, from resemblance, that the thick columns of sacrificial smoke are the dark clouds in the sky. 56) The figure of speech is अतिशयोक्ति. 57) Are we to read णिरंतरंतरिएँ तरणि° ? 58) मोह=मोष ? लंपिक्खो चौरः, दे. ना. ७-१९. 59) First line can be rendered thus : निर्दयरतरभसक्रान्तकामिनीस्वेदजललवोन्मार्जनाः, फुस=मृज्, हे० VIII. iv. 105. 60) The figure of speech is भ्रान्तिमान्. 61) मरहट्ठिया is the subject; their custom or habit of using turmeric as a part of their cosmetic is being referred to here. गोला < गोदा = गोदावरी; besides गोला this text also uses गोदावरी and गोयावरी, of course, in a proper name; for the change त, द=ल; similarly साद-(वाहण)=हाल; see Pischel § 244. The figure of speech is उत्प्रेक्षा, the sense being that of धुव्वंति एव्व; compare : अज्जेअ हलिद्दापिंजराइ गोलाइ तूहाइं (v.l. तोयाणि) ।, गा० स० ५८. Vākpati also refers to the profuse use of turmeric by deccan ladies in this manner : णवकेयइवासियकेसंजभा दक्खिणाओ ˇ णारीओ । इह ता अणायरुज्जलहलिद्दिराया विरायंति ॥ गउडवहो ३७९. 62) In this and the next two gāthās the figure of speech is व्याजस्तुति. 62*1) (B). This gāthā is quite befitting in the context and worthy of our author, though not indispensable. Either the author has added it in some Mss., and thus it is inherited by B; or some intelligent reader has added this verse beginning with *aha navara* to those two verses, from some other source. No conclusive inference is possible. 64) This text mentions the name of the king in three forms : सालवाहण, सालाहण and हाल; and the com. adopts different spellings in Sanskrit : शालवाहन, शातवाहन and सातवाहन. 65) In this and the next two gāthās the figure of speech is विरोध. The notable variants af K are : लोआणं, लोअणा°. 66) The variants of K are : पणयियाण, नय°, परलोअ. 67) The variants of K stand thus : न, न, दिन्न.° 69) The author knows that the other side of the moon always remains concealed from us. 70) वोल = गम् (हे० VIII. iv. 162). 71) लडहं रम्यम् । लडहो विदग्ध इत्यन्ये । दे० ना० ७-१७. The figure of speech is काव्यलिङ्ग. 72) विरा = ली with वि, हे० VIII. iv. 56; cf. Marāṭhi विरणें to melt, to disappear. सुइर may qualify परिचितिया or can stand adverbially for सुइरं; the author implies

that सालवाहण was a great patron of poets. 73) पहुत्त = प्रभूत or प्रभुक्त. We have an उपमा here. 74) The march (पत्थाण = प्रस्थान) of the spring season is being heralded by the notes of cuckoos dwelling in the forest. साह = कथ्, है० VIII. iv. 2. The figure of speech is उत्प्रेक्षा. 74*1) (J). This gāthā is in a way befitting. The context is not likely to suffer, even if it is omitted. मंजरिं > मंजरिँ > मंजरि, the last quite a normal form in the Acc. sing. in अपभ्रंश. पत्तली (PSM), here however पत्तला, subsidy given to a king. This verse is found in the वज्जालग्गं (Calcutta 1944) No. 635, the only different readings being नरवर for णरवइ and लद्धा पुहवी for पुहई लद्धा of our text. The figure of speech is निदर्शना. 76) कज्जं ण पज्जत्तं is to be construed as an interrogation. The figure of speech is आक्षेप. 78) Are we to read वियसंतु वि etc.? 79) We have an अतिशयोक्ति here. Compare: इह पढमं महुमासो जणस्स हिअआइँ कुणइ मिउलाइं। पच्चा विज्झइ कामो लद्धप्पसरे हि कुसुमबाणेहिं॥ रत्नावली, I. 16. 80) गुंदि (or गोंदि) is not traced in PSM.; according to the दे. ना. II. 95, गोच्छा गोंठी गोंडी गोंजी एते चत्वारो मञ्जरीवाचकाः, some of them just illustrate variation in pronunciation; compare Kannada गोंडि, a tuft of hair, a cluster. The com. duly explains the word गुंदि, but the text of it reads now गुच्छ for गुंदि; so it means that some one has made this change after the commentator: it is an attempt to put a more Sanskrit word for the obsolele देशी term. णूमिय = छादित, है० VIII, iv. 21. 83) Here we have an उत्प्रेक्षा. Note the second quarter in B which reads it differently. Are we to read in the com. इत्युक्तियुक्तिः? The commentator is quoting here from Hemacandra's अलंकारचूडामणि, that being the name of his स्वोपज्ञवृत्ति on his काव्यानुशासनम् (ed. काव्यमाला ७०, Nirṇayasagar Press, Bombay 1901; ed. with Introduction and Notes by Parikh and Athavale, Shri Mahavira Jaina Vidyalaya, Bombay 1938). The last sentence of the com. is corrupt; as I have restored it, it alludes possibly to वात्स्यायन's कामसूत्र in which the com. presumes that these terms might have been defined by वात्स्यायन. But I have not been able to spot their definitions in the कामसूत्र; by referring to वात्स्यायन, perhaps the com. means any work on erotics. वाहिप्पइ = व्याह्रियते. 84) The figure of speech is उत्प्रेक्षा. Better read in the commentary प्रियसखी आहूयत इत्युक्तिरहस्यम्. 85) We have an उपमा here. The convention of the bride-groom and the bride wearing red garments is also referred to by Haribhadra in his समराइच्चकहा (ed. Jacobi, Calcutta 1926); नववरो विव आरत्तपल्लवनिवसंणोवसोहिओ असोयनिवहो, p. 70; रत्तंसुयपरिहाणा अहियं वियसंतवयणसयवत्ता। आसन्नरविसमागमपुव्वदिसिवहु व्व आरत्ता॥ p. 75. 86) विसइ = विंशति. 87) Here the the figure of speech is उत्प्रेक्षा. 91) सदाविकसितास्याभिः वारविलासिनीभिः परिचरितः (waited upon). Her name is चंदलेहा (चन्द्रलेखा), so note the shortening of final vowel in the expression चंदलेह–णामाए. Note the spontaneous doubling of the syllable (generally after the preposition) in सप्परिहास, पप्फुल्ल (85), सज्जीवो, परव्वसो (95), सुप्फलिय (228), अद्दंसण (303), णिग्गूढ (764) etc., see Pischel §196. 93) भुयणवासं, an earthly abode? Better वासभवणं of P. The PSM records पडहत्थ, but हेमचन्द्र's spelling is पडिहत्थ, दे० ना० IV 28. The figure of speech is उत्प्रेक्षा. 95) Though the MS. B avoids the word णिडाल by reading that portion differently, we have reason to believe that its reading was महुओ and not भमरो (found in P). We have an उत्प्रेक्षा here, and also in the next verse. 97) विहाविय = विभावित? णिम्मविया = निर्मापिता. 98) It is equally possible to take पत्तल + अच्छि; पत्तलं पड्डुवइयं पत्तिसमिद्धं एते त्रयोऽपि तीक्ष्णार्थाः। दे. ना. VI.

13 ; and compare नयणाइ समाणियपत्तलाइ परपुरिसजीवहरणाइं । असियसियाइ य मुद्धे खग्गाइ व कं न मारंति ॥ वज्जालग्गं २९१. 99. एक्केक्कम is recorded as a देशी word : एक्केक्कं अन्योन्यम्, दे. ना. I, 145. Read the com. thus : एकैकं पृथक् चरणकमलयोः etc. In these five or six verses the author has given us as good picture, perhaps of the premedieval typical paintings with which the courtesans in the palace decked their bodies. It is obviously presumed that they are scantily dressed, and here we get only some illustrative sketches : on her forehead is painted a life-like bee which is sucking juce from a fresh chafa flower ; on her cheeks are drawn leaf-sketches with musk-colour with the skirts thereof being decked with mango-blossoms etc; leafy creepers are skilfully pictured on the horizontal region of her gold-coloured breasts; both of her feet are ornamented with the paintings of the couples of swans the beaks of which are affectionately exchanging lotus–fibres with their necks gracefully bent. In conclusion the king observes that to paint an already attractive girl so charmingly is to make her fatally tempting : this is as dangerous as serving milk to a serpent. 102) The reading of B, corresponding to विद्धकुसलो, is obviously corrupt in the text and perhaps also in the commentary : the reading चित्रकर्मनिपुणः indicates that the com. should read चित्रकुशलः and the text चित्तकुसलो, thus identical with the reading of P. विद्ध-कुसलो means old or experienced and skilled. Dr. V. Rāghavan observes (Hindu, Madras, 6–7–52) : " The term *viddha* in 102 and 823 does not mean old or experienced (*vrddha*) ; *viddha* refers to a category of painting as the reviewer has pointed elsewhere. ' See his paper ' Sanskrit Texts on Painting, IHQ, IX. No. 4, Dec. 1933". चन्द्रलेखा reminds the king of an earlier occasion when the same painter from the Siṁhala island came there and took his seat at the gate of the palace (प्रतोलीद्वारे) and painted or drew a sketch of the king on a leaf, or using some leaf as the canvas (पत्रम् अवलम्ब्य). 103) The मदनमहोत्सव comes during the वसन्त or spring season covering two months of चैत्र and वैशाख. According to the जयमङ्गला commentary on the कामसूत्र (I. 4), सुवसन्तक (सुवसन्तो मदनोत्सवः, तत्र नृत्यगीतवाद्यप्रायाः क्रीडाः । there is a foot-note : माघशुक्लपञ्चमीदिनम् ।) is one of the three माहिमानी sports ; while among the देशी sports, there is the मदनोत्सव which is characterised by the worship of Madana's image (मदनोत्सवो मदनप्रतिकृतिपूजनम् ।; there is a footnote : चैत्रसितचतुर्दश्याम् । Benaras ed., 1929, pp. 48–49). In a local पञ्चाङ्ग by Latkar for the शक year 1869, I find that there is अनंगव्रतं mentioned on चैत्र शु० १३, and वसंतश्रीपंचमीरतिकामपूजा on माघ शु० ५. During this festival, according to the रत्नावली of हर्ष (*c.* 606–648 A. D.), men and women of the town are dancing with joy, the latter splashing water with syringes ; the streets are full of चर्चरी sounds accompanied by drum-beating ; and perfumed powder is scattered eveywhere. The king and others take special interest in witnessing the various scenes, and the queen worships Madana on that day. The समराइच्चकहा of Haribhadra (*c.* 750 A. D.) gives some descriptions of this festivity. During the festival variously dressed चर्चरीs, or the singing parties, of diffent classes of people (washermen etc.) march through the streets (पवत्ते मयणमहूसवे निग्गयासु विचित्तवेसासु नयरचच्चरीसु तरुणजणवंद्रपरिगएण बहुजणपसंसणिज्जं वसंतकीलमणुहवंतेण दिट्ठा समासन्नचारिणी वरथसोहगचचरि त्ति । p. 43, B. I. ed., Calcutta 1926). The king and others are specially invited by the citizens to witness the चर्चरी; and the king, we find, deputes the prince (Ibid. pp. 720 ff.).

It appears from another context that various prominent men (as well as the चर्चरीs) gathered together in a park outside the town to celebrate this festival. We get an expression मयणतेरसी which indicates that त्रयोदशी was one of the days of this festivity (Ibid. pp. 408, 442). In the story of बंभदत्त (सुखबोधा on the उत्तराध्ययन by देवेन्द्र, A. D. 1073; Jacobi: Ausg. Erz., p. 2.) there is mentioned a चर्चरी of even चाण्डालs at the time of the मदनमहोत्सव (अन्नया मयणमहूसवे जाए पवत्तासु नाणाविहासु लोगचच्चरीसु नच्चंतेसु तरुणतरुणीगणेसु चित्तसंभूयाइपाणाणं पि चच्चरी निग्गया।). Every one of these texts refers to चर्चरी in connection with this festival; and our author too uses मयणचच्चरी (verse 112) almost in the sense of मयणमहोसव. That indicates that चर्चरी was an important, if not the main feature of this festivity. A study of the above sources shows that the term चर्चरी is used with different meanings. It means a kind of गीति or song, to be distinguished from द्विपदीखण्ड, as well as a special गति, gait of march or stepping (चर्चरीसंज्ञो गीतिविशेष; । गतिविशेषोऽपि चर्चरी। यदुक्तम्। द्रुतमध्यलयं समाश्रिता पठति प्रेमभरान्नटी यदि। प्रतिमण्ठकरासकेन वा द्रुतमध्या प्रक्रमा (प्रक्रुता?) हि चर्चरी ॥, quoted in the Notes on रत्नावली, ed. Godabole and Parab, Bombay 1890; p. 5). It could be sung singly or by a party of two or more than two in a procession. It is such singing-and-dancing parties in procession that constituted the main feature of the मदनमहोत्सव. राजशेखर (*c.* 900) in his कर्पूरमञ्जरी, IV, introduces a चर्चरी of 32 dancing girls who are variously singing, stepping and acting, and thus presenting different poses, gestures and scenes. 104) चर्चरी means also festive merriment, and a festival in general. That appears to be confirmed by the remark of the commentator: परिहासगोष्ठीसुखचर्चरीकेलिप्रियं यथा भवति etc. 105) The MS. B shows partiality for the spelling सिंहल for the सिंघल of J. 106) Is it that नरेश्वर and कटक have also a secondary meaning, charmer and charmer's ring, respectively? यक्ष was perhaps the popular name given to the spies. This episode of चन्द्रलेखा, it will be seen, has no inherent connection with the plot of our tale: at the most it gives an opportunity to the author to give a description of the paintings on her body whereby the painter from Siṁhala is introduced; this further gives an occasion for the minister-prince to report to the king (according to one MS. after being inquired by the king in verses 106*1–*2) what he had heard from the spies about the expedition of विजयानन्द and पोट्टिस against the king of सिंहल. It is perhaps a कथान्तर, which according to रुद्रट, is found in a कथा, see Intro. pp. 41–42. अच्छंति = आसते. 106*1–2(B). The text reads consistently even without these two gāthās found in B only. But their presence makes the context clear. The remark of the Minister-prince reminds the king of the military expedition against the king of Siṁhala, and hence this inquiry. The spelling पोट्टिस or पुट्टिस is uncertain: evidently it is an un-Sanskritic word. 107) उयहीतडम्मि संपत्तो, note the use of Loc. for the Accu. of destination or goal. 108) Rather निरालस्यः for निरालसः in the com. यवसेन्धन fodder and fuel. 110) पत्तट्ठो = "प्राप्तार्थः, पत्तट्ठो बहुशिक्षितः सुन्दरश्च। दे० ना० VI. 68. 111) Are we to read भीषिता for बिभीषिता in the com.? 112) अणवेलं = अन्यवेलं वेलान्तरम्, some other time; अण = अण्ण; साहिज्जसु (also in 866) is Imperative II sing. Analyticlly it is the stem of the Potential with the Imperative termination and meaning. On मयणचच्चरी see the notes above on 103. वोल = गम्, है० VIII.

iv. 162. 113) महूसवियाइँ = मधूत्सविकानि, gifts connected with the spring-festival.

114-45) The Purohita announced to the king that it was mid-day, that the bath was ready and that the Brāhmaṇas were waiting at his door. As the king rose from the Hall of audience, there was a great tumult in the Hall; and because there was a pressing rush in the court-yard, people took long time to go out. While the musical instruments were being played upon and the bards were singing, the king had a luxurious bath, offered libation to deities etc., gave gifts to Brāhmaṇas, enjoyed rich meals in suitable company, and retired to his inner chamber where he was being happily entertained by poets etc. Just then the door-keeper conveyed to him that the commander-in-chief Vijayānanda, who had come in tattered dress from his expedition, was waiting to have his audience. The king looked at the minister Bhaṭṭa Kumārila and expressed surprise at the condition of Vijayānanda. Bhaṭṭa Kumārila assured the king that the commander could not have been defeated, but must have come on some business. The commander was immediately received in; he took his seat; and in reply to king's anxious inquiry, he narrated thus in privacy.

115) Both the readings मज्झण्ण and मिज्झन्न violate the metre, while सुमज्जण would involve some repetition of sense. So I have adopted the reading. सुमज्झण, which, in my opinion, is an auditory representation of सुमज्झण्ह in which ण्ह does not make position. According to Hemacandra, छन्दोनुशासन, p. 1 (Bombay 1912). ण्ह and ल्ह are not often conjuncts, and the short vowel preceding them is not metrically long. In the गउडवहो we come across some such instances, see verses 125, 161 : गुहाल्हिक्क etc., पडलग्गॅण्हाण etc. The learned editor of the गउडवहो is quite aware of the phonetic value of ण्ह and ल्ह. In this poem there is one instance where ण्ह is not a conjunct, see verse No. 1285. Trivikrama and his followers admit a form पुव्वाण्हो, which is justifiable in Prākrit only when the pronunciation of ण्ह is not that of a conjunct; see Trivikrama's grammar I. ii. 37 and षड्भाषाचन्द्रिका (Bombay 1916) pp. 43, 61. By construing दियवरसत्थो विसूरेइ we can easily escape both the pitfalls, in which the commentator has involved himself, namely, suggesting a new meaning for the root विसूर and supplying an additional predicate वर्तते for the second line. णिच्च or नित्य according to the gloss means नित्यदान, day–to–day gifts given to Brahmins (see gāthā 128 below), perhaps to be distinguished from नैमित्तिकदान, occasional or ceremonial gifts. 116) जयासद्दो for जयसद्दो, perhaps due to metrical needs. 117) भटः warrior, भण्डः jester; भोगाः वयस्याः is not confirmed by lexicons, भोग, अमात्य आदि गुरुस्थानीय लोक (PSM); भोगिन् or भोगिक means 'the headman of a village'. 118) According to Hemacandra णोल्ल = क्षिप् and उम्मत्थ = अभ्यागम् (है० VIII, iv. 143, 165); better render णोल्लणु etc. as क्षेपणोन्मथिताननः. पोक्कर appears to be the same as पोक्क = व्याहृ (है० VIII. iv. 76), compare Marāṭhī पुकारणें to announce, to call. Both the forms थेर and ठेर are current. 120) Is it that the मुकुट was used by all people in general, or is it just a poetic flourish? Render thus एकैकम् अञ्जनस्तम्भितः लोकः।. 121) The emendation काहिँ वि is required to qualify विलासिणीहिँ. पेल्ल is equated with क्षिप् by हेमचन्द्र and with प्रेरय् by मार्कण्डेय; so the rendering प्रेर्यन्ते is more suitable than क्षिप्यन्ते; the com. -rendering पीड्यन्ते is not altoge-

ther ruled out. All the MSS. read पिवि for पिहु (of course, suggested by the editor); the commentator's परिस्तनैः may hint that the original reading was perhaps पिरिथणेहिं, पिरि to be taken as a देशी word of Dravidian origin, meaning 'big'. 122) Hemacandra also spells it तण्णाय, दे० ना० V. 2; the com. however तण्हाय = तत्स्नात. दुव्वोज्झो = दुर्वाह्यः. 123) Hemacandra equates विच्च with वर्त्मन्, है० VIII. iv. 421; but elsewhere in the grammar, ibidem 350, it is used in a quotation in the sense of 'inter space' or 'gap between two entities'; on the etymology of this word, see प्रेमी-अभिनन्दन-ग्रंथ, Bombay 1946, pp. 74–80. Construe हृदये पतते (पुरुषे) समापतिते. 124) These descriptions, it appears to me, are less factual and more poetical. In the com. rather प्रदेशः कथमपि. 125) वाहिप्प = व्याहृ, है० VIII. iv. 253; compare Marāṭhī वाहणें Explaining the कला called म्लेच्छित-विकल्पा, the जयमङ्गला com. on the कामसूत्र gives a couple of quotations (Benares ed. 1929, pp. 34–35) which may be compared with those given in our commentary : तद्यथा कौटिलीयम् । दादेः क्षान्तस्य कादेश्च स्वरयोरुभयोरपि । बिन्दूष्मणोर्विपर्यासाद् दुर्बोधमिति संज्ञितम् ॥ अकौ खगौ घङौ चैव चटौ ञणौ तपौ नमौ । यशौ रषौ लसौ चेति मूलदेवीयमुच्यते ॥. See also जैनचित्रकल्पद्रुम, Ahmedabad 1935, pp. 6–7, especially the follwing quotation: आद्यः कादयो ज्ञेयाः खगौ घङौ परस्परम् । शेषवर्गेषु वर्गेषु मूलदेवेन भाषितम् ॥ स्वरः स एव कथ्यते । इति मूलदेवी लिपिः ।. Dr. Raghavan calls this 'code dialect within one's group.' 127) Rather मङ्क्त्वा or मक्त्वा for मज्जित्वा in the com. from the root मज्ज् or मस्ज् 6 P. समाण = समाप्, है० VIII. iv. 142. 129) The meaning of this verse requires the reading भुत्तो, which is found in B. The gloss भोक्तुं should really belong to the first word of the next gāthā with which भुत्तो got contaminated. 130) अंतो-अत्थाण-हरं = अन्तरा-स्थानगृहम्, private chamber. 131) सहिएहिँ = समिकैः. P explains एक्कसरियाए with the gloss एकदा ; see also 178 below; according to Hemacandra, एक्कसरिअं झगित्यर्थे संप्रत्यर्थे च प्रयोक्तव्यम् । है० VIII. ii. 213 ; at 178 Hemacandra's meaning suits well; compare Marāṭhī एकसरे. Perhaps it goes back to एक + अवसर. The weakness of the form of this verse as given in B is that the com. has to supply a predicate for the first line : जात इति शेषः ।. परिहारो = पडिहारो. 132) कर + ओवग्गिय, for the use of ओवग्गिय see gāthās 527, 729 and 887; Hemacandra's spelling is slightly different, ओअग्ग = व्याप्, है० VIII. iv. 141. कर + ओत्थय, covered or shaded by the right hand: the door-keeper, being quite old, is aiding his eye-sight by shading his eyes or the face with the right palm. 134) Are we to read अतर्कितमेव in the com.? 135) In the commentary एतावदवस्थान्तरम् ? 136) Render the text thus : °वस्तु-विस्तार-विस्तृत-मतिरपि. 136*1) (P) This gāthā only explains what is suggested in the earlier one, and can certainly constitute a part of the narration. The context does not suffer even if it is omitted. Hemacandra has noted both कह and कहं for कथम्, है० VIII. i.29. 137) Metre is spoiled by कुमारिलेण. 138) Referring to Aufrecht's Catalogue, we find that he mentions, in connection with चक्रपाणिजयकाव्य, the anthology सुभाषितावलि from which the following two verses may by quoted: 24–विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको भवतु वा ब्रह्मा सुरेन्द्रोथवा भानुर्वा शशिलक्षणोथ भगवान्बुद्धोथ सिद्धोथवा। रागद्वेषविषार्तिमोहरहितः सत्त्वानुकम्पोद्यतो यः सर्वैः सह संस्कृतो गुणगणैस्तस्मै नमः सर्वदा ॥; 25–श्लोकोयं स्वामिदत्तस्य तत्सूत्यै काव्यलक्षितः । योकरोत्कविनामाङ्कं चक्रपाणिजयाभिधम् ॥. Here the name is चक्रपाणिजय ; our com. is quoting a verse from चक्रपाणिविजय ; whether they are identical or different cannot be said at present. In the Jaisalmere Bhaṇḍāra there is a ms. of चक्रपाणिविजय, 117 leaves, complete 13 × 2, see Catalogue of MSS. in Jaisalmere Bhaṇḍārs, G. O. S., XXI, p. 35, Baroda 1923.

M. Krishnamachariar, though he refers to only Aufrecht, reads the title चक्रपाणिविजय, see History of Classical Sanskrit Literature, Madras 1937, p. 307. The Cakrapāṇivijayamahākāvyam is lately edited from the Jaisalmer ms. by Prof. K. R. Shastri in the Rājasthāna Purātana Granthamālā, No. 20, Jaipur 1956; and the verse quoted by the commentator, यः स्वामि etc. is found in that Kāvya at VIII. 19, the only difference in the reading is that the Kāvya reads मूकः for our reading मूढः. It is perphaps obvious that our commentator is using the Jaisalmer ms. which is the only known and available ms. of that Kāvya. 139) कहावि = कह + अवि. 140) जोइक्खो दीपः, दे० ना० ३-४९. If not the whole verse, at least the second line forms the statement of the king. 142) अइच्छ = गम्, है० VIII. iv. 162, so समइच्छिऊण = संगम्य, संगत्य, having gone to or met, or having embraced (perhaps a देशी signification); see also gāthās 873, 1231 and 1278 where this root is used. According to दे० ना० VIII. 20 : समइच्छियं अतिक्रान्तम् ।. 143) समासत्थो = समाश्वसितः, comforted. 144) Hemacandra's illustration : दूसेइ मज्झ हिअयं at है० VIII. iv. 23 comes very near the expression in this text.

VIJAYĀNANDA'S ACCOUNT OF HIS EXPEDITION, 146–920

146-163) "Sir, it is a long and fruitful tale. After the king of Malayācala was subjugated and the Pāṇḍya king was quieted, and when attempts to cross the ocean were being made, the minister Poṭṭisa talked to me thus : 'Please do not continue the military operations, because king Śilāmegha is duly equipped and cannot be easily defeated on the field. According to the rules of polity, fighting should be the last resort; so a skilled messenger should be sent to him for peace-talks : if words can be fatal, no need of poison any more. I hear, Śilāmegha has a loving and most lovely daughter, Līlāvatī by name. On her birth-day a celestial voice announced that her husband would be a Cakravartin and get divine attainments. Astrologers too have confirmed this. If he presents his daughter to our worthy master, everything is achieved. Under these circumstances peaceful negotiations are more welcome.' The Minister Poṭṭisa approved of my proposal that I myself should go, instead of a messenger, to Siṁhala island, so that Śilāmegha would be affectionately inclined to betroth his daughter to our master.

146) सुमणो° = सुमनोरथानाम्. Here कोऊहल cannot be taken as the name of the author. 147) It is between प्रतिष्ठान and रामेश्वर that we have to locate the मलयाचलाधिप and पाण्ड्यराज. According to Dey's Dictionary, the Malayagiri stands for the southern parts of the Westren Ghāṭs, south of the river कावेरी, called the Travancore Hills, including the the Cardammum mountains, extending from the Koimbatur gap to Cape Comorin. Our author mentions, neither the name of the king nor of the territory over which he ruled and which included the Malaya mountain. पंडिराय or the पाण्ड्य king must have been the ruler of the territory round about मदुरा which was the पाण्ड्य capital. समियम्मि = शमिते, quieted; according to B णिहयम्मि = निहते (णिहियंमि being a scribal slip). Better पाण्ड्यराजे in the com. 148) परियम्म = परिकर्मन्, preparation (in the कथासरित्सागर), undertaking. Dr. V. Raghavan observes thus in his review, Hindu, Madras, 6th July, 1952 : 'It may be pointed

out that a Śilāmegha, king of Ceylon, associated with the composition of the Sinhalese treatise, *Siya–bas–lakara*, is known about the time which is reasonble for the Līlāvatī, viz., circa 800 A. D.'. 149) जोहिउं – योधयितुम्. The rendering प्रतिभटैः perhaps indicates that the commentator had before him a reading like परिभडेहिं. विहि° = विधि (good) luck. 151) Why not °भोज्या? सिरिभाइणो = श्रीभागिणः. It is not unlikely that the commentator is acquainted with the gloss in MS. P. : compare the notes नयविक्रमोपभोग्या, संपद्यमाने etc. 152) संते = सति. संपड = संपद्, rather than संपत् (है. VIII. iv. 219), as the sense requires here. Elsewhere Hemacandra records this word in another form : संपडिअं लब्धम्, दे॰ ना॰८–१४; compare Marāṭhī सापडणें; Guj. सांपडवुं. 153) अत्थसत्थेहिं Inst. pl. for Loc. pl., quite a normal phenomenon in Prākrit : these are often interchangeble, perhaps under the influence of popular speech, for in Apabhraṁśa we get identical forms in Inst. and Loc. pl. See A. M. Ghatge : Instrumental and Locative in Amg., Indian H. Quarterly XIII, 1, pp. 52–58. Neither the gloss अर्थशास्त्रैः nor the improved reading of B, अत्थसत्थम्मि, is quite to the point. 155) The com. not only knows the alternative reading वायाए (besides the one, possibly अमएण, interpreted by him) but his text as preserved in B also reads वायाइ (through scribal slip वालाइ); compare यशस्तिलकचम्पू—साम्ना दानेन भेदेन यत्कार्यं नैव सिध्यति। तत्र दण्डः प्रयोक्तव्यो नृपेण श्रियमिच्छता॥ सामसाध्येषु कार्येषु को हि शस्त्रं प्रयोजयेत्। मृतिहेतुर्गुडो यत्र कस्तत्र विषदायकः॥ III. 91–92. 157) Better अशरीरिक्या in the com. 158) It is a favourite theme in नाटिकाs like the रत्नावली of हर्ष and in सट्टकs like the कर्पूरमञ्जरी of राजशेखर where it is prophesied about the heroine-princess that her husband would be a universal monarch. It is interesting to note that, like लीलावती, रत्नावली too is the daughter of the king of सिंहल, and the prophesy about her runs thus : यासौ तत्रभवतः सिंहलेश्वरस्य दुहिता रत्नावली नामायुष्मती सिद्धादेशेनादिष्टा योऽस्याः पाणिग्रहणं करिष्यति स सार्वभौमो राजा भविष्यतीति। Act. IV. वर in the sense of 'choosing', 160) In प्राकृत the word भायण is both Mas. and Neu. है॰ VIII. i. 33. 163) The reading of the text, the gloss and the com. are agreed in taking the word आहुत्तं; thus we have both आहुत्त and हुत्त in the sense of अभिमुख, प्रति etc.; see है॰ VIII. ii. 158, दे॰ ना॰ ८-७०, and PSM. Under 431 below the com. quotes as it were a sūtra, namely, प्रतेराहुत्तः, the source of which I have not been able to trace.

164–214) Next morning I started from the camp, attended by a choice retinue, and soon reached the shore of the ocean, wherein the bridge, which marks the daring feat of the Monkey-chief, still commemorates Rāma's activities (Ocean, its shore etc. described 165–75). After paying respects to Rāmeśvara I boarded a boat with my attendants. Before we crossed the ocean, there started such a terrific gale that our boat was blown off to the confluence of river Godāvarī on the eastern shore, and it wrecked on a boulder. Thereafter, seated on a wooden board I reached the mouth of river Godāvarī. Boatsmen told me that all my attendants were no more; they consoled me in my adversity and encouraged me to try for a better future. Deferring to their advice I dissuaded myself from committing suicide, and mourned my sad lot. I decided to start again on the same mission and proceeded towards the camp following the directions of boatsmen. I entered a forest and reached the Sapta-Godāvarī-Bhīma.

I refreshed myself in the stream of Godāvarī which flows into the ocean with seven mouths, went to the temple of Īśvara, sincerely offered prayers to Him, and rested in a monastery in which stayed a nude Pāśupata ascetic (Described 204-5). He inquired about my whereabouts. I told him that I had come on pilgrimage. We had a great deal of talk, and he became attached to me. When it was midday, he told me how he lived on fruits and roots and how no food suitable to me was available there. He went out to bring some eatables. I saw a great miracle. The trees filled his begging bowl with various kinds of fruits with which he kindly fed me.

164) In course of his narration, विजयानन्द addresses the king as परमेश्वर; construe अहं संचलिओ. परियरिओ = परिचरितः? **165)** According to the epic legend श्री or लक्ष्मी 'sprang from the froth of the ocean, in full beauty with a lotus in her hand, when it was churned by gods and Asuras', naturally the ocean is her कुलगृह. महुमहवासं = an abode of विष्णु. 'In the महाभारत and in the पुराणs, विष्णु is the second member of triad, the embodiment of the सत्त्वगुण, the quality of mercy and goodness, which displays itself as the preserving power, the self-existent, all-pervading spirit. As such, his votaries associate him with the watery element which spreads everywhere before the creation of the world. In this character he is called नारायण, 'moving in the waters', and is represented pictorially in human form slumbering on the serpent शेष and floating on the waters. This, too, is the position he assumes during the periods of temporary annihilation of universe.' **167)** There are some ten instances in this text (verses 167, 188, 251, 464, 473, 605, 648, 684, 778 and 987) where this form परिचिंतियम्हि or परिचिंतयम्हि occurs in the readings of our MSS. PJ group favours परिचिंतियम्हि (only once P has परिचिंतयम्हि but J परिचिंतियम्हि at 605); B generally favours परिचिंतयम्हि, except in two cases where it reads परिचिंतियंमि or परिचिंतियम्हि (473 and 987). The reading परिचिंतयम्हि may stand for परिचिन्तयामि, though its authenticity is questioned by Pischel §§ 454-55, especially because analogous forms like भणम्ह, वच्चम्ह and विसम्ह (see the Glossary) are found in this text. As to परिचिंतियम्हि it is identical in pronunciation with परिचिंतियं हि, so it may stand for परिचिन्तितं हि or परिचिन्तिता + अस्मि, परिचिन्तिता being used in the sense of the past active participle (see also the use of भणियम्हि 863, वल्लियम्हि 650:) परिचिन्तितवती, which would be justified only when the subject is of Fem. gender. This usage is not altogether unknown in Sanskrit. We can thus understand the commentator's rendering परिचिन्तितवत्यस्मि but not his परिचिन्तितवान् अस्मि (see 251, 987) which presumes परिचिंतियम्हि (or परिचिंतयम्हि in B) = परिचिन्तितः + अस्मि, not quite a justified equation. We may accept one or the other interpretation. परिचिन्तितं हि or परिचिन्तितास्मि, according to the context. Not to be dogmatic I have starred my chāyā in some places (648, 778). **168)** उवेल्ल or उव्वेल्ल = प्रसर्, है॰ VIII. iv. 77. **169)** In this and the next gāthā the figure of speech is विरोधाभास. विसमइओ = विषमयः; it is interesting to note that Hemacandra gives this very form by way of illustration: मयट्प्रत्यये आदेरतः स्थाने अइ इत्यादेशो भवति वा ॥ विषमयः । विसमइओ विसमयो ॥ है॰ VIII. i. 50. See दुक्खमइया at 658. Compare विषं जलधरैः पीतं मूर्च्छिताः पथिकाङ्गनाः। **170)** Note the shortening of the final vowel of the first member of the compound in मज्जायसंठिओ.

also मुद्द-मुद्द at 34 above. 171) Hemacandra's spelling is उच्छाल but this text reads उप्फाल, see also 1329 below. The expression अज्ज वि पयडो perhaps implies that the author had personally seen Rāma's Setu. Dr. P. V. Bapat and myself visited (on 26-12-1937) Dhanushkodi where an indistinctly visible strip of sand was pointed out as Rāma's Setu; but we were hardly convinced that anything like this could be called the Setu. According to some the name रामसेतु 'is given to the line of rocks in the channel between the Continent and Ceylon, called in maps "Adam's bridge." According to the com., प्लवगपति means सुग्रीव. 'According to the रामायण, नल, a monkey-chief, said to be a son of विश्वकर्मन्, had the power of making stones float in water. He was in Rāma's army, and built the bridge of stone called Rāma-setu, or Nala-setu, from the Continent to Ceylon, over which Rāma passed with his army.' We have an उत्प्रेक्षा here, and something like निदर्शना in the first line. 172) J reads सवास° = स्ववासगृह, her own private chamber. Rather तरलतरङ्गैस्तीर° etc. in com. The figure of speech is उपमा. 173) We should expect यत्र तटविकसित etc. in the com. 174) Instead of °वाउललयाहिं we should expect the reading °वाउललएहिं to qualify सत्तच्छय तरूहिं. In these three consecutive gāthās the author is referring to the ocean as an abode of लक्ष्मी, as a source of Wine and as a habitat of ऐरावण; he has in view the legend of the Churning of the Ocean out of which came the fourteen Jewels enumerated in the following verse: लक्ष्मीः कौस्तुभपारिजातकसुरा धन्वन्तरिश्चन्द्रमा गावो कामदुघाः सुरेश्वरगजो रम्भादिदेवाङ्गनाः। अश्वः सप्तमुखो विषं हरिधनुः शङ्खोऽमृतं चाम्बुधे रत्नानीह चतुर्दश प्रतिदिनं कुर्युः सदा मङ्गलम् ॥. The variants of K are: लआहिं, °च्छअ°. 175) ओहंसो चन्दनं चन्दनघर्षणशिला चेति ब्यर्थः, दे० ना० १-१६८; कणइ लता Ibid. २-५. जम्मि on (the shore of) the ocean? The variant readings of K are: कणअ, परिमळवासिओ. 176) तत्थ, on the shore. Is it that the com. presupposes the reading सिरिमउड°? Rāmeśvara on the southern coast is a celebrated place of pilgrimage, and contains a huge and magnificent temple. It is the name of one of the twelve great Liṅ as set up, as is said, by Rāma at the place. Dhanushkodi and Rāmeśvara are very near each other. Today we take a boat to Ceylon from Dhanushkodi; formerly, as our author implies, one could start in a boat for Ceylon from Rāmeśvara. 177) Better सुयम्मे = सुजन्मनि for सुकर्मणि and सुजन्मा for सुकर्मा in the com Better दक्षपदगमनः in the com. णीर will have to be taken once in the sense of निम् or निर्. We have विरोधाभास here. Gāthās 177-78 are to be taken together. अकुलीणे etc. qualify बोहित्थे in the next gāthā. 178) According to the com. इक्कसरियाए = समकालम्. see 131 above. 180) णोल्ल or णुल्ल = क्षिप्, है० VIII. iv. 143, but according to वररुचि and others णोल्ल = नुद्; the expression can be rendered: जलप्रक्षेपणोल्लालितः. पुव्वोवहि = पुव्वोवहिं, Acc. sg. without अनुस्वार is quite common in Apabhraṁśa. As we want it, the com. presumes the reading: गोलासरिसंगमे. 181) सयखंड = सयखंडं. The commentator's explanation of the loss of अनुस्वार in पुव्वोवहि above and सयखंड here by quoting है० VIII. i. 28 is not quite convincing; if he wants the authority of a rule from the Prākrit Grammar, he should have better quoted the next सूत्र, namely, मांसादेर्वा ।. I would take these as popular Apabhraṁśa forms, quite recognised by अपभ्रंश grammar, है० VIII. iv. 344: and it is the home or popular usages that are quietly creeping into the literary idiom of the author. We have an उपमा here. 183) The reading of B पुच्छिय म्मि

(<पुच्छियं मि<पुच्छिया मि), the gloss पृष्टा मया and the commentator's rendering मया ते यानपात्रिकाः पृष्टाः tempt one to postulate the original reading as पुच्छिया मि, मि being the Inst. sing. of अस्मद्, already recognised by the grammar (हे॰ VIII. iii. 109) and phonetically just a weakening of मे. If पुच्छिय म्हि is the original reading, it is to be explainted thus : पुच्छियम्हि<पुच्छियम्हे<पुच्छिया अम्हे = पृष्टा अस्माभिः, अम्हि being the weaker form of अम्हे which is recognised by हेमचन्द्र, VIII. iii. 110, as the Inst. pl. of अस्मद्. See the foot-note No. 2 on 192 below, the readings as well as the gloss. 184) परिजन is Mas. in Sanskrit; so note the change of gender here; B however tries to restore it. 185) हय-देव्वाहि = हतदैवात्, the Abl. often denotes 'origin', both objectively and abstractly: here of course, the latter; the com. takes it somewhat differently. तुम्हंविहा = युष्मद्विधाः. अहम्म° = अधर्म्य-जनोचितानि ? 186) सव्विहवा = स्वविभवाः; note the cases of spontaneous doubling of the second syllable under 91 above; compare सव्विवर = सविवर. The figure of speech is दृष्टान्त. Better खिद्यस्व or खिद्येथाः for खिद्यथाः in the com. 188) विक्षेपः movement, activity. 191) एद्दह = एतावत्. The fourfold division of बुद्धि referred to by the commentator is peculiarly Jaina; compare नन्दीसूत्र, सू॰ २६–उप्पत्तिआ वेणइआ कम्मया परिणामिआ । बुद्धी चउव्विहा उत्ता पंचमा नोवलब्भइ ॥. Some extracts from Malayagiri's commentary would be useful here: उत्पत्तिरेव न शास्त्राभ्यासकर्मपरिशीलनादिकं प्रयोजनं कारणं यस्याः सा औत्पत्तिकी । यथा विनयो गुरुशुश्रूषा स प्रयोजनमस्या इति वैनयिकी । तथा अनाचार्यकं कर्म साचार्यकं शिल्पम्, अथवा कदाचित्कं शिल्पं सर्वकालिकं कर्म, कर्मणो जाता कर्मजा । तथा परि-समन्तान्नमनं परिणामः सुदीर्घकालपूर्वापरपर्यालोचनजन्य आत्मनो धर्मविशेषः स प्रयोजनमस्याः सा परिणामिकी ।. Agamodaya-samiti ed., Bombay 1924, pp. 143-144. 192) For the basic reading of बहु मण्णयं हि in the light of available readings and its interpretation, see the discussion about पुच्छियम्हि above under 183. The com. prefers बोहित्थक for बोहित्थिक. 193) The com. reads काहिलाहि = कातरेभ्यः. The reading काहिलाहि is quite significant; काहिलो गोपालः, दे॰ ना॰ २-२८; काहिलो वत्सपालकः Trivikrama's Grammar IV. iii. 71. मि for वि after a nasal is quite normal in अपभ्रंश which appears to have influenced our author's expression. Here उवएसो stands for उवएसं, a confusion between Nom. and Acc. sing. If we look at the readings under foot-note No. 9, we can get some idea as to how मि might have developed from वि. Better render हस्तावलम्बलम्बमुपयन्ति. The second line is metrically defective: it can be improved either in the manner of B or as suggested in the foot-note in square brackets. The figure of speech is दृष्टान्त. 194) The context (that विजयानन्द is narrating his tale to the king), the syntax (that the predicate should agree with the subject अप्पा, Nom. sing.) and the earlier and subsequent usages (namely, विणियत्तिओ अप्पा in gāthā No. 187 and संचलिओ in 195) almost force us to conclude that the basic reading might have been सज्जिओ for सज्जिमो, though the available documentary evidence supports सज्जिमो. But we can take it as a decision in the first person; in that case अप्पा is used for Acc. sing., i. e., अप्पाणं सज्जिमो. 195) विच्छूढ = विक्षिप्त, हे. VIII. ii. 127. iv. 143. 198) हेमचन्द्र gives आलिह as a substitute for स्पृश् (VIII. iv. 182) and equates आलिद्ध with आश्लिष्ट by a special rule (VIII. ii. 49). Just as मुद्ध (besides मूढ) goes back to the root मुह् and दुद्ध to दुह्, it is not unlikely that आलिद्ध comes from the root आलिह्. Pischel (§ 303) rightly postulates a word *आलिध (besides आलीढ). 198) उप्पंको पङ्कः उच्छ्रयः समूहो बहलं चेति चतुरर्थः, दे॰ ना॰ १–१३०. According to the commentator, the author is referring to

(the temple of) Bhīmeśvara Deva on the bank of गोदावरी the current of which flows into seven streams. The temple of ईश्वर is clearly mentioned below in gāthā No. 200. गोदावरी flowing in seven streams at its confluence is well known as सप्तगोदावरी, see आदिपुराण, 29.85, of जिनसेन (c. A. D. 838) and कथासरित्सागर, 19.97, of Somadeva (between 1063 & 1081 A. D.). The variants of K are : निवह, निद्धोअ. 199) सप्तास्यासादित or सप्तास्यास्वादित. 200) B reads सच्छंद; P reads जच्छंद which according to the gloss means स्वच्छंद. 201) Rather सिरमउड as in 176 where, of course, the com. appears to presuppose the reading °सिरि°. त्रिपुर is another 'name of the demon बाण, because he received in gift three cities from शिव, ब्रह्मा and विष्णु. He was killed by शिव.' अन्धक–'A demon, son of कश्यप and दिति, with a thousand arms and heads, two thousand eyes and feet, and called अन्धक because he walked like a blind man, although he saw very well. He was slain by शिव when he attempted to carry off the पारिजात tree from स्वर्ग.' शिव wears as his garment the elephant's skin which belonged to an असुर named गज, who acquired such power that he would have conquered the gods, and would have destroyed the Munis had they not fled to Benares and taken refuge in a temple of शिव, who then destroyed the असुर, and, ripping up his body, stripped off the (elephant) hide, which he cast over his shoulders for a cloak:' With his third eye शिव 'reduced to ashes काम, the god of love, for daring to inspire amorous thoughts of his consort पार्वती while he was engaged in penance.' मदन with his body so destroyed is called अनङ्ग. गिरिसुता is पार्वती or देवी, the daughter of हिमवत् and the wife of god शिव. 201) Generally त्रयी means three Vedas, but because तिवेय is already mentioned, it has to be differently interpreted. Note that the P. gloss and the com. offer different meaning of त्रिमन्त्र. Better स्तुतिगोचरीकृत्य in the com. 203) Better read in the com. कोणकोपविष्टजटाधरं qualifying वरमठायतनम्. There is an उपमा here. 204) Why not render सितजटाभारविनत etc. ? ओहामिय = अभिभूत, see षड्भाषाचन्द्रिका (Bombay 1916), p. 178. 205) In these two gāthās we have a description of an aged पाशुपत ascetic : his hair was matted; his body was besmeared with white ashes; he was decked with a rosary of beads; he was seated on a भद्रासन; and he was nude. In reply to my enquiry whether Pāśupatas are associated with Drākṣārāma (see the Intro. p. 55f.) my friend Mr. B. V. Krishnarao has kindly written to me thus (his letter of 19th Sept. 46): There is no Pāśupata Maṭha or Pāśupatas as such here. But the Pāśupata doctrines are carefully followed by a sect of Brāhmaṇas of the Godāvari East and West and Kistna districts, known as Ārādhyas; and the inscriptions found here reveal the existence of a Pāśupata Maṭha here in by-gone times, before the 14th century A. D." 207) Pischel has noted कओहिंतो only in अर्धमागधी (§ 428); here we get the form कत्तोहिंतो. 210) संपडइ = संपद्यते, see 152 above. 211) So far as sense is required उवरुज्झह = उपरुध्यध्वम् is a better reading. 213) As the reading stands, अदर्शनया वनसत्या (according to B वनश्रिया), वनसती a sylvan lady. Or वनस्पत्या ? दुसंपडं = दुःसंपादं or दुःसंपाद्यम्. Compare with gāthās 212–13 the following passage from the कादम्बरी, p. 134, ed. Peterson: विदितसकलवृत्तान्ता चोत्थाय सा कन्यका भिक्षाकपालमादाय तेषामायतनतरूणां तलेषु विचचार। अचिरेण तस्याः स्वयंपतितैः फलैरपूर्यत भिक्षाभाजनम्। आगत्य च तेषां फलानामुपयोगाय नियुक्तवती चन्द्रापीडम्। आसीच्च तस्य चेतसि । नास्ति खल्वसाध्यं नाम तपसा। मूकिमतः परमाश्चर्यं यत्र व्यपगतचेतना अपि

सचेतना इवास्यै भगवत्यै समतिसृजन्तः फलन्यात्मानुग्रहमुपादयन्ति वनस्पतयः । चित्रमिदमालोकितमस्माभिरदृष्टपूर्वम् ।. 214) Literally भुंजाविओ = भोजितः.

215-72) With the advent of evening the ascetic told me with regret that there dwelt in that forest a demon Bhīṣaṇānana by name who was very invincible and did not allow others to stay there at night; and that therefore, before it is dark (Description of evening scenes 218-23), I should go to an adjacent hermitage where dwell two nuns, a Yakṣa girl Mahānumati and an ascetic's daughter Kuvalayāvalī, and after spending the night there I might go my way next morning. He took me to that beautiful hermitage. There I saw a gorgeous temple (Described 236-42) of Pārvatī and Īśvara. Close to it, to the south, there is a monastery (*maṭhāyatana*) in which were seen Mahānumati and Kuvalayāvalī, wearing ascetic robes and seated on a slab of stone. They greeted the Tāpasa with the offering of *arghya*. I took my seat nearby and was surprised at their demeanour and beauty. (His various reflections 252 etc.). The Tāpasa introduced me to them, and told them that I would go next morning. Then he went away. I sat conversing with them. It was sunset. Mahānumati left me with Kuvalayāvalī, and went out to perform her evening Samādhi. With much hesitation and with due apologies I inquired from Kuvalayāvalī why they were staying there practising austerities at this age. She was overpowered by sentiments and started narrating their biography reluctantly.

215) After scrutinising the available instances, I find that our author has used णे as the Nom. sing. and pl. form of अस्मद् (209 reading of J, 215, 296, 805, 849, 1149, 1173 and 1222), but as far as I know, this usage is not noted by Prākrit grammarians (Pischel § 415). णे in the sense of अस्माभिः and अस्माकम् (gāthās 34, 412) is already noted by them. Here णे = अहं. 216) ओवासं = अवकाशम्; it is already known elsewhere, though B tries to avoid it (see PSM). 217) Note the explanation of the com.: भवायतने हरचैत्ये. Are we to read in the com. सार्धमेकामपि निशां सुखेनावासो etc.? 218) Obviously सक्खिण is the base. तोरविय is looked upon as देशी, meaning उत्तेजित; why not त्वरायित? समल्लियइ = समुपसर्पति. 219) समोसरंती = समोसरंतिं, Acc. sing. qualifying णियच्छायं. In gāthā 224 P reads सुवसई for सुवसइं Acc. sing. 221) सरस may mean 'a pond' or 'wet'. 222) This gāthā is found almost in an identical form in the वज्जालग्गं thus: एक्कं (*v. l.* इक्कं) च्चिय सलहिज्जइ दिणेसदियहाण (*v. l.* दिवहाण, दिणहाण) नवरि निव्वहणं । आ जम्म एक्कमेक्केहि जेहि (*v. l.* जेहिं) विरहो च्चिय न दिट्ठो (*v. l.* विणिद्दिट्ठो) ॥ ६५ ॥. According to Hemacandra, झूर = स्मर् and जूर = खिद् (हे॰ VIII. iv. 74, 132); a meaning like स्मृतेन or चिन्तितेन (with regret) would suit the context; compare Marāṭhi झुरणें to brood, to languish. 225) परिवसिमो, see Pischel §§ 108, 455. 227) (J P) This gāṭhā, though omitted by B, is in a way necessary and expands the idea of the earlier verse. The ascetic warned the king that he (i. e., king) did not know the nature of that Demon, and hence the need of describing him in details. दियवर = द्विजवर Voc. sing., see 257 below where विजयानन्द is described as a व्रतिप्रसुत. 230) The com. uses both the forms महानुमतिः and महानुमती; the former is to be preferred. 231) We have an उपमा here. 232) एक्कमेक्क = °क्कं = अन्योन्यम्; compare the Marāṭhī

usage. The form अइक्कंति (which occurs twice in this text, though rare elsewhere) clearly shows that the author treats अइक्क as a root, perhaps wrongly deduced from अइक्कंत apparently by removing (what he took to be) the termination of the present participle! The meaning continues, though the formation is mishandled; अइक्कंति = अइक्कमंति. 233) देस, to direct, to communicate or introduce. 234) Are we to read in the com. लब्धविश्रम्भः जातविश्वासः ? 236) राइल्लं = राग + इल्लं, i. e., रागयुक्तम्. 237) त्थूपिका < थूभिया < थूहिया, see Pischel § 208. 239) वृषभमण्डप may refer to a hall of that name, built of gold. Nandi is the bull of शिव. According to the वायुपुराण he is 'the son of कश्यप and सुरभि. His image, of milky white colour, is always conspicuous before the temples of शिव. He is the chamberlain of शिव, chief of his personal attendants (*gaṇas*), and carries a staff of office. He is guardian of all quadrupeds.' महाकाल is the chief of the Gaṇas or attendants on Śiva. 240) उहओवास = उभयतःपार्श्व. Note the देशी word तवंग, a window; विणिग्गय possibly indicates that तवंग is something like a balcony projecting outside; पक्खा° for पक्ख° is due possibly to metrical necessity. Here we are getting some fancies on the scenes of the temple. 241) वाहर = to invite. 242) Here is an उत्प्रेक्षा. 243) The variant readings of K are: कणअ, दिसाइ, विसेसअं, मठाग्रअणं; here K reads °णइवयण. The figure of speech is उपमा. 244). Note the form तस्सि, which occurs twice in this text; Pischel (§ 425) notes it in शौरसेनी. 245) तापसी–गणं or –जनं, neuter for Mascu. 246) तेन stands for तापसी-गणेन, or °जनेन as the P gloss suggests. विरिक्कं पाटितम्. दे० ना० ७–६४; अविरिक्क = अविभक्त; the idea is that both of them were occupying one and the same seat; see also 966 below. 251) 'According to the Mahābhārata Indra seduced, or endeavoured to seduce, Ahalyā, the wife of the sage Gautama, and that sage's curse impressed upon him a thousand marks resembling the female organ, so he was called सयोनि; but these marks were afterwards changed to eyes, and he is hence called नेत्रयोनि and सहस्राक्ष 'the thousand eyed.' 253) With regard to the use of णज्जइ, I may quote here some observations of Jacobi: 'Much more instructive is finally an expression often used in the पउमचरिय, used both for उपमा and उत्प्रेक्षा.' It is, namely, णज्जइ = ज्ञायते, always in sing. even with the plural of the related nouns, used in sense of 'as' with or without व. For instance, परिवारिओ भडेहिं णज्जइ इंदो व्व देवेहिं । 102, 51; सोयामणीओ णज्जइ गयणयले, उग्गतेयाओ । 102, 11; तूराइं.........सद्देण सयलल्लोयं णज्जइ आऊरयंताइं । 102, 33. In Apabhraṁśa णावइ is used in the same sense (Hema. iv. 444); this is clearly arisen from णव्वइ, when in Prākrit णव्वइ and णज्जइ can come in place of ज्ञायते, as is taught by Hemacandra iv. 252, and the use of this passive to express a comparison is shown by the पउमचरिय.' (Bhavisattakahā, München 1918, Intro. p. 60*). The figure of speech is उत्प्रेक्षा here. 254) The reference here is to the birth of लक्ष्मी from the churning of the ocean. Hemacandra equates दोहाइया with द्विधाकृता (हे. VIII. i. 97), why not with द्वेधायिता, denom. of द्विधा ? The figure is an अतिशयोक्ति. 255) The MS. B reads जं उव्वरियं for जं ण पहुत्तं; ण पहुत्तं 'not accommodated' and अवयवेहिं Inst. pl. for Loc. pl. ? बालाए Gen. sing. indicates that this reflection is individual; B however reads बालाण; accordingly से can be taken as Gen. sing. or pl. of तत् Fem. विणिम्मयंतस्स = विनिर्मिमाणस्य. The figure is निदर्शना. Compare with this gāthā a verse of similar contents included in the सुभाषितावलि (ed. Bombay 1886) No. 1533;

सचेतना इवास्यै भगवत्यै समतिसृजन्तः फलन्यात्मानुग्रहमुपादयन्ति वनस्पतयः । चित्रमिदमालोकितमस्माभिरदृष्टपूर्वम् ।. 214) Literally भुंजाविओ = भोजितः.

215-72) With the advent of evening the ascetic told me with regret that there dwelt in that forest a demon Bhīṣaṇānana by name who was very invincible and did not allow others to stay there at night; and that therefore, before it is dark (Description of evening scenes 218-23), I should go to an adjacent hermitage where dwell two nuns, a Yakṣa girl Mahānumati and an ascetic's daughter Kuvalayāvalī, and after spending the night there I might go my way next morning. He took me to that beautiful hermitage. There I saw a gorgeous temple (Described 236-42) of Pārvatī and Īśvara. Close to it, to the south, there is a monastery (*maṭhāyatana*) in which were seen Mahānumati and Kuvalayāvalī, wearing ascetic robes and seated on a slab of stone. They greeted the Tāpasa with the offering of *arghya*. I took my seat nearby and was surprised at their demeanour and beauty. (His various reflections 252 etc.). The Tāpasa introduced me to them, and told them that I would go next morning. Then he went away. I sat conversing with them. It was sunset. Mahānumati left me with Kuvalayāvalī, and went out to perform her evening Samādhi. With much hesitation and with due apologies I inquired from Kuvalayāvalī why they were staying there practising austerities at this age. She was overpowered by sentiments and started narrating their biography reluctantly.

215) After scrutinising the available instances, I find that our author has used णे as the Nom. sing. and pl. form of अस्मद् (209 reading of J, 215, 296, 805, 849, 1149, 1173 and 1222), but as far as I know, this usage is not noted by Prākrit grammarians (Pischel § 415). णे in the sense of अस्माभिः and अस्माकम (gāthās 34, 412) is already noted by them. Here णें = अहं. 216) ओवासं = अवकाशम्; it is already known elsewhere, though B tries to avoid it (see PSM). 217) Note the explanation of the com.: भवायतने हरचैत्ये. Are we to read in the com. सार्धमेकामपि निशां सुखेनावासो etc.? 218) Obviously सक्खिण is the base. तोरविय is looked upon as देशी, meaning उत्तेजित; why not त्वरायित? समल्लियइ = समुपसर्पति. 219) समोसरंती = समोसरंतिं, Acc. sing. qualifying णियच्छायं. In gāthā 224 P reads सुवसई for सुवसइं Acc. sing. 221) सरस may mean 'a pond' or 'wet'. 222) This gāthā is found almost in an identical form in the वज्जालग्गं thus: एक्कं (*v. l.* इक्कं) चिय सलहिज्जइ दिणेसदियहाण (*v. l.* दिवहाण, दिणहाण) नवरि निव्वहणं । आ जम्म एक्कमेक्केहि जेहि (*v. l.* जेहिं) विरहो च्चिय न दिट्ठो (*v. l.* विणिद्दिट्ठो) ॥ ६५ ॥. According to Hemacandra, झूर = स्मर् and जूर = खिद् (है॰ VIII. iv. 74, 132); a meaning like स्मृतेन or चिन्तितेन (with regret) would suit the context; compare Marāṭhi झुरणें to brood, to languish. 225) परिवसिमो, see Pischel §§ 108, 455. 227) (J P) This gāṭhā, though omitted by B, is in a way necessary and expands the idea of the earlier verse. The ascetic warned the king that he (i. e., king) did not know the nature of that Demon, and hence the need of describing him in details. दियवर = द्विजवर Voc. sing.. see 257 below where विजयानन्द is described as a वरविप्रसुत. 230) The com. uses both the forms महानुमतिः and महानुमती; the former is to be preferred. 231) We have an उपमा here. 232) एक्कमेक्क = °क्कं = अन्योन्यम्; compare the Marāṭhi

usage. The form अइक्कंति (which occurs twice in this text, though rare elsewhere) clearly shows that the author treats अइक्क as a root, perhaps wrongly deduced from अइक्कंत apparently by removing (what he took to be) the termination of the present participle ! The meaning continues, though the formation is mishandled ; अइक्कंति = अइक्कमंति. 233) देस, to direct, to communicate or introduce. 234) Are we to read in the com. लब्धविश्रम्भः जातविश्वासः ? 236) राइल्लं = राग + इल्लं, i. e., रागयुक्तम्. 237) स्तूपिका < थूभिया < थूहिया, see Pischel § 208. 239) वृषभमण्डप may refer to a hall of that name, built of gold. Nandi is the bull of शिव. According to the वायुपुराण he is 'the son of कश्यप and सुरभि. His image, of milky white colour, is always conspicuous before the temples of शिव. He is the chamberlain of शिव, chief of his personal attendants (*gaṇas*), and carries a staff of office. He is guardian of all quadrupeds.' महाकाल is the chief of the Gaṇas or attendants on Śiva. 240) उहओवास = उभयतःपार्श्वं. Note the देशी word तवंग, a window ; विणिग्गय possibly indicates that तवंग is something like a balcony projecting outside ; पक्खा° for पक्ख° is due possibly to metrical necessity. Here we are getting some fancies on the scenes of the temple. 241) वाहर = to invite. 242) Here is an उत्प्रेक्षा. 243) The variant readings of K are : कणअ, दिसाइ, विसेसअं, मठाग्गअणं ; here K reads °णइवयण. The figure of speech is उपमा. 244). Note the form तस्सि, which occurs twice in this text ; Pischel (§ 425) notes it in शौरसेनी. 245) तापसी-गणं or -जनं, neuter for Mascu. 246) तेन stands for तापसी-गणेन, or °जनेन as the P gloss suggests. विरिक्कं पाटितम्. दे० ना० ७-६४ ; अविरिक्क = अविभक्त ; the idea is that both of them were occupying one and the same seat ; see also 966 below. 251) 'According to the Mahābhārata Indra seduced, or endeavoured to seduce, Ahalyā, the wife of the sage Gautama, and that sage's curse impressed upon him a thousand marks resembling the female organ, so he was called सयोनि ; but these marks were afterwards changed to eyes, and he is hence called नेत्रयोनि and सहस्राक्ष 'the thousand eyed.' 253) With regard to the use of णज्जइ, I may quote here some observations of Jacobi : 'Much more instructive is finally an expression often used in the पउमचरिय, used both for उपमा and उत्प्रेक्षा.' It is, namely, णज्जइ = ज्ञायते, always in sing. even with the plural of the related nouns, used in sense of 'as' with or without व. For instance, परिवारिओ भडेहिं णज्जइ इंदो व्व देवेहिं । 102, 51 ; सोयामणीओ णज्जइ गयणयले, उग्गतेयाओ । 102, 11 ; तूराइं········सद्देण सयल्लोयं णज्जइ आऊरयंताइं । 102, 33. In Apabhraṁśa णावइ is used in the same sense (Hema. iv. 444) ; this is clearly arisen from णव्वइ, when in Prākrit णव्वइ and णज्जइ can come in place of ज्ञायते, as is taught by Hemacandra iv. 252, and the use of this passive to express a comparison is shown by the पउमचरिय.' (Bhavisattakahā, München 1918, Intro. p. 60*). The figure of speech is उत्प्रेक्षा here. 254) The reference here is to the birth of लक्ष्मी from the churning of the ocean. Hemacandra equates दोहाइया with द्विधाकृता (हे. VIII. i. 97), why not with द्वेधायिता, denom. of द्विधा ? The figure is an अतिशयोक्ति. 255) The MS. B reads जं उव्वरियं for जं ण पहुत्तं ; ण पहुत्तं 'not accommodated' and अवयवेहिं Inst. pl. for Loc. pl. ? बालाए Gen. sing. indicates that this reflection is individual ; B however reads बालाण ; accordingly से can be taken as Gen. sing. or pl. of तत् Fem. विणिम्मयंतस्स = विनिर्मिमाणस्य. The figure is निदर्शना. Compare with this gāthā a verse of similar contents included in the सुभाषितावलि (ed. Bombay 1886) No. 1533;

यत्र माति तदङ्गेषु लावण्यमतिसंभृतम् । पिण्डीभूतमुरोदेशे तत्पयोधरतां गतम् ॥. 256) Render विस्मयगतमनसः मम, while my mind was full of surprise. Note that J has altogether an independent reading. 257) Here is a रूपक. 259) सच्चविअं अभिप्रेतम् दे० ना० ८.१७; स च्चिय भूमी सुहेहिं सच्चविया = सा एव शुभभूमिः ? 260) गुरओ is quite a legitimate form of the Nom. pl.; here it is sing.; are we to read with B गुरुओ ? 262) Rather read शेखर for शिखर in the com. The figure is उत्प्रेक्षा. 263) भणियम्ह = भणिया + अम्ह = भणिताः वयम्; भणियं म्ह = भणितम् अस्माकम् (or even मम, अम्ह and म्ह often going together); see Pischel § 451. 265) B reads माचजाणहिया; but the com. °मानसानि वयं तत्र, which partly agrees with the reading of J. B preserves one reading (quite near to P) but explains another (found in J). The com. may be improved upon thus: °हृदयमानसा णे वयं तत्र स्थिताः, which presupposes a reading (possibly in J) thus : हिययमाणसा णे ठिया तत्थ ।. As the constituted text stands, the second line would go with महाणुमई, but it is somewhat loose in its build. 267) Do we want the reading भणिउं (as the com. suggests) for भणियं ? 268) Do we want पणट्ठ-सुमरणं qualifying हिययं, or is it Abl. sing. giving the reason why the आशय is लघूकृत ? णेयं = णु + एतत्. Compare चन्द्रापीड's request to महाश्वेता in the कादम्बरी, p. 134, Petersons ed. : तद्यदि नातिखेदकरमिव ततः कथनेनात्मानमनुग्राह्यमिच्छामि ।. 269) Either हो or वो (in the last quarter) should be read short to suit the metre : read तववणे for तवोवणे or एम्वविह-तवोवणे, for metre. 270) Note ममाहि, Abl. sing. ; Pischel (§ 415) puts it in square brackets, possibly suggesting that its usage is not found in literature. 271) Note अणहिय = अहित ; the commentator is right in his meaning, but his Sanskrit rendering अनधिक° etc. cannot be accepted. 271*1) (B) The use of भणिऊण at the beginning of the gāthā shows that it is connected with the earlier verse : there is nothing very special about its contents, and one might suspect whether it is a later addition. 272) (P B) The gāthā 271*1 is found in B only and 272 in P B only ; that is they are not found in J. In a way these two verses are amplificatory, and really speaking neutral : they can be omitted without affecting the narration. The former is less essential and dignified than the latter which states a general maxim. कह = कथम् or कथय Imp. 2nd p. sing. 273) Hereonwards कुवलयावली introduces महानुमति, herself and लीलावती, to विजयानन्द who in turn is narrating the same to the king.

Mahānumati and Līlāvatī Introduced 273–887

273–330) " On the southern range of mountain Meru (the scenes of which are described 274–80), in the town Sulasā there lives a famous Vidyādhara king Haṁsa by name. Padmā is his beloved wife and from her he has two lovely daughters : Vasantaśrī and Śāradaśrī (or Śaracchrī) who spent their time in pious devotion. They used to play on Vīṇā before Gaurī and Hara on the mountain Kailāsa. One morning they found Gaṇeśa dancing with elation (Described 287–90). Śāradaśrī taunted him and laughed at his ugly poses. He felt offended and irritated at her youthful discourtesy, and cursed her that she should be born as a low being. Both the sisters were shocked : they pleaded innocence and appealed to his mercy. Being convinced that there was no wicked intention on her part, Gaṇeśa became cool and modified the curse that she should go to the human world,

enjoy the pleasures and be converted into a Vidyādharī on seeing a gathering of Vidyādharas, Siddhas, Yakṣas, Gandharvas and men. After hearing him she disappeared. He asked Vasantaśrī not to weep, and blessed her with a boon that she would get a beloved according to her heart's choice. She went home miserable, and narrated all that had happened to her parents who lamented over their sad luck. Finding her parents worried about choosing a suitable husband for her, she thought for a while that there was no pleasure in marriage especially in view of her sister's misfortune; but yielding to the inevitable, she decided to fructify the boon of Ganeśa and thought of Nalakūvara, the son of Kubera, as her prospective beloved. After a mutual understanding between the two families, the marriage was fixed. Prince Nalakūvara came to Sulasā, and the wedding was happily celebrated. He returned home with his beloved; they enjoyed pleasures to their heart's content; and this Mahānumati was born to them as a daughter.

273) मेरु is called here the first among the कुलपर्वतs which are seven in number: महेन्द्रो मलयः सह्यः शुक्तिमान् ऋक्षपर्वतः। विन्ध्यश्च पारियात्रश्च सप्तैते कुलपर्वताः ॥. It is round this मेरु mountain that all the planets are said to revolve, and it is also said to consist of gold and gems and to contain the cities of the gods and the habitations of celestial spirits. 274) The sun drives in a chariot yoked to horses, and he circumambulates the मेरु mountain. 275) Better विलेखन in the Sanskrit com. 276) विउड = नाशय्, है० VIII. iv. 31; विउडिय = वित्रुटित ? It is better that जहिच्छिय = जहिच्छियं goes with परिपिज्जइ than it stands as an adjective of आसवं. 277) षण्मुख is कार्तिकेय, and the peacock is his वाहन. माधव or माधवक is a spirituous liquor: 'with their hearts delighted by the intoxication of liquor'; the commentator's reading is different, so also his interpretation. 278) विरिञ्चि is a name of Brahman, and हंस is his वाहन. In the com. तुम्बुरालप्तिः or तुम्बुरालपितिः ? Dr. Raghavan observes that आलप्ति is a technical term for music. Either it refers to the talk of तुम्बर or तुम्बुरु, name of a Gandharva, or to the chatter of a musical instrument of that name. सप्तर्षि etc. 'blended with the recitation of Vedic hymns by seven saints.' 279) As forms of the root प्रसू, प्रसूत and प्रसून are identical, so both mean 'a flower.' Though the text of B shows on different reading, the Sanskrit commentary presumes a reading मुइयहिययाहिं for मउइयपहम्मि. 280) It is possible to take मज्जंत = माद्यत्, rutted, intoxicated. Better गंध-लुद्धागयालि-मुहलेहिं = गन्धलुब्धागतालिमुखरैः. For the interpretation of परिभावं see notes on 6 above. 281) पसंडि कनकम्, दे० ना० ६-१०; the word पिशण्डि shows the commentator's attempt to Sanskritise it. 282) Though there are 12 मात्राs, the first quarter is faulty, because it cannot be divided into *gaṇas* of 4 मात्राs. 283) सुधूयाओ = सुदुहितरौ. 284) Why not render thus: गुरुजनसंप्राप्तसुखोपदेशसुखितयोः ? 286) सरहसावयवो = सरभसावयवः, रभसो वेगहर्षयोः. 287) The com. prefers वक्षःस्थल to वक्षस्तल. हेरम्ब 'Boastful' or गणेश is the 'son of शिव and पार्वती, or of पार्वती only.' He is the 'lord of the Gaṇas or troops of inferior deities, especially those attendant upon Śiva.' 'He is represented as a short fat man of a yellow colour, with a protuberant belly, four hands, and the head of an elephant, which has only one tusk. In one hand he holds a shell, in another a discus, in the third a club or goad, and in the

fourth a wa er-lily.' It appears that serpent is one of his ornaments. 288) किरण means a beam of light or particle of dust; the reading of the com. is more convenient. कलित, held, seized or taken. विड्डर perhaps stands for विड्डिर; विड्डिरं आभोगो रौद्रं च, दे० ना० ७–९०, so विड्डरिल्ल 'terrific'? 289) B has perhaps a variant reading संठविय, but the com. renders संप्राप्त, thus agreeing with the reading of P. पोक्कर, tip of the trunk. Elsewhere it is spelt as पुक्खर, पुक्खरग्ग° = शुण्डाग्रम्, see Puṣpadanta's Mahāpurāṇu, ed. P. L. Vaidya (Bombay 1941), Vol. III, p. 111, Kaḍavaka II, footnote 11. 290) तड्डव = तन्, to stretch, to spread. हे० VIII. iv. 137. पासल्लिय = तिर्यक्. नामित, compare पासळणें in Marāṭhī. 291) Syntax requires the reading उवहसिउं, in the sense of the gerund; note the form भगवयं Acc. sing. Perhaps B tries to avoid these by reading पिच्छिऊण गणणाहं, but the commentary, found in B only, interprets the constituted text by rendering भगवन्तं गणाधिपतिम्. 292) अम्महे in शौरसेनी, according to Hemacandra (VIII. iv. 284) expresses joy; here it implies more 'surprise' than 'joy'. अप्पसंभावगव्विया ' elated with self-estimation or self-respect'; the word ' संभाव ' is inferred back from 'संभावित '. 293) उवलक्खिऊण, having paid attention to. 294) प्रत्यन्त, a border, frontier, a bordering country, i. e., a country occupied by barbarians. Note the रूपक. 295) The figure of speech is उपमा. 297) ण+एत्थ+अम्ह. 298) सावेसि = शपसि, literally, शापयसि. 299) Note the use of जह and तह. होहि of B implies request; होज्ज implies expectation. 300) In the com. we should expect हृदयम् for वचनम्. 301) In the हर्षचरित of बाण, दुर्वासस् curses सरस्वती for her discourteous smile when there was a discord in his Sāma song. Consequently she is to be born among men, but she would be free from the curse after she has a child. तंसि Loc. sing. of तत् occurs only once in this text; Pischel has noted it only in Ardhamāgadhī, see § 425 etc.; the MS. B reads तत्थ वि for वि तंसि; if we want to avoid it, the only alternative is that तं = त्वम् and सि, which often occurs in this text, is just a particle for पादपूरणे (see Hemacandra's com. on हे० VIII. ii, 217). Note the form पाविहसि Fut. 2nd. p. sing. 302) संवलित met together. Pischel (§ 525) has noted पेच्छिहिसि, here however the form is पेच्छिहसि. When we look at the forms जाणिहसि, दीसिहसि, पाविहसि, मुच्चिहसि etc. persistently given by one set of Mss., we find that our text allows इहसि as well as इहिसि as the termination of the Fut. 2nd p. sing. 303) On जइया and तइया see Pischel § 113. 304) Rather रुदिहि for रोदीः in the com. 305) There is some repetition in the use of both दुक्खेहिं and सदुक्खं; the com. has somehow tried to avoid it by taking सदुःक्खं as an adjective of कुलगृहं. Better रोदनशीला in the com. 306) Note the com. uses रुदन्त्या and कुर्वन्त्या for रुदत्या and कुर्वत्या. 307) The first line is not very happily constituted. छुपडिहयंतेण is not a good expression; but among the various alternatives, which are possible from the available readings, that is more welcome. The com. avoids it, but the proposed विमुक्तबाष्पधाराश्रु is equally, if not more, faulty. 308) णिहित्तो = निहितः हे० VIII. ii. 99. 312) अनुशीलित, attended to. 314) वसंतसिरी for वसंतसिरिं; we do come across such forms in this text, see notes on 219 above; such forms are the result of the influence of popular speech. On these Jacobi has observed thus while discussing the language of the पउमचरिय– 'The Acc. sing. of stems in *ā*, *ī* (*i*), *ū* (*u*) ends according to grammarians in *aṃ*, *iṃ*, *uṃ*; but for them the MSS. write ā, ī, ū, often without any rule and without mutual agreement. This appearance is so

frequent that I have not given it in detail in the various readings, but I have set in the text one or the other form as the case be on the majority of the MSS. deciding it. Here also the cause of the interchange is to be sought in the fact that in the popular languages, as also in Apabhraṁśa, these stems have the same ending in the Nom. and Acc." (Bhavisatta Kahā, Intro. p. 60*). दैव, fate, is Neu., but here Mas. 315) खन् to dig, to pierce; खनकः (but here Neu.) a digger, a thief. 316) Better हंसराजः in the commentary. 318) ओ सूचना-पश्चात्तापे, हे० VIII. ii 203. सिणेह+ओसरिय; ओसरिय, besides being देशी (ओसरिअं अधोमुखमक्षिनिकोचम् आकीर्णे चेति व्यर्थम्, दे० ना० १–१७१) can stand for various Sanskrit words; अवसृत, अपसृत and उपसृत; the com. it may be noted, equates it with उत्सारित. 320) B appears to read ॰सिरीइ विओए, but the com., as in some other places, interprets the reading of P, adopted in the text here. सरयसिरीए विउत्तो = शरच्छ्रिया वियुक्तः 'without शरच्छ्री'; for the use of Instr. with वियुक्त see Speijer's Sanskrit Syntax, Leyden 1886, p. 46. 321) णिच्चिंतो ताओ Nom. for Acc. sing., it may be noted that in Apabhraṁśa the forms like देवु, देव are identical for both Nom. and Acc. sing. The com. equates दे with तावत् which cannot be accepted; according to Hemacandra संमुखीकरणे सख्या आमन्त्रणे च दे इति प्रयोक्तव्यम्। हे० VIII. ii. 196. 322) Here समीहण perhaps stands for समीक्षण. 323) She is appealing to गजमुख in absence; construe मह वरो होउ. The various readings of K are; बहुएहिं सि, नलकूवरो, गअ॰. 324) The commentator's use of the word उपयोग in the sentence 'वरोपयोगी चित्ते जातः' is more like that of the Jaina technical term. 327) अणुसप्पंत, Present p. of the passive base of अनुसृप्. 328) परिणीतः, possibly in the sense of परिणीतवान्, expressed intransitively, 'finished or celebrated the wedding.' 329) We generally describe bullocks and horses as quick moving on their return journey; can we say the same with regard to *vimānas* as well? The sentence is completed in the next gāthā, संपत्तो णियवसइं, तत्थ etc. 330) Here it is quite clear that the com. reads महानुमती.

331–75) Mahānumati was spending her childhood quite happily. One morning she told me, her companion, that we should go to that charming Malaya mountain and enjoy the swing-sports with Siddha girls. I told her that nothing could be more beautiful than her own place, Alakāpurī; but if she wants to go, we should go there early in the morning. In our swift Vimāna we started along with our companions towards the south and reached a rich palace in the centre of a beautiful garden on the Malayan ranges (Garden and Malaya mountain described 341–57). A girl seated outside the palace and playing on the Vīṇā looked up at our Vimāna and invited us in sweet words to visit the park. Our Vimāna came down, and we halted there comfortably. We asked her who she was and to whom did belong that palace with its paraphernalia which bears evidence to the owner's bravery, learning and proficiency in arts. In reply the girl spoke thus: 'There stands on the Malayan peak the beautiful and well fortified town Keralā ruled by the Siddha king, Malayānila, who has from his first queen Kamalā an only beloved son Mādhavānila to whom belongs this establishment. My name is Mādhavilatā. I am a garden-maid and prince's companion from childhood.'

331) The MS. B shows no variant reading for भणइ, still the commentary has the reading भणामो; it is not unlikely that the commentator had in view a reading like भणहुँ = भणामो in Apabhraṁśa. As t stands, the gāthā can be construed thus; 'you (mean to) say (or ask) why (Mahānumati), though born in the family of Kubera and even at such a blooming age, experiences this great misery, quite contrary to her routine [as a princess]'. That is how it stands as an anticipated question quite common in our dramas; note for instance some of the opening sentences (such as, किं भणासि, संपण्णं असणं अण्हिदव्वं भविस्सदि त्ति।) in the speech of विदूषक immediately after the स्थापना in the चारुदत्त of भास (ed. Poona 1937), p. 194. णिययायार = निजकाचार or even नियताचार. 332) दुद्ध° 'those whose mouths have the smell of milk'. This indicates that milk was the primary food of the girls till they reached their age. Better जायंति = यान्ति; in Apabhraṁśa we get forms like जाएविणु, see जसहरचरिउ (Karanja 1931) p. 7, line 22. Render यथेच्छाचार° etc 333) यच्छन्दं रमित, यथेच्छं जल्पित, etc. qualify बालत्तण Voc. sing. which is addressed and saluted to. यच्छन्द is used in the sense of स्वच्छन्द, see 200 above. 334) समय = सम (क)म्. 335) वच्चम्ह व्रजामः, Present 1st. pl. forms with the termination म्ह are found, though in a small number, in this text. Pischel connects these with the injunctive of *–s–* aorist found in Veda as गेष्म, जेष्म etc. 336) लयायलंदोले = लतातलान्दोले ? Better रत्वा in the com. 337) Note the use of सकाशात् and the Abl. of comparison: 'Compared with this Alakāpurī. The sentence is interrogatory. 338) As there is a question in the above gāthā, this may be apparently a reply of महानुमति; but तह वि, in the next gāthā, shows that कुवलयावली herself might be giving a reply and continuing the talk which she is reproducing here to Vijayānanda. The expression तत् + दिवस + आसन्न presents some difficulty; the com. does not give any aid. We expect in the commentary °वर्धितरसायाः qualifying °भूमेः. 339) The Malaya mountain, as noted above, means the southern parts of the Western Ghāts; the description जलनिधिजलभरितकन्दराभोगं indicates that the Malayan ranges reached the very shores of the Southern ocean; and their huge bulk blocked as it were the southern direction (gāthā 342). 340) The request in plain language is that they should go there quite before dawn, before अरुणोदय; but it is expressed in romantic language. Rather रतानि for रमितानि in the com. 343) Note Hemacandra gives पहल्ल and घोल as the *ādeśa* for घूर्ण्, VII. iv. 117. 345) A phrase like जत्थ य at the beginning of this gāthā, as given by B, is quite welcome: the author is describing some of the scenes on that mountain. Perhaps the author imagines that the stars are reflected in the spray of water of the streams flowing down the lofty peaks. The MS. B reads the second line much independently. 346) Possibly B presumes the reading लज्जायंत व्व. 347) The lofty sandal trees on the Malaya mountain are very close to the sun. ओहंसो चन्दनं चन्दनघर्षणशिला। चेति द्व्यर्थः, दे० ना० १-१६८. Rather सर्पामुक्ताश्चन्दन° etc, in the commentary. 348) हिय = हृत; better कृष्ट for कर्षित in the com. 349) The grass growing on the emerald cliffs was quite conspicuous now, because it was all dry (showing a different colour); the stream of river flowing in a crystal bed could be recognised only by touching it (i. e., the stream of water in a crystal bed could not be detected by the eye). 350) विच्छोल = कम्प्, हे० VIII, iv. 46.

विच्छोलिय 'caused to quiver'; the com. takes प्रक्षालित. We want in the com. °नभोऽङ्गनप्रच्छादित°. 353) In this and the next two gāthās we have got what is known as दाम-, रशना- or शृंखला-यमक. Some word or words with which the first line ends are repeated at the beginning of the subsequent line. This verbal artifice is used by Haribhadra in his समराइच्चकहा (Calcutta 1926) both in verse (79. 1–10, 449. 9–19, 498–9. 19–6) and in prose (137. 6–9, 194. 10–13, 213. 8–11, 423–4. 19–8): 'it consists in this that each line or phrase (compound) opens with a word repeated from the end of the preceding one.' "This artifice," says Jacobi (Ibid. Intro. p. xxii), "which I will call *Śṛṅkhalā*, resembles a kind of Yamaka (*saṁdaṣṭa yamaka*, see Kāvyādarśa III 51f.); but it is not Yamaka proper. For in a Yamaka the repeated *syllables* must be indentical without, however, containing the same word, while in *Śṛṅkhalā* the same word is repeated and the syllables are not necessarily exactly the same (see the first [i. e., 498. 19–20] of the above examples). The *Śṛṅkhalā* is an old artifice; the oldest instance of it is the 15th *adhyayana* of the 1st Śrutaskandha of the Sūtrakṛtāṅga, named from its opening words *jamaīyam* (*yad atītam*), which also means 'consisting of Yamakas' (*Yamakīyam*) [see especially all the verses and note how two lines (of a verse) or more than two lines are interlinked with common words repeated at the end of a line and at the beginning of the next line]. It is worthy of remark that the later Yamaka, the predecessor of rhyme, originally denoted the repetition of words whereby a series of verses are also interconnected." 354) The author has in view the fencing of betel-nut trees. The reading बद्ध of B is more significant than मंद of P; पूय = पूजक cannot be accepted. लुंबी स्तबको लता च, दे० ना० ७–२८; so we may better नवाम्रस्तवकलम्बमान° etc. 355) There was installed an image of मदन under the tree, and it was being worshipped by flower-gathering girls. 356) वेल्लहलो कोमलो विलासी च, दे० ना० ७–९६; compare Marāṭhī; वेल्हाळ, beautiful; the rendering विस्तृत or स्फुरत् cannot be accepted, better कोमल instead. 362) The reading of P is विमाणम्ह = विमाणा + अम्ह, hence the gloss of P: विमानात् वयम्; हेमचन्द्र (है० VIII. iv. 106) has already noted अम्ह for the Nom. pl. as well as Inst. pl. The slight emendation (i. e., विमाणं म्ह) is confirmed by the com. as well which renders विमानमवतीर्णम्. 364) पत्र-विच्छित्ति-प्रलघुकः 'dexterous in cutting designs etc., on leaves or in colouring the body with leaf-prints'? 365) संसूययाइँ = संसूचकानि. The com. takes वर्तनफलकानि = चित्रपट्टिकाः; does it mean cups (or pots for colour) and boards? Compare Guj. वरतन. The next phrase also presents some difficulty; does it mean 'various kinds of drawings or paintings on utensils and boards'? A copulative particle च is understood in the second line. 366) चंदण° etc. 'tinged with sandal paste'. चच्चिक्क is a देशी word meaning विलेपन. I have taken रइय as the p. p. p. of रञ्ज्-रज्. We can also take it as रचित 'decorated'. 367) शरयन्त्रकम् is, according to M.–Williams' Dictionary, 'the string on which the palm-leaves of a manuscript are filed', and the reference is to the Vāsavadattā. This meaning is not suitable here. शरयन्त्र means here a stand, tripod or quadrupod, made of arrows : a string is tied round the bunch of three or four arrows which are then stretched like the blades of the scissor to make a stand. The lower half of the arrows will form the legs of the stand and the

upper half will support some articles like books, clothes etc. निघातः a cluster, bunch, see especially 1094 below. A bunch of books was seen on an arrow-stand. The gloss त्रिगदी perhaps stands for त्रिकाष्ठिका ? ठवणा or स्थापनिका is a Jaina technical term signifying a quadrupod stand (of four arrow-like sticks) on which the monks institute the symbolic representation of their Ācārya at the time of their daily religious routine. An old painting illustrates this quadrupod stand with a palm-leaf MS. placed on it; see the two lower pictures opposite to the face-page of Jaina Citra Kalpadruma, Ahmedabad 1936; see also the plates XVI-53, XVII, XXI-79, XXVIII-100, XXIX-105 & 108, LXX-226-7. 368) ममाहि Abl. sing. (which Pischel puts in the square brackets) occurs in this text more than once. 369) Both the forms महिहर and महीहर are available in this text. 370) In selecting the name केरला and in associating it with मलय it is not unlikely that the author had in view the केरल country roughly corresponding to modern Malabar. 373) As a rule the MS. P (at times the MS. B) shows partiality for the spelling अनल and अनिल in many places possibly under the influence of Hemacandra's prescription for आर्षे at VIII. i. 228. 374) °वालिया = °पालिका or even बालिका.

376–405) We introduced ourselves to Mādhavīlatā and told her that we came there for swing-sports. She led us to the swing-hall. After enjoying the sports heartily and almost amorously for a long time, while Mahānumati and ourselves rested on a jewelled slab for some time and were about to start, there arrived that Siddha prince, namely Mādhavānila, being affectionately gazed at by the girls. He took his seat near Mādhavīlatā and myself. I greeted him and wished him fulfilment of his desires. He expressed satisfaction at our arrival there. Mādhavānila and Mahānumat happened to glance at each other, and the latter was consequently flooded with fresh beauty and joy (Described 394 etc.). When they looked at each other again, both of them were horripilated with fervent love.

376) Note the संधि, तुम्हे + एत्थ = तुम्हेत्थ. The reading of B is different, still the com. explains the text of P; we may read in the com.; सफलीकृतजीवलोका. 378) The com. presumes a reading, °कमलाए for °णयणाए, different from the one given by B. 380) The author has perhaps in his mind an allusion to the image of मदन [put on a swing and moved hither and thither] during some festivity. may be the same as मदनोत्सव during which the statue of मदन was worshipped. दोल-मण्डप or -गृह means a swing. परिचालय् to cause to move round, turn round; the girls were perhaps crowding round the swing. 382) मज्जाविऊण, having made the swing sink (and rise), compare······कुणइ रइवसा उण्णमंती णमंती, एंतीं जंती अ दोला जणमणहरणं बुड्डणुब्बुड्डणेहिं । कर्पूरमञ्जरी I. 31. 383) वारोसार, perhaps a देशी word, meaning परिपाटी, turn by turn. B. reads चिरेण तं ताहिं, but the com. अस्माभिश्चिरेण भणितम् which nearly agrees with the constituted text. Construe thus : 'एत्थ चिरेण अम्हं पि रमियं ।' 'दे संपइ तुम्हे वि जहिच्छं रमह ।' अम्हं is either Gen. for Inst, or the form of the Inst. pl. itself. अम्हं is nearly identical with अम्ह which is recorded by Hemacandra for the Inst. pl. though rare in literature. दे is a term of address: दे संमुखीकरणे. Are we to read the last sentence of the com. thus :

अस्माभिश्चरं रतं संप्रति यूयमपि रमध्वम् ? 384) अम्हेहिं आसीणाउ is syntactically defective, so अम्हेहिं = अम्हे. 385) वीसमिउं Infinitive used as Gerund. The com. perhaps presumes तत्थ चिय आगओ, which gives better sense. 387) Those girls were feeling attachment for him merely after hearing about him (i. e., without seeing him) for the first time. समुयं = समुद्, adv., gladly. 389) We want in the com. thus : यत्कांक्षसि त्वम् अम्ह (presuming the reading तुम्ह) अस्माकं किमपि तद्भवतु । The com. implies that the prince is willing to concede whatever कुवलयावली and others expect from him. 392) पेच्छियव्वेहिं = प्रेक्षितव्यैः = प्रेक्षणैः. 395) The com. uses both अश्रु and बाष्प together, see 307 above. 396) Read in the com. विकसत्पक्ष्मान्तराल°. Either मुख stands in the sense of उन्मुख or is a misreading for सुख arising out of the orthographical similarity of म and स. 399) संगलण = संकलन ? 400) रिंगिंतौ प्रवेशेऽपि । रिंगइ (*v. l.* रिंगइ) । प्रविशति गच्छति वा । है° VIII. iv. 259; compare Marāṭhī रेंगाळणें, to move slowly, to loiter idly. The gāthās 394ff. describe how महानुमति was affected; the prince too was overpowered by affectionate feelings (403); both of them were palpilating with passion fervent.

406–57) Observing all this, I suggested to Mahānumati that we should start back now as it was getting late, and told the prince that it was lucky that we met him, that our mutual affection should go on increasing, and that we must go now lest the terrible serpents might block our way. He expressed satisfaction that he could meet and chat with us. He asked us not to fear the serpents and gave us the ring Nāgari, which his father had procured by propitiating Garuḍa for the free movement of Siddha people in the forest and which by its mere presence could destroy even the serpents of the underworld. I requested him to present it to princess Mahānumati. Eagerly and with a little smile he put the ring on her second (*anāmikā*) finger; we all smiled; by this contact she perspired, and he was thrilled with passion. Mahānumati embraced Mādhavīlatā, had a prolonged, affectionate talk with her, and presented to her a bright necklace. We boarded our Vimāna and reached Alakā. The sun went down; it was getting dark all round; and the moon rose on the eastern horizon (Described 436-57).

407) On विच्चितियं हि see the discussion about परिचिंतियं हि in the notes on 167. The sense requires the reading कज्जुज्जयाण = कार्ये + उद्यतानाम्; either the vowel अ is affected by the preceding उ or the word उद्यत is contaminated with उद्युक्त. 408) Who can get the maximum measure of the pleasure of seeing you, as of nectar? Nectar, even when it is secured, is available only in a small quantity; प्रकृष्टं मानं प्रमाणम्. 409) अहणिसि = अहर्निशम्. Compare com. भवतामत्र with Marāṭhī तुमच्या or आपल्या येथें. 410) एक्कैक्कं (= अन्योन्यं) युष्माकमस्माकं वसतिगमनागमनेन etc. करेयव्वो = कर्तव्यः [अस्माभिः]. 412) परिणामिओ वासरो and दियससस को वि कालो express nearly the same idea: possibly for this very reason B gives an alternative reading, दूरे अलया नयरी, for the latter. Though the reading of B is different, the com. explains the reading of P. 413) Note काण = केषां, Gen, pl. Mas. ; also ताण = तेषाम् at 418. Better render पुण्यमतिकानां केषामपि; पुण्यमतिः or पुण्यमतिकः, a man of pious or holy intentions. Generally काण = कासाम् Gen. pl. Fem., see 556

below. 414) ता सोहण=तं सोहणं etc., see the com, तए=त्वया. 418) अच्छंतु=आसताम्. Construe–दर्शनपथसंस्थितः एष (अङ्गुलीयकः) तेषां (ताण=तेषां) अपि विषं प्रनाशयति. 419) Either एसो is used for the Acc. sing. or ओप्पइ has no object. 420) Why not सलज्जवदन° etc.? मणे हसियं=मणसि or चित्ते (422 below) हसितम् according to the com.; मनांत हसणें is not unknown to Marāṭhī; if we want an alternative, मणे [=मणं] =मनाक्? 421) अप्पा used as the form of the Acc. sing., either under popular Apabhraṁśa influence or the basic reading might have been अप्पं; see also 960 below. 422) णिम or णुम=नि+अम्; निमिअं स्थापितम्, है॰ VIII. iv. 199, 258. 423) The figure of speech is पूर्णोपमा with श्लेष on कर as well as वारीमई. With वाउल्लिय compare Marāṭhī बाहुली. Hemacandra records the form वारीमई (VIII. i. 4); does he take it from here? 424) अण्णमयं=अन्यमयं=अन्यादृशम्, 'constituted of something else (other than flesh and bones). 426) O friend, what (more) should I say? My heart, free from all formalities, is always with you; and yet I say to you 'Look at me once'. Thus महानुमति plainly tells माधवीलता that she should help her individually and thus alone her desire would be fulfilled. If we take समयं=समदम्, 'our heart is infatuated with you', i. e., we are all attached to you. 428) Note मणो is Mas. गरुएसि=गौरवयसि, 'why do you give me more importance (than is due to me)? 429) It would have been better if we had सा for से (misprinted as ते). The com. needs to be rewritten thus; इत्येवं भणन्त्यास्तस्याः (=से) माधवीलतायाः यावन्महानुमतिः कण्ठे लगति दृढतरं तावत् स सिद्धकुमारः अहम् आलिङ्गितः इति मन्यते।. 432) One is not satisfied with the commentator's explanation; can we not construe thus: सहियणतोरवियाए वि (महाणुमईए) अणुगया दिट्ठी तत्तो पहाविया समयं ण चलइ [किंतु] अणियत्तंतं चित्तं पडिवालइ।. The heart of Mahānumati was already transfixed on the prince; her eye which was accompanying her was directed towards that place and would not move along but it was waiting for the heart. Her heart was so much set on the prince that she could not withdraw her attention from him. तत्तो=ततः 'towards that place', see Speijer's Sanskrit Syntax, section 290. 433) Obviously the subject is महानुमति and understood, for the predicate अल्लियइ in the next gāthā. 434) से माधवीलतायाः Gen. for Acc. 435) Construe thus: हिययाणुवालणा तद्दिसाहुत्तं (i. e. मलयाहुत्तं) आधाविएहिँ णयणेहिँ अम्हे उप्पुद्दमुहीओ कह वि अलयं हिपत्ताओ [=अभिप्राप्ताः]. For the idea of the eyes waiting on the heart, see verse No. 432 above. To be correct, the gloss No. 2 should be read उत्प्रेक्षमुख्यः. Either हि is an expletive, or an interjection of 'hurry', if we do not want to take हिपत्ताओ=अभिप्राप्ताः. The alternative reading वि is less satisfactory. 436) The com. तावय=तावता 'in the meanwhile'. वियलियंसुभरो, there is a pun on the word अंसु, cf. शिशुपालवध IX. 65–द्रुततरमपयाति स्रंसमानांशुकः. Read in the com. विकटनभोऽङ्गनगमन etc. 437) दिट्ठीए लंघिओ is explained by the com. thus: दृष्टेर्लङ्घितो दूरीभूतः; but I think, it has to be explained a bit differently. When it was noon and the sun was at the centre of the sky, people dared not look at him. But as he is going down in the west, he is जणस्स दिट्ठीए लंघिओ, i. e., जनस्य दृष्ट्या लङ्घितः, lit. 'was traversed by the eyes of the people', i. e. could be looked at, fig. insulted. Here the figure of speech is अर्थान्तरन्यास; 'Even the great, when dislodged from their position, get disgraced.' 438) There is a pun on सूरो, the sun, a brave man. अपच्छिम, 'not having another in the rear', 'last'. Dr. Raghavan observes: In 438 the rhetoric requires *paścima* and not *apaścima*, and though the

reading with *paścima* has a redundant *api*, the sense required is 'in the west', and by '*śleṣa*' 'in the last stage'. दसा, state, stage, condition or period of life. We have an अर्थान्तरन्यास here. 443) The P gloss suggests that संगलण = संकलन. The Sun is the ripe fruit of the tree of the sky; and the twilight is the splashing juice of this fruit when fallen on the rock of the setting-mountain. सच्छह=सदृश. दे० ना० ८–९. Com. पतनोच्छलद्रससप्रभा? A reading like सच्छडा would give an equally satisfactory meaning. 445) In the context of हुत्त and आहुत्त, ओहुत्त may be equated with अवाङ्मुख (the com. अधोमुख); PSM notes a देशी word ओहुल्ल १ खिन्न, २ अवनत, नीचे झुका हुआ. Looking at the variants, it appears that the basic reading was difficult, if not uncertain. The reading of P may be improved on thus: अत्थइरिहुत्त = अस्तगिरिसंमुख. Rather कृष्टा for कर्षिता in the com. 446) Compare with this गउडवहो ११११५ : उक्खिप्पइ गयणतुलादंडेण समूससंतकरकेऊ । पच्छारविपिंडभरोणएण कलसो व्व ससइंधो ॥. Some of the fancies of the poet about the sunset are striking and attractive. 447) वसुयाय = शुष्क, a देशी word. वसुआइ = उद्वाति, हैम० VIII. iv. 11, see वसुयाइ at 484 below. P–gloss पांशुपात may presume वँसुवाय in P which reads वसुवाय. Or is it that वसुयाय=अवश्याय, dew? In that case वसुयाय etc. ='having the complexion of saffron flower slightly darkened by dew-fall'. 452) Cf. बृहत्कथामञ्जरी (p. 354) IX, 831 : नीलाम्बुजैरिवोत्सृष्टं भ्रमरैरिव मूर्छितम् । नीलकण्ठैरिवोद्गीर्णं चचार सुचिरं तमः ॥. 453) भुवणयलं gives a better sense? 454) Does B presuppose पढमुल्लसंतुवरिवियड°? The reading हर for रह is equally good. दीसिउं पवत्ता 'began to appear or to be visible'; the com. explains: दर्शयितुं प्रवृत्ता दृग्गोचरीभूता; cf. Marāṭhī दिसूं लागणें. 455) The reference is to the slender crescent moon. 456) आलिहण = आलेहन licking? ओसरिय = उत्सृत? 457) The reading of B is different; आयंब = आताम्र.

458–552) Mahānumati bade good bye to her friends, and retired to her bed chamber pining with passionate love. Being rather nervous on account of our delay in returning, I approached her mother Vasantaśrī and explained to her how we sported long on the Malaya mountain, and how Mahānumati is tired and therfore could not come to her. She sent me back to look after her. I did not see her in the bed chamber which was neglected in a disorderly condition; and I climbed up expecting to find her on the jewelled terrace under the cool rays of the moon who was rising up in the sky destroying darkness (Description 468–72). I realized that the moon's rays were having an adverse effect on her. I saw her on the crystal slab. I touched her body and asked her why she was feverish, why she was here on the terrace, why her limbs were throbbing, why she was perspiring, why she was talking irrelevent and looking vacant etc. To lighten the burden of her pangs, she disclosed to me rather bashfully how she has been overpowered, beyond the bounds of decency, by the god of love since she saw the Siddha prince who smilingly put the ring on her finger and how she is being oppressed by the moon-beams and sylvan breezes. I explained to her that it was not possible to escape Madana's attack, and prepared for her a cool bed of lotus leaves. Just then, while she was still uneasy, there arrived Mādhavīlatā, looking tired by the aerial journey. Seeing her love-lorn state she delivered a letter on palm-leaf to Mahānumati who joyfully

placed it on her breasts. Mādhavānila wrote to her in that letter that even the necklace, cool on account of its contact with her budding breasts, is not able to extinguish the fire of passion enkindled in him since he saw her. He sent, in addition, oral greetings to me and wished to meet me. Mādhavīlatā explained to me how the prince was talking about us, how it was sun-set, how darkness was spreading everywhere, how the moon rose (Described 516–529), how the moon's rays struck him like arrows of Madana, how the necklace would not cool him, how he started talking irrelevent, how she explained to him the various stages of the development of passion (Kāmāvatthā described 540 etc), how a happy meeting alone is a remedy against all this, and how he sent her to us.

459) संक = शङ्का. 461) अम्हि Nom. pl.; the grammar (Pischel § 415) notes it only in the sing., अम्ह, besides अम्हे, being given in the pl. 462) खुडिओ श्रान्तः, दे० ना० ८-३६. 464) Or what else was known or seen by her (there) is described in the following lines. 465) B reads एयं for एवं. Note the use of जइ and तइ for the statement of fact and deduction of inference. 466) भूमी for भूमिं, Acc. sing. 468) पइसर = प्रविश् to enter. 469-70) A nice imagery indeed. 471) आलपतीव is conjectural, कहेइ = कथयति. 472) Are we to read क्षणरागिणि in the com.? 475) परिमासिऊण = परिमृश्य. कीसेरिसो ताओ = why such fever? 476) वासहर, वासभवण and सेज्जाहर mean the same. आलुंख = स्पृश्, है० VIII. iv. 182. 479) स्विद् is 4 P, so स्विद्यन्ति for स्विद्यमानानि in the com. 480) पवत्तण = प्रवर्तन, action, movement. 481) संकिरी = शङ्काशीला or शङ्कावती. 483) Rather °सदृशं वदनं in the com. 484) मत्तं = मात्रं. 486) Read in the com. rather लज्जावशावनताक्षि° etc. Why not construe thus: 'किं पुण एवंविहं असंतं (in the sense of अशान्तिः, restlessness, anxiety) ण णिण्हविज्जइ ।?. Restlessness like this, however, cannot be concealed. The com. takes असंतं = असत् विरुद्धम्. P–gloss कुत्सितम्. The commentator's deduction अतो न निवेद्यते is self-contradictory. 487) The variants of K are: अणुइअं, °अणस्स, लज्जाए साहिअ°, पिअ, इअहिअएण. 488) असाहणिज्जं = अकथनीयम्. 489) The various readings of K are: °मग्गो, इअलेअणाहिं, नीयम्ह. 492) For a satisfactory construction we want भरंती य and भावयंतो य. सिणिद्धया stands for सिणिद्धयं Acc. sing. 493) B reads विणयं च अणुणयगुणं च, while the com. presumes a reading like अणोवमगुणं च. अणूणय = अनूनक, क being the स्वार्थे suffix; अनून, great; cf रघुवंश VI. 36: गुणैरनूनाम्. 494) भवणमारूढा would give more explicit meaning. Still the reading किर is accepted for the following reasons: एयं in that context sufficiently implies the place and the best and the earliest MSS. read किर. 496) We can take the first line as an independent sentence; or taking the 'directions' collectively, एयाओ पज्जलियाओ and दिसाओ can be taken as Abl. sing. forms. The form एंति clearly indicates the possibility of the second alternative, though the repetition of अज्ज is a real obstacle. 498) Though B reads सव्वे, the com. presumes सच्चं which perhaps is misread as सव्वं from the graphic resemblance between व and च. तरिज्जइ = शक्यते, है० VIII. iv. 86. 499) अण्णं तं (v. l. अन्नं) णूमिज्जइ, 'Everything else can be concealed, but this secret of love etc.' Or we will have to take it as a question: Morever, can it be concealed? The remaining portion of the gāthā may be construed thus: सुयणु, एयं पुण वम्महरहस्सं गुप्पंत [= गुप्यमानं] जह फुडीहोइ ण तहा पयडिज्जंतं [फुडीहोइ]।. 500) सरिस suitable, or सरस fresh. 503) णिविच्च or णिव्विच्च is not noted in the

PSM. It is to be connected with विच्च discussed in the notes under 123 above, and it is used in this text in the sense of निबिड, निभृत, निरन्तर etc. 507) वयण+अप्पाहणाए, अप्पाह संदिश्, है० VIII. iv. 180, so अप्पाहण=संदेश; see the Glossary for अप्पाहण, अप्पाहियं, etc. used at different places. अणिसामिय+अनिशामित. The two expressions परि॰...मुहीए and अणि॰...प्पाहणाए can be taken, and perhaps with more propriety, as Gen.-Dat. qualifying महणुमइए. कुवलयावली tells that the letter was suddenly read by her to महानुमति. 508) This and the next gāthā constitute the text of the letter which begins with स्वस्ति. 511) तावय=तावता or तावत् च. 512) The form तुयं is not impossible in Nom. sing. for which grammars give तुमं, तुं, तुवं etc. As it occurs only once in this text it may be even a misreading for तुमं which is quite popular with our author. उवयार+अप्पाहणाण, i. e. उपचारसंदेशानाम्. of formal messages. 514) तए=तदा or ततः ? 515) अच्छिओ=lit. आसितः. 516) Though the idea is different, this gāthā has some words common with the speech of विदूषक in the रत्नावली, Act III : एसो क्खु गुरुअणुराओक्खित्तहिअओ संझावहदिण्णसंकेदो वि अ अत्थगिरिसिहरकाणणं अणुसरदि भअवं सहस्सरस्सी। 517) परितलिणबद्ध 'situated at the bottom'? Elsewhere (455, 741) परितलिन means slender, thin etc. 518) खण्णुओ कीलकः, दे० ना० II. 68. Is it खण्णुयं=खाणुयं=स्थणुकम् ? The gleaming stars are fancied to be so many glowing stumps of trees. The last few words remind us of 453 as found in P. 519) उप्फुस-उन्मृज् है० VIII. iv. 105, where फुस=मृज्. 521) Why not take कवोलवास=कपोलपाश, 'beautiful cheek' on the analogy of कर्णपाश 'a beautiful ear.' Dr. Raghavan observes : 'The suggestion of *kapolapāśa* made by the editor lacks the support of usage.' 523) दन्तुरित 'filled with' तलिनित 'rendered thin.' 524) The first line is practically identical with that of 468 above. दर in the sense of ईषत् can be used in Sanskrit as well. 525) उप्फुसिय=उन्मृष्ट as at 519. 526) Better भृतानि for भरितानि in the छाया. 527) ओअग्ग=व्याप्, है० VIII. iv. 141; can we take literally ओवग्गण=उद्गगन? Lit. उव्वरिय=उर्वरित, left over, surplus. मलओ the Malaya mountain. According to P गुहाहरत्थाइं=गुहागृहस्थानि. उत्थ (PSM वुत्थ) =उषित. 528) Lit. णिव्वविय=निर्वापित, 'rendered cool.' "The नलिनी (sun-lotus plant) herself, (and not the moon), was the loser in not having formed union with the moon who was *sakala* (i full of digits, ii skilled in arts), everywhere visible (also famous) in the world, and had rendered cool (also given satisfaction to) the whole world." 530) The PSM equates घारिओ with घारितः, the latter perhaps a back formation; cf घारः sprinkling, wetting; घारिओ=ग्राहितः (in the sense of गृहीनः)? सुविसण्णो is perhaps a slip for सुणिसण्णो as indicated even by the gloss उपविष्टः. 532) The P-gloss ज्ञायते presumes a reading like णज्जइ. It appears that दूरं णिज्जइ is to be taken with every clause with slight changes in the shade of its meaning. The gāthā may be freely rendered thus : By (the advancing) night, the moon is taken up (high in the sky); with the (rising) moon even the night advances; with both of them (namely, the rising moon and the advancing night) his passion rises higher; by the passion his (pang of) separation is taken far off; and even thereby (i. e., by the pang of separation) his agony is increased much. The शृङ्गारप्रकाश of Bhoja (22-24, Madras 1926) has a quotation like this (p. 21) : चंदुज्जोएण मओ मएण चंदाअवो णु वड्डिअपसरो। दोहि वि तेहि णु मअणो मअणेण णु दो वि ते णिआ अइभूमिं ॥ which is identical with Setubandha X. 81. 538) Note असंतं=अविद्यमानम्

according to P–gloss. 539) The phrase अंगे समारुहइ is not quite apt: perhaps the author is confusing in his mind the two types of कामावस्था. The कामावस्था here signifies the stages of the progress of love-affair leading to union; they are not plainly enumerated, still they could be tentatively listed thus : परितोष, आलाप, चिन्ता, उत्कण्ठा, दूतीप्रेषण, गुणकीर्तन, and समागम. These are to be distinguished from ten stages through which a lover in separation passes, mentioned in the following verses : णिसुणिज्जइ पयडमिणं भारहरामायणेसु सत्थेसु। जह दस कामावत्था होंति फुडं कामुयजणाणं ॥ पढमा जणेइ चिंतं बीयाए महइ संगमुसुहं। दीहुण्हा नीसासा हवंति तइयाए वत्थाए ॥ जरयं जणइ चउत्थी पंचमावत्थाए डज्झइ अंगं। न य भोयणं च रुच्चइ छट्ठावत्थाए कामिस्स ॥ सत्तमियाए मुच्छा अट्ठमवत्थाए होइ उम्माओ। पाणाण य संदेहो नवमावत्थाए पत्तस्स ॥ दसमावत्थाए गओ कामी जीवेण मुच्चए।; these are really विरहावस्थाs; see the story of अगडदत्त, 41-45, from Devendra's comm. on the Uttarādhyayana. Compare नाट्यशास्त्र (24. 159): दशावस्थागत कामं नानाभावैः प्रकाशयेत् ॥ प्रथमे त्वभिलाषः स्याद् द्वितीये चिन्तनं भवेत्। अनुस्मृतिस्तृतीये तु चतुर्थे गुणकीर्तनम् ॥ उद्वेगः पञ्चमे प्रोक्तो विलापः षष्ठ उच्यते। उन्मादः सप्तमो ज्ञेयो भवेद् व्याधिस्तथाष्टमः ॥ नवमे जडता प्रोक्ता दशमे मरणं भवेत् ॥. See also Daśarūpa 41 and Sāhityadarpaṇa 3. 190. Compare also the following verses from the Bhagavatī Ārādhanā : आसीविसेण अवरुद्धस्स वि वेगा हवंति सत्तेव। दस होंति पुणो वेगा कामभुयंगावरुद्धस्स ॥ ८९२ ॥ पढमे सोयदि वेगे दट्ठुं त इच्छदि विदियवेगे। णिस्ससदि तदियवेगे आरोहदि जरो चउत्थम्मि ॥ ८९३ ॥ डज्झदि पचमवेगे अंगं छट्ठे ण रोचदे भत्तं। मुच्छिज्जदि सत्तमए उम्मत्ता होइ अट्ठमए ॥ ८९४ ॥ णवमे ण किंचि जाणदि दसमे पाणेहि मुच्चदि मदंधो। संकप्पवसेण पुणो वेगा तिव्वा व मंदा व ॥ ८९५ ॥ 544) मुक्कसंदेहो = मुक्तसंदेशः ? This gāthā presents some difficulty. 545) There are six flavours or *rasas* : कटु, आम्ल, मधुर, लवण, तिक्त and कषाय; the flavour or relish of amorous satisfaction is called here the seventh *rasa*. 546) कुण = कृ, to produce, to generate. 547) Note the series : संभोगसुख>विश्रम्भ>स्नेह>प्रणय. 548) पमाणपवड्ढियम्मि increased to a great measure. दिव्व = देव्व = दैव. 550) The first सि is a meaningless particle added for metrical needs (pāda-pūraṇe), see हैं० VIII. ii. 217; of course here it is possible to presume that तंसि may be just a scribal slip for तंपि. पेच्छियव्व = प्रेक्षण, seeing, glance. 551) मणयं पि = मनाग् अपि; if so, then किं पि is perhaps a slip for किं चि = किंचित्. The form मणयम्मि for मनसि is not an impossibility and gives also satisfactory meaning, though it is a slight improvement on the available reading. 552) Shall we read तुम्ह–पय-etc.? P would separate तुम्ह and पय.

553-79) I requested Mādhavīlatā to convey to Mādhavānila that just as he came from a respectable family, the princess Mahānumati too, as is well known, comes from a noble family and that therefore the prince might choose her for marriage after consulting his father. Mādhavīlatā agreed to it, but wished that a message to prince Mādhavānila might be sent by Mahānumati. Mahānumati placed the entire responsibility on Mādhavīlatā. After Mādhavīlatā departed, the fire of passion began to burn bright in the heart of Mahānumati who felt anxious that some ill might befall the prince who was already suffering and therefore wanted to go personally to the Malaya mountain and offer herself to him without a moment's delay. I told her that I knew very well the mischief of Madana especially when one yearns for an inaccessible mate, and further advised her that she should patiently put up with what has fallen to her lot, that it did not behove her

status to be self-willed like this, and that she should learn from my own tale which runs thus.

553) Note the form भणिज्जासु, with the Imperative inflection. 554) भण्णसि=भण्यसे is apparently a form of the Passive. Construe : [हे माधवानिल, त्वम्] भण्यसे, or [हे माधवीलते, त्वम्] भण ; the latter involves some repetition (note भणिज्जासु in 553) and would give active sense to भण्णसि. 555) At a second thought I find that जाणसि = जानासि, and a word like जाया or समुप्पण्णा 'born' is understood after कुले. कं stands for किं. It is possible to take वय-विहवा° = वयोविभवाचारशीलानाम्. 556) Better ता एसो=तस्मादेष. अणुसरिस worthy, matching; the expression अण्णो° may be rendered thus : 'the existence or presence of mutually matching understanding and affection.' The second line is practically identical with that of 413 above; so better render, as discussed above, पुण्यमतिक्रान्तं केषामपि etc. 558) Grammars note only तुम्हे; but here we have तुम्हि, corresponding to अम्हि of the 1st person. It is rather interesting that P notes a variant for a portion of the first line which is not self-sufficient and hence not clear. It is just possible that P is noting it from some MS. A word like मयं or संमयं will have to be understood after अंबम्ह. In using the word पइणो, either माधवीलता means her own master, or if she means 'husband' (of महानुमति), the usage is anticipatory, because they are not married as yet. 559) According to P-gloss परत्तिय = परिवर्त्तित, but I would equate it with परावर्तित and explain its change on the analogy of आवर्तमानः = अत्तमाणो etc., under हे॰ VIII. i. 271 ; Pischel § 165. Has परत्तिय anything to do with परत्र+इक, giving the sense of पराच्? 560) तत्तो = त्वत्तः; for the same we have here तइंतो, not recorded by the grammars which, however, give तइत्तो and तहिंतो. कुणिज्जासु Imp. 2nd p. sing. 563) मुहुत्तमेत्त is the object of णिव्वाहिऊण. 564) तए = त्वया, also at 567. The P-gloss अल्पाधिकं is redundant. अप्पाहियं = संदिष्टम्, see notes on 507 above so read the chāyā न किंचित् संदिष्टं वचनम् ।. 565) Is it that the author uses पि without any specific force, but just as a meaningless appendage; note here अण्णं पि किंपि [= किंचि ?]. Note the use of future with मा. 'May not anything befall him, anything which is more critical even than this (जं इमाओ वि सविसेसं). 566) Note Loc. sing. मलयसेलम्मि वचम्ह. Better वचम्ह = व्रजावः. अप्पणो is perhaps a scribal slip for अप्पणा. Lit. सह = राज्, हे॰ VIII. iv. 100. 567) The variants of K are: न, हिअअं, गअं, जीयं omitted, निसुअं, चिअ; K reads मयण. 569) A verse nearly indentical with this occurs in the story of अगडदत्त found in Devendra's com. (A. D. 1123) on the Uttarādhyayana: पेरिज्जंतो उ पुराकएहि कम्मेहि केहि वि वराओ । सुहमिच्छंतो दुल्लहजणाणुगए जणो पडइ ॥ २८ ॥. 570) पेच्छिरो = दर्शनशीलः ? Compare in this context what सागरिका says in the रत्नावली, Act II ; हिअअ, पसीद पसीद । किं इमिणा आआसमेत्तफलेण दुल्लहजणप्पत्थणाणुबंधेण । अण्णं च । जेण एव्व दिट्ठेण दे ईदिसो संदावो णं वड्ढदि । etc. Also verse 1 in the same Act : दुल्लहजणअणुराओ etc. 571) दयितः a beloved, lover ; here दइयं = दयितम्, does this mean प्रेमन् ? Compare Vajjālaggaṃ 339 which runs thus: ताव च्चिअ होइ सुहं जाव ण कीरइ पिओ जणो को वि । पियसंगो जेहि कओ दुक्खाण समप्पिओ अप्पा ॥. 573) According to हे॰ VIII. iv. 74 and 132, झूर = स्मृ and जूर = खिद्; here the sense is that of the latter. Or even शुभाशुभं for सुखासुखम् 575) Compare भगवद्गीता १८-३७: यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम् । तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥. 577) Generally धूया but here धूवा which may

be looked upon as a case of व-श्रुति. कह = कहं. असावण्णं = असावर्ण्यम्, i. e., violation of सावर्ण्य or similarity of caste?

Kuvalayāvalī Tells Her Tale to Mahānumati 579–665.

580-633) 'The mighty king Vipulāśaya, being displeased with his extensive fortunes, gave his kingdom to chosen priests and started practising a severe penance on the Himālayas. Indra became nervous at his success and sent the celestial nymph Rambhā on the earth to hinder his austerities. She could enkindle his cupidity; and after remaining with him for a while, she became pregnant, to the satisfaction of gods. The day I was born from her, she left me there and went to heaven. My father invoked the aid of sylvan deities who nourished me with fruit-juice. I grew up with the animals of the forest and began to attend to domestic duties for my father. One morning while I was moving about for gathering flowers in the forest (Described 593-97), I happened to see a celestial Vimāna (Described 599–600) which was alighting on the earth and was occupied by an attractive youth (Described 601-3) who was looking at me. Overpowered by wonder, respect and modesty I offered flowers before him and felt happy to have seen him. In reply to his kindly inquiry I introduced myself to him. He told me affectionately that our meeting was not improper for he too came from a Gandharva family and that his name was Citrāṅgada. He disclosed his intense love for me; he expressed his will to place all his possessions at my disposal; and he made a proposal for my hand (in marriage). His words thrilled my heart with joy and my eyes responded favourably. I was filled with passion. Quite modestly I expressed my approval, but requested him to mention all this to my father in the hermitage. Lest hindrances may crop up, he was not willing to brook any delay. He held my hand, and even against the family custom we got ourselves wedded under the pressure of passion. After spending the whole day under the Saptacchada tree in that charming park, I told my beloved in the evening that this violation of decorum on our part would not go unheeded. He asked me not to fear, but go to his abode; and he assured me that my father would be appeased after some time.

581) Or आदिवङ्गनालक्ष्मी:? 585*1–3) (J). These three gāthās are found in the oldest MS. Even if they are omitted, the narration does not suffer much. They make the context clearer, add some clarificatory details, and have a dramatic tone about them. The last gāthā adds that when his mind was ruffled by seeing her, the fire of passion began to burn bright. 587) पसूइ-समए, at the time of delivery, at the time of my birth. 588) Here ति is used with the Acc.; even in Sanskrit इति sometimes appears with the Acc.; संन्यासमिति यं प्राहुः in the गीता. 590) पोत = a young one, or a garment. 592) पसूय = पसूण. The expression कम्म-क्खणएण presents some difficulty; खणय = क्षण, time (in general), festivity (by rule, छण = festivity); or खणय = खणण? 593) We want the reading विडवि for विडव. 594) The first line is identical with that of 1030; compare the second line with portions of 57, 229 and 628. 598) Note the loss of initial अ

in वलंविय. 600) Or सुहालोयं = सुखालोकम्. 604) Note खित्तो कुसुमंजली, i. e., अञ्जलि is Mas. here as in Sanskrit. 605) Note इमे Loc. sing. of the Mas. 606) Are we to read मुद्धमहुरक्खरेहिँ ? 607) Better equate पुप्फलाइ (see 744 below) with पुप्फलावि Voc. sing., 'O flower-plucking girl', than with पूगफलादि as suggested in the chāyā. Rather separate तं and सि and take सि as a particle for पादपूरणे, used by our author more than once. So read simply त्व for तस्मिन् in the chāyā. As it stands, it is an अक्षरवृत्त, every foot having 16 syllables and the scheme of gaṇas : रोनौजौगः ।. Is it गलितक which is defined thus: द्वौ पञ्चमात्रौ द्वौ चतुर्मात्रावेकस्त्रिमात्रो गणो गलितकम् । अङ्घ्रौ पादे यमिते सति । है० छन्दोनु० IV. 2.? Dr V. Raghavan observes thus: The gāthā No. '607 does not seem to be in Galitaka metre, which as shown elsewhere by the undersigned and as the very Haima citation made by the Editor here means, requires rhymed feet'. For some discussion of his about the Galitaka metre, Hiriyanna Comm. volume, pp. 156 ff. Mysore 1952. 609) आसंधा = इच्छा । आस्थेत्यन्ये । दे० ना० १–६३. Can we take सासंधं = साशङ्कम्, because we have already साहिलासं above? आसंघ=संभावय् है० VIII. iv. 35. 610) एक्केक्कमं अन्योन्यम् । दे० ना० १–१४५. 612) कोश is also Neu. according to some lexicons. Note the repetition of पि; either किंपि = किंचि, or पि therein has no special signification. 613) Compare the 2nd line with that of 567. Have two sentences: ण सहइ कालक्खेवो । मह हियइ etc. सहइ = राजते or शोभते or even सहते. हियइ Loc. sing. would be quite a normal form in Apabhraṁśa. 614) म्ह is noted for the Gen. pl. only (Pischel § 415), but here sing. Note the footnote No. 3; that clearly indicates that the copyist of P is aware of more than one MS. with variant readings at times. 615) In these gāthās we have an intelligent depiction of the finer sentimental reactions of कुवलयावली. 617) असहीरणा impatience, restlessness? P-gloss explains it here as अनवगणना परा and elsewhere as असधीरता = उत्सुकता, footnote 4 on p. 138. 618) कं used for किं. At a second thought I find it better to take ऊरुकंपेण and render the line thus: प्रकटीकृता हताशेन लघुता ऊरुकम्पेण. 619) There appears to be some uncertainty about the spelling of पोरत्थ or पोरत्थिय. The P-gloss quotes a definition as it were : पोरत्थो दुज्जणो अ देसीए ।. According to दे० ना० VI, 62 : पोरच्छो दुर्जनः ।. The Prākrit grammar of Trivikrama gives a different meaning (I. iv. 121): पोरत्थो मत्सरी, पौलस्त्यवत् ।. णडिओ वञ्चितः, खेदित इत्यन्ये । दे० ना० IV. 18. लज्जालुया cf. Marāṭhī लाजाळू. 620) Note that she is scratching the ground with the thumb of the left foot: it appears to be symbolic of bashful, moody reflectiveness. Compare बृहत्कथामञ्जरी 9·93 (p. 409): श्रुत्वेति लज्जिता तन्वी चरणेन लिलेख सा । मही साचीकृतापाङ्गी वीक्षमाणा नृपात्मजम् ॥ 621) Can we translate the last sentence thus: 'How is it that one is not (i.e., one does not like to be) seen from your side (i. e., by you).' She means to say that any girl would very much like the idea of being lovingly looked at by him. 623) सह्ह to wait? 624) चुक्क = भ्रंश्, है० VIII. iv. 177 ; अवसरचुक्कम्मि 'when the right moment or the opportunity is missed.' सिलिंबो शिशुः । दे० ना० VIII. 30. 625) Better वयंसि = वयस्ये, Voc. sing., O friend ! It is equally possible to take मुणिय-मणाहिलासं. The sense requires that अवसारिय = अप्रसारित rather than अपसारित. As a modest girl she might have rather withheld or contracted her hand than extended it. 626) पम्हुस = विस्मृ, है० VIII, iv. 75. It is possible to take मज्झ = मम agreeing with -कुलक्कमाएँ and -णडियाए Gen. sing. and स वीवाहो = स (गान्धर्वः) वीवाहः. 628)

According to Hemacandra (है॰ VIII, iv. 421) वर्त्मनो विच्चः।, णिव्विच्च=निर्वर्त्म-, the sense being that of निबिड. प्रसूत is often used in this text for प्रसून, flower. Are we to read परिवासिएँ qualifying तरु-णिउंजम्मि? 630) वोल=गच्छ, है॰ VIII. iv. 162. Note the word अणुकूल, once in the reading of B also अणुऊल. 631) The subject of विपरिणमइ is all the four items collectively, as indicated by the use of च. 632) गच्छम्ह, Present or Imp. pl.; such forms, i. e., with the termination म्ह are found in the Prākrit of the plays; they show perhaps the influence of forms like गय म्ह = गताः स्मः; if the root is p. p. p. कड्ढ, कड्ढम्ह = कृष्टाः स्मः, also कर्षामः.

634–665) While we were talking thus, there arrived my father, looking tired of searching for me for long; and when he saw me seated with the Gandharva prince in his Vimāna, he pronounced a curse that the prince should be born among Rākṣasas, because he had kidnapped his daughter. The guilty prince asked him when his life there would be terminated. The sage became cool, and with pity on me, told him that it would end when he is hit on the head in a fierce battle. The curse carried away the prince, leaving me helpless. Being ashamed of my behaviour I concealed myself behind a thicket of creepers to eacape the eye of my father. By this time it was sunset with darkness spreading everywhere. Hiding myself I moved about. Everything round me was gloomy. I wept in the name of my cruel father, my loving beloved, my indifferent mother and the kind sylvan deities. Death alone, I felt, would rescue me from this misery; and I resolved to commit suicide by strangling myself with a garment on the branch of a tree. I prayed that the same Gandharva prince should be my husband in the next life. When I hung myself and was just half alive, I heard the helping voice of my mother who rushed forth, cut the noose and took me on her lap. She disapproved my father's attitude, sympathised with my innocense, and assured me that I could spend my time happily in the family of Nalakūbara, well-known for his kindness and generosity. Thus she placed me under the care of your father; and you know how happily I am spending my time with you. So from my experience I request you not to ignore the elders. We will either take your mother into confidence, or I would see that the prince chooses you for marriage: thus alone you would be happy.'

634) P–gloss presumes a reading तत्थ चिय for तत्तो चिय. 635) Or केवलं for नवरं in the chāyā. These four gāthā 635*1–4 are found in P only. Without these verses the context would suffer. Even in P, they are taken over later from another MS., as it is clear from the scribal remark and the repetition of numbering. The gaps in the readings show that the MS. from which they are taken was damaged. 635*1) रक्खसा for रक्खस is perhaps due to metrical needs. 635*2) If we do not accept the emendation in the footnote 1; it follows that वराह=अपराध. 635*3) See the emendation in the footnote; compare पाविहिसि सिरच्छेयं तइया मुच्चिहसि सावेण, at 1220 below. 640) Pātāla is an abode of darkness. 641) Or even ताहं=ता+अहं. The PSM notes उप्पिच्छ or उप्पित्थ with the meanings त्रस्त, भीत; उत्पेत्थ is just the same word. 642) The reading विमालेसि presents some difficulty: it may stand for पि मालेसि as suggested there, or for पि

पालेमि (=पालयामि). 643) तं may stand either for जीयं in the earlier gāthā or for रण्णं understood. Or can सज्ज be taken as an adjective and read सज्ज-मसाणं ? 644) Construe कीस मह गयसिणेहो जाओ, मह meaning for me, towards me. 646) As suggested there we want the reading पवज्जिस्सं = प्रपत्स्ये, or even प्रव्रजिष्यामि. 649) It appears to be the very सप्तच्छद tree under which she had spent the day with her beloved, see 629 above. 650) Or वलियम्हि=वलितास्मि, for वलितवती अस्मि, past p. p. used actively. We can have even हृदयेष्टा for हृदयेप्सिता in the chāyā. 652) सो हविज्जासु is something unusual; सो हविज्जा (= भवेत्) would be quite allright; is it that सु (to be separated from हविज्जा) is just an appendage, liks सि or standing fo r the basic सि, added for the sake of metre (पादपूरणे)? Or हविज्ज + आसु ? 654*1) (P). In 653 Kuvalayāvalī has tied herself to a branch; sometime she should be released; so in a way this verse is necessary. But it is very loosely introduced and is not properly connected with the following verse. It is like an addition after a second thought. Repetition of the numbering shows that it was taken in P later. 655) Note णिर + अवराहा, the prefix is णिर. The sense of परिसेसिया is त्यक्ता, abandoned, left behind. 660) सच्चविया ' looked after'. We get here एच्चिरं or एच्चिरं for इयच्चिरं. 661) तेण + एत्तियं = तेणत्तियं, generally तेणेत्तियं. Read in the chāyā एतावन्तं for एतावत्. 662*1) (P). This gāthā is a good conclusion for Kuvalayāvali's autobiography. It can be dispensed with, only if one remembers 579. It appears like an addition at a second thought. 664) Note the Saṁdhi: कुलहर + ईसेहिं = कुलहरीसेहिं. वरेज्जसि and दिज्जसि by the respective heads of the families. 665) Or उभयोः for उभयेषाम् in the chāyā.

666–700) By that time it was morning, and the bright sun rose in the East presenting various scenes (Described 667–78). Finding that it was broad day light, she asked me to go to the Malaya mountain and do what is proper for the occasion. I started in a Vimāna and reached that Malaya palace. Not only it was neglected and desolate but it also presented a horrid scene; and I was simply shocked by this inexplicable situation. To get some information, I went to Keralāpurī which was full of lamentation. I learnt there from a street guard (*pratolī-pāla*) that the prince, while practising some Vidyā, was carried away by some one earlier night; that the king Malayānila and his queen, not finding their son, were plunged in a sea of sorrow; that the king, seeing no other alternative, has decided to retire to the forest bestowing the kingdom on his brother-in-law; and that all this has caused great grief to the public.

666) जइ एव णिव्वहेज्ज ' if it could be accomplished thus '. The night has been tediously long for her; so she wants to know how long it is for morning. 668) The metre is शार्दूलविक्रीडितम्. According to the PSM. ओलग्ग, also ओलुग्ग=अवरुग्ण, meaning ग्लान, दुर्बल etc. 670) उवरि or उअरि = उदरे would be quite normal in Apabhraṁśa. 675) विउड=नाशय्, है॰ VIII. iv. 31. Can we equate विउडंतो with व्युड्डाययन् ? cf. बृहत्कथामञ्जरी (p. 354), IX. 829: पद्मसंकोचचकिता बभ्रमुर्भ्रमरा भुवि । संध्यया सपदि व्युप्तास्तमोबीजकणा इव ॥. 676) The figure of speech is मीलित. 678) Rather समुप्फुसिय=समुन्मृष्ट. 679) The reading of P जं च = यच्च; that of J जम्ह (=जं म्ह)=यद् मम; अम्ह (of which म्ह is just a modification with the loss of अ) is noted by Pischel in the square brackets (§ 415) for the Gen.

sing. 681) आढत्ता persents some difficulty. P-gloss equates it with भणिता; and it perhaps presumes the basic reading as आणत्ता. सुजवेण gives better sense as an adjective of सुहविमाणेण. The last quarter of this gāthā is short by two mātrās: we may read पत्ता मे जत्थ. 682) Literally अणिमज्जिय-कुट्टिमं would convey that the pavement was not washed. The second quarter is metrically defective, having 21 mātrās, instead of 18 as usual. अदिहिवत्तं presents some difficulty; it is better to take it as अधृतिपात्रं. The additional पाठान्तर given in the footnote of P is to be read perhaps as अविहवंतं, full of अविहा? If we take it अविभवं तं, it gives better sense, but तं is redundant. 684) हु occurs only once here in this text: perhaps it stands for हु misread. णेरिसं = नु + ईदृशम्. 686) The reading ताम, if preferred to नाम, is quite normal in Apabhraṁśa for तावत्; and its associate ताम्व is also found in the readings of this text. 688) विहीर = प्रतीक्ष्, है० VIII. iv. 193. 691) The PSM notes that व is used in the sense of अपि. 696) Both the forms रोत्तूण and रोऊण are available (Pischel § 586). 697) परिजण is Mas. in Sanskrit.

701-26) Vacillating between life and death, I resolved to live only to save Mahānumati from dying, returned home heavy with sorrow, and conveyed everything to her. After hearing the sad episode from me, Mahānumati fell on the ground not knowing what to do. Somehow I consoled her. She started pining for her beloved after remembering her various associations with him: how he was first seen by her, how he put the ring on her finger, and how he sent a love-letter through Mādhavīlatā. She expressed her inability to live without the prince; and therefore she wished to die, never to be born again. I assured her that there were reasons to believe that her beloved was not dead, and that she could hope to meet him only if she lives. I requested her to propitiate Bhavānī whereby her wishes would be fulfilled. She accepted my request and decided to dwell in the forest; and that is how, with the consent of the elders, we have come to stay here.'

701) Better महानुमतिः in the chāyā. 702) Expressions like मणे चिंतंती, मणम्मि धरिऊण, हियएण चिंतियं etc. are found in this text as well as in the story of Agaḍadatta by Devendra in his commentary on the Uttarādhyayana. 704) J reads दुव्वोच्चं = दुर्वाच्यम्; दुव्वोज्जं may stand for दुर्वाचम्, or it may stand for दुव्वोज्झं = दुर्वाह्यं or दुर्वहम् as at 122 above. Or even युष्माकं वैरिणामपि in the chāyā. 707) Are we to separate and take रुयंतपरियण (= °परियणं) adverbially? 708) If we stick to the original reading जीवएस, then it can be equated with जीव+क+ईश, क being स्वार्थे addition. सि as noted above is merely for पादपूरणे; so we may read in the chāyā त्वं for त्वमसि. 709) Or even तं = तत्, then. 710) तुम्हि Inst. pl.; if Nom. pl., then णिपाडिओ has the sense of णिपोडियवंतो. वीसरइ = विस्मरति or विस्मयंते? 713) मरणमकाले कयं विहिणा appears to be idiomatic, if not cryptic: she means to say that she has duly decided for early suicide. 714) मोक्ष is Mas. in Sanskrit, but here Neu. अम्ह Gen. sing. (also next gāthā). Pischel puts it in the square brackets (§ 415). 715) Or पुणजम्मो can be taken as one word. 716) The Kumārapāla-pratibodha (G. O. S.) has a verse like this (p. 66): घरे अच्छंती सुहेण पिच्छिहिसि नियपइं वच्छे। चिरकालाउ वि पावइ भद्दाइं जणो हि जीवंतो ॥. 716*1) (P).

The scribal remark shows that this gāthā is a later addition in P wherein the verse-number too is repeated. It stands quite loosely in that context; and even if it is omitted, the narration is not affected. In a way it amplifies the suggestion in the earlier gāthā. Construe लोए मओ त्ति कहा झीणा (होइ). 717) Or हृदयेष्टाः भोगाः. 718) The use of युगशतैः indicates that Siddhas enjoyed a pretty long period of life; युग means a period of five years. 719) Even his mother would not have subjected herself to the misery of separation from her beloved son, (but rather committed suicide), etc. 720) (JP). The scribal remark shows that it is a later addition in P wherin the verse-no. too is repeated. Request to worship Bhavānī is quite in the fi ness of things. समुह = संमुह occurs very often in this poem: perhaps under the influence of popular pronunciation. भवाणी = भवाणि. 721) Or even हृदयेष्टानि (भविष्यन्ति). 723) What is the subject? 725) Construe कुऱभवणसुइणं [उज्झणे] संकप्पो etc. 726) Better प्रवोध्य for प्रबुध्य in the chāyā.

727–87) Hearing this long episode from Kuvalayāvalī, I [i. e. Vijayānanda] asked her how is it that Bhavānī had not still rescued them from misery in spite of their severe austerities. She appeared pessimistic, and continued her narration how Destiny was still cruel to them: 'One day, on the other bank of the river Godāvarī, we heard the noise of people who were discussing the lay-out of the settlement (Described 732-36); and we saw that soon they all camped in hundreds of tents. In the meantime there arrived a princess with a stately following; she with her friends (Described 741–44) came very near us; and all the girls (Described 745-51) started gathering flowers. They got tired and bathed happily (Described 752–60) in the stream of Godāvarī, presenting various scenes. When they came out after finishing their bath, we were attracted by the nymph-like personality of the princess (Described 761–80). While we were wondering who she could be and were quite eager to know about her, she asked her friend Vicitralekhā to go into our hermitage that she might finish the worship of Bhavānī in the meantime. That Vicitralekhā, almost a second heart of that princess, approached us quite courteously; and to satisfy our curiosity she gave us the following details.

727) The sentence is continued in the next gāthā. 728) एम = एवं, quite usual in Apabhraṁśa. 729) इसिसुया is कुवलयावली. Or ओअग्ग (but here ओवग्ग) = व्याप्, हे॰ VIII. iv. 141. 730) Construe इह इमाओ जं सविसेसं जायं. 732) What follows here is a mutual talk consisting of instructions and requests in the Imp. 2nd p. or Passive 3rd p. विच्छिण्णं कीरउ, let it be cut or marked out; if it is a misreading of वित्थिण्णं = विस्तीर्ण, then, let it be extended. उद्देश is Mas. in Sanskrit, but here Neu. 733) We want either सारेज्जउ हट्टवहो or सारेज्जसु हट्टवहं (through Apabhraṁśa हट्टवहु Nom. and Acc. sing). वेयडिय = a jeweller. 734) The PSM explains विंडवास as सुहृज्जन. वारकरेणुकानां, of she elephants to be ridden by turns, or वार = द्वार? 735) Are we to read °महाणसाणि which would be an object of मोत्तुं? 736) The expression मज्जाणावालि presents some difficulty. वेल्ल = विलास? See notes on 115 above. Either मज्झणावेल or 'वेल्ल = मध्य हवेला or °विलास, the lengthening of the third vowel may be due to metrical needs. मज्जणंकणय or मज्जणक्कणय = मज्जनकनक, the अनुस्वार before or the doubling of क is euphonic

or छन्दःपूरणे, see है॰ VIII. i 26. 737) Rather एकैकेषाम् for एकैकानाम् in the chāyā. Is °सएहिँ Loc. pl. as in Apabhraṁśa? 738) Or सिट्ठ = सृष्ट? 740) The descriptions of flower-collection and of subsequent bathing are found in other poems too, see शिशुपालवध chs VII and VIII. 742) वमलं विडडं विअलंबलं (v l. वियलं°) त्रयोऽर्यमी दं.र्थाः, दे॰ ना॰ VII 33. 745) Literally °कांक्षितमनोभिः in the chāyā. 747) Or literally दूरुच्चाइय = दूरोच्चीकृत. 748) Better स्वेदार्द्रतिलकाभिः or °स्वेदार्द्रितति°. 750) समाण = समाप्, है॰ VIII. VI. 142; both समाणिय and समाणवि are the forms of the Gerund, the latter allowed in Apabhraṁśa. 751) सरी = सरित्. 752) Or °रुद्धावगोहाणाम् in the chāyā. 753) कच्छडय = कच्छटिका, cf. Marāṭhī कासोटा. 757. सिहण + उवरे = स्तन + उपरि or उदरे? 758) Literally आयंत = आयात्. Read रममाणायाः for रमन्त्याः in the chāyā. We want something like वहइ for होइ for a better sense. 759) Hemacandra equates भसलो with भ्रमरः (VIII. i. 244); it is interesting to note that Sanskrit Lexicographers note a word भसन, *m.*, a bee. Rather परिमाणयन्त्याः for परिमायमानायाः in the chāyā. 762) परिवालिया = परिवारिता, or प्रतिपालिता. 766) हरइ attracts; see गउडवहो 367. Or we may expect some such reading: रेहइ कुमरीएँ for हरइ कुमारीएँ? 767) Note मज्झएसं is Neu. 768) Lit. निर्वर्तोत्तुङ्गाभोग... etc. होंति, as it stands there, presents some difficulty. उत्सङ्ग is Mas. in Sanskrit, but here Neu. 769) Her limbs are being described, so we cannot supply in this context a subject सा for समुव्वहइ; are we to read समुल्लसइ for समुव्वहइ? Dr. Raghavan observes: 'In 769 the verb *samudvahati* need not be emended into *samullasati;* all that is necessary is to take the adjective expression *anusadṛśam* in an abstract sense *anusādṛśyam* which is not uncommon usage.' भुयाजुयलं, cf. भुआयंतं illustrated by Hemacandra at है॰ VIII. i. 4. 770) कंधरा or कंधरः, the neck. 772) Are we to separate वि हरइ? 773) छित्ताइ + इंदीवराइं. 774) Literally सह = राज्, है॰ VIII iv. 100. 775) णिप्पकं is to be taken in the sense of निष्कलङ्कम्? Literally विणिम्मवियं = विनिर्मापितम्. 776) For हरइ see 766 above. In describing the charming personality of लीलावती, the author begins with her feet (764) and going upwards he stops with the description of the केशप्राग्भार (776). 777) The reading of J is अच्छेण; note the expression चलिउं देइ and cf. Marāṭhī हलूं देणें. 778) Or परिचिन्तितवती अस्मि as discussed above. 779) With this and the next gāthā compare: अस्याः सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु कान्तप्रभः, शृङ्गारैकरसः स्वयं नु मदनो मासो नु पुष्पाकरः। वेदाभ्यासजडः कथं नु विषयव्यावृत्तकौतूहलो, निर्मातुं प्रभवेन्मनोहरमिदं रूपं पुराणो मुनिः॥ विक्रमोर्वशीयम् I. 8. The various readings of K are: अहकह, निप्पज्जइ, लोअपिआ°; K reads वेय°. 780) Most of these find a place in the list of jewels churned out from the ocean, see the notes on 174 above. Literally विनिर्मापिता in the chāyā. 781) A gāthā partly resembling this occurs in the tale of अगडदत्त–किं एमा अमरविलासिणी उअह होज्ज नागकन्न व्व। कमल व्व किं नु एसा सरस्सई किं व पच्चक्खा॥ ३०॥ 783) हल for the usual हला. Read इदं for इमां. 784) जो stands either for जा or serves the purpose of जं. अम्हि Inst. pl.

787-801) 'The famous king Śilāmegha, the lord of Siṁhala, while returning to the capital after strenuous hunting, saw a terrific boar before him. He chased it on horse-back and was led into a thick forest. The boar entered a deep lotus lake, and the king halted on the bank with dismay. Suddenly stood before him an attractive girl with a garland in her hands requesting him to accept her in marriage. On his hesitation she narrated to him her family story.'

789) Generally रत्वा for रमित्वा in the chāyā. 790) Either एक्क पाइक्क etc. or एक्क a separate word to qualify कोक्को ? Rather समुच्छलित: in the chāyā. Compare कथासरित्सागर p. 33 (verses 43 etc.) where king चण्डसेन pursues a वराह and then meets a girl. 792) Perhaps पिच्च is a misreading for पोच्च ; पोच्चं सुकुमारम्, दे० ना० VI. 60. 793) We want राइणो णियंतस्स, Gen. Absolute. It is better that we take सो going with महाकोलो. 800) A passive form of the type of परिणीयसि, i. e. in -īa (here of course -īya with yaśruti) Pischel would specialise only for Śaurasenī (see §§ 22, 535), that in माहाराष्ट्री being परिणिज्जसि ; here it may have been formed even under Sanskrit influence, the Sanskrit form being परिणीयसे. 801) मह=मम, Gen. sing.

802–9) 'The great Vidyādhara king Haṁsa of Sulasā had two daughters Vasantaśrī and myself, Śāradaśrī. Once during our visit to Kailāsa we happened to laugh at Gaṇeśa who was jubilantly dancing before Gaurī and Hara. He cursed me that I should be born in the human world and kindly gave as my attendant that boar which brought you here. This means that Gaṇeśa himself has chosen you as my bridegroom, so kindly accept me as your wife.'

803) In the first quarter there are 12 mātrās ; still it is defective, because they cannot be divided into gaṇas of four mātrās each. 805) णे = आवाम्, see notes on 215 above. 808) In the Com. संजातरूपेण perhaps stands for संजातकरुणेन? Of course मह = मम. 809) The reading of B in the second line reminds us of gāthās Nos. 557 and 665.

809–868) Hearing this story Śilāmegha duly married Śāradaśrī and returned to his capital to the joy of all. This princess is their loving daughter, Līlāvatī by name. On the day of her birth a divine voice as well as astrologers announced that the beloved chosen by her would be a universal sovereign. Her birth festivities (Described 817-19) were celebrated. When she reached youth, king Śilāmegha ordered experienced painters to sketch all the great kings. The paintings were put in Līlāvatī's bed chamber. From the day she saw those verious kings, she became emaciated with passionate longing, losing all interest in her daily duties and diversions (Described 828-31). One day I took her into confidence and asked her why she was like this. She disclosed to me the following details : one charming king (Described 838–42) in the painting had struck curiosity in her heart; on inquiry she found that the prince who had won her heart was the famous king Sātavāhana; she yearned to marry him; while she slept anxiously one day she saw in her dream that the prince was on her bed having amorous sports with her; when she got up she was all alone; and since that day she was burning with the fire of separation. She announced further to me that death was certain, if she were not to meet him. In consultation with her, I disclosed all this with due courtesy to her parents who immediately consented that Līlāvatī would be sent respectfully and she could go to Hāla (i. e. Sātavāhana) next morning.'

811) खुज्ज or खोज्ज, hoof-mark, as explained by the com. 812) There is, however, a देशी word : परिलिओ लीनः । परियरो लीन इत्यन्ये । दे० ना० VI. 24. 815)

cf. 157–8 with this and the next gāthā. केनापि देवेन by some god, or दिव्येन one who is celestial. 816) वर in the sense of वरण. 818) Lit. ऊर्ध्वीकृताः cf. गुडीतेरण in मराठी. The MS. B expects हृदेसु, but °हिँ can be quite normal as the Loc. pl. termination in Apabhraṁśa. The form °वडाओ presumes the Sk. word पटाः; B reads °वडायाउ = पताकाः. 819) Note °बंदिण for बंदीण, perhaps for the sake of metre; such a shortening would be quite normal in Apabh. Both would do: बहुविधानि (lit. °विधकानि) or बहुविभवानि. 820) The gāthā presents some syntactical difficulty; are we to read °णामकरणाइ-मंगलं एहिं? 822) Lit. होज्ज = भवेत् Pot. 3rd p. sing. 823. Lit. वृद्धकुशलानाम्. Better निजनगर-चित्रकारणां in the com. 824) सीसहा Voc. pl. reminds one of the Apabh. termination °हो or °हु for Voc. pl.; or सीसह = शिष्यक, *ka* being changed to *ha* on the anology of शुनक = सुणह, or ह itself being a स्वार्थे suffix (Pischel § 206). The object ते for लिहेऊण is understood. 826) पइत्त = प्रयत्न? 828) Compare some of the expressions here with those in the समराइच्चकहा, II भव, pp. 65–6, especially those verses in which the love-lorn condition of कुसुमावली is is described: चिरपरिचियं पि पुढेइ नेय सुयसारियाणसंघायं ।; बहुमन्नइ नेय भूमणकलावं ।. 829) Cf. मज्जइ नय गेहदीहियाए उ । सम° p. 65. 830) Is रज्ज used in the sense of रज्जण" or अंगराय? वाउलिया cf. बाहुली in मराठी. Lit. अवियण्हं = अवितृष्णम्. All along she lies on her bed even though she is not asleep. Cf. अह सेविउं पयत्ता सेज्जं अणवरयं ।. सम. p. 65. 831) Cf. नाहिलसइ आहारं । सम. p. 65. 833) योगाभ्यास>जोयब्भास>जोयाभास. 834) वेसंभ to confide. 835) Cf. अत्थि पियसहीए वि नाम अकहणीयं । सम. p. 66–7. According to the text adopted, read the com. thus: तव न कथयामि? । 836) Note the form जणंति, for the expected जणेंति like जणेइ at 668. 837) Either वयंस-सिह्राण (see वयंसेसु), or वयंसी = वयस्या. Better अनुभवात्सख्या in the com. 838) This description of सालाहण deserves to be compared with that of सिंहकुमार in the समराइच्चकहा II, p. 68; some of the expressions are strikingly similar. Cf. तवियतवणिज्ज-सरिसवण्णो, p. 68. 839) Cf. कसिणसुसिणिद्धकुडिलकुंतलसारो, and आरत्ततिभागदीह विसाललोयणो, p. 68. 840) Cf. उत्तुंगनासियवंसो पीणवित्थिणगवच्छत्थलो, and आजाणुलंबियपसत्थलेहाविभूसियकरयलो, p. 68. 841. Cf. पीणपकोट्ठदेसो, मणहरतणुमज्झभाओ, p. 68. 845) उइओइय = उदितोदित, is this a proper name? Dr. V. Raghavan observes 'Uditodita in 845 is not a proper name as the Editor doubts probably misled by the wrong meaning given in the commentary: it means 'possessed of virtues enumerated in texts' 'well-established' 'learned' or 'cultured' (Yāj. Smṛti, 1.13.313.): आराहो = आराध्य. 846) डोहलया, cf. डोहाळे in मराठी. 849) Or अवहिय = अपहृत. णे = णं com. meaning अहं, see notes on 215 above, can णे stand for णें = तेन, not unusual in Apabh.? 850) अवंगेहि + उण्णमंत. Note also the reading of B. 852) Rather °विरलंगुली हत्थो = °विरलाङ्गुलिः हस्तो. 853) Or कपोल पाशयोः 'on the beautiful cheeks', on the analogy of कर्णपाश. 854) The PSM notes only चाडु; in this text we have once चाडु (614) and once चाटु here. 856. ण-यणम्हि stands for ण य णम्हि; य for या may be for the sake of metre; on the termination म्हि see Pischel § 454. 857) सिवेगयं = स्वनम्. 860) तुम्हि = तुम्ह. 861) उद्देसियं = उद्देशम्. 863) भणियम्हि = भणिता + अस्मि = भणितवती अस्मि. 865) अहं ण-याणिमो violates agreement. 867) एवं भणियाइ मए when I was spoken to or addressed thus. 868) Rather बहु मत्वा in the com. Construe सब्भायरेण पेसिया एसा पहाए हालस्स वच्चउ ।. The variants of K are: गुरुवयणेण, मन्निऊण, तह, वच्चओ; K reads सब्भायरेण.

869–887) After hearing all this from Vicitralekhā, Mahānumati

requested her to convey to Līlāvatī that she herself was the daughter of Vasantaśrī, thus her sister. Vicitralekhā went back and returned to us again with Līlāvatī and her ratinue. After mutual greetings we had a lot of joyous and touching talk. I quieted the curiosity of Līlāvatī, who was surprised at our stay here, by telling her all that I told you. Līlāvatī also announced, despite our remonstrances, her resolutions, natural for a younger sister, to stay with us till Mahānumati meets the beloved of her choice. Thus we are enveloped in a series of calamities : what to say of Bhavānī's grace?"

870) Cf. मात्रस वहीण in मराठी. 871) B would read हियय-ण-मायंत etc. 873) सरिसाए qualifies मए; the meaning सदृषेया suits well; is it that the author has used सरिस as a contracted form of सहरिस for the sake of metre? 876) पुसिऊण = मृष्ट्वा The Sk. word is कमण्डलु the weakening of *m* and the change in the final vowel (closely agreeing with the usage in some of the Modern Indian languages) may be due to popular or अपभ्रंश influence. 877) Also आयार = आकार, form. 880) Note the forms occurring in this text: केच्चिर, जेच्चिर and तेच्चिर; cf. Pischel § 159. 885) Here व is used the sense of अपि. P–gloss has rightly explained the meaning. 886) पिशुण = कथ्, है० VIII. iv. 2. Better read in the com. °निश्चयाद्विनिवर्तयितुं. 887) It is just possible that the basic reading of P was अम्हेह = अम्हे + इह. The reference is obviously to Vijayānanda's question at 727–8 above. Here ends what Kuvalayāvali had to say about Mahānumati, herself and Līlāvatī.

888–920) Having heard all this from the mouth of Kuvalayāvali, I told her with joy that I was a devoted servant of king Sātavāhana and I would like to meet Līlāvatī and convey thereafter all this to the king. She was over-joyed at my arrival there and told me how Līlāvatī lives at a short distance in the vicinity. In the mean-while Mahānumati arrived there; and when she learnt about me, she expressed that it was a happy day for all of them. As bid by her, next morning, led by an ascetic girl and accompanied by Kuvalayāvali, I passed through three quadrangles and saw the princess Līlāvatī seated on a golden sofa, on a crystal slab. After being duly greeted Kuvalayamālā (i. e.. Kuvalayāvali) shared the seat with her. After due decorum I took my seat in front of her. She greeted me with respectful and bashful eyes. I was given a sportful bath by girls in attendance, and I was fed sumptuously; my time easily passed in jocular talks. After spending a day there, though they pressed me to stay on, I started on a continuous journey and came here to wait on your feet."

890) We have half a dozen occurrences of the form साहेमि in this text but साहामि is used only once here: the reading of B, however, is साहेमि. अप्पणं = आत्मीयं qualifying °फलं; अप्पणंपहुणो = आत्मप्रभोः, अप्पण being the base standing for आत्मन् and the अनुस्वार being euphonic; or अप्पणं (B अप्पणा) is a scribal slip for अप्पणो = आत्मनः, as the com. takes it. 891) इसिसुया is कुवलयावली. 892) Note the संधि in अद्धोयण = अर्ध + योजन; अद्धम्मि can be taken better as अध्वनि; the expression means 'at a (road) distance of half a yojana'. 897) सि is for पादपूरणे, 899) गोसं प्रभातम्। गोसशब्दो यदि संस्कृते रूढस्तदा तद्भवो गोसगशब्दः। दे० ना० II. 96. 901) पढमं

stands पढमं दारं. 903) As the com. indicates, अब्भंतर = अब्भंतरं; so अब्भंतर कय° etc. ? 904) Note how B reads सुवण्ण for पिसंडि possibly to avoid an apparently difficult reading. 905) रिक्ख = ऋक्ष, a star. 907) सत्थीवायण = स्वस्तिवाचन 'a religious rite preparatory to a sacrifice or any solemn observance (performed by scattering boiled rice on the ground and invoking blessings by the repetitions of certain Mantras; also applied to the fee or complimentary present of flowers, sweetmeates etc. offered to a Brāhmaṇa on such occasions'. Here it cannot refer to any religious rite; possibly it just means स्वस्तिवाचन, 'pronouncing the word *svasti*, benediction'. 908) Perhaps त्ति stands for त्थि, i. e., अत्थि, which is generalised for all persons and numbers. 909) The way in which the bath of विजयानन्द is introduced here is rather abrupt and not in any way proper or happy. शिशिर:, cold or containing cold water. पल्हत्थिओ cf. पालथ्या (घागरीवर) in मराठी. 910) Note the experession कंठदज्झे 'round the neck'. The PSM records both सिअअ add सिचय. Better कुष्टः for कांचनः. 911) थाम = स्थामन्, strength, enthusiasm. ह्क्खुत्त = उत्क्षिप् हे॰ VIII iv. 144. उज्जल्ल तथा उम्मड्डा बलात्कार: । दे॰ ना॰ I. 97. 914) Rather समीपमुपसृप्त: in the com. 915) सउण = शकुन or स्वगुण ? 916) द्विगुणं > दुउणं > दूणं, the last more usual in अपभ्रंश. सविशेषं in the c m. ? 917) The gā hā presents some syntactical difficulty; the com अम्हेहिं पि = वयम् एव. Taking अम्हेहिं as Inst pl., we may expect मह्या = महं. 920) Here विजयानन्द finishes his account of the first expedition, The king asks him some datails; and then follows his second visit to Līlāvatī.

VIJAYĀNANDA'S SECOND VISIT TO LĪLĀVATĪ 921-1007

921–38) The king got an assurance from Vijayānanda that all this was not phantasy but a fact, nothing but true. He enquired why Pŏṭṭisa is still there, whether Śilāmegha would not have any ill will now and how the Siddha prince would meet them. The Destiny alone, the king realized, would bring about what Līlāvatī had seen in a dream, only if Mahānumati could meet her beloved; and when Mādhavānila comes back, either he would go to Līlāvatī or she would come to him. The situation appeared to him beyond human control; Destiny alone could make or mar his fortune. His further ambition being a part and parcel of his very existence, the king requested Vijayānanda, by the time Pŏṭṭisa comes back, to go to and consult about the course of future events that very astrologer who had prophesied about Līlāvatī on the day she was born. While the king was thus conversing with Vijayānanda, there arrived the minister Pŏṭṭisa; and the rich spoils from the campaign were presented by him to the king. The king found there a bright necklace, worthy of being presented to Līlāvatī, and asked Vijayānanda to go again to Līlāvatī to present it to her and return after doing the needful in the matter. Vijayānanda started accordingly.

922) स्वप्न is *m.* but here *n.* 925) B must have had a different reading in construing मा म तु etc. दुश्चिंता + इमा = दुश्चिंतेमा ? 927) Better लीलावत्या स्वप्नान्तरे यत् तत् दृष्टम् in the com. 928) Construe सा व लीलावई (सराया वि) अम्ह पत्थेज्ज, पत्थेज्ज being pot. III p. sing. of the root पत्था = प्रस्था. The P gloss takes पत्थेज्ज = प्रार्थयाम्यहं

(= प्रार्थयेऽहं) which would confuse the context ; we can take पत्थेज्ज = प्रार्थयेत. 931) सि is for पादपूरणे. 933) स एव [दैवज्ञः], see 815 above : The king suggests to विजयानन्द that he should meet that astrologer and get some light from him on the course of future events, namely, कह होज्ज अम्ह जाया कइ वा सिद्धा हवो तिस्सा I. Some of the remarks of the com. are not clear. 933*1)(B) This gāthā is quite necessary in the context. It brings back Pōṭṭisa (whom king remembered at 931) from his expedition, and in the booty possibly brought by him there is that Necklace which the king picks up and sends as a present to Līlāvatī. The gap in the numbering of P perhaps shows that P also had this gāthā Rather मन्त्रयमाणः for मन्त्रयन् in the com. 934) से पहुणो; से may be a particle for पादपूरणे ; or तो से 'just then'. 937) °गई for गइं Acc. sing.

939-1001) After the departure of Vijayānanda, king Sātavāhana spent his time restlessly without attending to his duties and diversions. He conversed with Pōṭṭisa and others only about Līlāvatī and anxiously awaited the arrival of Vijayānanda.. One day Vijayānanda came back, pale and dejected; and he addressed the king, explaining his sorrow, in this manner :

'The Fate is adverse and we have no control over the circumstances. With a party of just one thousand speedy horses I went to Līlāvatī, and she was overjoyed at my arrival. I presented her with the necklace and she placed it on her breasts. I informed Vicitralekhā that the king had no adequate words to convey to her. I told them how you had neglected all your comforts and were pining for Līlāvatī. After finishing bath and meals I came to the hermitage accompanied by Līlāvatī. Both of them (Mahānumati and Kuvalayāvali) inquired about your well-being and were eager to witness the day of your wedding with Līlāvatī. In course of our happy conversation, the necklace presented by you to Līlāvatī was seen (by them) round her neck. On their anxious inquiry, I told them that Vīravāhana, the lord of Malaya mountain, was arrested by us in our military campaign; and in his treasury this necklace was found and is now presented by the king to Līlāvatī. Hearing this they started weeping and consequently Līlāvatī fainted. They inferred that Mādhavānila was no more. Māhanumati lamented that her survival was fruitless, and that she had to become a witness to the calamity of Līlāvatī in addition. Mahānumati requested Līlāvatī to go to her beloved. I felt very sorry at their sad lot. The Yakṣa princess (Mahānumati) asked me to present to you the Ring, an exchange-present for the necklace. She further whispered into my ears to send you there that Līlāvatī might change her mood. Līlāvatī has conveyed to you that she should not miss you at least in the next birth. Bidding good-bye to all of them, I came here; and it is necessary that your honour should act quickly in the matter.'

939) अप्पा वि विम्हरिओ = आत्मानम् अपि विस्मृतः (i. e. विस्मृतवान्); the author has expressed it as if the subject is in the Inst.: as construed अप्पा Acc, sing. 941). अनिव्वणः without calmness or quiet. सुई = श्रुति, scripture. 944) The expression मूढकादि in the com is not clear. 945) कयपणामो for कयपसाओ would be more proper. 946) णिरोज्ज = निर् + ओजस्. 947) विम्मुह = विमुख, perhaps a contamination

with words like संमुह. Compare the popular saying: मनसा चिन्तितं कार्यं दैवमन्यत्र चिन्तयेत् ।. 948) विजयानन्द wants to go quickly, so तुरगमहस्सेण sounds strange. Are we to expect instead a reading तुरगसहेज्जेण ? एक्केन सुजवेन तुरगसहायेन would be quite allright. 949) Lit. प्रस्नुताक्षियुगा. 950) Here से may be a particle for पादपूरणे, see 934 above. 956) तद्दियहरमणीया is some what cryptic. 957) The word तुम्हंच्चियाइ deserves special attention; the appendage च्चिय [= एव according to the com] is no more a separate word; both together form one word to which terminations can be added ; compare the मराठी usage तुमच्या, आमच्या (oblique) etc. Better अच्छइ for पेच्छइ which may be due to a similar word in the next line. 958) Cf. ठाण देणें in मराठी. Note the weakening of *m* in णिविसं as in अपभ्रंश. 960) अप्पा Acc. sing see 939 above. 961) Lit. वयगाओ = वइनात्. 962–3) These two gāthās are to be taken together, दे ण्हावय etc. 'He is tired by traversing a long path (journey); well, give (him) a bath first that he would go etc.' The com. takes दे = देव which is remotely correct; दे is a term of address संमुखीकरणे. 964) पइट्ठो = प्रदिष्टः or प्रविष्टः led or received ? 969) In the com. शुभदिवसः. सुड्डिओ श्रांन्तः । दे० ना० VIII. 36. 970) In the com. करकमलश्रीसंग. 973). Better पयंपिय = प्रकम्पित, not प्रजल्पित or कथित as the com. takes. 974) The reading recorded in the footnote of P suits the context better; that पाद has 18 मात्राs. 975) The variants of K for the second line only are : व for च, कोसअ or कोनअ for कोसे; K reads केच्चिरयालं. 976) This mention of वीरवाहन is inexplicable. The necklace, as we know, was presented to prince माधवानिल, the son of king मलयानिल. Possibly because of the adjective णराहिवो, the com. takes वीरवाहन = मलयानिल, but P–gloss identifies him with माधवानिल. The thread of the story is not properly handled here by the author. As we read later on (1053), Mādhavānila was arrested by Nāgas who threw off the necklace which somehow came into the possession of वीरवाहन. The arrival of the necklace in हाल's treasury makes महानुमति believe that माधवानिल is no more. 977) The use of भाण्डारागार in Sanskrit shows that the etymology of भाण्डार (Pk. भंडार) was practically forgotten, at least by the com. 980) Though both महानुमति and कुवलयावली are lamenting, these are the expressions of महानुमति. Better परिरक्षितम् in the com. 981) अविसारो is perhaps a देशी word meaning आधारः as taken by P–gloss. 982) (J P). The contents of this gāthā are amplificatory and quite befitting. The narration would not suffer even if it is omitted. The form हियवय reminds us of हितपक which is restricted to पैशाची (हे० VIII. iv. 310); perhaps both go back to हृदयक, क being स्वार्थे suffix. 988) एसो अंगुलिओ Nom. for Acc., or we can supply an appositional object like जं. 989) समप्पिअं ? 993) लीलावई = लीलावइं. समप्पेउं has the sense of gerund. Rather °तुष्टास्यामि in the com. 995) भाजन is not neccessarily used as Neu. 1001) कलमो तथा कुमुमालो चोरः । कुमुनालिओ शून्यमनाः । दे० ना० II. 10, 42. P–gloss and the com. rightly give the meaning अपहृतम् ; compare 992 and the expression णिरग्गलं हरियं.

1002–7) The king expressed his view that Līlāvatī, noble as she is, would not change her decision; it is better that they all perish with Mahānumati ; let the prophecy of the divine voice be fulfilled only in the next life.

1002) सरिग्स, cf. सरिस, सरिक्ख, सरिच्छ etc. 1003) पत्तिय from the root प्रति + इ. 1006) Better कः अन्यायः for कोऽन्यो न्यायः in the com. 1007) से – तस्याः, for her, in her case. Now Nāgārjuna and Hāla go to Pātāla and Madhavānila is rescued.

NĀGĀRJUNA AND HĀLA GO TO PĀTĀLA AND RESCUE MĀDHAVĀNILA 1008-63

1008–63) Seeing the king desperate with disappointment, the teacher Nāgārjuna requested him not to succumb to death like a common being but try to achieve great powers. He proposed to the king that he would take him to Pātāla where life is longer, without old age and disease; and the pleasures are eight times more than in heaven. After a good deal of thought the king welcomed the idea. He gave the kingdom to his son; and being led by Nāgārjuna, he started from the metropolis and entered the forest on the banks of Godāvarī, causing a great sorrow to one and all behind. His party consisted of two hundred servants, two hundred princes and a hundred poets. Led by Nāgārjuna and accompanied by Vijayānanda, the king reached the opening of the cave, the gate of which was guarded by a terrific lion. Ignoring it they went ahead. Then they reached a second gate which was closed by a big slab of stone and attended by the party of Heramba. It was opened with due formality, and thereafter they saw the temple of Īśvara in the centre of a luxuriant garden, full of fruit and flower trees (Described 1026–32). After offering prayers to Īśvara (the lord of Bhavānī) they reached the third gate heavily closed with a golden door and bolt and inaccessible on account of terrific serpents. There stood a gallant youth eager to enter Pātāla but restrained there by wicked serpents. On seeing the king the serpents fled away in different directions, setting that youth free. The young man hailed the king as his liberator and expressed his sense of obligation to him. He introduced himself to the king saying that he was Mādhavānila, the beloved son of the Siddha king Malayānila, the resident of Malaya. The king was extremely happy to hear all this, and disclosed to him that it was the ring in his possession that rescued him. The prince recognised his ring and eagerly asked the whereabouts of it. The king told him all about Mahānumati. He felt very happy, and a bit relieved that he was restrained thus by serpents and that the necklace was taken away from him. He requested them to go to Mahānumati, and he himself went towards the Malaya mountain saying that he would join them after meeting his anxious parents. Further, after opening the golden gates, two ladies approached the king saying that it was the palace of Ratnaprabhā who was pining for his sake. Nāgārjuna, on behalf of the king, asked them to convey to her that her palace could be reached after great difficulties but that they could no longer halt there unless Mādhavānila is made happy. After saluting Īśvarā, the king started home with Nāgārjuna. He bathed in the stream of Godāvarī and rested in his palace. There was a great festivity on the king's arrival.

1010) Note the use of Dative here: धम्माय etc. Note उप्पत्तिवेणासो is sing. 1012) सुमईण for the wise, in the case of the wise. 1015) In the com. rather वर्षे for वास. 1016) Note that नागार्जुन is being styled as a भिक्षु. 1017) Though the documentary evidence is not quite favourable, the पाठान्तर given by P deserves some attention. 1018) The variant readings of K are: मन्नंतो, चिअ, दिन्ननियहिअओ, नायज्जु°, निग्गओ, नियउरा°. 1019) गोला is not usual in Sanskrit, better

गोदा in the com. 1020) ओलुग्गो (here ओलग्गो) सेवकः, दे० ना० I. 164. It is quite significant that हाल takes with him one hundred poets. 1021) विवर appears to be something like a cave, to represent the entrance of the पाताल. The variants of K are : नायज्जुग°, सरि for णइ 1022) पसय, a देशी word, meaning a kind of dear, or even बालहरिण. 1023) विडिब्बिरं विकरालम्। विडिंबियं इत्यन्ये। दे० ना० VII. 69. 1024) Lit. समुत्स्थगितम्. 1025) तिदोसावगम = प्रभात according to P-gloss. Lit. कृतपुरश्चरणस्य, पुरश्चरण 'uttering holy names with some rites'. Cf. मेकलं जायं, with मोकळं झालं in मराठी. Note the form तत्तोहिंतो which has double termination of the Abl. Pischel notes तओहिंतो only in Amg. (§ 425). 1029) Rather सुगन्धवहम् in the com. The third quarter is short by two syllables: I would add सिय after °सिय. 1030) The first line is identical with that of 594. 1031) Note that B has quite an independent second line. 1033) Better संमागसंभवभयसंहरकं and विसर्पन्ति in the com. 1036) Rather दुष्टभुजंगमैः in the com. 1037) The सुरसुंदरीचरिय (II. 238 ff.) describes a similar situation in which a gallant prince is surrounded by deadly serpents, but he is rescued from them when sprinkled by water in which was dipped a miraculous jewel. 1039) Note तइंतो as at 560. 1041) कं = किं ? 1042) The expression अप्पाणप्पं कहेयव्वं presents some difficulty : अप्पा + अणप्पं [= अनल्पं] कहेयव्वो, or अप्पाण or °णा [= आत्मना] अप्पं [Neu.] कहेयव्वं ? 1046) Note अप्पाणं परितुलियं. 1048) Rather मुह्यत् for मुह्यमान in the com. 1049) इय-वरंगुलिओ, इय = इत, ज्ञात, जाना हुआ according to the PSM ? कथ in the sense of कथम् ? 1051) Rather अमित for अमात in the com. 1054) दे is just a term of address and has nothing to do with देव ; the com. is perhaps misled by the following letters. वच्चइ = व्रजत. विसमत्थं = विषमस्थं, see 1008 above. Better संगमिस्सामि. 1055) Note the expression राइणो भणिऊण, cf. राजाला सांगून in मराठी. the com. adds अग्रे in Sanskrit. 1056) The com. has missed the point ; चंदवयणाओ is obviously an adjective of पुरंधओ. 1058) The idea appears to be that नागार्जुन speaks on behalf of the king. 1060) मित्रः Mas. 1063) घरहरं, cf. घरोघर in मराठी. The picture of पाताल that we get in the above gāthās is interesting. The way to it is from the bank of गोदावरी. The mouth of the cave or विवर has its gate guarded by a terrible lion ; then the second gate is obstructed by a big boulder and attended by a party of हेरम्ब : thereafter, at a distance of half a Yojana, there is the temple of Īśvara in the midst of a rich garden ; after covering some distance there is the third gate with a golden bolt which seems to be the entrance of the Pātāla : behind it there is the palace of रत्नप्रभा of difficult access. After returning from पाताल to his capital, king Hāla marches to Sapta Godāvarī Bhīma.

The King Marches to Sapta-Godāvarī Bhīma 1064–1146

1064–1105) Then the king, in his full assembly, ordered the Chief of the Army for a march next morning. The necessary orders (Described 1065-69) were passed in the camp : the king was to march in the centre, with the Rāṣṭrakūṭa army at the front and with the Chālukya army on the west. By this time it was sunset ; it was all dark for a while ; and then gradually rose the moon, creating an occasion to lovers for various amorous sports (Described 1073–86). Then dawned the expected morning, announced to the king by bards and presenting a variety of scenes and

situations (Described 1087–1101). The astrologers announced the auspicious moment for the march, the drum being beaten. Foreworded by the auspicious benedictions of priests and acclamations of victory by the bards and in tune with various musical notes the king marched out with his army and camped in the vicinity of the metropolis.

1064) Rather सर्वास्थानप्रतिष्ठितेन. 1066) पडउडी = पट्टकुटी, tent ; गोणी, a bag, cf. गोणपाट in मराठी ; मलवा, cf. मलअ, a देशी word, आस्तरणविशेष according to the PSM. मंदरा f. अश्वशाला ; P clearly मंदराइं, Neu. 1067) णिद्दाडिज्जंतु = निःसार्यन्ताम्. पक्को दृप्तः समर्थश्च । दे० ना० VI. 64 ; note how B wants to read differently. पंच छ would be a good expression, 'five-six hundred' as in मराठी, पांचसहाशें. 1068) रट्टउड stands for राष्ट्रकूट and सुलुंकी (note its uncertain spelling) for चालुक्य ; compare the words राठोड and सोळंकी. हरि f. पंक्ति, श्रेणी, column (of soldiers). 1069) सारी, युद्धके लिए गजपर्याण PSM. 1070) वद्धणुराय stands without termination as the com. takes it, or वद्धाणुराय–तुरियं. 1074) J clearly reads मण्णु, but P and B very nearly agree with Hemacandra's (VIII. ii. 44) special rule that मन्यु = मन्तू and मन्नू. 1076) अन्नलंबिज्जइ ? 1079) Rather गण्डपाशया in the com., गण्डपाश, beautiful cheek. वोच्चत्थं वीपरीतरतम् । दे० ना० VII. 58. 1081) Lit. परिमास = परिमर्श. 1087) पइण्ण = प्रकीर्ण ? 1091) (J'). This is a beautiful gāthā describing the morning scene and quite independent by itself. We find that Hemacandra has quoted this to illustrate that ए (and ओ) could be short at the end of a *pada* (छन्दो. p. la, Bombay 1912): एदोतौ पदान्ते प्राकृते ह्रस्वौ वा । पदान्ते वर्तमानावेकारौकारौ प्राकृतभाषायां ह्रस्वौ वा भवतः । यथा " पच्चूसगयवरुम्मूलिआए उड्डीणससिविहंगाए । धवलाइं गळंति निसालयाए नक्खत्तकुसुमाइ ॥ उअ ओ [= पो] मगयमरगयसंवलिआ णहयलाउ ओयरइ । णहसिरिकंठब्भट्ठ व्व कंठिआ कीररींछोला [= ली] ॥ इँ हिं इत्येतयोर्ह्रस्वत्वं शब्दानुशासने निर्णीतमिति नेहोच्यते ॥. The second quotation उअ etc. comes from the गा० स० १–७५, but the first is not traced there. This gāthā, with its second line read somewhat differently, is found included in the सुरसुंदरीचरिय, III. 245, where it stands thus : पच्चूसगयवरुम्मूलियाए उड्डीणससिविहंगाए । रयणिलयाए गलंति व कुसुमाइ तारयनिहेण ॥. Dr H. C. Bhayani draws my attention to the fact that gāthā No. 1091 is attributed to Vammaütta (the first line being read thus: *paccūsaggaa-varamaliāe*) in the Sayaṃbhūcchandaḥ (Pūrvabhāga, 1·3) of Svayaṃbhū (ed. H. D. Velankar; Rājasthāna Purātana Granthamālā, No. 37, p. 103, Jodhapur 1962). Some words of the Kaḍavaka No. 1, of Saṃdhi 70, Paümacariu of Svayaṃbhū very much resemble this gāthā. See the footnote No. 6 on p. 39 of the Paümacariü, part III (Bombay 1960). 1092) The imagery is well projected. 1094) Lit. पहुओ = प्रभुत:; विज्झायइ, cf. विझणें in मराठी ; णिहाओ is often used here in the sense of संघातः. 1096) Rather निद्रानिभसालस etc. in the com. 1097) कडिल्लं निश्छिद्रं कटीवस्त्रं दौवारिकः शत्रुराशीगहनं वनं चेति सप्तार्थम् । दे० ना० II. 52. 1098) Rather निद्रालस्यशोष्यमाण etc. in the com. 1100) अज्झाशब्दो असती शुभा नववधूस्तरुणी एषा चेति पञ्चार्थः । दे० ना० I. 50. 1101) छउयं तया छिक्कोलियं तनु । दे० ना० III. 25. णसहं = निःसहं, languid. Rather परिसवंति = परिशपन्ति, curse, see 1110 below. 1102) We will have to construe [राया] विण्णत्तो. 1103) See the 2nd line of 116. 1105) The reading पुर would be more realistic.

1106–46) Next day the army marched on creating a great noise and confusion of mutual talk (Described 1106–15), and by midday reached a mountain side and started camping there : every one was at ease in one's

own way. The east was blocked by elephants, the north by bowmen, the west by horses and the south by dogs : the king, on being requested by hunters, finished his successful hunting afrer deer, boars etc. and returned to his camp in the evening.

1106) For the description of the talks among soldiers, see हर्षचरित VII (ed. P. V. Kane, Bombay 1917, pp. 57–58); also गउडवहो 371–82. Rather पथा for पथेन in the com. 1107) गुंठो अधमहयः । दे० ना० II. 91. 1108) वल्लि, to be connected with बलि or बलिअ, strong, stout. खेणिया perhaps refers to the snout, or to the socket of the nose; according to the com. perhaps the bony structure. णक्क, nose, cf. नाक in मराठी, perhaps to be connected with नस् or नास् + क. 1109) णोल्ल = क्षिप्, है० VIII. iv. 143; cf. हर्षचरित p. 58: धव वारय बलं वर्धन्, वाहीकरक्षितं क्षेत्रमिदम् । लयडाहि, according to the com. लगटकात् इग्रकामयस्थानविशेषत्; I think, लयडा stands for लया or लता with ड of स्वार्थे suffix. लिंको तथा लीवो बालः । दे० ना० VII. 22; लिंकरूप = डिम्भरूप; cf. लेंकरूं in मराठी and दिकरो in गुजराती; the reading of B is डिक्करूवं which anticipates the गुजराती form. Are we to construe thus : किं ण पेच्छसि । मा णोल्लसु वइल्ले etc.? 1110) करम्भो दधिसक्तवः । इत्यमरः; [करंबो] दध्योदनः । दे० ना० II. 14; डेरय, cf. डेरा in मराठी; कं whom, or standing for किं why. 1111) वंठो अकृतविवाहो निःस्नेहः खण्डो गण्डो भृत्यश्चेति पञ्चार्थः । दे० ना० VII. 83. खोर = अधमस्त्री or वेश्या according to the com.? 1112) धुनसु = धुनीहि (rather than धुनः). फरुय, a shield? 1113) The word ओणक्किर or ओणिक्किर is rather obscure; it means वृषभवाहक according to the com.; P-gloss equates it with कोरिक, equally obscure: is this a back-formation of कोलिअ, a fisherman? 1114) वण्णवसिएण should mean 'wild' dwelling in the forest'; both the P-gloss and the com. give it a conventional meaning, viz. राजप्रासादगर्वितेन. सोणहिंअ, here °हीय = शौनकिक, according to PSM, श्वानपालक, कुत्तोंसे शिकार करने वाला. कुर्कुटः, note the spelling. 1115) णीसवेसि = त्वरयसि, both the gloss and the com.; it is not recorded in PSM.; can we connect it with (निस्) + श्रामय् to cause to be fatigued? सेल्लो मृगशिशुः शरश्चेति द्व्यर्थः । दे० ना० VIII. 57. 1117) Perhaps the com. takes कटक to be only *mas.*, but it is *neu.* as well in Sanskrit, 1118) झंभण = जृम्भण. The com. presumes वहु for पहु. 1119) ओयारण = अवतारण. 1120) Lit. णियलिज्जंत = निगड्यमान. 1121) Better सिज्जंत = सृज्यमान, being created. 1122) वलग्गंति = आरोहन्ति, है० VIII. iv. 206. Serpents trembling in apprehension of being trodden over by intoxicated elephants in their marches, climbed the high peaks (of the mountain), as if to have a (complete) view of the whole army. 1123) अक्ख axle. 1124) वलियं भुक्तम्, दे० ना० VII, 35; the PSM adds भक्षितम् also. Better कृष्ट for कर्षित in the com. 1125) रेणु for फेण is equally good. 1127) परत्तण = परावर्तन. 1129) Can we take परिगेहिंयंत, blocked at all the points (or encompassed)? 1131) According to the com. and P-gloss धम्मवाल = धनुर्धर. 1134) For उप्पेच्छा see above 641. Rather render: हयहेषारव ... श्वापदभीता. 1135) Lit. ओसप्पइ = उपसृप्यते. 1137) चित्रक, a queer act. 1139. कोक्कंत, from कोक्क = व्याहृ. So rather कोक + अन्त्र + आसक्तमुखः अपि, though its mouth is occupied with the intestines of a hare, (according to the com) wolf (or the ruddy goose). भल्लूक = शृगाली, cf. भालू in मराठी. 1141) (J P). This gāthā contains a beautiful idea. But in this context it is fitted rather loosely. Compare the idea in the following gāthā from the वज्जालग्ग–घाएग मओ सद्देण मई चोज्जेण वाहत्तहुया वि । अत्तंठभिऊण धणुं वाहेण वि मुक्किया पाणा ॥ २१९ ॥. 1142) Note B reads गिरि for करि. Special mention of सोराष्ट्रधनक deserves attention. 1144) परिहत्थं or °हच्छं, पटुर्मन्युश्च.

MEETING WITH PĀŚUPATA MONK AND CITRĀṅGADA RELEASED 1147–1226

1146-69) Following Vijayānanda's suggestion, the king marched continuously and reached Sapta-Godāvarī-Bhīma; and his army rested there. Vijayānanda requested the king to meet the (Pāśupata) saint and was sent ahead to him. The saint was glad to hear about the arrival of the renowned monarch Sālavāhaṇa and to know his present mission whereby both Mahānumati and Līlāvatī would be happy. When the king arrived, the saint regardfully welcomed him and sought for his help. He told the king that the gods sing there by day in the temple of Īśvara; but at night there sport the demons whose chief is one Bhīṣaṇānana. The saint gave a Mantra to the king requesting him to kill the demon-chief that night; and the king agreed to it by receiving the Mantra.

1147) The variants of K are: नर°, गोदा°; K reads दियहेहिं. 1149) We already know this Pāśupata ascetic; see 203ff above. णे = वयं. 1150) Rather construe thus: तं...दट्ठुं तुम्हं पि विज्जाविहत्तोवलक्खियसुजम्मं होइ।. 1155) °दियंतेहिं for Loc. pl.? 1158) The gender of भायण, as noted above, generally agrees in this text with that of the subject. 1161) The reading of P may stand for अज्ज + अम्हे + इह. 1162) The reading अम्हे वि is more convenient. ससहाया Acc. pl. If the subject 'महाणुमति and her companions' is understood, the gāthā can be construed as it is. 1163) तेहिँ गएहिँ is something like the Instr. absolute. 1166) अहम्मो = अधमः. 1167) (PJ). This gāthā is haplographically lost in B. To indicate that it was once there in B, there has remained some documentary evidence in the commentary, namely, the opening words of the next gāthā are एवं भणितेन which really speaking belong to this gāthā. 1168) आसंघ = संभावय्, है. VIII. iv. 35.

1170-1226) When it was past mid-night and dark and quiet all-round, the demon-chief Bhīṣaṇānana sent two of his envoys to the king with the message that those who dwelt there at that time were to form his food and that, therefore, the king should send to him an oblation of one hundred princes, one hundred elephants and a thousand other beasts, if he wants to be safe. The king angrily sent back those very men with a return message that the demon-chief himself would be made an oblation for the dogs and crows in the royal army. He instructed the army-guard that no one should move out before dawn; and with a chosen band of one thousand warriors, he marched against the demon. The terrific army (Described 1182-5) of the demon rushed against him. There ensued a fierce battle in which many soldiers were cut and killed (Described 1186-97). Finding that his army was being attacked by demons of illusive appearance, the king at once remembered that Mantra whereby the demons were hit helplessly and routed. Between the king and the demon-chief there was a challenging duel in which the latter was felled with his head cut. Suddenly arose on the spot a brilliant figure of a man who greeted the king as his liberator and was willing to give anything to him. The king, out of curiosity and wonder, asked him how he came to dwell among Rākṣasas; and in reply he narrated his biography thus: 'I am a Gandharva prince Citrāṅgada by name. When I went to Himālaya for a bath in the Ganges,

I saw a beautiful girl], an ascetic's daughter, plucking flowers there. Finding ourselves mutually worthy, I married her by the Gandharva form of marriage. While both of us were quite happy, the ascetic rebuked me and cursed me that I should be born among the Rākṣasas, to be set free after twelve years with my demonic head cut by a king: that curse is now over'. The king felt happy to see that the fate was becoming favourable. He narrated to Citrāṅgada all about Kuvalayāvali and requested him to go to her.

1170) The metre is पृथ्वी (जसौ जसयला वसुग्रहयतिश्च पृथ्वी गुरुः ।). घुसिणबिंदु + म् + आयंबयं—is this *m* a Saṁdhi consonant? The MS. B reads बिंदुमायंबयं. 1171) जइ = जगति, see also जए at 1039. 1177) The reading भणयं of B is interesting: it appears to be the direct corruption of the Sanskrit form भणतम्, Imp., 2nd p., dual. बुक्कणो काकः । दे० ना० VI. 94. Lit. णिवासोणं = निवासिनाम् 1179) तेहैँ Inst. Abs. अपहाए, before it is dawn. 1180) Rather construe अम्ह बलं सरइ, सृ-सर् to move, to march. 1182) cf. 1023 above. लल्लक्कं भीमम् । दे० ना० VII. 18. The reference is to the कर्तिका weapons. 1184) Literally सरसान्त्रमयादि. विणियंसण = विनिदर्शन ? ओत्थारियं (here ओत्थरियं) = आक्रान्तम्, हे० VII, iv. 160. 1186) cf. भडमुहमुक्कहक्कलल्लक्कइं etc. in a battle scene in the णायकुमारचरिउ 7. 7. 1 (Karanja 1933). णिसि, directly corrupted from Sanskrit. 1187) Note the reading दोमाइय which supports its equation with द्विमाजित. Better read in the com.; पातितप्रतिपक्षः निपतितः. 1188) अणलक्खं = अलक्ष्यम्, without any target (possibly because the demons are described as मायाछण्णसरीर, see below 1192). 1190) Note फुक्कारयं = फूत्कारयन्. 1192) Better तदेंषाचरै° in the com. 1194) The two names भीमानन and भीषणानन appear to be interchangeable. For a graphic description of Indra's cutting of the wings of mountains, see गउडवहो, 114–116, 214–235. 1195) Lit. निर्लून. टंका = जङ्घा. खंड = [= स्कन्ध ?] मुण्ड, शिर, मस्तक (PSM). Perhaps रुंडिय = रुंडय. 1196) Lit. प्रतिबुद्धगृध्र; प्रतिबुद्ध awakened; विलसंत = विरसत् howling. 1198) उव्वरिय = उर्वरित. Rather read the com. सुखिताः तृप्ताः । गोमायवः शिवाः श्वश्रृगालाः ।. 1200) णिव्वडइ = स्पष्टो भवति, हे० VIII. iv. 63. 1204) 'Though Pradyumna passed as the son of Kṛṣṇa, he was, according to the legend, a revival or resuscitation of Kāma, the god of love, who was reduced to ashes by the fiery glance of Śiva, and so the name Pradyumna is used for Kāma'. 1209) Is it that तुम्हेहि is used here for तुम्हे and अम्हेहि for अम्हे at 1162? 1212) See above 636 ff. 1214–5) Almost identical with 610–11 above. 1218) सहइ etc. 'Does it behove you to insult us?' सहइ = राजते. 1219) सि is for पादपूरणे. 1221) तए Loc. sing.; Pischel puts it in square brackets (§ 420). 1226) सहर्षास्येन or सहर्षाश्येन.

MĀDHAVĀNILA's Wedding 1227–60

1227–60) Then there met together Hāla, Citrāṅgada and Mādhavānila who returned with the party of his retinue: they happily greeted each other. Vijayānanda, who had gone to Līlāvatī, came back and reported to the king what he saw there. He informed those ladies that the king as well as Citrāṅgada and Mādhavānila had arrived and felicitated them that their austerities had borne the desired fruits. They were thrilled with joy.

Some of their friends rushed to Alakā: and there arrived the Yakṣa Nalakūbara accompanied by the Vidyādhara king Haṁsa and his wife. Through Vijayānanda, Nalakūbara and Haṁsa bestowed on Hāla the boon of *akṣaya-nidhi*, i. e., Inexhaustible Treasure, and conveyed to him that the wedding of Mādhavānila would be immediately berformed but that of his with Līlāvatī, after the arrival of king Śilāmegha. On instructions from the king, both of them (Mādhavānila and Citrāṅgada) accompanied by Vijayānanda went forth in pomp, offered their respects to Nalakūvara who welcomed them and expressed loving words to their respective beloveds. The wedding of Mādhavānila and Mahānumati was duly celebrated; and Citrāṅgada took his seat, with his eyes fixed on the face of his beloved. A messenger was sent by Līlāvatī to her paternal home.

1227) Rather तेनामितहृदय etc. 1230) Lit. पवरिसिओ = प्रहृष्टः. 1231) समइच्छिऊण, see notes on 142 ; or does it mean here समास्य, sitting together, having sat down? 1234) (PB). The context needs this gāthā. It is not unlikely if the copyist of J has lost it haplographically; but one cannot be dogmatic. The reading तए is to be preferred as required by the context. 1235) The author is quite resourceful in selecting his similes. see 253 above. 1236) Rather भवतं नाम् or युष्माकम् for भवतः in the com. 1237) Lit. चिरकालसंचितेद्द्धितानि. Rather भुङ्ग्ध्वम्. 1238) Perhaps tho com. presupposes मुणेऊण (therefore, ज्ञत्वा) for सुणेऊण = श्रुत्वा. 1240) Lit. पुनरुक्त-अपेक्षमाणानाम्. 1241) पहुत्त, enough, long. 1251) Rather प्रियामुखप्रत्युद्गनदर्शनोत्कण्ठावुपसृतौ in the com. 1254) कं = किम्. 1255) उवलक्खाविऊण in the sense of उवलक्खिऊण. 1256) The com. presumes पवेविरंगुलि. हत्थुल्लएण = हस्तभवेन, see हे॰ VIII. ii. 163. 1258) Rather रमितेव क्रीडायां नियोजितेव in the com.

1261–82) At the close of the wedding festival, the Yakṣa ladies arranged a drinking party in which various couples took part presenting different amorous scenes (Described 1262–75). Thus when the gathering of Siddhas, Gandharvas and Yakṣas was happily enjoying its time, there arrived Śilāmegha with his wife. They went to Līlāvatī's residence. After due cordial ceremonies, Śarat-śrī received her daughter on her lap; and she became free from the curse of Gaṇeśa in the presence of all those gathered there, at this stipulated moment.

1263) Either णियणियया पिय° or णियणियअप्पिय° ; note the com. takes णियया = णिजया. 1264) The various readings of K are: सहआर, वासाहिं. नीलु°, व सिआइं. 1265) Instr. Abso. 1266) To illustrate that जीर्ण becomes जुण्ण, Hemacandra (VIII. i. 102) gives an expression जुण्ण-सुरा which occurs here too. This illustration is not found in Vararuci's grammar. 1268) पम्हुस = विस्मर्, छज्ज = राज्, हे॰ VIII. iv. 75 and 100. 1270) कोए = कृयाः, and not कया as in the com. 1271) Lit. °करग्रहं त्तन°. 1273) Rather पीतोर्वरितं in the com. 1275) रमणीगणः or रमणीजनः, so any way Neu. for Mas. 1278) समइच्छिऊण = समाश्लिष्य. see notes on 1231. 1280) समासत्ता = समासक्ता, joined, adhered closely, therefore embraced? 1281) The condition of the disappearance of the curse is thus fulfilled, see 302-3 above. 1282) Are we to read विसाव = विशाप, perhaps meaning termination of curse? Note the phrase विमुक्कसावा at 303.

Hāla Marries Līlāvatī and Gets Many a Gift 1283–1328

1283–1328) The celebration of the wedding festival started with various entertainments. The king (Hāla) was ceremoniously bathed (Described 1285–90), in a pompous luxury, by Kuvalayāvalī and others. Received and led by Nalakūvara and others, he reached the magnificent residency (Described 1294–96) of Śilāmegha. He was received there with due formalities ; and he circumambulated the wedding fire in company of Līlāvatī. A Sinhalese girl waved auspicious lights for him in tune with bardic acclamations (Described 1304–10). The king retired to his bed chamber with Līlāvatī in the evening. Next morning he was given various miraculous gifts: Invisibility (*antar-dhāna*) by the Siddha king (i. e., Malayānila); Inexhaustible Treasury (*akṣaya-kośa*) by the Yakṣa king (i. e., Nalakūvara); Movement in the Air (*divi gamana*) by the Gandharva king (i. e., Citrāṅgada); and Ageless Elixir (*vayaḥ-stambha-rasāyana*) by Haṁsa. [All of them started for their respective places]. Receiving all their gifts and blessings, and after worshipping Īśvara and saluting the nude Pāśupata, the king Sātavāhana accompanied by Līlāvatī started towards his metropolis. Śilāmegha also went to Siṁhala-dvīpa after giving precious gifts to Līlāvatī. The king was happy in the company of Līlāvatī and Vijayānanda. Soon he reached the glorious town of Pratiṣṭhāna (Described 1322–26). He went to the grand temple ot Pārvatī in the centre of the town, saluted her feet, became free from sin and then retired to his palace.""

1283) ओसत्ता, समा° or समोसत्ता (above) = आश्लिष्टा, embraced. 1284) पणच्चिय – प्रनर्तित. 1285) बल + प्रहबल (that is how the P-gloss requires to be read). ण्ह is not a conjunct consonant here; so the second gaṇa is of four shorts; see the notes on 115. 1287) चिंचिय for चच्चिय ? 1291) Note that the white colour appears to be auspicious for the bride-groom; in the समराइच्चकहा, II, सिंहकुमार drives to the marriage pendal on the back of a white elephant ; धवलपसाहियकरिवरारूढो (p. 77). 1295) उल्लोचो (here उल्लोय) वितानम् a canopy, दे० ना० I. 98.; cf. with the second line, रइयदुगुल्लवियाणयपरिलंबियमोत्तिओऊलं । (समरा० p. 79). 1297) Lit. दधि + अक्षत + विमिश्रः, cooked rice and curds. तलिया means a tray; उवणीयं च पियंकरियाए माहवे कुसुममालासणाहं कलधोयमयतलियाए तंबोलं, गहियं च तेण । समरा० p. 64. The P-gloss explains तलिया by आरात्रिकपात्रम्. The commentator's explanation चरणकमलयोरुपरि has possibly in view another देशी word used in some Jaina works (see PSM) where it is taken to mean उपानह, जूता. The idea of नलिभायण too is not quite clear. 1298) दारं for दारे ? He appears to have halted at the door for certain cere..onies. I am tempted to quote in this context a passage from the समर[illegible] when सिंहकुमार comes to the marriage pendal : धरिओ य तस्स दारे विसेसुज्जलनेव [illegible]यसक्कारेणं अम्मयाजणेणं मग्गिओ ' आयरिमयं ' ति । तओ हरिसवसुप्फुल्ललोयणो जाइयब्भहियं दाऊण ओइण्णो करिवराओ । भग्गा य से रयणकंचीसणाहेणं सोवण्णमुसलेणं भिउडि त्ति । तओ मंडवतलम्मि जणनिवहं निरुंभिय नीओ समागमसुंदरीहिं वरो ॥ चिट्ठइ य जत्थ सियवरदुगुल्लच्छाइयाणणा वहुया । सरयब्भचंदमंडलसंछाइयकोमुइनिसि व्व ॥ काराविओ सलीलं अविरुज्झंताइ कोउयाइं च । ता जाइओ मुहच्छविफेडावणियं च सहियाहिं ॥ तओ ईसि विहसिऊण ' ममं चेव एयं सकज्जं ' ति भणिय दिन्नमायारिमयं फेडिया मुहच्छवी । pp. 77–8. 1299) The first line closely agrees with that of a

gatha quoted above from समरा°. Note the reading संछाइय of B. 1300) The above passage also refers to some jokes etc. by ladies. 1302) एका सिंहलाङ्गना, any Simhala lady; the com. takes it as शिलामेघनृपभार्या with a remark श्वशूर्जामातुरारात्रिकावतरणायोपगता. 1303) This गाहाउल ends with 1310. 1304) Note the reference to Hemacandra in the com. 1305) °पहोहो = प्रभौघः. Apparently the bards are drawing the attention of the king to the scenes presented by the Simhala girl as she waves the आरात्रिक lamp. 1308) Cf. वेल्हाळ in मराठी. 1308*1) This is reconstructed from the Sanskrit commentary. Quite a worthy verse, but the context is such that it can easily admit such gāthās. That a verse like this was included in B is a fact, though one may differ here and there on the reconstruction. A gāthā, similar to this, occurs in the वज्जालग्गं--उव्विवे थणहारे रेहइ बालाएँ घोलिरो हारो। हिमगिरिवरसिहराओ खलिओ गंगापवाहो व्व ॥ ३०६ ॥ 1311) उत्तावलो, cf. उतावळा in मराठी. 1315) Note the readings here and the root देणें in मराठी. मन्त्रः Mas., but here Neu. 1317-19) (JP). These gāthās are quite in their place in the recension of JP. 1318) आसीसिऊण, having given the blessings. 1319*1) (B). This gāthā suits well in the recension of B. 1320) Rather द्वित्राणि for द्वे त्रीणि in the com. 1320*1-2) (B). These two gāthās are quite fitting in the recension of B. As the commentator remarks, the word *kalyāṇa* is an auspicious conclusion for the poem. 1321-33) (JP). These gāthās are quite worthy of the author and befitting in this context. 1321). वट्ट to proceed? 1322) विषय and भुक्ति are territorial units: the former roughly corresponds to a modern district and the latter to a Taluka (see Altekar: Rāshṭrakūṭas and Their Times, Poona 1934, pp 36-37). Here somehow both the terms are combined. Does the term समुत्तिविसए mean 'within the territory under his possession'? 1323) In these four gāthās we have a description of the town of प्रतिष्ठान; these gāthās are linked with श्रृङ्खलायमक, see notes on 353. 1324) प्रतिमासंक्रान्तम् in the com.? 1325) थणहरेसु = थणहरेहि. 1327) 'भवणे? 1328) सा and चिहाइयचलणा will have to be taken in the Acc.

CONCLUSION

1329-33*1) Thus the story is narrated, says the Author, in short for his beloved, in Mahārāṣṭra-deśī-bhāṣā, and it deserves to be welcomed by the worthy judges of poetry. This Līlāvatī Kathā contains 1800 verses according to Anuṣṭubh calculation.

1329) Hemacandra spells it उप्पाल. 1330) The author clearly mentions here that the language used in this poem is महाराष्ट्रदेशीभाषा. Jayasiṁhasūri (Saṁvat 915) in his धर्मोपदेशमालाविवरण, p. 4 (ed. L. B. Gandhi, Singhī Jain Series 28) praises माहाराष्ट्री in one of the Prākrit stories in this manner: सललियपयसंचारा पयडियमयणा सुवण्णरयणिल्ला। मरहट्ठयभासाकामिणी य अडवी य रेहंति ॥. The variants of K are: भणिअं, पियअमाए इमीकहाए. 1331) णं = ननु? 1333) अनुष्टुभ्-संख्या is an unit of 32 letters. 1333*1) (P). A later addition even in P, as the [illegible] shows. It is a later addition on the margin. Requesting the reader to understand *pramāṇa* and *siddhānta* in a broader sense, I would only conclude thus in the words of Malliṣeṇa:

प्रमाणसिद्धान्तविरुद्धमत्र यत्किञ्चिदुक्तं मतिमान्द्यदोषात्।
मात्सर्यमुत्सार्य तदार्यचित्ताः प्रसादमाधाय विशोधयन्तु ॥

APPENDIX I

The Sūtras from the Prākrit Grammar of Hemacandra (Siddha-Haima VIII) quoted in the Sanskrit Vṛtti on the Līlāvatī are serially arranged below with references to the pages of this edition:

Pāda i	
19	13
26	2
28	38
29	7
31	9
82	138
129	17
170	156
177	8, 16
208	1
211	16
214	40
232	2
253	156

Pāda ii	
2	83
67	31-2
128	18
133	47
134	74
145	47
154	61
163	156
167	161
168	55
198	32
213	38

Pāda iii	
130	62
131	60

Pāda iv	
2	36
7	64
21	84
23	32
25	42
32	51
47	20
54	29
62	64
63	63
74	46
75	46
76	177
88	44
100	8, 71, 164
101	40
115	23, 156
116	28, 166
117	63
132	27, 159
139	31
141	137
170	51
177	86
181	1, 22
182	23, 68-9
192	26
195	32
197	193
200	55, 140
221	3
225	46
253	21
395	151

APPENDIX II

Besides the above quotations from Hemacandra's grammar which are all traced to their sources, the following is an alphabetical list of the quotations in the Sanskrit Vṛtti with their possible sources wherever traced :

Page	Quotation	Source
२८	अआदौ कादयः प्रोक्ताः	
२	अथात्मनः शब्दगुणं	कालिदास [रघुवंश १३–१]
१३१	अज्ञः सुखमाराध्यः	[भर्तृहरि-नीतिशतक[1] ३]
१७	अयं निजः परो वेति	[पञ्चतन्त्र[2] ५–३८]
२८	अहिकुलसचक्कटंकण	
१६२	आणिक्येन प्रसिद्धेन	
३३	आदौ साम प्रयोक्तव्यं	नीतिशास्त्र [cf. पञ्चतन्त्र १–३५८]
६१	इदमः प्रत्यक्षगतं	
३३	उत्तमं प्रणिपातेन शूरं	[पञ्चनन्त्र ४–६१]
१८	उन्नम्योन्नम्य तत्रैव	[पञ्चतन्त्र २–७५]
१०	काव्यशास्त्रविनोदेन	[पञ्चतन्त्र २–१७१]
५६	गुरुणापि समं हास्यं	
८	गुरुरग्निर्द्विजातीनां	[पञ्चतन्त्र १–२५७]
५	नमस्यं तत्सखि प्रेम	
२०	पंकोच्छेद	[देशीनाममाला १–१३०]
७६	प्रतेराहुत्तः	
५३	मरीचिरत्र्यङ्गिरसौ	
५	यच्छङ्कया दोषकलङ्कपङ्के	
५२	यस्य न ज्ञायते शीलं	स्मृति [पञ्चतन्त्र ४–१७]
३१	यः स्वामिसंभावितकार्ये	चक्रपाणिविजय [८–१९]
४	लावणो रसमयः	
४	वक्तार एव कवयः	
४१	सुहृदि निरन्तरचित्ते	[cf. पञ्चतन्त्र १–७५]
१९३	स्तम्भस्वेदरोमाञ्च	हेमसूरि-अलंकारचूडामणि [२–५३]
२०	स्मितहसित	,, ,, [७–४१]

1 Ed. D. D. Kosambi, Bombay 1946.
2 Ed. Hertel, HOS 11-12

APPENDIX III

REVIEWS

A Review by Dr. V. Raghavan, Madras:

The thirty-first publication of the Singhi Jain Series of Muni Jinavijayaji, the *Līlāvatī*, is a work of outstanding importance. Prākrit poetry which flourished side by side with Sanskrit poetry had many master-pieces, a few only among them being known now; some of these, like the *Harivijaya* of Sarvasena placed by Kuntaka alongside of Kālidāsa, are yet to be unearthed; fortunately, the *Līlāvatī*, equally well-known to the Alaṅkārikas and known to be available in some MSS. libraries, has now been brought to light by the indefatigable labours of A. N. Upadhye of the Rajaram College, Kolhapur, who has made consistent and substantial contribution to Prākrit studies and the unearthing of Prākrit classics.

A fabled pearl necklace seems to have been coming down in the annals of ancient Indian royal houses. Bāṇa recounts its story, when the Buddhistic teacher presents it to King Harṣavardhana, of how the great Bhikshu Nāgārjuna secured it from Nāgaloka and presented it to his friend King Sātavāhana. Ānandavardhana refers to this story. Elements of the story are echoed in the play *Ratnāvalī*. The Prākrit poem *Līlāvatī* which narrates the whole story is cited as an example of the type of composition called Kathā *in verses* by Bhoja in his *Śṛṅgāraprakāśa* and following him, by other rhetoricians. Two manuscripts of this work were in existence in the Jesalmere and Pattan Jain Bhandars, and one with a Sanskrit commentary in the Anup Sanskrit Library, Bikaner. Dr. Upadhye's edition of this classic, which is a noteworthy achievement in the progress of Prākrit studies, is based on these three manuscripts. The oldest and best of these three is the Jesalmere MS., with which the Pattan MS., which alone is complete, is related: the Bikaner MS. stands apart: the MSS. material has not been, as the Editor says, adequate for the constitution of a completely satisfactory text; out of a total of 1357 gāthās, a few, 5, 9 and 10, are found in excess in each one of the above three MSS. respectively.

Besides the Sanskrit equivalents jotted as marginal notes in the Pattan MS., reproduced in the footnotes, the edition includes also the Sanskrit commentary, which is incomplete, and the Chāyā found in the Bikaner MS. The Sanskrit gloss is from the pen of a late Jain scholar and his Chāyā is sometimes not correct: for example, *vidvat*-kuśala and *vidyā*-kuśala in gāthās 102 and 823 are wrong wrong for *viddha*-kusala; *veyaḍiya* in 733 is '*vaikaṭika*', a knower of precious stones, and the '*svarṇa-kāra*' in the Chāyā is only an explanation.

The author of the poem mentions his father as Bhūṣaṇabhaṭṭa, different from the son of Bāṇa known by that name, and his grandfather as Bahulāditya. It is not clear whether we should take the name of the author as Kautūhala; as the editor has shown, the evidence is not clear on this point: the later Jain commentator understands the word as naming the author, and even mentions his wife to whom the poem is addressed, as Sāvitrī: what tradition or evidence he had, we do not know now; but we may add that the spirit of gāthā 146 would support the taking of Kautūhala as the author's name.

The hero of this romantic story is King Hāla Sātavāhana of Pratiṣṭhāna, reputed as the compiler of the Prākrit *Saptaśatī* and friend and patron of Nāgārjuna, Pālitta, Kumārila, and Poṭṭisa, the verses of some of whom are also found in the *Gāthā-Saptaśatī* and who are figured in this work also. The title theme is the marriage of King Sātavāhana with Līlāvātī, the daughter of King Śilāmegha of Siṁhala. It may be pointed out that a Śilāmegha, King of Ceylon, associated with the composi-

tion of the Sinhalese treatise *Siya-bas-lakara*, is known about the time which is reasonable for the *Līlāvatī*, viz. *circa* 800 A.D.; however, it is clear that beyond slight historical echoes and sidelights, there is no more historical material in the poem which is built up as an emboxed multi-themed romance planned closely after Bāṇa's *Kādambarī*.

The author of the *Līlāvatī* is indeed a gifted poet, belonging to the galaxy of front-rank artists of the creative period of Sanskrit and Prākrit poetry. He cannot, of course, help echoing here and there Kālidāsa, Bāṇa or other celebrated writers, but he is endowed with a powerful imagination which has worked some very original and striking fancies in the descriptive portions, and a felicity of expression, ease, flow and sweetness, which is evident all through, in the few long-compounded passages two of which are in *antādi-prāsa*, or in the bulk of the writing which is in simple single-worded diction. The Prākrit vocabulary, as the poet himself says, is not surcharged with Desī impeding clarity and quick understanding. The poet has before him Bāṇa and borrows also from the Mahākāvya models of Bhāravi and Māgha for a metrical composition, but, refreshingly enough, sets his ideal in brevity: the poem itself does not go beyond a thousand and quarter couplets; the descriptive slices are short, and here as well as in the narrative portions, there is movement. The humour of the poet is seen in the pictures drawn while the King's camp was on the move (1104 ff). Memorable *subhāṣitas* occur all over the work; not the least noteworthy among them is the last word of the poet to his audience: "The goodly ones will see only the merits and carping ones only the flaws; let me have the common readers, who by steering clear of these extremes can see the true worth of my poetry." (1332).

Early works are valuable for a study of the cultural background; and one interested may glean the many sidelights thrown by the present poem on arts like painting, music, dance, varities of Kathā, decorative, design-drawing on floor or body, polity, religion, etc. The site of Drākaṣārāma, Saptagodāvarī Bhīma, is described as a Śaiva centre. Code-dialect within one's group is referred to (126); the dogs of Saurāshṭra are mentioned as a renowned breed (1142); the Rāshṭrakūṭas and Solankis are mentioned (1068).

Dr. Upadhye is always known for thoroughness of work; his introductions are always elaborate going into not only the main problems, but allied topics also; his presentation of Prākrit texts is always accompanied by a linguistic study and a complete index of the vocabulary of the work. An English account and summary of the story, and detailed notes are also included.

In the last, which are very useful and relate to some of the important and interesting points in the text, the following call for some observations: the term '*viddha*' in 102 and 823 does not mean old or experienced (*vṛddha*?); '*viddha*' refers to a category of painting as the reviewer has pointed out elsewhere. In 278, *ālapti* is a technical term of music. In 438, the rhetoric requires '*paścima*' and not '*apaścima*' and though the reading with '*paścima*' has a redundant '*api*' the sense required is "in the west" and by Śleṣa, "in the last stage." The suggestion of *kapola-pāśa* made by the editor more than once lacks the support of usage. 607 does not seem to be in Galitaka metre, which as shown elsewhere by the undersigned and as the very Haima citation made by the Editor here means, requires rhymed feet. In 769, the verb '*samudvahati*' need not be emended into '*samullasati*'; all that is necessary is to take the adjectival expression '*anusadṛśaṃ*' in an abstract sense, *anusādṛśyam*, which is not uncommon in usage. 'Uditodita' in 845 is not a proper name as the Editor doubts probably misled by the wrong meaning given in the commentary; it means 'possessed of virtues enumerated in texts,' 'well-established', 'learned', or 'cultured'. (*Yaj. Smṛti* 1.13.313). There are no notes on 756, 906 and 1070 which contain difficulties. ["Hindu", Madras, 6th July 52].

V. RAGHAVAN.

A Review by Dr. L. Renou, Paris:

The narrative literature of Jain inspiration grows without respite; it surpasses largely in mass, if not in interest, that which is accessible to us on the Brahmanic or the Buddhistic side. Nevertheless, as is remarked by Jina Vijayamuni in the interesting preface he has added to the present work, one had no longer found any Prākrit Kāvyas of non-Jain inspiration since the distant times of the discovery of the Setubandha or Gaüdavaha. In this field of studies, it is an event to bring out a poem from the same source, namely *Līlāvaī* or *Līlāvatī*. The author is very nearly unknown; even his name, Koūhala (=Skt Kutūhala?), is not well-established, but from the works that he mentions or knows and those in which he in his turn is referred to, he should be placed towards 800 of our era.

The general inspiration of the work is derived from the *Bṛhatkathā* which, as is known to-day through the works of Dr. Alsdorf and of Dr. Upadhye himself, has developed quite a Jaina ramification. The hero is none other than the king Hāla of the dynasty of the Sātavāhanas and the author narrates that king's expedition (not confirmed historically) against the king Silāmegha of Ceylon. But it is not a question of authentic history in this Poetic romance, despite the author's attempt at connecting the story with some specific site, namely, the mouth of the Godāvarī and the sacred place of Bhīmeśvara. It is a legend of the most conventional type, and aims at illustrating the kathā as it is defined by Rudraṭa: an account in verse (interspersed with rare and brief prose passages), in gāthās, without division into sections, and consisting, like the *Kādambarī*, of narratives within narratives, which are given in an order contrary to the chronological order and which are put in the mouth of the persons other than the principal hero.

The dialect is *Mahārāṣṭrī*, with a few rare words of *deśī* origin. One of the final gāthās affords a proof for the above statement: *marahaṭṭha-desi-bhāsā*. As it is for the first time that such a linguistic indication appears in an ancient text and on the other hand, the dialect appears to be well-established, one could now, without doubt, see more clearly the relations of this literary language with the *māhārāṣṭrī* of the grammarians. The great controversy about the relations between literary texts and theoreticians, revived by the recent researches of Luigia Nitti, will find fresh matter in the *Līlāvaī*.

Dr. Upadhye sets forth all such questions and discusses them with a real fund of information in the lengthy introduction which he has prefixed to the edition of the *Līlāvaī*. He shows his capabilities when he collects together all that is known about the ancient texts bearing the name *Līlāvatī* (the well known work on mathematics is not the only one) or again when he describes the literary work of Hāla, the topographical and archaeological problems raised by Saptagodāvara; or again when he takes up the general question of Prākrit, not without giving, in many cases, his own views on the subject. On the other hand, he gives us here but a choice of grammatical observations, inviting the reader to draw, from the final glossary, material to trace for himself the morphology of Māhārāṣṭrī. The glossary is complete and prepared with great care. Who can however, be better suited than Dr. Upadhye to complete this linguistic picture? Let us hope that he does so on some other occasion.

As for the understanding of the text, an English translation would have certainly helped the student. In the absence of that, the student will be profited by reading the Sanskrit gloss, of an unascertainable date and author, which renders literally, like a chāyā, most of the gāthās of Koūhala; the lacunae have been filled,